

ДЕСТАЛИНИЗАЦИЯТА

ДИЛЕМАТА НА ЕДНО
ПРОТИВОРЕЧИВО ДЕСЕТИЛЕНИЕ

1953–1964

ДЕСТАЛИНИЗАЦИЯТА

**ДИЛЕМАТА НА ЕДНО
ПРОТИВОРЕЧИВО ДЕСЕТИЛЕНИЕ**

1953–1964

ДЕСТАЛИНИЗАЦИЯТА

**ДИЛЕМАТА НА ЕДНО
ПРОТИВОРЕЧИВО ДЕСЕТИЛЕНИЕ**

1953–1964

Комисия за разкриване на документите и за обявяване
на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност
и разузнавателните служби на Българската народна армия

Държавна агенция „Архиви“

Съставители: Бойко Киряков, Галина Пиндикова, Мирослав Коев

Научни консултанти и автори на предговора:

проф. Йордан Баев и доц. Костадин Грозев

Художник на корицата Ивайло Тасев

© КРДОПБГДСРСБНА, 2013

© Държавна агенция „Архиви“, 2013

ISBN 978-954-2986-24-9

ISBN 978-619-7070-08-8

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	7
УВОД НА СЪСТАВИТЕЛИТЕ.....	24
РАЗДЕЛ I	
ПРОМЕНИТЕ ВЪВ ВЛАСТТА СЛЕД 1953 Г.	
Вътрешнополитически борби	29
Българските служби за сигурност.....	202
Реабилитацията на политически преследваните.....	293
Подновяване на репресиите след 1956 г.	340
РАЗДЕЛ II	
ОБЩЕСТВЕНИ, КУЛТУРНИ И СТОПАНСКИ ПРОЦЕСИ	
Нагласи и настроения сред хората	413
Културни процеси.....	534
Стопански процеси.....	655
СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА.....	712
ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ	714

ПРЕДГОВОР

На 5 март 1953 г. умира Йосиф Висарионович Сталин – едноличният диктатор на СССР и социалистическия блок след Втората световна война. През последните години от неговия живот в Източна Европа се налага силово съветският модел на еднолична партийна диктатура със съответстващите му практики на репресии, унищожаване на многопартийната система и преустройство на икономиката по подобие на наложените от Москва идеологически схеми за „разграждане“ на стария строй, насилствено реформиране на обществата и изграждане на нови структури в името на светлото комунистическо бъдеще. Същевременно съвсем скоро след края на най-унищожителната война в световната история се разпалва Студената война между двете свръхдържави и оформящите се два военнополитически блока, която се очаква в най-скоро време да прерасне в открита военна конфронтация.

Смъртта на Сталин през март 1953 г. поражда първите надежди за отслабване на диктатурите в отделните страни от Източния блок и вътре в Съветския съюз. Много скоро разразилата се борба за власт между наследниците на Сталин и неговите източноевропейски марионетки прави възможни първите прояви на стихийна, неорганизирана съпротива (вкл. и въоръжена) срещу комунистическите режими. В тази обстановка ръководствата на комунистическите партии по места и подопечните им органи на политическата полиция ще възприемат спонтанната съпротива и проявите на народно негодувание като контрареволуционни метежи, поставящи под заплаха самото съществуване на установените политически системи. Оттук те ще предприемат съответните контрамерки в защита на установения строй. Вътрешнополитическите проблеми на отделните страни ще имат както вътрешни, така и международни аспекти.

В политическата, историческата и обществената литература в СССР и страните от Източна Европа понятието *десталинизация* не е популярно до средата на 80-те години на ХХ век. Вместо това най-често се използват евфемизми и клишета като *борба за преодоляване на „култа към личността“* и *възстановяване на „ленинските норми“ на колективно ръководство и на външнополитическите принципи на „мирно съвместно съществуване“ между двете системи*. Политическите процеси в десетилетието след смъртта на Сталин често се асоциират в общественото съзнание с образното понятие „размразяване“ (*оттепель*) по наименованието на известна творба на Иля Еренбург от 1954 г. Терминът *десталинизация* започва да се употребява за пръв път от авторитетни западни *светлози* скоро след „секретния доклад“ на Никита Хрущов

за престъпленията на Сталин, изнесен на закрито съвещание на 25 февруари 1956 г. в последния ден на XX конгрес на комунистическата партия на Съветския съюз (КПСС). В публикации на учени от университетите в Принстън (Робърт Тъкър и Стивън Коен) и Йейл (Фредерик Бергхорн), в аналитични материали на корпорация РАНД, ЦРУ, изследователския отдел на радио „Свобода“/„Свободна Европа“ и в медийни коментари още през 1956–1957 г. е направен опит да се очертаят характерните черти, ограниченията и перспективите на процеса на *десталинизация* вътре в Съветския съюз и отражението му в страните от „съветската сфера на влияние“¹.

Според западните експерти *десталинизацията* е предизвикана обективно от социалноикономическата стагнация в СССР в последните години от управлението на Сталин в резултат на новата вълна на масови репресии и задълбочаващата се икономическа криза, довели до ново обедняване и деморализация на съветското общество. Целта на плахите повеи на ограничена „либерализация“ (категорично разграничавана от западните разбирания за това понятие) е провеждане на контролирани отгоре реформи с цел „отслабване на затегнатите докрай гайки“ и „освобождение от ужаса“ от времето на тоталния сталински терор, както и осигуряване на нова динамика на обществено развитие, но в никакъв случай радикална промяна на съществуващия строй или подмяна на управленския елит. В своята същност *десталинизацията* се ограничава до премахване на „извращенията“ от времето на сталинските репресии (1934–1953) и връщане към практиката на „колективно ръководство“ от периода преди установяване на еднолично управление на Йосиф Сталин (1921–1928). Най-важните съставни елементи на новата политическа линия се свеждат до половинчатата реабилитация на голям брой политически жертви по времето на сталинизма, колеблив опит да се премахне влиянието на репресивните органи като „държава в държавата“ и известно повишаване на жизнения стандарт на населението, а във външната политика – създаване на предпоставки за преодоляване на ожесточената двуполусна конфронтация и непосредствената заплаха от глобална термоядрена катастрофа. Зад редица политически ходове обаче се крие и безкомпромисна борба за властта между „наследниците“ на Сталин.

Колкото и да изглежда странно, първите прояви на по-радикален завои в политиката на Кремъл непосредствено след кончината на Сталин са предприети от двама от неговите най-приближени съратници – Лав-

¹ Например: Barghoorn, Frederick, „De-Stalinization: Temporary Tactic or Long Term Trend?“, *International Journal*, No. 1, Autumn 1956, p. 23-33; Tucker, Robert, *The Politics of Soviet De-Stalinization*, P-1058 Public Paper, RAND Corporation, Santa Monica, CA, April 1957, 54 p.; *CIA's Analysis of the Soviet Union, 1947-1991, A Documentary Collection*, Washington DC: Center for the Study of Intelligence, 2001, p. 50-66.

рентий Берия и Георгий Маленков². Още в края на март 1953 г. Берия лансира изненадващи по своя характер външнополитически инициативи – подобряване на отношенията със западните страни и с „Титова“ Югославия и мирно обединяване на двете германски държави, преразглеждане на предишната позиция в Азия и намиране на „приемлив път за възможно най-скорошно приключване на войната в Корея“. В качеството си на министър-председател Маленков публично обявява „новия икономически курс“ за промяна на съотношението между тежка и лека индустрия и разширяване на производството на потребителски стоки, реформи в колхозното земеделие и животновъдство, намаляване на цените на хранителните продукти и повишаване на работните заплати. Неприкритата властническа амбиция на Берия обезпокоява и сплотява останалите „наследници“ на Сталин, които използват армията, за да парират възможни ответни действия от службите за сигурност при ареста му през юни 1953 г. Маленков се опира на правителствения апарат, но подценява решаващото влияние на партийната бюрокрация, с помощта на която в крайна сметка Никита Хрущов постига отстраняването му от премиерския пост през февруари 1955 г. Най-важни събития във външнополитическата линия на новото съветско ръководство са подписване на мирния договор с Австрия и изтегляне на съветските войски от австрийска територия, създаването на Организацията на Варшавския договор, провеждането за пръв път от едно десетилетие на среща на държавните и правителствени ръководители на СССР, САЩ, Великобритания и Франция, а така също освобождаването на държаните десетилетие в съветски плен германски военнопленници и началото на разговорите за изтеглянето на съветските войски от Румъния и Финландия (приключило докрай през 1958 г.) През същата 1955 г. по инициатива на Никита Хрущов се осъществява първото радикално съкращение в състава на въоръжените сили на Съветския съюз.

За пръв път по време на тайния съд срещу Лавренти Берия и неговите поддържници в репресивните органи на партиен пленум в Кремъл в началото на юли 1953 г. се споменава за „култа към личността“ на Сталин. По поръчение на висшето партийно ръководство на 8 декември 1953 г. главният прокурор на СССР Роман Руденко и вътрешният министър Сергей Круглов в докладна записка до Никита Хрущов съобщават първите обобщени данни за ужасяващите репресии по време на „големия терор“

² Интересно е да се посочи, че в първия специален анализ на ЦРУ от 12 март 1953 г. за последиците от смъртта на Сталин вниманието се концентрира върху личностите на Маленков и Берия, споменават се също Николай Булганин и Лазар Каганович, но няма и дума за Никита Хрущов – *National Archives of the United States*, College Park, MD, Record Group 263, Entry 29, Box 5, CIA Special Estimate No. 39, 12 March 1953.

(1934–1953)³. Три дни по-късно до Хрущов е изпратена нова справка, от която се вижда, че за периода 1921–1953 г. тайните служби са арестували общо 5 951 364 души, от които 4 072 533 по политически причини (за „контрареволуционна и антисъветска дейност“). От всички арестувани 799 405 души са осъдени на смърт и са разстреляни по „бързата процедура“. При преразглеждане на „докторското“ и „ленинградското“ дела през май 1954 г. Хрущов отново споменава за голямата вреда, нанесена от „неимоверното раздуване на култа към личността на другаря Сталин“. В тези месеци са приети и първите укази за ограничена амнистия и реабилитация на невинно репресирани кадри, включително и редица чуждестранни политемигранти, жертви на повсеместния терор от 30-те години. Със специално решение обаче се препоръчва на близките да се дават неверни сведения за обстоятелствата и датите на смъртта на разстреляните и загиналите в сталинските лагери, очевидно с цел да се прикрият истинските причини и мащаби на репресиите. В Кремъл също са единодушни, че реабилитацията не бива да засяга лидерите на „вътрешнопартийната опозиция“ (Троцки, Зиновиев, Бухарин и др.) и дейци на други политически партии (меншевики, есери и т.н.) и на националистическите съпротивителни движения в Украйна и Прибалтика.

Създадената през май 1954 г. специална партийна комисия „по установяване причините за масовите репресии“ успява да подготви обобщени данни от тайните архиви едва в края на 1955 г. Обстойното изложение на комисията е разгледано в Президиума на ЦК на КПСС на 1 и 9 февруари 1956 г., а основните факти в него са включени в „секретния доклад“ на Никита Хрущов от 25 февруари 1956 г. въпреки възраженията на част от „сталинската гвардия“ (Молотов, Ворошилов, Каганович). Най-важната дилема, която стои пред наследниците на Сталин в този момент, е да се разграничат панически от отговорността за сталинските престъпления като прехвърлят отговорността върху Берия и репресивните органи. На XX конгрес на КПСС Никита Хрущов затвърждава своята водеща позиция в партийното ръководство, а година по-късно през юни 1957 г. успява да отстрани основните си съперници за властта. Кулминацията на процеса на *десталинизация* по време на десетилетието на „Хрущовското размразяване“ става на XXII конгрес на КПСС през ноември 1961 г. В резултат на унищожителната критика срещу наследството на „вожда на прогресивното човечество“ като последващ елемент от *десталинизацията* са предприети административни мерки за заличаване името му от паметни места

³ Основната документация за политическите реабилитации на жертвите на сталинския терор в СССР е публикувана в тритомно документално издание на Международен фонд „Демокрация“ под редакцията на А. Н. Яковлев с общ обем от над 2000 страници – *Реабилитация: Как это было*, т. 1, (март 1953–февраль 1956), Москва, 2000; т. 2, (февраль 1956 – начало 80-х годов), Москва, 2003; т. 3, (середине 80-х годов – 1991 год), Москва, 2004.

и обекти. По същото време масираната партийна пропаганда е направила всичко възможно за възвеличаване личността на новия едноличен управник на Съветския съюз – Никита Хрушчов.

В посочения аналитичен доклад на ЦРУ от 12 март 1953 г. са направени две неверни прогнози: че смъртта на Сталин няма да има „непосредствен ефект“ в страните от „Съветския блок“ и че няма изгледи за промяна в отношенията с режима на Тито в Югославия. В действителност, съвсем скоро след тази прогноза в повечето източноевропейски държави се случват събития, които опровергават представените оценки. Нагледни свидетелства за съществуващите остри социалноикономически проблеми и недалновидна правителствена политика са масовата стачка в Пилзен, Чехословакия в началото на юни и работническите вълнения в Източен Берлин и други градове на ГДР (Магдебург, Хале, Лайпциг, Йена) между 16–19 юни 1953 г., които издигат и политически искания и са потушени насилствено с участието на съветските окупационни войски. Паралелно с това в Унгария и Полша партийни активисти се обявяват за отстраняване на най-изявените сталинистки ръководители като Матиящ Ракоши и Болеслав Бйерут и за реабилитиране на репресирани в предходните години национални партийни дейци. Епизодични форми на съпротива има и в България – двата изолирани един от друг случаи на опити за работнически стачки на тютюноработници в Пловдив и на текстилни работници в Хасково, както и неприключилите още прояви на организираното горянско движение.

Процесът на *десталинизация* в Източна Европа е различен за отделните страни съобразно националните специфики, но е силно повлиян от случващото се в Съветския съюз. В повечето случаи промените в политическите елити се осъществяват с непосредствено участие на съветското ръководство. Най-динамично и радикално развитие имат събитията в **Полша** и **Унгария**. Неудачните решения за издигане на неподходящи партийни лидери (Едвард Охаб и Ерньо Герьо) допълнително провокират по-решителни действия за скъсване със сталинисткия политически модел и прекия съветски контрол и намиране на „национални пътища“ за социалистическо развитие. Основната разделителна линия между полските и унгарските събития от есента на 1956 г. се крие в същността на обявените политически реформи и във възприетия външнополитически курс. Новоизбраният полски партиен ръководител Владислав Гомулка, прекарал три години в затвора именно за „прояви на национализъм“, успява да се договори със съветските лидери за оттегляне на техните представители във властовите държавни и военни институции в Полша и отстоява политиката на собствен път съобразно националните специфики (известна обществена либерализация, възстановяване на диалога с католическата църква, насърчаване на частното земеделие и на

работническото самоуправление, активна външна политика). Новото полско ръководство обаче не прекрива негласната гранична линия за принадлежност към „съветския блок“ и ръководна роля на комунистическата партия.

В **Унгария** в условията на ескалираща революционна криза и открити въоръжени сблъквания между силите на реда и въстаналите граждани на Будапеща, подкрепяни от отделни армейски части, новоиздигнатият министър-председател Имре Над (изключен от комунистическата партия година преди това за „ревизионизъм“) обявява на 30–31 октомври 1956 г. решението на своето правителство за излизане от Варшавския пакт, обявяване на „неутралитет“ под егидата на ООН и създаване на широко коалиционно управление с минимално участие на комунистически представители в него. Тези декларации предопределят рязката промяна на позицията на Кремъл в рамките само на един ден и приемане на спешно решение за съветска военна интервенция за потушаване на „контрареволуцията“ в Унгария. Характерно за съществуващата обстановка е, че всички останали лидери на социалистически държави (включително Мао Дзедун и Йосип Броз Тито) подкрепят идеята за въоръжена съветска намеса, а големите западни държави се ограничават с безполезни пропагандни послания, тъй като са изцяло ангажирани по същото време с развитието на Суецката криза (най-острият ѝ етап е от 30 октомври до 7 ноември 1956 г.).

Смазването със силата на съветските танкове на унгарската революция през ноември 1956 г., емигрирането на над 200 000 унгарци и обесването на Имре Над и трима негови съмишленици през юни 1958 г. оставят болезнена следа в общественото съзнание. Само три-четири години покъсно обаче правителството на Янош Кадар успява да наложи свой път на икономическо развитие, различен от съветския централизиран бюрократичен модел, но същевременно последователно следващ съветската външнополитическа линия. Правителството на Гомулка в Полша се проявява през 1957-1963 г. като първия „дисидент“ в рамките на Варшавския пакт, поради което задкулисно е критикувано за прояви на „ревизионизъм“ и „опортюнизъм“ от останалите „консервативни“ съюзници в Източна Европа.

За разлика от Полша и Унгария, *десталинизацията* не поражда политически промени в **Чехословакия** и **Източна Германия**, където продължават още едно десетилетие да управляват с „твърда ръка“ изявени „сталинисти“ като Антонин Новотни и Валтер Улбрихт. Едва в средата на 60-те години на XX в. е осъществена известна либерализация в обществения живот на Чехословакия като в управлението са привлечени реформаторски настроени дейци от „словашката фракция“, начело с Антонин Дубчек. Докато в Унгария още в началото на октомври 1956 г. публично е реабилитиран езекутираният по време на показните политически

процеси от времето на сталинизма Ласло Райк, в Чехословакия подобна реабилитация на осъдения на смърт през 1952 г. Рудолф Слански става възможна едва през април 1963 г.

По-различна е ситуацията в **Румъния**, където утвърдилият се във властта през 1951 г. с помощта на Сталин национален комунистически лидер Георге Георгиу Деж е успял да елиминира представителите на „съветската фракция“ в партийното ръководство, начело с Ана Паукер и Василе Лука⁴. Георгиу Деж се справя през 1957 г. и с конкурентната група в ръководството на партията, начело с Йосип Кишиневски и Мирон Константинеску, обвинили го в „сталинизъм“ и репресии срещу Лукрециу Патрашкану и други партийни кадри в края на 40-те години. За заздравяване на властта му допринасят издигнатите с негова подкрепа по-млади партийни дейци като Йон Георге Маурер и Николае Чаушеску, а също и неизменната подкрепа на тайната политическа полиция *Секуритате*. По време на полските и унгарските вълнения през октомври 1956 г. румънските служби за сигурност провеждат безкомпромисни наказателни операции срещу протестиращи работници и студенти от унгарското малцинство в Тимишоара, Орадя и Клуж. До началото на 60-те години Румъния следва стриктно съветската външнополитическа линия, но от 1961 г. започва постепенното дистанциране от Москва, което става публичен факт в края на 1963 – началото на 1964 г. Едва по това време румънското правителство осъществява първата по-голяма амнистия за около 7000 политически затворници с цел да увеличи социалната основа на своето управление. След кончината на Георге Георгиу Деж през март 1965 г. неговият наследник Николае Чаушеску продължава курса на централизирана репресивна вътрешна политика и демонстриране на „независима“ външна политика.

Единствените държави от „Съветския блок“, които категорично се противопоставят на всякаква проява на *десталинизация* са правителствата в **Тирана** и **Пхеняи**. Едноличните диктатури на Енвер Ходжа и Ким Ир Сен безкомпромисно се разправят с всички „вътрешни“ и „чуждестранни“ фракции, дръзнали да оспорват тяхното лидерство и политика. Най-могъщият съюзник на Москва – Мао Дзедун първоначално изслушва мълчаливо емисаря на Хрушчов Анастас Микоян, пристигнал в началото на април 1956 г. в **Пекин** да разясни решенията на XX конгрес на КПСС. През май китайският ръководител дори сам провъзгласява курса на известна партийна демократизация, известен с образния израз „нека разцъвят сто цветя, нека се съревновават сто школи“. В същото време в поверителни срещи с партийния актив Мао Дзедун обосновава политическата

⁴ Василе Лука е осъден на смърт през октомври 1954 г., но смъртната присъда е заменена с доживотен затвор. Той умира в затвора през 1963 г.

формула, че наследството на Сталин е „30 % грешки и 70 % приноси“⁵. Непосредствената цел на китайското ръководство е да осигури значителна финансова и техническа помощ от Съветския съюз в изпълнение на амбициозната програма за ускорена индустриализация на Китай и за развитие на собствена ядрена програма. *Десталинизацията* послужва на Мао най-вече за да отправи първите обвинения срещу Съветския съюз за прояви на „великодържавен шовинизъм“ и да формулира концепцията за специфичния китайски път на социалистическо развитие. Геополитическото съперничество между двете водещи социалистически държави се разгаря в края на 50-те години и придобива публичност през лятото на 1960 г., прикрито под идеологически пропагандни лозунги и от двете страни срещу „ревизионизма“ на Хрушчов и „догматизма“ на Мао и в защита на „чистотата на ленинизма“.

На фона на случващото се в Източна Европа след смъртта на съветския диктатор процесът на *десталинизация* в **България** следва най-стриктно действията на Кремъл, но съобразно конкретните вътрешнополитически реалности в страната. В сравнителна перспектива българският случай е по-сходен със събитията в Чехословакия и Източна Германия, тъй като разобличаването на „култа към личността“ и трансформирането на сталинския политически модел се осъществява от партийни функционери, участвували най-активно в налагането на този модел и в провеждането на репресивни действия срещу политически опоненти и конкуренти. Режимът в София няма притесненията на своите съмишленици в Будапеща и Варшава за спешна необходимост от противодействие на оформящите се дисидентски интелектуални клубове и спонтанно разгърнатите се масови обществени антиправителствени вълнения и бунтове⁶, но подобно на властите в Букурещ мобилизира силите за сигурност за превантивни репресивни действия срещу потенциални или въображаеми „вражески елементи“. Вероятната отлика от съветската практика е, че част от реабилитираните партийни дейци в България се завръщат в коридорите на властта, макар и на средно управленско равнище. В СССР това не се случва, тъй като репресираните висши партийни кадри са били изцяло заместени от следващото поколение в партийно-държавната бюрократична система.

Една от първите мерки на властта в София, пряко отражение на действията на Кремъл след смъртта на Сталин и ареста на Берия, са решенията на Политбюро на ЦК на БКП от 4 юли и 5 септември 1953 г. за помилване

⁵ Същата формула две десетилетия по-късно ще приложи Дън Сяопин за наследството на самия Мао.

⁶ Единствените предизвикателства пред властта, посочени и от западни експерти, са споменатите по-горе и изолирани стачни действия през май 1953 г. на тютюноработнички от Пловдив и текстилни работнички от Хасково – *ДА*, Пловдив, ф. 235-Б, оп. 1, а.е. 10, л. 50-52.

на политически затворници (осъдени за „контрареволуционна дейност“), закриване на редица затвори и лагери (ТВО „Белене“) и уреждане положението на „разселените лица“⁷. В рамките на следващите две години от затворите са освободени някои известни политици от периода преди 9 септември 1944 г., дейци на опозиционния БЗНС, „царски офицери“, както и задържаните по фалшиви обвинения през 1949 – 1952 г. партийни кадри⁸. Същевременно всички освободени продължават да бъдат определяни като потенциално опасни лица, поради което контролът на тайните служби върху тях остава неизменен през следващите години, както показват редица от поместените в настоящия сборник документи на органите на Държавна сигурност.

Друга правителствена мярка, сходна с промените в икономическата политика на Кремъл, е неколкократно намаление на цените на дребно и мерки за повишаване дела на леката промишленост (производство на „стоки за народно потребление“) и за развитие на селското стопанство чрез „финансово и стопанско укрепване на ТКЗС“ (постановления на Министерския съвет от 27 март, 1 август и 6 септември 1953 г., 6 април 1954 г., 23 април 1955 г.). Най-съществена промяна във външнополитическата линия е активизиране на балканската политика на България с възстановяване на дипломатическите отношения с Гърция през 1954 г. и нормализиране на отношенията с Югославия след май 1955 г. Негативните последици от скъсаните през 1950 г. дипломатически отношения със САЩ не пречат за приемането на България за страна – пълноправен член на ООН на 14 декември 1955 г. – събитие с важно значение за външната политика на страната.

По съветски образец на Шестия конгрес на БКП през март 1954 г. е осъществена козметична корекция с премахване на длъжността „генерален секретар“ и формално разделяне на партийната и държавната власт. Всъщност решенията на конгреса са предизвикани от проведените тайни консултации в Москва два месеца преди това. Извършената промяна на практика е съвсем привиден жест, тъй като министър-председателят Вълко Червенков запазва пълен контрол над Политбюро на ЦК на БКП, а новата длъжност „първи секретар“ и тричленния Секретариат на комунистическата партия имат предимно организационно-изпълнителски функции. На новия пост е поставен най-близкият помощник на Червен-

⁷ Стоянова, Пенка, Емил Илиев, *Политически опасни лица. Въдворявания, трудова мобилизация, изселвания след 1944 г.* София: Университетско издателство „Св. Кл. Охридски“, 1991, с. 21-22, 148-149.

⁸ В периода на чистките срещу „врага с партиен билет“ с пряко участие на изпратените от Москва „следствени бригади“ и „светници“ са разследвани близо 100 000 комунистически функционери (Огнянов, Любомир (ред.), *Борби и чистки в БКП. 1948-1953*, Архивите говорят, т. 17, София 2001). В резултат на предизвикани проверки в следствените органи част от арестуваните са освободени още през 1950-1951 г., без обаче да бъдат реабилитирани.

ков от предходните три години Тодор Живков, издигнат лично от него в партийната йерархия през 1950 г. В личния архивен фонд на Живков се съхраняват редица показателни документални свидетелства с категоричните резолюции на Червенков, които разкриват ясно субординационното поведение на първия помощник на „вожда“⁹. Новата позиция обаче предоставя твърде важна перспективна възможност за Тодор Живков за овладяване на партийните структури и осъществяване на първи по-сериозни преки контакти с новото съветско ръководство при посредническата роля на посланика на СССР в София Юрий Приходов.

В периода до XX конгрес на КПСС през февруари 1956 г. подобно на ситуацията в други източноевропейски държави в България съществува парадоксалната ситуация именно Вълко Червенков да дава оценки „от последна инстанция“ за последствията и „преодоляването“ на „култа“ към собствената му личност. Сред характерните показни правителствени решения по негова инициатива е постановлението на Министерския съвет от 13 февруари 1954 г. за предоставяне на бившите царски резиденции „за ползване от обществени и държавни организации“. Вълко Червенков води българската делегация на конгреса на КПСС, в която дори не е включен Тодор Живков. Отказът на Червенков да възприеме изцяло обявената от Хрущов нова политическа линия на *десталинизация* и съществуващото напрежение вътре в ръководството на БКП предопределят неговото отстраняване от най-висшите позиции в страната, за разлика от съдбата на колегите му Георгиу Деж, Антонин Новотни и Валтер Улбрихт. Основните положения в митологизираните близо три десетилетия „исторически решения“ на Априлския пленум на ЦК на БКП в действителност са утвърдени на тайна среща в Москва дни преди заседанието на българското партийно ръководство.

Стенограмата на пленума на ЦК на БКП (2-6 април 1956 г.)¹⁰ дълги години е сред най-строго секретните документи в партийния архив, тъй като разкрива действителната обстановка и съотношението на властови позиции. Утвърждаването на Тодор Живков за пръв ръководител далеч не е безпроблемно и е посрещнато с възражения и скептицизъм от някои участници. Знаменателна е например репликата на члена на ЦК и началник на Главно политическо управление на българската армия генерал-лейтенант Йонко Панов: „Аз съм дълбоко убеден, че не по редовен път толкова бързо др. Тодор Живков стигна до най-високото място в партията. Сигурен съм, че в нашата партия има поне 500 души като него.“ Въпреки настояванията на редица участници в Априлския пленум за сериозни „организационни изводи“ за членовете на Политбюро, участвали активно

⁹ ЦДА, ф. 378-Б.

¹⁰ Зарчев, Йордан; Марин Цуцов (съст.), *Априлският пленум на ЦК на БКП 1956. Пълен стенографски протокол*, София: Атлас прес, 2002, 440 с.

в репресиите и налагането на „култа към личността“, ръководството на пленума безапелационно защитава постигнатия дни преди това компромис – Вълко Червенков остава член на Политбюро и единствено отстъпва от премиерския пост (но е избран за първи заместник-председател на Министерския съвет), Антон Югов застава начело на правителството, Георги Чанков, Райко Дамянов и Георги Дамянов заемат останалите водещи позиции в партийното и държавно ръководство. Бившият директор на Държавна сигурност и министър на вътрешните работи Руси Христов получава отговорния пост председател на Държавната планова комисия, а сменилият го през 1951 г. като вътрешен министър Георги Цанков запазва поста си.

На пленума в началото на април 1956 г. е прието решение за създаване на комисия „по обследване делото на Трайчо Костов“ и свързаните с него съдебни процеси, оглавена от члена на Политбюро Димитър Ганев. В рамките на четири месеца комисията провежда разпити на 86 лица, сред които са както репресирани, така и ръководни дейци и служители в службите за сигурност. Наред с ужасяващите разкази на измъчваните комунистически функционери (Петко Кунин, Иван Масларов, Титко Черноколев, Петър Вранчев, Славчо Трънски, Денчо Знеполски, Здравко Георгиев и др.) са изслушани показанията на техните мъчители (Израел Леви-Зеев, Никола Дворянов, Пенчо Стоилов и др.). Особено показателен момент в обясненията на Вълко Червенков, Руси Христов, Иван Райков, Христо Боев, Апостол Колчев, Георги Кумбилиев е хвърлянето изцяло на вината за арестите и изтезанията върху съветските „съветници“, с което се опитват да оневинят собствените си действия. Комисията по „Трайчо Костовските процеси“ излиза с обстоен доклад и предложение за съдебна (но не и партийна) реабилитация на почти всички репресирани. Предложенията са предмет на бурно обсъждане на специален пленум на ЦК на БКП в началото на септември 1956 г. Половинчатите и двусмислени решения на пленума са показателни за степента, до която иска да стигне ръководството на БКП в процеса на *десталинизацията*. Особено характерна е дискусиата по повод на екзекутирания на 16 декември 1949 г. Трайчо Костов – той е оневинен за „връзки с полицията“, сговор с „кликата на Тито“ и шпионаж в полза на Великобритания и САЩ, но остават обвиненията в „неискреност“ към партията, „национализъм“ и „антисъветски прояви“¹¹.

Решенията на XX конгрес на КПСС и последвалата резолюция на пленума на ЦК на БКП от април 1956 г. предизвикват очакван обществен интерес и плахи надежди за известна либерализация и демократизация на политическата система. Публичните коментари са в две противоположни посоки – в подкрепа на *десталинизацията* (най-вече в писателските и

¹¹ ЦДА, ф. 1-Б, оп. 5, а.е. 219-226.

журналистическите среди) и срещу нея (в армията и партийната бюрократия на средно равнище). Най-обезпокояващи за ръководството на БКП са отделни критични изказвания срещу Тодор Живков, Георги Чанков, Антон Югов и други висши партийни функционери относно личната им отговорност за налагането на „култа към личността“ и репресивната политика от предходните години. Първият недвусмислен сигнал „отгоре“ за границата, до която могат да бъдат допуснати обществени дебати по зорко контролираната „нова политическа линия“ е заплашителната уводна статия на органа на ЦК на БКП „Работническо дело“ от 20 май 1956 г. „За правото дело на партията, против дребнобуржоазната разпуснатост“. На пленума на ЦК на БКП в началото на септември 1956 г. всякаква несанкционирана публична дискусия за по-голяма демократизация е заклеймена недвусмислено като „гнил либерализъм“. Особено обезпокоителни за властта са сведенията за работническите и студентски вълнения в Познан през юни – юли 1956 г., а последвалите през октомври бунтове в Полша и Унгария, прераснали във въоръжено антикомунистическо въстание в унгарската столица, прекъсват всякакви помисли за политически реформи. Мълниеносната реакция на властта е възвръщане към предишните репресивни мерки от времето на Сталин – повторното откриване на трудовия лагер (ТВО) в Белене, кампанияни въдворявания и изселвания на „вражески елементи“ (особено от столицата), мобилизирането и раздаването на оръжие на въоръжените работнически отряди за защита на „народната власт“ от евентуални „контрареволуционни действия“ и други мерки по партийна и държавна линия.

Отстраняването на „антипартийната група на Молотов, Ворошилов и Каганович“ през юни 1957 г. в Съветския съюз е удобен повод за Тодор Живков още през юли с.г. да осъществи на пленум на ЦК на БКП първата сериозна чистка на старите партийни кадри с много по-богата политическа биография, които открито оспорват претенциите му на „първ ръководител“ (Георги Чанков) или пък продължават да настояват за радикални промени във висшето ръководство (Йонко Панов). Към тях е „присъединен“ и старият партиен функционер Добри Терпешев, наказан с „последно предупреждение“ още на пленума през септември 1956 г. Следващата сериозна стъпка на Тодор Живков към еднолична власт е окончателното отстраняване на Вълко Червенков от всички политически и държавни постове на пленум на ЦК на БКП през ноември 1961 г., месец след XXII конгрес на КПСС. Последният решителен удар е нанесен изненадващо ден преди откриването на Осмия конгрес на БКП срещу другия основен претендент за лидерска роля – министър-председателя Антон Югов. След спешна консултация в Москва предния ден преди конгреса – на 4 ноември 1962 г. вечерта Живков изнася разобличителен доклад в духа на доклада на Никита Хрушчов на XXII конгрес на КПСС с предложение за отнемане

на всички държавни и партийни постове на Югов и други бивши ръководители на МВР и Държавна сигурност (Руси Христов, Георги Цанков, Иван Райков, Георги Кумбилиев, Апостол Колчев), обвинени за „нарушения на социалистическата законност по време на култа към личността“. Дни след конгреса на БКП Тодор Живков е избран и за министър-председател на България. С този акт той окончателно си извоюва ролята на едноличен лидер на страната. На водещи управленски позиции са избрани верни на Живков по-млади и по-гъвкави функционери от следващото поколение партийни кадри.

В аналитичен материал на Изследователския отдел на Радио „Свободна Европа“ от 14 ноември 1962 г. са подчертани два от главните резултати от конгреса на БКП – победата на линията на Никита Хрущов от XXII конгрес на КПСС и личния успех на Тодор Живков, който става „единствената доминираща фигура в партийното ръководство“. В анализа на експертите от РСЕ се отбелязва също, че публично обявената нова вълна на *десталинизация* е допринесла за известно подобряване на обществения климат в посока на „плаха и колеблива *либерализация* в България“¹². Интерес представляват и паралелните съветски оценки за общественно-политическата ситуация в най-лоялния източноевропейски съюзник след утвърждаването на Тодор Живков за едноличен ръководител. В строго секретна справка „Някои сведения за положението в НРБ, основани на материали на КГБ“, изпратена на 6 май 1963 г. до ЦК на КПСС от председателя на КГБ Владимир Семичастни, е направена общата констатация, че положението в България е „стабилно“ и се характеризира с „укрепване на социалистическия строй“. В документа се акцентира на пет по-важни теми – за икономическото състояние; за резултатите от отстраняването на Вълко Червенков, Антон Югов и други партийни дейци; за „поддривната дейност“ на страните от НАТО; за прояви на представители на интелигенцията, които се „преклонявали пред буржоазната наука, литература и изкуство“, а също и за положението на турското население в страната¹³.

Строгите ограничения на допустимата партийна и обществена „либерализация“ са демонстрирани от режима на Живков по отношение на публичната позиция на „групата на Куфарджиев“, обявила се в писмо от 1 юни 1960 г. до ЦК на БКП за продължаване процеса на *десталинизация* и премахване на бюрократично-административния модел на управление на икономиката. На специален пленум на ЦК на БКП в началото на март 1961 г. седмината, подписали критичното писмо, са изключени от комунистическата партия и въдворени извън столицата. Особено показателен случай за продължаващо драстично погазване на собствените пропаган-

¹² *Open Society Archive*, Budapest, Fond 300, Subfond 8, File 3:6-2 58.69.

¹³ *Российский государственный архив новейшей истории* (РГАНИ), Москва, Фонд-коллекция 89.

дни лозунги за „социалистическа законност“ след времето на сталинизма е ужасяващият режим в новите трудови лагери край Ловеч и с. Скравена¹⁴, в които са изпращани след повторното закриване през август 1959 г. на ТВО Белене задържаните без съд и присъда лица. Разкриването на сандистичните побои и умъртвявания на затворените в тези лагери става възможно едва след XXII конгрес на КПСС, но извършителите на престъпленията се отърват само с „партийно наказание“.

Едва след като Тодор Живков придобива самочувствието на неоспорим лидер на страната и става уверен, че няма сериозни предизвикателства пред неговото управление, са предприети през 1963–1964 г. нови административни мерки за преодоляване наследството на сталинизма – напр. премахването на изискванията за „удостоверения за благонадеждност“ при кандидатстване във висши учебни заведения. Характерен израз на тази политика е приемането на 8 септември 1964 г. по случай юбилейната годишнина от завземане на властта на специален Закон за амнистията, в който за пръв път са включени и осъдените по силата на Наредбата-Закон за Народния съд и Закона за защита на народната власт от 1944–1945 г. лица.

Сред по-характерните белези на „колеблива либерализация“ в обществено-политическата сфера е предоставяне на известна самостоятелна роля на по-малкия коалиционен съюзник БЗНС, особено с използване на специфичните възможности на Земеделския съюз при установяване на важни контакти с влиятелни некомунистически партии и организации в Западна Европа и страните от т.нар. Трети свят. По-голяма самостоятелност придобиват и останалите масови обществени организации – Отечественият фронт и профсъюзите. В областта на икономиката най-сериозни са реформите в областта на селското стопанство с приемане на нови правителствени постановления за повишаване заинтересоваността на земеделските производители. Увлечението по ускорено развитие на тежката индустрия (по примера на китайския „Голям скок“ от 1958–1959 г.) с изграждане на мащабни за страната машиностроителни и химически комбинати поражда впоследствие сериозни финансови затруднения и икономически диспропорции, а в обществен план – невиджани в историческото развитие на България социални миграции и урбанизация на населението на страната. Усилията за повишаване ефективността и конкурентността на икономическото производство изискват възприемането на по-радикални реформи, за да се преодолее изцяло декретивният административно-бюрократичен модел от годините на сталинизма. Това обуславя съвсем скоро след Осмия конгрес на БКП още през 1963–1964 г. да се разработи нова „система за планиране и ръководство“ на икономиката, която да от-

¹⁴ Първият е създаден през 1959 г., а вторият – през 1961 г. – б.а.

говори и на новите реалности в условията на световна научнотехническа революция.

Един от важните резултати на „размразяването“ в постсталинското „драматично десетилетие“ е безспорният подем в областта на художественото изкуство и културата с налагане на младо поколение творци, способни да преодолеят предишната обстановка на схоластична идеологическа догматика. Интересното е, че повеите на десталинизацията в сферата на културата са най-често външни. Знаменателно в това отношение е бързото превеждане и публикуване на български език на повестта на Александър Солженицин „Един ден на Иван Денисович“¹⁵. Същевременно има и родни „отзвучи“ на събитията от периода – като например поемата „Зов за свобода“ на пловдивския поет Йордан Русков, написана под псевдоним по повод Унгарското народно въстание през октомври 1956 г. Заради тази поема, след двегодишно следствие от органите на Държавна сигурност, поетът е арестуван и осъден на седем години затвор. Важните процеси на преосмисляне на творческите подходи от представителите на изобразителното изкуство преди всичко, но и на други клонове на българската култура са открити в голямото изследване на проф. Димитър Аврамов¹⁶ и в трудовете на други български учени (Наталия Христова, Евгения Калинова, Иван Еленков, Пламен Дойнов). Особен интерес за анализ представлява преобразуването на някои от най-свободомислещите млади творци от края на 50-те и началото на 60-те години в апологети на личния режим на Тодор Живков през следващите десетилетия.

В историографията и в обществения живот въобще политическите събития в годините на *десталинизацията* позволяват да бъдат преодоляни най-големите изкривявания на историческата правда, свързани с историята на националноосвободителното движение и македонския въпрос, въпреки че за истинска промяна в това отношение може да се говори доста по-късно. Засегнати от протичащите процеси са и българската наука и образование. Променят се някои дотогавашни политики при приема във висшите учебни заведения като се въвеждат нови квоти за прием с цел „подобряване“ социално-класовата структура на българската интелигенция. Наред с известно „отпускане на колана“ при приема на представители на „бившата буржоазия“ във висшите учебни заведения идеологическият контрол се запазва и даже се засилва след събитията в Унгария от 1956 г.

¹⁵ Солженицин, Александър. *Един ден на Иван Денисович*, София: Народна култура, 1962; За сериозния отзвук на книгата на Солженицин в съветското общество виж: Dobson, Miriam, „Contesting the paradigms of de-Stalinization: readers' responses to 'One Day in the Life of Ivan Denisovich'“ – *Slavic Review*, 2005, No. 3, p. 580-600.

¹⁶ Аврамов, Димитър. *Летопис на едно драматично десетилетие. Българското изкуство между 1955-1965 г.* Част първа. София: Наука и изкуство, 1994.

(това личи в няколко от публикуваните в тома документи). Продължава да се насажда тезата, че голямата заплаха за българското общество от реставрация на капитализма се корени точно в голямата концентрация на вражески елементи сред интелигенцията. През есента на 1956 г. от висшите училища в страната са отстранени близо 500 студенти.¹⁷

Възприетият от БКП подход към тази тенденция е очевиден – централизация на дейността и установяването на пълен контрол посредством създаването на единни институционални органи на управление на образованието, науката и художествената култура. За пръв път се създава общо Министерство на просветата и културата като за пръв министър там е назначен Вълко Червенков (1 февруари 1957 – 9 юни 1958 г.). Той ще наложи една линия за „по-тясна връзка на училището с живота“, на чиято основа започват и промените в учебните планове.¹⁸

Свалянето на Никита Хрущов от власт през октомври 1964 г. създава предпоставки за по-късен процес на известна *ре-сталинизация* и общественополитическа стагнация в Съветския съюз през 70-те и началото на 80-те години, известни като „застойния период“ в управлението на Леонид Брежнев. Правителствената смяна в Кремъл от октомври 1964 г. има едно неочаквано отражение в българските условия – тя е своеобразен стимул за първия и единствен опит в държавите от Варшавския пакт за военен преврат от неосталинистки и промаоистки позиции. Организацията започва в края на 1964 г. и в центъра ѝ са Иван Тодоров – Горуня и комендантът на София ген. Цвятко Анев, а българското контраразузнаване ги разкрива през април 1965 г. Това ще е и единственото по-сериозно предизвикателство към едноличния режим на Тодор Живков в България през следващите две десетилетия и половина.

Атентатът в Далас, година преди свалянето на Хрущов, води до промяна и в САЩ, а Вашингтон при новия президент Линдън Джонсън все повече ще започва да затъва в проблемите на Индокитай поради въоръжения конфликт комунисти-антикомунисти в Южен Виетнам. Така малко повече от десетилетие след смъртта на Сталин двата военнополитически блока и водещите ги свръхдържави ще трябва да преосмислят съотношението на силите в световната геополитика и подходите към проблемите на един променящ се крайно динамично свят (да не забравяме и разширяващият се като география и демография Трети свят в резултат на деколонизацията на Африка). Ето защо уроците на „десталинизацията“ ще влияят не само на народите от социалистическия блок, но и на останалите играчи

¹⁷ Мигев, Владимир. „Отражението на унгарските събития през 1956 г. върху българския общественополитически живот“ – *Известия на държавните архиви*, т. 70, 1995, с. 26-27.

¹⁸ По-подробно за промените в образователната политика вж. Маринова – Христиди, Румяна. *Висшето образование в България – от съветските до болонските реформи*, София: Университетско издателство, 2013, с. 82-92.

в международните отношения. Така се разграничава и един нов етап в глобалната Студена война.

От съвременни позиции по-отчетливо може да се даде отговор възможни ли са били по-радикални социалноикономически реформи и коренно преустройство на съществуващата политическа система в СССР и страните от Източна Европа след смъртта на Йосиф Сталин. В действителност, в условията на наложен „ограничен суверенитет“ в „съветската сфера на влияние“ не е имало реални условия за преобразуване на модела на държавен социализъм от съветски образец. А и съвсем отделен въпрос е, доколко управляващите комунистически елити в Източна Европа въобще искат такова нещо. Колебливите и противоречиви стъпки на *десталинизация* никога не са имали за цел трансформация на политическата система, а нейното укрепване, но с други средства¹⁹.

Едва в края на 80-те години на XX век е осъзната дилемата, че за да се постигне реална демократизация и либерализация е необходимо да се потърсят корените и изначалните дефекти на функциониране на системата, а процесът на *десталинизация* да се продължи с необходимата *деболшевизация* на съществуващия обществен строй.

проф. Йордан Баев, доц. Костадин Грозев

¹⁹ Виж например: Filtzer, Donald, *The Khrushchev Era and the Limits of Reforms in the USSR, 1953-64*, London: Palgrave Macmillan, 1993; Jones, Polly, *The Dilemmas of De-Stalinization: Negotiating Cultural and Social Change in the Khrushchev Era*, London: Routledge, 2006.

УВОД НА СЪСТАВИТЕЛИТЕ

Настоящият сборник е първото съвместно документално издание на Комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия (КРДОПБГДСРСБНА) и Държавна агенция „Архиви“ (ДАА). То е резултат от усилията на група експерти от двете институции. В него са включени най-значимите документи, открити в двата архива, свързани с темата за десталинизацията в България в периода 1953–1964 година.

Сборникът представя 181 документа, обособени в два раздела, съответно с четири и три проблемно-тематични подраздела във всеки от тях. Архивните материали основно са от фондовете на Централизирания архив на КРДОПБГДСРСБНА и на Централния държавен архив (ЦДА). Има и отделни документи от Регионалния държавен архив (РДА) – София. Документите от Централизирания архив на КРДОПБГДСРСБНА са от Служебния архив на МВР (АКРДОПБГДСРСБНА – М) от фондовете на: Секретариата на МВР (ф. 1); Второ главно управление на ДС (Контраразузнаване, ф. 2); Трето управление на ДС (Военно контраразузнаване, по структурата от 1963 г., ф. 3); Първи отдел на ДС (Следствен, ф. 6); поделение „Въдворяване и изселване“ (ф. 12); Трето управление на ДС, (Секретно-политическо за борба с контрареволуцията, по структурата до 1963 г., ф. 13); Колекция „Трудововъзпитателни общезития“ и колекция „Изселване“ (ф. 23).

От фондовете на ЦДА подбраните документи основно са от т.нар. масив „Б“ – бившия Централен партиен архив на ЦК на БКП¹. Включени са главно документи от Пленумите и съвещанията на ЦК на БКП (ф. 1Б, оп. 5), Политбюро на ЦК (ф. 1Б, оп. 6) и Секретариата на ЦК (ф. 1Б, оп. 8) както и Протоколи и решения „Б“ (секретни) на Политбюро и Секретариата на ЦК на БКП (ф. 1Б, оп. 64). Отделено е внимание на документи от отдел „Наука и образование“ при ЦК на БКП (ф. 1Б, оп. 16), от отдел „Пропаганда и агитация“ (ф. 1Б, оп. 15), от Министерския съвет (ф. 136), както и на документи от личните фондове на Вълко Червенков (ф. 396Б) и Антон Югов (ф. 317Б).

Преобладаващата част от документите се публикуват за първи път и са съобразени с тематичната структура на сборника. Те маркират най-интересните политически събития, обществени реакции, икономически промени и външнополитическата ориентация на България, в десетилетието след смъртта на съветския диктатор Йосиф Сталин.

¹ Дигиталните копия на една голяма част от документите на Политбюро и на ЦК на БКП са достъпни от 2012 г. на интернет страницата на ДА „Архиви“ на адрес <http://www.archives.bg/politburo/>

За част от конкретните случаи не се откриват преки архивни следи, а при други, наличните свидетелства са огромни по своя обем. Селективните цитати, извадени от контекста на документа, не могат да дадат достатъчно пълна и достоверна картина. Предвид на това, че основните партийни документи са публикувани и те са добре известни на изследователите, съставителите на настоящия сборник не ги включват в него. Частично са публикувани документи само там, където това допринася за изграждането на общата рамка.

Вътрешнопартийните борби са разгледани през призмата на противоречията между отделни членове на ЦК на БКП в борбата за овладяване на властовите ресурси. В сборника е поставен акцент върху възникването на опозиционни прояви, в резултат от привидното отслабване на натиска от страна на партийното ръководство. Разкрит е процесът по постепенното връщане към част от елементите на култа към личността. Подбрани са и архивни материали, които обосновават тези действия с оглед посланията, изпращани от Москва.

Основно място в контекста на промените във властта след 1953 г. заемат и българските тайни служби за сигурност, които посредством своя апарат служат за основен стълб на системата. Част от документите, съхранявани в Централизирания архив на КРДОПБГДСРСБНА, разкриват промените в системата за сигурност, с оглед на нарасналите задачи на службите.² Представени са етапите на кратката реабилитация и системното подновяване на репресиите, особено след революцията в Унгария. Тези събития водят до нови изселнически вълни и въдворяване в Белене. Важен момент в тази посока е създаването на лагера край Ловеч. Общественият нагласи и настроения са представени посредством документите на преследваните – без значение дали са комунисти, безпартийни или определените за вражески елементи лица.

Културният живот в България по това време е представен предимно с документи от дейността на Съюза на българските писатели. Не защото художниците нямат своята Пловдивска група или актьорите, най-вече сатириците, нямат своя Бургаски театър с особено ярки спектакли, често пъти с много кратък живот. Съхранените документи от ф. 551(СБП) и ф. 357Б (ППО на СБП) са внушително количество и сами по себе си са богата документална основа за отделни изследвания. Наличните документи за процесите при филмовите дейци не са в такава степен конкретни и отразяващи точното събитие, затова и тяхното присъствие тук е само маркиращо.

Археографската обработка на документите в сборника е според изискванията за публикуване на архивни документи. Пропуснатите текстове, ня-

² За повече подробности вж. също и „Държавна сигурност – структура и основни документи“. С., 2010.

мащи връзка с темата и липсващата в оригинала датировка са поставени в квадратни скоби като белег на вмешателство от страна на съставителите. Стилът и езикът на оригиналите са запазени, като частично са осъвременени правописът и пунктуацията.

Бележките за историческите събития са поставени след всеки документ, като не са коментирани общоизвестни такива. Не са правени бележки за отделни личности, тъй като в документите те са твърде много – едната част от тях са популярни и не се нуждаят от представяне, а другата – напълно неизвестни, за които не би могло да се открият данни.

За улеснение на читателите към документалния сборник сме приложили именен показалец и кратък списък на съкращенията.

РАЗДЕЛ I
ПРОМЕНИТЕ ВЪВ ВЛАСТТА
СЛЕД 1953 г.

ВЪТРЕШНОПОЛИТИЧЕСКИ БОРБИ

№ 1

**Информация от отдел „Пропаганда и агитация“
до Вълко Червенков за въпросите, поставени
от партийни членове и трудещи се в страната във връзка
със съобщението на ЦК на КПСС за дейността на Берия
и за провеждане разяснителна работа от БКП**

София, 17 юли 1953 г.

I.

По сведения от окръжните комитети на партията решението на Пленума на ЦК на КПСС за изключването на Берия като член на КПСС за неговата престъпна антипартийна и антидържавна дейност и постановлението на Президиума на Върховния съвет на СССР да бъде предаден Берия на Върховния съд на СССР се посрещат от партийните членове и трудещите се у нас с пълно одобрение. Има изказвания от членове на партията и безпартийни, че разкриването на престъпната дейност на Берия допринася за още по-голямо укрепване на съветската държава, за още по-тясното сплотяване на съветските народи около Комунистическата партия и съветското правителство, за укрепването на лагера на мира, демокрацията и социализма.

II.

Съобщението за разкриването на Берия, като враг на съветския народ, обаче, е предизвикало голяма изненада сред партийния актив и членове и сред трудещите се в нашата страна. Партийни активисти и членове и трудещи се в окръзите поставят голям брой въпроси. Въпросите са предавани така, както ги съобщават другарите от окръжните комитети:

1. От кога Берия е агент на империализма и как е било възможно да се прикрива толкова дълго време такъв агент в сърцето на КПСС? Защо не е разкрит по-рано?

2. Не е ли имал прояви по време на Отечествената война, като член на Държавния комитет на отбраната?

3. Каква е връзката му с процеса на лекарите? Не е ли причина за тяхното освобождаване? Няма ли да бъдат отново задържани лекарите?

4. Амнистията в СССР има ли връзка с вражеската дейност на Берия?

5. В какво по-конкретно се изразява вражеската дейност на Берия по отношение на колхозите и многонационалната съветска държава?

6. В какво по-точно се изразява опитът на Берия да постави органите на МВР над партията и държавния апарат?

7. Как да се обяснят предварителните предавания на чуждите радиостанции за бъдещи разногласия между Берия и Маленков?

8. Няма ли връзка Берия с безредиците в Германия? Как съветското разузнаване не е открило подготовката на берлинските събития? Коя е причината, че не са взети предварително мерки за предотвратяване на събитията в демократична Германия?

9. Връщането на земите на помешчици в Източна Германия и предприятия на капиталисти има ли връзка със случая Берия?

10. Промените в Унгария имат ли връзка с дейността на Берия? Защо Матиаш Ракоши не е министър-председател?

11. Защо Молотов беше поставен по-назад от Берия след смъртта на Сталин?

12. Дали Берия не е център на американското разузнаване в СССР и народнодемократичните страни? Има ли връзка с троцкистите, с Тито и Трайчо Костов?

13. Случаят Берия има ли връзка със снемането на секретаря на ЦК на Украинската комунистическа партия?

14. Защо Берия сега именно се е проявил? Дали не е считал международната обстановка сега за най-благоприятна?

15. Какво става сега с бившия секретар на ЦК на КПСС Игнатиев?

16. Няма ли връзка дейността на Берия с изземването на оръжието от партийните членове у нас?

17. Сам ли е Берия, или той има връзки с други хора в Съветския съюз и в страните на народната демокрация?

18. Как другарят Сталин не е разбрал, че Берия е враг?

19. От какъв национален и социален произход е Берия?

20. На кого да вярваме щом и Берия е враг?

III.

Във връзка със случая Берия има раздвижване на вражеските елементи в страната. Враговете разпространяват разнообразни слухове и се стараят да внасят страх и смущение сред трудещите се, да създават в тях настроение срещу народната власт. Разпространяват се следните по-главни слухове:

1. Берия и Маленков се карат за място в управлението, както навремето Ленин и Троцки. Така както Ленин унищожи Троцки, така и Маленков сега ще унищожи Берия.

2. Берия бил снет, защото не потушил демонстрацията в Берлин.

3. Маленков върви по пътя на Сталин, като чисти всички, които биха му попречили.

4. В с. Драгоево, Преславско, двама частни стопани, недобре настроени, казали на председателя на ТКЗС: „Какво става с вашия лагер, нещо объркахте, търпите поражение“.

Подобни неща са говорили и някои селяни в с. Дралфа, Поповско,

5. Съветският печат пишел, че капиталистическият свят се разпада, но излиза, че социалистическият свят се разпада.

6. Американците ще дойдат у нас.

7. Събитията, развиващи се в Кремъл, не са маловажни, особено като се има предвид, че Берия е бил шеф на тайната полиция. Ако го убият, то има други, които ще поддържат връзка с американците.

8. Важното е сега дали Червената армия ще подкрепи Маленков или ще започне вътрешна война.

9. Да не се жъне и да не се предават държавните доставки, защото ще има война.

Държавните доставки ще се намалят и цените ще се увеличат. Да не се бърза с издължаването на доставките.

В Русия ще става преврат, а в Унгария ще има революция, затова да не се дават доставки.

10. В Пловдив работниците са обявили стачка, а във Видинско има вълнение сред селяните.

11. Свещеникът в с. Козлодуй е пуснал слух, че селяните в Румъния палят кооперативните стопанства.

12. Берия не е враг, но върху него искат да прехвърлят вината за лошото положение в Съветския съюз.

На 13 т.м. в гр. Пловдив е намерен позив, който призовава към действията против народната власт.

Сред бившите царски офицери в София се говори, че арестуването на Берия ще предизвика смущения в компартиите и техните ръководители. Западните сили ще увеличат подготовката на война, виждайки че рухва опората на комунистите в целия свят. Кирил Христов Кехайнов е казал: „Арестуването на Берия ще предизвика смущение в компартиите и ще всее смут сред техните ръководители. Всеки ще си каже: „Такъв ще бъде и моя край, ако до край остана верен на Москва. Много добре ще бъде ако такива големци падат по-често“.

Бивши николапетковисти, също в София, очакват в СССР да се развият големи събития в помощ на Запада. Димитър Петров Лазаров е заявил: „Всичко върви добре. Комунистите продължават да се цепят и самоизяждат, което значи, че краят им е близък“. Георги Василев Иванов, също бивш николапетковист, е казал: „Берия е арестуван. Скоро и у нас Червенков ще бъде сменен, а може и да го убият, както убиха Георги Димитров“.

Сред бившите търговци се говори, че случаят с Берия ще даде отражение и у нас, че щяло да се разреши свободна частна търговия. Стефан Тодоров – бивш търговец е казал: „Очакват се големи новини. Ще се пусне свободна частна търговия. Ще станат промени в нашето правителство и ще се разделят министерствата със земеделците“. А Васил Ташев, експедитор в хлебопродавницата на площад „Ленин“ е казал: „Задържането на Берия са комунистически трикове. Скоро ще стане преврат. Сигурен съм, че такъв ще стане и у нас“.

IV.

По сведения на окръжните комитети, във връзка с мерките на правителствата на Германската демократична република и Унгарската народнодемократична република за подобряване материалното положение на трудещите се в тези страни, очаква се от населението в скоро време да има намаление на цените на стоките у нас.

Във връзка с големия интерес на партийните членове и трудещите се към въпросите на международното положение и разкриването на вражеската дейност на Берия окръжните комитети на партията са дали указания на околийските комитети да организират колективно четене на материалите, които помества нашата преса. Някои околийски комитети са организирали инструктаж на агитаторите за провеждане на беседи. Врачанският окръжен комитет е взел решение да се провеждат събрания с доклади по международното положение, в които да се засегне и случаят Берия.

Много от другарите, с които разговаряхме, препоръчват ЦК на партията да излезе с информация по тия въпроси, за да могат партийните членове да водят разяснителна работа и да се пресекат вражеските слухове. Ние считаме, че е необходимо да се проведат от подготвени наши другари от окръжните и околийските комитети публични събрания с трудещите се по въпросите на международното и вътрешното положение и нашите задачи, на които да се даде правилно обяснение на събитията в Берлин, на решенията на Унгарската партия на трудещите се и на решенията на ЦК на КПСС по повод на вражеската дейност на Берия. Това особено е необходимо за селата, където трудещите се не следят редовно пресата и често получават информации от вражески елементи.

В помощ на докладчиците и агитаторите да се напишат във вестниците добре подготвени, аргументирани материали.

Зав. отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП:

(п) (М. Григоров)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 585, л. 2-7. Оригинал. Машинопис.

№ 2

Изложение на Вълко Червенков по въпросите на външната политика на НРБ, направено пред Министерски съвет

София, 25 ноември 1953 г.

Във външната и вътрешната политика на нашето правителство напоследък изникнаха някои нови моменти, които искам да осветля.

Кои са тези моменти?

Първият момент е заявлението на правителството, че то е съгласно да установи добросъседски отношения с Турция и Югославия, да възобнови отношенията си с Гърция, да установи добросъседски отношения с нея, да засили търговските си връзки с тези три страни, че е готово да възстанови и отношенията си със САЩ.

В интерес на мира, нашето правителство е готово да уреди отношенията си със съседните капиталистически страни, като за тази цел отстрани всякакви препятствия, доколкото отстраняването им зависи от него. Добро доказателство за това бе поведението на нашите представители в смесената българо-гръцка комисия, създадена, за да се уреди спора за границата на р. Марица и да се възстановят пирамидите по границата. Гръцката страна отбеляза безупречното поведение на нашата делегация и ярко проявената от наша страна готовност да се уредят спорните въпроси. Резултатите от работата на смесената комисия са много добри. Следва да кажа, че те са по-добри, отколкото ние сами предполагахме, че ще бъдат. Протокол № 11 на смесената българо-гръцка комисия от 11.XI. т.г. е утвърден от българското правителство на 30.XI. т.г. Според него всички спорни въпроси във връзка с границата по р. Марица са уредени в пълно съгласие с интересите на нашата страна.

Гръцкото правителство прие предложението за възстановяване на дипломатическите отношения, като предложи на нашето правителство преки преговори за тази цел. Ние отговорихме на гръцкото правителство, че приемаме неговото предложение, като им посочихме Прага или Париж за място на преговорите, които да се водят от съответните пълномощни министри. В последно време ние дадохме съгласие преговорите да се водят в Париж. Първите срещи между нашия пълномощен министър и гръцкия посланик в Париж са вече станали. Гръцката страна е поставила условие – българската страна да вземе отношение към въпроса за репарациите и реституциите, да се съгласи да се създаде една комисия от експерти, която да установи размера на репарациите и реституциите и начина на издължаването им, след това да се възстановят дипломатическите отношения. Всички други въпроси гръцката страна смята за второстепенни (изпълне-

нието на военните клаузи от договора за връщане на военнопленници, за деца – не са поставяли до сега) и лесно разрешими. Ние държим и мислим да държим най-напред да се възстановят дипломатическите отношения, в което еднакво са заинтересувани и двете страни, а след това да се водят преговори по въпроса за репарациите и реституциите, като се има предвид нашата декларация, че ние признаваме правото на Гърция да иска репарации и реституции и че същевременно и българската страна има насрещни искания от материален и финансов характер към Гърция. Тъй като тези въпроси са сложни и изискват продължително обсъждане, правилно е най-напред да се възстановят дипломатическите отношения, а след това да се пристъпи към обсъждане и решение на въпросите за репарациите и реституциите. Няма съмнение, че възстановяването на дипломатическите отношения ще облекчи, а няма да затрудни обсъждането и решението на въпросите за репарациите и реституциите.

Що се касае до репарациите и реституциите по същество, когато се започне тяхното разглеждане, следва да кажем следното:

Нееднократно сме заявявали, че ние признаваме мирните договори, които сами сме подписали, а, следователно, и произтичащите от тях задължения. В същото време ние никога не сме преставали да изтъкваме, че условията на мирния договор са прекомерно тежки спрямо нова България, България, която, макар и в края на войната, даде своя принос в нея, която не остави камък на камък от герmanoфашисткия режим, наказва виновниците за войната, оттегли войските си от окупираната територия, тури кръст на великобългарската шовинистическа политика, превърна се в здрав елемент на мира и демокрацията на Балканите. Мирният договор спрямо тази България е твърде жесток. Ако България трябва да изпълни всички задължения по него, както са те записани, това ще означава тежък удар за развитието на нейното стопанство. И България още от първия момент не се е отказвала да се бори с мирни средства и чрез мирни преговори да облекчи тежестите по мирния договор. И тя постигна значителни облекчения. Още в 1947 г. Югославия се съгласи да се опростят репарациите. Постигна се съглашение с нея и по реституциите. Съветският съюз, преди всичко, направи възможно, за да ни облекчи положението във връзка с договорите. Неговата помощ е главно условие за сегашния народостопански подем в България.

Ние не се отказваме да разглеждаме въпроса за исканията на репарации и реституции, но ние мислим, че при това следва да се извърши този преглед със здрав разум, с оглед на действителните интереси на мира на Балканите, с оглед на необходимата ревизия на първоначалните искания. Ние признаваме правото на Гърция да иска репарации и реституции, но ние мислим, че е в интерес на мира на Балканите Гърция да държи сметка за обстоятелството, че България не е вече старата България, а нова България, на

която може и следва да не се представят чрезмерни искания, да се направят отстъпки, които тя по достойнство ще оцени. Ние стоим за добросъседски отношения с Гърция, въпреки разликата на обществения и държавния строй в двете страни. Това не е пречка, за да установим добросъседски отношения и оживени търговски връзки. При решение на въпроса за репарациите и реституциите следва да се държи сметка за еднаквата заинтересуваност от възстановяването и укрепването на дипломатическите отношения между България и Гърция. Очевидно е, че това сега не може да стане, излизайки от обстоятелствата и настроенията непосредствено след войната. Правилното е да се вземат под внимание големите изменения и във вътрешната обстановка на България и в международната обстановка. [...]

Ние мислим, че Гърция е именно еднакво с България заинтересувана от възстановяването на дипломатическите отношения и не би следвало да се поставят условия, които само биха затруднили или забавили това възстановяване. Убедени сме, че здравият разум ще вземе връх в тези преговори и, в интереса и на двете страни, ще завършат с възстановяване на нормалните дипломатически отношения между България и Гърция.

Ние се стремим да подобрим отношенията ни с Турция. Готови сме да уредим на разумна основа тези отношения. Същото е и спрямо Югославия. По наше предложение югославската страна прие да се съживи работата на смесените погранични комисии с оглед да се разглеждат и изглаждат недоразуменията и инцидентите по границата. Може би, за тази цел по-нататък ние ще трябва да приемем югославското предложение да бъде създадена обща смесена комисия, но това практиката ще покаже. Югославското правителство вече даде агреман на Любен Ангелов за наш пълномощен министър в Белград. Нашето правителство даде агреман за югославски пълномощен министър в София. Очевидно, отношенията ни с Югославия могат и трябва да се нормализират. Да се нормализират отношенията с Югославия – това не означава никаква ревизия на нашето отношение към титовци и титовщината. Ние разглеждаме Югославия като една от съседните нам буржоазни държави и се стремим да създадем с нея отношения, каквито поддържахме с другите буржоазни държави. Нищо повече.

Що се отнася до възстановяването на дипломатическите отношения със САЩ, ние направихме нашето положително принципно заявление. Но ние няма да се натискаме пред американците и да се търгуваме с тях във връзка с нашето заявление. Правителството на САЩ е, което следва сега да се обади.

Тези постъпки на правителството не представляват, разбира се, принципно нищо ново. Практическите стъпки, които сега правителството прави, за да нормализира и подобри отношенията си с капиталистическите съседи, произтичат от същността на неговата миролюбива политика.

Но тях ние правим именно сега; вчера, както е известно, такива стъпки не предприемахме, нашият тон спрямо тези страни беше друг.

Новото е в настъплението за мир и мирно уреждане на всички въпроси, предприето от съветското правителство. Това миролюбиво настъпление също така не е нещо принципиално ново. То произтича от принципите на съветската външна политика, формулирани от Ленин и Сталин. Но тъкмо сега съветското правителство предприема последователно редица конкретни постъпки в защита на мира и против североамериканските привърженици на войната. Тези постъпки на съветското правителство реално съдържат нападателите, реално отсрочват войната, реално разбъркват картите на войнствените американски империалисти. Съветският съюз разполага с големи резерви от възможности, за да затрудни и, при стечение на известни обстоятелства, даже да осуети изпълнението на агресивните планове на американските империалисти. Към пролетта на тази година стана ясно, че е настъпил решителен момент в развитието на човечеството: настъпил е момент, когато се решава съдбоносният въпрос – дали ще бъде допуснато да стане завой към най-ужасна война, каквато светът някога е виждал, или ще бъде намалена тази опасност, ще се набележи и укрепят завой към разведряване на международната обстановка, към мира. [...]

Очевидно, България не може да стои настрана от миролюбивото настъпление на СССР, от борбата за мир въобще. И ние трябва да дадем своя принос. Ние сме на важен и невралгичен участък. От нас не малко зависи успехът на борбата за мир на Балканите. От тук и новото в нашата външна политика.

ЦДА, ф. 396Б, оп. 1, а.е. 433, л. 1-8; 20. Оригинал. Машинопис.

№ 3

Информация от Вълко Червенков, изнесена пред партийния актив за отношенията между СССР, България и Югославия

Кърджали, 11 юни 1955 г.

Сега, позволете, за Белградската среща, която е едно от звената на тези сериозни успехи, които пожъна миролюбивата политика на Съветския съюз. Тази среща в този смисъл има голямо международно значение. 40 дивизии, другари, са неутрализирани, не могат повече американците да разчитат на югославските дивизии. Не могат и няма да разчитат. Това е голям успех. Ние, когато го пишем във вестниците, така не го казваме, но ние сме се събрали тук партийен актив и трябва и можем да си кажем

някои работи по-свободно. На 40 дивизии американците на Балканите вече не могат да разчитат. Значението на Югославия на Балканите и в Европа, от гледна точка стратегическа, е сериозно. Тя заема важно положение на Балканския полуостров. Това са около 16 и повече милиона население, 18 милиона, да. Белградската декларация свидетелствува, че Югославия не може да се разглежда повече като страна, която ще върви по водите на американската политика. Това е сериозен успех. За това говори, другари, тревогата сред империалистическия лагер. Който така слуша понякога вражеските радиостанции или му попадат западноевропейски вестници или пък извадки от тях, а ние по служебно положение сме задължени да четем, да знаем какво става, и зная, че империалистите са в тревога. В тревога са. Това показва, че ние сме постъпили правилно. Щом врагът е в тревога, щом врагът така бълва змии и гущери по нашему казано, значи ние сме постъпили правилно. Сближението между Съветския съюз и Югославия, а това означава сближение и между Югославия и другите страни с народна демокрация по държавна линия, е явно. За това свидетелствува декларацията и това е много важно дело. Но аз искам тук на партийния актив да изтъкна, че все пак, другари, колкото и всичко това да е важно, то не е най-главното за нас, като комунисти, защото ние се стремим да подобряваме отношенията си със всички капиталистически страни, ние не само сме готови, но ние желаем да подобрим отношенията си с Америка и искрено желаем, защото ние сме убедени, че, за да победи комунизмът в света не е необходима война, за да победи комунизмът в света необходимо е мирно да се съревноваваме с капиталистите, чия система е по-добра, коя система народите одобряват. Революцията не може да се експортира, революцията не може да стане така, заповядал някой и станала революция. Това е дело на народите, коя система на управление ще си изберат, това е тяхна работа. Така че ние искаме да подобряваме отношенията си със всички капиталистически държави. Подобряването на отношенията с Югославия за нас, като комунисти, по държавна линия е много важно, повтарям, но не е най-главното. Ние искаме да подобрим отношенията си с югославските комунисти, да нормализираме нашите отношения по партийна линия. За нас това е главното. Значи, другари, ето защо ние трябваше да видим – не можем ли да сложим край на тази борба, която възникна между нас? И как да сложим този край? Защото ние сме комунисти, ние се борим за победата на комунизма в нашите страни и в целия свят. Югославските ръководители заявяват, че те също се борят за комунизма. Пита се, ако те се борят за комунизма, а че ние се борим за комунизма това не иска доказателство, това е ясно, но защо трябва да се борим помежду си, не можем ли да се разберем и защо трябва да ограничаваме подобряването на нашите отношения само по държавна линия, когато е ясно, че, ако и у нас и у тях Комунистическата партия ръководи

целия общественно-политически живот, преди всичко трябва да се подобрят отношенията между партиите. Това е най-трайното подобряване. Това усилва позициите на комунизма, силата на демократическия социалистически лагер, лагера на мира. И затова съветската делегация, преди всичко, по този въпрос е преговаряла с югославските ръководители.

Как, другари, възникна борбата между нашите партии?

Известно е, че югославските ръководители в 1948 г. не пожелаха да разглеждат съвместно със съветските ръководители и ръководителите на народнодемократическите страни възникналите тогава разногласия по редица принципиални въпроси. Какви принципиални въпроси? По такива въпроси като, да кажем, основни важни въпроси за закономерностите на социалистическата революция, или с други думи казано, по какъв път трябва да се извършва социалистическото строителство? Трябва ли ние да следваме опита на ВКП(б), на Съветския съюз, тия закони на развитието на съветската революция, които бяха провъзгласени от Октомврийската социалистическа революция? Югославските ръководители започнаха да приказват, че в Югославия по особен път ще стане развитието на социализма, че няма за какво да се учат от Съветския съюз, отрекоха опита на Съветския съюз. Отрекоха ръководната роля на Комунистическата партия на Съветския съюз в международното работническо движение. По въпроса за пътищата за преобразуване на селското стопанство също така заявиха, че те имат особени схващания, в това число, например, че кулакът играе революционна роля. За отношението към Съветския съюз и някои други въпроси. По тях трябваше в 1948 г., в заседанието на Информбюро, да се разберем с югославските ръководители. Те бяха поканени да дойдат, за да разискваме – правилни ли са тези позиции, как трябва да се постъпи? Известно е, че те на това съвещание не дойдоха. Те предварително обявиха, че няма да бъдат разбрани, че там ще им бъдат продиктувани решения и не дойдоха. Тогава беше приета, както знаете, първата резолюция на Информбюро, която критикуваше възгледите на югославските ръководители по редица важни принципиални въпроси. Но отказът на югославските ръководители да дойдат на това заседание означаваше, че те късат с нашия лагер. Аз няма да разказвам историята, не е нужно сега, искам само да посоча, че след това се разгоря борбата, пламна, така да се каже, кавгата, която имаше в основата си принципиални различия. Полемиката прерасна в борба, а борбата, другари, си има свои закони, или както се казва своя логика, когато се хващат на борба вече много-много не му мислят, дали точно ще се изразят, дали с дреновица ще удрят или с железен кол, дали ще му кажат серсемин или ще го нарекат бандит, това е вече борба. Това обаче сега трябва да се каже, другарят Хрущов заяви това в своята реч на аерогарата в Белград, сега е установено, че някои врагове начело с Берия, Абакумов и други са използвали това обстоятелство,

за да изфабрикуват някои обвинения, които нямат основания да разпалят още повече борбата, като обвинението, че Тито и някои негови близки тогава сътрудници са шпиони. Освен това, югославските ръководители след 1948 г. предприеха, как да кажа, разправа с ония, които поддържаха решенията на Информбюро в Югославия, мнозина бяха изпоарестувани и избити, това обстоятелство също наля масло в огъня, то послужи като повод да бъдат обвинени още повече като се казваше, че има и документи, че са били шпиони, вие знаете няма какво да го повтарям. Известно ви е, че когато ставаше въпрос за титовци, ние не подбирахме думите, а когато ставаше въпрос за нас, те не подбираха думите. Ние взаимно си устройхме един бой по всички правила. И в този бой много обвинения се хвърлиха и от двете страни, при което за точност, до редица основни въпроси на революцията, югославските ръководители заемаха неленинска позиция. Югославските ръководители и досега по редица важни въпроси не са заели въобще ленинска позиция. По това ще кажа после.

Фактически се получи, че Югославия беше от нас, от народнодемократическите страни, блокирана отвсякъде и политически и икономически. Тази обстановка американците използваха. Американците и англичаните използваха тази обстановка. Казано – двама се бият, третият печели. Работата дойде дотам, че Съветският съюз беше обвинен за агресор в пропагандата на югославските ръководители, за агресор. Известни ви са нападите срещу Сталин. Въобще създаде се и от двете страни нетърпимост. Кой печелеше от това? От това спечелиха американците. Аз тук така ще си позволя да кажа, може би ще се види малко на едро казано, но по моему така е – нито ние спечелихме, нито югославските ръководители спечелиха, спечелиха американците. Ние собствено какво бяхме загубили? Ние не бяхме загубили своите ленински позиции, ние ги отстоявахме, стоим и ще стоим на тия позиции; ние не бяхме загубили лагера на демокрацията и мира – ние бяхме, сме и ще бъдем в него. Ние загубихме един съюз, предоставихме го на врага, ако мога така да кажа, като имам предвид цялата страна, работническото движение в Югославия като цяло, за известен период от време. Политическите сили в Югославия са слаби. Това беше известно и по-рано. Слаби. Нашите обвинения, начинът по който се поведе борбата, аз говоря от гледна точка на резултатите, за известно време даже сплотиха титовци, вместо да ги разединят. Защото, ако ти някого наричаш шпионин или бандит, или го блокираш от всички страни, това не помага да се разберат погрешните негови позиции – идеологически и партийни. Тази непримиримост и нетърпимост, която се получи, не беше от естество да спомогне за избистряне на въпросите в самото югославско ръководство, в самата югославска партия, да победят там ленинските принципи, ленинските тенденции. Аз мисля, другари, че сега за това става дума – там ленинските принципи да победят. И начи-

нът, по който ние сега действуваме и работим, е по-правилен. Не, че ние сме сбъркали тогава, аз и одеве казах, ние не сме напускали нито своите завоевания, нито своите принципи. Тук става дума как да се работи, за да се помогне да победят нашите принципи? Как да се излезе от това положение? Очевидно е, че трябва да се излезе от това положение. Защо ние трябва да оставим да печелят американците, подпалвачите на нова война? Защо ние трябва да им харизваме цялата Югославия, югославският народ, който даде толкова жертви в борбата против фашизма? Трябваше да се намери изход. Трябваше да се види до къде е стигнала работата, имат ли югославските ръководители някакъв непоправим вече ангажимент към американските империалисти, няма ли възможност да се нормализират отношенията, всичките ли мостове са вече изгорени, скъсани, никакви ли изгледи да се върне Югославия в демократическия лагер ли няма?

И срещата в Белград за това и стана – да се провери, да се види как собствено стои работата. Откровеният характер на позицията на съветските другари на Белградската среща е дал възможност да се разбере работата. Там съветските другари, другарите Хрущов, Булганин и Микоян, от името на Централния комитет на Комунистическата партия на Съветския съюз, на съветското правителство открито, честно, искрено, откровено, направо подадоха ръка на югославските ръководители.

Западният печат много обича сега да навива на пръст речта на другаря Хрущов на аерогарата в Белград. Плитки са тези разговори. Един вид Съветският съюз отишъл на поклонение, на крака отишъл, искал прошка. А към нас, ръководствата на комунистическите партии на народнодемократическите страни, се обръщат с такива едни също така плитки призови, един вид вижте Тито как се държи, ходят му там на крака, вие не ги слушайте от Москва какво ви приказват, бъдете също така по-самостоятелни, виждате ли и Хрущов сам каза, че може да има и друг социализъм, не само съветски, опитайте и вие, защо все да се учите от Съветския съюз. (Смях) Какво сега ще правят ръководителите на народнодемократическите страни, които ругаеха Тито, те не поставят въпроса какво ще прави Тито, който ругаеше ръководителите на народнодемократичните страни, а видете ли какво ще правим ние дето сме поругали. Ругали сме го, ругали сме го, ругали сме го.

А сега казваме, дайте да се разберем, да видим. И тук е именно сега смисълът на срещата в Белград и на това, което говори другарят Хрущов. Това, което говори другарят Хрущов, това означава, ако вие югославските ръководители сте останали революционери, както казвате, искате да строите социализъм, както заявявате, не може да не се разберем. Не може да не се разберем. Ние същия социализъм строим, ние също сме революционери. Кой ще докаже, че Хрущов не е революционер? Съветските ръководители не строели социализъм, Съветският съюз не се придържал

към принципите на марксизма-ленинизма. Ако е така, ние не можем да не се разберем. Дайте да седнем да се разберем. Редица обвинения са били изфабрикувани от враговете. Отхвърляме, съжаляваме за това. Ако вие не искате да се разберем, не искате да седнем да се разберем, значи вие окончателно сте загубени за социализма. В такъв случай ние ще подобряваме международните си отношения, междудържавните си отношения, но ще знаем, че не сте революционери – социалисти. Това е смисълът на речта и това е една мъдра реч. Така може да постъпи само онзи, който искрено отива да се договаря, за когото интересите на международното революционно движение са над всичко, интересите на лагера на мира и социализма са над всичко.

От тук се вижда колко са смешни тези опити и плитки, те са пресметнати, разчитайки на наивни лековерни хора. Видите ли престижът на Съветския съюз пострадал задето отишли ръководителите в Белград. Нищо не е пострадало, наопаки, увеличил се е. Тази плитка пропаганда дикиш не може да хване. Защо не може да хване?

Защото какво стана на Белградската среща, какви са резултатите? Оказа се, че можем да се разберем с югославските ръководители, оказа се, че не е още всичко загубено. Напластено е много, много трябва да се разчиства, но можем да се разберем и може Югославия да се върне в демократическия лагер. Не само по държавна линия, но и по партийна линия можем да се разберем. И на Белградската среща са се разбрали по начина, по пътищата, по които това нещо трябва да се извърши и ще се извърши. Възможно е и вече трябва да смятаме, че за това нещо западните империалисти не са информирани и затова още не са на ясно по някои работи. Няма и защо да бъдат информирани. А ние ще се разберем, другари, и по партийна линия. Югославските ръководители могат да се върнат и ще се върнат в демократическия лагер при известна помощ от наша страна, при разбиране от наша страна, че за това е нужно известно време. Нужно е известно време и за това да не се учудваме, че някои формулировки още за известно време там няма да бъдат точно така, както ние бихме искали. Търпение е нужно, помощ е нужна. Много е напластено и трябва да се разчисти. За това е нужно време. Ние сме готови да разчистим пътя за това. На каква база? На базата на марксизма-ленинизма, на дружбата със Съветския съюз, с народнодемократическите страни, на тази база, само на тази база. Ние и сега не крием, а казваме открито, че между нас съществуват сериозни принципиални различия по коренни въпроси на пролетарската революция. Ние не смятаме техния опит за социалистическо строителство за правилен и пътят, по който те вървят към социализма за нещо, от което ние трябва да се учим. Не... Ние смятаме, че нашият път е изпитан, че закономерностите на развитието на социалистическото строителство са тия, които провъзгласи Великата октомврийска

социалистическа революция, че ленинизмът не може да бъде ревизиран отникъде, от това ние никога няма да отстъпим. Става дума да се помогне, да се направи така, че югославските ръководители изцяло да стъпят на тия позиции.

Аз тук говоря за партийните въпроси, а по другите въпроси – за междудържавните отношения, за принципа на ненамесата във вътрешните работи, за съвместното съществуване, за доверието между държавите и т.н., които са изброени в декларацията, по това няма спор и това са принципи отдавна провъзгласени от Ленин. Сега някой може да смята, че ги е измислил Неру, може някой да счита, че някой друг ги е измислил – не е вярно това. Принципът за съвместното съществуване или по български казано за съвместното съществуване на държави с различни социални системи, социални строеве е възможно. Възможно не е во веки веков, разбира се, в края на краищата едната система трябва да победи и ще победи социалистическата. Но продължително време е нужно. И, че съревноваването мирно между двете системи неминуемо ще доведе до победата на социализма, защото социализмът има преимущества, докато капитализмът е умираща система. Този принцип е ленински. Въпросът стои тук, другари, чия е победата? Чия е победата, ако може така да се постави въпросът? Победата на миролюбивите и комунистическите сили над агресивните империалистически сили.

Това по Белградската среща – победа на мира над войната, победа на комунизма над империализма.

Да се поставя въпросът тук, че нашите представители са отишли на крака и са казали Тито, прости по-нататък вече няма да те закачаме, това е смешно, това е детинско. Обвиненията ще бъдат снети взаимно и трябва да бъдат снети взаимно. Ние снемеме обвиненията, че са шпиони и бандити, те са били наклеветени. Но Съветският съюз не е агресор, Сталин е ленинец – това обвинение също трябва да бъде снето и ще бъде снето, и е снето. А трябва да гледаме напред. Ние взаимно снемеме тези обвинения. Вървим към приятелство. На каква база? На базата на ленинизма. Друга база не можем да имаме. Ние се договорихме да не почваме сега да разглеждаме отначало, кой какво е казал, какво е направил и пр. и пр. Защо да се връщаме назад, ние не желаем да се връщаме назад. Трябва да гледаме и да вървим напред. От това кой би спечелил, пак ще спечелят нашите общи врагове.

Казват, че другарите Хрущов, Булганин и Микоян дошли в София и после в Букурещ един вид да ни успокоят, или други казват да ни подготвят за предстоящите важни промени. Това са бабини деветини. Другарите Хрущов, Булганин и Микоян посетиха нашата страна, а след това и Румъния, за да ни по-подробно информират и като демонстрация на нашата ненарушима дружба.

Кратко резюме: значи в Белград съветските другари са се разбрали с югославските ръководители по главните въпроси не само за укрепване на взаимоотношенията по държавна линия, но и по партийна линия. Документът по първия въпрос е обнародван, чели сте го, по втория също ще бъде обнародван.

Трябва, обаче, да се има предвид, че всичко изведнъж няма да стане и не бива да се тревожим от това. Нужно е време. Особено по въпросите на идеологията и партийността. В югославските ръководители има много немарксистко напластено, особено у Кардел, който е техен теоретик, един от теоретиците. Между нас съществуват, както казах, принципиални различия, ние не сме си вързали и не можем да си вържем ръцете за критика на подобни възгледи, само че тази критика трябва да се упражнява така, че да не носи характер на намеса в техните вътрешни работи, да не е свързана с призови, както у нас по-рано беше за събаряне на това ръководство, което е също така форма на намеса във вътрешните работи. Трябва да е критика партийна, бих казал другарска. Но отстъпки принципиални ние няма да правим. Няма, не можем да правим.

Нам ни предстои сериозна работа за по-нататъшното подобряване на отношенията ни с Югославия. Ние ще осъществим редица мероприятия в тази посока. Ние смятаме, че трябва да подобрим отношенията си с Гърция и ние активно ще действваме в тази посока. Може и трябва да направим всичко, което е по силите ни, за да подобрим по-нататък отношенията си с Гърция, а също така отношенията си с Турция. Ние искаме да живеем в мир и имаме неизползвани още възможности, за да действваме в тази посока, да укрепваме добри добросъседски отношения с Турция и с Гърция.

Собствено това е, другари, което исках тук да ви доложа. Ако има въпроси ще отговоря. [...]

Балканският пакт. Балканският пакт – какво да ви кажа за него. Турция и Гърция са членове на Атлантическия пакт, а Югославия не е. Това придава особен такъв своеобразен характер на пакта. Само сближението с Югославия прави този пакт безпредметен, само че на тях това още не е известно, то е между нас казано. Нали няма да го разпространяваме. Но този факт е всеизвестно нещо.

Това, че Джилас беше изключен. Това е един показател, че от югославското ръководство не са всички джиласовци. Джилас е представител на американците. Шпионин ли е, не е ли, не е много важно това. Но американците му казаха, дигни бунт и той го повдигна тъкмо, когато Тито беше в Индия, просто зад гърба му преврат искаше да направи. Американците са го подтикнали. Това, че беше изключен показва, че в средата на югославските ръководители има хора, които себе си още разглеждат като социалисти. Трябва да им се помогне. Това е един показател, който показва,

че ние правилно постъпваме, като ребром поставяме въпроса – дайте да се разберем.

За тези съвещания на английските, американските и френските посланици в Белград. Що? Аз защо ви предупреждавам, че време е нужно. Много работа има там и всичко не може изведнъж да се махне. На нас ни е лесно. Какво трудно има за нас? Не са шпиони, тук сме се излъгали, точка. Съжаляваме, вземаме си думата обратно. Но те трябва да се върнат назад. Трябва да се върнат назад на позиции ленински и това няма да стане лесно, нужно е време. Освен това, те имат вземане-даване с американците и англичаните пет-шест години. Аз трябва да ви кажа, че американците са им дали храни и въоръжение на повече от милиарди долари и то не може така лесно да стане. Тук трябва търпение и разбиране на тия работи. Такива работи ще има още. (Бурни, продължителни ръкопляскания).

ЦДА, ф. 1Б, оп. 7, а.е. 1764, л. 7-23. Препис. Машинопис.

№ 4

Доклад на Антон Югов „Международното положение и задачите на външната политика на нашата страна“

София, 1955 г.

Другари,

Аз искам да се спра на някои характерни моменти в международното положение в настоящия момент, за отношенията на нашата страна с Югославия, Гърция и Турция и в тази връзка какви са задачите на външната политика на Народна република България.

[...]

България е невралгичен пункт, преден пост на социалистическия лагер на Балканите. От вас, от нашата работа изключително много зависи доколко ще бъдат укрепени и заздравени позициите на силите на мира на Балканския полуостров.

Както е известно през 1948 г., Югославия напусна нашия лагер, откъсна се от него и се приближи към лагера на империалистите, попадна под пагубното за самите югославски народи влияние на Вашингтон и Лондон. Това обстоятелство допринесе извънредно много за изостряне на напрежението на Балканите, усили общата опасност от една нова война. Нашата партия тогава напълно се солидаризира с направената от Информбюро критика на югославските ръководители, които заставайки на опортюнистически, ревизионистки позиции извършиха предателство спрямо жизнените интереси на югославските народи. Животът в продължение на

7 години по най-убедителен начин доказа правилността на нашата критика, правилността на нашите предвиждания, че Югославия, откъсвайки се от лагера на социализма, от Съветския съюз, ще попадне под влиянието на империалистите, ще доведе своята икономика до задънен сокак. [...]

Следователно, потвърдиха се нашите предвиждания и се провалиха декларациите на югославските ръководители, че те, видите ли, строят социализъм, че осигуряват благоденствието на трудещите се.

Какво е в настоящия момент положението на Балканите?

Известно е, че съседните нам страни и особено Турция и Гърция са представили своите територии на американските империалисти. В Гърция и Турция все повече нахлува американският капитал, който днес заема господстващо положение по отношение на другите чуждестранни капитали. Под формата на икономическа помощ милиардерите от Вашингтон заробват тези страни, подчиняват ги под своето икономическо господство, което неизбежно повлече и политическото подчинение на Гърция и Турция под волята и разпорежданията на Уолстрийт. Днес ние определено можем да кажем, че правителствата на Турция и Гърция плуват във водите на американската агресивна политика. И двете държави са членки на агресивния Северноатлантически пакт. [...]

Гръцкото правителство оправда тази своя сервилна политика спрямо Вашингтон с това, че присъствието на американци в Гърция и американските военни бази служат само на интересите на мира на Балканите и за осигуряване на безопасността на Гърция. Твърде наивни са обаче тези обяснения. В Гърция днес са господари американските империалисти, които правят каквото си искат, а гръцките управници са само техни покорни слуги. [...]

Преди една година между Югославия, Гърция и Турция беше сключен Балканският пакт. Организаторите на този пакт заявяват, че той преследва мирни цели, че трите страни чрез него искат да осигурят своята безопасност против агресия. Тези техни изявления, очевидно са предназначени за наивни хора, за хора, които не са изкусни в политиката. Фактите, които приведохме за американското господство в Гърция и Турция, американските военни бази в тези страни, говорят против „миролюбивия“ характер на Балканския пакт. Не за миролюбивия, а за агресивния характер на Балканския пакт свидетелствува и обстоятелството, че този пакт беше сключен под благословията на Вашингтон и Лондон. И как собствено може да се говори, че пактът преследва мирни цели, когато двете негови членки – Гърция и Турция са и членки на агресивния Северноатлантически пакт, в който господствуват и диктуват своята воля американските империалисти. [...]

Ръководителите на Югославия, Гърция и Турция под път и над път заявяват, че трите държави напълно се разбират, че техните интереси се

покриват, че между тях в Балканския пакт цари пълно единодушие и единодействие.

Дали това е действително така? Дали действително в това капиталистическо сдружение, каквото по същество представлява Балканският пакт, всичко е тихо и спокойно, всичко тече по мед и масло? [...]

Преди всичко следва да се подчертае, че между Югославия, Гърция и Турция се води борба, кой да свири първа цигулка. Засега, поне така изглежда, господстващо положение в Балканския пакт заема Югославия. От това не са доволни не само Гърция и Турция, но и техните вашингтонски господари. Работата е в това, че американците искат на всяка цена да включат Балканския пакт в общата система на агресивните военни групировки. На това обаче решително се противопоставя Югославия, докато Гърция и Турция напълно се солидаризират с американците.

Под диктовката на Вашингтон Гърция и Турция прибегнаха към други маневри, като предложиха в Балканския пакт да се включи и Италия. Именно и за това преди известно време турският премиер посети Рим. Какво се преследва с тази маневра? С включването на Италия в пакта Гърция и Турция искат да отслабят ролята на Югославия, за да могат по-лесно да изпълнят поръката и настояването на своите американски господари. Но очевидно и тук се срещат сериозни пречки. С една дума Балканският пакт съвсем не представлява нещо монолитно, както искат да ни го представят неговите автори.

Всички вие си спомняте, че до преди една година ние имяхме сериозни разпри с нашите съседки. Ежедневно ставаха нападения на нашата граница, бяха прекъснати всякакви икономически, търговски и културни връзки. Всичко това създаваше атмосфера на напрегнатост, което пречеше за укрепването на мира на Балканите. Такова беше положението преди една година.

През 1954 година обаче в отношенията ни със съседните нам страни настъпиха редица промени, главно по линията на нормализиране на връзките ни с тези страни, по линията на намаляване напрежението и укрепване на позициите на мира тук на Балканите.

Благодарение на последователно провежданата миролюбива политика на нашето правителство, между България и Югославия бяха уредени редица спорни въпроси. През 1954 г. между нашата страна и Югославия бяха подписани споразумения, уреждащи граничната преходна служба и разрешаване на граничните инциденти, споразумения за размяна на политически емигранти и възвръщащи, които пожелаят да се завърнат и др.

В духа на нормализиране на взаимоотношенията ни с Югославия бяха възстановени търговските връзки. В края на 1954 г. и началото 1955 г. между двете страни бяха разменени културни делегации. Предстои да се подпише културна спогодба между двете страни, засилване на връзките

по спортна линия и т.н. Следва да отбележим, че всички тези мероприятия се посрещат с голям интерес от страна на югославските народи, които желаят да живеят в мир и мирно сътрудничество с нашия народ, с народите от социалистическия лагер. Не може да има никакво съмнение, че разширяването и укрепването на икономическите, търговските и културните връзки с Югославия ще са сериозен принос в борбата за мир на Балканите. Такъв път на развитие на нашите взаимоотношения съответствува не само на интересите на нашия народ, но той съответствува преди всичко и на интересите на самите югославски народи.

Напоследък в своите речи югославските ръководители заявяват, че те се обявяват против всякакви агресивни групировки, осъждат Североатлантическия блок, като блок, който не допринася нищо за намаляване на напрежението, а напротив способствува за усилване на това напрежение, за засилване на опасността от нова война. Те изказват желание за мирно разбирателство и сътрудничество със всички народи. Югославските ръководители в редица случаи поддържат съветски предложения на международните съвещания. Те поддържат молбата на България да бъде приета в ООН, в ЮНЕСКО. В Югославия са спрени емигрантските издания, враждебните към Съветския съюз и народнодемократическите страни радиопредавания. Сключена е търговска спогодба със Съветския съюз, Чехословакия, Унгария. Възстановено е железопътното съобщение с Румъния. Напоследък между Югославия и Китайската народна република са уредени дипломатическите отношения.

Всички тези мероприятия способствуват не само за сближаване на нашите народи с югославските народи, за намаляване на напрежението на Балканите, но и за отдалечаване на Югославия от Запада. [...]

В тази връзка трябва да отбележим, че това поведение на Югославия се посреща недоброжелателно от страна на американските и английските империалисти, които искат на всяка цена да държат Югославия под свое влияние и подчинение, да я използват в готвената от тях война. [...]

Наша първостепенна задача по отношение на Югославия е да използваме всички възможности за разширяване на връзките и добросъседските отношения между нашите страни, което е в полза на мира на Балканите.

Значителни подобрения настъпиха и в отношенията ни с Гърция. Ликвидирани са всякакви инциденти на българо-гръцката граница. Нашето правителство възстанови дипломатическите отношения с Гърция, прекъснати от 1944 г., след 9 септември. Уреден е въпросът за пощенските връзки между двете страни. Още миналата година беше уреден въпросът за граничната линия по р. Марица, възстановени са пирамидите по останалата част на българо-гръцката граница. Водят се преговори за уреждане на спорните въпроси във връзка с мирния договор между България и Гърция. Възстановени са търговските връзки между двете страни.

Засилват се търговските ни връзки с Турция.

Такава е картината на отношенията ни със съседните нам страни – Югославия, Гърция и Турция. Както виждате от наша страна е направено доста, за да се подобрят, нормализират тези отношения, за да се разширят и укрепят икономическите, търговските и културните връзки между България и нейните съседки. Направеното до сега потвърждава с пълна сила провежданата от нашата партия и нашето правителство последователна миролюбива външна политика. По този път ние трябва да вървим и напред, защото така изискват интересите на българския народ, на социалистическото строителство. Не може да има никакво съмнение, че наличието на добросъседски отношения с Югославия, Гърция и Турция в значителна степен ще ни улесни, за да завоюваме още по-големи успехи в изграждането на нашата социалистическа Родина. [...]

В изпълнение на тази благородна задача, ние нито за момент обаче не трябва да забравяме, че имаме работа със страни, чиито правителства и особено правителствата на Гърция и Турция са се продали на американските империалисти, провеждат не самостоятелна политика, а политика която им се диктува от Вашингтон и Лондон. [...]

В речта си пред Скупщината от 7 март Тито, между другото разправя, че нормализирането на отношенията между Югославия и страните от социалистическия лагер се дължало на обстоятелството, че тези страни са осъзнали своите грешки спрямо Югославия и че прави са се оказали не Съветският съюз и народнодемократичните страни, а Югославия. Такова схващане прокарват в своите изказвания и останалите югославски ръководители. Намеренията на подобни изявления са очевидни. Югославските ръководители с това се стремят да заблудят своите народи и да хвърлят вината за тежкото икономическо положение на Югославия върху нашите страни, т.е. да прехвърлят от болната на здравата глава.

Действителността обаче е съвсем друга. Сериозните икономически затруднения в Югославия се дължат на това, че Югославия се откъсна от лагера на социализма, откъсна се от Съветския съюз и се свързва с империалистическите страни, които както е известно „помагат“ дотолкова, доколкото могат да извлекат най-големи облаги за себе си. Не само на практика, но и на теория югославските ръководители скъсаха с марксизма-ленинизма, оказаха се изцяло на позициите на опортюнизма и ревизионизма. Ярکو доказателство за това са речите и докладите на Кардел, които той е изнесъл в обиколката си в скандинавските страни и на конгреса на Съюза на комунистите в Босна и Херцеговина. В своите теоретически обосновки Кардел твърди, например, че постепенното преминаване от капитализма към социализма не е невъзможно. В редица страни, които са много развити и имат 100–150 години развитие на капитализма и които в резултат на колониалната експлоатация са се снабдили с материални

източници, постепенното преминаване от капитализма към социализма било вече факт.

Тези смехотворни „теории“ навремето си още развиваше Кауцки, така че Кардел, който претендира да „развива“ по-нататък марксизма, нищо ново не казва, а само повтаря отхвърлените от практиката на социалистическото строителство и отдавна погребани капитулантски, ревизионистически теории. Но с това Кардел и другите югославски ръководители преследват ясно определена цел – да заблудят своите народи, да оправдаят излизането на Югославия от лагера на социализма.

Какъв социализъм се строи в Югославия ние много добре виждаме. Смешно е да се твърди, че може да се строи социализъм, да се унищожава капиталистическата класа с помощта на капиталистите от Съединените щати, Англия и другите капиталистически страни.

Такава е теорията и практиката на социалистическото строителство в Югославия. Но всичко това си е тяхна вътрешна работа. Какъв социализъм ще се строи там, за това ще си кажат думата самите югославски народи.

Ние ще следваме твърдо и последователно политиката на подобряване отношенията между нашия народ и народите на останалите балкански страни, защото това е в интерес на укрепването и развитието на нашата страна.

Едновременно с това обаче, наш дълг е да изостряме постоянно нашата революционна бдителност. Никакви успехи и обстоятелства не трябва да ни заставят да забравяме, че в тези страни хазяйствуват американските и английските империалисти, които не са се отказали и никога няма да се откажат да поддържат и насърчават загиващите капиталистически елементи у нас в борбата им против народнодемократичната власт, за възстановяване на капиталистическите порядки, на буржоазния режим. Трябва винаги да помним, че народите и правителствата на тези съседни нам страни не са едно и също, това са две различни неща. Докато народите на балканските държави се борят за мир, техните правителства и особено правителствата на Гърция и Турция са правителства проамерикански, реакционни, играят под свирката на Вашингтон и ако днес говорят за приятелство, утре могат да сложат кръст на всички спогодби и споразумения.

С една дума ние трябва да имаме предвид, че имаме работа с правителства, които смъртно ненавиждат комунизма, да бъдем винаги нащрек, постоянно да изостряме нашата бдителност, защото това се диктува от интересите на нашата социалистическа Родина.

ЦДА, ф. 317Б, оп. 1, а.е. 131, л. 38; 62-65; 67-73; 75-78. Оригинал. Машинопис.

№ 5

Изказване на Вълко Червенков пред пленума на ЦК на БКП

София, 2 април 1956 г.

[...]

Остротата, с която сега в пленума на ЦК се поставя въпросът за борбата срещу култа към личността¹ у нас, е оправдана и тя е напълно правилна, защото в периода от 1950 г. култът към моята личност като председател на Министерския съвет, а след това и като генерален секретар на ЦК на БКП получи у нас широко разпространение. Без да бъдем ние собственици на патента за теорията и практиката на култа към личността, те придобиха у нас значителен размах, който наложи отрицателен отпечатък върху нашата работа.

Именно от 1950 г. насам постепенно и все повече, следвайки практиката на култа към личността на Сталин, започна да се шуми около моето име, започнаха възхваления, възвеличения, приписване на несъществуващи заслуги, постоянни изтъквания на всичко, което аз върша, които доведоха до това, че Червенков се идентифицираше с Централния комитет и над партията.

У нас беше с голяма сила пренесена цялата гарнитура на култа към личността, с неговите външни отличия и с неговите вътрешни пороци. Но не можем да се оплачем от липса на много усърдни радатели в това отношение. Култът към личността намери широко място в нашия печат, в поезията, в песните, в киното, в цялата наша пропаганда.

Тази острота, с която се поставя сега борбата срещу култа към личността у нас, е толкова по-оправдана като се има предвид, че в края на 1953 г. другарите от Президиума на ЦК на КПСС ни предупредиха и специално мене лично за необходимостта от премахването на култа към личността. А сега е очевидно, че този култ докрай не бе премахнат. Ако към това се прибави и обстоятелството, че когато в Политбюро се обсъждаха и подготвяха материалите и въпросите за настоящия пленум на ЦК, аз проявих определена съпротива срещу някои формулировки в проекторешенията, които възлагат върху мене вината за насаждането на култа към личността, понеже погрешно ги оценявах като удар лично срещу мене, ще стане още по-ясно защо е необходима и защо е правилна остротата, с която сега се поставя въпросът за култа към личността у нас.

Не е случайно, разбира се, обстоятелството, че аз сам не можах да видя докрай дълбочината на влиянието на култа към личността върху мен самия и сам не направих всичко необходимо, за да ликвидирам докрай последиците от култа в моята собствена работа. Това се обяснява

с факта, че култът към личността, който ние пренесохме у нас, е такава сладка отрова, която, искаш това или го не искаш, все едно, постепенно опиянява, заслепява, създава такова самочувствие, при което личността фактически и формално се поставя над ЦК, над партията и държавата и в нея се вкоренява все повече фалшивото убеждение, че нейният авторитет е тъждествен с авторитета на партията.

Когато сега аз искам да направя анализ на причините, които задържаха у нас пълната разправа с култа към личността, които приведоха към сегашната остра постановка на този въпрос в Централния комитет на нашата партия, трябва да кажа, че главната от всички причини е била в мене, в това, че под влиянието на култа към личността, взел у нас не малки мащаби, у мене се сложиха навици и похвати да действам и да се разпореждам нещо като хазаин в Политбюро, в ЦК и в партията. У мене по същество се създаде манталитет на „вожд“. Навиците, похватите, методите на работа, които произтичат от такова вождийско самочувствие, създадено благодарение на култа към личността, в своята съвкупност могат именно да се нарекат вождизъм. То означаваше, че по всички по-важни въпроси трябва да излизам пред партията и народа непременно все аз; че инициативата винаги и навсякъде да е моя; че първата и последната дума по всичко – моя. Аз станах на дело монополист по всичко и на всичко, особено на идеологическия фронт. Отрицателните последици от това са показани в доклада на Политбюро, който тук др. Живков направи, и който аз поддържам и смятам за правилен. [...]

Ако до края на 1953 г. аз можех да се позовавам като на известно смекчаващо за мене обстоятелство на факта, че култът към личността беше в пълна сила в Комунистическата партия на Съветския съюз и че ние този култ сме пренесли от там, от началото на 1954 г. аз не мога да приведа никакви смекчаващи за себе си обстоятелства. В Съветския съюз култът към личността беше ударен, ние бяхме предупредени, че с този култ и в нашата среда следва да се ликвидира. Моята вина е, че в борбата за ликвидацията на култа към моята личност аз направих стъпка напред, но втората и най-важната стъпка не направих, не огледах себе си въпреки всичко от гледна точка на методите на работата ми като най-отговорно лице, не съумях да смъкна от себе си докрай създалия се поради култа към личността манталитет на човека, който всичко държи в себе си, фактически е нещо като командир в партията. Аз не съумях да направя това сам, защото върху мене култът към личността изглежда доста крепко влияние е оказал.

В началото на 1954 г. аз излязох с известните две мои речи против култа към личността. Тогава си мислех, че с това е направена решителна стъпка, че култът към личността е смъртно ударен. Това показва как съм разбирал тогава същността на култа към личността, свеждал съм го само до външния

шум, до парадните възхваления, до пропагандната му страна. Тази външна страна на практиката на култа към личността в нас в главни линии отпадна. Но аз лично с това се и ограничих, сметнах, че работата е свършена, имах самочувствието, че даже решително е свършена. Сега виждам, че тя даже не е била решително поставена, камо ли да е свършена. [...]

Преди всичко аз се примирявах с факта да бъда едновременно председател на Министерския съвет и да отговарям за работата на Политбюро. Т.е. решаваме да разделим тези две функции да не бъдат в едни ръце, а всъщност и след решението и двете тези функции останаха в мои ръце. И тук е главната моя грешка и главната моя вина.

Това нещо приведе до свършено неестествено положение на първия секретар на ЦК, който трябваше едва ли не всичко да съгласува с мене, да се чувствава с вързани ръце и в подчиненост. От подобно положение нищо добро не можеше да излезе. И аз разбирах, че така не може, а правилното решение на въпроса протаках. Защо? Сега аз виждам, че това е било защото сам не съм бил по разни съображения докрай убеден, че наистина следва да се разделят свършено двете функции, поради това и предложих да се възложи и занапред върху мене ръководството на работата на Политбюро, което и беше утвърдено.

През април 1955 г. аз внесох в Политбюро предложение да бъда освободен от задължението да отговарям за работата на Политбюро. Но това предложение не бе обсъдено, по моя вина не бе обсъдено. В частни разговори стана известно намерението на другарите да предложат да остана на работа в ЦК. Тогава аз смятах подобна промяна за нежелателна, тъй като може да се изтълкува като „наложена“ във връзка с преговорите в Белград. През октомври м.г. по тези съображения аз изтеглих обратно своето предложение. [...]

Култът към личността не може да не доведе до единоначалие, не може да не доведе тая система. Ако една личност се въздигне на недосегаем пиедестал, започнат да ѝ се кланят, да ѝ приписват всички качества на свършенство, да я едва ли не обожествяват, пътят към едноличната диктатура е открит. Въпросът за това в каква степен тя ще бъде осъществена, какъв ще е размерът на пакостите от това е въпрос на време и на мащаби. Лично аз не съм приемал сам важни решения, но поради положението, което заемах и съществуващия култ към моята личност, аз съм давал оценки и указания особено на идеологическия фронт, самолично.

Известно е например, че аз пишех много писма, пишех статии, които се обнародваха и повечето от които не са, разбира се, обсъждани предварително, но те се възприемаха като най-меродавни, като партийни директиви. Аз особено много в това отношение се месех в работата на печата. Това създаде практика да се търси и пита не Централният комитет, а др. Червенков. Това и представлява едноличното ръководство.

Не може да се каже, че Политбюро не се е събирано редовно. Не може да се каже, че и пленумите на Централния комитет с всичките им недостатъци, които са съществували, не са свиквани. В партията редовно стават отчетно-изборни събрания. В своето развитие нашата партия е отишла далеч напред. И въпреки това култът към личността е оказал пакостно влияние върху нашата работа отгоре до долу, което трябва да се види и да се премахне сега без остатък.

Следва, другари, да отбележа във връзка с повдигнатия въпрос за извращенията през 1949–1951 г. – извършените сериозни извращения в работата на Държавна сигурност – че тези извращения, както се отбеляза, не са станали без участието на бериевските вражески елементи, които в определен период действуваха въпреки и против указанията и решенията на Политбюро, и които правеха всичко, за да поставят Държавна сигурност над партията.

Аз чувствавам необходимост да заявя пред Централния комитет, че в това те не успяха, колкото и пакости да направиха. По решение на Политбюро главният съветник беше отстранен от работа в нашата Държавна сигурност още през 1951 г. и сега е привлечен към съдебна отговорност. Много от допуснатите извращения са поправени. Но очевидно е, че в това отношение сега следва да се направи преглед, за да се поправят грешките докрай и да се укрепи социалистическата законност.

Аз не мога да взема върху себе си вината за това, че съм давал някакви непосредствени указания за порочни методи на следствие в Държавна сигурност. Наопаки аз съм се борил против това. Моята вина е правилно отбелязана в доклада на др. Тодор Живков – че не винаги в тази борба аз съм търсил помощта и съм внасял въпросите в Политбюро, макар и да има известни решения на Политбюро против тези порочни методи, и това аз признавам, че в тази борба срещу тези порочни методи не съм проявил достатъчно колегиалност. Аз смятам, че Политбюро трябва да провери фактите в това отношение конкретно и тогава ще види точно какво във всеки отделен случай е било моето отношение към тези факти. [...]

Упражнената критика, колкото и да е остра, аз възприемам като необходима, като полезна и в интереса на партията, като правилна. Сега, в светлината на решенията на XX конгрес на КПСС², в светлината на критиката към мене тук аз виждам и разбирам много неща, по-добре и по-дълбоко. И всичко което от мене зависи ще направя, за да работя занапред по-добре, да вложа всички усилия, за да изпълнявам честно решенията на Централния комитет, които сега ще вземе, като за целта направя докрай всички изводи от критиката, която тук се упражни върху мене.

¹ „Култ към личността“ е израз, утвърдил се в епохата на Студената война, благодарение на Никита Хрущов и неговия доклад пред КПСС от 25 февруари 1956 г. Във въпросния документ съветският лидер разобличава сталиновите престъпления спрямо народа и Партията, като го обвинява главно в това, че се е самозабравил и приживе, със средствата на властта, се е превърнал в идол за масите, концентрирайки всички обществени структури около себе си. Характерно е, че се употребява само изразът „култ към личността“, но не и „култ към личността на Сталин“. Обикновено култовете към личността се асоциират с диктаторските режими. За тях са характерни неограничена политическа и военна власт и усилена пропагандна дейност, граничеща с религиозна преданост.

² Двадесетият конгрес на КПСС се провежда в Москва от 14 до 25 февруари 1956 г. и бележи края на Сталиновата епоха. На закрито утринно заседание на последния ден от Конгреса Никита Хрущов представя своя доклад „За култа към личността и за последиците от него“. Обвинявайки Сталин, Хрущов обвинява цялата система. По това време в Централния комитет на партията са близките съратници и съответно съучастници във всичките действия на Сталин: Молотов, Каганович, Ворошилов, Маленков и Микоян. Авторът на „тайния доклад“ също е от най-близкото обкръжение на Сталин и на XX конгрес той прави решителната стъпка за бягство от отговорност, но също и опит да придаде нова легитимност на комунизма. Няколко седмици след доклада обаче се проявяват неочаквани последици. Когато на партийни събрания докладът се обсъжда, се надигат гласове против съветската система като цяло. Хвърлят се обвинения срещу всички ръководители и сподвижници на Сталин, сред които е и самият Хрущов. В защита на Сталин се надигат различни елементи, а в Грузия избухват вълнения, като в сблъсъците с милицията загиват не по-малко от 20 души – защитници на своя земяк – Сталин.

№ 6

Резолюция на ЦК на БКП във връзка с Двадесетия конгрес на КПСС и поуците от него, приета на Априлския пленум, състоял се на 2–6 април 1956 г.

София, 6 април 1956 г.

I.

Централният комитет на Българската комунистическа партия, комунистите и всички трудещи се в България следяха с изключително голям интерес работата на Двадесетия конгрес на Комунистическата партия на Съветския съюз.

Конгресът бе ярко проявление на непоклатимото единство и сплотеност на Комунистическата партия на Съветския съюз, на съветските народи около КПСС и нейния ленински Централен комитет, внушителна демонстрация на братската солидарност между всички комунистически и работнически партии.

Характерна черта на Двадесетия конгрес на КПСС е неговата преданост към заветите на Ленин, по-нататъшното обогатяване на марксизма-ленинизма и творческото му прилагане в разрешаването на теоретическите и практическите въпроси на общественото развитие. Смелите изводи,

които конгресът направи по основните въпроси на нашето съвремие, имат програмно значение за комунистическите и работническите партии от целия свят.

Теоретическото решение от конгреса на такива изключително важни въпроси като въпроса за мирното съвместно съществуване на социалистическата и капиталистическата системи, за възможността да бъде предотвратена войната в съвременната епоха, за формите на преминаване на различните страни към социализма, има огромно практическо значение за сплотяване на всички прогресивни сили в света за защита на делото на мира, за развитие по пътя на социализма.

Грамадните успехи, които Двадесетият конгрес отчете в икономическото и културното строителство на Съветския съюз, начертаната от конгреса величествена програма за по-нататъшното изграждане на комунистическото общество са ново неопровержимо доказателство за предимствата на социалистическия обществен строй пред прогнилия капитализъм. Те оказват и ще оказват все по-могъщо въздействие върху трудещите се от целия свят, в по-нататъшното укрепване на целия социалистически лагер.

Голямо значение за живота и дейността на всички комунистически и работнически партии имат решенията на Двадесетия конгрес на КПСС за най-строго спазване на ленинските норми на партиен живот, за утвърждаване колективното ръководство и развитие на вътрешно-партийната демокрация, за неотслабена борба срещу остатъците от култа към личността, разпространението на който намалява значението на партията и народните маси и понижава ролята на колективното ръководство в партията.

Българската комунистическа партия, всички трудещи се в нашата страна горещо приветствуват историческите решения на Двадесетия конгрес на КПСС. В тях те виждат нова блестяща проява на силата и мъдростта на великата комунистическа партия на Съветския съюз, от която нашата партия винаги се е учила, черпила е и ще черпи неограничен опит в своята ежедневна работа.

Решенията на Двадесетия конгрес на КПСС озаряват с ярка светлина и нашия собствен път напред, откриват ни по-ясно перспективите на нашето социалистическо развитие, вдъхновяват българския народ за нови славни победи в строителството на социализма, за по-нататъшен разцвет на българо-съветската дружба, за възхода и разцвета на скъпата ни Родина.

Централният комитет на Българската комунистическа партия намира, че поуките от Двадесетия конгрес на КПСС трябва да залегнат в основата на работата на Централния комитет и на всички партийни органи и организации.

Задължава Политбюро да проучи и внесе в Централния комитет постепенно, в светлината на поуките от Двадесетия конгрес на КПСС, за ре-

шение конкретни предложения за подобряване на работата в основните сектори на нашия живот: народното стопанство, партийното строителство, идеологическия фронт, държавния апарат, професионалните съюзи, по работата сред младежта, по някои въпроси на външната политика, по въпроса за подобряване на материалното и културното положение на трудещите се и др.

II.

В светлината на решенията на Двадесетия конгрес на КПСС един от основните изводи за нашата партия, които пленумът на ЦК на БКП прави, е въпросът за култа към личността и необходимостта от решителна борба срещу този култ и свързаните с него вредни, немарксистически методи на работа, за тяхното пълно ликвидиране.

В редовете на нашата партия през последните години чуждият на духа на марксистко-ленинската теория и практика култ към личността също така намери значително място. Последователно и съзнателно насаждан, особено след избирането на др. Червенков за генерален секретар на БКП, култът към личността измести до голяма степен традиционните за нашата партия изпитани методи на работа, вътрешно-партийната демокрация и колективността в ръководството и нанесе значителна вреда в организационната, идеологическата и стопанска работа на партията.

Другарят Вълко Червенков, в качеството си на секретар на партията и председател на Министерския съвет, с неправилни методи на работа, с издигане и подчертаване на своята личност над колектива, фактически се постави над ЦК и Политбюро.

Постоянното издигане в култ личността на др. Вълко Червенков и недостатъчният отпор на Политбюро и Централния комитет срещу това, доведоха като резултат до значително засенчване ролята на народните маси и на партията в изграждането на социализма в нашата страна, принизяваха колективното ръководство, спъваха развитието на вътрешно-партийната демокрация, сковаваха активността на кадрите, тяхната инициатива и увереност в собствените сили.

Култът към личността неизбежно доведе до омаловажаване ролята на ЦК като колективен ръководител, ролята на Политбюро и Секретариата като органи на ЦК. В създадената атмосфера на потиснатост и боязън не можеха да виреят истинската градивна критика и самокритика, в резултат на което важни назрели проблеми из областта на нашето социалистическо строителство се задържаха или половинчато решаваха, а понякога се стигаше и до безотговорно, дори произволно и еднолично разрешаване на въпросите.

На основата на култа към личността се възпитаваха неправилно кадрите, понижаваше се тяхното самочувствие на пълноценни работници,

създаде се теорията за единствения хазаин в партийното и държавното ръководство в лицето на отделната личност.

На основата на култа към личността се установи фактически монополното право на един член на Политбюро да говори и да дава указания по идеологическите и други въпроси в повечето случаи през главата на ЦК, което доведе до известна скованост в изслушване на работниците на идеологическия фронт, до известно загиване и в партийните организации при някои от творческите съюзи.

Едноличното наблюдение на важни държавни сектори доведе и не можеше да не доведе до извращения.

Вместо в основата на нашата възпитателна работа да лежи примерът на партията, героичното минало, революционните добродетели и храбростта на нашия народ, партийните кадри, трудещите се, особено младежта у нас до голяма степен се възпитаваха на преданост към личността. Това неправилно възпитание доведе и до погрешното убеждение сред някои хора у нас, че техните лични въпроси могат да се решават едва ли не само от др. Червенков, а не от ЦК и правителството. Че недостатъците в отделните сектори на нашата работа могат да се премахнат не чрез работата на самите трудещи се, на партийните работници по места, а единствено чрез писане на изложения до др. Вълко Червенков.

Поставянето на въпроса за ликвидирането на култа към личността на пленума на ЦК през януари 1954 г. беше по същество формално. Ликвидираха се само някои незначителни, външни прояви на култа към личността, без да бъдат изменени порочните методи на работа, свързани с тоя култ.

Като отчита големите достижения на партията в мобилизиране силите на нашия народ за успешното изграждане на социализма в нашата страна, пленумът на ЦК счита, че тия успехи биха били значително по-големи, ако не съществуваха изброените слабости.

Като взе под внимание изнесените пред пленума факти за грубо нарушение на ленинските принципи и норми на партиен живот от др. Вълко Червенков и преди всичко на колективността в ръководството, изолиране и поставяне себе си над Политбюро и ЦК, на насаждане култа към себе си и свързаните с култа антиленински методи на работа, с оглед да се премахнат тези порочни методи на работа и ръководство и за да се разгърнат широко силите и ентузиазмът на партията и народа в строителството на социализма, пленумът на ЦК решава:

I.

1. Да се води решителна борба в цялата партия срещу култа към личността и свързаните с него методи на работа като несъвместими с марксистко-ленинските принципи на партийна работа и ръководство.

Да се издигне ролята на ЦК като колективен ръководител на нашата

партия и ролята на Политбюро като колективен орган на ЦК и да не се допуска при никакви условия занаяпред, който и да е да се поставя над ЦК и Политбюро.

2. В цялата своя по-нататъшна дейност ЦК да изхожда от необходимостта за най-строго спазване на висшия принцип на партийно ръководство – колективността в работата.

В ЦК и Политбюро да се създаде истинска творческа атмосфера за принципиално и задълбочено обсъждане на основните въпроси на партийното и държавното ръководство.

Да се проведат мероприятия за внедряване на ленинските принципи и норми на партийния живот и разгръщане на вътрешно-партийната демокрация във всички партийни звена.

3. Да се създадат условия за внедряване и спазване на истинска социалистическа законност и се премахнат и наказват всякакви извращения в тая област. Да се прегледат и премахнат съществуващите още изключителни закони и наредби. Да се укрепи и засили прокурорският надзор при прилагане и изпълнение на законите в страната.

4. Да се преустрои нашата агитация и пропаганда и цялата идеологическа работа с оглед да се изчистят от проникналото влияние, създадено от култа към личността, като се издига ролята и значението на народа като творец на новия живот и на всички блага и ръководното значение на партията. Да се прегледат всички учебници, научни трудове, художествени, литературни и музикални произведения, кинофилми и други и постепенно да се прочистят от влиянието на култа към личността.

5. Да се възстановят ленинските принципи на подбор и издигане на партийните кадри. Да се провежда правилна възпитателна работа с тях на основата на марксистко-ленинските принципи на партийно ръководство и организация. Да се прегледа работата на Висшата партийна школа и на едногодишните партийни школи. Учебните им програми да се преустроят в духа на решенията на Двадесетия конгрес на КПСС, съобразени и творчески приложени към нашите условия.

6. При подготовката на материалите за написване история на БКП да се изхожда от истинските марксистко-ленински принципи за ролята на масите и партията.

7. Да се забрани наименоването на разни предприятия, обекти, населени места и други на живи дейци. Да се прегледат и постепенно да се ревизират наименованията на редица обекти, населени места и други, наречени на живи дейци.

8. Задължава Политбюро да окаже непосредствена помощ на органите на Милицията и Държавна сигурност за подобряване техните методи на работа и партийно-политическото възпитание на кадрите в тях.

Възлага на Политбюро да организира проверка на станалите извра-

щения във връзка с наказанията на някои партийни членове и други и се възстановят правата на невинно пострадалите от тези извращения. За резултатите от проверката да се информира ЦК.

9. Да се проведе организирана разяснителна работа сред комунистите и безпартийните по марксистко-ленинското разбиране за ролята на личността в историята и ролята на масите и партията.

10. Обръща вниманието на всички партийни членове върху необходимостта да се спазват най-строго ленинските принципи на партийната дисциплина и необходимостта от сплотяване на цялата Партия на основа решенията на настоящия пленум на Централния комитет, на основата на марксистко-ленинската идеология, като проявяват непримиримост към всеки опит да се използва срещу правилната политика на партията борбата против култа към личността и свързаните с него вредни методи.

II.

1. Да бъде освободен др. Вълко Червенков от поста председател на Министерския съвет и остане за заместник-председател на Министерския съвет.

2. За председател на Министерския съвет да бъде издигнат др. Антон Югов.

3. Да бъде увеличен броят на заместник-председателите на Министерския съвет от пет на шест души.

4. Да бъде назначен за заместник-председател на Министерския съвет др. Карло Луканов.

5. Да се укрепи Секретариатът на ЦК като орган на ЦК и да действа в пълно съгласие с правата и задълженията, които уставът на партията му дава. За тази цел да се увеличи броят на секретарите на ЦК от 3 на 5 души.

6. Утвърждава за секретари на Централния комитет и другарите Енчо Стайков и Боян Българанов.

III.

Централният комитет на Българската комунистическа партия смята за необходимо да се организира широко разясняване и изучаване на материалите от Двадесетия конгрес на КПСС и поуките за нас в цялата партия и сред трудещите се. За тази цел:

1. Да се проведат съвещания на окръжните партийни активи с докладчици – ленове на Политбюро и секретари на ЦК и партийни събрания, с докладчици – членове и кандидат-членове на ЦК и отговорни другари от окръжните и околийските партийни комитети, на които съвещания и събрания да се изнесат доклади за работата и решенията на Двадесетия конгрес на КПСС и поуките за нашата партия.

2. Да се организира изучаването на материалите от Двадесетия кон-

грес на КПСС и поуките за нас във всички звена на партийната просвета и в просветните форми на Димитровския съюз на народната младеж.

3. Да се организира широка публична лекционна пропаганда в градовете и селата, предприятията и строителните обекти за разясняване на решенията на Двадесетия конгрес на КПСС и поуките за нас.

Печатът и радиото да разработват и широко да разясняват решенията на конгреса. Издателствата да организират издаването на брошури и книги, в които да се разработват и популяризират конгресните решения.

* * *

Централният комитет на Българската комунистическа партия призовава всички партийни комитети, организации и всички комунисти настойчиво да внедряват в живота на партията ленинските норми на партийния живот, неуморно да развиват вътрешно-партийната демокрация и да усъвършенствуват стила и метода на партийната, стопанската и държавната работа, като спазват строго принципа на колективното ръководство, разгръщат критиката и самокритиката, повишават активността и боеспособността на партийните организации и се борят за още по-голямо укрепване връзките на партията с масите.

(п) (Тодор Живков)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 195, л. 6-15. Оригинал. Машинопис.

№ 7

**Доклад на Екатерина Аврамова, зав.-отдел
„Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП за публикуване
статии с вредни становища от страна на гл. редактор
на в. „Отечествен фронт“ Владимир Топенчаров и решение
на Политбюро за свалянето на Топенчаров от поста му.
Протокол „А“ № 90 от заседанието на Политбюро
на ЦК на БКП**

София, 10–12 май 1956 г.

Присъствали другарите: Тодор Живков, Иван Михайлов, Георги Цанков, Вълко Червенков, Антон Югов, Петър Панчевски, Тодор Прахов, Боян Българанов, Димитър Ганев и Борис Тасков.

[...]

III. По публикуваните статии на др. Владимир Топенчаров във връзка с решенията на Априлския пленум на ЦК на БКП.

За застъпване в публикуваните статии във вестник „Отечествен фронт“ – „Поуката“ и „Интервю с народа“ на неправилни и вредни становища по разясняване решенията на Априлския пленум на ЦК, да бъде снет др. Вл. Топенчаров от длъжността главен редактор на в. „Отечествен фронт“.

Възлага на другарите Георги Дамянов и Фердинанд Козовски да внесат въпроса за снемането на др. Владимир Топенчаров в Президиума на Народното събрание и в Националния съвет на Отечественния фронт за вземане на решение.

Да се излезе с уводна статия във в. „Работническо дело“, в която да се разкритикуват погрешните становища на др. Владимир Топенчаров.

По повод на случая с др. Владимир Топенчаров възлага на Секретариата на ЦК да свика съвещание с редколегиите на вестниците.

...

ДО
ЦК на БКП
Др. Грозев
Т У К

По поръчение на др. Г. Дамянов връщаме Ви доклада на зав.-отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, по повод статиите на в. „Отечествен фронт“.

Секретар на др. Г. Дамянов: (п)

Другарю Ганев,

През месеците април и първите дни на май т.г. във в. „Отечествен фронт“ бяха поместени някои статии и фейлетони, в които се правят по същество антипартийни, дълбоко погрешни оценки и изводи.

Такъв е случаят с редакционната статия „Поуката“, поместена в бр. 3621/18.IV.1956 г., написана по повод решенията на тазгодишния Априлски пленум на ЦК на БКП.

В резолюцията на Априлския пленум на ЦК на БКП от т.г. се казва, че „... в редовете на нашата партия чуждият на духа на марксистко-ленинската теория и практика култ към личността също така намери значително място“ и че „култът към личността измести до голяма степен традиционните за нашата партия изпитани методи на работа – вътрешно-партийна

демократия и колективността в ръководството и нанесе значителна вреда в организационната, идеологическата и стопанската работа на партията“. В резултат на всичко това се създаде „атмосфера на потиснатост и боязън“, в която не можеха да виреят истинската критика и самокритика и „понякога се стигаше и до безотговорно и дори произволно и еднолично разрешаване на въпросите“.

В разрез с тези ясни установки, че не въобще и абсолютно а „до голяма степен“ е изместена традиционната колективност в ръководството и че „понякога се стигаше до безотговорно ... еднолично разрешаване“, в статията обобщително се казва, че „... фактически централното управление беше прибрано в ръцете на една личност, която смяташе, че навсякъде може да се разпорежда като хазяин. Това водачество се пренасяше и в по-ниски звена на управлението“.

Общият тон и дух на тази статия, нейното острие е насочено не само срещу допуснатите неправилни порочни методи на работа от др. Червенков, а въобще (така излиза фактически) срещу ръководителите – големи и малки. И тоя общ дух не се преценя от отделните фрази, в които се говори не за всеобщи нарушения и извращения, а за редки случаи“, „не винаги“ и пр.

Статията оставя у читателя впечатление, че партията и особено партийните ръководители съвсем са се откъснали от народа. За това впечатление допринася особено много високомерното поучаване, отправено към „хората, които народът издига в управлението“, за които се казва: „те трябва да бъдат сред народа, неделими от него, да държат пръста си на народния пулс, да се вслушват в него. Ръководители, които „слизат долу“ от време на време, като артисти на гастрол, не са народни ръководители“.

Така се изказваха в събрания на партийни организации в София някои интелегентстващи партийни членове. От това те се опитваха да вадят заключение, че Централният комитет и Политбюро уж въобще и изцяло са били абдикирали от своите задължения и не са водили истинска борба против нездравите стремежи на др. Червенков да решава еднолично въпросите и че поради това не можело да се вярва на всички членове на ЦК и Политбюро. Връзката между такива нездравни „схващания“ и установките в редакционната статия на „Отечествен фронт“ е очевидна.

В тази статия общо взето е пренебрегната огромната градивна работа на партията и народа. Не е изходено от нуждата правилно да се осветляват въпросите и да се насочват хората към изпълнение на поставените пред тях за разрешение стопански и други задачи.

Секретар на ЦК обърна внимание на редакцията на в. „Отечествен фронт“ за вредните постановки в статията „Поука“ и можеше да се предполага, че редакцията на в. „Отечествен фронт“ не ще повтори подобни грешки. Но не излезе така.

В бр. 3633 от 1 май т.г. се появи фейлетон под заглавие „Първи май, Първи май“ от Генчо Узунов, в който първомайската манифестация в София е представена като сборище на бюрократи, подлизурки, кариеристи, хулигани, презастраховчици, доносчици, клеветници, подражатели и пр.

Авторът на фейлетона и редакцията изглежда са съзнавали, че такава дръзка клевета срещу трудещите се в София не би могла да бъде възприета от читателите и навярно затова са се опитали езоповски да маскират мислите си, като са представили, че главният герой е видял първомайската манифестация в състояние на безсъзнание след злополука. С това обаче, положението не се изменя. Фейлетонът си остава образец на клеветническо и неприязнено отношение към нашата действителност. Няма никакво съмнение, че с този фейлетон се прави добра услуга не на партията, а на нейните хулители от вражеските радиостанции. Всичко това редакцията не е преценила, макар че предварително фейлетонът е прегледан и от главния редактор.

В същия брой на „Отечествен фронт“ под заглавие „Интервю с народа за дребните неща“ бе поместен и фейлетон от др. Вл. Топенчаров. В него се повдигат наистина някои дребни въпроси: може ли да се говори и пише за „обикновени хора“ или не, трябва ли на прозорчетата на колите да се поставят перденца¹ или не. Наред с тези действително дребни въпроси се поставя и въпросът за пропуските в учрежденията и ръководните органи на обществени организации, което значи и в партийните ръководни органи.

Разбира се, има случаи да се дават пропуски за учреждения и служби, където това не е нужно. И всеки има право да критикува тези случаи. Всеки е свободен да изказва своето мнение и по въпросите за перденцата на прозорците и за израза „обикновени хора“ и за всеки друг израз. Но едва ли здравомислещ човек ще повярва, че перденцата на колата или изразът „обикновени хора“ могат да доведат до „заличаване на отговорното участие на народа и на отговорността към народа ... до приспиване на неговата мисъл и критика“. Въпреки това в органа на Президиума на Народното събрание и Националния съвет на Отечествения фронт се „доказва“, от др. Топенчаров, че тези „дребни неща ... довеждат до заличаване на отговорното участие на народа и на отговорността към народа, до отграничаване от него, до приспиване на неговата мисъл и критика“. Това произведение на др. Топенчаров определено услужва на онези, които и от най-дребните неща се мъчат да коват стрели срещу ръководителите на партията и държавата.

Сериозните грешки на др. Топенчаров и на в. „Отечествен фронт“ не свършват до тук, те се задълбочават и се превръщат в определена линия на нагаждане към някои антипартийни опити за отричане едва ли не на всичко здраво и положително в дейността на партията през последните години. За това красноречиво говори статията на др. Топенчаров „Да вър-

вим най-напред“, поместена на уводно място във „Вестник на вестниците“ и „Отечествен фронт“ и използвана почти изцяло и в доклада му, направен пред събранието на столичните журналисти по случай деня на печата.

Тази статия съдържа редица установки, които са в разрез с партийната оценка на действителността на нашия печат. Топенчаров прави вредни обобщения и преувеличава слабостите на печата през последните години. В статията се твърди, че „... разясняването на задачите, становищата, идеите (очевидно според него на всички задачи, становища и идеи!) бе заместено от неубедително предъвкване на веднъж казаното и повтореното... В печата бе вселено онова, което е гибел за всеки вестник – опашкарството“. „... Без да бъде гласно изразявано това, на практика нашият печат прие, че нещата могат да се уреждат административно и по пътя на инструкцията вместо на убеждението“. „... До преди няколко дни съществуваха една практика на „затворените статистики“. Тя правеше недостъпни за вестникаря, следователно и за читателя данните и цифрите за развитието ни напред“. (Излиза, че не някои данни и цифри, а всички данни и цифри не са давани на печата!)

Срещу печата се сипят още обвинения, че не говори откровено на народа за истината, че не е принципен и пр. и пр.

Наистина на няколко места авторът прави опит да се предпазва от обобщаване и генерализиране и пише за „много и много случаи“, а не за всички, за „някои форми“, а не за всички и пр. Но веднага след това така формулира и членува съществителните и прилагателните, че обобщава за всички случаи и всички вестници, с което не само силно преувеличава допусканията от печата слабости, но и пряко клевети. Наред с това в статията „Да вървим най-напред“ фактически не се поставят и въпросите за партийността на печата, за ръководството на печата от страна на партията и др. Тази статия заразява някои определено нездрави, непартийни настроения и схващания, които бяха проявени и на събранието на журналистите комунисти в Театъра на народната армия и в събранието по решенията на априлския пленум, което бе проведено в партийната организация в редакцията на в. „Народна младеж“, където се надигнаха гласове от някои съмнителни комунисти за криво разбрана свобода на словото, против ръководството на печата от страна на Централния комитет.

Трябва да отбележим още, че пак на 5 май във в. „Известия“ бе отпечатана статия от др. Топенчаров, озаглавена „Съвременният български печат“. В тая статия е отделено съвсем малко място на слабостите на нашия печат. Интересно е, да направим сравнение между някои оценки на едни и същи, или близки проблеми, дадени в двете статии.

Така в статията, отпечатана във в. „Вестник на вестниците“ и във в. „Отечествен фронт“ се казва, че в нашия печат „Вместо висока принципност се появи догматизъм“, че „една от основните празнини в нашия

печат през последните години е напушането на свойствения на комунистическия, на ленинския принцип да се говори ясно и откровено, до край ясно по всички въпроси и за сполуките и за несполуките“, че „Силно бяха засенчени и занемарени незаменяемите страни на тесняшкия² и комунистическия печат – силната и действена вестникарска проза, запуснати бяха ония техни традиции на висока принципност“ и пр. А в статията във в. „Известия“ се казва: „След освобождението на България от фашизма на 9 септември 1944 г. бяха продължени традициите на боевия комунистически печат. Учейки се от съветския печат на висока принципност и тясна връзка с народа, българският печат стана действително масов, народен печат“. В тая статия се изтъкват редица други успехи, положителни качества на нашия печат: „Страниците на вестниците станаха висока трибуна за пропаганда на челния опит, за отразяване на мислите и стремежите на новите хора на нашата страна“, „На страниците на българския печат често се публикуват критични материали, води се борба против недостатъците, против преживелиците на старата буржоазна идеология, за всяко ново, прогресивно“ и др.

Нима не е ясно, че няма никаква съвместимост между дадените оценки в едната и другата статии? Основателно е да се запита др. Топенчаров: коя преценка за нашия печат е върната? Очевидно нашият печат е или „високо“ принципиален и е станал „висока трибуна“ за пропаганда, или той е дезертирал от ленинските и партийните принципи – формулировките в едната и другата статия са така категорично дадени, че не допускат никакво средно положение.

Не е безинтересно да отбележим също така, че статията на др. Топенчаров „Да вървим най-напред“ е в рязко противоречие с уводната статия на в. „Работническо дело“ по повод Деня на печата. Тя противоречи и на специалните статии, поместени в другите вестници по случай 5 май.

При толкова неверни и клеветнически установки в статията „Да вървим най-напред“ не може да не се постави въпросът: как бе възможно те да се повторят и в доклада на Топенчаров пред събранието на журналистите по случай Деня на печата?

Това бе възможно, защото др. Топенчаров не счете за нужно да се посъветва с Централния комитет и пренебрегна ленинското правило за безусловна задължителност на колективността в работата не само в партията, но и в масовите организации и дори още повече именно в тези организации. Докладът на Топенчаров не е разглеждан в Управителния съвет на СБЖ, нито дори в целия Секретариат. При това положение той не е доклад на Управителния съвет, нито на Секретариата, а само на Топенчаров. И линията, която се дава на печата в тази статия, е линия само на Топенчаров.

Др. Топенчаров постоянно прави ярки декларации за борба до край

против култа към личността. Но фактът, че статията „Да вървим напред“ бе поместена едновременно в два вестника, начело на които стои същият Топенчаров и бе използвана и на трето място – пред събранието на журналистите, показва стремеж прокарваните в нея схващания да бъдат на всяка цена наложени на широката общественост без знанието и съгласието на Централния комитет. Това очевидно не може да се преценява като борба против култа към личността.

Нужно е накрая да Ви уведомим, че на летучката³, която обсъди последните броеве на в. „Отечествен фронт“ никой от колектива не отбеляза сериозните антипартийни грешки. Нещо повече, фейлетонът на Узунов „Първи май, първи май“ бе дори похвален.

Като имаме предвид обстоятелството, че напоследък сред журналистите се чуват нездравни гласове за „преоценка на нашия печат“ в духа на уводната статия на „Вестник на вестниците“ и че някои комунисти се опитват да представят тая статия като „ново“ отношение към печата, ние предлагаме:

1. Да се свика съвещание на членовете на редколегиите на ежедневните вестници и в. „Стършел“, главните редактори на някои други вестници и членовете на Управителния съвет на Съюза на журналистите, на което да бъдат осъдени сериозните грешки, допуснати напоследък от редакцията на в. „Отечествен фронт“ и лично от др. Вл. Топенчаров.

2. Да се възложи на редакцията на в. „Работническо дело“ да излезе с добре аргументирана редакционна статия, в която да осъди и посочи грешки и недостатъци.

Зав.-отдел в „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП:
(Е. Аврамова)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 2849, л. 1–11. Оригинал. Машинопис.

¹ Става дума за пренесената от Съветския съюз практика на задното стъкло на автомобилите на висшата номенклатура да бъдат поставени перденца. Практика, продължаваща до средата на 80-те години на ХХ в.

² Авторът има предвид вестниците на Българската работническа социалистическа партия (тесни социалисти), която през 1919 г. се преименува на Българска комунистическа партия (тесни социалисти).

³ Така, почти до края на комунистическия режим в България по съветско подражание се наричат заседанията главно в средствата за масова информация, на които се обсъждат оперативните планове.

№ 8

**Поверително разпореждане № 1037
на Министерския съвет за уволняване
от БНА на генерал-лейтенант Йонко Панов
и генерал-лейтенант Борис Копчев и понижаване
в звание „полковник“ на генерал-майор Янчо Костов**

София, 13 юни 1956 г.

По доклад № 0575 от 8 юни 1956 г.
на министъра на народната отбрана – Вх. № С-10-52

МИНИСТЕРСКИЯТ СЪВЕТ РАЗПОРЕЖДА:

Въз основа на чл. 19, буква „в“, чл. 18, буква „е“ и чл. 17, буква „д“ от Указа за всеобщата военна служба в Народна република България предлага на Президиума на Народното събрание:

1. Да уволни „по разпореждане“ от Българската народна армия следните генерали:

– Началника на Политическото управление при Министерството на народната отбрана, той и заместник-министър на Народната отбрана генерал-лейтенант Йонко Панов Йонов;

– Началника на тила на Българската народна армия генерал-лейтенант Борис Диков Копчев.

2. Да освободи от длъжност зам.-началника на Политическото управление при Министерството на народната отбрана генерал-майор Янчо Костов Янчев и го понижи в звание „полковник“.

Председател на Министерския съвет:

ЦДА, ф. 136, оп. 83, а.е. 554, л. 3. Оригинал. Машинопис.

№ 9

Решение на ЦК на БКП за резултатите от досегашната работа по ликвидиране на култа към личността и предстоящите задачи, прието на Септемврийския пленум на ЦК на БКП

София, 7 септември 1956 г.

Централният комитет констатира, че първите положителни резултати от изпълнението на решенията на Априлския пленум, постигнати през краткия период от пленума до сега, са красноречиво доказателство за жизнената сила на тези решения, за благотворното въздействие, което те оказаха и занапред ще оказват върху нашето социалистическо строителство.

Обсъждането на въпроса за изкореняване на култа към личността и свързаните с него неправилни методи на работа е изключително важно събитие за нашата партия. Разгърналата се в партията работа за пълно възстановяване на ленинските норми на партиен живот и преди всичко на колективността в ръководството създаде условия за голямо повишаване на активността и самоинициативата във всички области на нашата работа, за по-нататъшно развитие на вътрешно-партийната демокрация и за широко разгръщане на критиката и самокритиката, за още по-голямо укрепване връзките на партията с масите.

[...]

Във връзка с борбата против култа към личността обаче на отделни места в партията и преди всичко в някои организации на Софийската градска партийна организация, изплуваха на повърхността неустойчиви, колебаещи се и нездрави хора, които станаха изразители и защитници на буржоазни разбирания и на дребнобуржоазната стихия. Бяха направени опити под формата на осъждане култа към личността да се отречат или омаловажат нашите големи успехи в социалистическото строителство, да се бие по авторитета на Централния комитет, да се разколебава вярата на трудещите се в ръководството на партията в нейната правилна политика.

Тези нездрави и антипартийни изказвания и прояви, станали в някои партийни организации, следва да се обяснят преди всичко с условията, при които нашата партия се развива и работи. В страната все още съществува класова борба. В съзнанието на не малка част от трудещите се още не са преодолените капиталистическите отживелици. В Българската комунистическа партия, макар че по своята същност е партия на работническата класа, членуват трудещи се от различни социални слоеве. Като

управляваща партия в нея са се промъкнали и чужди, случайни и карие-ристични елементи. Такива партийни членове при остри завой в партията проявяват политическа неустойчивост и безпринципност, лесно се поддават на вражеско влияние, стават разпространители на чужди, буржоазни и дребнобуржоазни възгледи. Слабата идейно-политическа подготовка на една част от партийните членове е друга важна причина за политическата нестабилност на някои партийни членове.

Като изхожда от гореизложеното Централният комитет намира, че Политбюро отговори своевременно и правилно на повдигнатите на съвещанията на партийните активи и на партийните събрания въпроси и одобрява взетите мерки срещу антипартийните изказвания и проявите на дребнобуржоазна разпуснатост.

Централният комитет отбелязва, че като се полагат усилия за най-широко разгръщане на здравата и градивна критика и самокритика, за внимателно отношение към ония, които грешат, за търпеливо разясняване на правилността на партийната линия и недопускане каквото и да е отслабване на борбата против култа към личността и неговите последици, в същото време на нездравите и антипартийни прояви следва да се дава решителен отпор. Внимателното отношение към ония, които грешат и търпеливото разясняване няма нищо общо с примиренството, с компромисите по принципните въпроси. Когато трябва да се защитава партията от измислиците и клеветите на откритите врагове или да се даде отпор на онези, които вътре в партията говорят с езика на врага, не може да има място за никакъв либерализъм и примиренчество. Всеки опит да се представи този отпор като стремеж да се задуши критиката е неоправдан и вреден. [...]

II.

След като обсъди доклада на комисията, натоварена със задача да разгледа делото на Трайчо Костов и свързаните с него процеси, Централният комитет констатира, че при следствието по горните дела от някои от следствените органи на Държавна сигурност са допуснати груби извращения и нарушения на социалистическата законност в резултат на което, както при следствието, така и при съдебното дирене не се е стигнало до разкриване на обективната истина.

Вследствие на това Централният комитет:

1. Отхвърля като несъстоятелни и измислени обвиненията към осъдените по тия дела лица за заговорническа, шпионска и вредителска дейност и за връзки с полицията.

2. Възстановява членството в партията на всички осъдени по така наречените трайчोकостовски процеси, като партийният им стаж се смята без прекъсване.

Не възстановява партийното членство само на Петър Семерджиев и Николай Задгорски: на първия поради доказани връзки с полицията, а на втория като непритежаващ качества за член на партията.

Смята за целесъобразно всички осъдени по горните дела да се реабилитират и съдебно.

3. Отменява като необосновано решението на Юнския пленум на Централния комитет от 1949 г. за изключването на Трайчо Костов от редовете на партията.

Намира за правилна оценката на Мартенския пленум от същата година, че Трайчо Костов е допуснал груби политически грешки от националистически характер.

4. За допуснати слабости в ръководенето на МВР, в резултат на което е станало възможно да се прилагат порочни методи на следствие и да станат груби нарушения на социалистическата законност:

а) Превежда членовете на Централния комитет другарите Руси Христов и Иван Райков в кандидат-членове на Централния комитет.

б) Наказва др. Христо Боев с „временна забрана да заема ръководен пост в партията и държавния апарат“. Наказанието да се впише в партийните му документи.

5. За грубо нарушение на законите и на партийния морал:

а) Изключва от редовете на партията Пенчо Стоилов, Никола Дворянов, Васил Джананов, Радослав Миларов, Койчо Койчев.

б) Налага партийно наказание „строго мъмрене с предупреждение“ на Велчо Чанков, Хенри Коен, Георги Куманов, Апостол Зафиров и Людмил Цачев.

6. Централният комитет на партията най-остро порицава всички ония, които са правили клеветнически доноси във връзка с горните дела.

7. Като осъжда още веднъж извращенията и порочните методи, допуснати от някои следствени органи на Държавна сигурност, Централният комитет изтъква голямото значение на органите на ДС и обръща внимание, че партийните ръководства и организации трябва да оказват помощ за тяхното всестранно укрепване, като органи на народната власт в борбата срещу враговете.

III.

С оглед да се изкоренят докрай култът към личността и неговите последици и се осигури успешно изпълнение на задачите, които произтичат за нас от решенията на Двадесетия конгрес на КПСС и на Априлския пленум Централният комитет смята, че трябва преди всичко:

– да укрепва и по-нататък партията като ръководна и направляваща сила във всички области на нашия живот;

- да продължи с неотслабваща сила борбата за последователно възстановяване на ленинските норми и принципи на партийния живот;
- да се укрепва и разширява нашата народна демокрация.

Във връзка с това е необходимо:

1. Постоянно да се издига и укрепва Централният комитет като колективен ръководен орган на партията и на социалистическото строителство в страната.

Следва да се укрепят още повече създадената в Централния комитет след Априлския пленум творческа, делова атмосфера за принципиално и задълбочено обсъждане на основните въпроси на партийното и държавно ръководство. При решаването на въпросите Централният комитет трябва да се опира още по-широко на партийните ръководства и организации по места, да търси тяхното мнение. Трябва да се засилят деловите срещи на членовете на Политбюро и Централния комитет с партийни членове и трудещи се в предприятията, ТКЗС, МТС, строителните обекти и др. В свободен, откровен разговор с хората трябва да се проверява правилността на взетите решения.

2. Да се укрепват и занаят оръжните, околийските, градските и районните комитети на Партията, да се подобряват техните методи и стил на работа и ръководство, последователно да се провежда принципът на колективността в тяхната практическа дейност. [...]

3. С още по-голяма сила да се разгръща вътрешнопартийната демокрация, всички партийни организации да водят пълнокръвен живот, най-тясно свързан с конкретните задачи на съответното предприятие, стопанство, учреждение, да се засили активността на партийните членове и се повиши тяхната отговорност за делото на партията.

Най-строго да се спазва изискването на партийния устав за редовно провеждане на партийните събрания.

Да се създават всички условия партийните членове да упражняват правата, които уставът на партията им дава. Другарската критика на партийно събрание към всеки партиен работник е неотменимо уставно право на партийния член.

Първичните партийни организации следва постоянно да прочистват своите редове от промъкнали се в тях кариеристични и чужди елементи, да реагират остро срещу всеки опит за промъкване на чужди възгледи в редовете на нашата партия.

4. Да се осигури по-нататъшното укрепване на социалистическата законност. С още по-голяма настойчивост да се работи за премахване на все още допусканите закононарушения, сурово да се наказват органите и длъжностните лица, които нарушават социалистическия правов ред.

За тая цел трябва значително да се подобри работата на органите на МВР, Прокуратурата и Съда. Да се засили прокурорският надзор върху

органицте на милицията, да не се допуска вмешателство в работата на Прокуратурата и Съда.

Борбата за укрепване на социалистическата законност трябва да стане дело на цялата наша общественост.

5. Да продължи работата за подобряване методите на държавното ръководство, за опростяване и поевтиняване на държавния апарат, за приближаване на министерствата и ведомствата до производството. Министерският съвет следва да съсредоточава своето внимание преди всичко върху основните политически, икономически и културни задачи. Като постоянен метод в работата на Министерския съвет и на отделните министерства следва да се засили практиката на предварително допитване по основни въпроси до по-широк актив, до подведомствени органи, до окръжните и други народни съвети.

Необходимо е да се разширят правата на министерствата и ведомствата, да им се даде възможност да проявяват по-голяма самостоятелност и инициатива и да се засили личната отговорност на ръководителите за поверената им работа.

Важна задача сега на Министерския съвет и другите държавни звена от горе до долу е да водят борба срещу бюрократизма, срещу книжноканцеларското администриране, да засилят проверката на изпълнението на директивите на партията и правителството.

6. Особено важно е да се повиши ролята на Народното събрание като най-висш орган на народната власт и единствен законодателен орган в страната. Не бива в бъдеще да продължава практиката важни въпроси да се решават с укази на Президиума на Народното събрание. Народното събрание трябва да се свиква по-често на сесии, да се укрепят и активизират неговите комисии, с оглед по-задълбочено и всестранно да се обсъждат поставените за решаване въпроси, да се дава по-широка гласност на взетите решения, да се засилят връзките на народните представители с техните избиратели. Нужно е Народното събрание по-често да изслушва и обсъжда отчети за работата на Министерския съвет и на отделните министри.

7. Решително да се подобри работата на народните съвети, които, като местни органи на народната власт, са непосредствено свързани с масите. Особено се налага да се разшири кръгът на въпросите, внасяни за обсъждане и решаване от съветите, да се засили техният контрол върху органите на милицията, да се повиши тяхната активност за задоволяване на насъщните нужди на трудещите се, за разкриване и използване на вътрешните резерви за увеличаване на производството, за благоустрояването и културното издигане на нашите селища.

8. Да се издигне на по-висока степен активността на общественно-политическите организации и преди всичко на организациите на Отечеството.

вения фронт, профсъюзите и Димитровския съюз на народната младеж в строителството на социализма и патриотичното възпитание на трудещите се. За целта техните ръководни органи следва да набележат и проведат конкретни мерки.

Да се полагат по-големи грижи за укрепване на единдействието между комунисти и земеделци и за най-активно участие на членовете на БЗНС в държавния, политическия, стопанския и културния живот.

9. Да се осигури по-редовно и по-системно информиране на трудещите се по най-важните въпроси на държавната дейност, по местните проблеми и т.н.

Да се повиши още повече ролята на печата в това отношение и да се засили участието му в разгръщането на критиката от долу в борбата за разкриване и премахване на недостатъците в различните области на живота.

* * *

Централният комитет смята, че направеното до сега във връзка с борбата срещу култа към личността и свързаните с него порочни методи на работа е само начало, че за да се изкоренят до край култът към личността и неговите вредни последици е необходима още продължителна и упорита работа, необходима е огромна работа за превъзпитанието на партийните кадри и членове, на народните маси в духа на великите принципи и идеи на марксизма-ленинизма. Централният комитет на партията дебело подчертава, че по нашия път напред е имало, има и ще има не малко трудности. Тези трудности не ни плашат, те не могат да ни отклонят от нашия правилен път. Необходимо е обаче във всяка област смело и конкретно да се посочват тези трудности, открито да се критикуват нашите недостатъци, за да се мобилизират силите на партийните организации и членове и на всички безпартийни трудещи се за успешното им преодоляване, за изпълнение на стоящите пред нас задачи.

Централен комитет на Българската комунистическа партия

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 219, л. 4-6; 8-10; 12-15. Оригинал. Машинопис.

№ 10

Доклад от Антон Югов във връзка със събитията в Полша и Унгария

София, 31 октомври 1956 г.

Другари,

В последно време в Полша¹ и особено в Унгария² се развиха събития, които предизвикаха голям и законен интерес, а едновременно с това сериозна загриженост и безпокойство от тези събития, както и в нашата партия и сред трудещите се, така и в другите братски комунистически и работнически партии.

Разбира се би било неправилно сега да не се види разликата между събитията в Полша и събитията в Унгария, които прераснаха в явен и опасен контрареволуционен бунт.

Както е известно в резултат на проявени колебания от страна на партийното ръководство в Полша се стигна до някои открити антипартийни, антисъветски действия, насочени против единството на партията, против Съветския съюз, против интересите на полския народ и неговите социалистически завоевания. На причините, които доведоха до такова развихряне на дребнобуржоазната стихия, в резултат на което се дойде до провокацията в Познан, насочена против народната власт, против партийното ръководство и партията, с цел да се разбие тяхната сила и единство, да се разколебае доверието на народа в партията, ще се спрем по-късно. Още сега, обаче може да се отбележи, че създалата се обстановка в Полша след Двадесетия конгрес на КПСС, вражеските елементи се опитаха да използват за открити демонстрации против Съветския съюз, против единството на нашия социалистически лагер.

Отразен е фактът, че за разлика от Унгария, партийното и държавното ръководство направиха сериозни опити да овладеят положението и да се противопоставят на опитите на врага за разгръщането на разюздана националистическа, антисъветска дейност и пропаганда.

Разбира се, тези прояви в Полша още не са ликвидирани, не са напълно преодолені. За това свидетелствува фактът, че както в полския печат, така и в някои документи се дават оценки, че събитията в Унгария били някакво си народно революционно движение, което имало за цел да осигури уж свободата и независимостта на страната, да не виждат, че това е открит контрареволуционен бунт, който си е поставил задачата да ликвидира социалистическия строй в Унгарската народна република. За всички сега е ясно, колко е опасно с подобни оценки и писания да се приспива бдителността на партията и народа, колко е опасно, когато се продължава да се спекулира с въпроса за демократизацията на режима, с въпроса за

собствен полски път към социализма, с една дума за колебанията и бърканицата, които се проявяват от отделни партийни и държавни ръководители. Ние сме длъжни да кажем обаче, че отрезвяването в Полша настъпва по-бързо, че партията и правителството с помощта на Съветския съюз ще съумеят напълно да овладеят положението и ръководството на страната и полският народ, под ръководството на своята партия ще продължи уверено да върви по пътя на социализма, по пътя на укрепването на дружбата си със Съветския съюз, по пътя на укрепване единството и силата на нашия социалистически лагер. Това повеляват преди всичко интересите на самия полски народ, на Полската народна република. В това отношение твърде обнадеждаващи и радостни са редица положителни явления, които се забелязват в Полша, свидетелстващи за сериозния отпор, който ръководството и целият полски народ дават на международната и вътрешната реакция, особено сега, когато става ясно, кои са организирали контрареволуционния бунт в Унгария.

В съвсем друга форма и насока се развиха възникналите на 23 октомври събития в Унгарската народна република.

Аз не искам подробно да се спирам върху фактическата страна на станалите събития, тъй като много от подробностите по тези събития са вече известни от публикуваните в печата материали. За нас сега е съвършено ясно, че в Унгария се е развихрил контрареволуционен бунт, насочен против жизнените интереси на трудещите се, против техните социалистически завоевания, против партийното ръководство и против самата Унгарска партия на труда. Контрареволуционният бунт цели откъсването на Унгария от социалистическия лагер, ликвидирането на народнодемократическия строй и възстановяването на властта на капиталистите и графовете в Унгария. Партията и правителството не са господари на положението.

Основателно и напълно законно сред нашите партийни среди и трудещите се изниква въпросът – как се стигна до тези събития в Полша и особено събитията в Унгария?

Ясно е, че събитията в Полша и преди всичко в Унгария не са случайни. Както вече се отбеляза те са резултат на проявените колебания от страна на партийните и държавните ръководства на тези страни, резултат на едно ненормално състояние, което се създаде вследствие на неправилното разбиране на важни основни положения от решенията на Двадесетия конгрес на КПСС. Това се отнася особено до изводите, които всяка партия трябваше да направи за себе си, за своята страна, за последиците от култа към личността и допуснатите извращения в социалистическата законност. Това ненормално състояние беше подсилено от допуснатите сериозни грешки в областта на икономическото развитие на тези страни, което имаше неблагоприятно отражение върху материалното и кул-

турното положение на трудещите се, от допуснатите сериозни грешки в партийното и държавното строителство, в нарушение на принципите на социалистическата демокрация и социалистическата законност. Тези сериозни принципни грешки, колебанието, разпуснатостта на партийното ръководство, създадоха условията за развихряне на дребнобуржоазната стихия, даде се възможност да излезе на повърхността на здравето, гнилото, да се разгори най-разюздана националистическа и антисъветска демагогия и пропаганда, от което умело се възползуваха враговете на социализма. Няма съмнение, че в дъното на тези събития особено в Унгария е ръката на врага, който продължително се е подготвял да забие нож в гърба на народната власт, да разбие единството на нашия социалистически лагер.

Още на Априлския пленум нашият Централен комитет подчерта, че решенията на Двадесетия конгрес на КПСС откриват широки перспективи за по-нататъшното укрепване на международното комунистическо и работническо движение, за укрепване силите на мира и демокрацията, за по-нататъшното намаляване на напрежението в международните отношения.

Решенията на Двадесетия конгрес на КПСС оказаха огромно влияние върху вътрешния живот на страните, тръгнаха по пътя на социализма, върху комунистическите и работническите партии в тези страни. Борбата против култа към личността, против някои порочни методи на работа, за възстановяване на ленинските норми на партиен и държавен живот, съдействува за активизиране на партийните членове, на трудещите се, за разгръщане на творческата инициатива на най-широките народни маси.

За съжаление този процес в развитието на партийния и държавния живот не навсякъде протече еднакво. Както вече се каза, ръководствата на всички партии правилно разбраха и възприеха решенията на Двадесетия конгрес на КПСС. Те неправилно разбраха ленинската установка за разнообразието на формите при преминаване към социализма, неправилно разбраха въпроса за демократизацията, която трябва да се извършва в отделните страни. Те не разбраха, че става дума да се премахнат някои неправилни методи на работа, нарушения на социалистическата законност, да се отстранят някои отделни извращения и неправилни действия, някои чужди на нашата социалистическа система прояви, а не да се отрича въобще делото на социализма, безспорните и грандиозни успехи на социалистическото строителство в Съветския съюз и другите социалистически страни.

Вземайки за основа отрицателното, което Двадесетият конгрес на КПСС посочи като следствие от господството на култа към личността на Сталин, спекулирайки с въпроса за нови пътища на преминаване към социализма, в тези страни се стигна фактически до отричане на истори-

ческият опит на ленинската партия, на нейния огромен принос в теорията и практиката на марксизма-ленинизма, в строителството на социализма. А смисълът на постановката на Двадесетия конгрес на КПСС за новите форми на преминаване към социализма в отделните страни не означава да се пренебрегне опита на Съветския съюз. Напротив, изучавайки и най-широко използвайки положителния опит на първата в света социалистическа страна, съобразявайки го с националните особености, всяка партия и страна ще обогатяват този опит, творчески ще развиват и прилагат марксистко-ленинското учение в построяването на социалистическото общество.

Развивайки теорията за демократизация, превръщайки този въпрос едва ли не в основен принципен въпрос, редица партийни ръководители в Полша и Унгария допуснаха пълно пренебрегване на ленинското учение за ролята на партията, за диктатурата на пролетариата, за строителството на социализма и за пролетарския интернационализъм. Всички тези отстъпления от марксизма-ленинизма, теоретически идеологически лутания и бърканици от страна на редица партийни и държавни ръководители улесниха в голяма степен врага в неговите антинародни действия. Не случайно лозунгите за демократизиране на режима, за независимост и суверенитет станаха лозунги на най-реакционните сили в капиталистическите страни и тяхната агентура в Унгария и Полша. Глашатаи, пропагандатори на тези лозунги станаха империалистическите централи във Вашингтон, Лондон, Рим и други капиталистически страни, които непрестанно насъскват реакцията в тези страни. Използувайки тези лозунги като параван, реакцията и опортюнистическите елементи поведоха борба против партиите и народната власт в Полша и Унгария. Под тези лозунги се позволи на някои елементи безпрепятствено да проповядват на страниците на партийния печат в Полша и Унгария явни антипартийни, буржоазни възгледи, за раздухват националистически и антисъветски настроения, да потъпкват принципите на пролетарския интернационализъм, да организират манифестации, да внасят смут и дезорганизация в някои партийни среди и сред трудещите се. Под тези лозунги на врага се отдаде провокацията в Познан, да организира контрареволуционния бунт в Унгарската народна република.

Реакцията в Унгария издигна за знаме Имре Наги, който с цялото си предателско поведение спрямо интересите на работническата класа и делото на социализма, във висша степен способства за разгарянето на контрареволуционния бунт, фактически подпомогна и продължава да подпомага враговете в техните кръвопролитни деяния. Ръководството на събитията в Унгария е изпуснато от партията и правителството, те останаха вън от събитията. Врагът в Унгария и особено в Будапеща безпрепятствено си развива байрака. Той разбира, че борбата за него е борба за живот и смърт. Поради това контрареволуционерите, които издигат

демагогския лозунг за демократизиране на страната, в своите действия съвсем не се ръководят от принципите на демократизма. Врагът по най-жесток и безпощаден начин днес се разправя с комунистите и честните прогресивни хора. Без да се церемони той избива цели семейства, в това число и невинни деца, разнася по улиците на Будапеща набучени на щикове глави на убити партийни членове и безпартийни граждани. С тези свои зверски действия реакцията иска да всее страх и ужас сред населението, да парализира опитите му за съпротива. Такъв е образът и моралът на контрареволуцията, която, веднъж почувствувала се изправена на крака иска на всяка цена да се задържи, да се укрепи и да си възвърне господството в страната.

Колебанията, необяснимата търпимост и примиренчество на партийното ръководство в Унгария към антипартийните и антисъветските прояви на реакцията и дребнобуржоазните елементи, които се шириха дълго време преди възникването на събитията, липсата на единство и решителност на действие на партийното ръководство се явяват една от главните причини за контрареволуционния бунт, за изправяне пред смъртна опасност на социалистическия строй в Унгария. Сега за всички става ясно, че бунтът в Унгария е бил предварително добре обмислен и организиран от бивши офицери на хортиевия режим, събрали около себе си всичко онова, което е враждебно настроено срещу народната власт.

При положение, когато характерът на събитията в Унгария е напълно ясен, когато съществуването на народнодемократическата държава и нейните завоевания са изправени пред сериозна заплаха, Имре Наги и печатният орган на партията „Сабад неп“ продължават да разправят, да залъгват трудещите се, че събитията в Унгария не били контрареволуционен бунт, а движение на „патриотичните сили“ против бившето партийно и държавно ръководство, че това било „народно движение“ за осигуряване на свободата и независимостта на страната. Всъщност кръвопролитните събития в Унгария са дело на врага, който в своите противонародни, антисъветски действия много добре и умело се възползува от допуснатите нарушения на социалистическата законност, от допуснатите извращения при организирането на политическите процеси в тези страни, от икономическите трудности, в резултат на грешките, допуснати в ръководството на икономиката и в изграждането на народнодемократичната държава, от колебанията и безсилието на партийното ръководство.

И когато Двадесетият конгрес постави въпроса за по-нататъшното разширяване на нашата социалистическа демокрация, той имаше предвид не да се предостави свобода на врага, а да се разширят правата на гражданите, да се въвличат трудещите все по-широко и активно в управлението на държавата, да се дава все по-широк простор на народната инициатива и творчество. Но провеждането на тези изключително важни мероприятия,

предполага укрепването на диктатурата на пролетариата, нашата народно-демократична власт. Такъв е урокът от унгарските събития. Контрареволуционният бунт в Унгария показва, че с врага трябва да се действа като с враг, а не да се церемоним с него, да го търпим, да му правим отстъпки в ущърб на народните интереси. Контрареволуционерите в Унгария, за които е чужд всякакъв демократизъм и либерализъм ни показаха как трябва да се действа. Само силна народнодемократична власт е в състояние да провежда на широк фронт мероприятия за развиването и разширяването на нашата социалистическа демокрация, най-прогресивната демокрация в историята на човечеството.

Отношенията на Съветския съюз с народнодемократичните страни са се изграждали и се изграждат на марксистко-ленинските принципи за равноправие, ненамеса във вътрешните работи и зачитане на суверенитета, на принципа на братската дружба, взаимопомощ и сътрудничество. Тези принципи още веднъж съвършено ясно бяха подчертани в публикуваната на 31 октомври Декларация на правителството на СССР за основите за развиване и по-нататъшно укрепване на дружбата и сътрудничеството между Съветския съюз и другите социалистически страни. В декларацията се заявява, че страните от великата общност на социалистическите нации могат да изграждат своите взаимоотношения само върху ленинските принципи на пълно равноправие, уважаване на териториалната цялост, държавната независимост и суверенитет, ненамеса във вътрешните работи една на друга. Двадесетият конгрес на КПСС осъди най-решително някои грешки, които са били допуснати по-рано в отношенията на СССР с народнодемократичните страни, съветското правителство и КПСС вземат всички мерки за ликвидиране на тези грешки, за най-строго спазване независимостта на марксистко-ленинските принципи в отношенията между социалистическите страни. Съветското правителство посочва, че по силата на Варшавския договор съветски войски се намират на територията на Полша и Унгария и изказва своята готовност да се разгледа отново този въпрос на съвещание със страните участнички във Варшавския договор. В декларацията се подчертава, че съветското правителство неведнъж е поставило въпроса да изтегли своите специалисти и съветници от страните с народна демокрация и, че само по молба на правителствата на тези страни специалистите са останали. Но правителството на СССР е готово да разгледа с всяка страна по отделно този въпрос, да го обсъдят съвместно и да решат.

За нас, за българския народ е съвършено ясно, че дружбата и сътрудничеството на нашата страна с великия Съветски съюз е основната гаранция за по-нататъшното успешно изграждане на социализма в България. Ние сме свързани на живот и смърт със Съветския съюз и нямаме абсолютно никакви намерения да се отказваме от тази исторически създадена

се и нерушима братска дружба, защото сме дълбоко убедени, че всякакви противни действия, колкото и дребни и наивни да са те, бият по интересите на народа, по независимостта и суверенитета на нашата Родина, по интересите на целия социалистически лагер.

Трябва за съжаление да констатираме, че към събитията в Унгария и Полша неправилно подхождат и нашите югославянски приятели. Още преди събитията с публикуването на редица статии в печата те искат или не искат насърчиха някои нездравни опортюнистически елементи, открито отправяха призови за борба против тогавашното партийно и държавно ръководство на Унгария, за възтържествуването на принципите на демокрацията. Ние не можем да се съгласим с това. Преди няколко дни например, югославският в-к „Борба“, заявяваше, че събитията в Унгария и Полша се явявали резултат на колебанията, проявени от партийните ръководства при провеждане на демократизацията в тези страни. Тези неправилни позиции на югославския печат гъделичкаха дребнобуржоазните амбиции и стремежи на нездравите елементи, даваха им известен кураж. Но сега и за югославските другари стана ясно, че събитията в Унгария не са и не могат да бъдат резултат на колебанията в демократизацията на режима, а са резултат от колебанията в отношението на ръководствата.

Другари,

Събитията, които се развиха в Полша и особено контрареволуционният бунт в Унгария са поучителни за нас, за нашата партия и народ в борбата му за по-нататъшното развитие на България по пътя на социализма. В светлината на тези събития сега още по-ярко, с още по-голяма сила изпъкват правилността и ленинската принципиалност и прозорливост на решенията на Априлския и Септемврийския пленум на нашия Централен комитет. В светлината на тези събития сега още по-ясно се вижда колко прав е бил Централният комитет на партията, когато своевременно реагира срещу някои нездравни, антипартийни проявления, намерили място в отделни партийни организации и в печата. Тези събития убедително сочат необходимостта нашата партия твърдо, последователно и докрай да проведе в живота решенията на Априлския и Септемврийския пленум, да доведе докрай изводите, които Централният комитет направи за нашата партия и страната от решенията на Двадесетия конгрес на КПСС.

Следвайки линията на изкореняване докрай последиците от култа към личността и възстановявайки ленинските норми на партиен живот и ръководство премахвайки допуснатите грешки ние занапред трябва да пазим и да укрепваме като зеницата на окото си единството и силата на партията, да разширяваме и укрепваме нейните връзки с народа. Партията и занапред трябва още по-здравно да се опира на народа при всяко свое действие. Наша задача сега е още повече да издигнем авторитета на Централния ко-

митет и на правителството. Наш дълг е да слезем сред народа и в непосредствен контакт с народа да почувствуваме още по-силно неговите нужди и тежнения. Зрелостта и ленинската прозорливост, които прояви Централният комитет трябва да се почувствуват от цялата партия, от целия наш народ. Със своите действия, партията, мобилизирайки всички свои сили, бързо трябва да преодолее съществуващата в някои среди разколебаност, известна неувереност в творческата мъдрост и силата на нашата партия и на нейния Централен комитет като последица от култа към личността. Задачата на ЦК и на партията сега е, с още по-голяма сила да укрепваме нашата вечна и нерушима дружба със Съветския съюз, да изтъкваме неговата изключително важна роля в борбата на народите за мир, национална свобода и социализъм, да действаме със всички сили за укрепване на единството на нашия могъщ социалистически лагер.

Партията и правителството проведеха редица мероприятия за осигуряване подем в селското стопанство, за увеличаване продукцията на нашата промишленост, за подобряване на материалното и културно положение на трудещите се. Централният комитет и правителството ще провеждат и за-напред такива мероприятия, ще следват твърдо и последователно линията – народът да чувства непрестанно грижите на партията, да чувства, че животът в страната все повече и повече се подобрява, че благосъстоянието и културата на трудещите се растат, че се издига икономическата мощ на страната, че пътят на социалистическото строителство е единствено правилният път за превръщане на България в икономически силна страна, осигуряваща благоденствието на трудещия се български народ. Едновременно с това на народа ние трябва да говорим ясно и открито, че подобряването на неговото благосъстояние не може да стане с един замах, че решаването на тази задача трябва да бъде съобразено с икономическите възможности на нашата страна, че то е свързано с подема на цялото народно стопанство, с осигуряване на техниката и нейното най-пълно използване, с непрестанното повишаване на производителността на труда и поевтиняване на промишлените и селскостопанските произведения.

Събитията, които се развиха в Унгария, събудиха известни илюзии сред вражеските елементи и в нашата страна. Те започнаха да шушукат, да излизат с открити вражески призови, да разпространяват позиви, да разправят, че и у нас щяла да се повтори унгарската история. На отделни места някои реакционни елементи даже се осмеляват открито да заплашват наши честни партийни и държавни деятели. Не е изключено реакционните елементи още повече да се активизират, да разпространяват всевъзможни слухове и клевети срещу партията и народната власт, да извършат някои пакости. Това са отчаяни и безнадеждни опити. За съжаление на тези вражески приказки се поддават, волно или неволно и някои нездравни партийни членове.

Извличайки поука от събитията в Унгария и Полша, с неотслабваща сила даработим за укрепването на нашата народнодемократическа държава, която е държава на работническата класа и трудещите се селяни. Трябва непрестанно да укрепваме авторитета на органите на социалистическата ни държава – държавна сигурност, милицията, армията и народните съвети, да не позволяваме на никого да хвърля кал срещу тях. Трябва да вдигнем на боева нога цялата партия, да повишим политическата активност на всички трудещи се и особено на нашата работническа класа, и, спазвайки най-строгото социалистическата законност, да водим безпощадна борба срещу враговете, за да може още в зародиш да пресечем всякакви техни антинародни действия.

Ние трябва твърдо и своевременно да реагираме срещу всеки опит за раздухване на дребнобуржоазната стихия и запуснатост, срещу всеки опит за промъкване на чужди възгледи в редовете на нашата партия, срещу всякакви националистически и антисъветски тенденции в каквато и форма да се поднасят те на партията и на народа, да действуваме решително срещу класовия враг. В същото време с нашата работа, действувайки мъдро и тактично, ние трябва да внесем още по-голяма увереност в народа, правилно и спокойно да му обясняваме събитията. В никакъв случай ние не бива да допускаме в нашата агитация и пропаганда партията да се поставя в положението на отбрана. Агитацията и пропагандата на партията трябва да бъде високо идейна, бойка и настъпателна, безпощадно да атакува и разобличава врага, всички негови опити и действия, насочени против интересите на нашата социалистическа страна, против интересите на трудещите се. Без да премълчаваме нашите слабости и недостатъци, трябва открито да сочим на народа трудностите в нашия социалистически път като трудности, неизбежни в развитието напред, да показваме силата на народнодемократическата държава, предимствата на социалистическата система, силата на нашия могъщ социалистически лагер. В трудещите се още по-силно трябва да укрепваме убеждението, че те са господари в нашата страна и че от тях, от тяхната работа зависи какво ще бъде бъдещето на България, на целия български народ.

На цялата партия и на народа трябва да разясняваме, че от добрата работа в промишлеността, от своевременното и качествено засяване в село, от добрите грижи за животновъдството зависи да има по-голямо изобилие в страната, да се увеличат доходите на трудещите се, да бъдат по-широко задоволени техните материални и културни нужди.

Събитията в Полша и особено в Унгария безспорно не са в полза на нашия социалистически лагер. Тези събития дават материал в ръцете на врага, за да ни атакува. Те влияят отрицателно върху някои нездрави елементи в партията и сред народа.

Несъмнено империалистите ще се опитат и занапред да предизвикат смутове и в други страни. Толкова повече е необходимо ние да засилим нашата бдителност, бдителността на целия наш социалистически лагер. Но място за паника тук няма и не може да има. Независимо от временните неудачи и този път напразни ще останат надеждите и злорадството на врага. Грешки и недостатъци в социалистическото развитие на нашите страни има и ще има, ние сами ги виждаме, отчитаме ги, вземаме мерки за тяхното отстраняване. Напразно империалистите, позовавайки се на тези временни наши недостатъци и слабости, се стараят да оклеветят социалистическия строй и по такъв начин да попречат на развитието на социализма.

ЦДА, ф. 317Б, оп. 1, а.е. 133, л. 1–16. Оригинал. Машинопис.

¹ В условията на вътрешнопартийната криза, настъпила след смъртта на първия секретар на ЦК на ПОРП Болеслав Бйерут, на 28 юни 1956 г. на работническа демонстрация в Познан стават сблъсъци между протестиращи и силите на реда. През нощта в града навлиза 10 хил. редовна армия с над 359 танка. В сблъсъците загиват над 50 души и са унищожени над 30 тежки машини. В резултат на стопанската криза и обществените протести, на VIII пленум на ЦК на ПОРП (19-21 октомври 1956 г.) и в присъствието на съветска делегация, водена от Никита Хрущов, Владислав Гомулка е избран за генерален секретар на партията.

² Унгарското въстание от 23 октомври до 10 ноември 1956 г. е насочено срещу просъветското правителство на Унгарската народна република. То започва като студентска демонстрация, към която се присъединяват хиляди граждани, докато тя минава през центъра на Будапеща на път към сградата на парламента. Студентска делегация, която опитва да влезе в сградата на радиото, за да излъчи исканията си, е задържана. Когато мнозинството навън изисква тя да бъде пусната, срещу него започва стрелба от силите на Държавна сигурност вътре в сградата. Бунтът бързо се разпространява в цяла Унгария и правителството пада. Импровизирани съвети изземват контрола над общините от управляващата Унгарска работническа народна партия и поставят политически искания. Сформираното от Имре Над правителство формално разпуска Държавна сигурност, оповестява желанието си да изтегли страната от Варшавския договор и обещава да проведе нови свободни избори. Отговорът на ЦК на КПСС не закъснява. На 4 октомври значителен брой съветски войски нахлуват в Будапеща и в други райони на страната. Унгарската съпротива продължава до 10 ноември. Над 2500 унгарци и 700 съветски войници са убити в конфликта, а 200 000 унгарци стават бежанци. Масовите арести и преследвания продължават месеци след това. До януари 1957 г. новоназначеното от СССР правителство на Янош Кадър унищожава всякаква видима опозиция.

**Изказване на Тодор Живков на заседание
на столичния партиен актив по положението в Унгария
и Полша, състояло се в салона на кино „Димитър Благоев“**

София, 2 ноември 1956 г.

[...]

ТОДОР ЖИВКОВ: [...] Ако в Унгария и в Полша станаха някои събития, то не в решенията на Двадесетия конгрес трябва да търсим причините за това, че тези решения са неправилни. Причините трябва да търсим преди всичко в това, че някои братски комунистически партии не можаха да се издигнат на своята висота и да направят изводи от дълбоко принципиалните положения, залегнали в решенията на Двадесетия конгрес на КПСС и в тяхната светлина да направят изводи за своите партии. За съжаление Централните комитети на някои братски комунистически партии – аз имам предвид преди всичко Унгарската партия и Полската партия – вземаха последствията, които бяха критикувани в решенията на Двадесетия конгрес на КПСС, те вземаха онова отрицателно, което беше създадено в резултат от култа към личността на Сталин, което беше създадено в резултат на погаване на Ленинските принципи и методи на работа, вместо да вземат принципните въпроси и от тях да направят изводи за своите партии, те вземаха последствията и от тях почнаха и около тях се завъртаха.

Те вземаха такъв един въпрос, какъвто е въпросът за демокрацията, вземаха този въпрос откъснато от нашата пролетарска демокрация, почнаха да навиват този въпрос и да предприемат мерки за някаква си децентрализация и демократизация на режима, като че ли не е ясно за всеки един марксист, за всеки горе-долу подготвен комунист, че не може да се говори въобще за демокрация, че има буржоазна демокрация, демокрация, която обслужва експлоататорската класа, и има пролетарска демокрация, която обслужва пролетарската класа, дошла на власт.¹

Ето тая бърканица в главите на ръководещите хора в някои братски комунистически партии, наред с другите техни грешки и колебания доведоха до пробив в тези страни.

Но, другари, преди всичко въпросът е за Унгария сега. Какво е положението сега в Унгария?

В Унгария бушува контрареволуционно въстание със всички негови последствия. В Будапеща напълно са овладели положението контрареволуционерите, които от няколко дена са в кървава разправия с комунистите и трудещите се и са подложили комунистите на масов терор и разстрел. Унгарските контрареволуционери прилагат срещу комунистите и труде-

щите се най-жестоки средства. Прочее, унгарските контрареволуционери са известни на унгарските революционери със своите нечувани жестокости, приложени още в 1919 г. при потъпкване на революцията². Сега в много по-голям размер те прилагат белия терор и масовите разстрели на комунисти и трудещи се. В Будапеща и в редица други райони не може дума да става за комунистически контрол на положението. Там напълно се разпореждат бандитите.

Законен е въпросът: как така се стигна в Унгария до това положение, защо там взема връх контрареволуцията?

Събитията, които стават сега в Унгария, другари, не са случайни. Тяхното правилно обяснение може да се види и да се обясни само, ако ние разгледаме положението преди контрареволуционния бунт и по време на контрареволуционния бунт.

Какво беше положението в Унгария преди контрареволуционния бунт.

Аз няма да влизам в подробности, ще ви съобщя само по-важните неща.

В клуба „Петьофи“ се създаде кръжок, където всевъзможни там „марксистски“ пишеха и говореха по всички въпроси на марксизма, по всички въпроси на управлението и по всички основни въпроси на партията³. Фактически около този кръжок се концентрира всичко онова, което беше недоволено, което беше пуснато от затворите. В този кръжок отиваха, както и в този клуб, най-черните реакционни сили в Будапеща. Този кръжок фактически стана втори център в страната. Този кръжок постепенно овладяваше положението и стана едва ли не главен център.

Какво ставаше с унгарския печат през това време? В унгарския печат се появиха статии и материали с антимарксистическо съдържание, материали, насочени срещу основни положения на нашата марксистко-ленинска теория, материали, насочени срещу Централния комитет на партията, материали, насочени срещу политиката на партията и срещу придобивките на трудещите се в Унгария. Стигна се до там, че Политбюро на Унгарската партия не можеше да помести в своя орган или в друг вестник някакъв материал, ако той нямаше параф на опозицията. Фактически журналисти, всевъзможни сволочи там, групирани се около клуба „Петьофи“ и в редакциите на вестниците, командуваха положението в Унгария. По това време се извършиха погребения – на Райк и другите, които погребения бяха една манифестация, зад която си плетяха кошниците реакционните елементи.⁴ Положението стигна до там, че в тези погребения се заангажира армията и това беше един пробив и разложение за Унгарската армия.

Пита се, какво правеше през това време Централният комитет на Унгарската партия? Централният комитет на Унгарската партия в тези тревожни дни фактически пасуваше. Той се съгласяваше и отстъпваше

срещу натиска на този клуб „Петьофи“, срещу натиска на печата и срещу всевъзможните други опити на разни елементи да влияят върху политиката и поведението на Централния комитет. За забелязване е, другари, че и клубът „Петьофи“ и кръжокът който беше там, и печатът, и погребенията – всичко беше под лозунга: „Да се спасява Партията“, „Да се спасява страната“. Всичко беше под това було на доброжелателството за партията и за страната.

След започване на бунта, как реагираха Централния комитет и партията? Както е известно, бунтът започва с манифестация на студентите за свобода на университета, за непосещаване на лекции и т. н., която манифестация за няколко часа прераства във въоръжен бунт. Очевидно след като почват стрелбите на улиците, първият дълг на Централния комитет бе да предприеме решителни мерки за да се смаже още в самото начало всеки опит за контрареволуция. Това е първото задължение на един централен комитет.

А пита се, имаше ли условия в Унгария за това? Имаше, другари, условие. Работническата класа в предприятията се барикадира във фабриките и оказваше съпротива срещу нахлуващи там контрареволуционни елементи за да опустошават фабриките. И първия и втория ден работниците във фабриките даваха отчаяна съпротива. Ако Централният комитет на Унгарската партия се беше облегал на работническата класа и на Съветската армия, която беше в Унгария, той щеше да смаже бунта само за няколко часа и щеше да ликвидира тая опасност, която грозеше Унгария. [...]

Правителството и Централният комитет на партията вместо да дадат ясна класова политически заострена оценка на събитията, които стават, колебаещи се, отстъпвайки, позволяват в техните документи и техните декларации да намират място антисъветски положения. Ако ние проследим всички документи на правителството и на Централния комитет след започване на бунта, ще видим, че там има антисъветски заряд.

Ето, другари, щом като в нашата дейност ние залагаме на каква да е йота антисъветски заряд, това е сигнал за контрареволуция. И в Будапеща, и в някои други части, се развива бесен шовинизъм и антисъветски настроения.

Ето, другари, това са по-важните моменти, които говорят за поведението на Централния комитет и на правителството преди контрареволуционния бунт и по време на контрареволуционния бунт. И разбира се, сега какво е положението? Сега партията е разпусната, опожаряват се партийни клубове, партийни вестници са спрени, и стават масови разстрели на комунисти и трудещи се.

Кой разчисти пътя на контрареволуцията в Унгария? Другари, ние определено трябва да кажем, че пътя на контрареволуцията в Унгария разчисти Имре Наги и всички около него, които в тези съдбоносни дни за

унгарската партия, за трудещите се в Унгария, застанаха на националистически, опортюнистически позиции. Имре Наги сега е един най-долнопробен предател на делото на революцията. Той фактически не представлява нищо. Него го държат само за това, защото има съветски войски в Унгария. Той не представлява абсолютно никаква фигура и никаква негова дума не се чува. Той действа съгласно указанията на контрареволуцията.

Някои казват така: в Унгария станаха тези събития, защото там се направиха големи грешки и защото е тежко икономическото положение. Другари, ние сме комунисти и в никакъв случай не можем да се задоволим с това обяснение. Известно е, че между страните с народна демокрация сравнително най-високо жизнено равнище има в Чехословакия, България и Унгария. Вярно е, че в Полша икономическото положение е тежко. Но не е такова в Унгария. Да допуснем, обаче, че положението в Унгария действително е било тежко, катастрофално, бих казал, а това какво значеше? Да скръстим ръце ли? Централният комитет и партията да се примирят ли, да открият пътя на контрареволуцията ли? Нищо подобно. Централният комитет и партията трябваше да направят всичко, за да смажат контрареволуцията, да укрепят своето положение и да вървят напред.

Какво е било необходимо, другари? Не е необходима тука теоретическа обосновка, а така, като марксисти, като комунисти, като деятели определено трябва да кажем, какво е било необходимо. Било е необходимо още когато беше започнат този фактически бунт под тая форма на кръжока „Петьофи“, когато бяха започнали в журналистическите и писателските среди тези явления, когато беше започнало всред студентите вълнение, да се извършат арести и да се почувствува твърдата ръка на партията и работническата класа. Не само че не се извършиха никакви арести, не само че не се показва железния юмрук на работническата класа и на партията, но крачка по крачка се отстъпваха важни позиции на партията, такива позиции, които окуражаваха реакционните елементи. И това фактически доведе до събитията, които сега съществуват в Унгария.

Какъв е изводът от случая с Унгария за международното революционно движение, другари, и за целия ни лагер? Безспорно, това което стана в Унгария, това е един удар за международното революционно движение и по-специално за нашия социалистически лагер. Това сега го използват в капиталистическите страни много нашироко и, което е важно, това е, че сега в този момент, когато се предизвиква контрареволуционно въстание в Унгария, англичаните и французите нападنا Египет. Очевидно, ако не беше случаят с Унгария, много щяха да си помислят империалистите дали да предприемат авантюрата срещу арабските страни, много щяха да си помислят.

Ето, колебливостта, нетвърдостта на Централния комитет на унгарската партия на трудещите се доведе до положението фактически да се даде възможност на империалистите да ударят сега арабските страни. [...]

Но, другари, събитията в Унгария имат тая положителна страна, че те са един урок за международното революционно движение и особено за братските комунистически страни в нашия лагер, много голям урок, кървав, тежък, но урок за нас.

Очевидно, сега в светлината на събитията в Унгария не можем да не се замислим всички ние за това, което стана и което става, да не направим всички практически изводи за нашата партия, за по-нататъшното укрепване на нашето дело.

Другари, някои наши хора, в това число и наши дейци, от събитията в Унгария и положението, което сега се е създало, почнаха да губят пусулата, малко се така пообъркаха, преживяват това в смисъл: „Какво става?“, „Отиваме си“ и т.н. (Оживление). Това е тежка работа, другари, но ние сме дълбоко убедени, че трудещите се в Унгария ще смажат контрареволуцията. (Продължителни ръкопляскания). Предивременна е радостта на реакцията. Тя няма за дълго да продължи. (Ръкопляскания).

Другари, какви изводи следват за нашата партия от събитията в Унгария?

Първото нещо, което следва да отбележим, е че решенията на нашия Априлски пленум, а след това и на нашия Септемврийски пленум⁵ са правилни решения, мъдри решения. Следва да подчертаем, че огромното болшинство от членовете на нашата партия правилно разбраха решенията на Априлския и Септемврийският пленум, сплотиха се около Централния комитет и му дадоха подкрепа. Ето, това другари, е историческо дело на нашата партия, за нашата страна и за международното революционно движение. (Ръкопляскания.) Нашата партия не позволи колебание, не позволи да се разбие нейното единство и да се покаже неподготвена и в разплоха срещу опитите на реакцията да настъпи. Днес нашата партия се явява единна, като почнем от Политбюро, Централния комитет и цялата наша партия е готова, другари, да посрещне всякакви изненади и успешно да се справи с тях. (Ръкопляскания.)

Трябва по достойнство да се оцени този отпор, който нашата партия даде на нездравите сили в собствените свои редове, на тези, които ни тикаха към нови, чужди, непонятни за партията, за нейната теория, за нейния морал принципи и схващания, тези които надигаха глава за свобода, тези които искаха да чоплят всевъзможни трудности и тежести, каквито има неизбежно по нашия път.

Другари, ние си давахме много добра сметка, че този отпор, това е нож с две остриета. Ние знаехме, че ще има ръмжене, че ще има хора, които ще кажат: „Какво правите, защо задушавате критиката в партията. Вие унищожавате партията и страната“. Знаехме това, другари, много добре, но ние изхождахме не от настроенята и схващанията на отделни, изродили се елементи в нашата партия, не от обидени комунисти, не от случай-

ните и вмъкналите се врагове в нашата партия, а изхождайки от коренните интереси на работническата класа, на трудещите се, на нашата партия, на делото, което ние осъществяваме в нашата страна. (Ръкопляскания.) [...]

Ние трябва да създаваме в апарата и всред народа обстановка на самоувереност и спокойствие, за да решаваме тези въпроси правилно не само за това, че не следва да ги решаваме под натиска на улицата, но защото са големи въпроси, които засягат сериозно развитието на нашата страна и не можем така лекомислено и бързо да пристъпваме към тяхното решение.

Другари, това са задачи, въпроси, които стоят пред нашия Централен комитет и пред цялата наша Партия, за да може ние докрай последователно и твърдо да провеждаме решенията на нашия Априлски пленум и нашия Септемврийски пленум. Но кое е главното сега, което пряко произтича от събитията в Унгария и въобще от развитието на международното положение?

Главната задача сега, другари, е да мобилизираме бдителността на партията, бдителността на целия наш народ срещу опитите да се предизвикат каквито и да са контрареволуционни действия в нашата страна. (Ръкопляскания.) Ние бихме били късогледи и нас утре ще ни осъдят поколенията, ако в тези времена не вземем всички мерки, както по линията на партията, по линията на органите на охраната, така и по линия на войската, защото да не допуснем никакви изненади в нашата страна. (Ръкопляскания.)

А трябва да Ви кажа, другари, че апетитите на реакционните елементи вътре в страната са се раздразнили. Вече те подават своите муцуни от тъмните кюшета и дупките и се готвят за клане – има вече такива факти – сдушават се, събират се, поздравяват се с „Христос възкресе“ (Оживление), а в някои съседски страни всички тези изменници, които се намират по разните части, се придвижват към нашата граница.

Другари, на нас трябва да ни бъде ясно като комунисти, че у нас пряк революционен бунт и въстание е невъзможно, както беше невъзможно в Унгария, както беше невъзможно в Полша. Обстановката у нас и в Унгария и във всички страни с народна демокрация е такава, че реакцията много добре си дава сметка, че тя може да пробие само чрез нездравите сили в съответните братски комунистически и работнически партии, които съзнателно или несъзнателно разчистват пътя на контрареволуцията.

Сега се е появила една нова радиостанция „Христо Ботев“, която предава на дължината на вълната на нашата радиостанция в България. Тази станция се намира в Солун. Какво предава тая станция, другари? Тя не апелира „дигайте се фабриканти и бивши банкери и т.н.“ нищо подобно, такива неща в нейното предаване не може да намерите. Тя призовава комунистите националисти в България да се вдигнат срещу сталинския режим за свобода и независимост, за разтуряне на кооперативните стопанс-

тва и за коалиционно правителство, като веднага визира всички партии – демократи, национал-либерали и тутикванти (Оживление). Даже вече тези дни тя излезе с листа на новото правителство начело в Петко Кунин, Иван Масларов, Иван Стефанов и не помня още кои бяха там написани и предлага за такова правителство да се вдигне целият наш народ, начело с Петко Кунин. Тя намеква обединявайте се, сплотявайте се около Добри Терпешев и Йонко Панов.

Другари, какво следва ние да правим? Очевидно тук ако излезе някой другар, който има опит в лекциите, той би обосновал цялото положение теоретически по отношение на това какво следва да се прави сега. Аз искам съвсем простичко, непосредствено да пристъпя към въпроса.

ЕДИН ОТ ПРИСЪСТВУВАЩИТЕ: Така по-харесва, простичко, по селски.

ТОДОР ЖИВКОВ: Да. Ние, другари, имаме органи на пролетарската диктатура и без тия органи за нас е непонятна и невъзможна никаква демокрация. (Ръкопляскания.)

Трябва, другари, цялата служебна и партийно-политическа работа във Вътрешното министерство да бъде насочена към пълното мобилизиране органите на Милицията и Държавна сигурност, които да действуват непоколебимо срещу всяка контрареволуция. (Продължителни ръкопляскания, възгласи „Правилно, браво“.)

Другари! Централният комитет на Българската комунистическа партия има пълната вяра на Министерството на вътрешните работи, на неговото ръководство и на всички негови кадри. (Ръкопляскания.) Ние им имаме пълно доверие и следва цялата наша партия да им има доверие и да им дава пълна подкрепа в тяхната отговорна работа сега. (Ръкопляскания.) Опитват се и посягат да обезоръжат милиционери. Те опипват какво ние смятаме да правим.

Другари, оръжието на органите на Вътрешното министерство и на служителите му е дадено за да действуват решително и непоколебимо срещу всеки опит на контрареволуцията, на всеки, който посяга на тях. (Ръкопляскания.) За непоколебимо действие срещу враговете и контрареволуцията, не само че няма да наказваме, но ще има почести и награди. (Продължителни ръкопляскания.)

Другари, трябва да се организира партийна бдителност, организирана партийна бдителност. Във всяко предприятие, всяка машинотракторна станция, всяко трудово кооперативно земеделско стопанство, във всяко учреждение всеки квартал, наред с органите на нашата държавна охрана трябва да се организира партийна и всенародна охрана (Ръкопляскания), да няма обект, където партийното око да не наблюдава денонощно.

Другари! Ние говорим вече няколко месеца съвършено откровено за наши слабости, за наши грешки, за това, което следва сега да правим. Ние

не говорим само, но и работим, за да подобрим положението на трудещите се. Но, другари, сега в този момент да се чоплят тия въпроси, да се демагогства за тежкото положение на трудещите се, да се дава трибуна на разни демагози, лекомислени хора, това е пряка полза на контрареволуцията. (Продължителни ръкопляскания, възгласи „Вярно“, „Правилно“.)

Кого ще ползува сега да надуваме тия въпроси. Нас ли, нашето дело ли, или ще ползува враговете?

Ние трябва да разясним на трудещите се всичко това ясно, открито и честно, по комунистически, че сега който иска да използва някои наши трудности, някои слабости в нашата работа в това число и някои тежки положения на трудещите се, налива вода в мелницата на реакцията, прикрива се и руши нашето дело.

Какво сега в този момент е важно?

Ние имаме съзнанието и го провеждаме. Сега трябва на преден план да излязат големите наши успехи в строителството на нашата страна, това, което характеризира Народна република България – това е нашата индустрия, това е нашето социалистическо селско стопанство, това са нашите хора, това е нашият социалистически, комунистически строй. Това е Народна република България! (Ръкопляскания.)

Ние нямаме причини, другари, да се срамуваме от нашите дела и с открито лице трябва да излезем и да ги кажем на хората. Ние трябва срещу всеки лекомислен човек, срещу всеки, който се опита сега да поставя тези въпроси с явно контрареволуционно намерение – по мордата, другари!

Другари, единството на партията винаги и било решаващо условие за победата. Единни ли сме, сплотени ли сме, нищо не е в състояние да ни мръдне, камо ли успех да завоюва.

Ето защо сега въпросът за единството в нашите редове отгоре до долу, от Централния комитет до последната първична организация е първостепенна наша задача, която ние трябва твърдо, енергично и последователно, с комунистическо съзнание и дисциплина да внедряваме с всички сили. Ние не можем да си позволим сега в нашата партия каквото и да е нарушение на партийната дисциплина. Ние не можем сега да превърнем нашата партия в трибуна на дискусия и то когато реакцията посяга върху нашето свещено дело – в никакъв случай!

Другари, в спокойна обстановка в партията ние трябва да обсъждаме всичко, спокойно, спокойно. Да се дава възможност на комунистите да говорят. Сега е необходимо да се разгъва още повече партийната самоинициатива, авангардната роля на отделния комунист.

Не затова става дума. Става дума за опити да се подрива партийното единство, да се бие по авторитета на Централния комитет и нашата партия като цяло, върху политиката на партията. На тия наши другари в партията, които не могат все още някои неща да разберат, трябва съвсем по

другарски, честно, комунистически да им кажем, че ние сме комунисти, ние имаме интернационалното задължение и не можем да позволим да се разбие единството на партията. Защото всяко разбиване единството на партията отслабва нашите сили.

Но, другари, дайте да си говорим съвършено открито. В Централния комитет имаме данни, че и след тези събития има хора, които фактически продължават да стоят на неправилни позиции и да тровят душите на комунистите и особено на трудещите се. Как да постъпваме с такива хора? Такива хора нямат място в нашата партия. (Продължителни ръкопляскания.) Такива хора трябва да се изключват от редовете на партията, да се предават на държавните органи, за да бъдат изпратени при онази сволоч, там където им е мястото. (Ръкопляскания.) Всеки опит за контрареволуция извън партията и в партията трябва безпощадно да смазваме. Сега, другари, не остава друго, освен враговете и вражеските прояви, всяко действие да се таксува с истинското му име – контрареволуция, и да се постъпва спрямо тях така, както следва да се постъпва със съответно контрареволуционно действие.

Другари, някои среди сега се пораздвижиха. Аз искам да се спра тук на някои прояви при студентите. Сред тях се призовава да се излезе на улицата, за свобода на университета, да не се посещават лекции и т.н. Другари, аз смятам, че партийните организации и организациите на Димитровския съюз на народната младеж трябва да поставят ясно въпроса. Нашата държава е отпуснала средства и издържа голям преподавателски апарат от професори, доценти, асистенти и т.н., дадени са помещения, отпуснати са стипендии, пажалуста, учете се. Ако вие не желаете това, а нещо друго искате – вън от университета. (Продължителни ръкопляскания, възгласи „Браво“). Това е едно и второ, за съжаление, по наша вина, влезнаха в университета чужди елементи. (Оживление.) Аз смятам, че следва да предложим на Министерството на културата, съответните ръководители да очистят университета от тези елементи. (Продължителни ръкопляскания.)

Другари, искам накратко да кажа за някои прояви на идеологическия фронт. В партийната организация при Съюза на писателите преди няколко дни се е състояло събрание, на което са излезли двама или трима, не мога да кажа точно, очевидно и с подкрепата на други и казват: „Вие сте обявили война на интелигенцията. Тодор Живков е против интелигенцията“.

ГЛАС ОТ ЗАЛАТА: Къде са сега тия двама-трима.

ТОДОР ЖИВКОВ: Ще кажа. Никъде аз нито в изказване, нито в написано от мен някъде съм се противопоставил на интелигенцията и никога няма да се противопоставя и нашата партия не може да се противопостави. Ние знаем цената на интелигенцията. Ние сме говорили, другари, за нездрави, гнили прояви сред интелигенцията и сега говорим.

ГЛАС ОТ ЗАЛАТА: Трябва да се чистят тези елементи, трябва да се вземат мерки.

ТОДОР ЖИВКОВ: Затова става думата.

Нашата партия е направила много за тези среди с пълното съзнание за ролята им, създала им е условия за творчество, такива, каквито никога в България не са имали. В партийната организация при Съюза на писателите има един корумпиран човек – казва се Крум Пенев⁶, на когото сме дали пенсия, който получава командировки, ходи и говори против Централния комитет на партията и правителството. (Оживление.)

Пиита се партийната организация при Съюза на писателите поделение ли е на Българската комунистическа партия, или на коя партия е, за да държи такъв корумпиран елемент в своите редове.

Другари, огромната част от интелигенцията е стояла, стои и ще стои на здрави позиции. Ние в това сме дълбоко убедени. Но не за това става думата, трябва ясно да се разберем. Става въпрос за оная гнилоч, която се опитва да вдигне знамето на гнилото, на антимарксисткото у нас, за някаква свобода и не знам какво си и която се опитва да превземе някои редакции. За това става думата. Става дума за това, че има един клуб на журналистите, който се е превърнал в едно вражеско гнездо. За това става думата.

НАЧО ПАПАЗОВ: Всички вицове там се скалпват.

ЛЪЧЕЗАР АВРАМОВ: Фабрика за вицове и клюки е този клуб.

ТОДОР ЖИВКОВ: Не от това, че сме изпаднали в паника и не от това, че сме се уплашили. Но мобилизираме сега партията и нашите сили. Не за това става думата. Става дума, че ние сме комунисти интернационалисти, че ние не можем да не изпълним нашия комунистически и интернационалистически дълг. Затова става думата. Ние сме от семейството на нашия социалистически лагер. И щом някъде се пропука ние сме длъжни веднага да бъдем на боева нога. (Ръкопляскания, възгласи „Браво“.)

Другари, трябва да се има предвид, че цялата тая работа за нас, настъплението срещу контрареволуционните елементи и прояви трябва да бъде съчетавана – това добре да се запомни и прилага, с масова наша политико-разяснителна работа и връзки с масите. (Ръкопляскания.) Ето това, другари, забравим ли ние можем да се изолираме в някои участъци на нашата работа и нашите мероприятия, за които говорих до сега, да не дадат нужния ефект. Действията на всички наши родове оръжия трябва да се съчетават, само при пълното съчетаване на всички родове оръжия можем да си обезпечим победата във война и в политическата и държавната работа.

Следователно, не бива да се забравя нито за момент, че нашата политико-разяснителна работа сега сред масите трябва да бъде в пълна широта, да се прекратят всякакви излишни заседания, писане на резолюции и др. и пр., а сред трудещите се сега трябва да отидем.

Другари! Къде трябва ние сега да насочим вниманието на трудещите се?

Ние трябва да го насочим към две неща: бдителност, сериозна бдителност, решителни действия срещу всеки опит на контрареволуцията. Това първо и

Второ: изпълнението на нашите производствени планове, от където ще дойде и подобрене на положението на трудещите се, от където ние ще циментираме всички наши придобивки и ще се придвижим напред. (Ръкопляскания.) Ето в отговор на всичко това, което става сега ние трябва да насочим вниманието на партията и трудещите се към бдителност и изпълнение на нашите планове. Това ще бъде най-достойния отговор на опитите да се разбие нашият лагер. Това ще бъде най-достойният отговор.

Другари, навсякъде събитията в тия страни, за които става дума, започнаха с антисъветски настроения. Разбира се, някои слушат станциите на вражеските елементи. И трябва да кажем, че някои объркани наши глави почват да говорят: „Ама, трябва свобода, не бива Съветският съюз да се намесва и пр.“ и се опитват да създадат антисъветски настроения, опитват се и ще се опитват.

В какво се състои работата тук? Не става въпрос да правим преглед на нашата вековна дружба с Русия и сега със Съветския съюз. Дайте да вземем възмите. Това, което получихме от Съветския съюз през последните години след победата на Девети септември и поставим отрицателното, което получихме вследствие култа към личността на Сталин и онова положително, което получихме от Съветския съюз, питам Ви другари, кое ще натежи в това отношение. Отрицателното дето се казва е минимално. А огромното дело за нас е положителното, което получихме от Съветския съюз. (Ръкопляскания.)

Можеше ли ние без Съветския съюз да съществуваме, другари? Без Съветския съюз ще бъдем разгромени не за 24 часа, а бих казал за по-малко, не само ние, но и която и да е страна в Европа сега не може да съществува без Съветския съюз. И ако някоя страна се опитва да лавира, то не е за това защото това е правилната нейна политика, но заради това защото съществува Съветският съюз и защото империалистите знаят това. И затова се опитват да привличат, да мамят и да подпомагат другите. Ако не съществуваше Съветският съюз то ще я задушат и нищо няма да остане от нея. Това са елементарни неща за нас българските комунисти.

Другари, сега е подето нещо такова, говори се против шаблона от Съветския съюз. Сега от тук почват вече стрелите. Те знаят, че няма да мине това пряко срещу Съветския съюз, нашата страна, нашата партия, но виждате ли шаблона.

Другари, да не се копира шаблонно, това е свършено правилно. Всяка страна трябва да изхожда от своите конкретни условия и да прилага

съветския опит в своите конкретни условия. Това е съвършено понятно и не е необходимо постоянно лекции да се четат в това отношение. Но, другари, ние сме се учили и ще се учим от всемирно-историческия опит на съветските народи в изграждането на социализма. (Ръкопляскания).

Другари, ние трябва да бъдем много бдителни срещу разните пороци и разните доброжелатели, които искат да ни объркат. За нас, като български комунисти е ясно, че ние сме и ще останем до смърт верни на Съветския съюз и на комунистическата партия на Съветския съюз. (Продължителни ръкопляскания.) Това е нашият отговор, отговорът на българските комунисти към световната реакция сега и към разните теоретици, които искат да ни поучат в нещо „ново“.

Другари! Има ли основание за паника? Абсолютно, няма коя друга дума да употребя, не мога да измисля друга дума, абсолютно никакви основания няма за каквато и да е паника в нашите редове. Положението, другари, е такова, че не само, че няма основание за паника, но трябва самоувереност да господствува в съзнанието и поведението на всеки комунист в нашата партия.

ГЛАС ОТ ЗАЛАТА: Борчески, наш партиен дух.

ТОДОР ЖИВКОВ: Ние сме комунисти революционери. Ние от трудностите не се плашим. Ние не сме еснафи, нито страхливци, нито предатели. Пажалуста, ако някои искат да предизвикат, нещо те не бива да забравят, че ние ще възкресим Деветосептемврийските дни.

ДА София, ф. 1В, оп. 23, а.е. 26, л. 133–140, 143–151. Оригинал. Машинопис.

¹ Пред октомври 1956 г. на пленум на Полската обединена работническа партия Вл. Гомулка произнася програмна реч. В нея като непосредствени действия са обявени възстановяването на работническото самоуправление, съобразяване със закона за стойността, децентрализация на предприятията, самоуправление, различен път от досегашната насилствена и масова колективизация, включително развиване на разнообразните традиционни форми на кооперации.

² Става дума за потушаването на т.нар. Унгарска съветска република, болшевишки експеримент, проведен от 21 март до 6 август 1919 г. от създадената в Москва Унгарска комунистическа партия, начело с Бела Кун. Били национализирани промишлените и търговските предприятия, транспорта, жилищата, банките и земеделските земи, надхвърлящи 40 ха. Републиката е разгромена от румънски войски и армията на Миклош Хорти. Армията на Хорти избивала без съд и присъда много от привържениците на съветската република.

³ Дискусионен клуб, създаден през март 1955 г. по инициатива на Съюза на трудещата се младеж. Към този клуб гравитира и писателският съюз. На срещите са провеждани обсъждания по най-разнообразни теми – ролята на историческата наука, марксистката философия, ролята на средствата за масова информация. Особено активни са членовете на клуба през месеците май и юни 1956 г., когато в дискусиите се включва философът Дьорд Лукач.

⁴ На 6 октомври 1956 г. се извършва препогребването на убитите в процеса от 1949 г. Ласло Райк, ген. Дюла Палфи, Тибор Съони и Андраш Салаи. В него участват около двеста хиляди граждани, сред които студенти от цялата страна, както и вдовицата на Райк. Имало е сериозни опасения, че демонстрацията може да завърши с бунт срещу властта.

⁵ Пленум на ЦК на БКП относно резултатите от информирането на членовете на ЦК на БКП по решенията на Априлския пленум, проведен на 6–7 септември 1956 г. На него се заклемяват критиките към БКП, като личи желанието да се сложи край на дискусиата в обществото. Особено ясно личи негативното отношение на партийните функционери към интелигенцията.

⁶ Крум Пенев е сред членовете на Съюза на българските писатели (заедно с Емил Манов, Михаил Величков, Радой Ралин и др.), които предлагат свикването на конгрес на БКП, на който да бъде избран нов Централен комитет.

№ 12

Доклад на Антон Югов за обстановката в България след решенията на Априлския пленум

София, 7 декември 1956 г.

Другари и другарки,

Аз няма да се спирам подробно на събитията, които станаха през последно време. По тях вече достатъчно се говори. В писмо на Централния комитет, което беше прочетено пред вас също се говори.

Считам, че ще бъде по-правилно да се спра само на някои отделни моменти, доколкото е необходимо да се види какво отражение дадоха тези събития у нас и какви изводи би следвало да направим за нашата партия, за нашата страна.

Реакцията, международната и вътрешната, очакваше, че унгарските събития ще се повторят и у нас. Но в своите надежди тя остана горчиво излъгана. Унгарските събития дадоха точно обратен резултат в нашата страна, сред партията и сред народа.

В тези тревожни дни нашата Комунистическа партия още повече укрепна, още повече се сплоти тя около своя Централен комитет. Всички патриотични сили на народа и преди всичко нашата героична работническа класа се сплотиха около партията. В страната се създаде такъв дух, ентусиазъм и революционно настроение, които може да се сравняват с духа и революционното настроение в партията и в целия народ непосредствено след деветосептемврийските дни.

В тези дни останаха на заден план отделни недоволства, второстепенни въпроси, трудности и недостатъци, които има в нашата работа и в нашия път на социалистическо развитие. Всички наши комунисти, земеделци, всички честни патриоти и патриотки в нашата страна бяха проникнати от една мисъл, от една воля и желания – да бъде смазана още в зародиша си всяка проява на врага, всеки негов опит да посегне върху нашата народнодемократична власт.

На съвещанията, които бяха проведени в страната по международното и вътрешното положение, на събранията, които сега се провеждат по градове и села, комунисти и безпартийни единодушно одобряват марксистко-ленинската линия на партията, като единствено правилна линия, отговаряща на интересите на нейния трудов народ.

Политическата активност и принципност на партийните членове, тяхната висока съзнателност показват, че нашата партия е зряла, ленинска партия, действителен боеви авангард на работническата класа, на трудещите се от града и селото в борбата за изграждане на социалистическото общество у нас.

Нима, другари, може такова положение да не предизвика гордост и възхищение във всеки комунист, във всеки честен българин, когато той вижда, че в такъв един момент неговата родна и любима Комунистическа партия стои на висотата на задачите, мобилизира силите на народа и го води смело и твърдо по марксистко-ленинския път на социалистическото строителство.

Международната реакция и в Унгария и в Египет претърпя неуспех. Контрареволуцията в Унгария, с помощта на Съветската армия беше разгромена. Агресорите бяха принудени да прекратят огъня в Египет, а сега под напора на световното обществено мнение те са принудени да знаят, че ще изтеглят войските си от територията на Египет. [...]

Другари и другарки, както е известно след Априлския пленум имаше отделни другари, които се съмняваха в правилността на неговите решения. Тогава се чуваха гласове, че ЦК уж не довеждал работите до край, че спъвал процеса на демократизацията в партията и страната, че вследствие на решителния отпор на ЦК срещу някои нездравни прояви, на практика се пречело за разгръщането на критиката и самокритиката и т.н.

Нужно ли е сега да се убеждаваме, особено след унгарските събития, кой е бил прав и кой крив? Прав е бил безусловно Централният комитет на нашата партия.

Събитията в Унгария показаха, че Централният комитет, поставяйки ясно и открито въпроса за развенчаването на култа към личността и необходимостта от решително изкореняване на вредните последици от него както в партийния, така и в държавния живот, не можеше да не реагира решително и да не удари по някои нездравни тенденции, да не позволи да се проявят колебания в редовете на партията, да бъдат дезориентирани партийните членове и нашият народ, да се развихри дребнобуржоазната стихия.

При тези свои действия Централният комитет изхождаше от ленинските указания за огромната роля и значението на партията в системата на пролетарската диктатура, за нейната роля и значението като авангард на трудещите се в борбата за социализъм. [...]

Унгарският пример нагледно потвърди положението, че силата на партията зависи преди всичко от качеството на нейните членове, от тяхната идейна закалка, единомислие, сплотеност и единодействие, от нейните връзки с широките народни маси, от наличието в партията на високо съзнателна, но и желязна дисциплина.

Спирам се на този момент, защото и в нашата партия има някои дребнобуржоазни елементи, които искаха да я превърнат в клуб за дискусии, всеки да си разпаше пояса, както намери за добре и по такъв начин да сведат нейната роля до нула.

Нашата партия не се подаде и няма да се подаде на такива настроения. Ние никога няма да се съгласим под формата на демократизация или каквито и да било други теории и теории да се промъкват чужди за партията и марксизма-ленинизма възгледи в редовете на нашата партия.

Сега всеки от нас вижда, че ние превръщаме в живо дело решенията на Априлския пленум. Известни ви са редицата важни мероприятия, които се проведеха от пленума досега без шум, без трясък, които ясно свидетелствуват за непрестанните грижи на партията все повече и повече да се подобрява материалното положение на трудещите се. Ние и занапред с още по-голяма твърдост и последователност ще провеждаме нашата партийна, стопанска и политическа работа в духа на решенията на Априлския пленум, ще издигаме все повече ролята на партията, ролята на нашия Централен комитет.

Изхождайки от основната задача на партията – непрестанно да подобряваме материалното положение на трудещите се в зависимост от нашите възможности, ние едновременно с това решително ще се борим срещу всеки, който се опита да демагогува. Ние няма да позволим на никога с демагогски лозунги да печели евтина слава и популярност. Ние сме партия, държава, които имат историческата мисия да преобразяват нашата страна, за изграждат щастливо социалистическо настояще и бъдеще на нашия народ. Въпросите ние не можем да решаваме по настроение, а трябва да се съобразяваме с нашите възможности, за да можем непременно да осигурим по-нататъшното социалистическо развитие на страната, издигането на благосъстоянието на народа. Това обаче, изисква усилията на всички трудещи се.

В тази връзка трябва да се кажат няколко думи за демокрацията, за така наречената демократизация на народа.

В последно време се навъдиха много лъжедемократи, които и при сядане и при ставане навиват въпроса за демократизацията, а забравиха думата пролетарска диктатура, за нея нищо не споменават. Както е известно около този лозунг се вдигна най-голям шум не само в Унгария, но и в Полша, с него се опитаха да спекулират някои и у нас, спекулират и югославските приятели, с него спекулира сега, както знаете, най-мно-

го международната реакция. Под този лозунг най-отявлените фашисти в Унгария организираха контрареволуционен бунт.

Развивайки всякакви теории по въпроса за демократизацията в редица хора се получи пълна бърканица. Те изпускат основни моменти от ленинското учение за диктатурата на пролетариата, за строителството на партията, за това, че революционните партии на пролетариата са основа, ръководеща и направляваща сила в условията на диктатурата на пролетариата, при строителството на социализма. Ние не можем да говорим за демокрация изобщо. Марксистко-ленинското учение, както знаете, не признава такава демокрация. И в света такава демокрация не съществува. Има две демокрации – демокрация буржоазна и демокрация социалистическа. Буржоазната демокрация обслужва господстващата в обществото буржоазна класа. Тя формално, привидно, външно като че ли осигурява равни права и задължения на всички членове на обществото. Но това е наистина само формално. В същност тя е най-жестоката диктатура, над работническата класа, над трудещите се. Това ние сами сме изпитали върху собствените си глави.

Нашата, социалистическата демокрация, това е демокрация за работниците, за трудещите се селяни, за народната интелигенция. Тя се осъществява под ръководството на нашата работническа класа в съюз със селяните. Не бива да се забравя, че най-съзнателната, най-революционната сила на обществото е работническата класа. На нея историята е възложила задачата, обединила около себе си трудещите се, не само да разруши капиталистическия строй, но и върху неговите развалини да изгради социалистическия строй. Опитът на Съветския съюз, на Китайската народна република и другите социалистически страни, нашият собствен опит, показва, че тази своя задача работническата класа успешно изпълнява.

В борбата за изграждането на социализма народната демокрация все повече се разширява. Но тази демокрация не може да бъде демокрация по отношение на бившите хора, на съборената капиталистическа класа. Щом като има диктатура на пролетариата като могъщо средство в ръцете на работниците и селяните, начело със своя организиран отряд – Българската комунистическа партия, то тази диктатура трябва да е насочена срещу някои и тя действително е насочена срещу съборената капиталистическа класа, срещу нейните остатъци. Ето защо лозунгът за „демократизация на режима“, и сега тъй старателно се издига от реакцията, с което тя иска да отслаби, а в последна сметка да ликвидира диктатурата на пролетариата, т.е. да възстанови своята диктатура, диктатурата на капиталистите, банкерите, индустриалците.

В тази връзка позволете ми да кажа няколко думи за нарушенията, които бяха допуснати на нашата социалистическа законност.

Говорейки за някои грешки и извращения на законността, които бяха допуснати от органите на Държавна сигурност, ние сме далеч от мисълта и в никакъв случай няма да допуснем да се удря по авторитета на Държавна сигурност, на Народната милиция, армията и другите наши органи на реда и сигурността, на пазителите на държавния суверенитет. Обратно, поправяйки грешките и извращенията ние трябва да укрепваме тия органи, да укрепваме нашите народни съвети. Укрепвайки тези органи, осигурявайки подем в цялата наша икономика, умножавайки богатствата на нашата страна, ние с това укрепваме силата и могъществото на нашата народнодемократична държава. Срещу враговете трябва да се действа като срещу врагове. Врагът трябва да чувствава силата и непоклатимостта на нашата народнодемократична власт, която се явява като форма на пролетарската диктатура.

Ние не сме против демократизацията на режима. Но под демократизация на режима ние разбираме все повече да се разширяват правата на трудещите се, да бъдат въвличани все по-широко и по-активно в управлението на страната, на отделните предприятия, в решаването на всички политически, стопански и културни въпроси. Да се въвличат все по-активно работниците и селяните в борбата против бюрократизма, закостенялостта и формализмът в работата на партийните, държавните, стопанските, профсъюзните органи и организации. Ние смятаме именно, че демократизацията на режима у нас трябва да се извършва по такъв начин, че опирайки се на народа, на неговите творчески инициативи, ние да изкореним отрицателното, което се яви като резултат на господството на култа към личността, а не да доведем работата до отричане на социализма, на социалистическата демокрация.

Събитията, които в последно време се развиха и особено събитията в Унгария, предизвикаха в отделни другари съмнение в правилността на някои от установките на Двадесетия конгрес на КПСС.

Ние сме длъжни преди всичко да отбележим, както се отбелязва и в писмото на Централния комитет, че решенията на Двадесетия конгрес, неговите оценки на международното положение и неговите постановки са безусловно правилни, правилни са били, правилни са и сега, и след унгарските събития.

Както е известно Двадесетият конгрес внесе известна поправка в развитата от Сталин теория за непрестанното изостряне на класовата борба в преходния период от капитализма към социализма¹. Конгресът посочи, изхождайки от опита на Съветския съюз и на другите социалистически страни, че тази теория е неправилна, че общата тенденция на класовата борба през преходния период е насочена към отслабване.

Вярна ли е тази установка на Двадесетия конгрес на КПСС? Да, безусловно вярна. Да вземе за пример нашата страна. На 9 септември, как-

то знаете, ние отнехме политическата власт на буржоазията. Постепенно след това ние ликвидирахме нейната икономическа база – национализирахме банките и предприятията, проведехме аграрна реформа и отнехме една значителна част от земите на големите и средните земевладелци. Може ли да се твърди, може ли да се поддържа тезата, че сега буржоазията у нас, след като ѝ отнехме политическата власт, след като ѝ отнехме и икономическата база и след 12 години народнодемократично управление е по-силна, отколкото непосредствено след 9 септември? Да се поддържа такава теза, значи действително да се разсъждава абстрактно, отвлечено.

В същото време работническата класа не само, че се укрепя в съюз с трудещите се селяни, но сега в ръцете на работниците и селяните е цялата политическа власт. В техни ръце са и средствата за производство: фабрики, заводи, банки, цялата вътрешна и външна търговия. Икономиката на нашата страна се гради на нова социалистическа основа. Може ли да се смята, че сега работническата класа, нашата народнодемократична власт е по-слаба, отколкото тя е била непосредствено след 9 септември? Очевидно поддържането на такава теза е неправилно.

Не може при това положение, когато класата на капиталистите в градовете е почти ликвидирана, когато силно е ударена тя и в селата, да се говори, че сега класовата борба е по-изострена, отколкото беше тя непосредствено след 9 септември, когато в България съществуваше буржоазна опозиция, която, както знаете беше организирана, имаше още под краката си малко или много солидна икономическа основа и ни създаваше не малко трудности. Да се смята сега, когато буржоазната опозиция е разгромена, че класовата борба се изостри, няма да бъде правилно, такава установка не отговаря на действителното положение. Ще бъде обаче, погрешно, ако ние изхождаме от тази установка не следим за действията на врага, не мобилизираме бдителността на партията и народа, ако разглеждаме въпроса опростено и считаме, че тенденцията към отслабване на класовата борба в предходния период се движи по една права линия надолу. В политическия живот такава опростяване не се допуска. Ясно е, че в известни моменти, при определени условия – при грешки от нашата страна, недоглеждане, когато си навирим носа нагоре и не се озъртаме около себе си, не проявяваме нужната бдителност и то не само по отношение на класовия враг, а бдителност и към народа, към неговите чувства, тежнения, настроения, при активността на международната реакция – в развитието на тази тенденция може да има известни отскоци, остри моменти, класовата борба може да избухне с нова сила. Ние не бива да забравяме, че ако една част от буржоазията макар и бавно се преустройва, но друга част от нея си остава враг на социализма. Има реакционни елементи, които в удобен момент са готови да се вдигнат на отчаяна борба против нас, да извършат провокация, а ако им се отдаде, с помощта на международната реакция, да забият ножа

в гърба на нашата народнодемократична власт. Това именно показаха и унгарските събития.

Следователно, ние никога не бива да отслабваме нашата бдителност. При това бдителността трябва да се проявява не само по отношение на някои класови отрепки. Несъмнено те трябва да бъдат винаги под нашето око и да знаят, че няма да остане неразкрито и неизказано нито едно тяхно престъпление. Това обаче, не е достатъчно. Ние трябва да проявяваме бдителност и в друго направление. Необходимо е постоянно да участвуваме в настроението на трудещите се, да се опираме на народа, да знаем всяко настроение в отделни групи от работници, на каква основа се създава то, навреме да сигнализираме за него, да се борим решително срещу всяко благодушие и бюрократично отношение към работата, към нуждите на трудещите се. Това с особена сила важи за нашите партийни и стопански ръководители. В това отношение те трябва да бъдат винаги нащрек, да проявяват най-голяма отзивчивост към хората, своевременно да забелязват слабостите и недостатъците и ги отстраняват.

Не бива да се забравя, че силата на нашата партия е в нейните връзки с народа, от мъдростта на когото трябва непрестанно да се учим.

При решаването на отделни въпроси ние трябва да се ръководим от общодържавните, общонародните интереси. Но едновременно с това трябва да държим сметка какво ще бъде отражението на всяко наше мероприятие в отделните категории трудещи се в нашата страна. Най-голямата пакост от култа към личността се изразява именно в това, че ние не се вслушвахме достатъчно в гласа на народа, даже в известен момент се беше получило въображение, че животът у нас започва от 1944 г., забравя се, че животът в България съществува от столетия и че в тия столетия народът е натрупал опит и че този опит трябва да се има предвид винаги при решаването на един или друг въпрос.

Другари,

Един от въпросите, който се постави на много места, е въпросът за нашите отношения с Югославия.

Основателно от редица партийни другари се иска да се даде ясен отговор какво е нашето отношение към Югославия и как да се обясни поведението на югославските ръководители по редица основни, принципиални въпроси, по редица важни международни събития.

Преди всичко трябва да отбележа – ние за дружбата с югославските народи държим и всичко, което зависи от нас, и за напред ще правим, за да укрепим тази дружба. В това отношение нашата позиция не може да бъде различна от позицията на Съветския съюз и на другите социалистически страни. Но дружбата и сътрудничеството, които трябва да се развиват между Народна република България и Федеративна народна република

Югославия, между Българската комунистическа партия и Съюза на югославските комунисти не може да бъде на друга основа, освен на основата на марксистко-ленинските принципи на зачитане, взаимноуважение и ненамеса във вътрешните работи.

Нашата парламентарна делегация, която, както ви е известно, посети Югославия и в която бяха включени група отговорни другари да водят разговори по партийни въпроси, застъпи ясно тази правилна ленинска принципиална позиция.

Каква е позицията на югославските другари? Югославските другари, както знаете, всякога говорят, че стоят на същата позиция. Те постоянно изтъкват, че между социалистическите страни могат да се създават здрави отношения само върху основата на взаимно уважение и ненамеса във вътрешните работи. Всъщност обаче, този принцип те искат да прилагат едностранчиво – ненамеса в техните работи, а от тяхна страна най-груба намеса във вътрешните работи на другите социалистически страни и на братските комунистически и работнически партии.

Ние не можем да не кажем пред вас ясно и категорично, че редица действия на Югославското посолство у нас представляват най-груб опит за вътрешно вмешателство. Така, например, Югославското посолство, като явно предизвикателство срещу нашата партия и народно правителство, покани да присъствуват на един от приемите Вергил Димов и някои други такива опозиционни елементи, пуснати от затвора. Това не беше нищо друго, освен открита демонстрация на предпочитание към онези, които нашата народна власт, както знаете, справедливо наказва. Ние заявихме на югославския посланик, че ако те допуснат на приема да присъствуват тия елементи, цялото Политбюро и правителството демонстративно ще напуснат приема. Те се отказаха в последния момент. Тоя въпрос ние отнесохме и до Белград. Югославските ръководители заявиха, че са съгласни с нас и че въпросът трябва да се счита за изчерпан.

Оказа се обаче, че въпросът не изчерпан. Те и след този случай се опитаха да се месят в нашите вътрешни работи. С редица статии в печата те грубо се намесиха например, във връзка с критиката, която нашата партия упражни върху някои самозабравили се другари, заели неправилна, вредна позиция по време на Априлския пленум и след Априлския пленум, като Йонко Панов, Борис Копчев и др. Те се опитаха да вземат под защита някои от излезлите от затвора, които действително бяха неправилно осъдени, започнаха да ги гъделичкат. В югославските вестници например, беше даден на първа страница портретът на Петко Кунин. Те открито писаха, че България е единствената страна, която правела изключение след Двадесетия конгрес на КПСС – не отишла до край в своите изводи, че половинчато решавала въпросите по партийното и държавното ръководство. Могат да се изредят не един случай на открити писания в техния

печат и централен, и републикански против нашата страна, против нашата партия. Даже и след посещението на нашата парламентарна група в Югославия в един от коментарите на Югопрес, който беше публикуван в загребския в. „Вйесник“ беше даден израз на най-грубо вмешателство, нанесе се обида на нашата страна, направи се открит опит нашите партийни кадри да се делят на „сталинисти“ и „антисталинисти“, опит да се подбива авторитетът на ръководството на партията и държавата.

Трябва да се каже открито, че срещу тези опити за вмешателство нашият Централен комитет реагира веднага, незабавно. На югославските приятели ние заявихме ясно и категорично още веднъж, че дружбата и сътрудничеството с нашия народ не може да се осъществяват чрез Вергил Димов или други подобни елементи, а само чрез Централния комитет на нашата Партия и чрез нашето правителство.

Ние още веднъж подчертахме, че дружбата и сътрудничеството между нашите страни не може да се изграждат на друга основа, освен на основата на взаимно зачитане и ненамеса във вътрешните работи. И това трябва строго да се спазва и от едната и от другата страна. То не може да се разбира и да се прилага едностранчиво – ненамеса от наша страна, а най-груба намеса от тяхна страна в нашите вътрешни работи.

Както във в. „Правда“, така и във в. „Работническо дело“ се даде ясен и категоричен отговор на последната реч на Тито, произнесена в град Пула². Какво по същество означава тази реч? В един момент, когато международната реакция е надигнала глава и води бясна кампания против Съветския съюз и другите социалистически страни, против комунистическите и работническите партии, тази реч, според нас, не е нищо друго освен опит да се откъснат нашите социалистически страни от Съветския съюз, да се разбие единството на социалистическия лагер, да се хвърли сянка върху съветската социалистическа система, която, както вие сами знаете, издържа на всички бури и трясъци и осигури изграждането на социалистическото общество в Съветския съюз и постепенното преминаване към комунизма.

Тази реч не означава нищо друго освен грубо вмешателство в работите на братските комунистически и работнически партии, опит да се разбие тяхното единство, разделяйки кадрите на сталинисти и антисталинисти. Няма никакво съмнение, другари, че обективно тази реч налива вода във воденицата на врага. Тя дава материал на врага да ни атакува, да атакува Съветския съюз, който, изхождайки от висши интернационални чувства и задължения, оказва братска помощ на унгарския народ за разгромяване на контрреволюционните сили. [...]

Аз не искам да влизам в подробен разбор на тази реч, не искам да повтарям това, което се каза, да повтарям онези оценки, които в нея са правилни. Не това е същественото. Същественото в речта е, че тя се яви

като рязко противоречие на здравето ленинско отношение, което всички братски комунистически и работнически партии взеха към последните събития в света, особено към унгарските събития.

Можем ли ние да се съгласим с подобни прояви на югославските ръководители, със заетата от тях позиция? Не, с това решително ние не можем да се съгласим. Още по време на пребиваването на нашата парламентарна делегация в Югославия другарите Живков и Георги Чанков, и другите другари поставиха ясно някои основни въпроси, по които между нашите партии и страни съществуват принципиални различия.

Кои са тези въпроси?

Първо, за югославския път към социализма.

Югославските другари продължават да сочат своя „югославки“ път като коренно и принципиално различен от пътя на Съветския съюз и другите социалистически страни.

Ние с това не можем да се съгласим. Това е антиленинска позиция, вулганизирание, изопачаване на марксистко-ленинското учение за построяването на социализма.

Интересно е да се отбележи, че международната реакция се опитва да използва „югославския път“ като средство, за да подкопава единството на социалистическия лагер, да откъсне отделни социалистически страни и да ги противопостави на СССР, да ги противопостави една на друга.

Второ, югославските другари не са се отказали от своята теория, че в света стихийно се развива социализъм. В тяхната преса постоянно се срещат материали, с които те се опитват да докажат теоретически, че например Съединените щати вървели към социализъм.

Не е нужно да се доказва несъстоятелността на тази „теория“.

Трето, те продължават да твърдят, че в света имало „два блока“, като премълчават, че става дума за два лагера, за две системи – социалистическата и капиталистическата. Югославия, например според Кардел, щяла да продължава да провежда политика на активен неутралитет и нямало да се присъединява към нито един блок – по тяхната терминология. Разбира се, никой насила не ги кара и не ги заставя да се присъединят към нашия лагер. Но това е основен, принципиален въпрос, по който ние не можем да се съгласим с югославските другари и да застанем на същата позиция, на която те стоят.

Четвърто, Съюзът на югославските комунисти поддържа широки връзки със социалистическите партии в света – Белгийската социалистическа партия, Норвежката работническа партия, Германската социалистическа партия и др. Югославските ръководители, както сами заявяват, държат повече на връзките си със социалдемократическите партии в някои капиталистически страни, отколкото на връзките си с комунистическите, марксистко-ленинските партии в тези страни. Такъв е случаят например с

Белгийската комунистическа партия. Те не поддържат връзки и не искат да поддържат връзки с нея. Освен това за социалистическите партии в капиталистическите страни в своите вестници те пишат само хубави неща, с изключение на критиката, която бе отправена сега на френските социалисти, а за комунистическите партии постоянно поместват критически материал, атакуват Френската комунистическа партия, атакуват другите братски комунистически и работнически партии, които както знаете, сега са подхвърлени на тежки изпитания и срещу тях е предприет бесен поход от страна на реакцията. Ние, разбира се, не сме против поддържането на такива връзки. Но ние сме марксист-ленинисти, нашите партии са ленински партии и преди всичко трябва да се осъществи пряка връзка и контакт, дружба и сътрудничество с марксистко-ленинските комунистически и работнически партии.

Това са принципиални въпроси, по които ние имаме разногласия с югославските другари.

Съществуването на такива разногласия не означава, разбира се, че трябва да скъсаме с Югославия. Грешката от 1948 г. се състоеше точно в това. Подобно гледище ще бъде коренно погрешно и сега. Ние и занаят трябва да следваме нашата правилна линия на подобряване на тези отношения, на разширяване на сътрудничеството между нашите страни и партии. Това изискват интересите на нашата страна, интересите на югославските народи, интересите на целия наш социалистически лагер. Ние не можем и не бива да капитулираме, да вдигнем ръце и да се примирим Югославия да мине в капиталистическия лагер. Но едновременно с това ние няма да позволим и в най-малка степен да бъде накърнено националното достойнство на нашия народ, няма да позволим да се вмесват във вътрешните работи на партията и на нашата държава.

Освен това, другари, ние няма да мълчим и по отделни техни писания или изказвания, които са в явен разрез с основни положения на марксизма-ленинизма. Те винаги са заявявали, че са за критика между комунистическите и работническите партии. Не възразяваме и ние да застанем на същите позиции на критика, но не едностранчива. Както нашата страна, така и другите социалистически страни, без да се поддават на чувства и настроения, съдържано и принципиално ще намерят начин да отговарят на нездравите изказвания и писания. Ние считаме, че не е правилно да се мълчи, да не се отговаря, когато те излизат и най-нахално натрапват своя опит, не само положителното в него, но и отрицателното. Не бива да се създава впечатление, като че ли наистина „югославският“ път, югославският опит, това е единствено възможният път към социализма. На този въпрос, както знаете, отговори „Правда“, отговори и „Работническо дело“.

Ние не се съмняваме, че нашата позиция няма да се хареса на югославските приятели, може би и на някои други, които стоят на позициите на

югославските ръководители. Както знаете, те ни наричат нас сталинисти. Как ни наричат те, това е тяхна работа, но ние сме марксисти-ленинци и по въпроса за пътищата на изграждането на социализма ние стоим на ленинските принципиални позиции.

Както е известно, Двадесетият конгрес на КПСС, позовавайки се на Ленин и на опита на народнодемократическите страни, изтъкна, че съветската форма на социалистическо преустройство на обществото не е единствена, че в зависимост от специфичните национални и социални особености формите на изграждането на социализма в отделните страни могат да бъдат най-различни, че всяка страна ще даде своя принос в развитието на марксистко-ленинската теория и практика. Основните закономерности обаче, както се отбелязва и в писмото на Централния комитет, на преминаване към социализма са едни и същи.

Лозунгът за собствен път фактически означава, другари, да се пренебрегне опитът на другите страни и преди всичко неоченимият опит на първата в света социалистическа страна – Съветският съюз. Такъв лозунг противоречи на принципите на пролетарския интернационализъм. Той е насочен определено срещу единството на социалистическите страни. Такъв лозунг е в рязко противоречие с марксизма-ленинизма.

Така стои въпросът с Югославия.

Другари,

Политиката на нашата страна е била и ще бъде насочена към непрестанно разширяване и укрепване дружбата и сътрудничеството със Съветския съюз и с другите социалистически страни. Това е в интерес на нашия народ, в интерес на целия социалистически лагер.

Твърде показателно за нашите отношения със Съветския съюз е последното споразумение между нашето правителство и съветското правителство³.

Както ви е известно ние от две-три години срещаме сериозни трудности по намиране работа на някои нуждаещи се. Безработицата не е характерно явление за нашата социалистическа система. Но у нас като временно явление тя съществува. На какво се дължи това?

Ние извършихме огромна механизация в селското стопанство, която несъмнено облекчи труда, но от друга страна беше освободена излишна работна сила. Нашето село се характеризира с това, че средно на семейство се пада сравнително малко количество земя. Това е една от причините да се увеличи броят на хората, които търсят работа. Но това, въпреки че е временно явление, ни създава известни трудности, които, оказа се, ние сами нямаме възможност да преодолеем. За това се обърнахме към ЦК на КПСС и съветското правителство, изложихме нашите съображения и поискахме да ни се окаже нужната помощ. Трябва с ра-

дост да отбележим, че както всякога, така и сега съветското правителство ни разбра и се съгласи да ни окаже помощ.

Тази помощ се изразява в три направления:

Първо, напълно се удовлетворяват нашите искания да ни се отпуснат някои дефицитни материали, за да можем да осигурим нормална работа на всички наши промишлените предприятия.

Второ, съветската страна ни дава голямо количество материали, които ще бъдат преработени в конфекция на ишлеме.

Трето, удовлетворяват се нашите искания за строителството на няколко големи завода, особено на азотноторови и оловно-цинкови, за която цел ни се отпуска изключително изгоден дългосрочен кредит. [...]

Съветското правителство ни отпуска както знаете и големи количества зърнени храни, които поради неурожайността на тази година, са необходими за изхранване на населението. Тези храни ние ще върнем на Съветския съюз в продължение на три години.

Ето, другари, на каква основа се градят нашите отношения със Съветския съюз.

При тези нагледни примери ние не можем да се примирим с опитите на някои среди да клеветят Съветския съюз, да хвърлят сянка върху кристално чистите отношения, които съществуват между Съветския съюз и другите социалистически страни, отношения, които се изграждат върху основата на ленинския принцип на уважение, зачитане, взаимна изгода и ненамеса във вътрешните работи. [...]

Другари и другарки,

По пътя на социалистическото развитие пред нашата страна стоят големи задачи. При разрешаването на тези задачи ние не сме застраховани от грешки. Не това е страшното. Тях ние в процеса на работата ще изправим и ще ги изправяме толкова по-навреме, колкото по-успешно прилагаме колективния принцип на работа и ръководство. След развенчаването на култа към личността нашият Централен комитет и Политбюро все повече се укрепват като здрави, колективни ленински органи на партията.

Сега по въпросите на нашата външна и вътрешна политика, по стопанските въпроси, по всички проблеми на нашата действителност мисли не един човек, а всички членове на Политбюро, на Централния комитет, на Министерския съвет, мисли цялата наша огромна 400-хилядна партия.

Главното сега е, както се изтъкна и в писмото на ЦК, ентузиазмът и високият революционен дух, които се създадоха сред партията, сред работниците, селяните, народната интелигенция, войниците и учащите се да бъдат използвани правилно, да бъдат насочени към решаването на непосредствените задачи в нашата промишленост и в селското стопанство,

в строителството и транспорта, във всички области на нашия икономически, политически и обществен живот.

В писмото на ЦК се отбелязва, че не всички предприятия изпълняват плана, или тия които го изпълняват, изпълняват го не по всички показатели. С това се нанасят огромни щети на народното стопанство.

За да осигурим по-нататъшното социалистическо развитие на страната, за да увеличаваме народното богатство, единственият верен път е да работим по-добре, да изпълняваме плана по всички показатели, да даваме все повече и по-качествено производство, да се борим за висока производителност и ниска себестойност. Мероприятията, които партията и правителството сега провеждат чувствително изменят съотношението в разпределението на националния доход. Ако до миналата година от общия национален доход 78%–80% са отивали за потребление и 20–22% за натрупване, сега при тези мероприятия към 84–85% ще отиват за потребление, а към 15–16% за натрупване. Това води до увеличаване на покупателната стойност на народа. Ако ние обаче не увеличаваме производството, не даваме повече стоки, ако не задоволяваме тази нараснала покупателна способност, съществува опасност да се разклати икономиката на страната, стабилизацията на лева и по такъв начин увеличаването на заплатите на ниско платените работници, на детските надбавки и провеждането на редица други мероприятия да не дадат нужния ефект, който те дават сега, да не съдействуват за укрепване здравината на нашата икономика и на нашия лев.

Основен фактор от който зависи увеличаването на продукцията, а следователно и на народния доход, това е нашата работническа класа, това са трудещите се. Следователно от вас зависи другари, да даваме повече и по качествено производство, от вас зависи да умножаваме богатствата на нашата страна. Това ще ни даде възможност да вървим смело напред по пътя на социалистическото развитие на страната, на непрестанното издигане на нейната икономика и последователното решаване на много и много въпроси, свързани с подобряването на материалното и културното положение на трудещите се.

Тези въпроси са тясно свързани като верига едни за други. Нито един от тях не може да се откъсне и да се разглежда и решава отделно, изолирано. [...]

ЦДА, ф. 317Б, оп. 1, а.е. 135, л. 4–34. Оригинал. Машинопис.

¹ След разрива между Всесъюзната комунистическа партия (болшевики) и Югославската комунистическа партия през 1948 г. и изключването на последната от Коминформбюро, от страх да не се стигне до неодобрение на политическия курс и на българското партийно ръководство, на свой пленум през юли с. г. ЦК на БРП(к) приема резолюция, в която раболепието

към СССР, ВКП(б) и Сталин намира своите крайни форми. В нея се уверява, че българският народ ще се възпитава в „непоколебима вярност“ към Съветския съюз, а БРП(к) ще се вслушва безрезервно в „мъдрите съвети“ на Й. В. Сталин. В тази връзка се подчертава, че в България е допуснато подценяване на Сталиновата теза за „неизбежността от изостряне на класовата борба в преходния период от капитализма към социализма“ и се изразява готовност БРП(к) да предприеме мерки за повишаване на своята „революционна бдителност“ и да проучи своите организации от „чужди и вражески елементи“. (Вж. ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 24) Реабилитацията на осъдените впоследствие логично се свързва с отхвърлянето на теорията за изострянето на класовата борба.

² На 11 ноември 1956 г. в пространна реч, произнесена в Пула, Тито разглежда събитията в Унгария. Като изтъква необходимостта от съветска намеса, доколкото унгарското въстание заплашва устоите на социализма в страната, той критикува използването на армията от Москва и изразява възхищението си от „унгарските борци за свобода“. В същата реч югославският партиен и държавен лидер разделя съветското ръководство на сталинисти и антисталинисти, което обтяга отношенията със СССР, тъй като Хрущов припознава себе си в лагера на сталинистите. Според съветското ръководство след събитията в Полша и Унгария трябва да се подчертава световното комунистическо единство, а не да се изтъкват различията. Започналата полемика приключва чак през август 1957 г., когато Тито и Хрущов се срещат в Румъния и до известна степен успяват да преодолеят противоречията.

³ Вж. по-подробно в Протокол от пленум на ЦК на БКП, състоял се на 19 юни 1956 г. относно информацията за резултатите от работата на VII сесия на СИБ и препоръките, отнасящи се до икономическото развитие на страната. ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 207.

№ 13

Протокол на 13 отчетна изборна конференция на РК на БКП. Изказване на Вълко Червенков за допустимите форми на критика към партията

София, 13 март 1957 г.

[...]

ВЪЛКО ЧЕРВЕНКОВ: [...] Вие знаете, че Априлският пленум на Централния комитет на партията разкритикува и осъди практиката на култ към отделната личност и свързаните с тая практика неправилни, погрешни методи на работа.

Вие знаете, че тая практика не е измислена от нас. Ние нямаме патента за тая практика, но ние платихме данък на тая практика.

Априлският пленум на Централния комитет на партията реши да се укрепват и развиват ленинските норми на партийния живот, да се развива и усъвършенства вътрешнопартийната организация, да се проведат редица мероприятия за подобряване на нашата партийна, държавна и стопанска работа.

В това отношение ние имаме значителни успехи. И правилно и в доклада, и в разискванията на сегашната районна партийна конференция това нещо се отбелязва.

Но най-големият наш успех през 1956 г. се състои в това, че във връзка с необходимостта да направим правилни изводи от Двадесетия конгрес на Комунистическата партия на Съветския съюз и от събитията, които станаха в Унгария, нашата партия не само не отслаби, а укрепи своето единство. Единството на ръководството на нашата партия не само не отслабна, а се укрепи. Ние не позволихме на различни влияния да ни отклонят от правилния път. И в това, че нашата партия успя да запази своето единство, да го укрепи, съставлява нейния най-голям успех през изтеклия период. (Продължителни ръкопляскания).

Главно поради това, че тя запази единството на своето партийно ръководство, нашата партия се оказа подготвена към унгарските събития. (Ръкопляскания).

Как и защо нашата партия се оказа подготвена, се оказа зряла?

Тя се оказа зряла с това, че даде отпор на враждебни, неправилни, гнили прояви, на нездрави прояви, на опитите на различни елементи, намиращи се под чуждо влияние, да използват самокритиката в партията, за да подкопаят нейните основи и да изменят нейната политика.

Централният комитет на нашата партия през месец май миналата година¹ удари срещу тези елементи и срещу тези нездрави прояви. Тогава имаше хора – добри хора, честни хора, отделни хора – които за известен момент не можеха да си обяснят това: как така – на Априлския пленум се прокламира, така да се каже, свободно да се изказваме, да не се боим от нищо, да казваме истината, да се критикуваме и да се самокритикуваме, а само месец след това срещу хората, които се бяха изказали неправилно, се удря, и се удря крепко. Удря се крепко, защото тия изказвания не бяха просто неправилни, а бяха изказвания и прояви, внушени от враждебни сили, които искаха да изменят политиката на нашата партия, да изместят основите, на които се крепи нашата партия. Тия хора скоро разбраха, че нашият Централен комитет е постъпил правилно.

Ако Централният комитет през месец май миналата година не беше постъпил така, у нас не бяха изключени събития, подобни на унгарските. И аз ще кажа, другари, че ако унгарските другари през юли месец бяха насъбрали половината от нашия кураж и ако бяха арестували 50 души, в Унгария нямаше да станат тия събития. (Ръкопляскания).

Това е заслугата на Централния комитет с неговото действие през април месец, и голяма е заслугата му с действието му през май месец.

[...]

А в Унгария, както знаете, не се получи така. И не се получи така, защото не беше даден отпор на тия неправилни прояви, на тия нездрави прояви, вражески по същество прояви, защото не се даде отпор на югославското влияние. В Унгария една част от интелигенцията се увлече, поддаде се на внушенията на контрареволуцията, която използва допуснатите

грешки от бившето ръководство, и главно поради това обстоятелство, че унгарското ръководство не събра кураж да действа по-решително. В Унгария можах да издигнат такъв човек като Имре Наги и се създаде обстановка, при която се разчистваше пътят за контрареволуцията.

Сега работите в Унгария, както знаете, се оправят с помощта на Съветския съюз и с общата помощ на всички братски социалистически страни. Сега вече работите в Унгария вървят добре. И трябва да кажа, че нашият другар Янош Кадар, който стои начело на правителството, който не крие, че в началото е бил под влиянието на титовци, сега е решителен противник на това влияние и правилно ръководи работата. (Продължителни ръкопляскания и възгласи „Браво!“) [...]

Тук ми се ще да запитам др. Панев: види се той не е съгласен с тази оценка? Не е съгласен, че така добре се развиха работите у нас през юни?

ПАНЕВ: Не това съм казал.

ВЪЛКО ЧЕРВЕНКОВ: Но тогава говорете другояче, че да ви разбираме както трябва. Види се той е недоволен, че в изнесения тук доклад малко се говори срещу култа към личността. Ами, другари, трябва толкова да говори, колкото е нужно. (Общ смях и ръкопляскания).

Ние всички работим, за да подобряваме методите на нашата работа. Какво конкретно собствено иска др. Панев? Не е доволен от начина, по който се проведе и по който се води борбата срещу култа към личността? Иска повече. Да каже какво повече иска.

Изглежда, че др. Панев не се бои да попадне в една компания с Тито и Кардел!

ПАНЕВ: Това не е вярно.

ВЪЛКО ЧЕРВЕНКОВ: Не е вярно?

ПАНЕВ: Да.

ВЪЛКО ЧЕРВЕНКОВ: Но известно е, че Тито е недоволен от начина, по който се води в нашата страна борбата срещу култа към личността. (Ръкопляскания). И това той го каза миналата година във Франция официално: „Че какво е станало в България? Червенков още стои в Политбюро – нищо не е станало!“ (Общ смях).

Очевидно е, че „за да стане нещо“ Червенков трябва да излезе от Политбюро. Това иска Тито!

ДА-София, ф. 3В, оп. 13, а.е. 2, л. 92–96. Оригинал. Машинопис.

¹ Вероятно В. Червенков има предвид срещата на Политбюро със секретарите на окръжните и околийските партийни комитети, състояла се на 25 май 1956 г. във връзка с резултатите от проведените партийни събрания по решенията на Априлския пленум и провеждането на отчетно-изборните конференции, на която Годор Живков дава указания за рамките, в които могат да се простират критиките, породени от Априлския пленум. ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 201, л. 1–128.

Събрание на актива на Софийската градска организация на БКП във връзка с решенията на пленума на ЦК на БКП за антипартийните прояви на Георги Чанков, Йонко Панов и Добри Терпешев

София, 15 юли 1957 г.

ТОДОР ПАВЛОВ: Другарки и другари! Както в доклада, така и в постановлението на Централния комитет съвършено правилно беше преценено значението на Априлския пленум. Аз няма да повтарям. Това е ясно на всички нас. Ще ми позволите обаче да кажа, че в Чехия и в Съветския съюз и в Унгария и в Полша и в Румъния, където съм бил, аз съм получавал най-възторжени отзиви за мъдрото отношение на нашата партия по време на Априлския пленум към въпросите, които стояха за разрешение. Действително ние мъдро ги решихме тогава. Какво щеше да бъде, представете си, ако ние се бяхме съгласили или повели по акъла на тогавашните критици ревизионисти и т.н. начело на които стояха пак Йонко Панов, Терпешев и други? Това щеше да означава разгромяване, разтуряне на ръководството на партията отгоре до долу. Това щеше да означава смесване на всички понятия, объркване на понятията, щеше да означава тържество на ревизионизма, на сектантството, на отстъпването от принципите на марксизма-ленинизма, щеше да се създаде хаос и в този хаос, като благодатна почва щяха да растат онези отровни цветя, които раждат събития, подобни на унгарските. Ние българите обичаме цветята, но благоуханните, а тези които смърдят, които са отровни, ние ги плевим. Това си е наша традиция. Може да има други традиции в някои страни, но ние отровните цветя обичаме да плевим.

Нашият Априлски пленум действително другари, оплеви своевременно и със смела и твърда ръка посегна на тези плевели.

Техническо разбиране, нито политическа дисциплина, нито перспективен политически поглед! Това е действително съвършено антипартийно разбиране.

... Те [става дума за Йонко Панов, Добри Терпешев и Георги Чанков] продължиха на дела своята антипартийна линия и след Априлския пленум и резултатите се знаят. Чухме ги тук и решението на Централния комитет знаем. Централният комитет, Политбюро и Секретариатът на Централния комитет тръгнаха тъкмо по правилната линия, а не по тази която искаха разколниците и резултатите са вече на лице. Те са изброени макар и да не само тия, които са посочени в писмото и в доклада на заседанието на Централния комитет. Резултатите са извънредно много. Ето днес ние четем във вестника Постановлението за повишаване изкупните цени за грозде-

то, за сливите и ябълките. Но какво значи това? Това значи подобряване на материалното и културно-битовото обслужване на селяните. Това значи заздравяване съюза между работниците и селяните. Това значи закрепване и още повече задълбочаване морално-политическото единство около партията и правителството и т.н. А против тези мероприятия, които бяха изброени там Чанков отдавна така или иначе, се е обявявал и ги е така или иначе саботирал. Изнесоха се вече доста факти.

[...]

Аз съм напълно съгласен с другаря Мирчо Спасов, който преди малко говори, че в това отношение другарят Червенков доказва, че правилно беше решението на Априлския пленум когато ние (и самите съветски другари ни хвалят за тази работа) решихме да не го унищожаваме, да не го даваме на буржоазията, тъй да се каже, от враговете на народа да запазим един голям наш капитал. Това беше абсолютно правилно и ето резултатите от прилагането на тези нови методи са много. И ние сега, тъй да се каже, щедро берем тези резултати в нашата партийна и народна нива.

Другари, понеже има регламент от 10 минути аз ще прескоча редица работи, но трябва да кажа, че и в Министерския съвет начело с другаря Югов се прилагат именно тези нови методи и в Централния комитет и в Политбюро, както и в Секретариата начело с другаря Тодор Живков, се прилагат именно тия методи и резултатите са вече прекрасни.

А за какво бълнуват и мечтаят вътрешните и външните врагове на нашия народ. Аз чета редовно бюлетините на нашата телеграфна агенция и други чужди вестници. Напоследък, особено след като бяха снети Молотов, Каганович и Маленков, цялата тяхна преса и радиоинформация гърми, че ето сега и в България назряват съдбоносни събития, че сталинците – Югов, Тодор Живков и Вълко Червенков на първо място ще си отидат, кой ще дойде. Те проглушиха ушите на своите слушатели в България с тези внушения, клевети и лъжи. Какво стана? Останаха с пръст захапан в устата. Ето и това величествено събрание, това чудно единодушие, което се прояви на самия Пленум на Централния комитет и което така прекрасно се прояви тук, е най-добрия отговор на всички тези клевети и на всичките тези надежди на вътрешните и външните врагове на българския народ. Няма да бъде това, което враговете мечтаят. Ще бъде точно обратното. (Продължителни ръкопляскания).

Разбира се, другари, това не значи, че няма недостатъци, че няма грешки у нас, че няма слабости и че няма, както каза другарят Тодор Живков, известни опити за създаване на групи, групички и пр. Даже другарят Живков се изрази картинно „клуб Петьофи № 2“ в Академията на науките, в Клуба на журналистите и пр. (Оживление).

Другари, това е правилна мисъл. Ние трябва да си отваряме очите на четири. Ние трябва действително още в началото тези буболечки и тези

отровничета да ги унищожим. Това е мисълта на партийния секретар, това е мисълта на Политбюро, това е и нашата мисъл. Аз поприказвах и с другаря Тодор Живков и с другарите от Секретариата в Централния комитет, за да уточним още на Пленума, защото и в материалите така е написано. Даже там фигурираше писателският съюз, сега тук не беше казано. Уточнихме се, че никой нито в Централния комитет, нито в Политбюро и Секретариата не смята, че Българската академия на науките е станала клуб „Петьофи“.

ОБАЖДАН СЕ: Същото е и с нашата интелигенция. Отделни хора.

ТОДОР ПАВЛОВ: Както и нашата Софийска партийна организация, която има такава славна история, която е гордост и чест за нашата партия. Има грешки и слабости. Те бяха посочени, дайте да ги изкореним. Но никой не е казал, че Академията на науките е клуб „Петьофи“ и следователно избраният в Централния комитет председател на Академията и председател на клуб „Петьофи 2“. Такова нещо няма. Но има нещо друго и аз трябва да ви го кажа. Визират се два института в Академията. Единият институт е за клинична медицина, а другият е икономически институт. В първият институт героят е Цветан Кръстанов. Но аз трябва да кажа веднага, че когато Цветан Кръстанов излезе със своите антипартийни, антибългарски и антисъветски изстъпления в партийната организация при Академията на науките, цялата партийна организация, целият колектив и ръководството се опълчиха, дадоха отпор, той беше изключен и беше снет от всички ръководни места и работа в Академията и остана да мърсува, да шушука, да крои комплоти и да създава неприятности на Академията и партията. Но и това ще бъде прекъснато другари. Аз трябва да ви съобщя, че преди да стане Пленумът на партията, ръководството на Академията обсъди въпросът за реорганизацията, за укрепването на институциите и ръководството им и е на мнение, че този институт, където са се загнездили такива като Цветан Кръстанов и вършат безобразия, понякога и при избора на младши и старши научни сътрудници, ние ще го разтурим и ще създадем една здрава секция като я присъединим към друг институт. (Ръкопляскания). Това е решението.

Аз трябва да ви съобщя, че когато станаха унгарските събития малко след това започнаха и в някои други институти, като институтът на др. Наджаков да се проявяват хора с антипартийни, антипатриотични и антисъветски настроения. Хванахме ги веднага с щипчето за ръката и ги изхвърлихме навънка. Уволнихме ги. И сега има един списък, разследва се поведението на много от тия, които са се загнездили там и с помощта на Градския комитет и на Мирчо Спасов (Оживление) ние действително ще ги доочистим.

[...]

Другари, същевременно в закритото писмо се казва, че Централният комитет смята за необходимо да се засили борбата на партията срещу

проявите на нездравите елементи в нейните редове като партийните организации решително се освобождават от непоправимите. Тук има един въпрос, по който трябва точно да говорим. Ние действително трябва да чистим непоправимите. Но непоправимите. Ако речем да чистим наред всички, които направят някаква грешка, които евентуално сбъркат, какво ще се получи. Тогава ще останат само около 20 000 души може би колкото бяхме преди Девети септември. С 20 000 души социализъм не се строи. Социализмът се строи с милиони. А тези милиони имат грешки, слабости и недостатъци. Целият въпрос е поправими ли са. В по-голямото количество те са поправими и за честа на нашия народ, за честа на нашата партия, на нашата Академия, на нашите писатели, журналисти и т.н. аз трябва да кажа, че болшинството от тях са именно поправими, а голямата част вече здраво стоят на своите партийни позиции и вършат своето дело.

Не се съмнявам, другари, че активът на Софийската градска партийна организация ще посрещне с пълно единодушие решението на Пленума, с което единодушие то беше прието и на самия Пленум. Не се съмнявам, че това единодушие ще бъде нова мощна манифестация на правилността на генералната партийна линия, на челиченото единство на партията, класата и народа, на тяхната непобедима решителност да отстояват нашето велико свещено дело – делото на социализма, мира и дружбата между народите до пълния му победоносен край. (Продължителни ръкопляскания).

ДА-София, ф. 1В, оп. 24, а.е. 21. Оригинал. Машинопис.

№ 15

Доклад на Антон Югов пред заседанието на ЦК на БКП за изваждането на Георги Чанков, Йонко Панов и Добри Терпешев от състава на ЦК

София, 11 юли 1957 г.

Другари,

Политбюро на Централния комитет на партията в заседанията си на 5 и 6 юли т. г. обстойно разгледа редица прояви на др. Георги Чанков, несъвместими с партийната дисциплина и партийния морал, с Устава на партията, прояви, насочени към подкопаване единството и боеспособността на Политбюро и Централния комитет, единството и сплотеността на нашата партия.

Вие имате на разположение стенограмата от тези заседания на Политбюро и сте запознати в подробности с въпроса. Няма да повтарям фак-

тите, които са намерили отражение в изказванията на членовете и кандидат-членовете на Политбюро и секретарите на Централния комитет. Ние искаме тук да ви доложим главните моменти от поведението и дейността на др. Георги Чанков, политическата оценка и характеристика, която Политбюро дава на тази негова дейност. [...]

Известно е, че по време на Априлския пленум на Централния комитет и след него другарите Добри Терпешев и Йонко Панов, застанали на пътя на кариеризма и груповщината, се опитаха, използвайки и раздувайки грешките, допуснати през периода на култа към личността, да отрекат правилната политика на партията, нашите големи достижения в социалистическото строителство. Те развяха знамето на ревизиране на партийната политика, искаха да тласнат Централния комитет по опасен път, да му наложат друга политическа линия. Те се опитаха да разбият единството на Централния комитет и партията, обработваха членове на Централния комитет за извършване на промени в състава на Политбюро и на Централния комитет, надявайки се по този начин да овладеят ръководството на партията в държавата.

Известно е, че Централният комитет своевременно даде правилна политическа оценка на тия техни погълзновения и действия, като кариеристични и фракционни, порица ги остро и им оказа твърд и решителен отпор. Сега в светлината на станалите в последно време събития, и особено на събитията в Унгария, ние още веднъж се убеждаваме колко правилно и мъдро постъпи нашият Централен комитет, като разгроми опитите да се руши единството на партията и нейното ръководство, да ѝ се наложи друга политическа линия.

Може ли обаче да се смята, че такива прояви в нашата партия вече няма, че никакви центробежни сили сега вече в нея не действуват, – че ония, които сега свиха байрака, нямат кураж да излязат открито и да атакуват правилната линия и политика на партията, не вършат подмолно противопартийна дейност.

Не, така не може да се смята. Напротив, редица факти, с които вие вече сте запознати от стенограмата, а и много други, които не са известни, говорят, че някои другари все още не могат да изживеят своите нездрави настроения и разбирания, а други мълчаливо или открито проявяват несъгласие с решенията на Априлския пленум, стоят на старите си позиции. Ние трябва ясно да заявим на Централния комитет, че на някои места в партията, под най-различни форми, се създават групи и групички, които действуват против единството на партията, систематически подронват авторитета на Централния комитет и правителството, поставят си за задача да овладеят партийното и държавното ръководство и ако им се удаде, да изменят политиката на партията. Тактиката на тези недоволни групи и групички, които дигнаха знамето на разкола, е тактика на обработване на

кадрите, която цели чрез разпространяването на всевъзможни слухове, да създава сред партийните среди колебания, да натрапва своето мнение, че сегашните ръководни органи на партията и на държавата са временни, нестабилни, че предстоят промени. [...]

Политбюро преценява, че тези антипартийни групи и прояви стават толкова по-опасни, защото намират вдъхновение и поддръжка и в отделни членове на Централния комитет.

Тъкмо поради това Политбюро реши да постави на обсъждане в пленума непартийното поведение и действия на др. Георги Чанков.

Както е известно, в навечерието на Априлския пленум др. Георги Чанков, изхождайки явно от нездрави кариеристични подбуди, започна усилено да обработва редица членове на Централния комитет, с оглед да се измени съставът на Политбюро и Секретариата на Централния комитет, за да се добере до най-отговорния пост в партията. За тази своя антипартийна, фракционна дейност, той беше най-строго порицан и предупреден, че трябва незабавно да преустанови действията си, защото в противен случай към него ще бъде приложен Уставът на партията с цялата му суровост. [...]

Кой е този път, по който тръгна др. Георги Чанков?

Това е пътят на групиране на недоволните, обидените в партията, пътят на подработване на партийни кадри, на създаване на антураж, на своя среда. Това е пътят на разединяване на партията и нейното ръководство, пътят на принизяване ролята на Политбюро и на Централния комитет, на създаване на центробежни сили вътре в самата партия, в самия Централен комитет.

Ние трябва определено да кажем, че през този период със своето поведение и действия др. Георги Чанков стана обединителен център именно на нездравите елементи в нашата партия. В негово лице те търсят и намират своя опора, от него те черпят кураж, за да заявяват и сега, повече от година след Априлски пленум, че решенията на Априлския пленум са временни, че сегашният състав на Политбюро и правителството е също така временен. Не е тайна, че през целия период от Априлския пленум на Централния комитет досега главно към др. Георги Чанков се насочваха много от обидените, засегнатите и нездравите елементи. Пред тях др. Георги Чанков се представяше като техен защитник, изтъкваше се като човек, който едва ли не единствен е водил борба против грешките и извращенията в миналото.

Не е случайно, че в неговия кабинет са печатани изложения на засегнати и обидени другари до комисията, натоварена от Централния комитет да разследва някои извращения по време на култа на личността, че той се зае с неблагоприятната задача да изпраща преписи от такива изложения в Централния комитет на Комунистическата партия на Съветския съюз. А

известно е, че в някои от тези изложения се съдържат антисъветски и антипартийни клевети и нападки, има поименни предложения за физическо унищожаване на почти половината от членовете на Политбюро. С тези си действия др. Г. Чанков определено изразяваше своето недоверие и пренебрежение към Политбюро и Централния комитет. Очевидно др. Чанков е искал да създаде настроения срещу членовете на Политбюро и на Централния комитет не подбирайки средства за това, с явната цел да докаже, че сегашният състав на Политбюро и на Централния комитет не представлява гаранция за довеждането докрай на решенията на Априлския пленум. С такава цел, очевидно, движен от нечисти подбуди, др. Георги Чанков подработваше някои членове на комисията, стремеше се да повлияе на нейната работа, за да намали отговорността на едни другари и да насочи удара върху други. [...]

След Априлския пленум на Централния комитет трябваше да се очаква, че др. Чанков ще полага максимални усилия за повишаване авторитета и ролята на Политбюро, за укрепване на колективността в него, с оглед да се подобри неговата работа, правилно и своевременно да се осъществяват решенията на Априлския пленум на Централния комитет. Не към това обаче се ориентира др. Чанков. Ако се проследи неговата дейност през този период, ако се вгледаме внимателно в неговото поведение, ще се види, че вниманието му беше насочено не към укрепване на колективността в работата на Политбюро, не към засилване на единството и повишаване на неговия авторитет, а тъкмо обратното. Макар че той на път и кръстопът говореше за колективност, за партийни принципи в работата, с цялото си свое поведение създаваше нервна обстановка, разбиваше творческата атмосфера и сплотеността в Политбюро, принижаваше неговата роля и в много случаи се занимаваше със сплетни и интриги. Той проявяваше пренебрежително и високомерно отношение към членовете на Политбюро, към Централния комитет на партията. С цялото си, поведение той подкопаваше авторитета на Централния комитет, като действително боеви, действен, колективен орган на партията. Често пъти той предизвикваше скандали в заседанията на Политбюро и Министерския съвет, служеше си с недругарска, градивна критика, а с обиди и лични нападки, систематически накърняваше достойнството на членовете на Политбюро и други ръководни другари. Както в Политбюро, така и в Министерския съвет той създаваше обстановка на недоверие, на дебнене и на неувереност, на заядливост и на злепоставяне на отделни членове на Политбюро и на други отговорни другари, създаваше обстановка, при която не може да се работи спокойно.

По много въпроси др. Чанков заемаше становища, различни от становищата на другите членове на Политбюро. И което особено много бие на очи, тия негови мнения и становища ставаха по един или друг начин

достояние на хора извън Политбюро. Не един път в Политбюро е даван отпор на неправилни разбирания и прояви на др. Чанков. Той се отнасяше с явно пренебрежение към решенията на Политбюро, настояваше на своето несъгласие с тях, спъваше изпълнението им. Не малко такива случаи се изнесоха в заседанието на Политбюро. Нима тези негови действия можеха да доведат до повишаване авторитета на Политбюро, до укрепване на неговата сплотеност?

Както знаете, в изпълнение на решенията на Априлския пленум на Централния комитет ние проведехме редица мероприятия от икономически характер. Др. Чанков, обаче, по редица въпроси търсеше и изтъкваше най-различни съображения, за да осуетява провеждането на тези необходими и наредни мероприятия. Ясно е, че той не можеше да излезе открито срещу тях, защото това веднага би го демаскирало като противник на решенията на Априлския пленум. Но той непрестанно развиваше теорията, че няма и не могат да се намерят средства, плашеше ни, че с тия мероприятия вървим към катастрофа. Заслужава да се припомни декларацията, която др. Чанков направи на заседанието на Централния комитет при решаването на въпроса за увеличаване на ниските заплати и заплатите на някои категории работници и служещи, с която той заяви, че не е съгласен с това решение и, че приемането на това решение означавало „скак в неизвестността“.

С това свое непристойно поведение др. Чанков се стремеше да покаже, че Политбюро и Централният комитет не са компетентни по стопанските въпроси, че едва ли не той е единственият капацитет, най-големият специалист по тези въпроси. За него нито Политбюро, нито Централният комитет са авторитетни по стопанските въпроси. Само в себе си той виждаше гаранция за правилното решаване на тези въпроси, гаранция за правилната стопанска политика. От стенограмата вие сте имали възможност сами да направите заключение за неговата „компетентност“ в областта на стопанската политика на партията. Характерно за неговата „компетентност“ е, че той се люшка от една в друга крайност, в много случаи в зависимост от ефекта, който ще предизвика решаването на един или друг въпрос и, който би могъл него да лансира.

Нима не е ясно, че с цялото това свое поведение, което нездравите елементи внимателно следят, др. Чанков стана техен байрактар, изразител и вдъхновител на нездравите антипартийни настроения и в нашата партия.

Ръководен от карьеристични съображения, др. Чанков от известно време проявява страстна амбиция активно да се самоизтъква, да печели евтина популярност и привърженици сред партийните и държавните кадри и в София, и по места. За тази цел, а не за да върши някаква необходима практическа и политическа работа, той напоследък засили обиколките

си из страната и провежда срещи. Др. Чанков често се е изтъквал за голям привърженик на колективността в работата. Това е така, когато се отнася за други. Сам той, обаче, съвсем не уважава този изпитан ленински метод на работа. Нарушавайки грубо метода на колективността, той започна да прави доклади пред партийния и държавния актив в страната за бъдещия перспективен план за развитие на народното стопанство, без още неговите основни показатели да са обсъдени и утвърдени от Политбюро и Централния комитет, без да е още даже решено дали бъдещият план ще бъде тригодишен или петгодишен. Защо др. Чанков прави това, защо толкова бърза? Това той прави, за да се лансира като централна фигура в нашата партия, да покаже, че от него едва ли не всичко зависи, че той е създателят, творецът на плановете, че фактически не Централният комитет, а той определя направлението и темповете на нашето социалистическо развитие.

Такива са, другари, накратко някои по-типични прояви на др. Чанков от Априлския пленум насам.

С какво могат да се обяснят те?

Ясно е, че в дъното на това антипартийно поведение на др. Чанков лежи неговото несъгласие с решенията на Априлския пленум. В това е коренът на неговите действия. Др. Чанков гледа на тези решения като на временни решения. Види се, друго той очакваше от Априлския пленум. Цялото му поведение и всичките му действия показват, че той е очаквал Априлският пленум да внесе такива изменения в състава на Политбюро и Секретариата, в резултат на което той да стане първият човек в партията и страната. Тези неудовлетворени и болни амбиции за водачество и сега не дават покой на др. Георги Чанков, тикат го към груби и опасни антипартийни прояви.

Случайни ли е например, че през последно време особено силно огънят се съсредоточи срещу др. Т. Живков? Защо това се прави? Защото др. Т. Живков като първи секретар на Централния комитет заедно с другите членове на Политбюро стоеше твърдо и непоколебимо в защита на правилната партийна линия, на решенията на Априлския пленум, защото той изхождайки от принципиално правилните позиции енергично се противопоставяше срещу нечистите домогвания на нездравите елементи, които под знамето на критиката срещу култа към личността се стремяха да разбият единството в партийното ръководство и да го заграбят.

Ние трябва да заявим на Централния комитет, че Политбюро си даваше ясна сметка за характера и действията на др. Георги Чанков и за неговите подбуди. Ако ние досега не поставихме така остро този въпрос, то е защото Политбюро се стремеше търпеливо, в продължение на много месеци, да му помогне да осъзнае голямата вреда, която той причинява на партията, да осъзнае и изживее неправилните становища, които той

поддържаше, критикувайки го и давайки отпор на редица негови нездрави и непартийни прояви. Освен това, Политбюро вярваше, че др. Чанков ще съумее да извлече и за себе си дълбока поука от тежките събития, които станаха в някои братски комунистически партии и страни, ще види антипартийния характер на редицата свои разбирания и действия и ще намери сили да ги преодолее, да се поправи. Но както виждате, такъв резултат не се получи. Др. Георги Чанков не измени своята позиция, неговите разбирания и действия в много случаи продължаваха да не съвпадат със схващанията и разбиранията на Политбюро и Централния комитет на партията като цяло.

Ние наистина щяхме да бъдем слепци, ако не видим, че в резултат на тези действия на др. Чанков в партията се създава опасно положение. Затова този въпрос беше разгледан преди няколко дни на заседание на Политбюро. Какво беше поведението на др. Георги Чанков на заседанието на Политбюро при разглеждането на тези въпроси?

Когато Политбюро поиска от него да каже ясно, защо е тръгнал по този неправилен и опасен път, др. Чанков, вместо да се замисли и да направи политически изводи от своите антипартийни действия, започна да се нахвърля върху първия секретар на Централния комитет и върху Политбюро, че е организиран заговор срещу него, че изнесеното в доклада на първия секретар на Централния комитет представлява фалшификации и клевети, че Политбюро му устройва зрелища и т.н. Др. Чанков искаше да мине за обиден и оклеветен. Той си даваше вид, че е много изненадан от фактите и оценките, които се дават за неговото поведение; зае позата на наивен човек, който не си дава сметка за последиците от това поведение.

Др. Чанков не направи и най-малък опит да се отнесе самокритично и да отговори на главния въпрос, който му бе поставен от Политбюро: защо той се зае да обединява нездравите елементи в партията, защо тръгна по пътя на групиране и подработване на хора, по пътя на създаване на антураж и своя среда и то в един такъв момент, когато усилията на Централния комитет и цялата партия са насочени към укрепване единството на партийните редове, когато цялата партия и целият народ са се заели да решават стоящите пред тях важни задачи, за по-нататъшния подем на нашата икономика и за повишаване на жизненото равнище на трудещите се. [...]

Вие вече сте осведомени, че членовете на Политбюро и секретарите на Централния комитет единодушно одобриха доклада на др. Тодор Живков, напълно се солидаризираха с дадената в него политическа оценка и характеристика на поведението и действията на др. Георги Чанков, осъдиха най-решително неговите антипартийни прояви и единодушно решиха да се внесе този въпрос в Централния комитет на партията.

Другари,

Когато разглеждаме такъв важен въпрос на нашата партия – въпросът за нейното единство и сплотеността на нейното ръководство, с оглед да пресечем всякакви по-нататъшни опити за разбиване на това единство, ние не можем да отминем и да не се спрем и на поведението на другарите Добри Терпешев и Йонко Панов. Известни са позициите им по време на Априлския и Септемврийския пленуми на Централния комитет, отпорът който им беше даден и критиката, на която бяха подложени тези техни позиции. Обаче и досега тия двама другари не излязоха пред Централния комитет ясно и категорично да определят своето отношение към позициите, които те заеха, да вземат ясно отношение към решенията на Априлския и Септемврийския пленуми. Напротив, те през цялото време мълчат. Нас това не може да ни успокои. Защо мълчи др. Йонко Панов? Защо мълчи др. Добри Терпешев и продължава по най-различни начини и под какви ли не предлози да събира около себе си хора, да организира срещи с наши кадри? Дава ли си сметка тези другари накъде вървят, каква вреда нанасят те на партията с това свое поведение? Пита се, може ли Централният комитет на партията да се помирява с това положение?

Политбюро смята, че въпросът за другарите Добри Терпешев и Йонко Панов стои открит. Тяхното поведение показва, че те таят камък в пазвата си и са готови при известни затруднения на Централния комитет и на партията отново да се опитат да ги минират.

Ето защо, когато ние поставяме пред Централния комитет въпроса за единството на нашата партия, ние сметнахме, че трябва отново да се върнем към поведението и действията на другарите Добри Терпешев и Йонко Панов, които благополучно замълчаха и смятат, че по такъв начин ще могат да преминат мостчето. Такова поведение е недопустимо в нашата партия. [...]

Ние смятаме, че трябва да се изкорени от Политбюро и Централния комитет онова, което дава вдъхновение и надежди на нездравите и антипартийните елементи, че може да се внесе разединение в Централния комитет, в нашата партия, онова, което внася разноезичие и разнобой в дейността на Политбюро и създава обстановка на дебнене, на недоверие, на неувереност.

В нашата партия, в Централния комитет и в Политбюро трябва да има не формално и привидно единство, а действително ленинско единство, да се създаде и укрепи здрава, другарска, творческа атмосфера, атмосфера на взаимно доверие и уважение, атмосфера на принципиалност и желязна дисциплина.

Въпросът сега стои така: или ние ще запазим единството на Централния комитет, като с твърда ръка пресечем всякакви нездравни прояви и

тенденции в нашите редове, независимо откъде идват те, и по такъв начин ще осигурим нашето успешно движене към социализма; или ние няма да постигнем това, ще оставим разни кариеристи, неудовлетворени, болезнено-амбициозни хора да подкопават систематически и да разлагат партийното ръководство и партията, да създават допълнителни трудности на нашето социалистическо строителство.

Не! Централният комитет няма да допусне това, няма да позволи никому, който и да е той, да посяга върху единството и боеспособността на партията, да спъва великото дело на нашата партия.

Политбюро предлага на Централния комитет на партията да осъди антипартийните действия и прояви на др. Георги Чанков и да обсъди предложението за неговото извеждане от състава на Политбюро.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 273, л. 8; 10-23; 25-26. Оригинал. Машинопис.

№ 16

Съобщение за изваждането на Георги Чанков от състава на Политбюро и ЦК на БКП и на Добри Терпешев и Йонко Панов от състава на ЦК на БКП

София, 12 юли 1957 г.

На 11 и 12 юли т.г. се състоя пленум на Централния комитет на Българската комунистическа партия в присъствието на членовете на Централната ревизионна комисия.

Пленумът обсъди въпроса за непартийното поведение и действия на др. Георги Чанков. Същевременно бе разгледана антипартийната дейност и на другарите Добри Терпешев и Йонко Панов.

Всички изказали се на пленума другари остро осъдиха антипартийното поведение на другарите Георги Чанков, Добри Терпешев и Йонко Панов.

С пълно единодушие пленумът извади др. Георги Чанков от състава на Политбюро на Централния комитет и от състава на Централния комитет и другарите Добри Терпешев и Йонко Панов от състава на Централния комитет.

Пленумът попълни Централния комитет, като на мястото на излезлите от неговия състав издигна за членове на Централния комитет следните кандидат-членове: Борис Вапцаров, Любен Герасимов, Митко Григоров, Мишо Николов, Пенчо Кубадински, Сава Дълбоков, Тано Цолов, Тодор Павлов.

Пленумът реши да увеличи броя на членовете на Политбюро на ЦК от 9 на 11 и на кандидат-членовете – от 2 на 4.

За членове на Политбюро на ЦК пленумът единодушно избра другарите: Димитър Ганев, Борис Тасков и Боян Българанов и за кандидат-членове – другарите Димитър Димов и Младен Стоянов.

Поради преминаване на друга отговорна работа пленумът освободи секретарите на ЦК другарите Енчо Стайков и Борис Тасков и избра за секретари членовете на ЦК другарите Данчо Димитров и Станко Тодоров.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 273, л. 1, 2. Оригинал. Машинопис.

№ 17

Позив на Нелегалния комитет на работническата класа в България¹: „Пролетарии от всички страни съединявайте се за борба срещу лъжекомунистите“²

[преди 10 август 1957 г.]

Др. Министър на вътрешните работи,

С този наш позив ние искаме да ви уведомим не за пръв път, че в нашата страна съществува нелегален комитет на работническата класа. Този комитет се създаде по силата на вашите неправди спрямо вашата политика, която вие днес водите против интересите на работническата класа у нас. Вие забравихте трудовия човек, а именно работника. Станахте ортаци с буржоазията. Почнахте по целия свят да се поздравявате с разни принцове и крале. Ударихте я на голяджилък и екскурзии. Изключихте от Централния комитет на партията най-добрите синове на българския народ, като ги обявихте за фракционери и вредители на генералната линия на партията и смятате, че с това вече сте я наредили и народът е вече напълно с вас. Такова поражение извършиха и главозамаялите се лъжекомунисти Булганин и Хрущов, които потъпкаха великия Сталин. Хванаха се като слепци за тояга, че уж Ленин така бил тълкувал нещата. Това те извършиха да хвърлят мъгла и коварна хитрина пред световната работническа класа, а след това по най-безскрупулен начин извадиха от ЦК на КПСС славните другари болшевики Молотов, Каганович, Маленков и Шепилов, и с това сметнаха, че всичката я наредиха. Ние питаме вас и тях, че кога те станаха ганосчии³ и тръгнаха да ганосват, тези лъжекомунисти Булганин и Хрущов нанесоха такова позорно петно на цялото световно комуни-

тическо движение, че заслужават, но то не е късно, да бъдат поставени на позорния стълб. Днес тази държава, която вие строите, не представлява никакъв социализъм, а напротив тя представлява приют за буржоазни елементи, на тях животът им днес от всякога е по-подсигурен. Това вие сторихте, защото се уплашихте от тях и защото те са по-интелигентни, а работниците прости в целия държавен апарат. Вие наводнихте със стари буржоазни извратени типове, без те да бъдат възпрепятствани от когото и да било се настаниха до един в държавния апарат. Потъгнаха в разкош, а заедно с тях и вие потъгнахте в разкош и благоденствие и смятате, че с това всичко е наредено и ако някои от нас дръзне да се противопостави на тези ваши противоработнически извращения, вие веднага го обявявате за враг и го пращате или в лагер, или в затвора. Днес вие извършвате още един предателски акт, като изваждате от строя и кадровите служби. С това вие съзнателно още един път създавате условия щото гадните елементи да бъдат безпрепятствено поставени на все по-големи и отговорни служби и оттам да нанасят удар на славната ни работническа класа.

Освен това, вие навсякъде по големите градове създадохте нощни локали и вертепи с изкълчени американски джазове, в които вертепи витаят сенките на старите буржоазни отрепки безпрепятствено. Но вие добре запомнете, че ние, нелегалните работници, които за втори път поемаме великата борба за освобождение веднаж завинаги от лъжекомунисти не се плашим, а напротив – с всеки изминат ден ние водим упорита борба за освобождението на славната и прекрасна работническа класа. Ние също така знаем, че вие ни преследвате като врагове на народа, но тук трябва определено да ви кажем, че ние не сме никакви врагове, защото в нашите редици няма никакви буржоазни отрепки и други такива типове каквито вие настанихте в целия държавен апарат и които доведоха до нашето възмущение. Ние също така знаем, че вие хвърляте всевъзможни сили и средства, за да ни откриете и ликвидирате, но тук вие много се мамите и ние трябва да ви кажем, че нашият нелегален комитет на работническата класа у нас, който съществува навсякъде, вие абсолютно не можете откри никога, защото вашият апарат, а именно Държавна сигурност се е изродила неспособна да води борба с нас. Ние също трябва да ви заявим, че и ние имаме разузнаване, което всичко знае и всичко вижда. Никакви ваши каквито и да било агентурни комбинации не могат даде сполучлив резултат. Ние сме навсякъде и всичко виждаме. Ние се намираме и в София, във вашите вертепи, нощни локали, плажове и курорти, където всичко наблюдаваме и виждаме как гадовете си живеят, без да бъдат смущавани от нещо и как нашият трудов народ пъшка по фабрики и полета.

Тежко и горко на някой ваш агент, който попадне по наши следи. Той ще бъде изтръгнат като корен. Ние ще водим борба дотогава, докато вземете курса на великия Сталин. Ние искаме да се огледате така наоколо,

когато излезете на разходка или влезете в някой нощен локал има ли работнически елемент, а напротив в тези локали под звуците на тези от вас създадени американски джазове танцуват разни буржоазни цанковистки, легионерски, браннически отрепки, които не познават труд и нищета и заранта рано-рано отиват на работа и то в някое министерство, не другаде. Ние знаем защо вие така безотговорно сте натикали в целия държавен апарат тези отрепки, а някои даже от тях станаха и членове на партията, други станаха някакви си дописници, кореспонденти, физкултурници или треньори и си ходят навънка в други държави, а вие зяпайте мухите подире им. Ние сме минали в нелегална борба да се борим и създадем чиста работническо-селска власт, а не буржоазна такава, каквато вие нагласихте. Ние също още един път ви заявяваме, че ние не се плашим нито от тях и нито от вас. Ще водим борба на живот и смърт, но ще се освободим. Аз тук трябва да ви заявя, че вие ако откриете някого от нас, то ще стане когато земята и луната се съберат една до друга. Никакви ваши хитрини не могат попадна по нашите следи, защото и ние имаме контраразузнаване и ако някой попадне със зло намерение при нас то той вече никога няма да се върне при вас, никакви шантажи и варианти не могат се промъкна в нашите редове. Ако ли пък вие откриете някои от нас и го задържите, и ние ще задържим някои ваш разузнавач и то кадрови, защото ние всичките ги познаваме, знаем всеки един поотделно къде живее, даже и вие къде живеете, вашата охрана, вашия автомобил и прочие. От нашите очи и ръце никой не може се отърва. Нашата агентура се намира навсякъде, която работи с цялото си съзнание и доблест. Вие или ще измените курса на тази си политика, или ние няма да спрем в никой случай. Ние искаме политиката на великия Сталин. За сега толкова др. Министър, други път повече. Ние пак ще ви се обаждаме да ви напомняме за някои дребни работи, като тия, които сега ви напомняме. Ние искаме да прочистите целия държавен апарат от всякакви буржоазни елементи и да ги изпратите долу с лопатата да работят, а не с перото. Ние искаме също така и славната Комунистическа партия да се очисти от всякакви гадовски лъжекомунисти, примерно баща му и някои от братята му били полицаи, а той ми станал член на Партията, уж се бил приобщил. Ние също така искаме да знаем откъде се строят толкова къщи и то най-вече от директори на предприятия и председатели на кооперации. Ние питаме сигурно тези люде ги отделят от хапката си и поради тия причини те са могли да натрупат около 50–100 хиляди лева и няма кой да ги преслуша. Вашият апарат се занимава само с кокошкари, а понеже те са ръководители на предприятия те не можели да крадат. Ето къде вие възмутихте нас работниците, за да се стигне до този път. Ние също ще гледаме какво вие ще направите за в бъдеще и пак ще ви се обадим. Сега ние извикваме да живее славната ни Комунистическа партия, която понастоящем се намира в плен. Да живее пролетариатът

по целия свят. Да живее работническата класа в целия свят и да живее Нелегалният комитет на работническата класа, челиченият юмрук срещу буржоазията и лъжекомунистите.

От Нелегалния комитет на работническата класа в България:

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 5, а.е. 61, л. 103-106. Оригинал. Машинопис.

¹ „Нелегален комитет на работническата класа в България“ – няма подробна информация за въпросната организация.

² Резолюция: „Това е нов начин на вражеска агитация, тъй като откритата не им се удаде! 10.8.“

³ Ганосчия (остар.) – калайджия.

№ 18

Строго секретен информационен бюлетин за емисиите на вражеската радиостанция „Христо Ботев“¹ от 3 до 12 април 1960 г.

Другари,

Един от основните и висши принципи на партиен живот е принципът на колективното ръководство на партията. Не случайно първоучителите на нашето велико и непобедимо учение Маркс и Енгелс издигнаха принципа на колективното ръководство на партията в един от най-висшите принципи на партиен живот. Те изхождаха от безспорната истина, че колкото и надарен и предан да е човек, поставен на ръководно място в направляването на партията, той не може да бъде безпогрешен и не може да замени опита и знанията на колектива. Колективният метод на работа на ръководството на партията става главното условие за повишаване ръководната роля и авторитета на партията и гаранция за по-нататъшното успешно строителство на социализма, когато партията завоюва властта. Колективното ръководство тогава предпазва партията от едностранни решения, от сериозни грешки и ако такива биват допуснати, осигурява бързото им изправяне. Колективният опит на цялата партия осигурява единството и сплотеността на партията около провежданата от ръководството политика. Обратно, нарушаване на принципа на колективното ръководство, заместването му с чуждия на духа на марксизма-ленинизма култ към личността, към една отделна личност, нарушава из основи ленинските норми на партиен живот и принципите на большевишко ръководство на партията.

Култът към личността няма нищо общо с марксистко-ленинското разбиране на ролята на личността в историята, с ролята на истинския творец на историята – народът, с ролята на партията, като ръководителка на масите. Безброй са вредите, които нанася култът към личността на партията и нейната политика. Култът към личността води партията към омаловажаване ролята на ...² с величаенето на даден неин член, който в момента е издигнат да я ръководи. Култът към личността спъва и убива развитието на вътрешнопартийната демокрация, жизнено необходимата критика и самокритика и скована самодейността и инициативата на масите. Култът към личността отваря пътя ... за злоупотреба с масите, за самозабравяне на издигнатите на ръководни постове личности.

Култът към личността отваря пътя към разпалването на лични амбиции и чужди на болшевишкия морал интриги и борби за власт. Култът към личността, другари, крие в себе си огромни опасности за бъдещето и цялостната политика на партията, произтичащи от това, че дадената личност може да съсредоточи толкова неограничена власт в ръцете си, щото даже когато започне да провежда пагубна, а евентуално даже да предположим вражеска политика, никой вече не е в състояние да го възпре. Така може да се получи щото цялата партия, цялата държава, а ако това стане днес в Съветския съюз, целият социалистически лагер да зависи фактически от политиката, провеждана от един единствен човек, който бива представян като всезнаещ и непогрешим. Даже, ако приемем, че дадената личност е провела винаги и всякога полезна за партията политика, каква гаранция имаме при съществуването на култа към личността, че когато тази личност ни напусне, възползвайки се именно от този същия култ към личността, промъкнал се до ръководството на партията враг, не ще съумее да съсредоточи за пъклените си цели в своите собствени ръце съдбините на партията и държавата. Очевидно такава гаранция няма и не може да има. И най-очевидно доказателство за това беше надвисналата опасност след смъртта на Сталин, щото ръководството на партията и държавата да попаднеше в ръцете на разкрития, и за щастие обезвреден агент на империализма Берия. Само колективните усилия, другари, на здравите ленински сили в ЦК на КПСС съумяваха впоследствие да се справят и с опитите на Молотов, Каганович и останалите представители на сталинските сили, отново повърнали колелото на историята назад – към безбройните вреди и ужаси на сталинската епоха. Единствено колективното ръководство на партията следователно остава основната гаранция на правилното провеждане на партийната политика и обратно, издигането на култа към личността на когото и да било и каквито и заслуги да има, неминуемо води партията, държавата, а днес и целия социалистически лагер към рискове и опасности, които могат да се окажат фатални.

Другари,

Радио „Хр. Ботев“ счита за свой дълг да се обърне към партията с разглеждането на този жизнен за всички ни въпрос, за култа към личността, защото от известно време насам опасността от възраждането на това пагубно явление в партийния живот не само отново започва да надига глава, но започна все по очертано да става господстващо. За съжаление трябва да кажем, че в това отношение лош пример отново идва от нашите съветски другари. Ето, култът към личността на другаря Хрущов през последните години става все по-очебиен и оттам безкритично и раболепно се приема и у нас. Едно спокойно и задълбочено анализиране на събитията в Съветския съюз не може да не ни разкрие, че другарят Хрущов, към която партийна и държавна политика и ние от р. „Хр. Ботев“ сме били и оставаме с положително настроение, че другаря Хрущов казваме, независимо от своите безспорни заслуги става все по-очертано обект на издигането на един нов своего рода култ на неговата личност. Това става очевидно от все по-често употребяването на епитети като бележит, славен, вдъхновяващ пример, както и съзнателното усилие да се издигнат до очевидно неестествени размери заслугите му в миналото, като се свържат със създаването на образа като продължител и възплътител на делото на Ленин и пр. От друга страна се забравя съзнателно не малката отговорност, която все пак и другарят Хрущов в миналото е имал за мрачния период на сталинската епоха. Като истински комунисти не можем да не посрещнем най-малкото с недоумение необходимостта от публикуването на писма, например на разни съветски и чуждестранни ... или, когато бива сравняван с някакъв мистичен герой от миналото и пр. и пр.

Впрочем другари, приветствената телеграма на нашия ЦК по случай рождения ден на др. Хрущов и словоизлиянията в нашия печат по този случай, като по поводи... че наистина твърде далеч сме стигнали от него в издигането на култа към личността в нашата партийна политика. Култът към личността, другари, и изместването все по-очертано ... на наша българска почва. Или нима някой ще отрече факта, че от времето на ... когато макар и боязливо се заговори все пак отново за колективно ръководство, се отрече култът към личността, макар и половинчато ... Тодор Живков, който така да се каже бе роден от Априлския пленум на дело нищо друго не направи за премахването на култа към личността на В. Червенков, освен да работи, за да замести този култ с култа към собствения си. И понеже не беше достатъчно издигнат, за да се справи по болшевишки с останките на Вълковия култ, той тръгна по линията да бие по тези, които му отхвърлиха качествата, познавайки го добре и които знаеха добре, че е от същия дол дренки, както Вълко. Така се стигна до премахването от ръководството на партията на такива изпитани и стари партийни ръководители като Чанков, Терпешев, Панов и в последствие

Б. Тасков. За сметка на това обаче Т. Живков се обгради с фигури, като Ст. Тодоров, М. Григоров, П. Кубадински, Мл. Стоянов и пр., които са готови да заместят култа към личността на вчерашния ръководител В. Червенков с този на днешния им благодетел Т. Живков.

На Т. Живков обаче не му стигнаха постигнатите успехи, до които съумя да се добере на VII конгрес на партията³. Той се напъна и изобрети прословутия си икономически скок⁴, измествайки законните решения на конгреса въплътени в петилетката, воден от амбицията да блесне, като велик теоретик и практик на марксизма-ленинизма.

Т. Живков не се спря и тук. Той прокара форсираното коопериране на стопанствата в няколко останали месеци на 1958 г., разбута и реорганизира дето се казва на барабан цялата администрация и стопанството и започна така да се разпорежда на ляво и на дясно по всички въпроси, щото от кумова срама се видя най-сетне принуден за демагогия да свика ... миналата година, на който бе прието решението, че ще бъдат свикани за бъдеще редовно с определен дневен ред пленуми на ЦК, за да се издигне на ново принципът на колективното ръководство.

Другари,

Всички си спомняме как шумно бяхме известени за това решение, което както ни бе уверено тогава, било нова проява на умението на партийното ръководство да се опре изцяло на масите. Никога вече нямало да се случи щото партията да не бъдела изяснена предварително за свикването на пленумите и за въпросите, които щели да бъдат разисквани на тях. Всички знаем другари, какво остана на дело от всичките тези приказки и колко пленуми се проведеха досега. А ето ни вече ... колективният метод на ръководство, за да ... още по-ярко, че на дело у нас все повече се очертава ръководството на една единствена личност – тази на Т. Живков. Даже и външно, другари, все по-малко започва да се различава картината от тогава, на която бяхме свидетели по времето на Вълковото господство. Все по-често се появяват снимките на Т. Живков в различни пози по вестниците и плакатите. На недавния конгрес на журналистите даже се стигна до там, портретът му да се мъдри наред с този на Ленин, Димитров и другаря Хрушчов. Демек и той, Т. Живков, е кажи речи от същата величина.

Няма дума, да е казал Т. Живков, по какъвто да е повод, за да не се отбележи веднага в печата и радиото, като някаква изключителна мъдрост или нов принос в ... какво ще се залъгваме другари. Да оставим ... току виж, че някой ден пак се стигне до положението някой престарал се полковник ... Т. Живков да го произведе и него за вожд и учител, както на времето Н. Папазов беше кръстил Вълко ... да критикуваш това, което вождът и учителят, безпогрешният и т.н. Т. Живков решил да натрапи като партийна политика.

Не другари, дотам не бива да ставаме ... трябва да се заемем с болшевишката непримиримост да премахнем и унищожим миризливата плесен на култа към личността, която отново пак се появи в нашата партийна и държавна политика. Ако ни е мило делото на партията и строителството на социализма в нашата Родина, не бива да допуснем щото който и да било да развива около своята личност такъв култ, който да убие творчеството на колектива и да превърне ... Запомнете другари горчивия опит от близкото минало, когато култът към личността превърна партията в безпомощен, безжизнен придатък на прищевките, амбициите на Сталин в Съветския съюз и на В. Червенков у нас. За щастие враговете на партията и социализма ... никой не гарантира, обаче, че новият култ към личността, който ... корени ще се проведе рано или късно такива условия, които в даден момент да благоприятствуват за завземането на ръководния пост в партията и правителството в нашата ... Единствената гаранция ... ми остава единствено изпитаният метод на великото и непобедимо маркс-ленинско учение. А именно принципът на колективното ръководство на Т. Живков се оказва неспособен да осигури такова колективно ръководство на партията. Напротив, той вся раздори в ЦК, даде ход на интриги и демагогски маневри, потъпка всякакъв израз на критика в ЦК и продължава да играе двойна игра с червенковци и останките на сталинските проводници у нас, като същевременно съзнателно изгражда около себе си култ към собствената си личност. Такъв човек не бива да остане на най-отговорния пост на партията, а и от там на държавата. Партията не може да си позволи лукса още веднъж да се превърне в играчка в ръцете на един единствен човек, както това беше по времето на В. Червенков и да рискува цялото си съществуване от волята на одного, та бил той и най-способният и най-... за да не бъдем загрижени, когато в ръцете на такъв посредствен и недосялан човек като Т. Живков се поверени съдбините на партията и държавата.

Борете се другари, срещу чудовището на култа към личността!

Не забравяйте поуките от миналото и мислете за опасностите на утрешния ден. Настоявайте за сменяне курса на безкритичното издигане култа към личността на Т. Живков. Да издигнем в ръководството на партията и държавата такива другари, уважаващи принципите на колективното ръководство, скромни и предани другари, способни да мислят за собственото си дело, а не заслепени от евтина демагогия. Такива другари има. Тях нека издигнем. Това изисква моментът.

– К р а й –

Написано в 7 екз.

Екз. № 1 зам.-министър Колчев

Екз. № 2 зам.-министър Спасов

Екз. № 3 зам.-министър Шопов

Екз. № 4 Съветника
Екз. № 5 началник управление I-ДС
Екз. № 6 началник управление II-ДС
Екз. № 7 началник управление III-ДС
Изпълнител: Съботинов
Написал: Трифонова

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 2, оп. 1, а. е. 877, л. 41-45. Оригинал. Машинопис.

¹ Вражеска радиостанция на т.нар. комунисти националисти. По данни на IV управление на ДС радиостанциите „Хр. Ботев“ и „Горянин“ имат едно местоположение, но вероятно излъчват от различен предавател. В едно сведение от румънските служби местоположението на двете радиостанции се локализира на 17,5 км северно от Атина. Радицентърът е на площ от 10 хил. кв. м и се охранява от американски военни. АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 2, оп. 1, а. е 771, л. 199-200; 271-273.

² Многогочията в документа обозначават местата, на които не е било възможно дешифрирането от аудиозаписа.

³ Седмият конгрес на БКП (2–7 юни 1958 г.) обявява „победата на социалистическия строй“ и приема директиви за третата петилетка (1958–1962). На него присъства и Никита Хрущов. В избраното от конгреса Политбюро няма нови лица, докато в Секретариата и в ЦК на БКП са избрани хора, поддържащи Тодор Живков в борбата му за ръководните постове в партията и държавата. По съветска повеля Конгресът отхвърля „националните пътища“ към социализма. Отчетено е, че през 1958 г. в ТКЗС вече са включени 92% от обработваемата земя и „социалистическите производствени отношения“ са победили напълно. Индустриализацията трябва да продължи с приоритет на тежката промишленост, а в кооперираното селско стопанство трябва да бъдат приложени интензивни методи като напояване и механизация. До края на 1962 г. националният доход трябва да се увеличи с 50%, а реалните доходи на населението най-малко с 30% в сравнение с 1957 г.

⁴ Съкращаване на петгодишния план и увеличаване на продукцията в селското стопанство и другите производства до три пъти за 1960 г. в сравнение с 1958 г. по подобие на „Големият скок“ в Китай.

№ 19

Писмо на ЦК на БКП до окръжните, градските, районните и общинските комитети и първичните организации на партията за разясняване антипартийната дейност на групата на Никола Куфарджиев¹

София, 3 март 1961 г.

Другари,

Неотдавна на Централния комитет на партията стана известно, че група партийни членове, някои от които на отговорна обществена и стопанска работа, са започнали систематически да вършат дейност, насочена против линията и единството на партията.

Централният комитет възложи на специална партийна комисия да разследва случая.

Извършената щателна проверка на фактите показва, че група партийни членове, главно от София и Пловдив, са се оформили като злостна антипартийна фракционна ревизионистична група, която със своето поведение и дейност се е насочила да разлага и други неустойчиви в идейно и политическо отношение партийни членове, да създава у тях недоверие към линията на партията и партийното ръководство, да вербува съмишленици на югославския ревизионизъм и да постигне в последна сметка изменение в политиката на партията и в състава на партийното ръководство.

В състава на тази група са били: Никола Стоянов Куфарджиев – секретар на ЦС на профсъюзите, Веселин Михайлов Дашин – главен редактор на сп. „Българо-съветска дружба“, Георги Владимиров Милев – пенсионер, Бенжамен Израел Варон – доцент във Висшия финансово-стопански институт в Свищов, Христо Владимиров Проданов – директор на „Вторични суровини“ – клон Пловдив, Иван Дионисиев Николов – началник на окръжното управление по промишлеността в Пловдив, Илия Гатев Алков – пенсионер от Пловдив.

Данните показват, че членовете на тази група са поддържали най-тесна връзка помежду си, обсъждали са съвместно, тайно от партията, редица въпроси на партийната политика и някои свои действия, получавали са указания от едно място – от Никола Куфарджиев.

[...]

Това са недоволни, озлобени против партията и разложени морално-политически хора, готови на всичко, за да задоволят своите кариеристични амбиции. Увлечени в гнусната си дейност против партията, те са се изродили докрай, загубили са напълно образа си на комунисти, превърнали са се в отвратителна и разюздана пасмина от най-вулгарни псувачи на партийната линия и партийното ръководство; за тях няма нищо свято – нито партия, нито социализъм.

Главното обаче, което е обединявало членовете на тази група, това е тяхното несъгласие с политиката на партията и с партийното ръководство, тяхната обща идейна позиция, която е в пълно противоречие с партийната линия и е несъвместима с нея.

Най-общата идейна и политическа позиция на членовете на тази антипартийна група е югославският ревизионизъм, югославската „форма на социализъм“. Те непрестанно и необуздано хулят строителството на социализма в нашата страна, не виждат нищо положително и хубаво в него, отричат го изцяло. За тях социализмът в България е „деформиран“ с „фабричен дефект“. На специална среща някои от групата са разисквали въпроса за различните форми на социализъм и се е дошло до убеждение, че съществуват три форми – съветска (тук спада и българската форма

на социализъм), китайска и югославска. Най-приемлива за тях форма е югославският социализъм. Съветската и китайската форми били повече или по-малко догматични и бюрократични. А югославският социализъм бил най-демократичен, с най-малко бюрокрация, с най-голяма свобода и успехи. Затваряйки си очите пред капиталистическите закони, по които продължава да се разорява югославското село, пред засилващите се капиталистически тенденции в промишлеността, търговията и в цялата икономика на Югославия (отстъпления от планомерното развитие на страната, конкуренция между държавните предприятия и фалиране на много от тях, анархия в цените и ръста на скъпотията, ниско жизнено равнище на огромни слоеве от населението и особено на по-изостаналите републики), те систематически вършат пропаганда в полза на югославския социализъм. [...]

По такъв начин антипартийната група, в лицето на Н. Куфарджиев и В. Дашин, не само е станала гнездо за фабрикуване и разпространяване на противопартийни ревизионистични възгледи за строителството на социализма, но е установила престъпни, непозволени от реда и законите в нашата страна, взаимоотношения с представители на югославското посолство, стъпила е на пътя на измяната.

Задачата на групата обаче далеч не се е изчерпвала с разпространението на югославския ревизионизъм.

Главната цел на нейната дейност е била да се промени линията на партията, да се смени и партийното ръководство.

За тази цел групата е развивала ежедневна разложителна дейност. Тя е заела позиция на пълно отрицание на грамадните успехи, постигнати от трудещите се след Априлския пленум на ЦК и Седмия конгрес на партията в борбата за ускорено икономическо развитие на нашата страна. Групата умишлено е преувеличавала трудностите в процеса на нашия бърз подем и е спекулирала с тях, съчинявала е и е разпространявала слухове, клевети, вицове и фалшификации във връзка с положението в промишлеността и селското стопанство, за да разколебава увереността у някои по-неустойчиви хора в правилността на политиката за ускорено икономическо развитие и извършената реорганизация на държавното, стопанското и партийното ръководство на страната.

Членовете на групата са се занимавали с най-груба демагогия, за да печелят привърженици из средата на по-лековерните; оплаквали са положението и на работниците, и на селяните – кооператори, и на интелигенцията. [...]

Антипартийната група е подела борба не само против икономическата политика на ЦК на партията, но и против нейната политическа линия. Членовете на групата са разпространявали от позициите на югославския ревизионизъм клевети, че у нас не се провежда последователно линията

на Двадесетия конгрес на КПСС и на Априлския пленум на ЦК. Някои от тях са изразявали дълбоко съжаление, че контрареволуцията в Унгария не е отишла докрай, което щяло да помогне да се измени положението и у нас. За членовете на групата събитията в Унгария не са плод на контрареволуция, а надигане на масите. На практика следователно те са били за такова провеждане на линията на Априлския пленум на ЦК, което да доведе до основни изменения в развитието на страната, до замяна на марксистко-ленинската политика на партията за социалистическо строителство с предателската политика на югославските ревизионисти. [...]

Членовете на групата са разменяли мнения относно тактиката в тяхната борба за изменение на положението в партията и страната. Съществували са две становища. Едни са смятали, че трябва да се действа отдолу, чрез организиране на стачки и вълнения, както в Унгария. Христо Проданов например е заявявал, че е необходимо да излязат на стачка и демонстрация 1000 души от Пловдив, 2–3 хиляди от София, 2–3 хиляди селяни и т.н., за да се стигне до исканата от тях промяна. И същевременно изразява горчивото си съжаление, че нашият народ е „стадо“, че нито работниците, нито селяните разбират „тежкото“ си положение и не искат да се вдигнат на борба.

Други са смятали, че трябва да се действа отгоре, да се търсят разногласия в Политбюро, да се създаде фракция в Политбюро, която да измени постепенно състава на Политбюро и да преобърне политиката на ЦК.

Съзнавайки антипартийния фракционен характер на своите действия и за да ги прикриват, членовете на групата са се договорили, че ако бъдат разкрити, те трябва да се представят за защитници на делото на Двадесетия конгрес на КПСС и Априлския пленум на ЦК на БКП, макар че в действителност стоят на ревизионистични позиции.

Фактите показват, че групата е набелязала и предприела редица действия, които говорят за нейния организиран характер. Никола Куфарджиев и други членове на групата са признали за необходимо да има един център, който да обсъжда въпросите. Групата се е събирала в определени дни от седмицата. [...]

Групата е предприела известни действия и за изработване на анонимни изложения, които да се изпращат до членове на ЦК на партията, с цел да ги противопоставят на партийната линия. По поръчение на групата Бенжамен Варон и Иван Дионисиев са изработили поотделно два варианта за подобно анонимно изложение. Единият вариант е бил обсъден в София, а другият – в Момин проход. Страхувайки се обаче да не бъдат разкрити, членовете на групата са се отказали да изпращат изложения.

Някои членове на групата са обсъждали въпроса за изпращане на анонимни изложения и до ЦК на КПСС или до ръководствата на някои други братски партии, за да клеветят политиката на ЦК на Българската комунистическа партия. [...]

При разследването на фактите се установи, че някои членове на групата са поддържали връзки и с Йонко Панов, и Добри Терпешев, които за антипартийна фракционна дейност бяха изключени през 1957 г. от състава на ЦК на партията. [...]

Йонко Панов и Добри Терпешев са идейните вдъхновители и подбудители на антипартийната група на Н. Куфарджиев, те са авторите на тактиката да се действа „отгоре“, да се създават фракции в партийното ръководство и в партията въобще.

Йонко Панов и Добри Терпешев са активни „герои“ на кафенетата и ресторантите, в които се хули партийната линия и ръководство. Цялата тяхна дейност сега, след като получиха високи пенсии и големи привилегии от партията и държавата, е да създават у когото могат антипартийни настроения.

Антипартийните изказвания и действия на Йонко Панов и Добри Терпешев съвсем не са случайни. Те са продължение на разколническата дейност, която и двамата вече от цели десетилетия вършат в редовете на партията. [...]

След Девети септември 1944 г. Партията, като се надяваше, че Йонко Панов ще извади поука от миналите си антипартийни прояви, го издигна на отговорна работа. Той бе избран за член на ЦК на БКП, беше назначен за заместник-министър на вътрешните работи, а по-късно – за началник на Главното политическо управление на Народната армия, с чин генерал-лейтенант.

Йонко Панов обаче не оправда тия надежди. Както стана известно по-късно, той не се е отказал от подмолната си дейност против единството на партията, обработвал е партийни членове, за да ги противопостави на партийната линия, създавал е групи около себе си, кроил е планове за събаряне на партийното ръководство, за да може да осъществи своите болезнени водачески амбиции.

Това най-ясно пролича по време на Априлския пленум на ЦК през 1956 г. и след него, когато той, опирайки се на някои гнили елементи в партията, си позволи да предлага смяна на цялото Политбюро и на партийната линия.

Разбира се, тази опасна за единството на партията дейност на Йонко Панов получи най-суров и решителен отпор от страна на Централния комитет и цялата партия. Йонко Панов беше строго предупреден, че тези негови действия са несъвместими с членуването му в Партията, че той ще бъде най-строго наказан, ако не престане да върши фракционна дейност.

Но и това предупреждение не помогна.

След Априлския пленум на ЦК Йонко Панов продължи да върши разложителна дейност в армията и в партията. Заради това и за дейността му против решенията на Априлския пленум на ЦК и линията на Двадесетия

конгрес на КПСС той беше изваден от състава на ЦК на партията, освободен от работа в армията и отново най-строго предупреден.

Както се вижда от данните за неговото поведение в последно време, Йонко Панов продължава да води злостна, антипартийна разложителна дейност, крие камъни в пазвата си против партията и партийната политика.

Разюздана противопартийна дейност от много години върши и Добри Терпешев.

Със своеволните си, анархистически действия той не веднаж е създавал трудности и опасности за партията. Склонен към политически авантюри, той фактически разпусна през 1938 г. партията. В същата година той, зад гърба на ЦК, уговаряше с някои звенарски среди да извърши преврат. Ако тази авантюра беше се осъществила, тя щеше да има тежки последици за партията. В началото на юни 1944 г., без знанието на партийното ръководство, той започна преговори с царедвореца Багрянов. Това беше връх на политическо късогледство и лекомислие, граничещо обективно с предателство. Както е известно, Георги Димитров и Централният комитет на партията най-решително осъдиха това действие на Терпешев като груба политическа грешка, която можеше да нанесе тежки поражения на Комунистическата партия и революционната борба на българския народ против фашизма.

Макар че допусна много и големи грешки в своята дейност, Добри Терпешев беше издигнат от партията на най-отговорни партийни и държавни постове. Той стана член на Политбюро, заместник-председател на Министерския съвет, председател на Върховния стопански съвет при Министерския съвет, председател на Държавната планова комисия и пр.

На тези постове той извърши също много и груби грешки. Той не съобщи на партията, че някои стопански органи по това време са заблуждавали съветските другари, като им давали фалшиви данни за стопанското положение в нашата страна и с това са спъвали по-нататъшното развитие на сътрудничеството между СССР и НРБ, по-нататъшното разширяване на съветската помощ за изграждане на социализма в България. Заради това, а също и за проявените от него слабости и грешки като председател на Върховния стопански съвет и председател на Държавната планова комисия Добри Терпешев беше изваден от Януарския пленум на ЦК през 1950 г. от състава на Политбюро.

През 1951 г. Добри Терпешев е писал клевети срещу свои другари, членове на Политбюро, злепоставял ги е умислено, за да си разчиства пътя към завземане на първото място в партията. Водим от мания за водачество, той е бил готов да мине през труповете на най-близките си в миналото бойни другари.

Добри Терпешев се показва като най-безогледен фракционер и авантюрист, за когото над всичко стои собственото му самолюбие и влас-

толюбив. По време на Априлския пленум на ЦК на партията, използвайки нездравите настроения на някои партийни членове, той се опита да създаде фракция в ЦК, за да измени състава на Политбюро и да се докопа до поста първи секретар на ЦК на партията или министър-председател на НР България.

Централният комитет на партията не му позволи това и му даде заслужен урок. Той беше порицан и най-строго предупреден незабавно да прекрати всякакви разколнически карьеристични действия против партията.

След Априлския пленум на ЦК Добри Терпешев продължи с още по-голяма злоба разложителната си дейност.

Той се противопостави на решенията на Априлския пленум на ЦК, поведе борба срещу линията на ЦК на партията.

Без знаниена ЦК на Партията, Добри Терпешев установи през юни 1956 г. връзка с Димитър Гичев, който тогава беше в затвора и когото цялата реакция у нас и в чужбина издигаше като знаме. Това не беше случайно действие на Добри Терпешев. В лицето на отявления опозиционер Гичев той си търсеше съюзник в борбата против партийното ръководство. В същото време той вършеше интриги против сегашното ръководство на БЗНС и се стремеше да подкопае единодействието между БКП и БЗНС.

Верен на своите авантюристични и анархически наклонности, Добри Терпешев предлагаше на ЦК мероприятия, които биха довели до инфлация и подкопаване икономиката на страната. Разбира се, ЦК решително отхвърли авантюристичните му планове, осъди и неговата разложителна дейност и го извади от своите редове.

Усилията на ЦК да помогне на Добри Терпешев не дадоха никакъв резултат. Той също, както и Йонко Панов, се оказа непоправим себелубец и фракционер и продължава да води борба против партийното единство и партийната линия.

Фактите показват, че Йонко Панов и Добри Терпешев не са се разоръжили пред партията, че те нямат никакво намерение да сложат край на своята антипартийна фракционна дейност.

След като изслуша доклада на комисията, Централният комитет реши да бъдат изключени от редовете на партията и снети от всякаква отговорна работа Никола Куфарджиев, Веселин Дашин, Георги Милев, Бенжамен Варон, Христо Проданов, Иван Дионисиев и Илия Гатев за това, че са създали злостна антипартийна и фракционна група и са извършвали дейност, насочена против политиката и единството на партията.

Централният комитет реши също така да бъдат изключени от партията Йонко Панов и Добри Терпешев за това, че след изваждането им от състава на ЦК на партията не са се разоръжили и са извършвали разложителна, клеветническа и подстрекателска дейност срещу партийната политика и партийното ръководство, че са станали обединители и вдъх-

новители на нездрави в политическо отношение хора, някои от които са принадлежали към антипартийната фракционна и ревизионистична група на Никола Куфарджиев.

Централният комитет реши на изключените за антипартийна дейност членове на партията да бъдат отнети всякакви привилегии, награди и отличия, дадени от партията и държавата.

Централният комитет възложи на Контролната комисия при ЦК на БКП и на градските комитети на партията в София и Пловдив да проучат сведенията за нездравите в политическо отношение прояви и на някои други членове на партията и да вземат отношение към тях.

Другари,

Като информира цялата Партия за разкритата и ликвидирана антипартийна група, Централният комитет призовава всички партийни ръководства и организации и всички комунисти да проявяват висока бдителност и непримиримост към всякакви действия, насочени против единството и линията на партията. [...]

Единството и сплотеността на нашата Партия и на народа около Централния комитет и народното правителство са неразбиваеми.

Комунистите са длъжни обаче винаги да проявяват революционна бдителност и своевременно да пресичат всякакви нездрави антипартийни прояви, откъдето и да идват те. Опитът показва, че заангажирани в работата за изпълнение на стопанските и културните задачи, някои партийни кадри и членове принизяват своята бдителност, започват да проявяват благодушие и либерализъм към гнилите политически настроения и действия тук и там, позволяват пред очите им да се създават гнезда за най-отвратителни слухове, клевети и вицеове по адрес на партийната линия и политика. Навсякъде, където работят и живеят, комунистите трябва да създадат здрава в идейно и политическо отношение атмосфера, да направят невъзможно разпространението на слухове и клевети против политиката на партията, против нейните мероприятия, да изваждат на показ и разобличават ония, които се опитват да вършат подобна разложителна дейност.

Не бива нито за миг да се забравя, че в нашата страна действуват не само остатъците от бившите експлоататорски класи, които подхващат и разнасят, колкото могат по-широко, клеветите и хулите срещу партията и народната власт, но и дипломатическите представителства на Югославия и редица капиталистически държави, които също са заинтересовани да бъде подровено единството в нашата партия, да се вбие клин между ЦК и партията, между партията и народа.

Напоследък редица сведения потвърждават, че служители в дипломатическите представителства на Югославия, САЩ, Англия, Франция, Израел и други капиталистически държави, както и членове на различни

делегации, които идват от тези страни у нас, полагат големи усилия да установяват връзки с български граждани, да им оказват идеологическо и политическо влияние.

Служители на югославското посолство в София се стремят да установят връзки с възможно най-широк кръг хора, особено с журналисти, артисти и други дейци на изкуството, с обществени деятели, като им устройват пиршества, пращат им подаръци и пр. За съжаление намират се, макар и отделни хора, които за едно угощение и подаяние са готови да поддържат своите връзки със служители в югославското посолство и да им доносничат.

Легацията на САЩ в София също започва активна дейност за спечелване на влияние в някои среди. Напоследък те предлагат безплатно на обществени и научни институти и организации, на министерства и управления голям брой научни, документални и други филми, изпращат на институти и частни лица американска научна литература. Целта е съвършено ясна – да се пробие път на пропагандата и влиянието на САЩ в България. Такава дейност развиват и други дипломатически представителства на капиталистически държави – все със задача да се улесни проникването на западната идеология в нашата страна. [...]

Централният комитет смята за особено важно да обърне внимание, че борбата против нездравите прояви, против разпространението на слухове и клевети, против фракционните действия не бива да пречи на нашите усилия широко да разгръщаме критиката и самокритиката срещу недостатъците и слабостите в нашата работа.

Както показва и случаят с горепосочената група, антипартийните възгледи и действия нямат нищо общо с честната, творческа критика и самокритика, която партията с всички сили поощрява.

Нездравите, антипартийните елементи действуват зад гърба на партийните организации и ръководства, по кюшетата, кафенетата, скрито от партията – действуват анонимно.

Честният човек, който мисли за доброто на партията и народа, прави открито своите бележки и предложения, критикува открито грешките и недостатъците – на партийно събрание, пред партийните и държавните ръководства.

Интересите на партията и страната изискват още повече да се разширява демокрацията в партията и държавата, още по-широко да се разгръща критиката срещу слабостите и грешките, да се води по-енергична и настойчива борба за тяхното бързо отстраняване. Без това не може да има ускорено икономическо развитие на нашата страна.

Колкото по-широко и смело бъдат критикувани грешките и недостатъците, толкова по-здрава и творческа ще бъде атмосферата по предприятия, учреждения, институти и кооперативни стопанства, толкова по-трудно

ще виреят и нездравите, антипартийни действия на някои разложени хора.

Централният комитет смята за необходимо да се засили още повече идеологическата работа в партията и сред трудещите се, за широко и задълбочено разясняване на оценките и изводите на Двадесетия конгрес на КПСС и Московското съвещание от 1960 г., за по-нататъшно възпитаване на партийните членове и народа в духа на марксизма-ленинизма, на непримиримост към проявите на ревизионизъм и догматизъм, на вярност към пролетарския интернационализъм, на нерушима братска солидарност с Комунистическата партия на Съветския съюз и вечна дружба със съветския народ. [...]

Централен комитет на Българската комунистическа партия

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 445, л. 69-86. Оригинал. Машинопис.

¹ В официално писмо от 1 юни 1960 г. до ЦК групата на Куфарджиев остро възразява срещу бюрократичния държавен социализъм, налаган в страната. Посочени са редица слабости в промишлеността и селското стопанство. Отправено е лично обвинение в авантюризъм към самия Тодор Живков, който той трудно може да преглътне. С писмото не са запознати дори мнозина членове на ЦК, а първият партийен и държавен ръководител директно преминава в атака към опозиционерите. На състоялата се дискусия на пленума на ЦК от 3 март 1961 г. не е прочетен нито ред от писмото, а неговите автори директно биват обвинени в югославски и американски шпионаж, след което биват изключени от редовете на БКП.

№ 20

Резолюция на ЦК на БКП във връзка с работата на Двадесет и втория конгрес на КПСС¹ и поуките от него за БКП

София, 29 ноември 1961 г.

Пленумът на Централния комитет на Българската комунистическа партия, състоял се на 28 и 29 ноември 1961 г.², с голямо внимание и въодушевление изслуша и изцяло одобрява доклада на първия секретар на ЦК на БКП др. Тодор Живков, ръководител на делегацията на Българската комунистическа партия, присъствала на Двадесет и втория конгрес на КПСС, за работата и историческите решения на конгреса и поуките от него за дейността на нашата партия. Пленумът одобрява дейността на делегацията на партията, взела участие в работата на конгреса.

Българската комунистическа партия и българският народ заедно с цялото прогресивно човечество посрещнаха Двадесет и втория конгрес на

КПСС с огромен интерес и с твърда увереност, че този конгрес ще ознаменува нов етап в живота на човечеството, ще му разкрие нови светли хоризонти. Сега целият свят се намира под неизгладимите впечатления от най-представителния конгрес на почти десетмилионната армия на съветските комунисти, който в обстановката на боева сплотеност, проникнат от духа на ленинска принципност и деловитост, обсъди и реши съдбоносни за народите въпроси.

Двадесет и вторият конгрес на КПСС доведе докрай борбата против култа към Й. В. Сталин. На конгреса бяха изнесени допълнително нови факти за вредните последици от култа към личността, от нарушаването на ленинските завети и злоупотребите с властта. Конгресът напълно и единодушно одобри решителните мерки на Централния комитет на КПСС за идейно-политическото и организационното разгромяване на антипартийната група на Молотов, Каганович, Маленков и други³, която заедно със Сталин носи отговорност за гибелта на хиляди верни и предани синове на съветския народ, а след неговата смърт се опита по пътя на фракционната борба да отклони партията от политическия курс на Двадесетия конгрес, да свали ленинското партийно ръководство, да възстанови в страната отречените методи на работа и ръководство, водещи към грубо нарушаване на социалистическата законност.

Централният комитет на Българската комунистическа партия, изразявайки волята на всички български комунисти, изказва дълбока признателност на КПСС, на нейния ленински Централен комитет, възглавяван от най-бележития марксист-ленинец на нашето време – Н. С. Хрущов, и ги приветства за твърдостта и мъжеството, за високата принципност, с която те осъдиха и разгромиха вредната теория и практика на култа към личността, фракционната антипартийна група и нейния авантюристичен курс, за тяхната кипяща дейност и неуморна борба в името на нашето общо комунистическо дело. Централният комитет напълно одобрява записаните в Програмата и устава на КПСС положения, които изключват всякаква възможност от рецидиви на култ към личността. Българската комунистическа партия ще се учи и ще следва неотклонно блестящия пример на КПСС за безусловно спазване на ленинските норми на партиен живот и принципа на колективност в ръководството, за засилване на връзките на партията с народа.

Централният комитет същевременно отбелязва, че всяко отъждествяване на авторитета на ръководителя с култа към личността е не само неправилно, но и вредно. Като отхвърля решително култа към личността, марксизъм-ленинизмът винаги е подчертавал значението на личността в историята, ролята на ръководителите и авторитетите в работническото движение.

Двадесет и вторият конгрес на КПСС показва, че е необходимо и за-напред да се води непримирима принципна борба против ревизионизма,

намерил най-ярко изражение в програмата на СЮК, против догматизма и сектанството, които в последна сметка подкопават единството и боеспособността на партиите, на цялото международно комунистическо и работническо движение и на световната социалистическа система.

Нашата партия заедно с другите братски партии осъжда най-решително антиленинския курс и авантюристичните действия на сегашното ръководство на Албанската партия на труда, което се опълчи против решенията на Двадесетия конгрес на КПСС против общата съгласувана линия на международното комунистическо движение, ръководителите на Албанската партия на труда взеха под защита култа към Сталин, раздуват култа към Енвер Ходжа, започнаха провокационна, разколническа дейност в редовете на световното комунистическо движение и социалистическия лагер. Те насаждат в Албания порочни методи на работа и ръководство, които водят до нарушение на социалистическата законност и до тежки последици за развитието на страната. Въпреки всички усилия да се помогне на албанските ръководители, те отстъпиха от принципите на марксизма-ленинизма, от позициите на международните комунистически съвещания в Москва през 1957 и 1960 г. и провеждат в партията и страната разюздана враждебна кампания против КПСС и Съветския съюз, против други братски партии и социалистически страни.

Централният комитет на нашата партия се надява че китайските другари, които в приветствието на др. Чжоу Ен Лай пред конгреса изразиха известна поддръжка на албанските ръководители, ще разберат погрешния, антиленинския и авантюристичния курс на албанското ръководство и вредата, която този курс нанася на социалистическия лагер и на международното комунистическо и работническо движение.

Историческото значение на Двадесет и втория конгрес на КПСС се състои преди всичко в това, че той утвърди новата програма на партията, определи главните задачи и основните етапи на комунистическото строителство в СССР, откри пред цялото човечество ясни и светли перспективи за преминаване към най-съвършеното и хуманно общество – комунизма, на знамето на което ярко блестят думите: „Мир, Труд, Свобода, Равенство, Братство и Щастие за всички народи“.

Пленумът на Централния комитет заявява от името на цялата партия, че възприема Програмата на КПСС като своя програма, като ръководство за действие и на Българската комунистическа партия. В нея са възплътени жизнените интереси и най-възвишените идеали и мечти на българските комунисти, на целия български народ.

В Програмата на КПСС е развито теоретическото положение за повече или по-малко едновременно преминаване на социалистическите страни във висшата фаза на комунистическото общество, в пределите на една историческа епоха. Опирайки се на могъществото на световната социа-

листическа система и преди всичко на великия Съветски съюз, Народна република България ускорява развитието на производителните сили с оглед да се осигурят необходимите условия за постепенно преминаване в недалечно бъдеще и на нашата страна от социализма към комунизма.

Централният комитет на Българската комунистическа партия изразява своята най-пълна и безрезервна солидарност с работата и решенията на историческия Двадесет и втори конгрес на КПСС, с ленинския политически курс, с цялата практическа дейност на Комунистическата партия на Съветския съюз и на нейния Централен комитет начело с Никита Сергеевич Хрущов, насочени към победата на мира и комунизма.

В светлината на Двадесет и втория конгрес на КПСС още по-ясно се вижда историческото значение на Априлския пленум на ЦК на БКП от 1956 г., който решително осъди чуждия на духа на марксизма-ленинизма култ към личността и набеleyа мерки за ликвидиране на свързаните с него порочни методи на работа и ръководство. След Априлския пленум в дейността на Централния комитет и на цялата партия господстват, укрепват и се развиват ленинските принципи на ръководство, ленинските норми на партиен живот. Основен метод в работата е колективността. Разширява се вътрешно-партийната демокрация, подобряват се връзките на партията с масите.

След Априлския пленум бе създадена творческа обстановка за постепенното и смело решаване на нагзрелите въпроси. Централният комитет на партията извърши огромна практическа работа за преодоляване на вредните последици от култа към личността на др. В. Червенков в областта на селското стопанство, индустриализацията на страната и на културния фронт. Той даде правилна, марксистко-ленинска теоретическа разработка на въпросите на нашето обществено развитие.

Централният комитет и правителството проведеха система от мероприятия за осигуряване на всестранно развитие на народното стопанство и засилване ролята на материалните стимули в строителството на социализма. Върху тази основа беше постигнат значителен подем в развитието на селското стопанство, ускорява се индустриализацията на страната, бързо бе увеличен националният доход и чувствително се подобри жизненото равнище на трудещите се.

Все повече нашият идеологически фронт се очиства от субективизма, все повече в него се утвърждават ленинската принципност и партийност. Създават се необходимите условия за бързо развитие на науката, народното образование, литературата и изкуството.

Априлският пленум постави върху ленинска основа взаимоотношенията между Българската комунистическа партия и Българския земеделски народен съюз. Между тях сега е установено пълно взаимно доверие и единодействие.

Отстоявайки линията на Априлския пленум, Централният комитет на партията с голяма принципност и решителност пресече опитите на някои нездрави дребнобуржоазни елементи да разбиват единството на партията и на нейното ръководство. Напълно бяха разобличени фракционните и разколническите действия на Георги Чанков, Добри Терпешев и Йонко Панов, които тръгнаха по пътя на демагогията, лекомислието и безпринципността.

Априлският пленум изигра решаваща роля за сплотяването на партийните кадри и членове от всички поколения в едно монолитно цяло върху основата на димитровската линия на Централния комитет на партията.

Централният комитет на БКП смята за необходимо да се продължи линията на демократизацията на обществения живот, на усъвършенстване на държавния и стопански апарат, на партийното ръководство. За тази цел е необходимо:

Партийните и държавните органи още по-широко да се опират на активна, по-често да се съветват с народа, още по-активно да го привличат в борбата за изпълнение на политическите и стопанските задачи и в управлението на страната, решително да се повиши ролята на обществените организации и особено на професионалните съюзи, на Комсомола, Отечественния фронт и кооперациите.

По-широко да се развива общественото начало в дейността на държавните и стопанските органи, в работата на партийните и другите обществени организации, по-смело да се намалява техният щатен апарат. При партийните, държавните, стопанските, културно-просветните и други органи да се създават доброволни съвети, отдели и комисии, в които да участват широк кръг специалисти и трудещи се. Да се засилва общественият контрол върху дейността на стопанските и държавните органи.

Решително да се преодоляват всякакви прояви на местен патриотизъм, на подценяване и пренебрегване на общодържавните интереси за сметка на местните.

Да се засилва още повече ръководната роля на Българската комунистическа партия, да се засилва партийният контрол върху дейността на всички комунисти. Да се засилва възискателността към кадрите, да им се помага да повишават своите политически, икономически и технически знания, своята култура и опит, да подобряват и усъвършенствуват ръководството на народното стопанство, своя стил и методи на работа.

Да се осигури нов подем в идеологическата работа на партията, която сега трябва да се провежда под знака на решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС, на приетата от конгреса програма и поуците от тях за нашата партия.

Пленумът смята, че сега трябва да се обърне голямо внимание на работата за комунистическото възпитание на народа и особено на младежта. Необ-

ходимо е да се засили пропагандата на марксизма-ленинизма, на принципите на комунизма, на политиката на КПСС и нашата партия, с още по-голяма сила да се поведе борба против остатъците от капитализма в съзнанието на хората и влиянието на враждебната буржоазна идеология, против ревизионизма и догматизма. С всички сили и средства трябва да се разгърне идейно-възпитателната работа против безделието, паразитизма, хулиганщината, против остатъците от религиозни заблуди в съзнанието на хората, против проявите на национализъм и шовинизъм, за създаване у масите любов към труда, чувство на колективизъм, другарство и взаимопомощ.

Централният комитет смята като най-насъщна задача на целия идеологически фронт да възпитава, както и досега, трудещите се в нашата страна в дух на пламенен патриотизъм, пролетарски интернационализъм и безпределна любов към славната Комунистическа партия на Съветския съюз и героичния съветски народ.

Главно средство за успеха на комунистическото възпитание е въвличането в обществено полезен труд на всички трудоспособни хора и преди всичко на младото поколение.

Пленумът на Централния комитет на партията констатира, че борбата за преодоляването на култа към личността на Сталин у нас и култа към личността на др. В. Червенков не е доведена докрай. Това оказва вредно влияние върху възпитанието на някои партийни членове и трудещи се. Необходимо е да се подеме широка и настойчива работа за разясняване на вредните последици от култа към личността. За окончателно разобличаване на фалшивия ореол около др. В. Червенков, за пълното изкореняване на всякакви остатъци от култ към неговата личност.

С оглед на това трябва да се вземат мерки за ликвидиране на остатъците от култа към личността в музеите, клубовете, библиотеките, книжарниците, учебните заведения и на други места, да се преименуват всички обекти, които носят името на Сталин.

Българската комунистическа партия винаги е считала като своя жизнена и най-насъщна потребност да бъде постоянно в крак с великата Комунистическа партия на Съветския съюз – челния отряд на световното комунистическо движение, да се учи от нейния неизчерпаем световно-исторически опит, да следва неотклонно нейния път. В това Българската комунистическа партия е виждала и вижда главното условие за победата на социализма и комунизма в Народна република България.

Пътят на КПСС – пътят на ленинизма – е и наш път!

Програмата на КПСС е и наша програма!

Целта на КПСС – комунизмът – е и наша цел!

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 478, л. 310; 312-314; 318-323; 326-332.

Оригинал. Машинопис.

¹ Двадесет и вторият конгрес на КПСС се провежда в Москва от 17 до 31 октомври 1961 г. Конгресът засилва мерките за борба с култа към личността. След него започва преименуването на градове и обекти в СССР, които носят името на Сталин. Премахнати са неговите паметници, с изключение на този в родния му град Гори. Тялото на Сталин е изнесено от мавзолея на Ленин. Приетата на Конгреса програма на КПСС завършва с изречението: „Партията тържествено провъзгласява, че следващото поколение съветски граждани ще живее в комунизма!“

² Пленумът на ЦК на БКП от 28-29 ноември 1961 г. обсъжда Двадесет и втория конгрес на КПСС и повторно заклеява Вълко Червенков, като го обвинява във фракционерство, антисъветизъм и догматизъм, довел до погрешна икономическа политика. Червенков е изваден от Политбюро, но остава в ЦК. В Политбюро влизат близките до Тодор Живков Станко Тодоров и Митко Григоров. Пленумът обявява, че в изкуството има „проникване на чуждо влияние, отклонение от пътя на социалистическия реализъм и увлечение по различни модни, несоциалистически течения“.

³ В доклада „За изменения в Устава на КПСС“ на Двадесет и втория конгрес е отбелязано: „Ожесточена съпротива за осъществяването на ленинския курс, набелязан от Двадесетия конгрес на партията се опита да окаже фракционната антипартийна група, в която влизаха Молотов, Каганович, Маленков, Ворошилов, Булганин, Первухин, Сабуров и присъединилият се към тях Шепилов.“ Участниците в групата са стари съратници на Сталин, чието влияние значително намалява след доклада на Хрущов на Двадесетия конгрес. На 18 юни 1957 г. въпросната група прави неуспешен опит да сваля Никита Хрущов от поста Първи секретар на ЦК на КПСС.

№ 21

Доклад на Тодор Живков пред пленума на ЦК на БКП за поуките от Двадесет и втория конгрес на КПСС за развитието на страната и изваждането на Вълко Червенков от състава на Политбюро на ЦК на БКП

София, 29 ноември 1961 г.

[...]

ТОДОР ЖИВКОВ: Двадесет и вторият конгрес на КПСС беше в буквалния смисъл на думата тържество на линията на Двадесетия конгрес на КПСС, триумф на тази линия по всички направления.

След Двадесетия конгрес на КПСС в Съветския съюз са напълно възстановени ленинските норми на партиен и държавен живот, съблюдават се най-строго ленинските принципи на работа и колективно ръководство. Издигната е високо боеспособността и ръководната роля на партията. Порасна неимоверно много творческата инициатива и активност на масите. Това е резултат от решителното осъждане на култа към личността, от последователната борба за ликвидиране на неговите вредни последици. Но Двадесет и вторият конгрес на КПСС сметна за необходимо да постави

отново на обсъждане някои от тези въпроси с оглед да се доведе работата докрай, да се сложи, както се казва, точка над „и-то“ по въпроса за култа към Сталин.

Трябваше ли това да става, правилно ли беше конгресът отново да се върне към проблема за култа към личността?

Да, това беше не само правилно, но и необходимо.

След Двадесетия конгрес Двадесет и вторият конгрес е първият редовен конгрес на КПСС. А през целия период между двата конгреса на КПСС беше извършена огромна работа за преодоляване на култа към личността на Сталин, за възстановяване на ленинските норми и принципи на партиен и държавен живот и ръководство, за ликвидиране на свързаните с култа към личността порочни методи на работа, извращения и злоупотреби с властта. Следователно на редовния Двадесет и втори конгрес Централният комитет на КПСС беше длъжен да се отчете какво е направено за ликвидиране на вредните последици от култа към личността на Сталин, как се осъществява политическият курс, начертан от Двадесетия конгрес на КПСС.

Обсъждането на въпроса за култа към личността на Сталин на Двадесет и втория конгрес на КПСС беше продиктувано и от интересите на международното комунистическо и работническо движение. Не е тайна, че в ръководството на Албанската партия на труда съществува несъгласие с постановките на Двадесетия конгрес на КПСС за култа към Сталин и за култа към личността въобще. Работата не се касае обаче само за теоретически различия по такъв принципен въпрос. Работата е, че в Албанската партия на труда и в Народна република Албания култът към личността е пуснал дълбоки корени и определя насоките на цялото им развитие. Макар култът към личността да бе осъден от международното комунистическо движение, остатъци от него има още достатъчно, те са живи и жилави в съзнанието на някои слоеве на партийните членове и сред някои безпартийни среди. Информациите, които се получават от различните райони на нашата страна, също потвърждават, че в някои среди на партията и трудещите се у нас все още се намират хора, здраво заразени от бацили на култа към личността, хора, които проявяват колебания по отношение на решенията на Двадесетия и Двадесет и втория конгрес на КПСС за култа към Сталин, недостатъчно ясно разбират смисъла и същността на тези решения. Следователно и у нас работата в това отношение не е доведена до своя край.

Каква всъщност е обективната оценка за ролята и дейността на Сталин?

До 1934 г. Сталин и неговата роля са едни, след 1934 година Сталин и неговата роля са други. Ние не можем да не се отнесем положително към ролята и дейността на Сталин до 1934 г.

Сталин има заслуги в подготовката и провеждането на Октомврийската социалистическа революция, в гражданската война, в борбата на Комунистическата партия за индустриализация на страната и колективизация на селското стопанство, за построяване на социализма в Съветския съюз. Положителна е неговата роля и в борбата на партията против троцкизма, против десните опортюнисти и буржоазните националисти, за идейното разгромяване на всякакви врагове на ленинизма, за защита на ленинизма. През този период Сталин наистина има големи заслуги към Комунистическата партия на Съветския съюз и към международното комунистическо и работническо движение. Затова ние не можем да не дадем положителна оценка на ролята и дейността на Сталин през периода до 1934 г., когато той все още се съобразяваше с указанията и предупрежденията на Ленин.

Съвсем иначе обаче стои въпросът за ролята и дейността на Сталин след 1934 г. до неговата смърт. Както знаете, още Ленин в своето писмо-завещание до Тринадесетия конгрес на Болшевишката партия даде правилна характеристика на Сталин, като подчерта, че Сталин е извънредно груб, недостатъчно внимателен към другарите, капризен и злоупотребява с властта. Отрицателните черти на Сталин, които при Ленин се проявяваха само в зародиш, се развиха през периода след 1934 г. в тежка злоупотреба с властта. През този период Сталин, както е известно, беше издигнат до пиедестала на класик на марксизма-ленинизма, на вожд и учител на Болшевишката партия и съветските народи, на вожд и учител на международното комунистическо и работническо движение. Възвеличаването на Сталин в култ нанесе тежки щети на Комунистическата партия на Съветския съюз, на съветската социалистическа държава, на съветските народи и на международното комунистическо и работническо движение.

Този период от дейността на Сталин е свързан с физическото унищожение на много съветски граждани, предимно комунисти, с физическото изстребване на три поколения, изпитани в борбата и предани на делото на комунизма, кадри на ленинската партия. Предприети бяха масови репресии спрямо партийни, държавни, стопански, военни и комсомолски кадри. За да обоснове теоретически линията на масови репресии, и масов терор, Сталин създаде и специална теория. Според тази теория едновременно с успехите в строителството на социализма класовата борба трябвало все повече и повече да се изостря, а главният враг бил вътре в партията, бил врагът с партиен билет. Това, както показаха животът и практиката, е погрешна, антимарксистка, вредна теория. Тя нанесе големи вреди на КПСС и на международното комунистическо и работническо движение.

На Двадесет и втория конгрес бяха разкрити допълнително доста нови потресаващи факти за вредните последици от култа към Сталин, от погаз-

ването на ленинските завети, от грубото нарушаване на социалистическата законност. Вярвам, вие сте чели значителна част от изказванията на делегатите на конгреса и на вас са ви известни тези факти.

Има например много факти за дейността на Сталин, за грешките, извращенията и злоупотребите с властта през годините непосредствено преди започването и по време на Великата отечествена война на Съветския съюз. В резултат на подозрителността на Сталин, въз основа само на клеветнически обвинения, бяха избити много командири и политически работници в Съветската армия: бяха физически унищожени няколко слове командни кадри. Невинна жертва на репресии станаха редица видни и талантиливи военачалници на Съветската армия. Поради лекомисленото, безотговорното и непроницателното отношение на Сталин към заплахата от хитлеристката агресия Съветският съюз фактически се оказа неподготвен да посрещне внезапното нападение, да отбие веднага удара на хитлеровите пълчища. Недостатъчно беше количеството артилерия, танкове, самолети и друго въоръжение, за да бъде даден решителен отпор на врага още в самото начало, за да се прегради пътят на агресора навътре в съветската страна. Хитлеровата армия стигна до Москва, Ленинград и Волгоград, дадоха се много жертви в хора, кадри и материали, докато съветският народ под ръководството на партията се организира и подготви както трябва за войната и да извоюва забележителна победа над фашизма.

Грешките, извращенията и злоупотребите с властта, допуснати през периода на култа към Сталин, доведоха до големи поражения. За тях съветските народи заплатиха с много жертви, с много кръв и разрушения. Иначе жертвите по време на войната биха били значително по-малко. Подробно по тези неща е казано в историята на Великата отечествена война на Съветския съюз, която сега се издава.

През цял един дълъг период Сталин създаваше ненормална обстановка в Комунистическата партия на Съветския съюз, грубо погаваше ленинските норми на партиен живот и ленинските принципи на ръководство, насаждаше антипартийни, неленински методи на работа и ръководство, издигаше в норма на вътрешнопартийния и държавния живот ограничаването на вътрешнопартийната и съветската демокрация. Сталин смаза и върховния орган на Комунистическата партия на Съветския съюз – конгреса. След Осемнадесетия конгрес на КПСС (1939 г.) чак до 1952 г. – близо 14 години – не беше свикан конгрес на партията въпреки изключителните вътрешни и международни събития, станали през този период – Великата отечествена война на Съветския съюз, възстановяването на народното стопанство и пр.

Култът към личността на Сталин нанесе щети и на братските марксистко-ленински партия, на международното комунистическо и работническо движение.

От една страна, през периода на култа към личността се внедряваха догматизмът и сектантството в теорията и практиката на международното комунистическо и работническо движение. Те създадоха сериозни затруднения за развитието на братските партии и на цялото световно комунистическо движение. Догматизмът и сектантството бяха сериозна пречка за сплотяване на работническата класа и всички прогресивни сили около комунистическите партии. Те именно доведоха до изолиране на комунистите в някои страни от широките слоеве на трудещите се, до пасивно изчакване или авантюристически действия в революционната борба. Догматизмът и сектантството попречиха на някои братски партии след Втората световна война да използват новите възможности, създадени в резултат на дълбоките изменения на обстановката и в съотношението на силите в света, в интерес на победата на работническата класа и демократичните сили.

От друга страна, през периода на култа към личността на Сталин бяха подложени на репресии много изпитани в борбата и верни на марксизма-ленинизма кадри на международното комунистическо и работническо движение, видни ръководни дейци на братски партии. През този период бяха подложени на репресии и не малко изпитани кадри на нашата партия, минали през огъня на Септемврийското въстание от 1923 г. и на тежката нелегална борба против монархо-фашистката диктатура, които сега са реабилитирани.

Трябва обаче дебело да подчертаем, че тези факти на репресии над кадри на нашата партия и на други братски партии в никакъв случай не изразяваха истинското отношение на КПСС и съветските народи към Българската комунистическа партия и нейните дейци, към комунистическите партии и техните кадри. Комунистическата партия на Съветския съюз и съветските народи винаги са хранили най-сърдечни, истински братски чувства на дълбоко уважение и любов към нашата партия и нейните кадри. Тези репресии са резултат именно на ненормалната обстановка в КПСС и Съветския съюз, създадена през периода на култа към личността на Сталин, обстановка, в която бяха подложени на репресии многобройни кадри на КПСС, както и кадри на братски партии, в това число и на нашата партия.

Ето такива са фактите за дейността на Сталин през периода след 1934 г., за допуснатите през този период грешки, извращения и злоупотреби с властта.

Другари, говори се: какво са превили Микоян и Хрущов през това време. Трябва да ви кажа, че решенията за избиване на хората са вземани от няколко души – Сталин, Каганович, Молотов, Ворошилов.

ОБАЖДАН СЕ: Маленков.

Т. ЖИВКОВ: Маленков е след това. Никой не се е допитвал. Микоян с години не е присъствувал на заседания на Политбюро. Сталин го е гонил

и му е казал: „Вън, ти си чужд агент, английски агент!“ Ето каква обстановка се създава – избран редовен член на Политбюро, не го допускат на заседание. Хрущов е избран в навечерието на Отечествена война. Той въобще няма нищо общо с тази работа.

Нека сега сложим на везните на историята – тази неумолима обективна съдничка на действията на народите, класите, партиите и видните личности – положителната и отрицателната роля на Сталин, плюсовете и минусите на Сталин. Какво те ще покажат, какъв ще бъде резултатът, каква ще бъде равносметката? На везните на историята рязко натежават отрицателната роля, минусите на Сталин. Такава е обективната истина.

Затова Двадесет и вторият конгрес на КПСС не само още веднъж потвърди оценките и постановките на Двадесетия конгрес на КПСС и осъди култа към Сталин, но отиде докрай. Публично беше разкрита цялата истина за вредните последици от култа към личността на Сталин и допуснатите от него злоупотреби с властта. Изтъкната беше необходимостта да се потърси партийна отговорност от ония, които заедно със Сталин унищожиха хиляди верни и предани синове на съветския народ, а след неговата смърт организираха фракция за сваляне на партийното ръководство, противодействаха на възстановяването на ленинските норми и принципи в партията и държавата, стремяха се да възвърнат порочните и престъпни методи в ръководството на партията и страната. С пълно единодушие, с ясното съзнание, че върши едно справедливо и абсолютно необходимо дело, Двадесет и вторият конгрес на КПСС реши да бъде изваден от мавзолея на Владимир Илич Ленин ковчегът с тялото на Сталин.

Конгресът с желязна логика и аргументирано обоснова необходимостта от пълното, докрай развенчаване на култа към Сталин и на култа към личността въобще, за да се изтръгнат те из корен, да не се повтарят и да не намерят никъде вече проявления.

В резултат на това дълбоко убеждение Двадесет и вторият конгрес на КПСС записа в програмата и устава на партията такива положения, които издигат на качествено ново равнище принципите на колективността в партийното и държавното ръководство, изключват възможността от пожизнено закрепостяване на отделни личности на най-отговорните партийни и държавни постове, осигуряват постоянно обновление на ръководните органи – и с всичко това изключват възможността от рецидиви на култ към личността. [...]

Комунистическата партия на Съветския съюз не се побоя да възстанови истината за Сталин такава, каквато е тя в действителност, да ликвидира до край допуснатите през периода на култа към Сталин грешки, извращения и злоупотреби с властта. И това е напълно естествено и закономерно, то беше вътрешна морална и международна политическа необходимост и дълг на Комунистическата партия на Съветския съюз, на нейното ръ-

ководство. Комунистическата партия е боевият щаб на работническата класа, на трудещите се, тя е партия на народа. Когато отделна комунистическа партия допусне грешки, тя се разплаща за тях. Когато отделни ръководители направят грешки, те също се разплащат за тези грешки. Комунистическата партия на Съветския съюз честно и открито каза на съветския народ и на международното комунистическо движение цялата истина за Сталин и те правилно разбраха нейната линия. А това не е маловажен въпрос. Това е въпрос от изключително голямо значение както за КПСС и вътрешния живот в Съветския съюз, така и за цялото международно комунистическо и работническо движение. [...]

За съжаление, някои ръководни дейци, свързани непосредствено с култа към Сталин, откъснали се от живота, се опитаха да окажат ожесточена съпротива срещу осъществяването на начертания от Двадесетия конгрес на КПСС ленински курс. Те не се спряха и пред най-позорните за един комунист действия: пристъпиха към фракционна подривна дейност, направиха зад гърба на Президиума и Централния комитет таен сговор, за да заграбят партийното и държавното ръководство, пуснаха в ход порочните и недостойни за болшевишкия политически деец методи на борба и интриги. [...]

Няма нищо по-опасно за една комунистическа партия, за нейното единство и единодействие от образуването на фракции и групи в нея, от разгарянето на фракционни борби и задкулисни интриги. Изстраданият горчив опит на международното комунистическо движение потвърждава, че комунистическата партия не може да укрепва идейно и организационно, не може да сплотява масите, ако не се разгромяват незабавно появилите се фракционни групи, ако съевременно не се дава решителен отпор на всеки опит, откъдето и да идва той, за фракционна борба. В партията трябва да съществуват всички условия за проявление и разгръщане на вътрешно-партийната демокрация, за свобода на мненията, за свободно обсъждане на въпросите на политиката и практическата нейна дейност. Естествено е при това да се изказват различни мнения. По такъв начин се изработва единното, правилното гледище, което се утвърждава с партийно решение, задължително за всички. Това обаче в никакъв случай не означава, че по каприза на малка група незрели и недобросъвестни хора партията следва да се въвлеча в безплодна дискусия, че отделни антипартийни елементи могат да предприемат действия за подкопаване на партийното единство, за образуване на фракционни групи, за разкол на партията.

Както е известно, още Десетият конгрес на КПСС през 1921 г. по предложение на Ленин прие специална резолюция против фракционерството и груповщината в партията. В тази резолюция се предвижда да се провежда пълно унищожаване на всякакво фракционерство. Подчертава се, че който не изпълнява това постановление на конгреса, трябва безусловно

и незабавно да се изключва от партията. Тази резолюция стана основа за укрепване единството и сплотеността на КПСС. Антипартийната група на Молотов, Маленков, Каганович и други грубо наруши и това ленинско положение в партията. [...]

В последните няколко години Н. С. Хрущов играе забележителна роля в живота не само на КПСС и съветската страна, но и в живота и борбата на международното комунистическо движение и световната социалистическа система, в международната политика, в развитието на света. Разбира се, няма да бъде в съответствие с принципите на марксизма-ленинизма – а никой няма такова намерение – да се приписва всичко на него, защото творец на историята са не отделните личности, а класите и народните маси. Същевременно обаче трябва да се признае, че с ленинската си проникателност и принципност, с огромния си политически и житейски опит, с изумителната си енергия другарят Хрущов дава най-голям личен принос за правилната политическа линия на нашата борба за победата на мира и комунизма в света, дава могъщия тласък за увеличаване размаха, силата и действеността на тази борба.

Означава ли всичко това, че сега се създава някакъв си „нов култ“ към личността на др. Хрущов, както някои се опитват да подхвърлят? Не, в никакъв случай не може да се каже това. Та нали именно Централният комитет на КПСС начело с др. Хрущов е най-последователният, твърд и решителен борец за пълно ликвидиране на отрицателните последици от култа към Сталин, против възникването на какъвто и да е култ към личността въобще.

Какво означава да се насажда култ към личността? Това означава да се превръща един или друг деятел в герой-чудотворец, да се възвеличава неговата личност, да му се приписват свръхестествени качества, суеверно да се прекланят пред неговия авторитет. Това означава да се постави отделната личност над колектива, над партията, над народа, да се принизи и подцени ролята на народните маси, ръководната роля на партията, да се смаже творческата активност и инициатива на кадрите и трудещите се. Това означава да се потъпкват ленинските норми на партиен живот, ленинският принцип на колективно ръководство, да се създава обстановка за ограничаване и грубо нарушаване на вътрешнопартийната демокрация, за насилствено натрапване мнението на отделната личност, за грубо администриране, за потискане на критиката и самокритиката, за замазване на недостатъците, и лакиране на действителността.

Най-важно марксистко-ленинско положение, от което неизменно се ръководят нашите братски партии в своята теоретическа и практическа работа, е положението, че народът е творец на историята, създател на всички материални и духовни блага на човечеството, че решаваща роля в революционната борба за преобразуване на обществото играе Комунистическата

партия. От това обаче в никакъв случай не следва да се отрича ролята на ръководителя, да се обезличава и принизява неговият авторитет. Любовта на масите към ръководителя, авторитетът на ръководителя са необходими за нашето успешно движение напред. Ръководителят – голям или малък – завоюва авторитет сред народа само със своя труд, със своята енергия, с творческата си мисъл и организаторския си талант. Видната личност само тогава ще изиграе своята роля в историята, когато действително изразява коренните интереси на народа, опира се на народа, изпълнява волята на партията и народа, не се отделя и изолира от ръководния колектив.

За това да се отъждествяват, да се слагат на една дъска авторитетът на ръководителя с култа към личността е не само неправилно, но и вредно. Като отхвърля решително култа към личността, марксизмът-ленинизмът винаги е подчертавал значението на личността в историята, ролята на вождовете и авторитетите в работническото движение. [...]

Другарки и другари,

Опитът на КПСС и съветската държава във всички области на комунистическото строителство – в областта на обществено-политическия, икономическия, идеологическия, държавния и партийния живот, обобщен от Двадесет и втория конгрес на КПСС, има изключително важно значение и за дейността на нашата партия, на нашите държавни и стопански органи, на обществените, масовите и културно-просветните организации. За всички нас работата на Двадесет и втория конгрес е ръководство за действие, богатата съкровищница на опит и мъдрост, от която ние трябва да черпим поуки, за да ръководим и направляваме още по-добре развитието на страната. Цялостен преглед на нашата работа и борба за изграждането на социализма и комунизма в България в светлината на Двадесет и втория конгрес на КПСС ние ще направим на редовния Осми конгрес на Българската комунистическа партия, който съгласно Устава на партията следва да се състои през идущата година.

Какво може обаче да се каже още на настоящия пленум на Централния комитет на партията за нашата работа, като се имат предвид решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС?

Изводите и поуките от Двадесет и втория конгрес на КПСС потвърждават още веднъж правилността на решенията на Априлския пленум на Централния комитет на Българската комунистическа партия, състоял се през 1956 г. След Двадесетия конгрес на КПСС Априлският пленум прави дълбоки изводи за работата и развитието на нашата партия и страна. Съобразно с нашите условия поуките от решенията на Двадесетия конгрес на КПСС бяха положени в основата на цялата партийна, държавна и стопанска работа, на цялата обществено-политическа, културна и възпитателна дейност в страната ни. [...]

Животът потвърди, че Централният комитет на партията правилно постъпи на своя Априлски пленум, като осъди и отхвърли решително чуждия на марксизма-ленинизма култ към личността, който беше пунал корени и в нашата страна, пораждаше неправилни методи на работа, водеше до сектантство и догматизъм в практическата дейност. Както ви е известно, през този период се извърши значителна работа за ликвидиране на култа към личността и свързаните с него порочни методи на работа и ръководство, за преодоляване на неговите вредни последици и отражения в организационната, стопанската и идеологическата работа на партията и социалистическата държава.

Възстановени са ленинските норми на партиен живот и ленинските принципи на ръководство. Те именно сега господствуват в работата на Централния комитет, в дейността на цялата партия и социалистическа държава. Основен принцип на нашата работа е колективността. Стана вече неотменна практика важните въпроси на партийното, държавното, стопанското и културното строителство да се решават след най-широко, колективно обсъждане. Няма нито един що-годе важен проблем на нашата политика, който да не е обсъден и решен или от Политбюро, или от пленума на Централния комитет, или от цялата партия, от трудещите се. Разшири се вътрешнопартийната демокрация. Създадох се условия за по-смело разгръщане на здрава, творческа критика и самокритика, за отстраняване на слабостите и недостатъците, които спъват нашето развитие напред.

Пораснаха неимоверно много авторитетът и ролята на Комунистическата партия като ръководна и направляваща сила, като движещ фактор на нашето обществено развитие, като ръководителка на народните съдбини. Нейните връзки с масите, с народа се разширяват, задълбочават и укрепват.

Укрепна морално-политическото единство на народа. Активизирах се обществените и масовите организации на трудещите се. Разви се по-нататък социалистическата демокрация.

Разшири се и получава все по-голям простор творческата активност и инициатива на трудещите се, на целия народ.

След Априлския пленум бяха премахнати последиците от допуснатите едностранчиви решения и някои сериозни грешки в областта на икономиката, особено в областта на селското стопанство, които криеха сериозна опасност, можеха да задържат по-нататъшното развитие на социалистическото строителство. Възстанови се принципът на материалната заинтересованост на ТКЗС и кооператорите от увеличаване на селскостопанската продукция, засили се действието на този принцип и в другите отрасли на народното стопанство. Разбира се, има какво още да се прави за засилване на материалните стимули у тружениците на социализма.

Всичко това доведе до големи успехи в развитието на нашата социалистическа икономика, до големи завоевания във всички области на материалното производство.

След Априлския пленум на ЦК на БКП се създаде творческа обстановка за постепенното и смело решаване на назрелите въпроси на стопанското, държавното и културното строителство, които общественото развитие поставя на дневен ред.

Сега, като оглеждаме изминатия през последните пет години път, можем да кажем, че това са години на огромна и напрегната работа и борба на Централния комитет, на цялата партия, на целия народ за осъществяване на решенията на Априлския пленум. Самите решения на Априлския пленум се побират само върху няколко печатни странички. А колко усилия, колко труд и напрежение бяха необходими, за да намерят те въплъщение в нашия живот.

Усилията на партията и народа не отидоха напразно. Резултатите на нашия труд и борба са налице, те са повече от прекрасни, а перспективите за развитието на нашата страна са наистина величествени. [...]

Априлският пленум на Централния комитет гласна бързо напред демократизацията на нашия социалистически обществен живот.

В периода на култа към личността централизацията в ръководството на страната беше доведена до крайност. Това сковаваше инициативата и творчеството на кадрите и масите по места, обричаше на бездействие местните партийни, държавни, стопански и обществени организации, принижаваше ролята на профсъюзите, Отечествения фронт, Комсомола, кооперативните и други сдружения в развитието на нашата икономика и култура.

Прекаленият централизъм неминуемо раждаше бюрократизъм и тесноведомствен подход при решаване на проблемите, поставяше тежки препятствия и задържаше мобилизацията на трудещите се за изпълнението на задачите.

Този централизъм доведе до сериозни недостатъци в планирането на народното стопанство, не позволяваше да се съчетават предвижданията на стопанските органи в центъра и по места, да се разкриват и оползотворяват най-пълно резервите в нашата социалистическа икономика.

След Априлския пленум се извърши преустройство на държавното и стопанското ръководство. Партийното и държавното ръководство се приближи до решаващите участъци на материалното производство. Народните съвети се напълниха със съдържание, повишиха се техните права и отговорности. Усъвършенствува се непрестанно начинът на планирането. В резултат на това стопанските и културно-просветните задачи се изпълняват значително по-добре. [...]

Данните показват, че след Априлския пленум в резултат на всенародното движение за разкриване и използване на резервите в икономи-

ката, за ускореното развитие на производителните сили националният доход бързо нарасна. През 1956 г. националният доход на страната беше 28,361 милиона лева, а през 1960 г. той достигна 44,570 милиона лева (По съпоставими цени 1957 г.). Това позволи на партията и правителството да проведат цяла редица мероприятия за повишаване на жизненото равнище на народа. Реалният доход на работниците и служещите на глава от населението през 1956 г. беше 5,292 лева, а през 1960 г. той нарасна на 6,636 лева, а реалният доход на селяните от 3,522 лева се увеличи на 5,559 лв. [...]

Решенията на Априлския пленум на Централния комитет оздравиха атмосферата в нашата партия и страната. Порочните методи на работа през периода на култа към личността създаваха обстановка на недоверие и подозрителност между кадрите. Немалка чест от партийните кадри, честни и предани наши другари, бяха огорчени, някои бяха репресирани. Това създаваше опасност за единството на нашата партия.

Централният комитет на партията извърши огромна работа, за да разчисти съмненията и подозренията, за да създаде атмосфера на пълно доверие и другарство между партийните кадри, да ги сплоти върху партийната линия. Старите, заслужили в борбата против капитализма и фашизма кадри, сега са обкръжени с големи грижи, възнаграждават се морално и материално.

Тази Димитровска линия за грижи и доверие към кадрите, за сплотяване на старите и младите кадри Централният комитет на партията ще следва неотклонно и занаяпред.

В работата с кадрите винаги трябва да се проявява комунистическа принципност. Някои другари, макар и малко на брой, живеят с еснафски настроения, предявяват понякога претенции за високи постове и високи заплати, спекулират със своите заслуги в миналото, не държат достатъчно сметка за своята подготовка и реални възможности. На такива другари трябва да се обясни, че те следва да работят на онзи участък на социалистическото строителство, за който имат необходимата подготовка, че трябва да проявяват партийно съзнание и дисциплинираност. Ако постъпим другояче, това означава да страдат партийните и държавните интереси.

Не може да не се подчертае дебело, че Априлският пленум на ЦК постави върху ленинска основа нашите взаимоотношения със съюзника, с Българския земеделски народен съюз.

Известно е, че до Априлския пленум поради сектантско-догматическата линия на др. В. Червенков по отношение на ролята и значението на БЗНС съществуваша съмнения, на него се гледаше фактически като на котерия, а не на съюзник, подхвърляха се приказки за това, че едва ли е необходимо неговото съществуване и т.н.

Тава беше неправилно и вредно.

Сега нашите взаимоотношения с Българския земеделски народен съюз са други, братски, пропити от взаимно доверие. Българският земеделски народен съюз си има своето важно място в социалистическото изграждане на нашата Родина, участва активно като наш ценен и верен съюзник в решаването на стопанските задачи на село. Освен това трябва да се признаят като много полезни и необходими международните връзки на БЗНС с голям брой сродни партии и организации в чужбина.

Все повече нашият идеологически фронт се очиства от субективизма, все повече и повече в него се утвърждават ленинската принципност и партийност. Създават се постепенно необходимите условия за бързо развитие на науката, за свързване на народното образование с производството, за по-пълно проявление на талантите на дейците на литературата и изкуството, за най-широка културно-просветна дейност. [...]

В периода след Априлския пленум бяха преодолені редица трудности в работата за укрепването на марксистко-ленинското единство на партията. Централният комитет прояви висока принципност и съумя да защити, да запази и да укрепи още повече своето единство, единството и сплотеността на партийните редици. Сега повече от всеки друг път цялата партия стои тясно сплотена около Централния комитет, около линията и политиката на Централния комитет.

Животът показва колко правилно постъпиха партията и Централният комитет, като своевременно удариха против дребнобуржоазната стихия и не позволиха тя да се развихри и вземе връх у нас, като пресякоха опитите на отделни партийни дейци да внесат разединение и разложение сред партийните кадри и членове, да разбият единството и дисциплината в партията, за да постигнат своите нечисти намерения и задоволят болните си кариеристични амбиции. Партията и Централният комитет взеха след Априлския пленум енергични мерки против фракционните и разколническите действия на Георги Чанков, Добри Терпешев и Йонко Панов, които тръгнаха по пътя на демагогията, безпринципността и лекомислието, на рушенето на партийното единство и дисциплина, проявиха кариеристични стремежи и болни амбиции за водачество, опитаха се да натрапят на Централния комитет своя линия и политика, различни от линията и политиката на партията, обединяваха около себе си нездравите елементи в партията.

Имаше, както знаете, значителни трудности и общо в развитието на страната ни като държава. Нейната икономика беше слаба, ограничени бяха нейните възможности. А това от своя страна затрудняваше бързото решаване на някои назрели проблеми на нашето развитие. Преодоляването на тези трудности също не е лека задача.

Другари,

Работата на Двадесет и втория конгрес ще даде своето благоприятно отражение не само върху непосредствената практическа дейност на партията, но и за правилното набелязване на темповете и пътищата за развитието на нашата страна към комунизма.

Държавната планова комисия разработва, както е известно, план за развитието на Народна република България през следващите 20 години. По същество това ще бъде нашата програма за завършване на строителството на социализма и за започване на изграждането на комунистическото общество в нашата Родина. Задачата сега е, опирайки се на принципните постановки, дадени в Програмата на КПСС, вземайки предвид възможностите на нашата страна и нейното сътрудничество с другите социалистически страни, на първо място помощта на Съветския съюз, да разработим правилно главните насоки на икономическото развитие на страната ни, да съставим такъв план, който да осигурява най-бързо нашето движение към комунизма и същевременно да бъде реален, да съдържа резерви за неговото изпълнение и преизпълнение. [...]

Какви следва да бъдат главните насоки при съставянето на перспективния план за развитието на Народна република България до 1980 г.?

Цялостното развитие на нашата страна през този период ще се извършва върху основата на нейното все по-пълно и по-тясно коопериране с другите социалистически страни и на първо място със Съветския съюз. Международното разделение на труда и кооперирането между страните от световната социалистическа система е главното условие за тяхното успешно развитие към комунизма. Затварянето и обособяването на социалистическите страни в рамките на националната им икономика, заставането на пътя на автархията прави невъзможно изграждането на комунизма.

По силата на икономическите закони, които действуват в световната социалистическа система, нашият преход от социализма към комунизма ще бъде съпроводен от процес на все по-тясно свързване и взаимно проникване на икономиката на отделните социалистически страни. [...]

Другари,

По-нататъшното развитие на нашето общество изисква да се издига още повече ролята на Българската комунистическа партия.

И в това отношение ние вървим по пътя на Комунистическата партия на Съветския съюз.

Както и досега Централният комитет на нашата партия трябва да поставя на широко обсъждане в партията основните проблеми на своята политика, да се съветва с партийните маси, да ги информира за своята дейност.

Партийният контрол над дейността на всички без изключения партийни членове – ръководители и редови работници, като се почне от Централния комитет и се стигне до първичната партийна организация, трябва да се засилва. Това ще допринесе за правилното възпитание на партийните кадри и членове, ще укрепи дисциплината, ще издигне авангардната роля на комунистите. Никой не може да бъде извън обсега на партийния контрол, не може да се поставя над него. Всеки опит на кадрите да се отскубнат от партийния контрол е пълен с големи опасности – води до отклонения от партийния път. Култът към личността по същество е именно поставяне на личността над партийния контрол, над партията, а всички знаят последиците от това. Сега, в светлината на решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС, ние трябва още повече да засилваме партийния контрол.

Да издигаме още повече ролята на местните партийни органи и на първичните партийни организации, да повишаваме активността на комунистите при решаването на задачите – такова е едно от най-важните условия за по-нататъшен подем на политическия, икономическия и културния живот на страната.

Нужно е още по-решително да се преодоляват остатъците от общото ръководство на народното стопанство, да се вниква по-задълбочено и по-конкретно в проблемите на икономиката и техниката, с още по-голям размах да се разгръща организаторската работа за изпълнение на стопанските задачи. Следва да се отстраняват проявите на подменяне и опекунство над дейността на административните и стопанските органи, да се развива тяхната инициатива, да расте отговорността им за състоянието на работите.

Другари,

Политбюро на ЦК на БКП смята също, че е необходимо докрай да се разясни и преодолее създаденият в миналото у нас култ към личността на др. В. Червенков. Този култ, както е известно, години наред системно беше насаждан с помощта на всички идеологически, политически и организационни средства. Представата за др. В. Червенков, създадена през периода на култа към личността, не съответствува – както посочи Априлският пленум на ЦК на БКП – нито на действителните способности и качества на др. В. Червенков, нито на действителните негови заслуги към партията и народа. Др. В. Червенков е един от деятелите на Българската комунистическа партия и свършено неправилно и изкуствено той беше възвеличаван и поставен над колектива, над Политбюро и Централния комитет на партията. Ето защо ние смятаме, че е необходимо всякакви преувеличения на ролята и заслугите на др. В. Червенков, всички остатъци от фалшивия ореол, с който все още тук-таме обкръжават неговата личност, да се очистят, за да си остане той в партията и пред народа такъв, какъвто е в действителност.

В тази връзка трябва да кажем, че Двадесет и вторият конгрес на КПСС и пълното разобличаване на култа към Сталин е голяма помощ и лично за др. В. Червенков, за да може той напълно и докрай да осъзнае вредните последици от култа и към неговата собствена личност. Пълното преодоляване на остатъците от всякакви прокултовски наслоения към В. Червенков е необходимо условие за понататъшното марксистко-ленинско възпитание на партията и народа, за извличане на всички поуки и изводи за работата на нашата партия от решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС.

Някои другари се опитват да обяснят грешките, нарушенията на законността и неправилните методи на работа у нас по време на култа към личността на др. В. Червенков с вътрешната и международната обстановка или с влияние на култа към Сталин. Такова обяснение е непълно, неправилно и немарксистическо, защото в него не са взети под внимание субективните отрицателни страни на подготовката и характера на др. В. Червенков.

Всички знаят, че обстановката след Втората световна война, в която живя и работи Георги Димитров, беше много по-сложна и по-тежка. Международните отношения бяха много по-изострени, международното положение на Народна република България беше значително по-тежко, вътре в страната действуваше активно опозицията, експлоататорските класи още не бяха разбити, класовата борба се водеше явно и тайно.

В тази сложна обстановка Георги Димитров спазваше ленинските принципи на ръководство, съблюдаваше метода на колективността в работата, не злоупотреби с властта и не нарушаваше законността в страната. Законите се спазваха и за най-злостните врагове на народната власт. [...]

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 478, л. 7-16; 18-19; 34-35; 73-76; 78-82; 92-93; 99-100; 108-109. Оригинал. Машинопис.

№ 22

Изказване на Вълко Червенков пред пленума на ЦК на БКП против култа към личността

София, 29 ноември 1961 г.

ВЪЛКО ЧЕРВЕНКОВ: Другари, ние чухме обстояния доклад на др. Тодор Живков за историческото дело на Двадесет и втория конгрес на КПСС, за изключително важното както за Съветския съюз и другите социалистически страни, така и за цялото международно комунистическо и работническо движение значение на неговите решения, на

приетата от него нова програма за построяване на комунистическото общество, за изводите, които следва да се направят за нашата партия от тези решения. [...]

Позволете ми да се спра преди всичко на изводите, които следват за нас от нанесения от Двдесет и втория конгрес на КПСС окончателен и съкрушителен удар върху култа към личността на Сталин. В тая светлина по-ясно от всеки друг път се вижда всичката правилност на решенията на нашия Априлски пленум на ЦК от 1956 г., който осъди и отхвърли чуждия на марксизма-ленинизма култ, свързан през определен период с моята личност, свързан с порочни методи на работа и ръководство, с нарушения на колективността, с едностранчивост и субективизъм, с администриране, с налагане на своето мнение, с редица още грешки и извращения. Аз се представях, и в това отношение със собствената си дейност съм спомагал да се представям, като притежател на изключителни качества, на безпогрешност, стоящ високо над колектива и това е създавало и създаваше неправилна представа за мене, незаслужен в действителност ореол. [...]

Априлският пленум на ЦК, преминал изцяло в духа на всемирноисторическите решения на Двдесетия конгрес на КПСС, оказа благотворно влияние върху нашата партия, върху нейните съдбини. Суровата критика, упражнена от него над пусналия и в нашата партия и страна значителни корени култ към личността, беше справедлива и нужна критика. Това казвам не формално, не само защото за недостатъците, слабостите, грешките, за отрицателните последици от култа към личността у нас аз нося отговорност, не само за това, другари, а защото сега наистина напълно съм убеден в справедливостта и необходимостта от тая критика, защото изминалите години, успехите на партията, открилите се блестящи възможности, Двдесет и вторият конгрес на КПСС това неопровержимо доказват и потвърждават.

Двдесет и вторият конгрес на КПСС постанови да се изнесе саркофагът с останките на Сталин от Мавзолея на Ленин и да се погребе до Кремълската стена наред с гробовете на най-видни дейци на КПСС и съветската държава. Заслугите на Сталин и неговото име като голям революционер с това не се отричат и не се заличават. Обаче вредата, която култът към неговата личност е причинил на партията и съветската държава, с нищо не може да се оправдае и не бива да се омаловажава. [...]

Разобличаването на големите извращения и престъпления, станали в Съветския съюз след 1935 и особено през 1937–1938 г. и 1949–1950 г. по времето на Сталин, не могат да бъдат разбрани и правилно оценени, ако не бъдат свързани с култа към неговата личност (те са последица от този култ), с обстановката на безотговорност, на произвол и закононарушения, на заблуда и интриги, на лакиране и прикриване на действителността, на угодничество и пр. и пр. Тия разобличения, които бяха направени вътреш-

но още на Двадесетия конгрес на КПСС, но сега им се даде публичност – трябва да се възприемат като абсолютно нужна мярка, наред с другите мерки, за да се направи невъзможно повторението на подобни тъмни прояви в социалистическото общество.

Ние много дълго време сме се възпитавали, възпитавали са ни и ние сме възпитавали – кой повече, кой по-малко, кой с всички сили, като мене например, – в чувства на уважение и преданост към Сталин. Поради това, има все още хора, на които сега е трудно да възприемат докрай някои оценки и изводи за Сталин, направени от Двадесет и втория конгрес на КПСС. Трябва обаче да се възприеме, цялата партия да помогне на такива хора с убеждение да възприемат и да разберат всичката правилност на борбата за преодоляване на извращенията, за тяхното осъждане като една безусловно правилна, абсолютно необходима стъпка напред. Неприятно е да се превръща тъмната страница от миналото – безусловно, колко по-добре щеше да бъде да я нямаше тази страница. Но наред с многото и многото славни и светли страници в историята на КПСС има, за голямо съжаление и тъмна, свързана с името на Сталин, и тя трябва да се види, да се обясни, да се посочи как е била възможна, за да се вземат мерки никога вече да се не повтори. [...]

Антипартийната група на Молотов, Маленков и Каганович беше разобличена, бита и разбита през 1957 г. Тя не разполага с никакво особено влияние сега. Не можеше обаче да се турят всички точки над „и-то“ на борбата против култа на личността и неговите последици, ако не се разобличиеше антипартийната група, нейните деяния, като несъвместими с членството в партията.

Какво всичко това значи за нас, българските комунисти?

То означава да продължаваме делото на Априлския пленум на ЦК – настойчивата и последователна работа за развитието и укрепването, за понататъшното усъвършенствуване на ленинските норми на партиен живот, на вътрешнопартийната демокрация, да направим духа на Мартенското съвещание от тази година постоянен дух в работата на цялата партия, на всеки партиен член, на всички социалистически труженици.

Разчиствайки докрай отрицателното наследство от миналото, ние вървим напред, осигуряваме си голям устрем напред, получаваме възможност така всеотдашно да подобрим методите на своята работа и ръководство, че те най-добре да отговарят на нашето ускорено движение към комунизма. Това разчистване говори за силата на Комунистическата партия. То показва колко чужди на истината са вражеските брътвежи за това, че уж култът към личността и извращенията, породени от обстановката, която той създава, били свойствени на нашата система. Буржоазните идеолози използват нашата самокритика, за да атакуват социалистическия строй. Те няма да успеят обаче да отклонят вниманието ни, усилията ни да бъде

доведено докрай делото на Двадесетия и Двадесет и втория конгреси на КПСС за пълното разчистване на пътя от каквито и да било остатъци от култа към личността. Обстоятелството, че зловредният израстък – култът към личността – е изрязан, осъден, разобличен, че неговите остатъци се премахват и се създават гаранции, че той няма да бъде отново допуснат, говори за жизнената сила на нашия строй, на социализма, за небивалите по размах възможности, които той в себе си крие, за невиджаните победи, към които той върви. [...]

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 478, л. 112-113; 115-117; 126-127. Оригинал. Машинопис.

№ 23

Заклучително изказване на Тодор Живков пред пленума на ЦК на БКП за етапите на борбата против култа към личността

София, 29 ноември 1961 г.

ТОДОР ЖИВКОВ: Другарки и другари,

Настоящият пленум на Централния комитет на партията прояви висока марксистко-ленинска зрялост и принципност, забележително единомислие и единство в положителната оценка на решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС, на политическата линия на Централния комитет на нашата партия и неговата практическа дейност. Може да се каже, че този пленум е продължение на започнатото дело от Априлския пленум. [...]

Ще се спра на главните въпроси, които ние следва добре да разясним.

Има един основен въпрос, който не можем да не поставим и да не изясним пълно пред окръжните активи, пред партийните организации, а където и доколкото е необходимо, и пред обществените организации. Става дума за култа към личността, за неговото окончателно развенчаване и у нас. [...]

Правилно отбелязаха някои другари, че култът към личността не е абстрактно понятие. Става въпрос за култа към личността на Сталин и за култа към личността на др. В. Червенков. Нещо повече от това, което беше съобщено в печата и тук се каза, няма да прибавя. Искам само да напомня, че този въпрос трябва да го поставим и разясним пред цялата партия. Сталин е това, което го показва Двадесет и вторият конгрес на КПСС. На конгреса именно той беше показан такъв, какъвто е в действителност. По такъв начин беше възстановена историческата правда.

Сега в цялата наша политическа и възпитателна работа трябва да покажем Сталин такъв, какъвто го оцени Двадесет и вторият конгрес на КПСС, какъвто и ние тук го посочихме. Открито трябва да кажем пред партията и народа: няма да се помиряваме повече Сталин да бъде издиган на пиедестала на класиците на марксизма-ленинизма, да се поддържа в една или друга форма култът към Сталин. Всички комунисти са длъжни да стоят на позициите на Двадесетия и Двадесет и втория конгрес на КПСС. Повече в нашата партия няма да се кланяме на Сталин, няма да се помиряваме с каквито и да било прояви на култ към Сталин, на възвеличаване на неговата личност. И ние няма да спрем, докато не очистим напълно нашите редове от вредните последици на култа към личността. Такава е нашата, Българската комунистическа партия – партия марксистко-ленинска, вярна докрай на принципите на марксизма-ленинизма и пролетарския интернационализъм, напълно солидарна с Комунистическата партия на Съветския съюз и нейния Централен комитет.

Ние, Политбюро на ЦК на БКП, напълно поддържаме изказванията на членовете на Централния комитет на настоящия наш пленум, че сега е необходимо да се развенчае напълно и докрай култът към личността на др. В. Червенков. Пленумът съвсем правилно и с рядко единодушие реши др. В. Червенков да бъде изваден от състава на Политбюро.

Другари, др. В. Червенков не е разбрал, не е почувствувал духа на Двадесетия и на Двадесет и втория конгрес на КПСС. Др. В. Червенков не е разбрал и почувствувал духа и съдържанието и на Априлския пленум на ЦК на БКП, не е осъзнал вредите, които култът към неговата личност нанесе на партията и страната. Нищо от това той не е разбрал и няма да разбере. Той, дето се казва, така и ще си умре.

По време на Априлския пленум др. В. Червенков поставяше въпроса така: „Другари, какво искате от мене? Защо цялата вина за периода на култа към личността стоваряте върху мене? Защо се използва Двадесетия конгрес на КПСС, за да се бие по мене? Толкова ли съм аз лош? Толкова ли е черен дяволът?“

Примерно такава позиция зае и подобни неща каза той и на заседанието на Политбюро, когато обсъждахме материалите за настоящия пленум на Централния комитет на партията. Той каза: „Нали на Априлския пленум си направих самокритика? Дайте сега да работим, дайте и на мене възможност да работя. Аз съм разбрал до дъно моите грешки, допуснати през периода на култа към личността. Защо сега се използва Двадесет и вторият конгрес на КПСС, за да се поставя отново този въпрос?“

Между впрочем следва да се каже, че има и други, които не са убедени в случая с др. В. Червенков. А има и такива, които смятат, че до Априлския пленум ние сме го зяпали в устата, че той едва ли не ни е водил за носа.

Трябва да ви съобщя, че това не е така. Въпреки тежката обстановка по време на култа към личността на др. В. Червенков, у нас растяха и се организираха сили за изменение на тази порочна обстановка и практика. На Априлския пленум на ЦК на БКП през 1956 г. ние не разказахме за това. Но сега аз ще разкажа, смятам за свой дълг да разкажа тук някои неща.

Преди всичко искам да изтъкна, че пръв, който даде отпор на др. В. Червенков и който се зае с организиране на сили за изменение на ненормалната обстановка на партията и страната, беше др. Владимир Поптомов. Аз се прекланям пред др. Владимир Поптомов като пред доблестен деятел на Българската комунистическа партия, като пред смел и кристално чист комунист.

Ще ви разкажа някои неща, станали до Двадесетия конгрес на КПСС – преди и след смъртта на Сталин, тъй като след Двадесетия конгрес на КПСС работите бяха по-други, създадох се благоприятни условия да се води борба за изменение на ненормалната обстановка у нас.

Беше създадена комисия на Политбюро на ЦК на БКП с председател др. Вл. Поптомов, която да разгледа резултатите от следствието на някои арестувани другари.

ГЛАС: Да, др. Поптомов беше председател на тази комисия.

Т. ЖИВКОВ: Когато работата на комисията беше към завършване, отидох при др. Вл. Поптомов и му казах, че съм работил с другарите Славчо Трънски и Здравко Георгиев, познавам ги добре и, че тези другари не са и не могат да бъдат провокатори. Др. Вл. Поптомов тогава ми отговори: „Нищо вярно, Живков, няма в тая работа, в тези обвинения. И тези другари, и другите другари не са провокатори. Всичко е монтаж. При ненормална обстановка се вършат разследванията. Това е много опасно явление за партията и страната. На какво прилича това, накъде отиваме?“ Тази комисия, макар че беше утвърдена от Политбюро, не направи в Политбюро никакъв доклад за своята работа. Къде и какво тя е докладвала, на мене и досега не ми е известно.

След това обаче с др. Вл. Поптомов сме разговаряли неведнъж по въпроса за ненормалната обстановка у нас, обсъждали сме начина, по който тя трябва да се измени. В онази изключително тежка и ненормална обстановка – обстановка на злоупотреба с властта, на репресии и унищожаване на честни кадри, обстановка на погазване на колективността в ръководството и на безпрекословното господство на мнението на една личност, обстановка, при която в крайна сметка въпросите се решават еднолично от др. В. Червенков, – имаше само един път, един начин за действие: да се организират сили в Политбюро и Централния комитет и, както повеляват партийните норми, въпросът за изменение на ненормалната обстановка да се постави на обсъждане и решаване в Политбюро и

Централния комитет на партията. Друг път, друг начин освен този тогава нямаше.

Ето защо и ние с др. Вл. Поптомов дойдохме до този именно извод и започнахме работа в това направление. Др. Вл. Поптомов обаче преждевременно почина. [...]

Първият другар от Политбюро, с когото реших да разговарям по тези въпроси, беше др. Енчо Стайков. Мислех си как да постъпя – направо ли да му поставя тези въпроси или по заобиколен начин да сторя това? Реших това да стане по заобиколен начин. Поканих др. Е. Стайков да отидем заедно с него на обиколка из бивша Смолянска околия. Той се съгласи. Спомням си, че когато пътувахме из Родопите, спряхме на едно място да закусим. Понеже духаше вятър, подслонихме се зад една скала. Там именно започнах с др. Е. Стайков разговор отдалече, започнах, така да се каже, да го опипвам. Започнахме, дето се вика, взаимно да се опипваме и в края на краищата стигнахме до общото разбиране, че трябва да се създадат организирани сили за изменение на ненормалната обстановка и че за това следва да се информира и Президиумът на ЦК на КПСС.

Между впрочем в разговора с др. Е. Стайков се уговорихме, че може да се разчита за това дело и на Георги Чанков. И следващият, към когото се насочих, беше Г. Чанков. В няколко разговори, които водих с него, останах с впечатление, че той е съгласен с мене. Но по-късно Г. Чанков се огъна, на това обаче специално ще се спра по-нататък.

Третият другар от Политбюро, с когото започнах разговор на тази тема, беше др. Георги Дамянов. На мене ми беше известно, че др. Г. Дамянов е близък с др. В. Червенков. Те са работили заедно зад граница. Но също така аз знаех, че др. Г. Дамянов беше принципен и честен комунист и деятел на нашата партия. Затова се реших да отида при него и да разговарям по тези въпроси. Срещата стана в Президиума на Народното събрание, в кабинета на др. Г. Дамянов. Разказах му най-подробно за нашите разговори и намерения с др. Вл. Поптомов. Заявих, че се обръщам към него като към стар и опитен другар, че, ако той вземе присърце работата за изменение на ненормалната обстановка в партията и страната, то за това дело партията ще му бъде вечно благодарна. В този именно дух разговарях с него. Спомням си, сякаш беше вчера: Др. Г. Дамянов стана, целият почервеня и дълго се разхожда, без да каже нито дума. През това време аз седях на канапето до бюрото му като на тръни и си мислех: „Какво отношение ще вземе той? Ако вземе отрицателно отношение и съобщи на др. В. Червенков – делото пропада“. След като се разхожда няколко минути, др. Г. Дамянов каза: „Съгласен! Не бива повече да се търпи тази обстановка! Трябва да се действа!“ Др. Г. Дамянов подчерта, че е нужно да се действа умно, внимателно и изложи пред мене и други някои свои съображения.

След това започнах разговори по тези въпроси с др. Борис Тасков – тогава секретар на Централния комитет на партията. След много разговори др. Б. Тасков се съгласи с мене, че е необходимо да се действа за изменение на ненормалната обстановка. Когато извадихме др. Б. Тасков от състава на Политбюро, някои другари ме питаха – защо след Априлския пленум на ЦК сме издигнали др. Б. Тасков за член на Политбюро, тъй като той нямал качества за член на Политбюро. Едно от съображенията за издигането на др. Б. Тасков тогава за член на Политбюро беше, че през този период той помогна за това, макар да знаеше, че имаше риск и че това можеше скъпо да му коства.

В Политбюро вече се чувствуваше как постоянно нарастваше съпротивата срещу неправилните действия на др. В. Червенков и се оказваше съпротива. И може да се каже, че на повечето заседания на Политбюро се получаваха сблъсъци с др. В. Червенков по един или друг въпрос, от въпросите за селското стопанство; въпросът за съдбата на столовете на работниците и служителите; формулировката на др. В. Червенков, че България вече е индустриално-аграрна страна; формулираното от него положение, че главна задача в областта на промишлеността е развитието на леката промишленост; неговата постановка за рязко подобряване на материалното положение на трудещите се и пр. – се обсъждаха в Политбюро при много напрегната обстановка и при остри спорове с др. В. Червенков. Независимо че тогава нито едни назрял въпрос не се реши, че изказаните съображения от членове на Политбюро не се вземаха предвид и нещата си оставаха така, както смяташе др. В. Червенков, съпротивата срещу др. В. Червенков все повече нарастваше. Отиваше се вече към решително сблъскване.

По това време бях вече информирал чрез съветския посланик в София Президиума на ЦК на КПСС за създадената ненормална обстановка у нас и, че при тази обстановка не може да се реши нито един назрял въпрос на нашата икономика, нито един коренен въпрос на нашето развитие.

Наскоро след това отидох при Г. Чанков и му казах, че трябва вече непосредствено да се действа. Но когато въпросът се постави ребром, Г. Чанков се огъна, независимо че по много въпроси е спорил с др. В. Червенков, Г. Чанков заяви, че не бива да се действа, че ако се пристъпи към действия, ще се дадат излишни жертви. Да, когато ребром се постави въпросът да се действа, той се огъна. Защо? Защото на него му липсваше партийна смелост, защото той добре знаеше, че това е съпроводено с риск и че при неуспех най-малкото, което би последвало в онази обстановка, беше затворът.

СЛ. ТРЪНСКИ: Страхливец!

Т. ЖИВКОВ: Да, Г. Чанков се изплаши. Не случайно при тържественото откриване на водопровода в Стара Загора, станало непосредствено

преди Двадесетия конгрес на КПСС, Г. Чанков започна речта си с думите, че лично от името на др. В. Червенков приветствува най-горещо старозагорските трудещи се.

Г. Чанков с това свое поведение временно осуети нашия план и забави непосредствените действия за изменяне на обстановката. Справедливостта изисква обаче да отбележа, че Г. Чанков не ни издаде на др. В. Червенков. [...]

Другари, сега съвсем накратко за обстановката по време на Априлския пленум.

Някои другари поставят въпроса – защо на Априлския пленум оставихме др. В. Червенков в състава на Политбюро? Сега, 5 години след Априлския пленум, още по-уверено можем да кажем, че тогава ние постъпихме правилно. На Априлския пленум Централният комитет и цялата партия бяха поставени при положение да водят борба, така да се каже, на два фронта:

От една страна трябваше да се ликвидира ненормалната обстановка в партията и страната, създадена се в резултат на култа към личността на др. В. Червенков. Тази борба се усложняваше и от обстоятелството, че др. В. Червенков упорстваше да види и признае своите грешки.

От друга страна трябваше да се води борба срещу дребнобуржоазната стихия, която заплашваше да залее една част от партийните членове и кадри и по такъв начин можеше да създаде много големи трудности на партията и държавата. Опасността от дребнобуржоазната стихия се засилваше особено много от обстоятелството, че тя се възглавяваше, насърчаваше и вдъхновяваше от членове на Централния комитет на нашата партия, ръководени от кариеристични попълзновения. Следователно в този период дребнобуржоазната стихия беше много опасно явление за партията и страната. Ето защо съвсем правилно тогава силите решително се насочиха против разколниците и кариеристите, против дребнобуржоазната стихия, за нейното бързо преодоляване и ликвидиране.

Трябва да ви съобщя, че като оставихме на Априлския пленум др. В. Червенков в състава на Политбюро, ние изхождахме и от едно особено важно съображение, ръководехме се от интернационалния дълг на нашата партия: не биваше в никакъв случай да допуснем да се разбие нашата партия, нейното единство и нейното ръководство, и с това да дадем лош пример на други братски партии, тъй като международният авторитет и влияние на нашата партия са големи.

[...] По такъв начин Централният комитет запази името и авторитета на нашата партия като партия със здрави интернационални традиции. Крепки връзки свързват нашата партия с Болшевишката партия. На нея ѝ е преливана здрава кръв, болшевишка кръв. Нейният дълбок интернационализъм, нейното чувство за интернационален дълг са едно от най-големите богатс-

тва на нашата партия. Това богатство ние трябва да пазим и да укрепваме по-нататък.

Ето другото съображение, което ни ръководеше да постъпим на Априлския пленум така, да водим борба на два фронта.

ГЛАС: Правилно! [...]

Другари, в изказванията на отделни другари имаше неправилни нотки. Според тези нотки у нас едва ли не е спряно провеждането на решенията на Априлския пленум за развенчаване култа към личността и сега като че ли тепърва ще започнем тази работа. Вярно е, че работата в това отношение не е доведена докрай, но в същото време, както всички подчертаха, Централният комитет и цялата партия след Априлския пленум извършиха огромна работа за тържеството на ленинските принципи и норми на партиен живот.

Да вземем култа към личността на Сталин. Вие всички знаете, че Двадесетият конгрес на КПСС решително го осъди. Но всичко ли беше доведено докрай тогава? Не. Но сега съветските другари не говорят, че не са решили всичко докрай на Двадесетия конгрес.

Въпросът за ликвидирането на култа е процес и на всеки отделен етап трябва да се действува конкретно. [...]

Силата на политическото ръководство се състои в умението трезво да отчита обстановката и тогава да действува. Трябва да подчертая, че не всичко можеше и следваше да се решава докрай навремето. Вие добре знаете, че тогава избухнаха унгарските събития. Те излязоха на преден план и въпросът за култа остана на по-задна линия. Така беше не само у нас, но и в другите социалистически страни. Сега можем да кажем: през този период нашата стратегия и тактика бяха правилни. В заключение: не бива да се внася никакво съмнение, че не се осъществяват решенията на Априлския пленум. Те побеждават и създадоха цял етап в живота на партията и народа.

А. ЮГОВ: Въпросът за ликвидирането на култа към личността трябва да се разглежда като процес, а не като нещо еднократно.

Т. ЖИВКОВ: Правилно.

Каква главна задача стои сега пред нас?

Неотклонно да провеждаме начертаната от Априлския пленум линия, която е правилна и ни донесе толкова големи успехи. В духа на решенията на Двадесет и втория конгрес да подобряваме още повече нашата работа във всички сектори.

Нашата партия постигна такива големи успехи след Априлския пленум, защото още повече укрепна единството на ЦК, на нейните редове. Това ни даде възможност да вдигнем целия народ и да запишем много победи. Следователно, сега едно от главните, бих казал, решаващо условие за нашите успехи е да укрепваме единството на партията, като почнем от

Политбюро, Централния комитет и стигнем до последната първична партийна организация. Трябва да се дава решителен отпор на всеки, който се опита да разбива единството на нашите редици. [...]

Следващият въпрос е да се развива колективността в работата на Централния комитет и на всички партийни и държавни органи. Няма от какво да се плашим, другари. Нашата партия израсна, израснаха нейните кадри, засили се активността на комунистите. Сега много зависи от това каква обстановка ще създаваме в партийните органи и организации. Нека по въпросите комунистите дават своите мнения и предложения. От това само ще спечелим. Но заедно с развитието на колективността нужно е да възпитаваме дейците в дух на лична отговорност за работата им. След като са изявени мненията, след като сме разисквали и решили, трябва да действваме. Иначе всяко дело ще загине. [...]

Накрая ще се спра на повдигнатия тук въпрос за състоянието на идеологическата работа за възпитанието на младежта и народа. В тази област имаме много големи успехи. Но имаме и големи неблагоприятия. Какво е необходимо? Необходимо е пленум на Централния комитет по тези въпроси. Да го подготвим добре и после да организираме в зала Универсиада едно Мартенско съвещание на идеологическия фронт. [...]

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 478, л. 266-275; 303-308. Оригинал. Машинопис.

№ 24

Протокол „А“ № 13 на Политбюро на ЦК на БКП с предложения и решения за преименуването на обекти, носещи името на Сталин

София, 8 декември 1961–11 януари 1962 г.

Присъствуват другарите: Боян Българанов, Митко Григоров, Райко Дамянов, Георги Цанков, Антон Югов, Димитър Димов, Младен Стоянов, Тодор Прахов, Тано Цолов, Живко Живков.

[...]

II. Относно преименуването на някои национални обекти, носещи името на Сталин.

1. Да се преименуват националните обекти, които носят името на Й. В. Сталин и на участници в антипартийната група, както следва:

Връх „Сталин“ в Рила планина – на връх „Мусала“.

Язовир „Сталин“ край София – на язовир „Искър“.

ТЕЦ „Сталин“ – на ТЕЦ „София“.

Слаботоковият завод „Кл. Ворошилов“ – на „Слаботоков завод“ – София.

Машиностроителният и металодобивен завод „Сталин“ в Димитрово – на „Машиностроителен завод“ – Димитрово.

Книжно-мукавеният завод „Сталин“ в с. Кочериново – на книжно-мукавен завод „Фридрих Енгелс“.

Институтът за прогимназиални учители „Й. В. Сталин“ в гр. Станке Димитров – на институт за прогимназиални учители „Кирил и Методий“.

Възлага на др. Антон Югов да внесе съответното предложение в Министерския съвет.

[...]

ПРОТОКОЛ

Днес, 8 декември 1961 г., Комисията по наименованията при Президиума на Народното събрание има заседание при следния дневен ред:

1. Разглеждане писмо № 2067 от 6 декември 1961 г. на СГНС за преименуване на обекти от национално значение.

Присъстват: Специалистите – членове на комисията – акад. Владимир Георгиев, проф. Цветан Тодоров, проф. Стефан Станев и инж. Димо Цонев; от отдел Народни съвети на Президиума на Народното събрание – Илия Тимов и Иван Нейчев.

Заседанието се председателстваше от секретаря на Президиума Тачо Даскалов.

По дневния ред докладва главният инспектор при отдел Народни съвети на ПНС Иван Нейчев.

ИВ. НЕЙЧЕВ: Софийският градски народен съвет с писмо № 2067 от 6 декември 1961 г. предлага да се преименуват следните обекти, които носят името на Сталин:

1. Досегашният булевард „Сталин“ – на булевард „Витоша“

2. Досегашният булевард „Сталинград“ – на булевард „XXII конгрес на КПСС“.

3. Язовир Сталин – на язовир „Искър“.

4. ТЕЦ Сталин – на ТЕЦ „София“.

5. Квартал „Сталин“ в Парка на свободата – на квартал „Изток“. Този квартал не е наименован с указ на Президиума на НС.

6. Жилищен комплекс Сталин – на жилищен комплекс Изток.

7. Улица Сталинградска епопея – временно да остане без име.

8. Основно училище № 1 на ул. „Стара планина“ – да остане за сега без име с цифрово наименование.

9. Техникумът по машиностроене на бул. „Стамболийски“ № 92 – да остане само като Машиностроителен техникум – София.

10. Средното училище № 48 на ул. „Клокотница“ № 21 – да се наименува на старото си име „Йосиф Ковачев“.

Също така има предложение и Машиностроителният завод Сталин в Димитрово да се преименува МЗ „Машиностроител“.

ПРЕДС. Т. ДАСКАЛОВ: Моля другарите да вземат отношение по предложенията.

АКАД. ВЛ. ГЕОРГИЕВ: Не е удачно да се наименува улица „XXII конгрес на КПСС“. По-добре да остане засега без име.

Миналият път обсъдихме въпроса за преименуване на връх „Сталин“ в Рила планина на връх „Звезден“. Ще бъде удобно да се нарича „Звезденска метеорологическа станция“, „Звезденски езера“, „Звезденски хижи“ и т.н.

В тракийска древност Рила планина се е наричала Дунакс. И днес съществува местност в Рила, която се нарича Дунава. За самия връх „Мусала“ не се знае как се е казвал преди това. Мусала е старо персийско и турско име и не бива да остава.

Трябва да се върнем на имената Варненски залив и Варненско езеро, както се нарича и градът Варна. Градът се пренаименува, но езерото и заливът носят още името Сталин.

Що се отнася за ТКЗС, които носят името Сталин, да отпадне името и да бъде ТКЗС в еди-кое си село.

Ако в София няма улица на името на Енгелс, улица „Сталинград“ да се преименува на името на Енгелс.

ПРОФ. ЦВЕТАН ТОДОРОВ: Да приемем предложенията на СГНС, с изключение на бул. „Сталинград“, за който се предлага да бъде „XXII конгрес на КПСС“. Не е удобно за улица такова име.

Що се отнася до наименованието Машиностроителен завод „Машиностроител“ това също не е удачно. Има тавтология. По-добре е да си остане Машиностроителен завод в Димитрово.

ПРЕДС. Т. ДАСКАЛОВ: Връх „Мусала“ е най-висок връх на Балканите. Не би ли могъл да се нарече връх „Гигант“ или „Исполин“.

ПРОФ. ЦВЕТАН ТОДОРОВ: Гигант не е българска дума. Звезден е по-сполучливо.

ПРОФ. Т. ДАСКАЛОВ: Има ли други бележки по предложението на СГНС?

ИНЖ. ДИМО ЦОНЕВ: Приемат се тези предложения, без бул. Сталинград.

ПРЕДС. Т. ДАСКАЛОВ: С това се изчерпва дневният ред. Мнението на другарите, които се изказаха, ще се има предвид при вземане решение от Президиума на Народното Събрание.

Закривам заседанието.

Съставил протокола: (п)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 4661, л. 1–2, 62–64. Оригинал. Машинопис.

**Доклад от Тодор Живков, изнесен на заседание
на пленума на ЦК на БКП за допуснатите от Антон Югов,
Георги Цанков, Руси Христов и др. извращения
в периода 1949–1950 г.**

София, 4 ноември 1962 г.

ТОДОР ЖИВКОВ: Вярвам, другари, че всички ще се съгласим, че нашият пленум, избран на Седмия конгрес на партията, извърши огромна организаторска и политическа работа за преодоляване докрай вредните последици, създадени у нас в резултат на култа към личността до Априлския пленум. Но също така вероятно ще бъдем всички единодушни, че нашият пленум не си е довел работата докрай. Ще бъде голям минус за нашия ЦК, ако не отиде докрай, ако се яви пред конгреса без да си е завършил работата. Аз няма да се впускам в историята на въпроса, защо нашият пленум досега не можа докрай да реши всички въпроси, а трябва сега, няколко часа преди конгреса, да се събираме. Ако ние не отидем с персонални изводи за непосредствените виновници през този период, за грубите извращения в органите на ДС, за погазване на законността в нашата страна, то това ще бъде непонятно и за конгреса на партията и за цялата партия. Въпросът ще стои така: ЦК на партията не намери сили и кураж в себе си да реши докрай тези въпроси, да приложи устава на партията.

Може ли ние да избегнем това черно петно в историята на нашата партия? Не, другари, в никакъв случай. Ние, Политбюро, не смятаме, че трябва сега работите да се драматизират и да почнем отначало, от Априлския пленум на ЦК. Не. Но ние всички знаем, кой повече, кой по-малко, по същество какви неща станаха тогава. Ние знаем, че бяха арестувани наши другари, дейци на нашата партия, които бяха подложени на средновековни, хитлеристки инквизиции в органите на ДС, за да изтръгнат от тях такива показания, каквито бяха удобни на следствието. Ние също така знаем, че загинаха някои видни дейци на нашата партия, загина и първият секретар на ЦК др. Трайчо Костов. Вярно е, че това стана не по наша инициатива. Като казвам наша инициатива аз имам предвид тогавашното партийно ръководство. Това беше пренесено, насадено и дирижирано от Сталин, лично от него и от неговите оръдия, които се подвизаваха тук в нашата страна. И не само тук, другари, това беше във всички наши братски европейски комунистически и работнически партии, във всички без изключение. Ние знаем фактите какви са. Вярно е, че тези слепи оръдия на Сталин непосредствено се занимаваха със следствието тук, до голяма степен те държаха работите в ръцете си. Но от това в никакъв случай не

следва, че тези наши другари, които бяха тогава начело на министерството и на органите на ДС, нямат вина. Ако ние застанем на такава постановка, тя ще бъде не принципна постановка, не партийна постановка, не последователна постановка. Това би означавало ние да снемем отговорността от всеки един, в сектора на който, по силата на всевъзможни причини, стават безобразия, само заради това, защото видите ли други фактори имало. Такава постановка не може. Това няма да действа възпитателно. Как ще разясняваме в партията, как ще разясняваме сред народа. Винаги на нас ще ни навират и ни навират в очите тези факти.

Как стоеше този въпрос на Априлския пленум? Този въпрос беше един от главните въпроси на Априлския пленум. След Априлския пленум, когато ние разяснихме в партията, този въпрос беше един от главните въпроси, който се повдигаше на партийни събрания. На Ноемврийския пленум този въпрос също изпъкна пред ЦК, а когато разяснявахме въпроса в партията той отново се повдигна. Но да кажем ние сега ще отидем на конгреса на партията да говорим реално, така както са се сложили нещата и както реално ще отидем и отиваме на конгреса. На конгреса този въпрос ще се повдигне. Но да допуснем, че ще урегулируем това. Това е възможно. Нашата партия е дисциплинирана. След конгреса новият Централен комитет ще го повдигне, когато ще избираме Политбюро, когато ще конструираме ръководните партийни органи. Но да кажем, че и тогава този въпрос ще го избегнем. След това трябва да разясняваме в партията, тъй като непонятно ще бъде в партията, защо не сме отишли докрай, защо не сме направили персонални изводи. Но да допуснем, че ние и тогава ще разясним, ще успокоим партията, то все едно след 1–2 години ще се постави този въпрос. Партията ще го реши този въпрос. След 10–20 години партията ще го реши, не може да не го реши. Ето защо не остава нищо друго, освен нашият Централен комитет, който беше избран от Седмия конгрес, да довърши работата, да не оставя работата да я вършат други да се яви на Осмия конгрес и да доложи, че той е решил всички въпроси и да вървим напред.

Ние не смятаме, че на конгреса този въпрос трябва да се върти. Това ще бъде, другари, незряло от наша страна, това би означавало ние да отклоним работата на конгреса от големите негови предназначения и задачи, които следва той да обсъди и реши. Това би означавало отново да дадем повод и такава линия, която да развихри всевъзможни страсти в партията. Това ще бъде незряло. Очевидно нашият ЦК така няма да постъпи. Но все едно на конгреса трябва да доложим какво сме решили по този въпрос. И аз съм дълбоко убеден, че конгресът ще разбере и ще съсредоточи своето внимание по главните въпроси, които ние внасяме като ЦК за обсъждане. Това ще разчисти и атмосферата в конгреса, след конгреса, и в цялата наша партия.

Ние внасяме за обсъждане на предстоящия конгрес, така да се каже, практическа програма за нашата партия – генерална перспектива за строителството през този период и на комунистическото общество, на най-висшето общество, което човешкият ум в лицето на марксизма-ленинизма е създал и се осъществява, най-хуманният, най-човечният строй, най-прекрасният строй, който е настояще и бъдеще на човечеството.

Ние внасяме нов проект за устав в ЦК, където издигаме още повече авангардната роля на комунистите. Записани са конкретни предложения – инициатива, отговорност на комуниста, изискват се нови морално-политически качества за члена на партията. В същото време ние не решаваме един въпрос, не отиваме да поставяме въпроса за персоналната отговорност на някои другари, които през този период не се оказаха на своето място и не намериха сили в себе си, въпреки че всичко са виждали, докладвано им е всеки ден какво е положението.

За какво конкретно става дума? Ние смятаме, че ЦК следва да обсъди въпроса и да потърси персонална отговорност за всичко това от другарите Вълко Червенков, Антон Югов, Георги Цанков, Руси Христов, Георги Кумбилиев, Иван Райков и Апостол Колчев. Аз няма да се спирам за ролята на Червенков, тя е известна. Той е, така да се каже, в центъра. Всичко изхожда от него, с него се съгласува и т.н.

Каква е била ролята на др. Антон Югов? Извращения в нашата страна започнаха по време, когато др. Антон Югов беше министър на вътрешните работи. Или можем да кажем така: др. Антон Югов се явява родоначалник за нашите условия на извращенията. Тогава се арестуват стопанските дейци: начевци, Секеларов, Тутев. Всички те са навързани в целия този процес. През това време се арестува др. Трайчо Костов. През това време започва разработката на маса партийни деятели и функционери с приложение на средновековни инквизиции. Първ негов помощник тогава по ДС е бил др. Руси Христов. Това е първият етап.

Вторият етап започна когато др. Югов се издига за подпредседател на Министерския съвет, а др. Христов става министър на вътрешните работи. Помощници са вече др. Боев и др. Иван Райков. Тогава др. Боев започва реализацията на това, което е разработвано през първия етап, когато е бил министър др. Антон Югов. Разбира се, машината се върти. През този период вече почват нови арести и нови разработки с приложение на същите методи – средновековни инквизиции.

Третият период започва когато се изпрачат там др. Георги Цанков, др. Кумбилиев и др. Апостол Колчев. През този период се прави опит, това е вярно, трябва да го кажем, от ръководството да се преустановят методите на следствие. През този период новото ръководство и особено др. Цанков влиза в конфликт със сътрудниците, особено с главния сътрудник. Ние на Априлския пленум съобщихме, че др. Цанков поставя пред Червенков

въпроса, че или той, или Филатов е министър. Но, другари, и тогава машината се върти, тя не спира, все се върти и се върти до Априлския пленум на ЦК на партията. И след смъртта на Сталин се върти.

Какво беше поведението на др. Георги Цанков? Др. Георги Цанков на Априлския пленум по наша оценка, по оценка на Политбюро, излезе с честна самокритика и най-важното което е, че той по време на Априлския и след Априлския пленум, и досега, дълбоко изживяваше всичко това, което се отрази и на нервната му система. Той изживя, почувства с цялата си душа всичко това. Трябва да ви кажа честно, че през този период др. Цанков се държеше много добре, като истински комунист. И в Политбюро, и в цялата своя деятелност той не създаде абсолютно никакви трудности на партийното ръководство и не само на партийното ръководство, а въобще в работата. Дисциплинирано провеждаше това, което Политбюро му кажеше.

За др. Антон Югов, какво мога да кажа? Не можем същото да кажем за др. Антон Югов. Др. Антон Югов излезе на Априлския пленум с една реч, в която той не само че не направи абсолютно никаква самокритика, но това беше реч, в която искаше да се изкара герой, да използва създадената обстановка и да се покаже, че той е водил последователна борба срещу култа към личността. Ние и в Политбюро казахме много работи на др. Югов, а и сега ще повторим, че др. Югов много трябва да си помисли като член на партията, като гражданин на Народна република България, за всичко онова, което извърши през този период, по време на Априлския пленум и преди Априлския пленум, за разиграването на партията, истинско разиграване на партията през този период, и големите трудности, които той създаде на партийното ръководство за задържане решаването на редица въпроси, за да дойдем ние сега, няколко часа преди конгреса на партията, да се занимаваме с тези въпроси.

Ние смятаме, че Вълко Червенков трябва да бъде изключен от редовете на партията.

Антон Югов, Георги Цанков, Руси Христов, Георги Кумбилиев, Апостол Колчев и Иван Райков да бъдат извадени от състава на Централния комитет на партията.

Ние, другари, не желаем, в Политбюро много ясно беше подчертано това, да унищожаваме тези другари. Не за това се касае. Ние далеч не желаем да приложим същите онези методи, които тогава са прилагани. Ние си даваме сметка за цялата обстановка, която съществуваше тогава. Би било нечестно, ако ние със задна дата мерим със същия аршин. Обаче в интерес на партията е да се отиде към това. Ние би следвало и в бъдеще да проявяваме грижи към тези другари, защото те са наши другари, дейци на нашата партия, но допуснаха тези неща. И те не могат да се обидят. Аз лично имам голямо уважение към повечето от тези другари и просто

лично съжалявам за всичко това, обаче не може иначе, другари, да се постъпи.

Що се касае до другите другари, които в този период са работили в министерството, проверката показва, че те не са заангажирани, никой тях не ги е питал и лично те не са знаели какво се върши и какво се прави. Те са работили по други сектори, занимавали са се с други въпроси. Така че този въпрос така стои, това показва проверката.

Това са, другари, съображенията и предложенията на Политбюро. Аз пак повтарям – ние не смятаме, че трябва сега да драматизираме случая, тъй като той политически много е подработван в нашия ЦК и в съзнанието на всички нас шест години е зрял този въпрос. Не специално този въпрос, но целия въпрос. Това е било основно съдържание на нашата работа. Но сега трябва да отидем докрай, за да издигнем още повече авторитета на сегашния ЦК, за да създадем необходимата обстановка в партията и да се знае, че не може в нашата партия да се вършат безобразия, а да не се отговаря за тях. Всеки, който допуска слабости, безобразия, носи персонална отговорност за делата, които ни е поръчала партията.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 553, л. 1-8. Оригинал. Машинопис.

№ 26

Изказване на Руси Христовозов пред пленума на ЦК на БКП във връзка с допуснатите от него извращения в периода на култа към личността

София, 4 ноември 1962 г.

РУСИ ХРИСТОЗОВ: Другари, фактите и подробностите за голямата моя вина пред ЦК на партията и пред цялата партия за допуснатите големи нарушения на нашата социалистическа законност по времето на култа към личността са добре известни на Централния комитет на партията. И аз смятам, че др. Живков напълно справедливо каза тук, че не тепърва трябва да се установяват подробностите и фактите, а трябва да доведем до логически завършек своите изводи, които трябва да направи Централния комитет на партията и цялата наша партия в навечерието на Осмия конгрес, за да се затвори действително една черна страница от историята на нашата партия, за да може партията да съсредоточи своето внимание напред към светлите хоризонти, които директивите на Осмия конгрес сочат пред нашия народ и партия.

Аз искам тук да ви заявя, да ви съобща, другари, вие разбирате, че е трудно положението ми, както на мен, така и на другите другари, които допуснаха тези безобразия, но в тоя момент аз мислено се отнасям към положението на онези другари, които незаслужено, въз основа на фалшиви обвинения, по моя вина, бяха арестувани, изтезавани, измъчвани, беше поругана тяхната партийна и гражданска чест. Някои от тях загинаха. Това извънредно много ми тежи. Искам да ми повярвате в това. Ще ме накаже съвършено правилно ЦК на партията. партията и народът всички сили ще разгърнат за строителството на социализма и комунизма в нашата страна. Но на мен съвестта няма да ми прости. Аз искам в това да ви уверя. Докато съм жив ще ми тежат такива тежки провинения. Аз моля да ме разберете, другари.

Аз смятам, че напълно правилно и заслужено се предлагат тези изводи към мен лично и към останалите другари, тъй като трябва да се даде морално удовлетворение на пострадалите другари, на техните близки, на семействата, защото трябва да се поучат поколенията, че един обществен партиен деец, когато го прати партията на едно отговорно място, той трябва да си дава сметка, че не е пратен там за почести и титли, но че той носи голяма отговорност, пред партията на първо място, пред народа и той ще отговаря рано или късно. Няма давност за такова провинение.

Аз смятам, че за мене лично, а и за останалите другари, трябва да ви кажа искрено, към 1949–1950 г. не си давах ясна представа, макар че повече и повече се развихряше въртележката, виждах, че там става страхотно развитие. Аз, още като бях сменен от МВР, до известна степен виждах пакостите, които се нанасят на партията. Особено ясно това ми стана след Априлския пленум, и от 6–7 години, на отговорните постове където партията ме поставяше, не можех да работя с цялата си душа. Мене ми тежеше. Искам да разберете. Наказанието е съвършено справедливо и от тази гледна точка ще помогне, че все пак аз ще мога малко по-открито да видя другарите. Допуснах провинение. И, както учи нашата партия, съвършено справедливо налага ми се наказание.

Там, където ме прати партията, аз искам да ви уверя, другари, може би с малко по-пълна душа ще заработя, отколкото досега. Уверявам ви. Защото няма да ми тежи, че виждаш ли, аз съм извършил такова провинение, на мене леко ми е минало, а не така, както пострадаха несправедливо много другари тежко, не може даже да се сравни с нашето.

Аз с по-големи морални сили ще заработя там, където партията ме изпрати и до края на живота си ще се постарая поне отчасти да намаля вината, която имам пред вас, пред ЦК, защото вие ме пратихте в Министерство на вътрешните работи и вие ни възлагахте много отговорни длъжности, партийни и държавни.

Приемам предложението за организационни изводи като напълно справедливи и ако ми дадете възможност отчасти да изкупя вината си, аз ще се постарая да докажа това.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 553, л. 83-85. Оригинал. Машинопис.

№ 27

Изказване на Георги Цанков пред пленума на ЦК на БКП във връзка с допуснатите от него извращения в периода на култа към личността

София, 4 ноември 1962 г.

ГЕОРГИ ЦАНКОВ: Другари, подробно обяснение за моята вина в органите на МВР като министър през онзи период аз дадох пред Априлския пленум. Повече от другарите тук участвах в Априлския пленум. Аз и сега стоя напълно и не изменям нито една запетая от това, което на Априлския пленум обясних, от моите отговорности и за причините да се създадат такива извращения, или да продължат по-скоро извращенията в ДС. Затова сега не смятам да давам такива подробни обяснения, а само искам да взема отношение и да кажа, че когато се прелиства една тъмна страница на нашата партийна история с това велико събитие, което предстои да се проведе утре – Осмият конгрес на нашата партия – очевидно не може да не се отиде докрай и не може партията да не излезе с окончателно разчистен терен, за да се води по-нататък по-спокойно и по-успешно борбата за социалистическо и комунистическо строителство.

Другарят Живков обясни през какви етапи се разви ДС и се стигна до извращенията в ДС.

Първият етап, това е началото, което се постави под ръководството на др. Югов, разви се по-нататък при др. Христов и продължи при нас. Колкото и ние да бяхме отишли със специално поръчение от Политбюро да се прекратят извращенията и колко помощ да ни беше дала партията, ЦК, Политбюро, във всеки случай ние не успяхме да ударим автоматически спирачката, за да прекратят тези извращения. Нещо повече, те продължиха доста време след това и ние също така натоварихме известни извращения и добавихме към тази черна боя, която беше сложена на черната страница в историята на нашата партия.

Другарю Югов, ако ти по-малко се перчеше пред фотографите и по-добре държеше работата, независимо от всички други фактори, които имаше в ДС, беше хванал работата и лично се занимаваше със следстви-

ето, може би и др. Христозов нямаше да бъде увлечен в тази беда. Ако др. Христозов по-твърдо държеше работата в ръцете си, може би и аз и другите другари, с които отидохме там, нямаше да бъдем увлечени и може би тази черна за партията страница нямаше да съществува, нямаше наши другари да пострадат. И сега може би аз щях да си бъда един работник в профсъюзите, нямаше да бъда министър на вътрешните работи и партията щеше да има само светли страници.

Черни страници нямаше да има. Но тъй като др. Югов повече го интересува фотографският обектив да го хване, ДС беше превърната в мушия¹ на карьеристи от рода на зеевци² и всевъзможни такива. Ние сварихме едно страшно положение в ДС, страшно. Никаква магическа пръчка не можеше да оправи това положение и даже много трудно ЦК на партията се справяше с това положение. Когато ние отидохме, ДС стоеше над партията. Тези авантюристи бяха си поставили задача да съставят Централен комитет, да съставят Политбюро, да диктуват партийната политика, партийното ръководство, партийните кадри. Вярно е, че това застрашаваше не само периферията в нашата партия, а това застрашаваше и ЦК, преди всичко др. Югов, удари най-напред върху него. Започнаха да разработват др. Христозов. Тогава и самият той се сепна, но машината вече беше завъртяна. Аз и на Априлския пленум казах това. Това беше една огромна машина, завъртяна, която трудно можеше да се спре от един. И благодарение на силата на нашата партия, благодарение на ежедневните усилия на здравето ядро в партията, можа да се доведе даже горе-долу до това положение, до което стигнахме до Априлския пленум, за да се разчисти пътя на Априлския пленум за действително постепенно ликвидиране на тези недостатъци. Може би сега с излизането на тази група, която бяхме в министерството, още повече ще се разчисти, защото с някои неща ние бяхме свикнали и не ни правеха впечатление. При това съществуваха тенденции, немарксистически тенденции, чужди на ленинското учение за партията, като се нарочваше цялата ДС срещу ЦК, врагът да се търси в ЦК. В самото следствие беше създадена една теория, че и най-малкото подозрение за гражданин, ако ще той да е член и на партията, то трябва да се провери. Но действително трябва да се провери. Как да се провери? Взема се на разработка. Щом като се вземе на разработка в ДС, дава се насока обезателно да се реализира, т.е. лицето трябва непременно да бъде арестувано. Щом като се арестува теорията гласи: арестуваният е враг. Тогава не се търси истината враг ли е или не, а се казва по теорията, която беше възприета, щом като е арестуван, следователно към него отношението е като към враг. От там всички извращения, всички инквизиции, това което натвори и ДС.

Опитите да се реагира решително срещу всичко това срещнаха голям отпор от една голяма част от работниците в ДС, в следствието. Но извест-

на е историята, поразби се тази реакция. От друга страна отидоха и други партийни другари, помогна се да се въведе по-голяма партийност и по някакъв начин успяхме горе-долу да поправим положението или да спрем, поне със закъснение тази машина. И сега, когато става дума на кой етап са по-големи извращенията или кой е по-виновен, неправилно е да търсим по-голяма вина в първия, втория или третия етап. Вярно е това, че и др. Югов, и др. Христов, и аз, независимо от всички други фактори, непосредствено сме отговаряли и не можем да делим с никого своята отговорност. Ние сме отговорни пред партията, справедливо носим отговорност. От тази отговорност аз също считам, че не трябва да бъда освободен. Ще приема всичко онова, което партията счита за необходимо, още повече нашата партия е зряла партия, нашата партия не унищожава своите кадри, а бие и същевременно помага, за да върви работата напред. И когато се касае за отделната личност пред партийните интереси, тя трябва да отстъпва. Аз съм съгласен с предложението.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 553, л. 14-17. Оригинал. Машинопис.

¹ Имение, чифлик.

² От Бачи (Израел) Зеев – един от следователите, прочули се със зверствата срещу преследваните от Народния съд и при процесите срещу Трайчо Костов и неговите съратници.

№ 28

Изказване на Антон Югов пред пленума на ЦК на БКП във връзка с допуснатите от него извращения в периода на култа към личността

София, 4 ноември 1962 г.

АНТОН ЮГОВ: Другари, вие чухте предложението, което др. Живков направи от името на Политбюро. Чухте също така и съображенията, обосновката, която той даде. Трябва да заявя, другари, че аз напълно съм съгласен и поддържам направеното предложение, в това число и предложението да бъде изваден от състава на Политбюро и ЦК на нашата партия.

Аз съм съгласен с това, което каза др. Живков, че аз, като един от старите членове на Политбюро, би трябвало наистина да се замисля върху редица трудности, които бяха създадени за нашата партия, особено по решаването на някои въпроси, свързани с нашето селско стопанство. Няма съмнение, другари, миналото и на мен ми е тежало, дърпало ме е назад. Аз лично смятам, че това е главната причина, за да не видя и да разбера с ця-

лата си дълбочина и широта огромното значение на тези назрели въпроси, които ЦК на партията решаваше последователно след Априлския пленум и Седмия конгрес на партията.

Не е нужно, разбира се, другари, наново да се връщаме към обстановката и причините, които предизвикаха неоправданото арестуване на Трайчо Костов и другите беззакония. Ако се ръководим от формални съображения за изключването на Трайчо Костов и неговото арестуване, навярно ще се намери решение на Политбюро, а може би и на Централния комитет на партията. Въпросът обаче не е до формалната страна. Работата е там, че аз като член на Политбюро и министър на вътрешните работи не направих действително всичко необходимо, за да се предотврати това беззаконие. Следователно до сега лично аз не можах да видя своя дял от вина и своите грешки, допуснати през този порочен за нашата партия период, когато вследствие на господството на култа към личността наистина се допуснаха груби извращения в нашата страна.

Свършено правилно е това, че аз на Априлския пленум говорих по едната страна, по извращенията, но себе си изолирах, както казах, не можах да видя онези грешки, които допуснах в качеството си на министър на вътрешните работи. Не искам тук да занимавам Централния комитет на нашата партия кои са причините. Но очевидно мен ми е повлияло това, че на Януарския пленум ме наказаха за недостатъчно проявена бдителност. Правилно е обаче това, че аз също така трябва да си понеса отговорност, и то персонална, за онова, което е допуснато през периода, когато бях министър на вътрешните работи.

Не е нужно да ви убеждавам, другари, че на партията десетилетия съм служил вярно и всеотдайно. Моята грешка през онзи период трябва да се разглежда като грешка, която навремето не само не видях, а мислих даже че изпълнявам партийен дълг, партийно решение. Това разбира се, не намалява моята вина и затова каквото и решение, каквито и изводи да направи Централният комитет, колкото и тежки да са, ще ги понеса като комунист, който разбира защо това се налага, защо това е необходимо.

Обстоятелството, че аз не можах да видя навреме моята вина сега виждам и разбирам, че даде неблагоприятно отражение в моята работа и след Априлския пленум, като председател на Министерския съвет, в работата на самия Министерски съвет за тези слабости и недостатъци, които съществуват в работата на Министерския съвет членовете на Политбюро съвсем правилно и основателно ме критикуваха. За мен е ясно, другари, че след всичко това, което стана след Двадесет и втория конгрес на КПСС и нашия Ноемврийски пленум, ние не можем да не отидем докрай, да не отидем към пълното отстраняване на последиците от култа към личността, да не отидем към наказания и на онези хора, които са били конкретни носители на извращенията.

Не може на Осмия конгрес на партията, както каза др. Живков, да не докладваме какво решение е взел ЦК и до къде е докарало разчистването на всичко онова, което е останало от времето на култа към личността. Правилно др. Живков подчерта, че ако това Централният комитет не направи, въпросът ще бъде поставен на конгреса, неизбежно ще бъде поставен на конгреса. Ние сме партия и не може да се играе със съдбата на партията. Време е вече да се закрие една страница, да се тегли черта на едно минало, за да не се завърти и конгресът около този въпрос, за да се заеме и партията с още по-пълна сила да решава големите задачи, които ще утвърди предстоящият конгрес.

Мога да ви уверя, другари, че лично аз не само няма да си позволя да създам каквито и да е затруднения за нашата партия, но с всички сили, с цялата си душа и сърце ще съдействам за пълното преодоляване на вредните последици от това неприятно минало. Искам да заявя също така, че ще отида на работа където ме прати партията. За мен няма друг живот извън партията. Не с думи, а с дела ще се постарая да докажа, че разбирам от какво е продиктувано това решение. Разбирам, че интересите на партията стоят над всичко. Не за високи постове, не за големи служби ние сме в партията. Не за това сме се борили. Най-висш наш дълг, най-висш дълг за мен е до края на своя живот да остана верен син на нашата славна комунистическа партия и да дам всичко, което е по моите сили и възможности за нашето комунистическо дело, за нашата комунистическа партия. Искрено ви уверявам, че в това отношение ще положа всички усилия и здраве.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 553, л. 10-13. Оригинал. Машинопис.

№ 29

Заклучително изказване на Тодор Живков пред пленума на ЦК на БКП във връзка с предприетите действия по време на Априлския и на Ноемврийския пленум

София, 4 ноември 1962 г.

ТОДОР ЖИВКОВ: Другари, много наши ръководещи другари, аз не говоря за по-широката партийна маса, ги вълнува въпроса – а може би и известно число членове на ЦК – защо нашата партия, партийното ръководство не направиха всички необходими изводи докрай на Априлския пленум. Защо следваше 6 години последователно, стъпка по стъпка да се решават въпросите? Аз веднага отговарям – защото нямаше единство в

партийното ръководство. Ако имаше единство в партийното ръководство, ако имаше благоприятна обстановка, още на Априлския пленум можеше и трябваше да се решат всички въпроси.

Да вземем Политбюро. У нас имаше единство на думи, но на дело – никакво единство, абсолютно никакво единство, напротив – очертани ярко две линии. Членовете на Политбюро се събрахме преди Априлския пленум на заседание. Аз говоря за заседанието, където изработихме нашите оценки и изводи по обстановката в страната в резултат на пораженията, които нанесе култът към личността, изработихме нашите предложения, които трябваше да внесем в ЦК, нашата линия, към която трябваше да насочим ЦК, да обсъдим и да я утвърди цялата наша партия. Всички еднородно до един, аз говоря за бившето ръководство, членове на Политбюро, до един възприеха. Нямаше никакви бележки по тази линия. Тя се възприе еднородно и започнахме подготовката на Априлския пленум. Обаче веднага, пет минути след заседанието, почва обработка на членове на Политбюро, почва се обработка на членове на ЦК и на общественото мнение. Аз няма да се спирам върху подробности.

До Априлския пленум у нас кипеше борба между двете линии, между двете тенденции в самото Политбюро. Звъни ми Чанков и казва: „Другарю Живков, обаждам се от кабинета на др. Югов. Тук сме др. Югов, др. Райко Дамянов и аз. Предлагаме ти да се съберем в еди колко си часа, за да обсъдим състава на партийното и държавното ръководство“. Аз му казвам: „Слушай, в заговорническа група срещу партията не участвам. Ако имате въпроси, внесете ги, ще ги обсъдим спокойно в Политбюро, в Централния комитет“. И го предупредих: „Вие внимавайте много, пътят, по който сте тръгнали е опасен, вие ще разбийте единството на партията и ще носите цялата отговорност“ – и му затворих телефона. Започнаха да идват сигнали, че обработват не само членове на Политбюро, но и членове на ЦК и отговорни другари. Тогава ние с др. Димитър Ганев извикахме др. Югов в кабинета на др. Ганев и имахме много остър разговор да се спре всякаква обработка на хората, да се спре всякаква фракционна работа. Др. Ганев беше развълнуван и спря. Разговорът продължих аз. Др. Югов помни много добре. След това викахме Чанков, с който също проведохме много остър разговор. Значи отиваме на пленум. Това, което аз изнесох там в доклада си по поръчение на Политбюро, вие го знаете, то беше в ръкопис. Това беше развито с 15 минути повече и една част за оценката на Двадесетия конгрес. Излиза др. Югов, излиза др. Чанков и свършено друга постановка, а сме се договорили каква ще бъде постановката. Там те замесват най-безцеремонно Съветския съюз. Но както и да е. Както знаете, пленумът продължи няколко дни. Какво беше поведението на Вълко Червенков? Вълко Червенков се уплаши там. Той е „герой“ само когато беше вожд в кавички. Но иначе той е един крайно страхлив човек,

просто безпомощен, отпаднал. Аз отивам във вилата в Бояна и го сварвам на една скамейка, буквално уплашен и не мога да проведа с него разговор. Аз викам: „Срамота е, ти като герой минаваш, срамота е да изпаднем в такова жалко положение. Ако в тебе има капка, драм комунистическо съзнание, ти си длъжен да разбереш на къде отиваме, длъжен си да разбереш, че фракция се създава в партията. Партията няма да се помири с това“. След този разговор той отиде на известна самокритика, но не докрай.

В това време Добри Терпешев и Йонко Панов развяха знамето. Вие знаете, че те отиват при Георги Дамянов с готова листа за партийно ръководство, за Министерски съвет. Но това подробно съм разяснявал на Априлския пленум.

Ето каква обстановка беше на нашия Априлски пленум. Дайте да разсъждаваме реално какво трябваше да направим и лично аз какво трябваше да направя. Не можеше да се постави въпроса да се отиде докрай. Какво означава докрай? Това означава Червенков, това означава Югов, Чанков, ако сме логични докрай да се отиде. Пита се кои ще бъдат силите, които ще изнесат борбата, на какво ще разчитаме? На разкол в партията, на събития, каквито бяха унгарските. Друг изход нямаше. Сега виждаме какво правят китайците. Те пишат войнствени и демагогски статии в техните органи: ние сме зад Куба, кубинският героичен народ не може да падне на колене, той ще се бори срещу империалистите. Слушайте, с какво ще се бият. За не повече от 30 минути или час, час и половина, нищо няма да остане от Куба. И какво ще остане? Ние сме революционери, но Куба ще си отиде. Каква ще бъде ползата – шум голям, а резултати няма. Така ли трябваше да постъпим на нашия Априлски пленум? Вие знаете, другари, че ние намалихме огъня срещу Червенков и срещу отрицателните прояви вътре в партията и насочихме главно срещу фракционните центробежни сили в самия ЦК и Политбюро. И правилно постъпихме. Друга линия не можеше да се провежда. Ние знаехме, че след като се уталожи положението, ще продължим настъплението. Малко смекчихме. Когато писахме доклада, ние сме преценявали всяка дума. Защо? Защото всичко това, което ставаше, се дирижираше от ЦК, в това число от Политбюро, и от тук се насочваха огънят и направлението, и от тук се развихряха работите.

Ето, другари, каква беше обстановката на Априлския пленум. Аз като ви разправам тези работи вероятно влагам известна доза субективизъм. Но това е понятно. Аз съм врял и кипял в тези работи, известна доза субективизъм влагам. Но ЦК е достатъчно зрял, за да прецени правилно политически нещата.

Така че ние бяхме принудени да намалим огъня срещу култа към личността и резултатите от култа съзнателно, за да овладеем положението, за да не се отиде до разцепление и до най-страшното в нашата партия, което можеше да бъде. Аз сега съм дълбоко убеден, че това, което проведохме

на Априлския пленум, е абсолютно правилно. То беше продиктувано от съотношението на силите, от обстановката, която съществуваше в самия ЦК и в Политбюро.

Да вземем периода след Априлския пленум. За съжаление и след Априлския пленум фронтално не настъпваме, а само с обходни движения. Защо не настъпвахме фронтално, какво задържаше нашата партия и партийното ръководство? Защото, другари, след Априлския пленум ние работехме в условията на два центъра в нашата партия – единият център в ЦК, а другият – в Министерския съвет. Можеше ли, имаше ли възможност веднага да ударим това? Нямахме възможност. Такава линия щеше да бъде нереална. Трябваше да се гърпят някои неща и с обходни движения, а там където трябва и настъпление, но този център да се ликвидира, защото той ставаше опасен.

Тук се изнесоха факти за ухажвания на кадри. Всичко това е вярно. Аз мога да посоча 5–6 души, които по най-вулгарен начин са ухажвани, за да се спечелят. Ето тук стои един другар от лявата ми страна. На него е казвано: ние имаме намерение да те направим министър, какво е мнението на др. Живков. Аз му казвах: те нямат намерение да те направят министър, а те шантажират с тяхната кауза.

Другари, не е вярно, че ние не сме имали единство на думи в Политбюро. Др. Югов взема пръв думата, съгласен е, даже по-нататък мотивира. Обикновено излиза с писмени речи и в Политбюро ни ги чете. Това не е най-главното. Той взема думата, обаче в Министерския съвет не се провежда и решава това, което се декларира, а се провежда друга линия. Но, другари, отиваше се по този начин към разкол.

Постоянното присъствие на БЗНС се раздели на две. Защото там има хора, аз няма да ги соча – тъй като сега добре работят, разбраха някои работи, – там има двама-трима души, които гледаха къде е силата, дали в ЦК или в Министерския съвет. Хората са преценили, че силата е в Министерския съвет и се създаде разцепление в БЗНС. Идват при нас полски другари и ни предупреждават, че има несъгласие, че ще настъпи разцепление в БЗНС. Георги Трайков знаеше тези работи.

Как трябваше да постъпим? Ние решихме да приложим тактика да изолираме Чанков, тъй като той е много опасен. Той е ограничен човек, капаци има като кон. Това е един много труден човек и много самонадеян. Др. Югов има това положително качество, че е страхлив, като го натиснем той се обърне на 180 градуса. Това му е положителното. А Чанков беше опасен. Ние успяхме. Не само успяхме, но докладчик беше др. Югов. Той има тази забележителност и способност, че като се завърти на 180 градуса след това ще те смаже, нищо няма да остане. Трябваше докладчик. И така ние завоювахме първата победа. Но аз смятам по-нататък да не разказвам, тъй като по-нататък започна точно обратен процес. Той не се ликвидира, но почна постепенно, постепенно и през това време сме правили

големи усилия, за да помогнем. Търпение и помощ, търпение и помощ, но разбира се, не с отстъпки, а с подработка. Ние подработвахме въпросите, организирахме се и тогава отивахме в Политбюро.

ГЛАСОВЕ: Правилно.

ТОДОР ЖИВКОВ: Др. Кубадински и др. Станко Тодоров знаят. Нямаше да решим никакви въпроси, тъй като нямаше обстановка да се решат. Подработка с масите и след това в Политбюро. Аз тук искам да изкажа лична благодарност на първите секретари. Като надуем с тях въпроса, отидем в Политбюро и се реши.

За Ноемврийския пленум. Можехме ли тези въпроси да ги поставим на Ноемврийския пленум? Можехме, но трябваше също така една много солидна подработка. Даже този текст, който излезе, за него ставаше въпрос да го пробутаме. Става въпрос за Червенков. И аз съм се радвал, когато ЦК отиде на това решение. Това говори за зрелост на нашия ЦК, а ние в Политбюро едва пробутахме един пасаж. Кое даде възможност на Централния комитет да излезе и докара работата докрай? Това, което стана на Ноемврийския пленум, подготви условия за това, което става на настоящия пленум. Извърши се голяма работа. Без него тук трудно можеше да се постави въпросът.

Ето, другари, при такава обстановка се работеше. Ние сме се ръководили от интересите на партията, от интересите на нашето единство и най-важното от големите въпроси, които не чакаха, трябваше да се решават.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 553, л. 122-127. Оригинал. Машинопис.

№ 30

Решение на пленума на ЦК на БКП за изваждане от състава на ЦК на Антон Югов, Георги Цанков, Руси Христозов и други и за изключване от БКП на Вълко Червенков

София, 4 ноември 1962 г.

ПРЕДС. СТАНКО ТОДОРОВ: Другари, тъй като приключихме с изказванията, предлага се да се вземе следното решение:

Пленумът на Централния комитет на Българската комунистическа партия, след като изслуша изложение на първия секретар на ЦК на партията др. Тодор Живков и станалите разисквания за извършените от някои членове на Централния комитет по време на господството на култа към личността на Вълко Червенков груби нарушения на социалистическата законност, единодушно

РЕШИ:

1. Да бъде изваден от състава на Централния комитет на партията и смет от отговорна държавна работа др. Антон Югов за груби нарушения на социалистическата законност и за дейност, насочена против партийната линия и единството на партията.

2. Да бъдат извадени от състава на Централния комитет на партията и снети от отговорна държавна работа другарите: Георги Цанков, Руси Христозов, Георги Кумбилиев, Иван Райков и Апостол Колчев за груби нарушения на социалистическата законност.

3. Да бъде изключен от редовете на партията Вълко Червенков за създаване на чужда на марксизма-ленинизма обстановка в партията и страната, за извършените груби нарушения на социалистическата законност и тежките вреди, нанесени на партията и страната, за антипартийното му поведение след Априлския пленум на ЦК, за дейност, насочена против партийната линия и против единството на партията.

ОБАЖДАТ СЕ: Да се добави и след Ноемврийския пленум за Вълко Червенков.

ПРЕДС. СТАНКО ТОДОРОВ: Може да се добави и Ноемврийският пленум.

СТОЯН СТОИМЕНОВ: Аз смятам да се каже за дейност, а не за несъгласие.

ПРЕДС. СТАНКО ТОДОРОВ: То е така за несъгласие и дейност, насочена...

СТОЯН КАРАДЖОВ: Да се включи и Христо Боев.

ТОДОР ЖИВКОВ: За него трябва отделно решение, тъй като не е член на ЦК.

ЩЕРЮ АТАНАСОВ: Вълко Червенков да се изведе от състава на ЦК и се изключи от партията, тъй като той е член на ЦК.

ТОДОР ЖИВКОВ: Да, правилно.

ПРЕДС. СТАНКО ТОДОРОВ: Други бележки има ли?

ИВАН КИНОВ: Утре започва конгресът. Аз четох доклада на др. Живков. Аз мисля, че в доклада ще бъде необходима формулировка във връзка с това решение.

ТОДОР ЖИВКОВ: Другари, аз предлагам така: утре в отчетния доклад, в партийната част, където ние долагаме какви мероприятия е провел Централният комитет, там да има специално място. Там се изнася, че са проведени такива и такива мероприятия... и там да бъде съобщено, тъй като ние правим пленума днес, а в отчетния доклад се съобщава за решение на ЦК. Мене ми се струва, че на конгреса не е необходимо да завъртим въпроса около това. Тези, които говорят, трябва да вземат отношение правилно ли е решил конгресът или не, а да обсъждаме там големите въпроси, които са поставени, да не се завъртим около органите на ДС, защото никаква

полза няма да има. Там огромна работа се върши. Няма време др. Диков да доложи. Там много големи мероприятия се провеждат. Още като беше др. Цанков те започнаха. Не е необходимо, 6 години минаха, тези въпроси наново да ги повдигаме. На кого е необходимо? Ако ЦК е съгласен с това, аз моля...

ОБАЖДАТ СЕ: Правилно.

СТОЯН СТОИМЕНОВ: Дали е нужно самокритика да си правят тези другари? Аз смятам, че не нужно.

ТОДОР ЖИВКОВ: Ако мене питаш, аз бих препоръчал да не участват в работата на конгреса.

ГЛАС: Да се каже в доклада, че са приети тези решения.

ПРЕДС. СТАНКО ТОДОРОВ: Други бележки по проекто-решенията има ли?

СЛАВЧО ТРЪНСКИ: Един такъв въпрос. Много от тези другари, които изваждаме от състава на ЦК, са делегати.

ПРЕДС. СТАНКО ТОДОРОВ: Именно това казва др. Живков.

АНГЕЛ ЦАНЕВ: Да решим и кандидат-членовете на ЦК да гласуват.

ПРЕДС. СТАНКО ТОДОРОВ: Аз смятам, че когато се касае до такъв голям въпрос, можем да разрешим и на кандидат-членовете да гласуват.

МИЛКО ТАРАБАНОВ: Не е правилно това решение да се продиктува предварително. То е решено от конгреса, а конгресът е суверенен. Не е ли правилно да се публикува преди конгреса?

ГЕРО ГРОЗЕВ: Да се спази уставът. Ние кандидат-членовете, подкрепяме това решение, а членовете да гласуват.

ПРЕДС. СТАНКО ТОДОРОВ: Членовете на ЦК, които са съгласни с това решение, моля да гласуват. Има ли против? – Няма. Решението се приема с абсолютно единодушие.

ТОДОР ЖИВКОВ: Нека сега кандидат-членовете да гласуват.

ПРЕДС. СТАНКО ТОДОРОВ: Който от кандидат-членовете е съгласен, моля да гласува. Пълно болшинство. Закривам заседанието на пленума.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 553, л. 128-131. Оригинал. Машинопис.

№ 31

Протокол от пленум на ЦК на БКП във връзка с избора на ръководни органи и издигане кандидатурата на Тодор Живков за председател на Министерския съвет

София, 14 ноември 1962 г.

ПРЕДС. ДИМИТЪР ГАНЕВ: Другари, разрешете да открия първото заседание на новоизбрания от Осмия конгрес Централен комитет на партията.

На това заседание трябва да изберем ръководни органи на ЦК – членове на Политбюро, кандидат-членове на Политбюро, Секретариат и Контролна комисия.

Преди да пристъпим към това, искам да поставя следният въпрос. До сега първи секретар на ЦК беше др. Тодор Живков. Правя предложение новоизбраният Централен комитет да се съгласи и за в бъдеще първи секретар на Централния комитет да бъде др. Тодор Живков (Бурни и продължителни ръкопляскания. Всички стават.)

Има ли други предложения?

ГЛАСОВЕ: Няма.

ПРЕДС. ДИМИТЪР ГАНЕВ: Моля другарите членове на ЦК, които са съгласни с това предложение, да гласуват.

Въздържали се? – Няма.

Против? – Няма.

Избира се др. Тодор Живков за първи секретар на Централния комитет на партията.

Да направи предложение за избиране органи на Централния комитет на нашата партия давам думата на др. Тодор Живков.

ТОДОР ЖИВКОВ: Другари, голямото болшинство от членовете на ЦК имат качества да бъдат членове на Политбюро и секретари на ЦК. Но очевидно това не е възможно. (Оживление.)

Следователно има предложение Политбюро да се състои от 9 души членове, и 3 души кандидат-членове, а Секретариатът да бъде от 6 души.

Предлагам следните другари за членове на Политбюро на ЦК по азбучен ред:

Боян Българанов

Борис Велчев

Димитър Ганев

Митко Григоров

Тодор Живков

Живко Живков

Иван Михайлов

Енчо Стайков
Станко Тодоров

За кандидат-членове на Политбюро:

Димитър Димов
Тано Цолов
Пенчо Кубадински

За Секретариат на ЦК:

Тодор Живков
Боян Българанов
Митко Григоров
Борис Велчев
Начо Папазов
Лъчезар Аврамов

ПРЕДС. ДИМИТЪР ГАНЕВ: Другари, вие знаете, че Антон Югов беше изваден като член на Политбюро и на Централния комитет. Като министър-председател той формално още не е свален. Това ще свърши Народното събрание, обаче той фактически не може да изпълнява тази длъжност. Предстои да се избере нов председател на Министерския съвет. За тази цел ще бъде свикано тези дни Народното събрание, което ще избере нов министър-председател. Да направи предложение за избиране на нов председател на Министерския съвет давам думата на др. Митко Григоров.

МИТКО ГРИГОРОВ: Другари, преди малко се състоя заседание на стария състав на Политбюро, кандидат-членовете на Политбюро и секретарите на ЦК. Ние сериозно обсъдихме въпроса за издигане на нов министър-председател на Народна република България.

Аз искам да ви доложа за единодушното становище на другарите, които досега бяха в състава на Политбюро, кандидат-членовете на Политбюро и Секретариата на ЦК. Ние обсъдихме сериозно възраженията, които др. Тодор Живков направи срещу това да бъде издигната неговата кандидатура за председател на Министерския съвет на Народна република България и решихме да не се съгласим с неговите възражения.

ГЛАСОВЕ: Правилно. (Ръкопляскания.)

МИТКО ГРИГОРОВ: Нашето единодушно мнение и предложение е за председател на Министерския съвет на НРБ да бъде издигнат др. Тодор Живков. (Ръкопляскания.)

Защо е такова мнението на всички другари, които участваха на това заседание? Вие познавате не по-зле от нас качествата и работата на др. Тодор Живков. Др. Тодор Живков се отличава със своята безпределна преданост и вяност към Българската комунистическа партия, към на-

шия народ, с безпределната си вярност и преданост към принципите на марксизма-ленинизма и пролетарския интернационализъм. С всички свои действия той е доказал своята преданост и вярност към КПСС и великата страна на съветските народи.

Др. Живков прояви през цялата си дейност като ръководител в ЦК на партията високи качества на партиен и държавен ръководител от ленински тип. Не е тайна за никого, особено сега след Осмия конгрес на нашата партия, че главна лична заслуга за възстановяване ленинските принципи и норми на работа в нашата партия и нашата страна и за големите успехи, които постигнахме в страната след Двадесетия конгрес на КПСС и след Априлския пленум, има др. Тодор Живков като първи секретар.

Др. Живков проявява, това се изтъкна на Осмия конгрес, много голям реализъм в своята работа. Той чувства пулса на живота, проявява размах в работата, перспективност, внася голяма деловитост в дейността на Централния комитет и на целия наш държавен апарат.

Др. Живков се отнася с огромно уважение към колектива, има правилно отношение, опира се на колектива, проявява безпределна честност и принципност в отношенията с хората. Той не допуска в себе си никакво възгордяване в отношенията към хората, проявява скромност, каквато подобава на един действително от ленински тип ръководител.

Нашата партия взема активно участие в живота на международното комунистическо и работническо движение. Порасна и ролята на Народна република България на международната арена. Възглавяването на правителството от др. Т. Живков ще даде възможност нашата страна с най-голям успех да изпълнява тази своя роля.

Ние смятаме единодушно, че др. Живков със своите качества ще внесе основни подобрения в работата на Министерския съвет. Нашето мнение е, че освен др. Тодор Живков, в нашия състав няма сега друг човек, който би могъл, ако се изпрати начело на Министерския съвет, да внесе необходимия прелом в работата на съвета. Той ще направи всичко необходимо, за да се издигне ролята на Министерския съвет, да се почувства този орган като един от основните изпълнителни органи на държавната власт в нашата страна във връзка с изпълнението на грандиозните задачи, които стоят пред нас.

Безспорно е, че с цялата своя забележителна дейност др. Живков спечели любовта и уважението на нашата партия, на нашия народ. Той има висок авторитет в цялата партия и страна. А трябва да се каже, че др. Живков е не само признат като най-изтъкнат партиен и държавен ръководител в нашата страна, но се ползва с висок авторитет и в международното комунистическо движение. Със своето активно участие в международния живот той израсна като един от най-популярните между братските ръководители в цялата световна общественост. Ние смятаме, че няма никаква

принципиална пречка и в нашата страна да се съчетае ръководството на ЦК с ръководството на Министерския съвет. Нещо повече, това ще осигури пълно единство в работата на партията и на държавата, ще обезпечи още по-успешно решаване на въпросите на огромното икономическо строителство, на културните, държавните и други задачи, които стоят пред нас през следващия период. Такова обединяване на ръководството на Централния комитет и на Министерския съвет, според нашето мнение, се налага от правилното разбиране на интересите на партията, от правилното разбиране на интересите на нашия народ, на нашата страна, на нашето движение напред по пътя на социализма и комунизма.

Поради това ние предлагаме на пленума на ЦК за председател на Министерския съвет на Народна република България да бъде избран първия секретар на Централния комитет др. Тодор Живков. (Ръкопляскания.)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 555, л. 1-5. Оригинал. Машинопис.

№ 32

Информация от Тодор Живков, изнесена пред пленума на ЦК на БКП за освобождаването на Н. С. Хрушчов от постовете първи секретар на ЦК на КПСС и председател на Министерския съвет¹

София, 19 октомври 1964 г.

ТОДОР ЖИВКОВ: Другари, ще ви информирам за случая с последното заседание на Централния комитет на Комунистическата партия на Съветския съюз във връзка с освобождаването на Никита Сергеевич Хрушчов от поста първи секретар на Централния комитет на КПСС и председател на Министерския съвет, така както нас ни информира др. Органов по поръчение на Президиума на ЦК на КПСС.

Състояло се е заседание на Президиума на Централния комитет на КПСС, което е траело два дни и половина. Веднага след заседанието на Президиума е проведено заседание на Централния комитет на КПСС. Дневният ред на заседанието на ЦК е бил озаглавен така: „За ненормалното положение в Президиума на ЦК на КПСС във връзка с неправилните методи на др. Н. С. Хрушчов“. Доклад е изнесъл др. Суслов. Президиумът и Централният комитет на КПСС са проявили пълно единодушие по констатациите и изводите във връзка с този въпрос.

Какво особено се подчертава? Подчертава се дебело, че генералната линия, която провежда КПСС, е правилна. Решенията на Двадесетия, Два-

десет и първия и Двадесет и втория конгрес на Комунистическата партия на КПСС са правилни. Ленинският курс, изработен от Двадесетия, Двадесет и първия и Двадесет и втория конгрес, ще се провежда неотклонно и в бъдеще. В резултат на правилния ленински курс, който провежда партията, са постигнати сериозни успехи във вътрешния живот на СССР и в международните отношения. Определена заслуга за решенията и тяхното провеждане в живота има др. Н. С. Хрущов.

Въпросът, който е стоял на заседанието на Президиума и на ЦК на КПСС, е въпросът за неправилните методи на работа, които др. Хрущов е допуснал в последно време. Това др. Органов на няколко пъти подчерта. Следователно въпросът не е до политиката, до курса на КПСС, на нейния Централен комитет, а се свежда до неправилните методи и стил на работа на др. Хрущов, допуснати в последно време. В резултат именно на неправилните методи и стил на работа в Президиума на ЦК на КПСС се е създавала напоследък ненормална, след това подчерта, нетърпима обстановка.

В какво се изразяват неправилните методи и стил на работа на др. Хрущов, за които става дума? Нарушаване на ленинските принципи на ръководство, не винаги правилно се е възползвал от голямата власт, която е поверена в негови ръце, често е злоупотребявал с дадената му власт, не е подчинявал своята воля на волята на колектива. Забравил е тези елементарни ленински положения – да се вслушва в масите, в колективния ум и пр.

Пленумът на ЦК е оценил, че др. Хрущов в последно време е загубил качествата си на партиен ръководител от ленински тип. Цялото това поведение на др. Хрущов се отдава и на отражение от неговата възраст. На няколко пъти лекарите са давали заключение, че той страдал от дълбока атеросклероза.

Заседанието на Президиума, което е продължило два дни, е минало при пълно единодушие на членовете на Президиума. Др. Хрущов е направил някои реплики за несъгласие по изнесените факти за неговите методи на работа, обаче накрая признал фактите и направил заявление, че той повече не може да се справи с работата и сам написал и изложил тези съображения да бъде освободен от поста първи секретар и председател на Министерския съвет. Значи това е негово лично изявление след двудневно заседание на Президиума на ЦК на КПСС. Пленумът е проявил пълно единодушие по констатациите и изводите и с пълно единодушие избрал др. Брежнев за първи секретар на ЦК на КПСС и др. Косигин за председател на Министерския съвет.

Пленумът е решил следното, което няма да се публикува.

1. Комунистическата партия на Съветския съюз и за в бъдеще ще осъществява генералната линия във вътрешната и международната поли-

тика. Партията неотклонно ще осъществява курса на Двадесетия, Двадесет и първия и Двадесет и втория конгрес на КПСС, ще се бори в бъдеще за мир, за мирно съвместно съществуване.

2. Партията ще се бори за единството на социалистическите страни, неуморно ще осъществява и разширява връзките и дружбата с тези страни.

3. Както досега, така и за в бъдеще КПСС ще се бори за единството на международното комунистическо движение въз основа на Декларацията и Заявлението на московските съвещания, докрай ще останат верни на тези документи.

Другарят Брежнев, а след това и др. Органов, когато ни информира по поръчение на Президиума на ЦК на КПСС, няколко пъти подчертава, че те се отнасят с голямо доверие и високо ценят нашата Партия, ЦК, Политбюро и че още повече ще работят за разширяване на нашата дружба, за провеждане докрай на тази договореност, която имаме, когато се срещнаха двете делегации през м. февруари за по-нататъшно сближаване и сътрудничество между България и Съветския съюз.

Другарят Органов съобщи, че Президиумът на ЦК на КПСС изпраща поздрав на членове на Централния комитет и на членовете на Политбюро.

Ето, другари, това е информацията, която на нас ни изнесоха за случая с освобождаването на др. Хрущов от поста първи секретар на ЦК на КПСС и председател на Министерския съвет.

Аз искам да доложа някои съображения на Политбюро:

1. При наличието на тези факти Политбюро на партията намира, че решението на Президиума на ЦК на КПСС е правилно. Ние смятаме, че др. Хрущов има големи заслуги в изработването на новия курс след смъртта на Сталин, за неговото провеждане в живота.

Специално що се отнася до нашата партия и нашата страна, ние следва да отбележим приноса, провеждайки политиката на КПСС за дружба и сътрудничество между нашата партия и КПСС. Др. Хрущов се отнасяше с разбиране и проявяваше големи грижи към проблемите на нашето развитие, за което ние, нашата партия му дължим благодарност. Но действието на др. Хрущов в последно време, за които вече става дума, наистина са били от естество да затормозят работата, да създадат трудности.

Решението на ЦК на КПСС от 14 октомври т.г. говори за зрелостта на КПСС, на нейното ленинско ръководство. То говори за творческата обстановка, която е създадена след Двадесетия конгрес на КПСС, за да може да се вземе такова решение, още повече, че това решение е взето единодушно от Президиума и от ЦК на КПСС.

2. Що се отнася до др. Леонид Брежнев и до др. Алексей Косигин, които сега стават основни ръководители на КПСС и съветската държава, ние

добре ги познаваме, за тях може да кажем само положителни неща, към тях може да имаме само положително отношение. Ние имаме пълно доверие и към др. Брежнев, и към др. Косигин, каквото доверие и единодушие е изразил ЦК на КПСС към тях.

Нашето отношение, отношението на нашата партия към КПСС се определя от това, че КПСС е ленинска партия, създадена и възпитана от Ленин, че тя провежда ленинска генерална линия, която има огромно значение не само за КПСС и Съветския съюз, но и за всички социалистически страни, за цялото международно комунистическо и работническо движение, за цялото човечество.

Ние изразяваме благодарност за голямото доверие и високата оценка, изказани от др. Брежнев по поръчение на Президиума на ЦК на КПСС по отношение на нашата партия, на нашия Централен комитет и Политбюро. С голямо задоволство приветстваме неговото изказване, направено по поръчение на Президиума на ЦК на КПСС, че отношенията между нашите партии и страни ще бъдат такива, каквито бяха и досега, че ние неотклонно ще осъществяваме линията на по-нататъшно тясно сътрудничество и сближение на нашата страна и Съветския съюз, за което се договорихме през м. февруари т.г. и по време на посещението на нашата партийно-правителствена делегация в Москва.

Ние смятаме, че ЦК на нашата партия следва да изкаже най-добри пожелания на ЦК на КПСС, сега възглавяван от др. Брежнев, и на съветското правителство, сега възглавявано от др. Косигин, да им пожелаем успехи в тяхната неуморна работа за изграждане на комунизма, в техните усилия за сплотяване на великото комунистическо семейство, за провеждане политиката на мирно съвместно съществуване, в борбата за траен мир в света.

Случаят с решението на ЦК на КПСС за освобождаването на др. Хрушчов още един път ни убеждава, че Политбюро и ЦК на нашата партия, че цялата наша партия следва още по-здравно и неотклонно да провежда линията на ЦК и на Априлския пленум и Осмия конгрес на партията, че следва неотклонно да се придържа в своите отношения с братските комунистически и работнически партии и в своята дейност на международната арена към положенията, които се съдържат в Декларацията и Заявлението на московските съвещания.

Още по-строго и творчески да прилагаме принципите и нормите в партийното и държавното ръководство и особено колективния метод в работата.

Следва в бъдеще в процеса на работата да се набелязват допълнителни мероприятия за осъществяване на това първостепенно изискване.

Следва и занаят да работим дружно с КПСС, с нейното ръководство, както във връзка с развитието на взаимоотношенията и сътрудничеството

между двете партии и страни, така и във връзка с борбата за укрепване на единството на международното комунистическо движение.

Следва и в бъдеще широко да прилагаме богатия съветски опит в строителството на социализма и комунизма. Този опит, който има световно-историческо значение, трябва да го прилагаме винаги творчески, като държим сметка за специфичните условия у нас, за машабите на нашата страна. Не механически да пренасяме съветския опит у нас, не да се придържаме към неговата буква, а да го пренасяме творчески, да използваме неговия дух.

Как да се разяснява в нашата партия решението на ЦК на КПСС? Ние смятаме, че следва да информираме партията в следния дух:

Да подчертаем, че с тези промени не се изменя политическата линия, политическият курс на КПСС, генералната линия на КПСС остава същата. Никакви изменения във взаимоотношенията на нашите две партии и две братски страни няма да настъпят. Досегашните взаимоотношения ще продължат и за в бъдеще.

Причините за освобождаването на др. Хрущов са свързани с неправилните стил и методи на работа, с неговата напреднала възраст и неговото здравословно състояние.

ЦК на нашата партия смята, че решението на ЦК на КПСС е правилно. Ние имаме пълно доверие в др. Брежнев и др. Косигин, такова доверие, каквото единодушно е изразил ЦК на КПСС към тях. Ние и напред ще работим дружно с КПСС, с нейното ръководство, неотклонно ще осъществяваме линията за по-нататъшно сближаване на нашата страна със Съветския съюз, ние и за в бъдеще ще прилагаме ленинските принципи и норми на ръководство.

Другари, ние обсъдихме в Политбюро как следва да информираме нашата Партия. Ако ние излезем и проведем широка дискусия в партията, в смисъл дискусия не да спорим, тъй като тук няма какво да спорим, но да информираме широко нашата партия, ние не сме в състояние да отговорим и няма да можем да отговорим на ония въпроси, които ще бъдат повдигнати. Защо? Защото не сме в течение на всички обстоятелства и съображения за това решение. Ние имаме една информация, която аз ви съобщих, но в подробности ние случая не знаем и не е длъжен ЦК на КПСС да информира така подробно и обширно. Това е едната страна. От друга страна, няма да бъде нормално в нашата партия сега да разгърнем дискусия по въпроси, които са от вътрешно естество на всяка братска партия. Тя решава в даден момент кой ще стои начело, до кога ще стои. Това е работа на съответната партия.

За нас главното е, че ще се провежда и за в бъдеще неотклонно ленинския курс, изработен от Двадесетия, Двадесет и първия и Двадесет и втория конгрес на КПСС и Декларацията. А в това у нас няма никакво съмнение.

Разбира се, ЦК на нашата партия трябва да излезе с някакво заявление по този случай, така както излязоха и другите. Излезе Германската партия, изявления направи др. Гомулка, др. Кадар от името на техните партии по този случай. Аз не зная Чехословашката партия дали е излязла. Големите западни партии също излязоха със свои съображения. Не зная защо „Работническо дело“ не помести изцяло текста на Заявленията на тези братски партии, а може би и правилно не е поместило.

ГЕОРГИ БОКОВ: От БТА ги получихме така.

ТОДОР ЖИВКОВ: Но това е, другари. Аз трябва да ви кажа, че ние не сме в състояние да отговорим сега на някои въпроси, които биха се задали конкретно за подробности около този случай, тъй като повече информация от това, което ви съобщих, ние нямаме. Но, това е.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 627, л. 1-10. Оригинал. Машинопис.

¹ Н. С. Хрущов е отстранен от власт на 14 октомври 1964 г. на пленум на ЦК на КПСС. Заседанието на пленума е открито от Леонид Брежнев, а основният доклад е прочетен от М. А. Суслов. Прави впечатление, че на пленума не са констатирани реалните слабости в съветската икономика, свързани с намаляването ръста на промишлената продукция, спадането на селскостопанското производство, понижаването на ефективността, спадането на реалния доход на глава от населението и екологичната катастрофа в големи райони, а нападките към съветския лидер се ограничават предимно в личен план. Той е обвинен, че снимките му във вестниците надвишават онези на Сталин, че е привлякъл в управлението на страната хора от семейното си обкръжение. Н. Хрущов е упрекван, че неговото мнение е налагано безпрекословно по въпроси от селскостопански характер, такива свързани с енергетиката, дипломацията и т.н.

Пленумът приема единодушно решение за освобождаването на Н. Хрущов от всички заемани постове, аргументирано със здравословното му състояние и преклонната възраст. Особено интересно е следващото решение да не се допуска занапред съвместяването на длъжностите Първи секретар на ЦК на КПСС и Председател на Съвета на министрите на СССР в една личност.

БЪЛГАРСКИТЕ СЛУЖБИ ЗА СИГУРНОСТ

№ 33

Из доклад за състоянието на агентурно-оперативната работа на Държавна сигурност в Пловдивски окръг през 1953 г.

Пловдив, 7 януари 1954 г.

На това съвещание с целия личен състав на ДС в окръга ще трябва да направим преглед на извършената работа през изтеклата 1953 г. от органите на ДС в Пловдивски окръг, да отбележим постигнатите известни успехи в борбата с враговете в окръга и главно да видим допуснатите и допускащите се слабости в нашата работа, да потърсим причините на тези слабости.

На това съвещание ние трябва да кажем ясно на партията и правителството, изпълнихме ли задачите, които ни се поставяха през годината, спомогнахме ли с агентурно-оперативните средства за обезвреждане враговете, които по всякакъв възможен начин се стремят да спъват изпълнението на партийните и правителствените мероприятия. Такава ще бъде задачата на това наше съвещание. И до толкова, до колкото ще се прояви активност при обсъждане на поставените въпроси, до колкото ще се направи смела критика и самокритика, до толкова резултатът ще бъде положителен, ще извлечем полза и по-правилно ще набележим мероприятия за подобряване нашата работа.

Подлагайки на оценка дейността на ДС през изтеклата година в светлината на указанията на ЦК на БКП, на указанията на ръководството на министерството, ние трябва да се спрем най-напред на обстановката, при която органите на ДС в окръга са работили през годината. [...]

Неблагополучие се отбелязва не само по линия на III отделение с началник отделението капитан Рашо Димитров, то съществува и по линия на IV „а“ и „б“ отделение с началници на отделения другарите Тропчев и Тамбуров, където в обслужваните от тях предприятия, ТКЗС, ДЗС и МТС през годината се извършваха крупни вредителства, саботажки, като в завод „Антон Иванов“, заводите 11 и 15, създаване настроение за подаване заявления за напускане ТКЗС, лош ремонт и неизпълнение плана по дълбоката оран от МТС и др.

Другарят Тропчев и заместникът му Караянев не се заеха упорито и настойчиво през годината с разкриване на вредители и саботьори, които

понякога явно и открито проявяваха своята вражеска дейност. Караянев особено, постоянно развиваше теорията за това, че е много трудно да се разкрие вредител и саботьор в производството, защото това била специална работа, там били инженери и техници и пр., с което внасяше известно колебание в ръководените от него работници.

СтакъвначиннаработадругаритеКараянев, Тропчевивсичкиработници, обслужващи заводи, фабрики и предприятия, трябва да се прекрати, защото той довежда до палежи на предприятията, като фабрики „Септември“, „1 май“, „Тракия“ и др.

Позорен е случаят, който допуснахме, щото вражески и други елементи да използват временното затруднение сред тютюноработниците, за да ги изкарат на организиран протест¹ без за това предварително да се е знаело от ръководството на IV „б“ отделение с бившия началник др. Джурков, заместника му Чонов и обслужващия складовете старши разузнавач Аврамов и за това не сигнализирахме своевременно с факти за организирана вражеска дейност нито пред Окръжния комитет на партията, нито пред ръководството на министерството.

Такова неблагоприятно съществува и в околните.

В завод 11 – Левскиградска околия, който е от изключителна важност за цялата страна се извършваха такива нагли вредителства, за които има осъдени врагове на най-тежко наказание, но вредителство все още има. Това е така, защото началникът на МВР др. Андреев, заместникът му др. Порязов и бившият старши разузнавач Пехливанов не се заеха сериозно за разкриване врага там. От над 120 установени вражески елементи само 4 са взети на активни разработки, а агентурата им е из средите на партийните членове и членовете на ДСНМ, без никакви възможности за разработка на враговете. [...]

По всеки сигнал трябва да се провежда всестранна проверка и проучване, не оставяйки никога работата на половина път – довеждане всяка задача до край.

Всеки ръководещ и редови работник е длъжен да поведе решителна борба с формализма и недооценяване работата с агентурата по нейното възпитание и използване в борбата с враговете на нашия народ и народната власт.

Наше свещено задължение е най-енергично и добросъвестно да изпълним заповед 308² на др. министър и по такъв начин да постигнем рязко подобряване в цялостната наша дейност в работата с агентурата.

Сили за това в нашия оперативен състав има. Нужно е да се заемем с изпълнението на тези задачи, за да оправдаем огромното доверие, което ни е гласувано от нашата партия и правителството.

ДА ЖИВЕЕ НАШАТА СВОБОДНА ДИМИТРОВСКА РОДИНА!
ДА ЖИВЕЕ ЦК НА БКП, НАЧЕЛО С ДР. ЧЕРВЕНКОВ!
ДА ЖИВЕЕ КПСС!

Началник Окръжно управление МВР
Полковник: (п) Г. Кръстев

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 2811, л. 2; 14; 28. Оригинал. Машинопис.

¹ Подобно на жителите на Източен Берлин, но един месец преди тях, на 3–4 май 1953 г., тютюнороботниците от Пловдив се вдигат на масова стачка, окървавена от силите за сигурност и набързо потулена, сякаш никога не се е случвала. Издигнати са искания за по-добри условия на труд и за целогодишна заетост. Както пише в един „Отчет за агентурно-оперативната работа на отдел Държавна сигурност към Окръжно управление на МВР – Пловдив за периода 1 март – 30 април 1953 г.“ от 6 май 1953 г.: „През двумесечието поради привършване на работа прекратиха работа към 4500 тютюнороботници от гр. Пловдив. След освобождането им от работа, поради лошото материално състояние всред тях, се отпочнаха негодувания най-вече поради това, че някои работници са останали на работа и че са приети такива, които не заслужават да бъдат приети, изхождайки от материалното им положение. Едни от тези работници бяха настанени в някои други предприятия на работа, но по-голямата част от 4000 души и до този момент са без работа. Вземат се мерки от Окръжния и Градския комитет на БКП за настаняването им.“ **АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е 2922, л. 5.**

² Заповед № С-308 от 8 декември 1953 г. на министъра на вътрешните работи за работата с агентурата в органите на ДС и мерки за нейното подобрене. Съгласно заповедта до края на април 1954 г. трябва да се прегледа целият агентурно-информационен апарат на ДС с оглед да се „съкрати и изчисти от предатели, двойници и негодни сътрудници.“

№ 34

Из протокол за работата на Окръжното съвещание с целия личен състав на ДС в Пловдивски окръг

Пловдив, 8 януари 1954 г.

Днес 8.1.1954 г. в салон на Окръжно управление МВР-Пловдив се състоя окръжно съвещание с целия личен състав на ДС в окръга, на което като представители на Министерството на вътрешните работи присъстваха др. зам.-министърът на вътрешните работи – генерал-майор Георги Кумбилиев и съветникът при министерството др. ..., а като представител на партията – първият секретар на Окръжния комитет на БКП – др. Тодор Звездов.

Взеха участие всичко 182 души от целия окръг.

Зам.-окръжният началник МВР – др. майор Димитър Стоилов откри съвещанието, точно в 8 часа и обяви дневния ред:

1. Доклад за състоянието на агентурно-оперативната работа в Плов-

дивски окръг за 1953 г. на органите на ДЪРЖАВНА СИГУРНОСТ и мерки за подобряване на същата.

След това съобщи порядъка, при който ще протече съвещанието, приканвайки тези, които ще се изкажат по доклада, да не правят сух отчет за работата им, а да посочат основните моменти в агентурно-оперативната работа, да изтъкнат слабостите и недостатъците, допуснати в процеса на работата, и да направят предложения за цялостно подобряване на работата за издигането ѝ на висотата на политическия момент.

Думата бе дадена на Окръжния началник на МВР – др. полковник ГЕОРГИ КРЪСТЕВ, който в продължение на 1 час изнесе доклада си.

След почивка от 15 минути започнаха изказванията.

Кап. ТОДОРПАНИЧАРОВ – околийски началник на МВР – Пазарджик: Др. Генерал, другари, докладът на др. Кръстев е достатъчно наситен с факти, но така както са изложени фактите придават констативен характер на същия. Не се прави дълбок анализ на работата на ДС, за да се издирят причините за слабостите и недостатъците. Липсват в доклада живите хора – оперативните работници. Трябваше да се посочи тези хора как са работили, какво са дали за разобличаване враговете на народа. В доклада се посочват повече черните работи, не се сочат добри примери. [...]

Получаваха се сигнали за наличието на дълбоко вражеско подполие, но според мен такова нещо нямаше. Работата в заводите, също не беше добра, по повод на което идва др. зам.-министър, въпреки което, ние не можахме да се справим с работата.

Другарят КУМБИЛИЕВ: Защо не можахте да се справите. Кои са причините, не се вижда това от изказванията Ви. Ако така работите и тук, знайте, че не сте си направили никакви изводи.

ДИМИТРОВ: Занимавах се повече с бандитите и изпуснах контрола и ръководството върху оперативния състав. Това е основната причина за лошата работа в околията. Отидоха сега там други, по-добри другари и помощта на окръга и на министерството е по-голяма, но все пак бандитите продължават да съществуват.

Тук в III отделение работата е много обемиста, затова поисках съвет от др. Гогов как да построя работата си. Идват от околията и от тук много материали, в които се заравям. Бумажната работа е много и това не ми позволява да се занимавам с чисто агентурна работа. Напоследък се отърсихме от голяма част от тази бумащина. Обследвахме всички оперативни работници и дадохме препоръки с протоколите за освобождаване от тези бумажни. Сега с новите заповеди на министерството ще се освободим още повече.

Другарят КУМБИЛИЕВ: Вгледайте се в работата Ви в Левскиград и в тая тук в отделението, направете си изводи. Организирайте си работата, защото в III отделение тя е огромна и ако не си вземете добра

бележка, да знаете, че ще хлътнете. Ще искам да ми се докладва след известно време.

Ст. лейт. АГОП АГОПЯН – инспектор, завеждащ работата по ИБ: Имам въпрос към др. Рашо Димитров. Да каже как стана бягството на бандита Чолаков от Домлян и настоявах ли аз да отида и даде ли ми се възможност за това?

ДИМИТРОВ: След като получихме нареждане да задържим Чолаков, изпратихме о.р. Савов и Темелков, но по вина на Савов и Темелков Чолаков избяга.

Кап. ИВАН ЧОНОВ – инспектор отделение, IV: Докладът не можеше да обясни повече от това, което можеше да обхване за 1,30 часа, затова ние ще трябва да го допълним с нашите изказвания. В доклада е намерила място допуснатата слабост по демонстрацията на тютюноработниците, макар тя да не е основната наша слабост.

По линия на ДТМ, Държавни зърнени храни и Винпром нямаше обслужване, защото нямаше назначен оперативен работник. В момента на демонстрацията също тютюневият монопол не се обслужваше. Сигналите се получиха по официален път от служителите на Монопола. Сигнализирахме окръжното ръководство и партията и се взеха мерки, но все пак врагът използва този случай и проведе демонстрацията.

Другарят КУМБИЛИЕВ: Вие открихте ли ги тези врагове?

ЧОНОВ: Не сме ги открили. Допуснали сме слабости по селското стопанство в МТС и ТКЗС. Състоянието в МТС беше лошо. Нямаше там никаква агентура. Направиха се нецелесъобразни вербовки на съвсем слаб компроматериал. Срамен факт за отделението е този, че едва след вербовката на агент „Биела“ се установи от него самия, че е бил вербуван преди това от стопанско отделение НМ. Вербовката беше извършена от началника на отделението тогава др. Г. Джурков.

Линията на врага беше да саботира държавните доставки, да агитира за неизлизане на работа на полето. Имахме случаи на явна агитация от страна на врага в тая насока и поради слабата ни работа не можахме на много места да предотвратим това. Имаме през годината два крупни пожара, по които се откриха разработки, но без резултат.

Съществува схващане между оперативните работници, че мъчно се работи по наша линия, но напоследък това впечатление постепенно се избива.

София IV управление¹ несвоевременно отговаря на наши писма. Има случай по една разработка сме писали през 1952 г. писмо и едва през настоящата година ни отговориха.

Със заповед 308 на др. министър ще настъпи обрат в цялата ни работа и ние обещаваме през настоящата година да подобрим агентурно-оперативната си работа.

Кап. ТАШО КАРАМИТЕВ: – партиен секретар при отдел ДС: Партийно-политическата работа малко място е намерила в доклада. Трябваше да се каже как е работила партийната организация за мобилизиране силите на оперативните работници в тяхната работа. За всички изнесени неблагополучия в работата има вина и партийната организация – партийното бюро, което недостатъчно помощ е оказвало на служебното ръководство. Впечатленията са такива, че другарите много работят, трудят се, тичат, а резултатите са малки и изводът е такъв, че стилът на работата не е на нужната висота. Тук идват на помощ заповедите на министерството, особено тези последните, издадени въз основа решенията ПБ на партията, които ще помогнат за изживяване на тези слабости. Трябва да преустроим партийно политическата работа, за да подобрим и агентурно-оперативната си такава.

Партийната организация при нас бавно реагира, малко сигнализира за допуснатите от служителите слабости. Често пъти не се вземат под внимание сигналите. Партийните групи сравнително добре работят. [...]

Майор ДИМИТЪР СТОЙЛОВ – началник отдел ДС: Изхождайки от констатациите и изводите на др. Кръстев в доклада му, от направените изказвания и моите лични впечатления, може да се констатира следното: Продължаваме да допускаме слабости в една и съща посока. В работата сагентурата направените констатации се покриват с такива от миналото. Изводът е, че откриваме нашите недостатъци, но не ги анализираме, не правим изводи и да се запретнем за отстраняването им. Не може да се каже, че за първи път поставяме на разглеждане тези слабости. Имаме документи на министерството, от които да се учим. Повторението на слабостите се дължи на това, че не подобряваме стила и методите на работа. Говорим за разпиляност в работата, залавяне за несъщественото, че все още не можем да се хванем за основното, същественото и да извлечем по-нататък цялата верига. Казва се, че претрупаност имало в работата и затова не можем да срещаме редовно агентурата. Трябва да се ликвидира с разпиляността, да се придобие стил и метод в работата. Това са принципи, които еднакво важат за всички ни, които партията и правителството с най-голяма сериозност поставят пред нас.

Чувството на личната партийна и служебна отговорност е слабо при нас. Преди известно време заслушахме работата на Първомайска околия, която оценихме като слаба, а др. Шарков говори тук по-скоро като председател на ТКЗС, отколкото като околийски началник МВР. Имам справка, от която се вижда, че личната отговорност на началника в околията е слаба, а от там и на останалите другари. И затова, вместо да направим тук съвсем задълбочен анализ на работата ни, се задоволихме с повърхностни констатации. Чувството на отговорност и в отдела е на същото ниво. Проверката, направена за състоянието на оперативното

стопанство, показва, че редица материали с месеци са стояли без движение, защото началниците не провеждат контрол.

Друга слабост е тази, че оперативният състав и началниците не познаваме работата, която работим. Направената проверка в Асеновград по някои разработки на оперативните работници като Хр. Костадинов, Гюлев и други показва, че не знаят с колко агенти работят, а това говори за непознаване на работата.

Заслушването на о.р. Борис Щерев от IV отделение показва, че не може да ни даде обстановката по разработката, по плана в нея от месец февруари се планува проучване и вербовка на агент, без да изпълни заплануваното и на края на годината прави нов план със същите мероприятия. При това тази му разработка е била най-важната. Това говори, че и началниците им не познават работата си. Вреден либерализъм съществува у нас по отношение слабостите. Рашо Димитров не можа да каже какви бяха причините за провала в Левскиград. Той не изисква от оперативните работници, гледа да не става лош с оперативните работници и началниците, а той трябва там именно да насочи вниманието си. Съществува либералност вредна. Поръчаната работа трябва в срок да се изпълнява и то така както партията изисква.

Не се изучават заповедите на министерството, особено сега, когато те ни сочат конкретни указания за работата. Чакаме да дойдат от Инспектората на проверка и тогава да се заемем да търсим съответната заповед.

Последните заповеди на министерството трябва и ще доведат до прелом в агентурно-оперативната работа. Доколкото ние ги усвоим и приложим на практика, до толкова ние ще можем да подобрим работата. Има сили в нас. С повече усилия и възискателност ние ще можем да подобрим цялостно нашата работа.

Ген.-майор ГЕОРГИ КУМБИЛИЕВ – зам.-министър на вътрешните работи: На настоящето съвещание трябваше да бъде отчетена годишната дейност на Окръжното управление в светлината на решенията на ПБ на ЦК на партията. Тези решения поставят основните задачи пред органите на Министерството на вътрешните работи и ако ние не си поставим за задача да оценим и претворим в дело тези решения, не ще можем да оправдаем с нашата работа доверието на партията и правителството.

Трябва да открием причините за слабостите и недостатъците, да ги анализираме и набележим мероприятия за подобряване на работата.

Резултатите от дейността ви през годината показват, че по някои въпроси сме още много далеч от изискванията, предявени от ПБ в тези решения. Имаме резултати, има и в окръга ви положителен опит, но това все още е недостатъчно.

Като най-сериозна слабост считам работата на контраразузнаването, която е на много ниско ниво, а ПБ на ЦК в решенията си поставя като много важна задача именно борбата с чуждите разузнавания. [...]

Изискванията днес са по-големи към оперативните работници от вчера. Които от тях се заеха сериозно да повишат своето самообразование, взеха и средно образование, а дълг е на всеки комунист да се учи непрестанно, да повишава непрекъснато своята служебна и партийна закалка, своето самообразование, да не допусне да бъде освобождаван от органите на МВР по несправяне с работата.

Впрочем нека с общи усилия се заемем с изпълнението на решенията на ПБ на ЦК на партията. Трябва непрекъснато да се учим, да заучаваме заповедите и решенията на партията и министерството, да се запретнем да ги внедряваме в ежедневната си работа, за да можем с чест да изпълним стоящите пред нас задачи, за да оправдаем доверието на партията и народа.

Полк. ГЕОРГИ КРЪСТЕВ: – началник окръжно управление МВР: След изказването на др. зам.-министър, смятам, че не е необходимо да се прави обобщаване на изказванията. Правилно забеляза др. зам.-министър, че мнозина от присъстващите не си вземаха бележки по работата на съвещанието.

Майор ДИМИТЪР СТОЯНОВ – зам.-окръжен началник МВР: На предана работа, другари, за партията, правителството и народа. С това считам съвещанието за закрито.

Началник Окръжно управление МВР
Полковник: (п) Г. Кръстев

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 2811, л. 29; 47-48; 52-53; 56. Оригинал. Машинопис.

¹ Четвърто управление на ДС по действащата през 1953 г. структура на службата е т. нар. „Икономическо“. Занимава се с „вражеските елементи, работещи в различните отрасли на народното стопанство в страната“.

№ 35

Протокол от Съвещанието с ръководния състав на МВР в страната във връзка с Априлския пленум на ЦК на БКП и отпразнуването на 1 май

София, 25 април 1956 г.

Другарят МИНИСТЪР¹: Другари, много приказваме досега, но изглежда, че още малко трябва да поприказваме, за да можем после да се заловим за работа. Тук искам да дам някои указания във връзка с Първи май, но преди това, ако има някакви въпроси от вас след всички тези разговори, които станаха, нещо да уясним допълнително, без да се впускаме

в много разговори. Става дума във връзка с работата, ако има нещо неясно.

Другарят ЧАКЪРОВ: Ако може да се каже партийните събрания как да ги провеждаме и за усилването на охраната.

Другарят ДУМКОВ: Напоследък постъпват предложения за арести на някои врагове, главно за агитация или такива, за които биха могли по моему окръжните началници да вземат мерки, Тук др. Кумбилиев утвърждава, но за разпити и предупреждение доколкото сега в някои ТКЗС враговете се проявяват, докато се мине този път до тук може да се вземат мерки на място. Аз не говоря за такива сериозни организатори, но за такива, които се явяват по места. Трябва да се преценява и на място другарите да предупреждават такива врагове, които не са се поправили.

Другарят ТРАЙЧЕВ: Как стои въпросът с охраната на домовете на окръжните секретари на партията и не е ли удобно да се снесе охраната през деня, да остане само вечерно време. Имам предвид, че някъде окръжните началници са направили това, но аз искам да се вземе отношение по този въпрос. У нас се създаде известна неясност с окръжните народни съвети и партията. Тоя въпрос ние поставихме пред ръководството, отговори се неясно. Вие знаете там заседава някакъв малък президиум, който се интересува от състоянието на моторните превозни средства и искат от нас сведения. Ние не можем да даваме от нас такива сведения, тъй като има заповед от министерството. Веднъж попитахме, отговори се кому са нужни тия сведения. По тоя въпрос да се уясним, да ни се дадат точни указания.

Имам един въпрос, особено с III управление² се случва това – изпратят писмо и искат препис от автобиографията на партийни членове.

ДР. ДУМКОВ: Това е свършено отдавна.

Другарят ТРАЙЧЕВ: Ние нямаме черно на бяло. Идват партийни секретари, не дават препис и аз не съм искал и съм отговарял, че ние преписи от автобиографиите на партийни членове не можем да правим.

Другарят ДУМКОВ: Преди три месеца постави този въпрос на съвещанието.

Другарят ТРАЙЧЕВ: Не съм го поставил.

Другарят МИНИСТЪР: За какви нужни се искат тези преписи?

Другарят ТРАЙЧЕВ: Не зная, от III управление се искат.

Другарят ДУМКОВ: Да обясня. Това беше във връзка с проверката на полицейския архив, имаше отделни случаи и с това отдавна е ликвидирано.

Другарят ТРАЙЧЕВ: Друг въпрос, във връзка с Вашата информация, в която се указва за кореспонденцията не направо с околийските, а чрез окръжните управления. Ние този въпрос поставихме пред ръководството на министерството. Това е голяма трудност, съгласете се. Да пише Габрово, трябва да пише на Търново, Търново на Казанлък, ние на Стара Заго-

ра, Стара Загора на Габрово – верига от писма. Аз считам, че по-уместно и по-добре е околията да могат да кореспондират помежду си, като околийският началник преценява кога трябва и кога не. Иначе се получава повече бумащина, а ние смятаме, че я съкращаваме.

Другарят АРГИРОВ: В Плевен ще имаме пленум на Окръжния комитет на партията в събота. Ще се разгледа решението на Пленума на ЦК в светлината на нашата работа в Плевен. Касае се за партийната работа. От мен искаха справка за извращенията от нашите органи. Тоя въпрос за извращенията слезе един път в низовите организации и сега пак ще се поставя на пленума. Аз дадох една справка. Нашите извращения не са от такъв характер, какъвто отчита пленумът на ЦК и се получава така, че ние отново ще започнем да разискваме за извращенията. Считаю, че крайно време е да се спре с тия работи. Нашите извращения са такива например, милиционер нанесъл побой на някой гражданин и е взето отношение. За Белене имаме един случай за осакатяване крака на един затворник. Дадохме някои случаи, сега пак се иска. Аз нямам възможност да говоря из дълбоко, но сега като отида ще говоря. Трябва да се дадат известни указания.

Другарят ШИПАРОВ: Да даваме ли сега информация на окръжните комитети на партията във връзка с някои нередности в ТКЗС. Освен това от нашия Градски и Окръжен комитет на партията не само за това се интересуват, а искат да се докладва редовно, да ги уведомяваме по всички въпроси, които стават при нас, вражески прояви, листовки и т.н.

Да даваме ли, те искат също материали по някои партийни членове. Получават се сведения в това отношение и се нарежда при нас да се извърши проверка, а ние нямаме право да даваме материали. Да даваме ли направо отговор или отговорът да се дава чрез министерството.

Другарят МИНИСТЪР: За какъв отговор става дума?

Другарят ШИПАРОВ: Дават указание от Окръжния комитет на партията да се извърши проверка по някой акт за партиен член и ние я извършим, но направо на тях ли да даваме отговор или чрез министерството.

Другарят МИНИСТЪР: Защо Вие вършите проверки на партийни членове.

Другарят ШИПАРОВ: Защото те искат, пишат писма, искат от нас.

Другарят МИНИСТЪР: По партиен път не може ли да се иска за членовете на партията.

Другарят ШИПАРОВ: Те считат, че ние трябва да извършим това нещо. Имаше такъв случай, от Окръжния комитет на партията има писмо за един отговорен партиен член, че е участвал в някаква акция преди 9 септември, издадена е заповед за него за участие в тая акция и заповедта се държи в Държавния архив, искаха препис от тая заповед. Във връзка с това те извършиха проверка да се намерят лица във връзка с него, да ги разпитаеме.

Другарят СЕРКЕДЖИЕВ: Тая сутрин бях свидетел с др. Трайчев на една случка в бръснарницата на ул. „Раковски“. В 7 часа сутринта влиза гражданин, пийнал и открито агитира против събитията, против партията и правителството, казва така – „Червенков ме дари с голяма лопата, с малка заплаता“. „Всички викахме Сталин! Сталин! И пионерите честна сталинска дума, а всички лъжат. Сам си говори, но всички там и комунисти слушат. Казва: „Аз съм широк социалист, но ние извоювахме болници, осемчасов работен ден, а тесните социалисти извоюваха само песен на шмайзера“. Освен това той казва: „Аз нарочно тая работи говоря в пияно състояние, защото никой не може да ме арестува, а ако съм трезвен ще ме държат отговорен за такива работи“.

Другарят МУРДЖЕВ: Във връзка с ТКЗС-та у нас в Грудовска околия имаме разграбване на инвентара и добитъка. Ние там се стремим да търсим по агентурен път подбудители, врагове и т.н., обаче Окръжният комитет на партията настоява за задържане на някои лица, например за една жена, защото разсилният, когато съобщавал някои нареждания на председателя на селсъвета, тя казала: „Пак ще ни лъжеш нещо“. Той я ударил с палката на барабанчето и тя му счупила главата. Тази жена е жена на бедняк и Окръжният комитет настоява за нейното задържане, също и за други някои лица, за които нямаме данни, че са действително врагове, които вършат тези неща. Създава се в Окръжния комитет известно настроение против нашия околийски началник на МВР. Те казват: „Когато правихме ТКЗС-та милицията не участва, сега когато грабят добитъка, милицията пак не участва. Ще докарате 10 милиционери, за да се знае, че има милиция“. Ние казахме, че това трябва да се урежда с партийни мерки, да се убеждават хората. „Тогава – казва – защо сте, като не можете да ни помогнете“. Такива случаи ние съгласуваме с Окръжния комитет на партията, обаче и прокурорите също така отказват задържането. Околийският прокурор в Грудово отказва да задържи тази жена. Ние казахме, ако той нареди, ние ще я задържим. Сега др. Маринков е говорил с окръжния прокурор и са задържали 4-5 души. При такива случаи, когато прокурорът нарежда, ние следва ли да задържаме, защото прокурорът е така да се каже върховна власт. Защото след разграбването ние разбрахме, че това става поради сериозни грешки. Половината от членовете са насила хванати. Указва се, че няма да бъде полезно да се задържат известни хора, за които се настоява и най-много да стане като по-рано, да се изтрепем някъде. Как да действваме при такива случаи.

Другарят МИНИСТЪР: За арестуванията и предупрежденията на организаторите, за разграбването на добитъка и инвентара в ТКЗС-та. Ние миналия път, когато се бяхме събрали окръжните началници и началниците на управления говорихме, че нашите органи имат за задача да работят срещу враговете, а не срещу честните трудещи се. ТКЗС-та не се създа-

ват с милицията. Милицията не е създадена с такава цел, да организира ТКЗС-та или да въвежда порядък. Когато се вижда, че хората не искат да стоят в ТКЗС-та ние да ги държим като пленници не бива. ТКЗС-та се организират на доброволни начала, по пътя на убеждението. Има партийни организации, масови организации и те трябва да влязат в ролята си. Обаче в тая борба за преустройство на нашето селско стопанство на социалистически релси, врагът също взема участие и пречи сериозно и тук ние трябва да видим, къде врагът ще се опита да пречи, какви са неговите методи, планове и къде е пръстът на врага. Трябва да се открива врагът, да се обезврежда и ако имаме достатъчно данни, че е враг да се арестува и отива на съд и в затвора. Това е подбудител на противонародна дейност, щом иска да действа против нашия народ, против нашето социалистическо строителство. Но в много случаи врагът не можем да открием, а на вражеска пропаганда и на вражеските планове са се хванали честни трудещи се. Как да постъпим с тях, трябва да говорим с тия хора, трябва да им се обяснява, да се предупредят, да им се обясни, че те провеждат вражеска агитация без да се усещат. Но ако трябва да се предприемат някои по-сериозни мерки да не се отива в никакъв случай на отделен милиционер или отделен оперативен работник, да разпаше пояса си, да развихри своята власт, да влезе в скандали и побоища с трудещите се селяни. Ако се усложни някъде работата има партийен комитет, да се съгласуват такива действия за евентуални по-сериозни мерки от наша страна, но непременно с Партийния комитет, обезателно с Окръжния комитет, не само с Околийския, а и с Окръжния комитет, за да се дадат указания по тоя въпрос на нашия окръжен началник, а Окръжният комитет, за да даде указания, той непременно ще се посъветва и в ЦК, а окръжният началник не е лошо да се посъветва бързо по телефона и с нас. Такива изключителни мерки може да се вземат и там, където ние сме открили врага, срещу някакви сериозни опасности да се развихри някаква стихия. В Русе беше почти нататък тръгнало положението, но сега е овладяно вече. Там има членове на ЦК, които работят и борбата е да не се стига до там, но нищо не пречи да се звъни веднага и тук, да се съгласува, за да може да се вземат по-правилни мерки и да не се отиде до крайности и забезки.

На въпроса на др. Мурджев. Другари, факт е, без да се създава неправилно тълкуване, че ние говорим против партийното ръководство, но окръжните комитети са се увлекли в известни неправилни методи в организиране на ТКЗС и даже са допуснали извращения. Това не е тайна за нас. Извращения при организиране на ТКЗС ние имаме. Има основание да считаме, че в това увлечение или тази отговорност, която са поели да преустройват селото на социалистически релси, могат да се увлекат някъде и по тази линия да наредят на наши органи да арестуват. Обаче за арестуване никой друг няма право да дава нареждане, носи отговорност този, кой-

то арестува и затова трябва в Околийския комитет, когато се дава такова нареждане да се арестуват хора, ние с тях да поприказваме, защо е нужно, имаме ли данни, как да се постъпи, а на някои околийски ръководства даже трябва да им се помогне, да им се каже, че тук трябва да се действа с метода на убеждението, на разобличаването на даден селянин, който се е хванал на вражеска агитация. Трябва да се върви по този път на политическа работа за предотвратяването на известни скандали, известно разграбване, но същевременно казвам, че в такива случаи може да се потърси съвет от Окръжния комитет и да се позвъни тук. Не всички желания на Окръжния комитет за арести трябва да изпълняваме, защото ще отидем до някаква крайност. Но когато има данни, че става въпрос за вражески елементи, за документирана вражеска дейност и се вижда цялата тази организаторска работа на врага, очевидно ние трябва съгласувано с Окръжния комитет да вземем сериозни мерки. Наредданията на прокурора трябва да бъдат за нас закон за изпълнение. Ако в нас има съмнение, ние трябва да изпълним нареждането и да доложим по-горе, че считаме, че не е съвсем правилно и да молим за указание, а ние да отнесем въпроса до главния прокурор или до Колегиума, но нашите органи трябва да изпълняват заповедите и указанията на прокурорите, тъй като прокурорът носи цялата отговорност, когато той нарежда. Ако нарежда прокурорът ние не можем да задържим. Ще задържим и ще доложим по-горе ако считаме, че има грешка и как става задържането и арестуването. Прокурорът е различно нещо от околийския партиен секретар. Ние с околийския партиен секретар ще съгласуваме с оглед политиката да не сгрешим, дали не може другояче да се постъпи и можем да не арестуваме веднага, но съгласно правилата и закона не можем да не арестуваме, когато прокурорът нарежда.

За охраната на окръжните секретари на партията. Този въпрос мислим да обсъдим, но очевидно ще минем към снемане на охраната на окръжните секретари, но това не значи, че ако има някакви сигнали, не трябва да ги вземаме предвид. Ние досега охраняваме първите секретари. Ако има някакви сигнали и опасения охрана може да има, но не непременно охраната да тръгне след него с униформа и всички други салтанати, но трябва известни мерки да се вземат. Личната охрана е снета, домашната може да остане, но непременно пред вратата. Известно наблюдение на първо време да има особено сега пред Първи май, когато врагът се активизира.

Относно сведенията за транспортните средства. Аз не разбрах какви са тия президиуми. Касае се сигурно за мобилизационни нужди. Да се установи точно какви наличности има, какъв контингент. Такива сведения за окръжен мащаб аз считам, че трябва да се дават, защото това са отговорни хора и трябва да знаят.

Другарят ЦАЧЕВ: Околийските народни съвети ги искат. Искат сведения за целия моторен транспорт.

Другарят МИНИСТЪР: За военните не трябва да се дава, а за частните и за другите държавни транспортни средства, трябва да дават.

За биографиите на членовете на партията. Няма защо ние да искаме биографии на партийни членове по линия на наши органи. Ако на някого е нужно, трябва по партийна линия с партийния секретар или окръжния комитет и трябва да кажем за какво ни интересува тоя партиен член. Вие знаете досега нямаме забрана да бъдат разработвани партийни членове, досега водим на разработка без разрешение на околийския комитет. В нас изпъква тоя въпрос, във връзка с пленума на партията ние ще внесем предложение в Политбюро, как да работим с партийните членове по-нататък, да се обсъди този въпрос. При разработка ще трябва да се вземе разрешение. От кого да се вземе. Досега има решение на Политбюро да не се арестуват партийни членове без разрешение на околийските комитети.

Другарят АРГИРОВ: Това само по ДС ли е?

Другарят МИНИСТЪР: По всички линии за партийните членове. Никой няма право да арестува парт. член без разрешение на Околийския комитет.

Другарят АРГИРОВ: Аз не зная как е в другите окръзи, но при нас комунисти имат престъпления.

Другарят МИНИСТЪР: За това има заповед, на Вас ви е известна, но за разработка на партийни членове, такъв въпрос не е стоял пред нас и ние ще внесем сега, за да се реши и тоя въпрос. Вие ще получите след това решението на Политбюро.

За преписката между околийските комитети без да минава през окръжните комитети. По този въпрос, аз сам, когато обикалях окол. управления забелязах, че има ненормалност в това отношение, въобще заобикаля се Окръжният комитет и се развихря една преписка, на която не може да се хване краят. Затрупват се самите окръжни управления и за това Инспекторатът работи по този въпрос да видим как да направим така, че нито да се затрупват окръжните управления, нито през главата на окръжните управления да се задръстват околийските управления. Може и вие да дадете известни препоръки в това отношение. Ще се свика съвещание, ще обсъдим този въпрос и ще дадем указания.

В Плевен искали справка за извращенията, които да се поставят в пленума за извращенията от нашите органи. Политбюро отчита, че има известно увлечение по въпроса за култа към личността. Двадесетият конгрес на КПСС постави такива големи въпроси, такива проблемни въпроси от международен характер, какъвто е въпросът за неизбежността от войната, за единството на работническата класа, за пътищата, по които може да се мине към социализъм, различните пътища към социализма, такъв е въпросът за икономическия напредък, за използването

на техниката не само в нашия лагер, касае се за новата техника, а и в капиталистическите страни и редица други въпроси, които вие знаете. Двадесетият конгрес постави и реши, и постави в перспектива за разрешаване, начерта съвсем ярко нови перспективи в развитието на света, ако може да се каже. Обаче между това беше поставен и въпросът за култа към личността. Някои страни като нашата, като че забравиха всичко друго, икономическите въпроси, политическите въпроси, теоретическите въпроси, които се разясниха, като че всичко това беше подчинено на култа към личността и се взема само култът като централен въпрос, едва ли не в нас като единствен въпрос на Конгреса и цялата работа се завърта около култа към личността. ЦК счита, че по тоя въпрос трябва да се преустанови, по тоя начин да се действа. Ние борбата срещу култа няма да престанем да водим до тогава, докато не изкореним последиците от култа, защото самият култ на личността падна, но въпросът е за последиците, а последиците, най-тежки последици и поражения е нанесъл върху кадрите и методите на работата на кадрите, което е въпрос не на едночасов разговор или една декларация както др. Живков днес каза, че е въпрос на дълбоко осъзнаване, на преглеждане работата от всеки от нас и правене на изводи. Ние сега не всичко виждаме от тия неправилни методи и затова ние ще водим борбата срещу култа към личността, но не бива сега да се забравят ония големи проблеми, които постави Конгресът. Въпросът за култа не бива да бъде вече централен въпрос, а трябва да се хванат тия проблеми. Освен това в нас още по-нататък се отиде, за което предупреждавах отговорни другари и което сега трябва да се има предвид, особено, че центърът на борбата против култа падна на извращенията на органите на сигурността и като че ли най-голям апетит в тая борба с култа трябваше да се прояви именно по ДС, – защо е арестуван един кой си, та правилно ли е, та кой носи отговорност около всички тия въпроси се завъртя работата, само от една страна Конгресът се хвана и се видя само култът и въпросът за култа, като че беше централен въпрос. Ние с неправилните методи, които се проявяваха известно ви е кога в органите на сигурността, ще ликвидираме и до голяма степен е ликвидирано, има останки, които не представляват вече такава опасност за нашата партия да се върнат ония методи, още повече нито Берия съществува, много работи се изясниха и се взеха мерки. Ние органите на сигурността ще ги поставим на място, но поражения от култа към личността има във всички други сектори и не е така лесно така да се изкоренят, във възпитанието на хората, във възпитанието на младежта, да не се вижда ЦК, силата на партията, народа, на една личност. Тая младеж не може още да разбере тия работи. Трябва години да минат, за да се изменят книги и методите на възпитание и в съзнанието да се избие тоя култ и да се вижда вместо една личност, вместо тоя, който се счита, че

всичко може и знае, партията, Централният комитет, силата на народа. Въобще тук е по-голямата трудност в борбата с култа и не само тук, а и в методите на работа, които методи при култа са дали отражение във всички нас. Кой каквото и да приказва и да смята, че е бил против култа, че навреме е виждал и не знам какво, но всеки има какво да поправи в себе си, защото ние под това влияние сме се развивали и сега много работи считаме, че са правилни, не можем да разберем, че не са и тепърва трябва да видим много неща, възприемани при култа на личността, че са неправилни, да ги отстраним или да ги поправим. Това няма да стане лесно, това ще стане с критика, с изводи за нашата работа във всички подразделения и не за нас само, а за всички сектори, защото както ви е известно този паразит е дал такова отражение навсякъде. Така че неправилно е за пръв централен въпрос от Конгреса на КПСС да се счита култът само и неправилно е централен въпрос от култа да се счита това, което е било в органите на МВР. Даже да ви кажа врагът е извънредно много заинтересуван да навие работата около това, което в МВР е било около арестите. Ние ще ликвидираме с тези работи, има комисия, която ще провери и ще се излезе с реабилитации за това, което е било неправилно, но борбата с култа и пораженията ще продължава с ожесточеност, това трябва да се има предвид другари. И когато се искат справки, допълнителни справки, за да се постави в центъра това какви извращения са ставали в МВР, за да се раздухва още повече този въпрос, аз бих казал, другарите окръжни началници да се посъветват с окръжните секретари, а те да се отнесат до ЦК, трябва ли повече да се раздухва този въпрос или да потърсят другата страна, разглеждайки своите методи на работа, разглеждайки своите работи в светлината на пленума да се вземат мерки за поправяне на работата, а органите на сигурността са в ръцете на Политбюро. Извращенията ще бъдат също така ликвидирани с помощта на партията, но да не се поставя в центъра този въпрос, от което е заинтересован най-много врагът, ние да се занимаваме сега с извращенията на сигурността и да бием по авторитета на органите на сигурността, за да ги сведем до положение на безсилие и врагът да си плете кошницата както иска. Това е установка на Политбюро. Не се зададе такъв въпрос там и затова др. Живков не засегна този въпрос, но разговор с Политбюро е воден и такава бележка се прави, че има откъсване от другите въпроси на конгреса и се захваща само с култа. По партийна линия сигурно ще се уведомят окръжните комитети, но вие можете да поговорите с другарите, а те да се отнесат до ЦК. После вие сте членове на окръжните комитети, можете да станете и да изразите мнение, че този въпрос не е бил единствен на Конгреса. ЦК разработва вече редица въпроси, състави се Комисия по селското стопанство, по безработицата, по промишлеността, разработват се редица проблеми и в близко бъдеще ще стане пленум, на който ще се

разгледат въпросите, поставени на Конгреса, но и долу трябва това да се започне и там да се постави центъра на вниманието. Но, разбира се, ако партийният секретар се интересува от някои въпроси в нашите органи и ние имаме тези данни, няма защо да му пречим той да ги има. Въпросът е обаче тези материали да се ползват политически правилно.

Трябва ли да се информират окръжните комитети за ТКЗС-та. Трябва другари, окръжните комитети да сигнализират, за да вземат те също така мерки от характер, за който вече говорих и да ни помагат в нашата борба с врага.

Проверка на членове на партията по нареждане на партийни комитети. Неправилно е другари, партийните комитети да възлагат на наши органи да проверяват партийни членове. Ако има сигнали в партийния комитет за някой член на партията и те искат да направят справка дали в нас няма никакви материали, ако окръжният или околийският секретар иска да види дали няма нещо при нас, за да си състави по-точно мнение за даден партиен член, той може да види как е при нас, но по указание на партиен секретар ние да започнем проверка на партиен член, ако той няма никакви данни, а само някакво съмнение и няма материал въобще не е много правилно.

Другарят КАПРИЕЛОВ: Правилно щом не се касае за вражеска дейност.

Другарят МИНИСТЪР: Сега ние не можем да предвидим всички случаи, в които би се отнесъл партийният секретар за проверка към нашите органи и ако се появи особен случай, нашите органи, нека да се посъветват, да кажат, когато се отнася за такъв въпрос, за да видим как да се постъпи в тоя случай, когато партийният секретар иска да му се помогне, тъй като ние на партийния секретар не можем да окажем помощ, но трябва да се види правилно ли е и каква помощ може да се окаже.

Как ще действваме срещу пианиците? Има другари разговори, най-различни, не само от пияни, но сега разговори по улиците стават и от не пияни и от членове на партията и то такива, каквито врагът не смее да води, но нашите другари ги разнасят и създават много смущения. Сега на партийни събрания даже ставаше въпрос за някои клеветнически изказвания, трябва ли да се дават под съд, някои, които излизат и оклеветяват членове на партията, без да имат никакви данни, те оклеветяват къде пред 500, къде пред 1000 души. Трябва ли да се дадат под съд такива. Така стоеше въпросът. Може до съд да не се стигне, защото излиза на партийно събрание и говори, но партийна отговорност ще се търси и вече са набелязани няколко души, които ще бъдат изхвърлени от партията, независимо от постове и от съображенията, ако оклеветяват наши партийни ръководители без никакви данни само по улични разговори, след това доказват кое е вярно и кое не и пред 1500 души се знае, че тоя ръководител е такъв и

такъв. После този клеветник ще бъде изключен, но трябва да се викат пак хората и да се каже каква е била работата. На нездравите елементи трябва да реагираме, срещу гнили и нездравите изказвания трябва да реагираме. Нездравите изказвания могат да станат и от добри другари, но увлечени и проводници на гнили елементи. Затова здравите другари трябва да реагират, особено в нас сега под напора на тези разговори на улицата и на нашите органи някои другари много са се свили. Това показва и нашето събрание. Там здравият разум не действаше както следва, там имаше сериозно увлечение и това увлечение доведе до този разговор да се разбере какво може и какво не, какво се мисли и какво не се мисли.

Това са въпросите, които вие зададохте.

Аз искам да обърна внимание на някои въпроси във връзка с Първи май. Първо – аз смятам, че от утре или други ден най-късно трябва да се организира редовно дежурство по поделенията, особено сега във връзка с такива нездравите настроения и нездравата атмосфера на много места от тези разговори. Аз смятам, че трябва около Първи май ние да повишим нашата бдителност и на първо време да се организират дежурства във всички наши поделения, които при нужда да знаят къде е съответният началник, да знаят ако някакъв сигнал се даде от някъде как да се реагира и да се уведоми по-горното ръководство. В тази връзка трябва да вземат мерки нашите началници на поделенията и да забранят откъсването от града на нашите служители без разрешение и особено на отговорни работници. Ако излизат вън от територията на града нашите работници трябва да се знае къде отиват и в случай на нужда да бъдат извикани за евентуални някакви действия. Ако има нужда някой да отиде някъде да му се даде разрешение, но да се знае, че на този работник днес не може да се разчита, защото е на 100-200 км вън от града.

Да се вземат всички необходими мерки за сигнали, които се донасят от нашата агентура, от гражданството и по партийна линия за вражески прояви, евентуално за терористически действия, за вредителство, саботаж и т.н., незабавно да се реагира и да се уведомява по-горното ръководство включително и ръководството на министерството. Разбира се, за да се усили работата в това отношение обезателно трябва както във всички случаи са давани указания по линия на ДС, войските, милицията, оперативните работници, работещи с агентура, да засилят своята работа, да се даде указание на агентурата, да се мине към по-усилено наблюдение на някои обекти, да се прегледат сигналите в това отношение няма ли някакви залежали сигнали, които, ако сега разровим да видим, че врагът готви нещо. Да се видят по-сериозните разработки, в които можем да имаме изясняване и довеждане до такива действия. Трябва да се вземат мерки за охраната на стопански обекти, на оръжейни складове, да се засили контролът във войските, връзките с охраняващите да бъдат по-редовни.

Трябва да се взимат мерки за противопожарни вредителства против запалването на някои предприятия, да се провери дали са в ред противопожарните уреди, да се подменят където е нужно, някъде дежурството може да се усили и т.н.

Работата по отношение на селското стопанство, особено във връзка с тези смущения, които се явиха за ТКЗС-та и особено в турските населени места, там също така трябва да се предприемат по-решителни мерки и по-активно да се заработи, за да не се допусне, особено сега около Първи май, когато всички се раздвижват, врагът да използва това и да настройва трудещите се селяни към разграбване на добитъка, към разтуряне на ТКЗС-та и т.н.

Сега партията поставя като главен въпрос пред партийните организации и трудещите се във връзка с Първи май всичко да се мобилизира за изпълнение на плановете, за провеждане на такава демонстрация, такова празненство на Първи май, каквото не е било до сега, което означава, че трябва действително да се съсредоточи вниманието върху тези въпроси – производството, селското стопанство, засяването на пролетните култури, подсилването на посевите и въобще това отклонение, което се беше получило и все още продължава по култа, тези разговори особено в София, в провинцията не зная как е, но вярвам, че са по-малко, това трябва сега да се остави да се захванат хората с работа, защото сега, когато ние сме се захванали да събаряме култа, врагът събаря ТКЗС, а ние това не трябва да позволим.

По линия на НМ трябва да се вземат мерки за охрана на предприятия за пресичане плановете на престъпни елементи. Някъде допълнително, ако е необходимо, да се вземат мерки в това отношение.

По линия на войските, очевидно, трябва да се мине към усилена охрана на границите, както сухопътни, така и морски. Другарите от управлението на войските поставят въпроса трябва ли от тези дни да се започне усилена охрана. Въобще ние бдителността трябва да усилим по няколко линии. Първо дежурствата в тези поделения, където тя е отслабнала трябва да се засили. Има случаи в София, можеш да влезеш в казармата без да срещнеш офицер. Там трябва да има дежурни и да се знае къде са офицерите при нужда.

Другарят ТРОЕВ: Нужно е малко шум.

Другарят МИНИСТЪР: От този повече какво искаш. Аз ще стигна и до този шум. Първо по дежурствата, второ по служебна линия да се поговори с хората по всички тези настроения, които са създадени. Не непременно да се свика партийно събрание с дневен ред и пр., но да се влезе сред войниците, милиционерите, сержантите, офицерите, да се разяснят тези работи, кому е нужен този шум по улиците, къде да насочим вниманието си сега и особено във връзка с Първи май, какви мерки да се вземат и каква бди-

телност да имаме, да се избегне известно самоуспокоение и разслабване каквото съществува.

По линия на милицията и войските да се организира не непременно усилена охрана навсякъде, но някъде може нощни обходи да се пуснат повече на обекти, които се охраняват. Може и в някои градове, доколкото престъпните елементи се активизират и хулиганските прояви да се засилят и политически нездравии разговори да се водят – съберат се такива елементи, ходят на тъпи и шумят в големите градове. Може вечер няколко двойки патрули да обхождат не обезателно на коне и с автомати, както Мирчо [Спасов] тук в София ги разхожда, но касае се да имаме око, да знаем къде какво се прави, какво става и ако е нужно, ако се натъкнем на някакви сериозни опасения веднага да се позвъни на управленията и да се вземат мерки. Трябва да има резервни дежурни групи, които все така при случай да могат да действат. Това не значи да държим сега кой знае колко хора, но една група от 10 души трябва да имаме на ръка от милицията и от ДС. Да не се схваща, че видите ли сега съществуват кой знае какви страшни работи, че сме пред катастрофа, метеж. Известно е, че духовете са възбудени и възможно е на Първи май някой да се опита да направи нещо, затова ние трябва да сме на мястото си и да играем ролята на органи на сигурността. В населените пунктове, на полето, на границата, навсякъде да сме на мястото си. Тук трябва в изостряне на бдителността и в помощ на нашите органи да се привлекат може под формата на патрули, може под формата на обходни групи за съдействие по линия на милицията, войската – които в такива моменти ще трябва да са на ръка и да се използват. Може да им се възложи да обхождат някъде под формата на патрули около Първи май, други на самия Първи май. Трябва да се вземат всички необходими мерки първомайските манифестации да минат в пълен ред и порядък. Врагът има намерение, ние имаме сигнали, да използва манифестациите и там да шуми и да разговаря по тези нездравии настроения, да ги разпространява, има намерение да пуска листовки сред манифестиращите, да издига плакати и нашите органи съгласувано с партийните организации по места трябва да вземат всички необходими мерки да може, което е най-правилно, врагът да бъде разобличен своевременно, да бъдат отделени от народа вражеските елементи. Врагът няма място между масите, той трябва да бъде изолиран. В тази връзка трябва да се води особено активно наблюдение и активно реагиране, когато се появи самолет над наша територия. Балони се пускат също така и ние не трябва да позволим в едно такова възбудено състояние много граждани да бъдат заливани с отрова, която пускат тези балони и самолети, от друга страна да приказват на селяните, че видите ли има тук някакви органи, но те са безсилни да предотвратят разпространяването на тази отрова. Нашите органи в такива случаи трябва да се мобилизират и тези групи за съдействие и за помощ от партийни-

те организации също да се организират и щом има разпръснати позиви да се събират и да се води организирана реакция срещу всичко това. Трябва да се изясни на населението какво се цели с това. Първомайските манифестации трябва да минат под образец ред и порядък, но ние не трябва да вършим това със силата на пагона, със силата на автомата, да парадирате с тази сила на властта и да шумим както иска др. Троев. Не в шума се състои въпросът, а нашите органи със своята бдителност, със своята политическа зрелост да долавят бързо къде е нездравео, къде е гнило и бързо да поставят пред партията въпроса да бъде хванат и разобличен този или онзи, който смята да върши нещо и бързо да се реагира срещу разните видове вражески прояви и намерения, но където е нужно, разбира се, и сила можем да проявим. Сега най-малко е нужно да демонстрираме с пагоните и автомата. Повече от мерките трябва да се вземат без шум, повече да бъдат цивилни другарите. Да не се създава впечатление, че тук народът е против нашите управници и против тази власт, че той ни мрази и затова правителството и наши отговорни другари са се обградили с въоръжена сила. Нашата власт е силна, защото се опира на трудещите се, на здравия гръб на трудещите се, на високото политическо ниво на нашия народ и няма такава опасност народът да прави неща, срещу които ние трябва да вземаме мерки. Става въпрос срещу врага да се вземат мерки и дайте да почувства народът, че срещу него не се вземат мерки, а срещу вражеските гнили елементи, срещу които трябва и той да ни съдейства. Нашата сила е в народа и с народа ние ще бием врага и ще го доубием в това число, когато е нужно и с въоръжена сила и по-сериозни мерки да се вземат, но по тези манифестации и тази организация трябва, именно, така да се подходи, без демонстрации и шум от наша страна. Това е политически правилно сега и целесъобразно.

Аз тук съм записал и такъв въпрос, да се информират окръжните и околийски секретари на партията по всички сигнали, които се явяват и да се съгласуват мероприятия във връзка с Първи май, засягащи трудещите се, засягащи партийните членове. Не се колебайте, ако се наложи по-крупни мероприятия да се проведат да се посъветвате, за да не отиваме в крайности.

В тази светлина все аз мога да съобщя, че за София, за страната не зная дали е дадено указание от ЦК, но за София е дадено указание партийните събрания по култа да се отложат за след Първи май, а сега да се заловим за работа по подготовката и провеждането на Първи май, така че по линия на партията въпросът за култа сега остава на второ място и трябва да се захванем по тези мероприятия около Първи май, а след Първи май решенията на пленума ще се разгледат съответно, както са получени указания. Аз считам, че за нашето министерство ние също можем да предложим на партийните организации да се занимаят след Първи май с решенията, а

сега да се мобилизират всички на бдителност, както Политбюро ни даде тези указания, да не позволим на врага да се прояви на Първи май, а да се даде всичко за организацията и правилното провеждане на Първи май.

За войските ние говорихме какво ще проведем. Вие подработете план и това, което искате да съгласувате за провеждане ще го проведем след Първи май, а към усилената охрана може да се пристъпи към 27–28 т.м., касае се главно за нашата южна граница. Общо взето бдителността трябва да се усили по линия на дежурствата, да се повдигне духът. Това трябва вие още тази вечер да вършите. Аз трябва да ви кажа, че във връзка с събранието, което ние проведохме, някои дадоха и много добра оценка, обаче вие чухте оценката на Политбюро не е висока, не е добра. На това събрание ние ударихме доста по авторитета на ръководството, по отделни ръководители, а това нещо не може да не даде отражение в нашата работа и това даже тези два, три дни се чувстваше. Аз считам, че сега трябва да се вземат мерки това да се поправи, което надробихме сега да раздробяваме. Единоначалието трябва да се укрепва от горе до долу. И в ЦК ви се каза, критика трябва да се упражнява на слабостите, но известно е къде, всеки от вас знае как трябва да се упражнява тази критика. Въобще ние трябва да си направим сериозни изводи. Това, което стана на събранието, говори за много неща, но важното е сега това отражение неблагоприятно, което даде събранието да го отстраним, защото то се отразява в работата, що се касае до неправилните методи на работа, до лични въпроси неразрешени и дръзки има време. Ние не сме за днес и утре, ние тук смятаме да работим повече с вас и заради това ние ще водим борба срещу култа, който е дал отражение в нас, но сега да отстраним тези поражения, които нанесохме, макар и временно с подбиването на авторитета на ръководството и да се захванем с работа, най-сигурното средство за борба с култа, защото за всеки от нас ще се гледа по работата му, а не по това какво е приказвал, защото едно е да се приказва, а друго е да се провери и да се установи за какво става дума.

Така, че сега главното е, излизайки от тук с всички сили вие да работите, да се повдигне духът на нашите служители. Вие чухте, че зад нас стои Политбюро и цялата партия. Няма никакво основание за смущения в другарите. Каквито въпроси има неразрешени, ще се решат по партийно-му. Но да се приказва, че тези методи развили се при култа на безмилостно шибане по кадрите няма да се позволят. Партията възприема нов начин на отношение с кадрите, на разговор с хората и макар от скоро време това започва да се чувства. Дайте сега всякакви смущения, всякакви опасения на някои другари, че ще бъдат шибнати безмилостно да избием. Всеки да се залови за работа и да съдят за всеки по работата му.

С това другари, аз смятам, че можем да завършим и другарите да заминат още тази вечер по места, тъй като доста се отклонихме от работата и минахме в разговори.

Другарят ЦАЧЕВ: В нас вече стана традиция да се събираме на Първи май. Какво да се прави сега?

Другарят МИНИСТЪР: Когато целият народ празнува, тогава и ние ще празнуваме, само че някой път народът празнува, а ние сме на работа. Тези, които са свободни, могат да ядат и пият заедно с народа, обаче трябва да има дежурства. Може да се отиде и на едно място и на друго, но в никакъв случай, да не се тръгне по пътя на угощенията, на срещите, на почукване тостове, а врагът да използва и да подпали нещо, да убие някой и т.н. Затова ние трябва да имаме предвид, че носим отговорност и затова каквито срещи да стават, банкети да се дават, екскурзии да се уреждат с гражданството и работниците, нека да се знае, че нашата бдителност е на висотата си, че има дежурни, а свободните да празнуват така, както празнува целият народ.

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3684, л. 19-36. Оригинал. Машинопис.

¹ Георги Цанков Веселинов. Министър на вътрешните работи от 1951 до 1962 г. в правителствата на Вълко Червенков и Антон Югов. Повече от десет години е в ръководството на БКП, но след разкритията за жестокостите в лагерите край Ловеч и Скравена е отстранен от постовете си в министерството и партията.

² Трето управление на ДС по действащата през 1953 г. структура на службата е т. нар. „Секретно-политическо“ (за борба с контрареволуцията).

№ 36

Въпроси, зададени на Съвещанието на ръководния състав и партийните бюра при МВР във връзка с решенията на Априлския пленум на ЦК на БКП от 1956 г.

София, [април] 1956 г.

Въпроси, зададени устно

1. Защо процесът на Трайчо Костов не беше ревизиран, след като от ръководителите на Югославия бяха снети обвиненията, че са агенти на империалистите, а това се прави чак сега.

2. В информацията на ЦК е отбелязано, че има решение МВР да бъде ръководено от ЦК, а го е ръководил фактически др. Червенков. Има свой дял от отговорност и ръководството на министерството, като имам предвид, че те също са отговорни другари – кандидат членове и членове на ЦК, а др. Цанков е член на Политбюро.

3. Оценка на ЦК ли е, че Кулските събития¹ са последица от погрешна насоченост в работата на ДС.

4. Ще изкореняваме ли култа към личността във войските към министерството, където е абсолютно необходимо единоначалието като първа и основна гаранция за изпълнението на задачите?

5. Защо беше създаден IX-ти отдел, специална служба при „Особена инспекция“, по чие внушение и с какви задачи и има ли още нужда от IX отдел, от такъв голям и тежък апарат, какъвто е апаратът „Кадри“ и „Кадри ДС“?²

6. Кой е изфабрикувал обвиненията срещу Трайчо Костов за общ заговор с Тито против СССР и нашата страна?

7. Др. Цанков каза, че само др. Червенков е ръководил ДС и разработките. Каква е вината на др. Цанков като член на Политбюро и министър на вътрешните работи?

8. Секретариата на ЦК на партията лично от Червенков ли беше определен или от пленума на ЦК или конгреса. Има ли тук издигане на секретари и други отговорни другари по лична преданост към другаря Червенков, става въпрос за министри и зам.-министри?

9. Др. Цанков каза, че от страх отговорни другари не са казали това, което мислят пред ЦК. Какво са казвали тогава? Значи са лъгали ЦК и партията като цяло и народа, така ли стои въпросът?

10. В ръководството на нашето министерство не се ли провеждаха най-механично методите на др. Червенков.

11. В Министерството на вътрешните работи има ли издигнати роднини и лично предани?

12. Защо се фалшифицираха сведенията и се инсценираха процеси? Кому беше нужно това?

13. Не чувстват ли срам някои от другарите, които сега са в президиума на това събрание, имам предвид др. Кумбилиев и други другари за арестите, побоищата, инквизициите, моралния и физическия тормоз на честни комунисти.

14. Кой е бил виновен за Кулските събития? – Подполк. Лазов, Богоев и други, които бяха наказани тогава, че не убиха 50 жени, които бягаха към Югославия. Защо наказанията си стоят както са дадени, не са снети?

15. Колко дела имат офицерите, които бяха разработвани от IX отдел или Специална служба и ще бъдат ли изчистени делата от мръсотииите на клеветници и така да бъдат дадени на партията.

16. Кой инструктира следователите Дворянов и Нешков, Дворянов сега е началник „Кадри“ на една от армиите, да псуват Югов и Чанков, когато водят следствия на другари и това е известно на другарите от Контролната комисия.

17. Каква е гаранцията, че ние сега сваляме Червенков, като носител

на култа към личността, няма ли да се повтори същото с др. Югов. Какви са социалните корени, които трябва да се изкоренят от горе до долу.

18. Има ли някакво влияние култът към личността в ЦК при определяне на Димитровските награди за артистите и другите културни дейци.

19. Какви решения взе пленумът на ЦК за подобряване на селското стопанство.

20. След като ЦК на КПСС имаше поука от култа към личността на Сталин не можа ли по-рано да помогне на др. Червенков, за да не се отиде толкова надалече, за да не се издига като в култ у нас.

21. С какво се обяснява фактът, че в нашето министерство на състав се снемат решенията на пленума, едва днес, когато има решение и на Народното събрание и след като се научиха навън всички, дори и безпартийните.

22. Др. Г. Цанков в доклада каза, че е необходима някъде повече смелост. Аз питам смелост ли е имал др. Г. Цанков в ПБ на партията като е виждал някои грешки и не ги е изтъквал или това се дължи на нещо друго. В тази връзка питам до каква степен трябва да се простира нашата смелост за в бъдеще, щом досега са допускани такива грешки.

23. Социалистическата законност изисква при арестуването на граждани да се иска санкцията на прокурора. Важи ли това за „Особена инспекция“? [...]

54. Как се отчитат допуснатите положения с Трайчо Костов и неговите другари, като престъпления или като грешка? Ако е грешка живият човек може да се възстанови, а убитият какво може да се направи? Някога Ленин разби идейно зиновиевци, които по-късно Сталин уби. Трябва ли да се учим ние и занаят от КПСС или трябва да застанем по Титовски и да го отречем. [...]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 5, а. е. 106. л. 104-105; 112. Оригинал. Машинопис.

¹ „Кулски събития“ – епизод от колективизацията на селското стопанство в Кулско и Видинско, придружен с насилственото изселване на стотици хора в различни, противоположни краища на страната. Масовата акция се провежда в нощта на 2 срещу 3 август 1950 г. и е ръководена лично от ген. Благой Иванов и първия секретар на ОК на БКП Нинко Стефанов.

² IX отдел на ДС по действащата през 1953 г. структура на службата отговаря за контраразузнаването във войските, милицията и сред волнонаемния състав на МВР. Управление „Кадри“ извършва подбора, проверката и разстановката на кадрите и организира тяхната учебна работа. IV отдел на управление „Кадри“ е т. нар. „Особена инспекция“, която разследва и проверява сигналите за простъпките и престъпленията, извършвани от служителите на МВР.

**Отговори на въпросите, зададени на Съвещанието
на ръководния състав и партийните бюра при МВР
във връзка с решението на Политбюро**

София, [април] 1956 г.

Зададени са 273 въпроса, написани на 39 страници – 127 устно и 146 писмено.

1. Процесът на Трайчо Костов и досега не е ревизиран. Определена е комисия, която ще провери делата по процеса на Трайчо Костов и след като се установи от комисията има ли вражески прояви, има ли вина, в какво се състои вината и така нататък, тогава ще се вземе отношение по процеса на Трайчо Костов и ще се доведе навярно до знанието на всички.

2. Отговорността на порядките на Министерството на вътрешните работи от 1951 г. насам не отпадат от ръководството на министерството. Този дял то има да носи, ако се установи, че това ръководство действително има вина за някакви антипартийни или нередни прояви в Министерството. Не само това ръководство на министерството, което е в момента, но и това което било преди нас, също така сигурно ще носи отговорност, защото ние сме живи хора и ще носим отговорност за делата си. В каква степен, какви размери, как ще се постъпи очевидно след като се проучи въпросът от комисията, тогава ще се даде точен отговор. Затова са и нашите апели, всички наши работници да съдействат с всички сили, възможности, способности, каквито имат на комисията, за да се установи точно истината каквото е било и каквото е сега, от което се интересува, за да може да се направят действително най-точни изводи по партийному.

3. ЦК на БКП даде оценка, взе отношение на един свой пленум за Кулските събития, където се отчете, че благодарение на неправилните методи, извращенията от страна на партийната политика по отношение кооперирането се създаде възможност врагът да използва създадалото се настроение в село, за да се раздвижат селяните и да се създадат тези вълнения, така наречените „Кулски събития“. То не беше само вълнения, а беше по-сериозно от вълнения в селата не само в Кулско, а във всички окръзи на страната. В тая връзка, когато говорим, че тези събития станаха възможни поради това, че и нашите органи не бяха на мястото си, отнасяше се и за нас, ние трябваше да видим къде сме били тогава, когато врагът е успял да използва това настроение и да пристъпи към вражеска дейност, каквато беше разграбването на добитъка, даже имаше убийства и т.н. Това беше последица на вражеска дейност, където се увлякоха честни селски стопани. Да считаме, че врагът не е имал пръст в тая работа,

това значи политически да не виждаме какво става в нашата страна и да не оценяваме ролята на врага в настоящия етап.

4. Култът към личността няма нищо общо с колективното ръководство в партията и партийните органи, няма нищо общо с борбата за единоначалието и необходимостта за укрепване на единоначалието. Никой досега, поставяйки и разглеждайки въпроса за култа към личността, не е имал предвид, че трябва да се срива единоначалието, че трябва да се подрива авторитетът на началниците. Единоначалието във войската е необходимо и то трябва да се укрепва. В това число и по партийна линия.

5. IX отдел, „Особена инспекция“, „Кадри“ и т.н. това са органи в организационната структура на МВР. Те са създадени в период и време, когато се е считало, че е правилно да има такива форми и досега съществуването им не е показало, че те трябва да се премахнат, да бъдат ликвидирани. Ръководството на МВР счита, че няма непроменими организационни форми и структури, които са създадени за даден период след изиграване известна роля и след изменение обстановката не могат и не биват да се изменят. Всички организационни форми и структури могат да бъдат използвани дотолкова, доколкото те отговарят на политическия момент. Ръководството на МВР ще разгледа в светлината на Двадесетия конгрес и в светлината на Решенията на Пленума редица въпроси, в това число и някои организационни структурни въпроси на министерството, които след обсъждане смята да внесе в ЦК и ако се налага да се коригират имайки предвид какви нови задачи стоят пред министерството произтичащи от Двадесетия конгрес.

6. Кой изфабрикува тези обвинения по Трайчо Костовския процес, това ще установи комисията.

7. Др. Цанков каза, че само др. Червенков е водил МВР, каква е отговорността на др. Цанков? Има едно недоразумение, този другар, който е задал този въпрос не е разбрал правилно това, което съм казал. Др. Червенков не е водил разработките, аз не съм казвал такова нещо и ако някой е чул така, да се поправи. Каква е вината на др. Цанков, това е изнесено и е разгледано в пленума на ЦК, където лично аз съм направил обстоятелни изказвания за състоянието на МВР при каква обстановка започна работата това ръководство, което дойде 1951 г., какво свари и каква борба е провело, за да отстрани тези недостатъци, които до известна степен са отстранени, но не може да се каже, че всички са отстранени. Моята вина за състоянието на МВР е най-голяма и ако има някои нередности и трябва да се търси отговорност за работи, които не са добре в МВР, очевидно първо аз ще трябва да отговарям за това.

8. На всички ви е известно, че секретарите на ЦК се избират на пленуми на ЦК. Пленумът на ЦК избира и членовете на Политбюро. Има ли някой да е избран по лична преданост или по предпочитание от др.

Червенков. За всички отговорни другари, които са избирани на съответни длъжности, очевидно др. Червенков е имал мнение и той не е възразявал, когато са избирани. Обаче поставянето на една или друга длъжност на отделен другар е ставало с охота на съответния партийен орган – на пленума на ЦК за министри и секретари, а зам.-министри са избирани само от Политбюро. Тук обаче, въпросът цели друго, няма ли сега след като др. Червенков е снет за този култ към неговата личност да почнат да се снемат всички ония, които той е предложил, на там се бие нали?

Другари, това че са работили с др. Червенков някои другари, това че някои другари са предложени от др. Червенков и са изпълнявали неговите указания добросъвестно и честно, особено тогава, когато се считаше, че думата на др. Червенков е партийната дума, затова не могат да бъдат сменявани работници.

Сега, когато се разглежда кой какво отношение е имал към култа на личността, кой от кого е издигнат и т.н, няма да се гледа тая лична страна, а как си е вършил работата, какви са неговите политически качества, политическата му подготовка, каква е гаранцията, че той ще устоява партийната линия, как е работил досега и ако се окаже, че някои другари не са се справили с работата, очевидно може да бъдат подменени, така както партията ни учи. Ако обаче, някои предложени от др. Червенков са работили добросъвестно под ръководството на др. Червенков и продължават да работят честно и вярно на партията, очевидно партията няма да отиде да унищожи своите кадри, защото е бил създаден култ на личността и за него са работили той или оня. Това е партийното отношение по този въпрос, така аз считам, че ще постъпи ЦК, като разглежда работата и отговорността на той или оня във връзка с култа към личността.

9. Другарят неправилно е разбрал въпроса в информацията. Този другар, който е задал въпроса счита, че отговорни другари, които са докладвали на др. Червенков са го лъгали и не са смеели да кажат истината. Не става дума за това, а за редица другари, които са виждали известни недостатъци в работата на партията, на нашата страна, прояви, които по партийному, ако те считат, че трябва да се вземат някакви мерки и да се доведе до знанието на ръководството на партията са се въздържали да отидат да съобщят в ЦК, защото от редица постъпки на някои другари от такъв характер обикновено е ставал скандал или са си вземали белята, че може да се влезе в разрез с генералната линия и установка да кажем на др. Червенков по даден въпрос, какъвто е да кажем въпросът за безработицата. Да излезе някой да каже в ЦК, че има в нас безработица и трябва да се вземат мерки. Въздържали са се другарите да поставят такива въпроси, но не че някой е лъгал др. Червенков.

10. Аз съобщих в информацията, че култът към личността е дал отражение във всички направления и във всички наши кадри и ако счита някой,

че кадрите в ръководството на МВР сме застраховани от последиците на култа към личността и методите, които са насаждани под влиянието на култа към личността, това не е правилно. Всички последици и поражения, нанесени във всички сектори и в МВР са дали отражение и затова стои сега въпросът да се преустроим в светлината на решението на пленума.

11. По всяка вероятност се има предвид лично предани на министъра. Тук се спомена името на началник „Кадри“ др. Костов, който е от моето село и за който се счита, че щом е от това село е лично предан на министъра и по тая линия е станал началник „Кадри“. Разбира се, по-правилно щеше да бъде да нямаше това нещо, за да не се говори обаче др. Костов е дошъл по следния начин в министерството: Др. Костов беше подполковник в Народна отбрана. Народна отбрана искаше да вземе от нас двама работници специалисти и даваше да си подберем от една група офицери работници със замяна. Нашите кадри отидоха, преглеждаха материалите на тая група, която се предлагаше и се спряха на др. Костов и още един, като подходящи за работа в МВР. Отначало той отиде на работа в VII отдел, като политически работник, а след известно време другарите от „Кадри“ намериха, че той е подходящ за работа там и го привлякоха, като зам.-началник. По нататък се наложи др. Гюров да се освободи от „Кадри“, не да не отговаря за „Кадри“, но се наложи да вземе още някои отделения в Министерството и естествено беше да се издигне за началник Управление „Кадри“. Така др. Костов зае мястото началник Управление „Кадри“.

Какви са нашите отношения с др. Костов. Те са такива, каквито са с всички вас. Ако някой е забелязал някое друго отношение, ако някой е забелязал, че към др. Костов е имало друго отношение от моя страна именно поради това, че той е от моето село, нека да излезе и каже: „Вие еди кога си, закрихте другаря Костов когато той сбърка и не взехте отношение“. До мен не са стигнали сигнали, че той е злоупотребил с това, че е познат с мен. Аз поне не зная, ако има такива неща кажете ги. Нашите отношения с Костов са партийни и служебни и нищо повече. Така както с вас работя, така работя и с др. Костов. Не е правилно да се счита, др. Костов, защото е от моето село и заема известна длъжност, за прокажен. Аз считам, че моето село не е село на прокажени. Тук се повдигна въпрос и за това, че имало много кътинци¹ в министерството. На мен ми е известно, че от моето село работят в министерството 4-5 души, аз не знам точно от кои поделения са. Има един шофьор, началник Околийско управление Луковит, който сега е снет за престъпления, извършени там, и сигурно някои работници, които аз не познавам. Така че ограждане със свои близки и лично предани може да се счита, когато човек се огражда с ръководството да се обляга на тях и да може тия хора да върти и да подхожда с тях както иска той. Обаче аз не съм обграден със свои лично предани, с приятели, защото в ръководството на министерството

са другари, с повечето от които аз се познавам едва след 9 септември, с малко от тях съм работил от преди 9 септември. Началниците управления са сварени почти когато дойдох в министерството и са издигнати на тия длъжности. Аз считам, че такъв упрек ще бъде неоснователен. Ако има нещо, което ви дразни, пречи на работата и трябва да се отстрани, аз моля другарите да съобщят това, за да вземем мерки и ако трябва да си отиде някой, или аз да си отида, или друг, но да се знае в нашата работа лична преданост и такива работи да не съществуват.

12. Това ще установи комисията кому е било нужно това?

13. Другари аз няма да отговарям за др. Кумбилиев и другите, които могат сами да отговорят. Още при установяване на ръководството тези другари са застанали на позициите против всякакви извращения.

Друг е въпросът, че в процеса на работата и докато се ориентира ръководството бяха допуснати известни грешки, но линията на ръководството е била такава, че никакви извращения и антипартийни действия няма. С тези думи сме влезли и сме се стремили да ги въведем в практиката и живота, обаче нямат основание тези другари да се срамуват, ако някой другар знае нещо да каже да видим дали трябва да се срамуват или не.

14. Другарят Лазов, за Богоев не зная, но за Лазов си спомням, защото имах среща лично с него и говорех, никой не го е карал да убива 50 жени, защото са бягали за Югославия. Но той е наказан, че не са били взети достатъчно мерки, когато са ставали масови преминавания през граница. Неговият въпрос беше поставен в Политбюро и може би правилно е било да бъде снето наказанието му, но въпросът от др. Лазов по всяка вероятност не е бил повдиган и от „Кадри“ също, аз не помня точно как стои въпросът, но той поставяше въпроса да се снесе наказанието.

15. Аз лично съм наредил с др. Колчев и Гюров да се очистят делата, без да се унищожават никакви материали и да се установи в нашите дела, само това което е истина и се представи някой работник да се види какво представлява той, да се каже ето това и това е работникът, да се поговори лично с него, да се разбере вярно ли е или не, да се представи кадровото му дело, което да представлява безспорен материал, мръсотии, които са натрупани за нашите кадри, да се сложат в отделни папки и никой да не се рови в тях, защото те са мръсотии, клевети, не са доказани. И когато се прояви някой служител да се види процесът на неговата работа дали това е система от лоши прояви и само тогава да се ровят в тях. Нашите кадри досега не са успели да направят това, защото делата са много големи, що се касае до това да се дават в ЦК, аз не зная. В ЦК се искат справки и трябва да се дават такива, които да отговарят на истината. Ние имаме нещастни случаи да внасяме в ЦК справки, за наши кадрови работници, които, когато се проверят, се оказват неверни. Има маса клевети, нашите

кадри не са успели да проверят, затова в нас възникват такива въпроси да се провери и да се оперира само с проверени материали.

16. Кой е инструктирал Дворянов не ми е известно, но знам, че благодарение на извращенията, които станаха по-рано, действително някои са се гаврели и са се радвали, когато се говорело за някои членове на ЦК и на Политбюро. Нямаме такива данни за Дворянов. Дворянов е освободен от органите на МВР за допуснати извращения даже организирани в следствието и затова е уволнен дисциплинарно (шум в залата). Аз зная защо е този шум, защото след като е уволнен дисциплинарно и Дворянов, и Стоилов, и Джананов, сега работят в оперативни поделения. Заповедта не е отменена, заповедта я има, за успокоение аз ще я прочета (чете заповедта). Те бяха пратени по нареждане на др. Червенков в Народна отбрана. Др. Червенков извика др. Панчевски и му казва, ще им дадеш работа, независимо, че са уволнени, Панчевски откозирува и ги назначава.

17. Има всички гаранции, че не с др. Югов, а с никой няма да се повтори, защото последиците такива са големи, че не само докато ние сме живи, а ще се помни и от следващите поколения. На Вас са известни какви са последиците от култа към личността, какви са пораженията, които е нанесъл в страните на социалистическия лагер и какви мерки се вземат. Мерки се вземат да се устроят и възстановят ленинските принципи на ръководство на работата. И не случайно всички членове на партията се занимават с този въпрос и нашите членове на партията ще израснат до такава степен, че всеки член, като забележи нещо подобно ще сигнализира, ще каже, че там нещо мирише на култ, да се вземат мерки. Гаранция сме всички ние, цялата партия и методите, които се внасят за подобряване на работата.

18. Определено трябва да кажа, че има. И др. Червенков се разпореждаше като господар с културните дейци, тъй като Политбюро не се занимаваше, то не познаваше положението, поради откъснатостта.

19. ЦК взема решение да се подготвят мероприятия за подобряване работата в селското стопанство, които ще бъдат обсъдени на следващия пленум в ЦК и там ще се вземат решения.

20. Трябва да кажа, че КПСС е направила от своя страна всичко възможно, за да не се позволи създаването на култа към др. Червенков. Тук е мястото да се каже, че възползувайки се от пребиваването в Москва другарите от Президиума на КПСС са ги извикали и обосновано са им казали, че у нас култът е доста утвърден и са посочили примери за последиците и са му обърнали внимание на др. Червенков, че в ЦК на КПСС са взети мерки за изкореняване култа към личността в СССР. Обаче те не могат да му командват, те са дали да разберат нашите другари и са препоръчали, че това трябва да се знае и да се разбере от нашата партия. Др. Червенков е бил критикуван много остро за установяването на култа. Вместо др. Червенков да си вземе бележка, се стигна само до там, че излезе с една реч за

култа, без да се обсъди в пленума и с това Червенков считаше, че е изпълнил своя дълг по отношение култа към личността. Членовете на Политбюро след тази реч обърнаха внимание, че въпросът не се състои в това да се премахне само скандирането и да се снемат портретите, а култът към личността има по-големи, дълбоки корени. Този въпрос на колективна работа за възстановяване ленинските принципи в ръководството на работата, което другарят Червенков не искаше да обърне внимание и да го отстрани, поради което формално беше подадено заявление от него в Политбюро да бъде освободен от една от длъжностите, обаче след известно време се разколеба и го изтегли заявлението. Тогава се постави въпросът за отстраняване на култа към личността. Др. Червенков не беше убеден в това и считаше, че култът на личността трябва да се срине само с тази фасадна форма, а в действителност той е заявявал, че култът на личността е временен и не бързайте, да не би утре да се връщаме обратно да си правим самокритика, че сме прибързали, с една дума той не беше убеден. Докога не беше убеден? До последните дни на пленума той не беше убеден даже не беше убеден след Конгреса на КПСС, защото ако беше убеден щеше да излезе с конкретни мероприятия пред Политбюро и да постави въпроса, обаче, връщайки се той постави въпроса само да поговорим в Политбюро и по-нататък никакви разговори да не стават нито на пленума, нито в партията. Но Политбюро не се съгласи и възрази като задължи др. Червенков да изработи доклад и да излезе на пленума на ЦК. Тук др. Червенков започна да се колебае и [...] възложи на Секретариата да изработи проекторешенията, а той да излезе с доклад. Когато Секретариатът изработи проекторешенията и ги предложи на др. Червенков, той не се съгласи и не позволи да се разглежда този въпрос в Политбюро. Щом като се получи такова състояние Политбюро реши през главата на др. Червенков да възложи на др. Живков да изготви доклада. Проекторешенията са тези, които четохме вчера. Така се стигна до въпроса и отговора защо Червенков не изнесе доклада пред пленума, а др. Живков и защо делегацията не излезе със свои предложения. Трябва да ви кажа, че в тази цялата процедура Политбюро беше единно и като едно застана зад доклада на др. Живков за тези проекто-решения и по този начин те бяха единодушно утвърдени. Др. Червенков взема веднага думата след доклада на др. Живков, прояви известно колебание, като призна известни неща по култа към личността, той беше остро критикуван, изказаха се маса другари, които не приемаха неговата незадоволителна самокритика и той беше принуден накрая на пленума да излезе с по-задоволителна критика и на тази основа той да остане в Политбюро, но да се смене от Председателското място. Такава е процедурата.

21. Първо, пленумът на ЦК се забави много и причините на вас са известни, изостриха се отношенията между др. В. Червенков в Политбюро

и затова ние закъсняхме. Второ, защото вие всички сте свикнали в МВР първи да разглеждате политическите въпроси, но ние не закъсняхме, защото ЦК, когато утвърждаваше плана по пленума, смете за необходимо нашите работници по-малко да се делят от общия колектив, от колектива на партията, и да участвуват кой където работи. Обаче ръководството на министерството отчете, че това не е достатъчно и след като долови известни настроения, сигнали, ние предложихме в Политбюро да свикаме актива на министерството и да се занимаем с въпросите на пленума и Двадесетия конгрес в този кръг, за да може и наши специфични въпроси да се разгледат. Политбюро сметна за правилно и възложи на министъра на вътрешните работи да изнесе тази информация.

22. Другари, за да се знае смелост ли е или не е смелост това, което е вършено от др. Цанков, да се има предвид атмосферата и условията, при които е работило Политбюро. Аз не мога да кажа, че не са поставяни въпросите пред др. Червенков. На мен не ми е липсвала смелост да поставям какъвто и да е въпрос, но тънкостта тук е, че всички въпроси на МВР трябваше да отиват до др. Червенков. Той ръководеше въпросите на Министерството на вътрешните работи и Народната отбрана. Др. Червенков даде даже обяснения пред ЦК и много въпроси решаваше сам, което доведе до голяма изолация на членовете на Политбюро и до известна откъснатост, даже и до известно настроение към органите на ДС, тъй като се виждаха и представяха органите в черно. Но какво е действителното положение и каква борба се води, членовете не можаха да видят. Аз съм внесъл няколко доклада в Политбюро, но представете си вие тук 9 души от вас се съберат и нямате хабер от това, което се чете, трябва да бъдете в курса на работата, а Политбюро не е било в курса на работата, поради това, че всички въпроси са се отнасяли до др. Червенков и не беше в състояние да вземе отношение. Такъв порядък беше внесен в Политбюро. Това е отражението на култа към личността. Никой не можеше да внесе въпроси за разглеждане, ако др. Червенков не се съгласи. Този порядък донесе тежка отговорност и ако трябва да се говори за отговорност, най-главната е очевидно на др. Червенков, който отговаря за делата на Политбюро и на партията.

23. За нашите органи въпросът за арестуването, даже за съденето на служителите на МВР, е дадено право на министъра, без разрешение на министъра да не се арестува и дава под съд. Даже и прокурорът, когато иска да се арестува някой служител, пише за това. А има много случаи, когато има известни нарушения и съм давал съгласието си. Порядъкът у нас е бил такъв. Очевидно в светлината на пленума и Двадесетия конгрес, където се говори, че трябва да се премахнат някои учреждения и закони, трябва да се помисли как да продължава и дали трябва да се приведе някакво друго съответствие в духа на пленума и Конгреса. [...]

54. По въпроса за трайчокостовците, това че са убити хората, ясно е, че убити хора не могат да се възстановят, но ще се видят грешките, ако трябва някои посмъртно ще се реабилитират. То се касае до моралната страна, а и политически ще се отчете грешката. Ако този другар, който задава този въпрос счита, че трябва и ние да постъпим така, както Тито и да навием врат да отречем КПСС – това е нездраво, непартийно отношение към КПСС и към нашата партия. Другари, когато Тито беше обявен за враг, сега се доказва, че е направена грешка, но това никак не изключва вината за оня период, в който ние най-малко ще се ровим да търсим кой крив и кой прав, но никой не изключва вината на югославските ръководители, които се откъснаха и тръгнаха по пътя на връзки с капиталистическия свят. И ако тоя другар ни препоръчва такава стъпка, той съжалява очевидно, защо строим социализма и защо вървим със СССР, такъв другар или политически е незапознат, не разбира нещата, за да задава такъв въпрос, или е чул от улицата неща, живее с тях и ги носи тук. [...]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф.1, оп. 5, а.е. 106, л. 144-154; 172.
Оригинал. Машинопис.

¹ Става дума за жителите на с. Кътина, Софийско, родното място на министър Г. Цанков.

№ 38

Протокол № 4 от срещата на министъра на вътрешните работи с ръководството на МВР във връзка с изводите по работата на ДС в светлината на Двадесетия конгрес на КПСС

София, 3 май 1956 г.

[Г. Цанков:] Дневен ред за днес не е определен. Искам да обменим някои мисли във формата на съвети по някои предложения, които ще възникнат във връзка с изводите по работата на нашите органи в светлината на Двадесетия конгрес на КПСС. [...]

Такава една размяна на мисли е полезна и необходима и от друга страна, защото до 10 т.м. във връзка със съвещанието, което трябва да проведем с актива на МВР, всеки от Вас в светлината на въпросите на конгреса и духа на конгреса трябваше да подработи материал за своята област. Всеки би следвало да помисли какво трябва да поправим, какви мерки би следвало да вземем, за да влезем в крак с дадената линия.

Днес Политбюро се събра и реши да се отложат околийските отчетно-изборни конференции. Те ще се проведат през месеците май и юни. Стана въпрос дали да се провеждат окръжни конференции, обаче по тях окончателно решение не се взе. [...]

Аз много време мислих и идвам до заключение, че два са основните лоста, които изкуствено могат да крепят култа към личността: Първо – пропагандата, която е много голяма сила и тя в Съветския съюз е изиграла своята роля и е била използвана в такива размери, в каквито не можем даже да си представим. Вторият лост – това са органите на сигурността, с които, където не помага пропагандата, там насилието и репресиите се явяват в допълнение и унищожават всичко, което може да пречи на една такава линия.

В този дух са изнесени доста фактически материали. Например говори се за такива действия, които, за да се утвърди култът към личността са нанесли поражение върху стотици и хиляди партийни членове и кадри и голяма част от тях даже подложени на унижение.

В светлината на някои неща, които се изнесоха публично, могат да се направят и съответни изводи. Например в Съветския съюз, с изключение на троцкистите, всички останали процеси са коригирани и хората реабилитирани, включително и Ленинградският процес¹, където за Вознесенски бе изкалъпено обвинение и същият разстрелян, заедно с други другари. Сега се доказва, че това ръководство, начело с Вознесенски, е било борческо ръководство, но Берия намерил някакви материали и е изкалъпил обвинение срещу тях.

Известно е от пресата, че се реабилитира Бела Кун, осъди се като неправилно разтурването на Полската комунистическа партия, които са все по тази линия на скроени процеси срещу ръководящи другари и доколкото те са имали връзки с масите се идва до удряне по цялата партия.

Тук се констатира и се доказва с факти, които на мен не ми са известни още, но сигурно ще се изнесат от партията, че в основата на всичко това е лежал култът към личността, нарушаване на ленинските норми. Конгресът на КПСС не се е събирал повече от 12 години, нередовно са се събирали пленумите и пр.

Но най-неприятното е, че всички тези неща са ставали под непосредственото и лично ръководство на Сталин. Лично той е ръководил следствието и е преглеждал материалите. Разкритият враг Берия, разбира се, така е подработвал нещата, че да могат да се харесат и да минат, обаче има известни данни, че известни инициативи има и Сталин в тези неща, особено там, където някой се е опитал да затъмни този култ към личността.

Поне засега не се счита, че положителната страна в работата на Сталин трябва да се отрича. Ние действително на Конгреса не видяхме да се говори нищо за Сталин, но тук по-скоро се осъждат тези порочни методи

на работа. Обаче Сталин не се осъжда като теоретик и като един от добрите ленинци теоретици. И тук се счита най-голямата трагедия на КПСС, че Сталин се счита като голям теоретик и че всичко, което е вършил той, се е вършило за укрепване на съветската власт, обаче излиза, че всичко това, което е писано правилно, не е изпълнявано на практика.

Аз защо искам да споделя предварително това, което още не е разглеждано на пленума? Затова, защото нашите органи са играли известна роля във всичко това и ние трябва да излезем с известни изводи за нашите условия и какво ние можем да предложим, за да стане невъзможно да се идва отново до такова положение. От друга страна пък трябва да обсъдим как ще стои въпросът със сигурността, защото ако ние свием съвсем нашата работа, може да се намали сигурността в нашата страна.

По моему е дадена възможност на тези органи в Съветския съюз и другаде, да се месят в партийните работи. Партията не е била партия като самостоятелен орган и ако някой реши да се съди по партийно и да се изключи ако трябва и когато се изключи вече от партията и стои на вражески позиции, да се предаде на органите на сигурността да се съди. Навсякъде се счита, че органите на сигурността са подчинени на партията, обаче в Съветския съюз работата е била така устроена, че партията е била в ръцете на Държавна сигурност, защото никой от партията не е могъл да спаси някой член, ако Берия скалъпи обвинението и Сталин даде съгласието си. Друг е въпросът, ако има такова положение, че никой не може да закача всеки комунист, докато е член на партията, а след като партията установи вече всичко, тогава да може да се предава на органите на ДС.

Аз говорих с др. Червенков как считам, че може да се гарантира да не се получава това нещо – считам, че органите на ДС, трябва да се занимават само с доказаните врагове. Те не трябва да имат право вътре в партията да се занимават с партийни членове и с партийни въпроси. Ако е било така в Съветския съюз, не е нужно да се получи такова нещо даже и пропагандата да е действала. Даже и култът към личността сигурно не е могъл да получи такива размери, ако органите на сигурността не са действали по тази линия да укрепват една личност, а не партията.

Обсъдих с др. Червенков какво би се получило, ако с провиненията на членовете на партията и с делата на партията се занимават само партийните органи. ДС е орган на партията, но той се меси тогава, когато има разрешение на ръководството и не се меси в работата на партийния член, а тогава когато е вече загубил правото си на партиен член.

Но какво предполага това? Това предполага в партията да се засили извънредно много бдителността. Това предполага партийният билет да получи такава сила, на каквата сила да няма равна никакъв друг документ. Партийният документ трябва да може да отваря всяка врата, както сега картата на ДС отваря всяка врата и стои фактически над партийния билет.

Сега силата и значението на партийния член трябва да се издигне до такава висота, че да може да се разбере, че членът на партията – това е високо нещо и всяка проява на притъпена бдителност трябва да бъде така бита, че да държи на висота партийния член и партийния билет.

Разбира се, това не може да стане лесно, защото врагът ще се опита да използва партийния билет, но когато се поставя въпросът за издигане ролята на партийния член и силата на партийния билет, тогава органите на ДС ще имат по-голяма полза и тогава те ще могат да минат в своето предназначение и да се занимават с оная категория граждани, които вървят пробив партията, а партийните дела и въпроси ще ги урежда партията.

Как съм дошъл до такива мисли? Аз имам предвид някои случаи. Например в Румъния не се получиха извращения в такава степен. Там култ към личността също имаше, обаче не допуснаха такива извращения по следствието, защото когато те разкриха непартийни действия на Паукер, на Джорджеску, Лука², не ги предадоха на ДС, а на Контролната комисия, която разгледа техния въпрос, изключиха ги от партията, или ги снеха от отговорни постове и с това се свърши. Ако и там те бяха предадени на Държавна сигурност, щеше да се стигне както при нас.

Аз считам, че ние имаме пълната възможност да излезем пред Политбюро и да предложим известни идеи, които да обсъдим зряло и да подпомогнем пресичането на всяка възможност да се създадат такива условия и атмосфера, които да поставят който и да било орган или личност над партията.

В тая връзка, като се има предвид това, което мисля, да не се занимаваме с комунисти, не е правилно да имаме и сътрудници комунисти. Всеки комунист служи на партията и би следвало да бъде не секретен сътрудник на ДС, а трябва да бъде както ние разбираме агент на партията, защото той ако забележи нещо нередно трябва да сигнализира партията, а не чрез нас да сигнализира партията. И когато всеки така разбере своите задачи и заработи, тогава сигурно бдителността ще бъде на по-високо ниво и не е въпросът да стоварим нашата отговорност, но въпросът за бдителността не е въпрос на един само орган, а всеки комунист трябва да се чувства длъжен да докладва на партията за всички нередности, които е забелязал.

Затова ние няма да загубим нищо, ако се откажем да вербуваме комунисти.

Също така за разработката на партийни членове. Ако даден партиен член се засича някъде, а такива има не малко, трябва ли ние да вземем да го разработваме или да донесем в партията, ако не в партийната организация, в която членува той, в ЦК и тогава, вместо да разработваме партиен член, партията може да вземе мерки да види какви дела има този човек и ако счита, че той е лош и го изхвърли от партията, тогава ние да го вземем и да го разработваме.

Сега се получава така, че той е член на партията, а нашите органи го вземат и го разработват и доколкото се засичат, ние само редови членове, но и някои отговорни, се получава така, че ние разработваме в някои отношения и партията, защото се преплитат и много партийни въпроси. На много места, като напр. Балкантурист и други, ние противопоставяме партията на ръководството на предприятието и то не открито и съзнателно, разбира се, но от линията, която даваме на сътрудниците, се измества работата на партията.

Във връзка с престъпните елементи също. Не може да се счита, че в партията няма хора с престъпни намерения. Фактът, че ние разкрихме много престъпления, извършени от членове на партията, показва, че има такива. Аз, когато говоря за това, имам предвид, че в партията трябва да се постави този въпрос и да се бди в партията за всеки член. Тогава редица престъпни елементи с престъпни действия ще изхвъркнат от партията и ще станат наши обекти, а други ще се стреснат и ще си помислят малко в коя партия са те и тогава, и бдителността ще се изостря и активността ще се засили, и на нас ще се помогне.

Може би известно изключение трябва да се направи за задграничното разузнаване. Може би там по-други мерки трябва да се вземат.

В това отношение и за арестите – ние сега имаме право да арестуваме всеки редови член на партията, като, разбира се, се съгласува с партията. А по линия на стопанската и криминална престъпност по моему се викат много и се разпитват, без да се пита партията.

Аз, когато говоря това нещо, не си го представям като идеал и като нещо недостижимо. Аз си представям, че нашата партия може да стане такава, че да не позволява на органите на МВР да се месят в нейните работи и същевременно да не позволява враговете да работят в нея.

Ние има да нанесем сериозни поправки по линия на информацията. В решението на ПБ от 1953 г. ние сме задължени да подобряваме информацията от министерството към партията. Даже сме задължени нашите околийски и окръжни началници да информират първите секретари на партията за положението в околиците и окръзите, партийните комитети да държат по-близко ръководния състав и да оказват ръководство и помощ на партийните организации в поделенията на МВР. В центъра също се иска да се подобри информацията. В това отношение ние сме направили малко. Особено в центъра. Каква информация даваме за Политбюро – почти никаква. Ние предаваме най-редовно специални съобщения, обаче те се предават на др. Червенков и същите много рядко се препращат в Политбюро. Фактически Политбюро не е информирано по редица въпроси, по които ние трябва да го информираме.

Причината е такава, че ние сме смятали, щом информираме др. Червенков, Политбюро е информирано. Сега обаче се вижда, че това не е правилно.

Ние трябва да изготвяме редовно информации и то не такива, каквито изпращаме на др. Червенков, а трябва да се прави анализ и предложения по някои въпроси, когато се вижда, че трябва да се предприеме нещо, за да имаме разрешение и да действваме. Доколкото това ще представлява по-широк кръг от хора, защото покрай членовете на Политбюро има и апарат, който работи, и тези материали могат да станат достояние на тези, на които не е желателно да станат, затова ние трябва да изготвяме такава информация, че от една страна да се запазва конспирацията, а от друга страна да гарантираме една пълна информация за състоянието на работата на МВР, за проявите на врага и т.н. В това отношение ние трябва да поправим нашата досегашна практика и да внесем нещо ново.

В Съветския съюз строго се осъжда това, че редица от осъдените и в следствие реабилитирани, са писали писма до Политбюро, когато са били в ареста са искали да се срещнат с членове на Политбюро, но всичко това, което е писано, не е стигало до Политбюро, а най-много от Берия е стигало до Сталин. Това сега се осъжда от ЦК.

И в нас има нещо подобно. У нас има редица писма и жалби (не че ние трябва сега всичко да ревизираме), но по принцип всеки, който иска да се отнесе до Политбюро, никой няма право да му пречи. В нас какво има? Ние сме докладвали в Политбюро, обаче са дадени указания, че с тях не трябва да се занимаваме и фактически тези материали не са разглеждани. Друг е въпросът, че ако са разглеждани, те могат и да бъдат отхвърлени. По принцип обаче не е правилно писмата, или изложенията, предназначени до партията, да не се изпращат там. Те трябва да си отидат в партията, с което се заздравява и авторитета на партията.

Очевидно в тази връзка ще трябва да се помисли как нашите органи да станат още по-близо до партията, още по-голям контрол да се проявява над тях, как още по-широко да се внедри партийност в нашите органи и всякакви отклонения от партийните указания и законността, всякакви произволи и всичко, което руши нашия авторитет, трябва да бъде много широко осъждано и даже да се вземат мерки да не се допуска провеждането на такива отклонения.

Др. Д. ЧОЛАКОВ: Получих едно писмо от Вас, че се реабилитират двама души. За Панов и Цанев при нас се свикаха съвещания. Дарина Бояджиева често се оплаква и от Н. Папазов разбрах, че Илия Бояджиев е бил прав. Вчера от Плевен една жена ни каза, че искала да отиде при министъра, но ѝ казали, че трудно може да се отиде. Тя ми разказа как мъжът ѝ преди пет години като бил арестуван го накарали да пише нещо, което не е било така. Сега пак е бил задържан и счита, че пак щели да го накарат да пише неща, които не са така. Аз ѝ казах да вземе и да напише до Вас всички тези неща.

Мисля, че за всички тези случаи – неправилно изключени от партията,

или с които неправилно сме се занимавали – тук при един актив трябва да се занимаем с тях и да кажем ясно и определено къде сме сгрешили.

При мен идва една учителка и ми каза, че хазаите ѝ били лоши хора. Поверително ми каза, че сътрудничила на ДС. Мисълта ми е тази, че тези хора, които са партийни членове, не се използват фактически като агенти, а да казват за хората кой какво представлява! Мисля, че по този въпрос трябва да се помисли, дали такива ще трябва да ги смятаме за агенти на МВР.

Затова, че не трябва да се арестува човек докато е член на партията – но тук в МВР всички са членове на партията, а много често се арестуват хора, държат се много време в ареста и след това се пускат с малки наказания. Трябва и това да се види.

За колективността – струва ми се, че трябва да се издигне просто в култ колективността. Тук си спомням за щатната таблица – др. Червенков я утвърди и нищо повече не се занима Политбюро.

Др. Г. ЦАНКОВ: Трябва да ви кажа, че врагът непременно ще се опита да използва това положение. Например в Италия група членове на партията излезли публично с искане да се свали Толиати, защото задушавал критиката. Наред с ленинските принципи за работа в партийната организация, ние трябва да даваме решителен отпор на тези прояви и настроения, които не са нищо друго освен подкладка на врага.

Др. СТ. ГЮРОВ: Принципно аз възприемам като правилно всичко това, което Вие казахте. Трябва да видим как ще се решават такива случаи, когато трябва да се арестуват хора, които са включени например във вражеска организация, или на криминални, стопански и други престъпници? Това трябва да се разработи практически, за да не се пречи на работата на нашите органи.

В тая връзка трябва да помислим и по този въпрос – ние имаме известни взаимоотношения по кадрите, например номенклатурата на ЦК и др. Особено не е определена номенклатурата на партийните органи. Някои неща може да дразнят другарите от партията, например в районите и околиците. Аз трябва да помисля по това и да дам някои предложения.

Освен това по проучването на хората – има инструкция, в която е залягало такова положение, че ние се опираме на партийните организации при проучването. Но освен това ние правим и друго проучване по линия на VII секция и по същество се получава известно съмнение към оценката, мнението и препоръките на партийните органи.

Друг въпрос това е за взаимоотношенията с прокуратурата. Аз мисля, че ние има още за какво да помислим. Те са държавни органи, а у нас има още известни неща, които дразнят органите на прокуратурата и трябва да се вземат мерки да се оправи това. Ние често имаме дразги и с нашата прокуратура. Аз ще помисля по този въпрос.

Поставя се тук въпросът, че дейността на Дворянов, Стоилов и други остана недостатъчно наказана. Сега те пак са настанени на отговорна работа.

Др. Г. ЦАНКОВ: За тази дейност, провеждана при нас, сега може да се каже, че голяма вина имаше съветникът, който беше изпратен лично от Берия. Може да се каже че у Дворянов, Джананов и други имаше нула партийност.

Ако ръководството на министерството има известна заслуга, това е, че е било в борба срещу всички тези извращения, които са провеждани и предлагани.

Др. АП. КОЛЧЕВ: Въпросите, които Вие поставяте, заслужават да се обмислят. Правилно е било да не се занимаваме с партията, а с действителния вражески контингент, каквато насока и ние сме старали да даваме. Но вярно е, както казахте, че много неща не са вършени от нас както трябва.

Др. Чанков ни е обръщал внимание с какво се занимаваме ние в Държавна планова комисия, каква ни е агентурата, с какво се занимава тя. Ако ние постъпим така, както Вие поставяте въпроса, тогава нашата агентура, която имаме сега, какво ще работи. Ако например няма врагове в Държавна планова комисия, какво ще прави агентурата. С какво изобщо ще се занимаваме ние в тези учредения и предприятия?

Ние много оправихме, но все още има резиденти сред партийните членове. Сега ще използваме ли такива?

Вярно, че по принцип е правилно с партийни членове да не се занимаваме. Но ще има една подробност, по която трябва да се помисли. Когато се получат сведения за партиен член, дали ще бъдем в състояние тези данни още неизяснени да ги дадем в партията? Имам предвид тези процеси по НМ. Ако дадем данните в партийното ръководство да се занимават, какво решение те биха могли да вземат, без да са изяснени тези данни, или ще трябва да се иска съгласието на ЦК или окръжните комитети, за да се работи за изясняването. В този смисъл не знам дали ще може да се стигне до такова положение, че докато не се изключи членът на партията, не можем да се занимаваме с него.

В тая връзка правилно е по принцип да не се вербуват партийни членове, където и да се намират. Изниква и такъв въпрос – например по линия на I и II управления³ и разузнавателното управление при МНО работят с полит-емигранти, много от които са членове на партията. И сега с провалите, които стават, тези хора ги обвиняват не само по партийна линия, но я за шпионаж в полза на нашата страна. Изниква сега въпросът – дали II управление ще трябва да работи с гръцките политемигранти.

Др. Г. ЦАНКОВ: Става въпрос само за работа с членовете на нашата партия.

Др. АП. КОЛЧЕВ: Струва ми се, че този въпрос е деликатен. Не става въпрос за всички тези политемигранти, а за партийните членове от тях.

По въпроса за правилника за държавна тайна трябва решително да се отиде към изменение. Досегашният правилник нас ни задължава да казваме дали даден човек може да работи, или не.

По проучването др. Д. Чолаков правилно постави въпроса. Някои комунисти за назначение от кадри се проучват от VII отдел⁴, а VII отдел проучва хората не само чрез наши сътрудници (членове на партията), а и чрез други хора, които не са наши. Изниква въпросът правилно ли е? Аз считам, че това не е правилно.

Др. Г. ЦАНКОВ: При всички условия това не е правилно.

Др. АП. КОЛЧЕВ: Но тук ще остане другият въпрос – щом VII отдел ще се опира на наши хора, трябва ли да съществува този отдел, или ако съществува VII отдел, ще може ли да има сътрудници, членове на партията.

Др. М. СПАСОВ: Колкото повече мисли човек, в колкото по-големи подробности навлиза в нашата работа, навсякъде може да открие нещо за подобрене на работата. Тук за министерството обемът на тези неща става още по-голям, защото тук какви ли не служби има и с какви ли не въпроси се занимават.

Считам, че трябва да се направи нещо като комисия от отговорни другари, да седнат и за една седмица, да подработят въпроси, които да се внесат в колегиума за разглеждане.

Аз така си представям работата: Берия с неговите помощници е нанесъл пакости, както навсякъде, така и в методите на работа. Затова може да се види нещо по-основно дали не е необходимо да се изправи и в структурата в нещо друго. Така например, със заповед 402, се намалиха някои линии по III управление, но пак съществуват 35 линии. Според мен може да се помисли сериозно за едно свиване на тези линии.

В нашия окръг контингентът е докаран до 16 700 души, без изменниците на родината и техните връзки. С него се занимават около 150 души оперативни работници. Тези хора трябва да осигуряват агентура около този контингент и едновременно с това да се занимават с активна агентурно-оперативна работа. Мисълта ми е тук, че в контингента ние включваме разни бивши хора, които от 9.IX.1944 г. досега нямат никаква вражеска дейност, но сме длъжни да ги държим на отчет. Ако се позадълбочим по тези въпроси, ние бихме могли да свием количествено този контингент. Така ние ще можем да съсредоточим вниманието си върху по-малко хора и тогава по-добре можем да знаем какво замислят те.

Др. Г. ЦАНКОВ: Не е ли този контингент, за който говориш ти, закостенял. Ние държим един контингент, а зад гърба ни работят други. Вземете пример с Пловдив. Колко от задържаните сега са били взети на от-

чет – нито един. Трябва да имаме предвид, че по контингента трябва да се работи, но трябва да се работи по този контингент, който действително работи против нас.

Др. М. СПАСОВ: Ние непрекъснато сме вярвали безусловно на партийното ръководство, на Съветския съюз, на съветските другари. Сега при тези нови неща, при тези разкрития, при тези положения около култа за личността, трябва да се помисли по този въпрос – наред с голямата положителна страна, когато въпросът се поставя смело, не само враговете, но сериозно се разтърсва вярата в партийните хора. Имам предвид, че от това, което само се написа, редица хора от нашите служби пожелаха да дойдат при мен и да разговарят по това, от което проличава, че е смутена вярата им.

Доколкото се засегна въпросът за нашите занимания с партийните другари, мисля, че трябва да се откажем и каквото имаме да дадем на партията, а след това ако е нужно и ако трябва, ние да се занимаваме. В партията има положителна практика, че щом попадне в тях материал, викат човека, а при нас, като попадне, ги трупаме и след това излизаме с предложение за арестуване, без да се говорим с този човек.

Др. Н. ЦАЧЕВ: Аз никак не очаквам, че е така, както е казано и че се разбра Ленин, откакто умря Сталин. Говори се за създадена атмосфера. Но само един човек атмосфера не може да създаде. Ако приемем, че всичко е точно така, тогава ореолът на Сталин става още по-голям, защото излиза, че всичко това, което е направено в Съветския съюз е направено от него.

Нашият народ е такъв, че той ще възприеме това, което партията казва. Това трябва да стане по-скоро. Моят син говори, че в университета се разделили на сталинисти и цекисти и иска аз да му кажа кой е на прав път. М. Спасов казва, че при него са ходили хора, но и при мен идват хора и питат.

Аз разбирам, че тази работа никак не е лесна.

Какво според мен считам, че трябва да се направи? Тук трябва да се огледаме много по-широко в работата. Аз като гледам сега какви условия има и какво е направено в Съветския съюз и у нас и колко далеч сме отишли от преди няколко години, мисълта ми е такава: – При мен беше преди известно време др. Гочев от I управление и като видя колко хора са дошли, на които не даваме да заминат зад граница, се хвана за главата. Като дойде при мен да се оплаква човек, аз обикновено вземам и проверявам и често се питам защо този да не може да замине зад граница. Много пъти сме докладвали на др. Кумбилиев, който е пререшавал молбите. И сега има много случаи и считам, че другарите от I управление трябва да преоценят тази работа, дали не може да се поразпусне още това. Др. Кумбилиев и другарите от първо управление разсъждават, че може да се пусне даден

човек, но откъде да знаем дали няма да го вербуват там и да го върнат като техен сътрудник. Но трябва да се преценява конкретно може ли всеки човек да изнесе държавна и военна тайна.

Днес при мен идва една жена, която преди известно време искаше да отиде в Швейцария. Тогава аз проверих за нея данните и се оказа, че всичко е хубаво и я пуснах. Тя ходила и се върнала и дошла при мен да ми благодари, като плачеше и каза, че още не може да повярва, че е била пусната и ходила в Швейцария. Даже искаше да ми поднесе някакъв подарък, който аз не приех, като ѝ казах, че аз само съм си изпълнил служебните задължения. Мисля, че не е само тази жена. В това отношение може да се помисли другари.

Др. Г. ЦАНКОВ: Ние, ако не помислим, не можем да удържим това положение и този натиск от хората. Ние може да имаме съмнение за някого, обаче има честни хора, които трябва да се пускат.

Др. Н. ЦАЧЕВ: Аз и сега не съм на ясно как ще действаме, когато получим сигнали за някой член на партията, че върши престъпления? Ще чакаме ли и как ще решаваме въпроса, защото, ако се чака, може да се заличат следите, или да действаме както досега, да даваме данни на първия секретар и ще искаме разрешение за задържане и ще ги задържаме.

Аз мисля, че можем да се ревизираме в друго едно отношение, например даването на открити листове. Знаем сега, че някой е член на партията и независимо от това искаме да се проучи, да се мине по реда и тогава да му се даде открит лист. Аз мисля така – знаем ли, че даден човек е член на партията да му се дава открит лист направо и да заминава.

Не знам какво ще кажете другари за ДОС-МВР. Когато се е взело решение за тяхното създаване, тогава това е било правилно, защото такава беше положението. И сега тези формирования съществуват. Аз не знам при тази обстановка, която имаме сега, и не виждам, че тези формирования, така както са създадени и с тези задачи, които са поставени, трябва да останат да съществуват. А може би тези членове на ДОС-МВР да се включат към членовете на ГСНМ, защото и без това не подлежат на мобилизация. Може би ще трябва да се освободим от тези формирования.

Мисля, че тук има едно неразбиране и като че ли фетишизиране на срещите по график. Счита се за беда, че един сътрудник не е срещал една или две седмици. Ако ние така преустроим работата, че да наблюдаваме точно това, което ни е необходимо, ще се окаже че е много нашият оперативен апарат. Нашият оперативен апарат е изграден на основата на установения у нас контингент. Създаде си той агентура и се върти с години и нищо не се създава. Ако се помисли в това отношение може би ще се получи още подобрене за нашата работа.

Давам си аз сметка какъв държавен апарат сме с особено значение. От нас в най-голяма степен зависи какво настроение да добият хората спрямо

нашата власт и нашата партия. Няма друго ведомство, работата на което най-осезателно да се чувства от хората. Аз си давам сметка колко сме ние избили в една вредна практика за нас към откъсване от живота и особено ние, на които е предоставено да се занимаваме с тинята, че даже не може да преценяваме реално нещата. Мисълта ми е тази, че като ни е повлякло ежедневието, как влияе това върху нас. Ние ставаме едни тесногръди практики и това влияе на работата.

Др. П. КАРАКАЧАНОВ: Светлината, в която се разгледа работата на Конгреса, блесна в очите на всеки човек, че на някои замота главите. От това, което стана на Конгреса аз считам, че ние трябва да помислим как у нашите органи трябва да се усили партийното ръководство. Независимо, че тук други методи са внесени в работата след идването на новото ръководство, аз не мога да почувствам, че така както се поставя сега въпросът на нас ни е помагано от ЦК. Един опит има от Административния отдел да види как работи Партийният комитет. Аз обаче не чувствам ЦК да държи отблизо и под наблюдение как работят нашите органи. В такъв смисъл аз смятам, че от горе до долу трябва да се помисли как да се засили ръководството на ЦК. Също по отношение ръководната роля на окръжните и околийските комитети – как могат те да ръководят и какво ръководство да упражняват над нашите органи. Мисля, че пред нас стои въпросът как да усилим партийното ръководство.

Друг въпрос е въпросът за ръководството на ДС от нас. Мисля, че в нашето министерство ДС не се ръководи добре. Мисля, че ние сме прекопирали много съветския опит – създадени са много управления и не може да се упражнява сериозен партиен контрол над тях.

Друг въпрос, по който аз искам да се изкажа, това е за нашия Партиен комитет. Трябва да се помисли за взаимоотношенията на Партийния комитет със служебното ръководство. У нас се получава така, че Партийният комитет материално се обезпечава от нашето ръководство, ние им определяме какви длъжности да имат и на мен ми се струва, че има нещо нередно. Аз мисля, че те трябва да влязат в системата на общите партийни органи.

Искам да поставя и въпроса за преглед на нашите методи на работа. Аз смятам, че едно от положителните неща е това, което миналата година направи Колегиумът, като постави въпроса за обсъждане методите на работа. Сега в новата светлина ред въпроси могат да се уточнят, да се развият и да се поставят съобразно новото положение.

Смятам, че нашето съвещание трябва да направи това нещо. Защо да се скове такъв партиен актив, какъвто е в Съветския съюз, който е горял в революцията и да се преклони пред личността. Това значи, че там е имало налагане на мнения и пр.

Аз смятам, че ако обсъдим този въпрос при нас, ще направим нова крачка напред.

Последният въпрос е такъв, че трябва да се види от ръководните другари от ДС докъде са стигнали увлеченията в работата на ДС. Например някои югославяни поставяли въпроса кога ще се изясни връзката на Тр. Костов с Тито. Затова трябва да се подходи към този въпрос внимателно и да се прецени от ръководството на министерството и да се дадат разяснения. Нашето ръководство трябва да каже у нас имало ли е увлечение и до къде се е стигнало.

Др. Г. КУМБИЛИЕВ: В светлината на Конгреса и направените тук допълнения се дава да се разбере, че ние има какво да видим. Аз смятам, че ние не трябва много сериозно и точно по някои въпроси да се спрем на така по настроение, а да анализираме по-сериозно някои факти. Да кажем, че всичко е било само лошо, няма да има полза партията и нашата власт.

Тук най-сериозните изводи, които трябва да се направят това са за Държавна сигурност. Вярно е например това, че в Пловдив има такива случаи, че по 25-30 на сто от хората, които се задържат от Народната милиция, или се подвеждат от същата под отговорност, или прокурорът прекратява делата, или съдът ги прекратява. Но все пак най-острият въпрос аз казах е въпросът за ДС. И това, което е станало в Съветския съюз е станало по линия на ДС.

На мен ми се струва, че когато ние ще даваме цялостна оценка на работата, ако вземем решението на Политбюро от 1953 г., ние сме действали правилно. Разбира се, друг е въпросът, че сега можем да се задълбочим още по много въпроси.

Има ли от това време тенденция и практика на поставяне органите на ДС над партията и в какво отношение се поставят? Тук др. министър засегна въпроса за това, че ние арестуваме членове на партията, разработваме членове на партията, имаме агентура сред членове на партията. Предлага се сега да се отстрани това. Аз не съм убеден в това и не виждам най-опасното в тази насока. Ние често пъти можем да вършим други извращения, които да имат много по-големи ефекти, отколкото това че под контрола на партията може да се арестуват някои хора. От друга страна гледам животът какво показва. Случаят с Анто Апостолов, член на партията и решил да свали правителството, и да прави преврат⁵. Той можеше да направи известни поразии, ако не бяхме го разкрили. Ние там използвахме като сътрудник член на партията, защото до изясняването на въпросите не можеше да се дойде иначе. Пита се с партийни методи може ли да се разкрие едно такова престъпление и една такава контрареволуционна дейност?

Или да кажем случая с един ст. преподавател в университета. Оказа се, че той е написал антисъветски и антипартиен труд и се е мъчел да излезе от страната, за да го печата в странство. Този свой труд той е скрил при Т. Самодумов без последния, разбира се, да знае за него. Докато всичко това

се провери бяха необходими 5-6 месеца. А ако се отиде в партията само с известни съмнения, без да се разкрие това, не можеше да се направи нищо.

Получаваме сигнали например, че френското разузнаване, или друго някое разузнаване, научава някои сведения, които не ги знаят дори много членове на партията. Трябва да се работи. Не е изключено да го е дал това член на партията.

Въобще пред мен изникват много въпроси, които не виждам как партията може да ги свърши. Та ние нали за това имаме създаден апарат на Държавна сигурност. На мен ми се струва, че в по-друга плоскост трябва да се постави този въпрос. Казано е, че ДС е орган на партията. Тази постановка, която е правилна, дали действително е така? В мен изниква такъв въпрос – дали ние сме органи на партията в действителност и дали всичко сме направили в това отношение?

Ние направихме много, но още трябва да се направи. Ние въведохме да се иска съгласието на секретаря на партията. Сега може би трябва да се обмисли не само първият секретар да дава мнение, а да дава комитетът.

Също така, за да се води разработка на член на партията да се поиска съгласието на партията, като се каже какви данни има и може ли да се разработва.

За агентурата аз също поставям по-особено въпроса. Тук няма нищо опасно. Това не значи, че като има сътрудник на ДС, член на партията, ние изнемваме тези функции, че трябва да донася на партията. Друг е въпросът дали е необходимо да го вербуваме, но все така трябва да се направи нещо, за да не приказва за връзките си с нас.

Ние трябва да помислим по тази линия как да се засили контролът на партията в работата.

У мен съществува и друг въпрос. В ЦК се получава така, че министърът на вътрешните работи е член на Политбюро. Като че ли това е ръководството. Ние имаме само един случай, когато Политбюро разгледа нашата работа. Аз считам, че е заслужавало по-непосредствено редица работи да се разглеждат в Политбюро.

Необходимо е и по-често информация да се дава в Политбюро. Аз съм убеден, че по редица въпроси, ако Политбюро е информирано редовно, ще вижда в по-друга светлина нашата работа.

Аз се връщам на друг един въпрос, за съображенията ДС да е в една обща система в министерството. Да вземем министерството. Др. Цанков отговаря за ДС, но колко време има той възможност да се занимава непосредствено с нея? Ако той отговаря само за ДС ще има възможност повече време да се занимава. Даже и ние с др. Колчев, които отговаряме непосредствено за ДС се занимаваме с редица други въпроси.

За окръжните началници е същото. Много въпроси ги увеличат. Аз си представям какво ще бъде, ако окръжният началник е само началник на

ДС, колко внимание ще отдели за работата на ДС. Например в Пловдив за окръга дават 780 кулаци. Аз им казах, че не може да бъде вярно това. Когато разчепкахме въпроса се оказа, че само в Пловдивска околия има приблизително толкова кулаци. Когато проверихме какво се оказа? Кръстев зает, Стоилов зает, други заети и тези данни ги събрал работникът, а те даже не проверили цифрите.

И в мен стои въпросът – би ли превърнало това отделяне на ДС от останалите органи на МВР в по-близък орган на партията? Разбира се, срещат се много затруднения и неудобства. В Съветския съюз, Полша и Германия тя е отделена, а в останалите страни не е отделена.

Политбюро и ЦК трябва да имат вяра на хората, които работят в ДС. Разбира се, заедно с това трябва да ръководят и контролират органите на ДС. Знам, че органи на партията се считат и политотделите в МНО, обаче не се счита цялото МНО като такова.

Затова ние като органи на партията трябва да видим как да се устроим.

Ние се спасихме от едно положение много трудно, за което говори др. министър, по отношение на съветника, макар че имаме правилно отношение към Съветския съюз, към КПСС.

Тук изникна въпросът за реабилитацията на двама души, за които постави въпроса др. Чолаков. Тези другари допуснаха такава грешка, че неубедени по някои въпроси по следствието на Тр. Костов и вместо да доложат на нас, или в ЦК, отиват и се допитват до последствените. Затова те бяха наказани.

Др. Каракачанов поставя въпроса да излезем с разяснения по трайчостовци. Аз също не съм убеден по някои неща, но ние не сме се занимавали с тях и какво може да се получи, ако ние тепърва започнем да се занимаваме, защото, за да излезем с разяснения, трябва да се запознаем с материалите, а това да го направим без разрешение от ЦК?

Др. Г. ЦАНКОВ: Аз смятам, че това което се каза от някои другари, ще ни улесни да се подготвим към бъдещите решения и към вземане на по-правилно отношение, за да можем да помогнем на партията. Това ще помогне и при подработването на материалите с актива на МВР. Преди да се свика съвещанието ние ще видим какви материали има, как ще ги изнесем, пред кого, какви решения могат да се вземат и пр. Има голямо значение предварителната подготовка.

След пленума на ЦК ще се хвърли такава светлина, че и това, което смущава др. Цачев, ще се изясни. Тук ние приказваме ограничено, за да имаме известна светлина. В партията тези въпроси ще се поставят нашироко. Те ще се свържат с нашите партийни въпроси, с нашата политическа и вътрешна обстановка.

Остава си по-сериозно да помислим как ние ще работим с партията. Този въпрос може да се разгледа и обръща от различни страни. Ние говорим, че ДС е орган на партията. ДС е създадена да предпази само партията

ли от враговете, или и държавата. партията и държавата, ние тук не можем да делим и издигаме Китайска стена, но може ли партията да гарантира сама себе си, без ДС, от врагове вътре в партията? Във Френската партия, в Италианската партия има ли ДС, за да ги предпазва от вътрешни врагове? Аз считам, че партията има сили и особено при една постановка, каквато аз изложих, макар че не я развих както трябва, да се издигне ролята на партийния член и се засили бдителността и авторитета на члена на партията.

ДС трябва да се занимава с враговете извън партията, да се занимава с настроенията и вражеската пропаганда, която се опитват враговете да създадат сред народа. В това число тя ще пресича да влизат в партията такива хора. Вътре обаче партията ще трябва да гарантира със собствени сили опазването си от враговете. Главното за партията е какво ръководство има и на какви позиции стои то. За нашата партия няма никакво съмнение в това отношение – ръководството стои на здрави Ленински позиции. Нашата партия не е на последен политически уровень. Остава да се издигне дисциплината в партията и ролята на члена на партията. Това е въпрос на възпитание и упорита работа. Всичко в един миг не може да стане.

Ако ние изхождаме от тази страна, че партията може да опази сама себе си от вътрешни врагове, а ДС да се занимава с враговете извън Партията, или с враговете вътре в партията, но с нейно разрешение, то всички останали въпроси как ще се разрешава практически с комунистите, ние ще намерим съответно разрешение.

Аз трябва да ви кажа, че такива сведения се изнасят, че това, което е станало в ДС в Съветския съюз се осъжда решително и се счита, че не е правилно по принцип. Например за побоищата. Политбюро не е вземало решение за това, обаче Сталин е разрешил да се бие. Ако се обсъждаше този въпрос в колектива, нямаше да се стигне до там.

Смятам, че трябва да се разбира, че ДС работи под ръководството на партията, обаче е държавен орган. ДС има и в тези държави, където нашата партия не е на власт. Тя е орган там на господстващата класа. ДС у нас също е класов орган – на работническата класа.

По въпроса за отделянето на ДС от министерството, ние, след като се върнахме от Съветския съюз, докладвахме в Политбюро препоръките, които ни се дадоха там, между които и за отделянето на ДС. Тогава Политбюро счете, че не бива да стои този въпрос. По този въпрос сега говорих и с др. Червенков и той счита, че на предстоящия пленум сега не бива да се поставя, но що се касае до засилване партийния контрол над нашите органи, това е правилно и важно за нас.

Не считам, че сега трябва да се определи комисия за подработване на материали.

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 2, а.е. 208, л. 1-23. Оригинал. Машинопис.

¹ Ленинградски процес – серия от съдебни процеси в края на 40-те и началото на 50-те години на XX в. срещу партийни и държавни ръководители на РСФСР. Жертви на репресиите стават всички ръководители на Ленинградските областни, градски и районни организации на ВКП (б), а също така и почти всички съветски и държавни дейци, които след Втората световна война са издигнати от Ленинград на ръководна работа в Москва и в други областни партийни организации.

² Анна Паукер, Теохари Джорджеску и Василе Лука – членове на Политбюро и секретари на ЦК на Румънската работническа партия.

³ Първо и Второ управление на ДС по действащата през 1953 г. структура на службата отговарят съответно за разузнаването и контраразузнаването.

⁴ VII отдел на ДС по действащата през 1953 г. структура на службата отговаря за външното наблюдение и проучване.

⁵ Става дума за о.з. майор Атанас Апостолов Иванов. Вж. док. № 99 от настоящия сборник и АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 6, оп. 1, а. е. 14.

№ 39

Предложение на министъра на вътрешните работи Г. Цанков за временно преустановяване обучението и работата с доброволните групи и отряди за съдействие на МВР. Решение на МС и Окръжно от ЦК на БКП до окръжните, околийските и районните комитети на БКП

София, 28 юни 1956 г.

Присъствували другарите: Георги Дамянов, Райко Дамянов, Тодор Живков, Иван Михайлов, Георги Цанков, Георги Чанков, Вълко Червенков, Антон Югов, Петър Панчевски и Димитър Ганев.

Въпроси на дневния ред:

I. Предложение за временно преустановяване обучението и работата с „Доброволните групи и отряди за съдействие на МВР“.

Докладва: Др. Б. Българанов

Решения:

Като взе предвид намаляването на напрежението в международното положение и обстоятелството, че има изградени доброволни групи за местна противовъздушна отбрана, групи за съдействие на Народната милиция и Гранични войски, Политбюро намира за необходимо:

1. Да се преустанови временно обучението и работата с групите и отрядите за съдействие на МВР.

2. Списъците на личния състав и планове на групите и отрядите за съдействие на МВР да се запазят в съответните окръжни и околийски управления на МВР, за да се имат предвид при евентуална нужда.

3. Окръжните и околийските началници на МВР, в присъствието на първите секретари на съответните партийни комитети, да разяснят на командирите на групите и отрядите за съдействие на МВР причините за тяхното разпускане и да им изкажат благодарност за досегашната им патриотична дейност.

4. Да се съкратят предвидените в щата на Министерството на вътрешните работи служители за ръководство на доброволните групи и отряди за съдействие на МВР.

Изпълнението на настоящето решение се възлага на министъра на вътрешните работи.

[...]

Към точка I от решение № 148 на ПБ.

Др. Димитър Димов има следната бележка: „Считам за погрешно такова решение. Намалението на напрежението не е спряло дейността на американските империалисти – тази година са увеличили субсидиите за подривна дейност с още 25 милиона долара.

5.VII.1956 г.

Д. Димов“

Виж върнатия от него препис от решение под изходящия № 605 приложено към материалите на решението.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 2907, л 1–2, 5. Оригинал. Машинопис.

№ 40

Разпореждане №1722 на Министерския съвет за уреждане трудовия стаж на бивши служители на МВР и други ведомства, уволнени след 1948 г. за връзки с Югославия

София, 31 август 1956 г.

По доклад № 2758 от 25 август 1956 г.
на министъра на вътрешните работи

МИНИСТЕРСКИЯТ СЪВЕТ РАЗПОРЕЖДА:

На всички служители, уволнени от системата на Министерството на вътрешните работи и други ведомства заради връзки с Югославия, без да са имали друга вина, времето от уволнението до постъпването им на

работа да се признава за непрекъснат трудов стаж към ведомството, от което са уволнени, без да им се заплаща.

2. Министерството на вътрешните работи и другите ведомства, които имат служители, уволнени за връзки с Югославия, и сега имат вакантни длъжности, да възстановяват тези служители на работа с предимство, ако отговарят на условията за вакантната длъжност.

ЦДА, ф. 136, оп. 83, а.е. 569, л. 1. Оригинал. Машинопис.

№ 41

Строго поверителен доклад от министъра на вътрешните работи Георги Цанков до ПБ на ЦК на БКП за увеличение числения състав на Вътрешни войски

София, 11 ноември 1956 г.

Другари,

Съгласно решението на Политбюро на ЦК на БКП от месец октомври 1955 г., щатната положеност на Вътрешни войски беше сведена на 3460 бройки: офицери – 340; старшини (свръхсрочнослужещи) – 151; волнонаемни – 56 и срочнослужещ състав – 2913.

При тази щатна положеност Вътрешни войски не разполагат с необходимия оперативен резерв за своевременно реагиране на евентуално създадена се обстановка.

Имайки предвид международната обстановка и с цел създаване на по-голям оперативен резерв в столицата и някои окръжни градове (Пловдив, Стара Загора, Бургас, Варна, Плевен и Благоевград), за осигуряване на необходимия обществен ред, усиляване охраната на държавни и правителствени обекти и учреждения, поемане под охрана на нови такива и приваждане числения състав на Вътрешни войски в съответствие с изпълняваните от тях задачи,

ПРЕДЛАГАМ:

1. Численият състав на Вътрешни войски да се увеличи с 3540 от които: офицери – 225; старшини (свръхсрочнослужещи) – 121; волнонаемни – 39 и срочнослужещ състав – 3155, организирани в два оперативни полка, един отделен танков самоходен батальон, 5 отделни мотострелкови батальона, три от които охранителни и една школа за младши сержанти.

2. Съставът и дислокацията на частите и поделенията на Вътрешни войски да бъде както следва:

а) 1-ви мотострелкови полк, щаб, щабни поделения и три мотострелкови батальона в Дървеница, с 1833 щатни бройки: офицери – 147; старшини (свръхсрочнослужещи) – 66; волнонаемни – 20 и срочнослужещ състав – 1600. Увеличаването на щатната положеност на полка с 683 бройки е целесъобразно, за да може да се създаде оперативен резерв в столицата.

б) 3-ти мотострелкови полк с щабни поделения и три батальона дислоцирани в Стара Загора, Пловдив и Бургас с 1648 щатни бройки: офицери – 141; старшини (свръхсрочнослужещи) – 63; волнонаемни – 26 и срочнослужещ състав – 1418. Увеличаването на полка с 848 щатни бройки се налага от необходимостта да се създаде батальон в Бургас и увеличи оперативният резерв в Пловдив и Стара Загора. Оперативният резерв в Стара Загора ще бъде намален с 30 военносслужещи в случай, че се поеме охраната на радиопредаватели в Стара Загора.

в) Отделен танков самоходен батальон – Дървеница с 337 щатни бройки: офицери – 42; старшини (свръхсрочнослужещи) – 49; волнонаемни – 7 и срочнослужещ състав – 239.

Сформирането на същия е целесъобразно, за да могат вътрешни войски да изпълняват самостоятелни задачи в населени пунктове срещу въоръжени диверсантски групи.

г) 1-ви отделен мотострелкови батальон, дислоциран във Враня със 788 щатни бройки: офицери – 48; старшини (свръхсрочнослужещи) – 16; волнонаемни – 7 и срочнослужещ състав – 717.

Увеличаването на щатната положеност с 408 бройки се налага от обстоятелството, че освен охраната на ЦК на БКП, Министерския съвет, Мавзолея „Г. Димитров“, Министерството на вътрешните работи и оръжейните складове на Министерството на вътрешните работи е необходимо да се разполага с резерв за поемане под охрана на националната радиостанция „Хр. Ботев“ и предавателя ѝ във Вакарел, Ихтиманско, Централната пощенска телеграфо-телефонна станция, Софийския окръжен затвор, централна гара София и Подуене.

д) 2-ри отделен мотострелкови батальон, дислоциран във Варна с 520 щатни бройки: офицери – 37; старшини (свръхсрочнослужещи) – 16; волнонаемни – 7 и срочнослужещ състав – 460.

Увеличението от 214 щатни бройки е целесъобразно, за да може да се създаде по-голям оперативен резерв и евентуално заемане под охрана на предавателната радиостанция „Варна“.

е) 3-ти отделен охранителен батальон, дислоциран в Бухово с 632 щатни бройки: офицери – 35; старшини (свръхсрочнослужещи) – 30; волнонаемни – 7 и срочнослужещ състав – 570, за охрана на обектите на управление „редки метали“ към Министерския съвет.

ж) 4-ти отделен охранителен батальон, дислоциран в Белене с 556 щатни бройки: офицери – 38; старшини (свръхсрочнослужещи) – 16; волнонаемни – 7 и срочнослужещ състав – 435. Сформирането на батальона е необходимо за охрана на репресираните лица в затвора Белене и петролната база на Държавен резерв в с. Деветаки, Ловечко. Също така за евентуално поемане под охрана на радиопредавателя в Плевен.

з) 5-и отделен мотострелкови батальон, дислоциран в гара Пирин с 520 щатни бройки: офицери – 37; старшини (свръхсрочнослужещи) – 16; волнонаемни – 7 и срочнослужещ състав – 460. Сформирането на батальона е необходимо за изпълнение на оперативно-бойни задачи в Струмско и Местенско направление.

и) Школа за младши сержанти, дислоцирана в Плевен със 166 щатни бройки: офицери – 40; старшини (свръхсрочнослужещи) – 10; волнонаемни – 7 и срочнослужещ състав – 109 за обучение на младши сержански състав на Вътрешни войски.

Общо Вътрешни войски ще имат числен състав 7000 военносслужещи от които: офицери – 565; старшини (свръхсрочнослужещи) – 272; волнонаемни – 95 и срочнослужещ състав – 6069.

Приложение: проекто-решение.

Министър на вътрешните работи: (п)

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3681, л. 2-3а. Оригинал. Машинопис.

№ 42

Инструкция на МВР за организиране, обучение и използване на въоръжени работнически групи и отряди. Доклад от министър Георги Цанков и решение на Политбюро за одобрение

София, 7 февруари 1957 г.

[...]

I. Главни задачи на работническите въоръжени групи и отряди

1. Главните задачи на работническите въоръжени групи и отряди са:

а) да смазват още в зародиш всеки опит за явно вражеско действие на лица или организации, насочени против народната власт, предимно там, където те работят;

б) да се притекат на помощ на органите на МВР за смазване на евентуално възникнали вражески явни демонстрации и действия извън местоработата им;

в) за подсилване физическата охрана на предприятията, към които са изградени, когато това е необходимо;

г) за охрана на манифестации, митинги и масови тържества на трудещите се.

II. Организация на работническите въоръжени групи и отряди

1. Работническите въоръжени групи и отряди се изграждат и утвърждават от съответните ръководства на околийските, градските и районни управления на МВР, съвместно със съответните околийски, градски и районни комитети на БКП.

2. Работническите въоръжени групи и отряди се създават в индустриалните предприятия и други обекти, имащи голямо значение за страната, където има масови работнически колективи.

3. За бойци на тези групи и отряди се подбират добре проверени, безпределно верни и предани на народната власт работници, физически годни и способни да преодоляват всякакви трудности и при най-сложна обстановка.

4. Числеността на работническите въоръжени групи и отряди се определя в зависимост от наличността на подходящи за тая цел работници и от предполагаемата необходимост от такива. Групите могат да бъдат от 8 до 12 души, а отрядите – от 30 до 50 души, като всеки отряд трябва да се разпредели на отделения от по 10–12 души с командир на всяко отделение. В едно предприятие могат да бъдат изградени една или повече групи и отряди, в зависимост от конкретната обстановка – цехове, смени и др.

5. Подбирането на бойци на групите и отрядите се извършва от съответните партийни и административни ръководства в предприятията.

6. За всеки боец (член на БКП) се изготвя характеристика от съответното партийно ръководство с биографични данни, а за нечленове на БКП се извършва проучване от органите на МВР.

7. Въз основа на тези характеристики и данни от проучването бойците на работническите въоръжени групи и отряди се утвърждават като такива от съответните бюра на градския, околийския или районния комитет на БКП и съответния началник на МВР.

8. След одобряването на необходимото число бойци за създаване работническа въоръжена група или отряд, с всеки от тях трябва да се беседава по отделно или заедно, за запознаването им с това, за което са определени. Беседата се провежда съвместно от съответния околийски, градски или районен секретар на БКП и началника на МВР. С цел да се покаже пълна доброволност и желание на боеца за включването му в работни-

ческата въоръжена група или отряд всеки по отделно подава заявление-декларация.

9. След подаване заявление-декларация бойците се обособяват в група или отряд, след което им се назначава командир и негов заместник. Командирът на групата или отряда и неговият заместник определят понататъшната организация съгласно настоящата инструкция и назначават необходимите лица за свързка и повикване на бойци при нужда.

10. В даден град, където има повече индустриални предприятия в близост едно до друго и в тях има изградени работнически въоръжени групи или отряди, за координиране дейността и обучението се назначава общ командир – старши на няколко групи и отряди и необходимото число членове за свързка и повикване при нужда. (Желателно е командирите да имат минимална военна подготовка и да бъдат политически закалени). Такъв командир – старши се назначава и на групите и отрядите, изградени в едно предприятие, където има повече от една група или отряд. Командирите се назначават от съответния началник МВР след като вземе съгласието на съответния партийен комитет.

11. Назначените командири на отделения, на групи, отряди и такива на групи и отряди от едно предприятие (старши), както и общият командир (на групи и отряди от повече предприятия) са най-близките постоянни ръководители на бойците на работническите въоръжени групи и отряди. Техните нареждания се изпълняват своевременно и без условия и уговорки от съответните бойци на работническите групи и отряди, когато се провежда акция, обучение и други занимания. По-старшият може да нарежда на по-нисшестоящия командир.

Взаимоотношенията между командирите на работническите въоръжени групи и отряди от дадено предприятие и началника на постоянната милиционерска физическа охрана на същото, са отношения на бойни другари. Конкретните техни взаимоотношения, когато трябва да се действа против явна вражеска проява в района на предприятието се определят в отбранителните и охранителните планове на предприятието.

12. Бойците на работническите въоръжени групи и отряди могат да участват като членове и в групите за съдействие на Народната милиция и на местната противовъздушна отбрана в предприятията, ако желаят.

13. Боецът на групата или отряда може да бъде освободен по лична молба или дисциплинарно, когато се провини, с решение на състава на групата или отряда, съгласувано със съответния секретар на партийен комитет и началника на МВР.

Командирите могат да бъдат освобождавани като такива при основателни причини или отстранявани при провинение, от съответния началник на МВР след съгласуване със съответния партийен комитет.

III. Обучение и задействане на работническите въоръжени групи и отряди

1. Всяка група и отряд имат свой план за отбрана на предприятието си, който трябва да бъде съобразен с общия план на предприятието, ако има такъв, и с конкретната обстановка в самото предприятие и неговата околност.

Плановете се изготвят с помощта на съответното управление на МВР и се утвърждават от началника на същото, съгласувано със съответния партийен секретар на околийския, градския или районния комитет на БКП или натоварено от него лице.

2. За да започне да действа работническата въоръжена група или отряд, същата трябва да получи нареждане от съответния началник на МВР, който преди да нареди съгласува това със съответния секретар на околийския, градския или районния комитет на БКП.

При неочаквана явна вражеска проява на лице или група лица в района на предприятието, където има изградена работническа въоръжена група или отряд, ръководителят на същите, под ръководството на партийния секретар, незабавно вдига на бой всички членове и действат енергично за смазване на вражеската група. Взема мерки за своевременно уведомяване за появилата се вражеска проява съответния началник на МВР, съответния секретар на партийен комитет, директора на завода и командира на постоянната милиционерска охрана на предприятието

3. Когато работническите въоръжени групи и отряди действат за смазване на вражеска група съвместно с други органи на МВР, то те се подчиняват на командата на този началник от МВР, който командва действащите против вражеската група органи на МВР.

4. Когато съответният началник МВР и околийският, градският или районният комитет на БКП преценят, че дадена народна манифестация, митинг или друго масово мероприятие трябва да се охранява от работнически въоръжени групи и отряди, същите преди това уведомяват и съгласуват това със съответните директори на предприятията, за да не се пречи на изпълнение на производствените планове на същите.

Същото те правят и когато членовете на групите и отрядите се свикват на бойно обучение или да вземат участие в някоя народна манифестация и демонстрират своята сила и готовност да смазват веднага всяка явна вражеска проява.

Времето, през което бойците на работническите въоръжени групи и отряди ще бъдат заети за ликвидиране на вражеска проява, за обучение или за охрана или участие в народна манифестация, се заплаща от предприятието, в което работят те, ако е работно време.

Обучението трябва да се извършва предимно в извън работно време.

За полагания извънреден труд от командирите във връзка с организацията, подготовката, обучението и действията на работническите въоръжени групи и отряди на същите може да се дават допълнителни парични възнаграждения от бюджета на предприятието.

5. Бойците и командирите на работническите въоръжени групи и отряди могат да се награждават от директора на предприятието, от министъра на вътрешните работи, или по негово предложение – от правителството на Народна република България, когато са проявили храброст и самопожертвователност при изпълнение на възложената им задача.

В случай на инвалидност или смърт при изпълнение на бойна задача същите и семействата им се ползват с правата и привилегиите, с които се ползват органите на МВР при такива случаи.

IV. Ръководство на работническите въоръжени групи и отряди

1. Общото ръководство на работническите въоръжени групи и отряди се осъществява от МВР.

2. Непосредственото ръководство на работническите въоръжени групи и отряди по места се осъществява от съответния околийски, градски или районен началник на МВР в тясна съгласуваност със съответния секретар на районен, градски или околийски комитет на БКП. Окръжните началници на МВР системно проверяват и подпомагат укрепването на групите и отрядите.

Обучението на личния състав на работническите въоръжени групи и отряди става от подготвени органи на МВР и МНО по програми, одобрявани от ръководството на МВР – ежегодно, в които точно се определя на какво ще се обучават бойците и колко дни ще трае обучението.

3. След всяко завършено обучение по годишна програма или бойна задача, съответният началник МВР, след съгласуване със съответния партиен комитет, прави преглед – анализ на резултатите от работата и дава по-нататъшни разпореждания.

4. Съответните началници МВР и партийните комитети могат да свикват периодически на съвещание или за изнасяне на политически информации бойците на работническите въоръжени групи и отряди според необходимостта от това, по тяхна преценка.

5. За бойците и командирите на работническите въоръжени групи и отряди се образуват дела, които се съхраняват от съответния началник МВР, както следва:

а) дело да всяка група или отряд, в което се поставя поименен списък на членовете му и всички материали, касаещи групата или отряда, като: планове за подготовката и обучението им, планове и оценки за проведени акции, промени в състава, отчетни данни и др.;

б) папка за всеки боец на групата или отряда, в която се съдържа характеристиката или проучването му, автобиографията и личното заявление – искане на боеца да бъде включен в съответната работническа въоръжена група или отряд, въз основа на което заявление той се приема, след утвърждаването му от съответните партийни ръководства и началници МВР; заповед за награждаване и други материали, които имат значение за дадения боец и командир.

V. Въоръжение и материално снабдяване

1. МВР и МНО обезпечават с годно оръжие работническите въоръжени групи и отряди така, че всеки боец на същите да има по един автомат или карабина и съответно число боеприпаси.

2. На всяка група или отряд може да се отпуснат леки картучници, според необходимостта от такива, по строга преценка на съответните началници МВР и на партийните комитети.

3. На всеки боец се предвиждат по две ръчни бомби.

4. По преценка и възможности, на личния състав може да се зачислява и късо оръжие за постоянно носене.

5. Оръжието и боеприпасите се пазят в нарочно направени или приспособени от съответния директор, абсолютно сигурни помещения в предприятията, в които има изградени работнически въоръжени групи и отряди. Годността на тези помещения и тяхната охрана се определя от съответния началник на МВР, който има право да проверява сам как се опазва от враговете, как се почиства и стопанисва оръжието и боеприпасите, чрез неговите заместници или чрез нарочно определени за тая цел служители на МВР.

6. Отговорник за повереното оръжие на групата или отряда е нейният командир, който активно се подпомага в това отношение от съответния партийен секретар и директора на предприятието.

7. Когато особени нужди налагат, временно оръжието може да бъде раздадено на състава на групите и отрядите, което те надлежно пазят при себе си (в предприятието или в дома) и за което носят лична строга отговорност.

8. За всичкото оръжие и боеприпаси, раздадени от МВР на групите и отрядите, съответните началници МВР водят най-точна, строга отчетност в нарочни книги.

Те сами запланират пред МВР ежегодно нуждата от боеприпаси за обучение и резерв.

9. На всеки 5 години на всеки боец и командир на въоръжена група и отряд се дава по един костюм от подходящ плат (шак), по една полубувка, каскет и по един чифт цели обувки, които се използват главно по

време на обучение, на провеждане акции против вражески действия или намерения, при охрана на народни манифестации или при организираното участие в тези манифестации.

Униформата се одобрява от министъра на вътрешните работи. Средствата за обезпечаване на униформата се предвиждат в бюджета на съответните предприятия.

След използването им 5 години същите остават лична собственост на ползващите ги през това време, като се заменят с нови такива.

(Ръкопис: Утвърдена от ПБ с Протокол А № 44 от 07.02.1957 г.)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 3165, л. 10–17. Оригинал. Машинопис.

№ 43

Доклад от вътрешния министър Георги Цанков до ПБ на ЦК на БКП за увеличаване на Колегиума на МВР от 7 на 13 членове

София, 14 март 1957 г.

Другари,

В духа на решенията на Априлския и Септемврийския пленум на Централния комитет на партията, преди известно време ръководството на Министерството на вътрешните работи се занима с някои въпроси за подобрене на работата в министерството. Същите въпроси бяха поставени на обсъждане на съвещание с ръководящия актив на МВР. По тях се набелязаха и провеждат конкретни мероприятия.

Ръководството на министерството счита, че съставът на Колегиума от 7 души, а след преназначаването на др. Каракачанов на друга длъжност – от 6 души, е недостатъчен, за да обхване цялостната дейност на министерството. Предвид на това, че работата в МВР е разностранна, и че при разглеждането и решаването на поставените въпроси в Колегиума е целесъобразно да участват онези другари, които ръководят работата в най-важните сектори в министерството, единодушно е мнението, че е необходимо да се разшири съставът на Колегиума, което ще помогне за по-цялостното изучаване, подготовка и правилно решаване на основните въпроси и за подобряване работата в поделения на МВР, особено по Държавна сигурност и войските на МВР.

Ръководството на министерството и служебният актив също така счи-

тат, че е необходимо да се увеличат заместник-министрите в МВР. Сега в Министерството има трима зам.-министри, които са претоварени с работа и не са в състояние да обезпечат нужната оперативност и помощ на поделенията на място.

До 1950 г. Държавна сигурност беше обособена като централизирано поделение, възглавявана от един зам.-министър, който имаше трима заместници. От 1951 г. тази система на ръководство на ДС беше изменена и всички поделения на Държавна сигурност се взеха на непосредствено ръководство от зам.-министри. Ние считаме, че тази практика на ръководство на Държавна сигурност непосредствено от министъра и зам.-министрите е напълно правилна, тя даде положителни резултати и трябва да се запази и в бъдеще. След реорганизацията първоначално зам.-министрите, които се занимаваха с въпросите на ДС бяха трима, а след преназначаването на др. Боев на друга работа – двама, единият от които е и първи зам.-министър и често пъти се занимава и с други въпроси в министерството. Оказа се, че двама зам.-министри са недостатъчни за ръководство на поделенията на Държавна сигурност.

За да може по-дълбоко да се вниква във въпросите по ДС, по-непосредствено да се контролира работата на поделенията в центъра и провинцията правилно би било с основна работа по ДС да се занимават трима зам.-министри.

От зам.-министрите, които ще се занимават с въпросите на Държавна сигурност и началниците на основните поделения на ДС в центъра ще се създаде един колектив от квалифицирани работници, който ще може по-непосредствено да обсъжда и подготвя основните въпроси за решение в Колегиума, да координира работата на поделенията на Държавна сигурност, бързо и оперативно да решава някои текущи въпроси, които не търпят никакво отлагане и да набелязва мероприятия за практическото изпълнение на задачите поставени от ЦК на партията и в заповедите и указанията на ръководството на министерството.

Досега един зам.-министър се занимава и със следните поделения на министерството: Снабдително управление, Капитално строителство, Финансово-планов отдел, Медицински отдел, Архивен отдел и др. тилови поделения, с въпросите на МПВО, ППЗ, мобилизационните въпроси и тези по кадрите, с обучението и възпитанието на служителите при МВР, което го претрупва и няма възможност да оказва непосредствен контрол и помощ на поделенията.

За да се обезпечи по-оперативно и конкретно ръководство на тези поделения и, за да може един зам.-министър да съсредоточи вниманието си главно по въпросите на кадрите, обучението, възпитанието и квалификацията на личния състав и по въпросите на мобилизацията е необходимо да се назначи още един зам.-министър.

При това положение ще се даде възможност на министъра да отдели повече внимание и на въпросите по укрепване работата сред войските, с които той-непосредствено ще се занимава, а също така ще може да слиза по-често по поделенията на МВР, които са пръснати по цялата територия на страната.

Имайки предвид гореизложеното, предлагам Политбюро на ЦК на БКП да вземе следното

РЕШЕНИЕ:

1. Да увеличи състава на Колегиума на МВР от 7 на 13 членове, като в него се включат освен министъра и зам.-министрите, началниците на I, II и III управления на ДС, началниците на Гранични и Вътрешни войски, директорът на Народната милиция и началникът на Софийско окръжно управление МВР.

2. Да се увеличат зам.-министрите на МВР от 3 на 5 души.

Министър на вътрешните работи: *(п) Г. Цанков*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 7, а. е. 344, л. 1-3. Оригинал. Машинопис.

№ 44

Препоръки и предложения на комисията от МВР, посетила Унгарската народна република по изучаване опыта на Контрареволуцията през 1956 г.

София, 27 май 1957 г.

I. ПО ДЪРЖАВНА СИГУРНОСТ

1. Унгарските събития са особено поучителни за органите на МВР, как трябва да действат при данни за подготовка на такива събития в случай на усложнения по границата, на мобилизация или военни действия, че да не позволят на враговете да се проявят и да не получат дори единични успехи срещу народната власт и органите на МВР у нас.

2. Необходимо е всеки наш служител да се приучи на постоянна боева готовност, на усиление бдителността и винаги да бъде образец на спазване служебната тайна и конспиративност в работата, съхраняване или унищожаване на материалите, за да не попаднат те в ръцете на враговете. Трябва да се имат предвид десантни операции на враговете при военни

действия, насочени против нашите органи и в това отношение ние трябва да бъдем обучени и подготвени.

3. Да се усилят агентурно-оперативната работа срещу разведчиците, прикрити в капиталистическите дипломатически мисии и др., като се използват силите на всички органи на МВР и бдителността на трудещите се.

В борбата срещу изменниците работата да се координира по-тясно както между отделните подразделения вътре в страната, така и с органите на ДС от социалистическите страни.

4. Нужно е да се усилят работата за повишаване подготовката на оперативния състав така, че да може самостоятелно да се ориентира в подобна сложна обстановка и да проявява партийно издържана самоинициатива за поддържане общественения порядък. Също така всеки оперативен работник трябва в своята агентурно-оперативна работа да мисли как да дезориентира враговете, които разработва, а чрез тях и техните централи. Специално внимание трябва да се отдели на подготовката на оперативния състав по отношение разпознаване враговете на идеологическия фронт. Нужно е в този сектор оперативните работници да умеят да разпознават всяко отклонение от партийната линия и извращенията на марксизма-ленинизма, като реагират навреме и сигнализират навреме ръководството.

5. Личи, че органите на МВР и ДС в Унгария не са взаимодействали достатъчно. Нужно е у нас още повече да се усилят боевото взаимодействие на органите в целенасочена работа срещу вражеските централи, особено срещу задграничните. За тази цел специално следва да се преразгледа нашата работа по разработка на изменниците на Родината.

6. Унгарският опит показва, че трябва да не се ограничаваме при наблюдението на вражеските контингенти и да се освободим до край от шаблона. Нужно е да се наблюдават враговете и всред такива среди, които не са проходили и не проходите досега по никакви линии, но чуждите разведки и контрареволуционерите ги използват, като например лумпените, сред малцинствени групи, като циганите, катунарите и др. Да се заостри още повече вниманието на оперативния състав, да следи за настроението на населението, на трудещите се, на работническата класа и в някои прослойки и своевременно да информират за такива настроения и причините им, които враговете могат да използват, като същевременно вземат мерки за обезвреждане на такива врагове, които се насочват към тези среди, с цел да ги използват за своите престъпни намерения.

Специално внимание заслужават враговете всред интелигенцията и тези, които се насочват към младежта и особено студентите.

Да не се подценяват враговете, които се насочват към членовете на партията и отговорни държавни, обществени служители, с цел да ги разлагат или използват за вражески цели.

7. Да се усилят мерките за подобрене, ръководството и възпитанието на агентурата въз основа на опита от унгарските контрареволуционни събития. Да се поведе борба за конспиративност в работата с агентурата. Трябва още сега да се подготвят редица нови явочни и особено резервни конспиративни квартири. По отношение на разконспирираните да се вземат мерки, като някои се сменят или изоставят. Нужен е повече контрол в работата с агентурата.

Особено внимание да се обърне на конспиративността при съставяне и размножаване на документи. Личните дела на агентурата да бъдат винаги под ръка и когато се наложи унищожаване на материали да се започне с тези, които са най-важни. Може да се помисли и за специални секретни скривалища и тайници извън учреждението и сградите на органите, като се гарантира абсолютна конспиративност.

8. В нашите органи трябва да се подобри и ползването на оперативната и друга техника при строго съблюдаване на конспиративността. По възможност целият оперативен състав трябва да се научи да фотографира, а поделенията да се снабдят с повече фотоапарати. Да се запознае оперативният състав с постиженията на науката и техниката, които се използват от враговете и могат да се използват от нас срещу тях в агентурно-оперативната работа.

9. Връзките на оперативния състав с трудещите се да станат още по-тесни. Въз основа на опита от Унгарските събития и нашия собствен опит, системно да се провежда сред трудещите се възпитателна работа в дух на висока революционна бдителност, като се запознават с формите и методите на вражеската дейност. Особено да се насочи тази разяснителна работа към бдителност и помощ на органите на МВР по отношение чужденците, идващи в нашата страна с вражески намерения под формата на търговци, туристи, разни делегации и пр., ползващи различни превозни средства.

10. За охрана на уязвимите и важни обекти, както и за опазването на тези, които представляват държавна тайна, да се усили взаимодействието на органите на МВР, като се използва по-рационално агентурата на всички поделения в МВР, доверителните връзки и бдителността на трудещите се.

11. Системно да се провеждат мероприятия, както по служебен, така и по партиен път, за непрестанно подобрене и правилно разбиране на добрите, здравите, принципиалните и боевите взаимоотношения на другарско зачитане и уважение между отделните служби в МВР и особено на тия между ДС и НМ, а също на органите от МВР с кадрите от МНО. Ако погледнем каква е била практиката в Унгария, именно по тези въпроси, с пълно право можем да кажем, че това са съдбоносни взаимоотношения за органите на пролетарската диктатура.

II. ПО ПОЛИЦИЯТА

1. Усилване на политическата подготовка на личния състав на милицията, за най-правилно усвояване и провеждане политиката на партията. Най-активна борба да се води срещу всички сили, които неправилно тълкуват линията на партията. Да се проверява кои са тези служители и какво представляват от себе си. За колебливите и неустойчивите елементи няма място в народната милиция. Да се издигне на още по-голямо ниво ролята на партийните организации в поделенията на народната милиция и усилва възпитателната работа сред състава в дух на безгранична преданост към партията, народната власт и особено на любов и вяроност към великия СССР.

2. Да се засили още повече непосредствения контрол на партийните комитети по места върху възпитанието и работата на органите на народната милиция съгласно решенията на партията и заповедите на ръководството на министерството.

3. Да се усилва още повече сработването между органите на народната милиция и останалите служби на МВР. В това отношение да се набележат и обмислят конкретни мероприятия. Да се дава най-решителен отпор на всякакви неприязнени отношения към органите на ДС и да се учи състава на Народната милиция високо да цени работата на ДС и да обича тези органи. Органите на Народната милиция да считат за най-тежко престъпление сигнали, интересуващи органите на ДС да не се предават своевременно на тях. За подобни прояви да се търси най-строга отговорност и се изясняват причините за това.

Във всяка околия, окръг и в центъра е нужно да се изработят конкретни планове за взаимодействие между всички органи на МВР. Бойното другарство между органите на МВР да се счита висше задължение на техния живот. Вестниците в МВР да дават постоянно статии и примери за бойното единство и работата на всички органи на МВР.

4. Органите на милицията и МВР да се обучат как да водят улични боеве, как да разоръжават вражески групи, как да превземат къщи, квартали и пр., как да разпръскват демонстрации и други масови прояви. Може да се доставят на милицията гумени палки, които да стоят на склад и при явна нужда да се раздават веднага на състава, за да си служи с тях, тъй като те се оказаха в Унгария много полезни. Раздаването на тези палки да става със заповед от ръководството на МВР.

5. Народната милиция да контролира как да се охраняват обектите, като се разработят специални планове за тази цел (с какви сили – вътрешни и отвън да се разполага при застрашено положение). Особено внимание да се обърне на складовете за оръжие, боеприпасите и взривните вещества. Транспортната милиция да направи конкретни планове за охрана на жп обекти, в това число и жп вагони, пълни със стоки. При нужда

да се види с какви сили ще се охраняват тези обекти и жп вагони. Да се направи по-конкретен план долу по места, как да се използват ГСНМ и ВРОГ. Тези планове да бъдат направени с оглед на застрашено положение и явни контрареволуционни действия. Да се прегледат заедно с ДС в чии ръце са автопревозните средства и как ще се охраняват същите при нужда с пълна сигурност.

6. Да се направи оценка на кои лица се разрешава посещение в България и какъв е режимът за движението на тези лица в страната. Трябва да се проверява с какви превозни средства идват тези лица и не внасят ли оръжие, пропагандни материали и пр.

7. Органите на ДС и НМ да направят проверка в кои населени места на страната най-много има концентрация на престъпни и вражески елементи и усилят разработката им. Да се провери и постоянно проверява каква е бойната готовност на органите на МВР, с какви резерви разполагат и направят съответни изводи за това, съгласно заповедите на министерството.

III. ЗА ВОЙСКИТЕ ПРИ МВР

1. Да се укрепва още повече дисциплината всред личния състав и особено офицерския кадър. Своевременно да се реагира на нездравите настроения, като не се оставят за продължително време офицери със своеобразни разбирания по партийната и държавната политика, различни от партийната линия. Всеки опит да се всява неверие към другите органи на МВР и към партийните органи, трябва да бъде своевременно разкриван и отстраняван. Офицери, които систематически недоволстват във войските, рушат дисциплината, мърморят и хленчат пред трудностите да бъдат отстранявани без колебание.

2. Да се укрепи връзката, взаимоотношаването, боевата дружба между разните органи на министерството и на първо място връзките на началника на граничните отряди с окръжните и околийските началници на МВР. Да се засили живата връзка на ръководството на министерството с всички органи на МВР. За тая цел трябва да се провеждат и съвместни занятия, другарски срещи по места. Печатните органи на министерството по-често да излизат с материали за съвместни действия на органите и за боевата дружба между тях.

3. Да се укрепи връзката с поделенията на МНО, особено с командирите на дивизиите и полковете. Съществуването на недобри, неприязнени отношения трябва да се счита за тежко извънредно произшествие и партийно престъпление. Трябва да се популяризират образците на боево сътрудничество и боева дружба между органите на МВР и МНО. Не бива да се търпят продължително време служители както в МВР така и в МНО, които провеждат политика на настроение едни против други. Да се укрепят

пят връзките на партийните комитети (окръжни и околийски) с граничните отряди, с комендатурите и частите на Вътрешни войски, като същите по-често ходят по границата и в частите.

4. Да се започне усилено оборудване на южната граница с бодлива тел. До края на тази година да се загради с тел целият участък на 6 граничен отряд и участъците на заставите, преграждащи минния басейн в Рудозем – Мадан.

5. Да се направят постъпки за организиране на едно съвещание на представители на Гранични войски на страните от социалистическия лагер. На това съвещание да се обсъдят въпросите относно организацията на Гранични войски, методите за охрана на границата, проблемите по възпитанието и обучението на бойците, тактиката на врага при нарушаване на границата и др. Такова съвещание ще обмени полезен опит, ще помогне за опазването на граничните органи, ще повиши духа и чувството, че Гранични войски охраняват границите на могъщия социалистически лагер.

6. Изхождайки от Унгарските събития и оценявайки състава, въоръжението и действията на Вътрешни войски в Унгария може да се каже, че съставът, въоръжението, дислокацията и задачите на Вътрешни войски в нашата страна отговарят на сегашната обстановка и условия. Целесъобразно ще бъде, ако охранителните задачи, изпълнявани от Вътрешни войски досега, не се увеличават при нормална обстановка, тъй като всякакво увеличение на охранителната дейност би било за сметка на оперативните подразделения.

7. Предвид някои националистически настроения в Пиринска Македония и усилената вражеска пропаганда в това отношение целесъобразно ще бъде в Благоевград отново да се сформира сержантска школа. Това би осигурило надежден резерв в ръцете на командването на Вътрешни войски в това направление. Въпросът може да се разреши в рамките на съществуващия щат за 1957 г. за сметка на школните роти по подразделенията.

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 2, а. е. 312, л. 21-26.

Оригинал. Машинопис.

№ 45

Протокол № 11 на заседанието на Колегиума на МВР за създаването на постоянен оперативен щаб на МВР¹

София, 19 юли 1958 г.

ПРИСЪСТВАТ: др. др. Г. Цанков, Г. Кумбилиев, Ап. Колчев, Ст. Гюров, Анг. Цанев, М. Спасов, Н. Рачев, Сл. Чакъров, Г. Костов, Ант. Петров, В. Тодоров, Ст. Илиев, Ат. Арабаджиев.

ВЪПРОСИ ПО ДНЕВНИЯ РЕД:

РЕШЕНИЯ:

1. Създава се Постоянен оперативен щаб на МВР в състав: др. др. Г. Кумбилиев (ръководител), Ст. Гюров, Анг. Цанев, П. Стоянов, Г. Костов, Н. Рачев (за София) със задачи:

а) да прегледа мирновременните и военновременните планове на поделенията на МВР с оглед привеждането им в пълна бойна готовност за дадената обстановка и пълна координация в техните действия;

б) да установи обезпечеността на поделенията по оперативните и мобилизационните планове с хора, свързочни и транспортни средства, гориво-смазочни материали, продфуражни и хранителни продукти, оръжия и боеприпаси, командни пунктове, скривалища, работни помещения за нормална работа при усложнена обстановка, арести, лагери и други за репресирани врагове и да доложи на министъра по онези въпроси, които трябва да се вземат решения от Колегиума или ЦК.

в) да организира изпълнението и контрола на взетите решения или указания на ЦК на БКП и на Колегиума на МВР.

2. Оперативният щаб работи съгласно указанията на министъра и всички документи се утвърждават с подписа на министъра. Същият (оперативния щаб) да започне своята работа незабавно от 19.VII.1958 г.

Министър: (п.) Г. Цанков²

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп.6, а.е. 3, л. 60-61. Оригинал. Машинопис.

¹ С резолюция от вътрешния министър: „Да се подпише от всички съгласни и участвали в заседанието, след което да ми се доложи.“ (п.) Г. Цанков.

² Следват подписите на всички лица, присъствали на заседанието на Колегиума.

**Из доклад на Георги Цанков,
министър на вътрешните работи, пред Националното съвещание
на МВР във връзка с Двадесет и втория конгрес на КПСС
и Ноемврийския пленум на ЦК на БКП**

София, 15 декември 1961 г.

[...]

Другари,

Решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС и тяхното отражение в международното комунистическо и работническо движение бяха и са главен предмет за коментари и разсъждения не само от нашите приятели, но също така те се оглеждат и оживено коментират и от враговете.

За някои вражески среди те оказват изтрезняващо влияние. Не са малко случаите, когато даже отявлени врагове на социалистическия строй, които живееха с мисълта за „всеомогществото“ на империалистическия лагер и преди всичко на САЩ, сега да се разколебават в това всеомогщество.

От друга страна някои вражески елементи започнаха да агитират и убеждават, че разобличаването на култа към личността на Сталин и борбата срещу антипартийната група на Молотов, Каганович, Маленков и други били предизвикали сериозни сътресения вътре в Комунистическата партия на Съветския съюз, което щяло да се пренесе у нас и в другите комунистически партии.

Бивши опозиционери се изказват, че и те били жертва на сталинските методи на работа и очаквали да бъдат реабилитирани.

В страната бяха разпространени анонимни материали във връзка с работата и решенията на конгреса. В тях злостни вражески елементи, прикривайки се зад името на работници или членове на партията, отправят най-гнусни хули против решенията на конгреса, против ръководството на КПСС и против нашето партийно ръководство. Анонимните писачи се обявяват за защитници на антипартийната група на Молотов, Каганович, Маленков и величавят тяхната дейност.

Империалистическите разузнавания също така проявяват жив интерес по това какво ще бъде отражението на Двадесет и втория конгрес на КПСС в България, ще бъдат ли засегнати персонално и други някои лица от партийното и държавното ръководство, интересуват се дали в ЦК на БКП има хора, които биха могли да застанат в защита на култа към личността на Сталин и Червенков. Надяват се на усложнения и изострят апетити за реставрация на капитализма.

Някои антипартийни и озлобени елементи, които по време на Априлския пленум си бяха разпасали поясите и се опгълчиха против партийното ръководство и партийната линия, по време на Двадесет и втория конгрес на КПСС отново си показаха рогата. Те се стремят да тълкуват решенията на конгреса в своя изгода. Шушукат из тъмните кюшета и представят работите така, че едва ли не те били най-големите сторонници на ленинския курс, намерил ярко потвърждение в работата на Двадесет и втория конгрес. Заемат позата на единствени и най-верни тълкуватели на поуките за нашата партия от Ленинския курс на КПСС, провеждан след нейния исторически Двадесети конгрес. Обявяват се за жертви на сталиновата политика и очакват да бъде създадена такава обстановка у нас, каквато съществуваше по време на Априлския пленум, опитват се да предизвикват настроение против ЦК на партията. Ръководени само от фракционни и кариеристични цели, техният глас отново се слива с гласа на отявлените класови врагове на партията и народа.

Разбира се, те отново ще останат с пръст в устата, тъй като и сега надеждите им безвъзвратно ще се провалят.

Докато съществува обаче империализъм, който провежда засилена противокомунистическа пропаганда, подготовка за война и разузнавателна дейност срещу НР България и останалите страни от социалистическия лагер, е необходимо всемерно да се усилива бдителността на трудещите се и особено на органите на МВР, за да се разкриват, разобличават и предотвратяват още в зародиш техните пъклени планове и намерения, да се парират действията им, за да се гарантира сигурността и нормалната обстановка за труд, отдих и спокоен сън на народа.

Цялата работа на МВР трябва да се приведе в пълно съответствие с решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС, Априлския и Ноемврийския пленуми на ЦК на БКП.

В тази светлина има какво да се каже и какво да се направи още от нас. Решенията на Априлския пленум на ЦК на БКП оказаха и ще продължават да оказват огромно благотворно влияние върху дейността и по-нататъшното развитие на органите на МВР.

Двадесет и втория конгрес и Ноемврийският пленум на ЦК поставят с още по-голяма сила необходимостта от решително подобряване на нашата работа, изкореняване докрай на грешките, слабостите и недостатъците, където и да се допускат, колкото и малко да са те.

На Априлския пленум през 1956 г., след култа към личността на Сталин и Червенков, най-много се говори и най-остра критика справедливо беше отправена към органите на МВР. Напълно основателната партийна критика към нашите органи беше оня необходим студен душ, който трябваше да отрезви не малка част от служителите, дерайлирали от партийните позиции и от правилните цели и задачи на МВР.

Както е известно, за създаване култ към личността на този или онзи, обезателно са използвани органите на диктатурата на пролетариата и особено органите на сигурността.

В обстановка на култ към личността опитът показва, че органите на сигурността се отклоняват от тяхното главно предназначение – да бдят денонощно над партийните, държавните и народните интереси, да разкриват и да смазват всеки опит на врага против завоеванията на партията и народа, да разкриват, осуетяват и обезвреждат пъклените противонародни и противопартийни вражески планове и намерения.

От тези главни задачи нашите органи на сигурността бяха отклонени, особено през периода 1949–1950 г., когато се създаваше изкуствения орел около Червенков.

Тогава те бяха погрешно насочени да търсят врага в партията и то в ЦК. Скалъпваха се обвинения, арестуваха се, съдеха се, разработваха се и се поставяха под подозрение съвсем невинни членове на партията и граждани.

Органите на сигурността в този период бяха поставени над партията, а авантюристите от рода на зеевци, стоиловци и тем подобни („фактори тогава в МВР“) водеха линия на поставяне органите на МВР не само над партията, но и против партията.

Лъжата, скалъпванията, фалшификациите, закононарушенията и издевателствата над народа бяха станали правило в работата на тези и някои други служители от МВР.

Насаждано беше открито и на всеослушание, че на работника от МВР всичко му е позволено, че никой няма право, включително и партията, да контролира дейността на МВР, че законите и партийните решения не важат за служителя от МВР.

На тази основа се стигна до скалъпването на процеси, репресирането и обиждането на стотици граждани без вина и прегрешения, които сега партията отново реши да реабилитира.

Всичко това, съвсем бледо казано, се вършеше къде съзнателно, къде несъзнателно, но не в наша полза, а в полза на врага.

Сега, когато в светлината на решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС и на Ноемврийския пленум на ЦК на БКП отново се поставя въпросът за пораженията, които култът на личността на Сталин и Червенков нанесоха в кадровата политика, в промишлеността, селското стопанство, на идеологическия фронт и пр., трябва още един път да подчертая, че нито в един сектор не са нанесени такива поражения, каквито култът нанесе на Министерството на вътрешните работи и особено на органите на сигурността, независимо че с тяхна помощ се поразяваха другите сектори.

Известно е, че култът към личността се утвърждава главно в резултат на извращенията на ленинските принципи и норми на партиен живот и ръководство, а също така с неправилните и непартийните методи на работа

на органите на сигурността. Тези органи, в атмосферата и в обстановката на култ към личността, с неправилното им насочване и неправилното им използване се израждат и от органи на диктатурата на пролетариата се снижават до органи на личността, издигана изкуствено в култ.

Неправилните методи и насоки на работа през онзи период изхабиха не малка част от работниците на МВР – заслужили членове на партията, партизани, политзатворници, концлагеристи, каквито преди всичко партията бе изпратила на работа в тях. Една част от тези работници не съзнавайки каква вреда нанасят на партията с извращенията считаха, че добросъвестно изпълняват партиен дълг, считаха, че се борят за делото на партията. Честните, разбрали къде ги тика култът, съжеляват за своите неправилни постъпки и им тежат на съвестта неправилните действия и произволи, вършени през този период. Без да се омаловажава вината на всеки от нас за допусканияте, от кого повече, от кого по-малко, грешки, извращения или слабости, трябва да кажем, че главната вина и отговорност пада, преди всичко, върху личността, издигана в култ.

При култа към личността, когато органите на сигурността бяха увлечени в действия против партията, се създадоха условия и възможности на класовия враг да действа по-продължително време необезпокояван против народната власт. Неговите намерения и действия не се доразкриваха, защото основните усилия на органите на ДС бяха насочени главно за разкриване на „врага“ с партиен билет. При така създадената атмосфера органите на МВР не само че не се ползваха с необходимото уважение от трудещите се, но в някои среди даже се чувствуваше ненавист към МВР и отделните служители.

В светлината на Двадесет и втория конгрес на КПСС и Ноемврийския пленум още по-ярко изпъква колко правилно постъпи сегашното ръководство на МВР като още през 1951 г., с неговото влизане в МВР, започна борба с тази крайно вредна за партията и социализма линия и насока в органите на МВР. Още в началото ръководството възприе твърда линия за партийност и правилна насока в работата на ДС, линия да се решават всички въпроси за МВР в Централния комитет.

Решително се реагираше на всякакви извращения, допускани в работата и особено в следствието. Най-строги указания се даваха да се търси истината и само истината, за ликвидиране подозрителността, мнителността и високомерието на служителите. Наложиха се някои непоправими служители да бъдат дисциплинарно уволнени за допуснати извращения и закононарушения. Поведех се решителна борба против издевателствата, които се извършваха над населението, за спазването на неговите права и свобода.

Тази борба не беше така лека, тя беше свързана с рискове, но трябваше да се води, трябваше да се спасява партията. С такова съзнание днешното ръководство пристъпи към работа през 1951 г., а опитът и днешното

състояние в МВР са съдници и факти, върху които може да се види правилно или неправилно се е работило.

Ако сравним сегашната ни дейност с тази до Априлския пленум, ние имаме големи постижения.

Най-значителните резултати за органите на МВР, които спасиха тяхното име, честта и доверието им, са резултатите, постигнати в борбата с извращенията и закононарушенията, допуснати по време на култа от някои поделения и служители на Държавна сигурност.

Вярно е, че тази борба започна още в началото на 1951 г., но при наличието на култ към личността на Червенков не беше възможно тя да се доведе до пълен и резултатен край. Истински и напълно реални възможности за окончателното премахване на извращенията постави Двадесетият конгрес на КПСС и Априлския пленум у нас. Особена заслуга за това има др. Хрущов, който открито и обосновано доказва вредната теория за врага с партиен билет, за изострянето на класовата борба и други теории в условията на победилия социализъм, създадени съзнателно за укрепване култа към личността. След Априлския пленум в МВР се създаде обстановка, гарантираща правилна работа и насока на всички поделения на министерството.

Цялостната дейност на нашите органи сега се извършва под непосредственото и пряко ръководство, контрол и помощ на партията и Централния комитет, окръжните и градските комитети на БКП.

Работата ни сега е напълно в духа на партийните изисквания. Постигнато е правилно насочване на органите. Води се непрекъснато борба за внасяне още по-голяма партийност и принципиалност при решаването на въпросите. Провежда се още по-упорита работа за укрепване доверието на МВР и създаване на още по-трайни връзки с народа, което е едно от решаващите условия за успешната борба с враговете на нашата социалистическа Родина.

Сега органите на МВР се ползват с голям авторитет и доверие сред народа.

В резултат на проведените от нашата партия мероприятия за всемерно разширяване на социалистическата демокрация, за издигане социалистическата съзнателност на трудещите се, те все по-активно участвуват в борбата против антиобществените прояви. В това отношение голяма роля играят Доброволните отряди и Другарските съдилища. Тяхната дейност, както и повишената бдителност на нашата общественост, улесняват значително борбата против враговете и престъпността. Непрекъснато расте броят на предотвратените и разкритите престъпления по сигнали и с прякото участие на трудещите се.

Оглеждайки нашата работа в светлината на решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС и на Ноемврийския пленум на ЦК на БКП всички ние не можем да не си спомним големите грижи на партията, проявени по време на Априлския пленум на ЦК на БКП към органите на МВР. Пар-

тията тогава ги взе под активна защита срещу надигналата се по същество вражеска кампания против тях на чужди, някои гнили и политически неукрепнали елементи.

В онзи особено труден момент ЦК на партията и лично др. Т. Живков решително и твърдо защитиха органите на сигурността. От трибуната на ЦК им вдъхнаха увереност и нови сили в борбата срещу враговете.

За съжаление, след Априлския пленум се намериха отделни нездрави елементи и сред нашите редици, които движени от лични кариеристични подбуди и неудовлетворени болни амбиции застанаха редом с гнилите, фракционни и разколнически елементи, с което петняха партията и името на министерството.

Животът показва колко погрешни и криви излязоха сметките на тези фракционни, нездрави и кариеристични елементи, когато застанаха редом с пановци и каракачановци. Честните, но заблудени тогава другари, мисля, че разбраха в чия воденица бяха започнали да наливат вода. Някои неправими бяха освободени от Министерството на вътрешните работи. Нужно е, ако все още има отделни другари при нас, които и досега не са видели напълно своите грешни позиции по време на Априлския пленум, да направят съответни изводи, да скъсат окончателно с неправилните си разбирания и да застанат твърдо, с открито сърце и душа в редовете на единния монолитен колектив на работниците от МВР. Това ще им помогне да ликвидират всякакви свои резерви по отношение на правилната партийна линия. [...]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф1, оп.5, а.е. 147, л. 81-91. Оригинал. Машинопис.

№ 47

**Из протокол от Националното съвещание на МВР
във връзка с Двадесет и втория конгрес на КПСС
и Ноемврийския пленум на ЦК на БКП.
Изказване на зам.-министър Мирчо Спасов**

София, 15 декември 1961 г.

[...]

Другарят зам.-министър МИРЧО СПАСОВ: Другари, ще се постарая да не правя с изказването си съдоклад. Според мен, достатъчно изчерпателен доклад чухме от др. министър. Обаче, материята е от такова естество, че всеки от нас, който излезе на трибуната, ако умее сполучливо да засегне някои по-интересни въпроси, би могло да се допълни и добави още нещо към доклада.

Искам да споделя някои мои впечатления и убеждения, които имат връзка с доклада на др. Цанков и тази връзка вие сами ще видите в какво се състои.

Първо, другари, искам да ви съобщя своето убеждение, че на Ноемврийския пленум на ЦК на нашата партия по изнесения доклад на др. Тодор Живков във връзка с решенията и въпросите на Двадесет и втория конгрес на КПСС, поуките и изводите за нашата партия, именно на пленума на ЦК с много голяма сила Вълко Червенков потвърди това, което беше казано доста критично в доклада на др. Т. Живков за неговото поведение във връзка с култа към личността му. Всички изказали се другари на пленума след него, му казаха направо в очите какво представляват неговите позиции и бяха готови още много другари същото да направят, обаче нямаше нужда няколко дни да продължи на пленума тази история.

Ще характеризирам неговото поведение така, както го чувствам. От доклада на др. Живков и изказванията в ЦК знаете, че една от характерните прояви на Червенков е откъснатостта му от живота, че вися във въздуха, виси в кабинета, а не вижда какво става сред нашите трудещи се, сред нашата партия. Оказа се, че Вълко Червенков се е откъснал, и то на много голямо разстояние, от състава на ЦК на партията. Защото, ако си беше дал ясна сметка какво представлява ЦК на БКП съвсем нямаше да излиза с подобни речи и приказки около неговия култ. Нямаше с общи декларации и обещания да излиза, че тепърва ще се старае лично да „допринесе“ за изяснение на тези въпроси и да развива теорията, за която чухте от доклада на др. Цанков, за така наречената „трагедия“ на Сталин, която се състояла в това, че Сталин живял и работил в много трудна обстановка, в много изострена класова борба и пр., поради което допуснал своите грешки. Не е необходимо да се спирам подробно. С това по същество Червенков оправда култа към Сталин, с тази гнила теория оправдаваше и своя култ. Тази теория е действително негово лично произведение, така да се каже, с която явно целеше да заблуди и отклони състава на ЦК, да го подхлъзне хитро в някакво ново направление на мисълта и пак да се измъкне, както това цели години наред е правил от Априлския пленум до сега. С особено настървение и голяма страст още първият след него и всички следващи докрай членове и кандидат-членове на ЦК пердашеха и разбиха позициите на Червенков, както заслужаваше. Ако имаше време, сигурно още дълго щеше да продължи боят, защото действително предизвикателно беше неговото поведение. Защото Червенков не намери за необходимо да каже какво е мислил, как е действал и какви искрени намерения е имал, да се изяснят въпросите около неговия култ за огромния период от време, за годините от Априлския пленум до сега, за да се възпитава и правилно движи напред нашата партия и т.н. „Ни лук ял, ни лук мирисал“ по тези въпроси. Съчини пред пленума тази своя „нова“ теория и по другите не-

удобни за него въпроси отбягна да говори. Това се получи, защото виси Червенков високо във въздуха не само по отношение живота в нашата социалистическа родина, но се оказа, че не познава и ЦК на нашата партия, с което сам се показва какво представлява. Не се намери нито един другар в състава на ЦК с две думи, или бих казал със заобикалки да се опита да го защити. Съвсем искрено, възмутено и честно беше критикуван от другарите по това негово поведение. В изказванията постъпиха предложения за снемането му от Политбюро и съвсем правдиво подир изказванията др. Живков съобщи оценката на Политбюро за станалите разисквания и се присъедини към съответните предложения.

Може някой все още да разсъждава – как може така, Червенков не е прост човек? Действително, той не е прост човек, нито е глупав, както се казва, има знания в някакво направление, обаче в същото време той е съвсем и дълбоко заразен лично от своя собствен култ на времето, за което култовско време, тъй да се каже, и ние сме помогнали, но след като се сложиха въпросите на разяснение и главно да се ликвидират тези неща, намерили място в нашата партия, той не мръдна до последния момент да се поправи. Беше водач на нашата делегация в Китай и вместо да види, донесе и изложи правилно и както трябва нещата, като човек с големи претенции, особено по теоретическите въпроси на марксизма-ленинизма, вие виждате накъде бие. Тръгна по пътя на култа. И Мао Дзедун е станал голям култ, а Червенков го защитава пак с оглед да изчака, да се послуша, белки нещо стане, че отново да поеме кормилото на нашата партия. Затова така се получи с него накрая и като получи заслужена критика, нека сега, ако му е добре, да си седи на култа. Това е съвсем правдиво и основателно, когато сам Червенков не иска да разбере що значи БКП и нейния ЦК, когато той се подигра с пленума на ЦК.

Другари, за нас сега е лесно да приказваме и да дишаме, така да се каже, обаче съвсем друго е било по култовското време на Червенков в ПБ на ЦК. Затова аз смятам да изкажа едно свое впечатление, което от друга страна е свързано с въпроса за мястото на др. Т. Живков. Вие чухте и от доклада на др. Цанков някои правилни, партийни положения по този въпрос. Обаче, другари, съвсем не случайно е, че др. Живков е на това място в нашата партия. Не се е шумяло в миналото около него, както по култовите работи на Червенков. Той, обаче, винаги навсякъде се е отличавал като енергичен, смел, мъдър, способен и делови наш партиен ръководител. Може би единствената най-голяма заслуга на Червенков е това, че не успя да изгони от Политбюро др. Т. Живков. Защото, както чухте, др. Живков се намира в центъра на това ядро, което започва да се оформя и потяга за оправяне работите около култа, далеч още преди смъртта на Сталин и разобличаване на култовете. Случайно ли е това? Не, разбира се. Който познава повече др. Живков, смятам, съвсем ясна ще му бъде важната роля на др. Т. Живков в онези тежки време-

на. Но, доколкото има по-млади служители, не е излишно да се каже по това нещо повече! Много другари се възхищават от др. Т. Живков. Например на Националното съвещание по селското стопанство ми казва един другар: „Е, виж Мирчо, здраво, задълбочено разви др. Живков селскостопанските проблеми, селскостопанските въпроси и задачи. Изглежда, че др. Т. Живков сериозно и продължително е изучавал тези въпроси!“ Отговорих му, че не зная как ги е изучавал, но като го слушам, така излиза. На Националното съвещание по промишлеността другари до мене ми говорят: „Гледай, как е намерил сърцевината, най-важните въпроси. Не се разпростира нашироко, а взема най-важните проблеми, свързани с индустрията, промишлеността, и как ясно поставя въпросите. Значи, че е изучил тези въпроси сериозно.“ Възхищават се другарите. А къде ли не отиде др. Живков, – и при овчарите, и при кооператорите на село, по предприятия работниците лично го познават и се възхищават от него, и т.н. Ясно, че др. Живков е оценен от нашия народ, от нашите трудещи се, от нашата партия. Обаче, доколкото сме на такова място, че през ръцете ни минават калните работи на врага, а и някои такива разсъждения на хора с известна обиденост и други подобни, които се стараят на всяка крачка да zlepоставят нашите ръководители и на първо място др. Живков и доколкото все още такива неща съществуват, смятам, че не е излишно сега, когато развенчаваме култа докрай, ние за нашите ръководители на партията, за първия ръководител на партията да си поговорим. Да си изясним някои неща, защото след този бой по култа в много от нас настъпиха известни смущения. Ако искаш да кажеш нещо хубаво за ръководителя, не смееш, да не би да кажат: „Ето, той прави мили очи, подмазва се“. Хора от такъв род винаги ще се намерят, разбира се. И не само от това, въобще от разни предразсъдъци страдаме. Ние чухме какво е култ и какво е вожд на партията и народа. И сега, разбира се, ние ще си послужим с нашия обикновен, прекрасен език, който така щедро сме раздавали към култа. Защо ще се смущаваме да казваме, начело с др. Живков? Сега не е както в миналото, когато навсякъде се говореше – начело, начело, начело – по отношение на култа. В отделни случаи може да се каже и начело, но не заради култа, а съобразно положението. Например работниците в заводите за бригадирите си говорят – начело с бригадира, еди кой си, кооператорите също казват – начело с бригадира, и на много други места още се употребява тази дума уместно. А защо да не може и за др. Живков да се употреби тази дума, от когото се възхищават много другари, от неговите черти и способности. Искам да засегна някои негови качества, много симпатични на мене и струва ми се и на вас ще допаднат. Именно в неговите качества е силата, за да удържи в ПБ и, за да се наложи естествено, правдиво и сега да стои на първо място. Защо другари? Защото, наред с всичко до Девети септември с неговото активно участие в революционните борби, той също е попадал в многобройните арести и побоища в полицията и от особена

важност за мене е, че др. Живков е минал и през най-тежки инквизиции до Девети септември през ръцете на такива палачи като Гешев, Графа, Праматаров и др., където по цели дни и седмици обливан в кръв е подлаган на най-тежки инквизиции. И въпреки това, от негова страна не са последвали никакви признания и провали в организацията. Но, тогава ако беше първи секретар, щяхме навярно много да шумим и говорим за него, обаче той е бил от нашите средни партийни кадри, и като такъв ръководител, заедно с други като него, е останал публично неизвестен. А сега защо да не си спомним това и да си обясним с туй редица неща и особено във връзка с ликвидиране култа към Червенков, за когото толкова неоснователни работи сме наговорили и изкуствено създали. Защо да не си изясним някои моменти от живота и прояви на др. Т. Живков, който съвсем оправдано и заслужено се намира на челно място в партийните редове сега.

Или, вземете такъв факт: На Девети септември др. Т. Живков възглавява Щаба на партизанските сили на ул. „Раковска“ в „Славянска беседа“ мисля. Именно, пак като здрав партиен човек, след Девети септември не върви да търси високи постове или да блесне по митингите, каквито ставаха и сутрин и след обяд и т.н., а отиде с един екип партизани и политзатворници да възглави Щаба на партизаните, където в напрегната денонощна работа се провеждаха мероприятия за установяване нашата партийна власт, властта на диктатурата на пролетариата. Ето, с това се занимаваше др. Живков в първите дни и седмици след Девети септември. Случайно ли е това? Не. Много още може да се говори за тази негова дейност и интересни са подробностите около тази дейност, от която всеки от нас може да се възхищава.

Такива негови черти, наред с неговите качества на подготвен и теоретически и идейно наш партиен ръководител, които действително го характеризират като другар, с който всеки наш партиен член, всеки наш трудещ се честен човек, може спокойно да върви напред и без да се стеснява, по заслуги, ако е необходимо и да го похвалим. Иначе не може другари. Не може всички да сме на едно ниво, всеки да е всичко в нашата партия, в която са такива принципите, че именно по заслугите се преценява и винаги ще имаме изтъкнати ръководители.

Колкото се касае до разни вражески приказки, на врагът това му е работата. Враговете говореха за др. Хрущов, че докато бил жив Сталин не смел да се обади, а за др. Живков някои врагове говорят: „Той бърза да развенчае Червенков докато е жив, за да му вземе мястото“. Винаги ще се намери какво да приказват враговете. Важното е, ние да се постараме, особено в органите на МВР, по-смело, без стеснение, без неудобство да говорим за ръководителите на нашата партия, въобще за нашите партийни ръководители такива, каквито са. Да се сплотим около ръководството на партията, около нейните най-изтъкнати ръководители начело с др. Живков.

Другари, може би по това култовско време най-тежки сектори са били Политбюро и Държавна сигурност с нейните извращения. Макар с недостатъци и известни неблагоприятия, нашето строителство, промишленост, селско стопанство и пр. в нашия социалистически живот са вървели напред, обаче съдбата на нашата партия, а от там и на нашата страна, са били в ръцете на здравите другари в Политбюро и в известна степен във възглавяващия МВР и Държавна сигурност, където съществуваше една забъркана каша. Сигурен съм, че много неща не са били известни как са станали в действителност, но другари, според мое лично мнение, голямо щастие за нашата страна е, че именно в този момент е бил изпратен от Политбюро (по всичко личи от най-здравото ядро в ПБ) др. Цанков да възглави органите на МВР и се справя с това зло, което се е виждало вече, което е виждал и др. Цанков. Как е могло да действа на др. Цанков това когато се предлагат другари за арест, с които е работил, познавал ги е, залякка си е делил с тях. Той самият в навечерието на Девети септември можеше при блокада, в която убива полицаи и се отървава, да бъде арестуван от полицията и след това освободен от народната власт. Естествено, той си е задавал въпроса, нямаше ли и за него сега да се пита защо е останал жив? Такива неща не е могло да не му правят впечатление, както и редица подобни неща от неговия собствен живот в нашата партия, явно са били гаранция за неговото правилно партийно поведение, когато е трябвало да се справи с тези големи трудности по време на извращенията в следствието на Държавна сигурност. Неудобно ми е да се впускам в подробности, а и не е необходимо. Но така стоят нещата. Затова, ние за себе си, трябва да се поинтересуваме от тези неща, след като мина доста време от тогава и във връзка с новите партийни решения и въпроси да се поизяснят и се видят нещата точно както са били. Може би още някой наш служител познава др. Цанков само по строгата му заповед за наказание или нещо подобно. Трябва да се знаят заслугите на др. Цанков по онова тежко време. Имал е и помощници, разбира се, но неговата лична роля никой не е могъл и не може да отрече. Не може да се отрече неговата дейност, изразена в извънредно смело партийно поведение, ясен партиен поглед, за своята голяма партийна отговорност, усет и разбиране на нещата, твърдост и упоритост. Още с идването му, с първите му стъпки в МВР, започнаха да се възобновяват партийните форми и средства на работа, партийните отношения и атмосфера в работата. Вие знаете каква е била борбата, колко разум и енергия, колко партийност и такт е трябвало да се приложи. Вие сте активът на министерството и тези неща повече или по-малко са ви ясни, но не е лошо докрай да се разберат.

Смятам, че проблемните наши задачи бяха много хубаво и ясно дадени в доклада на др. Цанков. Според мен, най-характерна слабост в нашата работа

е, че сме свикнали да се отпусваме и разхлабваме. Като ни понатиснат отгоре се дотягаме, а след това отпусваме. Смятах на този въпрос да се спра по-подробно и конкретно, но няма време. Има голямо разпускане, занемаряване у някои началници, които смятах да спомена с факти и имена. Имаме такива началници, които са работници в МВР от Девети септември и продължават да търпят под носа им да се вършат безобразия. Някои разсъждават: който е направил безобразията, той да си отговаря. Това е вярно, но от друга страна, началникът не трябва да се прикрива за това, защото, що за началник си, когато систематически, в продължение на дълъг период от време в твоето поделение са вършени закононарушения и извращения. Такъв началник не може да се оправдае.

Другари, колкото и да сме опитни и квалифицирани, някои застаряхме в тези служби, ние имаме слабости и недостатъци и дайте да ги изкореним до минимум, защото така с тях ще влезем в комунизма. Дайте да погледнем на тези недостатъци като на ВРАГ. Ако трябва да се гони врагът ние по цели нощи няма да спим, но ще го хванем и унищожим. А ето, и това е враг – разпуснатостта, немарливостта, занемареността, от които произтичат липсата на контрол, разширяването на недостатъците, слабостите и пр. А тази разпуснатост, за която става дума, довежда обикновено до пийване, игра на белот и други подобни неща за сметка на изпълнение служебните задачи. Вярно, че ние можем и да се почерпим и да поиграем, но да сме спокойни, че имаме здрав, стегнат апарат, че задачите се изпълняват и със спокойна съвест и открито чело можем да отговаряме пред партията.

Нужно е да се заловим на такава жестока борба с недостатъците, към каквата ни призовава др. Цанков в една негова реч по решението на Политбюро от 14 януари¹ миналата година, където развърнато се поставят тези въпроси и важат с пълна сила и сега.

Заловете се по тези въпроси както подобава на комунисти, за да можем да оправдаем това велико събитие – Двадесет и втория конгрес на КПСС и Ноемврийския пленум на нашата партия, да изпълним задачите, които ни поставя партията на сектора, в който работим.

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп.5, а.е. 147, л. 140-146. Оригинал. Машинопис.

¹ Протокол № 1 от 14 януари 1960 г. от заседание на Политбюро на ЦК на БКП с взето решение за утвърждаване решение за подобряване дейността на органите на Министерството на вътрешните работи и засилване на профилактичната и възпитателната работа в борбата против „вражеските и престъпните елементи“. <http://www.archives.bg/politburo/bg/2013-04-24-11-12-48/sekretnidokumenti/1960-1969/2165---1--14--1960-->

**Из протокол от Националното съвещание на МВР
във връзка с Двадесет и втория конгрес на КПСС
и Ноемврийския пленум на ЦК на БКП.
Заклучително изказване на министър Георги Цанков**

София, 15 декември 1961 г.

Др. министър ГЕОРГИ ЦАНКОВ: Въпроси за отговори не са дадени много, само три-четири въпроса, което показва, че или всичко е ясно, или не смеят другарите да задават въпроси. Някои си викат: „Що ми трябва да си взимам белята“. Аз съм склонен да си обясня така: тъй като по време на Априлския пленум на Съвещанието в „Република“ трябваше да отговарям на повече от 150–160 въпроса, но тогава съществуваше голяма мътилка в много глави и големи настроения имаше за високо положение и всевъзможни други и заради това въпросите бяха много, а и целта им беше от съвсем друг характер. Сега според мен шестгодишният период от Априлския пленум насам даде възможност много неща да се изяснят и заради това по-малко въпроси може да има. Това е едното обяснение. И второ – в окръзите станаха окръжни съвещания на партийните активни, и тук е също така партиен актив. Много от вас са участвали в тези съвещания и много въпроси, които са ви интересували сигурно сте си изяснили. И в това може да се търси обяснение. Може да има и малко страх, не може съвсем без нищо. А иначе би ми се завъртяла главата, че докладът е съвсем ясен и повече нищо няма какво да се говори. Не смятам, че чак такава е работата.

Преди да пристъпим към изясняване на въпросите, от бургаските другари се прави предложение, др. Янев е подписал, окръжният началник, да се свикат окръжни съвещания на ръководния състав в окръжен мащаб както ние сега свикваме, където да се разяснят поставените тук въпроси и да се изпратят материалите, докладът, ако не всичко, то поне пунктовете за култа към личността и засягащите органите на МВР. Смятам, че това не бива да правим сега.

С разрешение на ЦК ние решихме да се съберем в този състав, тъй като МВР е от особен род и характер работа, не че ние трябва да стоим над другите ведомства и да гледаме от високо на другите служители, а по характера на работата да си поговорим и разясним, да вземем мерки в бъдещата наша работа да не се получават някои неща, които са не свършено ясни и да избегнем грешки и недостатъци. ЦК се съгласи на това и ние провеждаме Съвещанието. Смятам, че съвещанието е полезно. [...]

Задава се въпрос да се разясни поведението на китайските другари след Двадесет и втория конгрес на КПСС. – Другари, както е известно,

на Двадесет и втория конгрес на КПСС, Чжоу Ен Лай, съвсем дипломатически, но за политически зрели хора съвсем ясно оказва защита на албанските ръководители. Тази защита не беше одобрена от делегацията на нито една комунистическа партия, присъстваща на конгреса¹. Същевременно на пленумите, които станаха след Двадесет и втория конгрес на КПСС, на отделните партии също така се изказа пожелание китайските другари, ако желаят могат да помогнат най-много на албанските ръководители. Но ако има някой друг вина, освен самите Енвер Ходжа и Мехмед Шеху, за отклонението на албанците от правилната маркс-ленинска политика и линия, то най-голяма вина (не зная там след империалистите, не можем да кажем) имат китайците. Затова се поставят такива пожелания те именно да помогнат на албанците да се върнат на маркс-ленинските позиции. Но тия съвети, дадени на китайските другари от цялото международно комунистическо движение, не намериха отзвук и благодарение на тази тяхна линия и поведение на подкрепа на разколническата, авантюристична, антисъветска и антисоциалистическа позиция, възприета от албанските ръководители, те ги тикнаха по-нататък. И в периода от Двадесет и втория конгрес на КПСС досега китайските ръководители непрекъснато възхваляваха по един особен начин правилността на позициите на албанските ръководители, поместваха всички антисъветски клеветнически материали, които се издаваха в Албания. Разбира се, поместваха и всички материали за Двадесет и втория конгрес на КПСС. Но това не им прави чест и не говори за едно правилно отношение, да поместват всички клеветнически материали на албанците. Ако се съди по това тяхно поведение, по тая тяхна клеветническа пропаганда в подкрепа на албанците, може да се каже, че китайските другари не съдействат за укрепване единството на международното комунистическо движение, за укрепване единството на нашия социалистически лагер.

Каква е нашата линия и политика във връзка с това тяхно поведение? Съветският съюз, нашата партия, цялото международно комунистическо движение правят изключителни усилия и всичко възможно да не позволят китайските ръководители да стъпят, да задълбаят на фракционните си позиции, да продължат да се движат по пътя на разкола. Дали ще успеят това ще покаже бъдещето, но досега всички опити са останали без резултат. Именно фактите на тяхното поведение, особено към албанските ръководители, говорят, че те трудно ще осъзнаят тази неправилна позиция. На какво се дължи това? Ясно, дължи се също на култовската обстановка. Ако някъде сега съществува култ, това е култ на Мао Дзе Дун и Енвер Ходжа и на тази основа не са съгласни те с решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС и смятат, че вършат някакво особено полезно дело за спасяване честта на Комунистическата партия и Сталин. Когато КПСС изнася такива потресаващи факти за престъпни деяния, за отклонение от

ленинските принципи на ръководство, те са се заловили сега да изнасят подкрепа на Сталин, да защитават авторитета на Сталин. По същество по моему не се касае за Сталин, не за авторитета на Сталин, а за спасяване на собствения техен култ, който съществува и на която основа съществуват тези различия. Очевидно ще е необходимо известно време и търпение, докато се създадат условия за премахване пречките за тези позиции, на които са застанали.

Нашата партия, също така както всички други партии, прави всичко възможно от принципни позиции, без да отстъпваме от принципите на марксизма-ленинизма, ще направим всичко възможно, за да не се дойде до разкол с китайците. Но това не зависи само от нас, не зависи само от партиите, които осъждат тая позиция, а зависи много от китайците и особено това, че те се опитват да влияят на някои други партии и да внасят разкол.

Нашата партия така не би постъпила. Нашата партия осъжда такава позиция, особено в светлината на Двадесет и втория конгрес на КПСС на нашите Априлски и Ноемврийски пленуми. Ние така не бихме постъпили. Ако те не се задържат и не се върнат, а стоят на тази позиция, ще отидат при албанците и югославяните и при империализма може би.

Следващият въпрос е: Как трябва да се постъпва с другари, комунисти и безпартийни, които имат портрета на Сталин? Само с убеждение и разясняване ли да се действа към такива или трябва някакви по-решителни мерки? (Смях в залата.)

Не зная, след всички тези факти, след тази политическа разяснителна дейност, след тази линия, която се дава за култа към личността на Сталин дали ще се намери някой да се любува на портрета на Сталин, затова че в миналото се е кръстил на Сталин. Може би някои набожни и на бога да са се кръстили, но сега не вярвам някой да има икони от вас. Аз лично съм вярвал и когато умря Сталин сълзи ми потекоха, защото ние олицетворявахме Съветския съюз със Сталин. Това беше линия тогава неправилна, ние по същество не одобрявахме, борехме се. Но в лицето на Сталин ние виждахме Съветския съюз, с името на Сталин сме отивали и на смърт и в бой и на най-страшни деяния. Обаче когато стана известно какви престъпления са извършени със злоупотребата на властта от Сталин, каква линия и политика е провел от позициите на култа, ясно е, че не е престъпление, не е предателство човек да се преориентира и застане на правилни позиции. Да се сгреша е човешко, обаче да се поправиш изисква политическа смелост, правилна политическа ориентация. И ако сме сгрешили в миналото поради това, че не са били известни тези факти, които се изнасят сега, ние не можем сега вече да се колебаем в необходимостта от поправяне на тези грешки и трябва всеки да се огледа и да се изправи, затова, защото престъпленията са големи. Самите факти са потресающи. Да не

говорим за последиците от тази култовска линия, която в другите области на икономиката, културата и пр. създаде известни задръжки, която ако не беше може би щяхме да бъдем сега някъде много по-напред.

Може би тоя другар още в началото е написал този въпрос, а сега сам да разбира, че култът към личността на Сталин е страшно нещо и престъпленията на Сталин са толкова грозни, че той става колкото по-рано светъл, толкова сега грозен и портретът на Сталин не трябва да стои никъде, на никакви публични места или учреждения, където с това може да се демонстрира любов към Сталин.

Сега портретът на Сталин, държан в учреждения и на публични места, означава несъгласие с партийната линия.

Но който е съгласен с партийната линия, той ще заобича сега още повече партията. Не е въпросът да се арестува ако някой държи портрета на Сталин, но, ако някой още не е убеден ще трябва да влезе в крак с партията и с партийната линия. Това ще говори за неговия политически уровень. Това е въпрос политически, принципиален, не е въпрос на сантименталности и отношение към самата личност или на чувствата на хората. А ние като хора на активния политически живот и активни политически деятели, членове на партията, не можем да не гледаме на въпросите политически. [...]

Правилно е, че ние трябва да изкореним култа към личността на Сталин, култа към отделната личност да изкореним без остатък и да създадем такава обстановка, че никога този култ да не се възроди, никога да не се повтори, в която и да било партия, в това число и в нашата партия. Обаче тази предпазливост и тази мярка не означават, че трябва да се обезличава ръководството и не означава, че ние трябва да посочим ръководството начело с един или първия ръководител, който сплотява дадения колектив, сплотява ръководството на нашата партия. Аз бих поставил въпроса другояче. Няма да казваме тоя ЦК, начело с др. Н. Хрушчов, или начело с др. Т. Живков. Това означава, че ние всеки ден трябва да меним ръководителите, днес един, утре друг. Има ли в нашата партия такава сила и такава тенденция, и такива среди, които да са против този ЦК и хората в това централно ядро, начело с др. Живков. Кой друг център, кой друг ръководител се има предвид ние сега да издигнем, за да не утвърждаваме един колектив, начело с тоя ръководител, който ако на Априлския пленум имаше известно колебание или непознаване, от тогава до сега показва какво може и какво знае, и какви са способностите на този колектив, начело с др. Живков. Защо да не казваме „начело с др. Хрушчов“! Нима не е достатъчно това за нас, че целият свят измени своя облик, своя лик поради това, че Двадесетият конгрес на КПСС завъртя кормилото на 180 градуса в някои отношения и те доведоха до положение нашата социалистическа система да стане решаваща в международната обстановка за такъв кратък

срок, за което капиталистите не могат да не държат сметка. Как това може да стане, начело с когото и да е ли? Та ние сега ще се колебаем да кажем „начело с др. Хрущов“, защото когато е казвано „начело“ по времето на Сталин е имало култ.

Може би не на всеки ще стане ясно от един път и не всеки ще можем лесно да убедим, че култ към личността и авторитет на съответна личност са две съвсем различни неща. Може би трябва да се поровим и в литературата и анализ на събитията да се направи и т.н. Но във всеки случай, никой не може да отрече този огромен ръст, тази огромна сила, която се създаде за този кратък период от Двадесетия конгрес на КПСС досега, който измени цялата може би международна обстановка. Нима затова др. Хрущов има последна заслуга? Вярно, че колективът, но този колектив, начело с др. Хрущов. Ако беше с др. Молотов ние щяхме да се върнем към защита на Сталин, към култовския период на работа и да стоим на онова положение, на което бяхме преди Двадесетия конгрес на КПСС. Друго е култ, когато изкуствено се приписват качества, които дадена личност не притежава, а се издига в култ до божество, издига се до небесата. Тук преувеличават ли се нещата? Касае се за постижения в нашата социалистическа система, начело с един колектив и начело с един ръководител, естествено свършено точно и без всякакви преувеличения, даже не всичко се говори и казва. Това е принципната страна на въпроса. Да се утвърждава това ръководство, което ръководи сега Съветския съюз с такива успехи. Това означава да се утвърждава това ръководство, което ръководи сега нашата партия, този колектив, който се оглавява от този или онзи, когато говорим за др. Хрущов и др. Живков.

Това е едната страна. Другата страна е, че когато ние се боим да изтъкнем този колектив и да създадем авторитет на този колектив като ръководство, способно да ръководи партията, врагът насочва всички свои сили да разруши авторитета, както на колектива, така и на личността, клевети и говори какво ли не, било и не било за др. Хрущов и др. Живков. И, разбира се, когато др. Хрущов не беше така известен поради този размах, който направи след култа към личността на Сталин, преди всичко това го поставя в известност, размах, който някой друг, не зная така можеше ли да направи с такава енергия, каквата има др. Хрущов. И у нас веднага след Априлския пленум, когато др. Живков не беше така известен като секретар на партията, враговете още се колебаеха дали няма да се измени, както в Съветския съюз, и се бореха против колектива и против Политбюро, а когато в този колектив се оформиха ръководителите, главното острие се насочи срещу главата на този колектив. Вие си спомняте първите разговори на враговете след Априлския пленум бяха, че падна един култ, отиде си Червенков, падна една тояга, а излязоха 10–11 тояги. Тогава беше така, защото тогава

врагът още не беше се ориентирал дали ще се сплоти този колектив около др. Живков и когато се видя, че този колектив се сплоти около него, насочиха острието срещу него. И какво, ние ще се боим да защитим др. Живков и нашия ЦК от вражеските стрели? Какво страшно има в това. Най-малко ние, органите на сигурността, трябва да се плашим. Обратно, трябва всички такива съмнения и колебания и особено пускани от вражески елементи – защото врагът повече говори и плаче за това, дали няма да се създаде култ в нашата страна, отколкото нашите другари се тревожат и доколко врагът е заинтересован да създава такава линия, колебания и сътресения в партията, партийното ръководство, партийните членове, ние трябва да дадем решителен отпор на такива колебалия. Ние трябва да знаем, че правилно е, маркс-ленинско е авторитетът и заслугите на ръководителите да се казват, но само действителните, без да ги преувеличаваме. Има за всичко граница. ЦК държи за колективното ръководство, за връзки с масите – въобще това в живота на нашата партия вече се утвърждава като закон. [...]

Искам да се спра на някои от изказванията. Може би неправилно всичко да съм разбрал, но ще си кажа моето мнение по това, което съм разбрал.

Първо – трябва да кажа, че всички другари, които се изказаха, направиха много ценни допълнения в полза на изясняване въпросите около Двадесет и втория конгрес на КПСС и решенията на Ноемврийския пленум на ЦК на нашата партия. [...]

Искам само да обърна внимание на въпроса, който др. Гръбчев повдигна за разговорите на улицата и за отговорността, която не е още достатъчно потърсена – неправилно ли съм разбрал – от някои другари и затова, че някои още мълчат, независимо че толкова време е минало, и не казват нищо по своите грешки и недостатъци за оня период.

Що се касае до улицата ние трябва да дадем решителен отпор на разговорите на улицата, на всякакви слухове и измислици по отношение органите на сигурността, които целят да завъртят отново по начин, по който на Априлския пленум бяха започнали да клюкарстват и създават настроение против органите на МВР. И едва ли не се опита да диктува нашата политика и нашата линия улицата. Както знаете, на Априлския пленум се удари с твърда ръка по тия разпасали си пояса гнили елементи, които се опитваха от улицата да диктуват и някои от тях още не могат да се опомнят. Партията взе правилна линия – увлеклите се несъзнателно, слаби, недостатъчно политически издигнати другари, подлежащи на колебание в известни решителни моменти – взе курс да им помогне и голяма част от тях сега са на здрави позиции и работят, все едно нищо не е било и нищо не им тежи, защото са разбрали своята грешка и работят честно. Но има някои, които си останаха на същите позиции, които изчакват. Но аз

смятам, че резултатите в политиката, провеждана от Двадесетия конгрес насам и от Априлския пленум насам би следвало да ги убедят, ако добросъвестно се отнасят към делата на хората и политиката на нашата партия. Ако някои не са докрай убедени ще почакаат, след известно време, въз основа резултатите от нашата политика ще се оправят. Касае се за честните, не докрай убедени. А които държат камък в пазвата си и смятат да го хвърлят, те при всички условия, каквото и да им се говори, трудно ще се убедят. Но аз говоря за честните хора.

Не зная дали точно съм разбрал мисълта на др. Гръбчев, затова, че не излизат някои другари да се самокритикуват, въпреки че са участници в някои дела по време на извращенията и макар че много време мина от тогава те все още чакат и не излизат да се изкажат. Може би някои според, др. Гръбчев, пак са се критикували в партийните организации, а други не. Аз смятам, че този въпрос стои така: ние няма да постъпим правилно, ако тръгнем отново за всеки работник, който е от Девети септември насам в МВР, да го оглеждаме с лупа и му съставяме отново атестация, да видим кога, къде и как е стъпил, защо не се е критикувал и какво чака.

Аз смятам, че трябва да постъпим по другия начин, както и постъпваме. Когато бяхме пратени в МВР група другари от ЦК ние нямахме никакво намерение никого да уволняваме, никого да обиждаме, а да седнем с тоя колектив на МВР да работим и изведем работата на спасителния бряг с усилията на всички другари. А тези, които са се отклонили, които вършат извращения, да ги върнем на партийни позиции и с общи усилия да сложим порядък в министерството, да сложим порядък в борбата с врага. С такава цел дойдохме, без да водим списък кой ще си отиде и кой ще остане. Обаче в процеса на работата, на опознаването, в процеса на борбата за партийност и т.н. ние се сблъскахме с редица другари, които реагираха, които ни посрещнаха на нож, които реагираха против тая линия, която ние се опитвахме да въведем против извращенията. И даже се опитвахме да разбият ръководството на министерството, че контрареволуцията в България се оглавява от ръководството на министерството и преди всичко от министъра на вътрешните работи и да ни изкарат и контрареволуционери и антисъветски елементи, да се справят с нас на бърза ръка и да си продължат тая линия, която сварихме в МВР. И даже имаше такива гласове: „Ние на такива величия превихме врата, та сега дошъл някакъв си металик, ще му видим сметката и на него“. Кои са тези среди? Очевидно такива, които не желяеха да тръгнат в крак с партийната линия на ръководството, да се сложи ред в министерството и които смятаха, че на тях ще им се отдаде да подреждат кой ще бъде член на ЦК, на Политбюро. Когато се сблъскахме с такива личности, грандомани – ние отидохме в следствието да се въведе порядък и никой не трябваше да пита подследствен без знанието на зам.-министъра Колчев, а те оти-

ват и вършат извращения – викат ги нощем, не им дават да спят, не знам при какви условия ги поставят, за да изтръгнат показания и после ти казват „Ето, подписал“. И Славчо Трънски така подписа², но при какви условия е подписал? Като го държиш при такива условия ще подпише. Ние с такива, които постъпваха така се разправихме както следва. Поставихме въпроса в Политбюро за тяхното изгонване, даже и за съд, но на съд не можах да отидат, защото Червенков се противопостави. Така постъпихме със Стоилов, Джананов, Дворянов и други такива, на които когато ние говорим каква линия имаме от партията и Политбюро те провеждат своя линия на извращения, закононарушения и т.н. По-нататък смятам че трябваше борбата да продължи по същия начин с ония, които не желаят да тръгнат с партията, а да се помага на тези, които искат да се поправят. И ние ще ги ценим по работата им, защото ако е за декларации и самокритика могат не лоша декларация да направят, но ако в работата продължават линията на закононарушения, то тяхната декларация пет пари няма да струва. Нас ни интересува как се проявяват в работата. При това като се има предвид, че беше дадена линия официална, която се провеждаше по този начин. Ние не можем да хванем оперативния работник, който е притискал тоя или оня, за да изтръгне показания от подследствен, затова, защото на тоя оперативен работник му е дадена такава линия и ако не изпълни заповедта ще го разстрелят на място. И сега ние не можем да извикаме такъв оперативен работник и да кажем „Ти отиваш на съд“. Вярно, че той като партиен член е длъжен да сигнализира, да направи това и онова, това е теоретически, но малко по-иначе стои работата практически. (Смях.) И затова аз смятам, че е правилно и сега ние да гледаме по резултатите в работата. Всеки, който е вършил някакви прегрешения, нека вътре в себе си да изчисти тая ръжда, да работи честно за партията и партията ще оцени. И ръководството на министерството по това оценява. Но на никой няма да прости, ако застане на антипартийни позиции, ако ще вчера да е постъпил в министерството и да е най-добрият работник, но ако сега стои на антипартийни позиции няма да му се прости нито от нас, нито от партията.

Така че смущението на др. Гръбчев идва по всяка вероятност от това, че утре може да се създаде обстановка, при която тия другари могат да кажат „Сега ние пак ще върнем оная обстановка и ще ви потърсим сметка вие какви сте“. Аз смятам, че такава обстановка не може да се създаде и ние трябва да работим да не се създаде никога такава обстановка и няма да се създаде. Гаранция за това е линията на нашата партия. (Ръкопляскания.)

При това сега много по-ясно е и много по-лесно е да се разберат тия неща и само оня, който не желае да ги разбере след толкова време и разговори, след толкова агитации, съвещания, заповеди и партийни указания.

Трябва човек съвсем да е решил никога да не иска да разбере партийната линия и указанията на партията, за да не върви в крак. Такъв е дерайлирал и сам ще отпадне от колектива, колективът ще го изхвърли.

Ние трябва да работим сега не за да търсим, не да преглеждаме всеки с лупа и да караме другаря да се критикува след толкова години, а да гледаме на работата и да работим, за да не се създаде такава обстановка, да реагираме срещу всеки опит за създаване на такава обстановка на извърщания и закононарушения. Такъв е смисълът на борбата с култа, на борбата с отклоненията от партийната линия, за да не дойдем до онова положение да търсим отговорност от много заслужили, предани другари на партията.

Вие знаете, че в органите на МВР се подбират най-добрите другари – партизани, политзатворници, верни, предани, които стоят на правилни партийни позиции, обаче тая [...] мелница, която ги е завъртяла [...] при култа на личността не беше лесно да удържат и някои другари [...] станаха жертва. И в такава обстановка е възможно да се промъкнат отделни авантюристи, въпреки че в такъв здрав колектив от политзатворници, партизани, какъвто е съставът на министерството, и да искат да диктуват на ЦК и Политбюро, каквито бяха Бапи Зеев, Дворяров, Стоилов и други още чужди елементи. Но смятам, че се намериха сили и вместо те да превият врата на тези, които искаха да сложат порядък, се превия вратът на тези, които стояха на антипартийни позиции.

Ако ние бяхме станали жертва на скалъпвания, фалшификации и клевети, след нас щеше да дойде друго ръководство, което да сложи ред. Ако не това, щеше да дойде второ, трето ръководство, но ред щеше да се сложи.

Няма съмнение, че при такава партия и при такъв Централен комитет, за какъвто др. Мирчо Спасов говори, че веднага подуши грешките на Червенков и сам Червенков казва: „Пипнаха ме веднага“, щеше да се намери кой да сложи ред.

И в тази връзка, другари, позволете ми да се спра на изказванията на някои другари, които преплетоха повече, отколкото е необходимо моята личност с успехите, със заслугите и т.н.

Другари, аз ви казах с какви намерения ние сме дошли да работим в МВР. И това не са нещо изключително или заслуги на министъра или нещо гениално, което друг не може да направи. Нищо подобно, другари. Това са партийни указания, това е партийна линия. Ние сме дошли като партийна група с партийно поръчение от ЦК да видим как стоят работите и още първите дни се натъкнахме на извращения в МВР. Смятам, че не само аз и тоя колектив, който беше, а може би всеки от вас, ако беше пратен с едно такова партийно поръчение, щеше да види какво става в МВР и с помощта на ЦК, с помощта на ония, които се разбунтуваха срещу порядките на култа

към личността, всеки от вас щеше да види и да се ориентира, може би по-бързо от нас. На нас ни беше трудно в първия момент да се ориентираме. Ние трябва да излизаме светци пред вас, да кажете: „Виждате ли, дошъл др. Цанков с една група и веднага – хоп – партийна линия“. Ние започнахме с тоя колектив и мислехме да изведем работата на спасителния бряг. Ние не знаехме какви фалшификации има вътре, че е възможно с такива методи въобще да се работи. Мен да ми беше казал някой преди да дойда на работа в МВР, че там са възможни такива и такива неща, нямаше никога да повярвам, но трябваше да се сблъскам със самите факти, със самите лица, със самите отклонения от партийната линия, за да видим, че тук става нещо чуждо и да реагираме като комунисти, както всеки трябваше да реагира. И докато се ориентираме, вие знаехте, допуснахме грешки. Ако знаехме нямаше да арестуваме Славчо Трънски и цялата тая група, за която Стоилов скалъпи такива обвинения. Но откъде да знаем, че комунист, член на партията, дадено му управление да ръководи, а той да скалъпва обвинения, да фалшифицира документи и да ги дава на отговорни другари от партията. И трябваше какво? Трябваше Пейчев да излезе с предложение да бъде арестуван Мирчо Спасов, да бъде обявен за агент-провокатор Колчев, Делчо Чолаков – за антисъветски елемент и цялата тая група от ЦК трябваше да се изхвърли, защото врагът се намира в ЦК и как могат тия да дойдат без утвърждаване на старото ръководство. И трябваше да се постави така въпросът пред нас, за да разберем, че тук мирише на нещо другари. И като връх на всичко това трябваше да дойде един път началникът на следствието Дворянов с една схема, на която нарисувал врага – този в ЦК, този тук, ние ще ги арестуваме и ето враговете, ето процеса, ето присъдите – предварително всичко предрешено. И аз го попитах: „Защо я носиш?“ „Ами това са враговете“ – казва. „Е щом е ясно, че са врагове, защо ще ги арестуваме? Дай ги на прокурора. Ние ги арестуваме, за да изясняваме, а това е схема за врагове, които трябва направо да разстреляме“. Може ли един партиен член, който и да е от вас да не се усъмни в правилността на една такава постановка? Това беше метод на работа в ДС. Обяви се предварително врагът, арестува се и трябва бързо да се разследва като врага при ужасни условия: да не спи, да се разследва денем и нощем, да му се дава ограничено количество храна, без вода, за да признае. Признае ли, той вече попълва схемата. Така че нашите заслуги, другари, не са никакви изключителни заслуги, не е нещо гениално, а е един партиен подход. И не личността на др. Цанков е оная, която направи някакъв подвиг в МВР, а тоя колектив, който пристъпи с помощта на ЦК, тая група, която влезе и от партийни позиции започна да гледа на нещата и помогна на добри, прекрасни другари, които се бяха увлекли да видят, че това не е партийната линия и политика, и помогна заедно с вас да се излезе на днешното положение. Заслугите са колкото на др. Цанков толкова и на др. Колчев и на всеки от вас.

Смятам, че когато се говори за заслугите трябва да се говори не за личността на др. Цанков в МВР, а да се говори за партията, за заслугите на ЦК, който съдейства за създаване партийна обстановка в нашата Държавна сигурност, в нашите органи. Това е здравето, това е най-правилното и полезното за всички. Всеки от нас, кой повече, кой по-малко, от по-ниско и по-високо място е допринесъл да стигнем до това положение. А който се е противопоставял, вие знаете къде е отишъл.

Аз смятам, че сега, при създадената обстановка, която имаме в МВР, както в ДС, така и в Гранични войски, ние видяхме целия този колектив, който води съзнателна жестока борба с разни отклонения, фракционери, вражески елементи. Това е голям колектив и особено в оня период при неправилна линия, при ония методи на работа, свързани преди всичко с живота и съдбата на човека, и очевидно в едно такова голямо стадо се намира, както казва народната поговорка, и мърша. Ние обаче трябва, този колектив, ръководещ за цялата страна, винаги да бъдем бдителни и стадото да чистим от мършата, да остане здравето, партийното.

И сега, при тая яснота на линията, дадена от ЦК и насоката, дадена на нашите органи – на МВР, ДС, НМ и Гранични войски, ние да поведем още по-решителна борба с всичко онова, което пречи и ни задържа.

В светлината на Двадесет и втория конгрес на КПСС и Ноемврийския пленум да напрегнем всички наши усилия, за да решим всички задачи така, както ЦК на нашата партия изисква и да излезем с чест, с още по-големи резултати в нашата работа.

Да рапортуваме пред ЦК, че сме истински, най-верни и предани слуги на народа, предан орган на ЦК на партията.

(Продължителни ръкопляскания.)

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп.5, а.е. 147, л. 175-188. Оригинал. Машинопис.

¹ Никита Хрущов критикува Албания, че продължава да върви по пътя на сталинизма. Албанските ръководители са подкрепени от председателя на Държавния съвет на КНР Чжоу Ен Лай и от представителите на комунистическите партии на Корея, Виетнам, Япония, Индонезия и Индия. На 21 октомври 1961 г. Чжоу Ен Лай поднася два венета пред мавзолея, като единият е посветен „На големия марксист, другаря Сталин“. На следващия ден той напуска Конгреса, което е недвусмислен сигнал, че в международното комунистическо движение има разцепление.

² От 24 април 1951 до 26 април 1952 г. ген. Славчо Трънски е арестуван по обвинение, че е югославски шпионин. Изтезаван е в затвора, но в крайна сметка не признава обвиненията и е освободен.

РЕАБИЛИТАЦИЯ НА ПОЛИТИЧЕСКИ ПРЕСЛЕДВАНИТЕ

№ 49

Списък на намиращите се в затвори и в ТВО свещенослужители и църковнослужители¹

София, 8 юни 1953 г.

1. Свещ. Димитър Димитров Минев от с. Д. Липница, Павликенско, в Търновски затвор
2. Йером. Никифор (Петко Минев Димитров) в Хасковския затвор
3. Йером. Серафим (Стоян Радев Стоянов) в Търновския затвор, сега в мина Марица.
4. Свещ. Стефан Ст. Камбитов от с. Сенокос, Благоевградско, в Коляровградския затвор.
5. Свещ. Иван Илиев Джолев от с. Влахи, Санданско, в Сливенския затвор.
6. Свещ. Васил Тодоров Стаменов от с. Ведрина, Толбухинско, във Врачанския затвор
7. Свещ. Борислав п. Кръстев от гр. Видин, във Врачанския затвор.
8. Свещ. Никола Цвятков Василев, с. Антимово, Видинско, във Врачанския затвор.
9. Свещ. Васил Върбанов Стойчев от с. Розово, Пещерско, в Плевенския затвор.
10. Свещ. Димитър Константинов от с. Кочово, Асеновградско, в Плевенския затвор.
11. Свещ. Васил Пасков от с. Осеново, Г. Делчевско, в Пазарджишкия затвор.
12. Свещ. Антоний Пенчев Ванев от с. Козар Белене, Свищовско, в Плевенския затвор.
13. Монахиня Касияна от Врачешкия манастир, Ботевградско, в Сливенския затвор.
14. Монахиня Симфороза (Елена Мечкова) от Сотирския манастир, Сливенско, в Сливенския манастир.
15. Йером. Кирил от манастира „7-те Престола“, Софийско, в Софийски затвор.
16. Свещ. Тодор Димитров от с. Алдимировци, Софийско, в Софийския затвор.

17. Свещ. Георги Христов от с. Речките, Берковско, във Врачанския затвор.

18. Свещ. Георги п. Лазаров от с. Радибош, Радомирско, в Коларовградския затвор.

19. Монахиня Екатерина, в Т. В. Белене

20. Тодор Фъртунов от Търново, в Т. В. Белене

21. Борис Димитров от София, в Т. В. Белене

22. Георги Панчев от гр. Сталин, в Т. В. Белене

23. Свещ. Марин Кръстев от с. Нисово, Русенско, в Т. В. Белене

24. Димитър Николов Мандулов от Пловдивската Митрополия, в Сливенския затвор.

25. Свещ. Георги Стоянов от с. Алдимировци, Софийско, в Софийския затвор – освободен.

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3072, л. 4. Оригинал. Машинопис.

¹ С резолюция от Вълко Червенков до вътрешния министър: „Др. Цанков, списъкът ми е даден от Патриарха с молба да освободим когото можем, както той се изрази. Дайте ми справка за всекиго по отделно, за да видим какво можем да сторим.“

№ 50

Инструкция от Президиума на НС до началниците на затворите в България за свикване на специална комисия по помилванията, която да представи списъци на лица за помилване на председателя на Президиума на НС

София, 29 юни 1953 г.

Предстои да бъдат дадени помилвания на затворници. Помилванията ще засегнат затворници, извършили всякакъв вид престъпления, включително и някои лица, осъдени за контрареволуционни деяния.

Работата по помилванията ще бъде проведена така, че в затворите да останат главно осъдени за големи престъпления срещу родината и реда в страната лица. Онези затворници, които са извършили по-незначителни престъпления и заради това са им дадени присъди до 3 години, част от които те са вече изгърпяли, ще бъдат помилвани. Също така може да бъдат помилвани и затворници, които са осъдени на повече от 3 години, но са изгърпяли значителна част от наказанието си и имат остатък до 1–2 години. Някои от осъдените над 3 години ще получат частично помилване.

Във връзка с това свикайте незабавно специалната комисия, която да прегледа всички затворнически дела и да представи списъци за помил-

ванията на затворници. Съставът на комисията е определен със заповед № .../ 1953 г. на председателя на Президиума на Народното събрание, препис от която се прилага към настоящето.

В своята работа комисията следва да се ръководи от изложените по-долу указания:

1. Комисията не следва да се занимава с разглеждането на делата на затворниците, осъдени за непредадени държавни доставки, както и с делата на непълнолетните затворници – за тези категории затворници са дадени специални нареждания.

2. Както се каза по-горе, по начало могат да бъдат представени за помилване затворници осъдени за всякакъв вид престъпления, при условие, че те са трудещи се и с поведението и работата си са доказали, че са се поправили. При преценката на всеки отделен случай комисията трябва да вземе предвид и обстоятелството дали затворникът е осъден за пръв път или е рецидивист, какво е неговото здравословно състояние, семейно и материално положение – дали в семейството му разчитат на неговата издръжка и пр. Лицата, осъдени на 2 до 3 години, ще бъдат помилвани изцяло, ако са изтърпели поне 6 месеца от наложеното им наказание и отговарят на горните условия.

3. Да бъдат представени за помилване всички затворници, изтърпяващи присъди за престъпления по Наредбата–закон за снабдяването и цените, като се изключат само отделни единици, крупни спекуланти, които и до сега са на вражески позиции. Ще бъдат помилвани и осъдените по стария наказателен закон за деяния, които в сегашния НЗ не са наказуеми (като например полагането на лъжовна решителна клетва и пр.), както и осъдените по Закона за горите и други отменени закони.

4. Към осъдените за посегателство към социалистическата и обществена собственост, към извършителите на користни престъпления и престъпления по служба, комисията трябва да бъде прецизна и да представи за помилване онези от тях, които с деянията си не са причинили на държавата големи щети.

5. От осъдените за престъпления по транспорта не следва да бъдат представени за помилване лицата, които в пияно състояние или при проявена груба небрежност са причинили катастрофи с човешки жертви.

6. От осъдените по Закона за Народния съд и по Закона за разглеждане на останалите висящи дела на народните съдилища могат да бъдат представени за помилване затворници, които са бедни по произход, бивши мобилизирани полицаи или войници, дребни административни служители или други при положение, че са осъзнали вината си и имат добро поведение.

7. Военните и приравнените към тях лица, осъдени за бягство зад граница, не следва да бъдат представени за помилване. Може да бъдат помилвани някои от осъдените от военните съдилища, които случайно са замесени в извършеното престъпление като помагачи, ятаци и др., както

и осъдените за по-маловажни военни престъпления, като например за самоотлъчка и други подобни.

8. Не следва да бъдат представени за помилване лицата, осъдени за грубо нарушаване на финансовата дисциплина и плановостта – осъдените за фалшификации на ситуации и други подобни документи, чрез които се цели да се получат от строежи извънпланови суми или от предприятия извънпланови средства.

Списъците да бъдат съставени и подвързани по раздели както следва:
Първи раздел – осъдени по НЗСЦ и други стопански закони.

Втори раздел – осъдени по НЗ, като бъдат групирани в два подраздела – осъдени за политически и криминални престъпления.

Трети раздел – осъдени от военните съдилища.

Четвърти раздел – осъдени от Народния съд.

Пети раздел – осъдени по други закони.

Списъците да бъдат съставени за всеки раздел по отделно по азбучен ред, като съдържат следните данни за затворника: 1. Трите имена. 2. Дата на раждането – възраст. 3. Професия. 4. Месторождение. 5. Последно местожителство. 6. Материално състояние. 7. Семейно положение (брой на децата). 8. Социален произход. 9. По кое дело, с коя присъда и от кой съд е осъден затворникът – кратко описание на престъплението и обстоятелствата, при които е извършено. 10. Лишаване от права, глоби и конфискации, ако има такива. 11. Осъждан ли е друг път, на колко години и за какво. 12. Колко работни дни има. 13. Помилван ли е досега, с кой указ и в какъв размер. 14. Остатък от наказанието към 1.08.1953 г. 15. Какво е поведението на затворника – наказван ли е досега и за какво. 16. Други данни, които комисията счита за необходимо да даде.

Списъците да се напишат по възможност на специалните формуляри. При липса на такива те да бъдат написани на обикновена хартия, с машина и четливо, като имената и последните местожителства на затворниците да бъдат подчертани. След изготвянето им, списъците да бъдат подписани от членовете на Комисията и да бъдат изпратени строго поверително по куриерската служба на МВР – Управление „Затвори и ТВО“ в два екземпляра най-късно до 25 юли 1953 г.

Комисията е длъжна да разгледа и всички молби за помилване, подадени от затворници или техни близки до Президиума на Народното събрание или до други места. Тези молби ще бъдат изпратени до комисията, която след разглеждането им трябва да нанесе бележки върху молбите, представени ли са затворниците за помилване в списъците или не. Когато затворниците са представени за помилване, необходимо е комисията да отбележи в кой списък и под кой пореден номер те са записани. В случаите, когато те не са представени в списъците за помилване, комисията трябва да даде мотивирано мнение по какви съображения тя счита, че

даден затворник не следва да бъде помилван, като същевременно даде всички данни, които се съдържат в списъците (трите имена, възраст, професия и др.). Комисията е длъжна да върне в Президиума на Народното събрание срочно всички подобни молби.

Работата на комисията е строго поверителна.

Приложение: Препис от заповед № .../ 1953 г.

Председател на Президиума на Народното събрание:
(п.) Г. Дамянов

За секретар на Президиума на Народното събрание:
(п.) Г. Караславов

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3104, л. 40-42. Оригинал. Машинопис.

№ 51

Строго поверителен доклад от Георги Дамянов – председател на президиума на Народното събрание, д-р Минчо Нейчев – министър на външните работи и Георги Цанков – министър на вътрешните работи, до ПБ на ЦК на БКП, за освобождаване и даване на съд лицата, въдворени в ТВО за контрареволуционна дейност и за криминални престъпления

София, 21 август 1953 г.

Към 25 юли 1953 г. в ТВО – Белене е имало въдворени всичко 1917 лица, от които:

а) за контрареволуционна дейност – 1730

б) за криминални престъпления, комарджийство, проституция и др. – 187.

Въдворените в ТВО лица са престояли както следва¹:

През коя година са въдворени	Въдворени за контрареволуционна дейност	Въдворени за криминални престъпления	Всичко
1945	5	1	6
1946	3	–	3
1947	13	–	13
1948	13	–	13

1949	112	5	117
1950	81	6	87
1951	400	15	415
1952	185	132	317
1953	60	28	88

Комисията е обхождала конкретно за всяко лице поотделно, като за тези, които е намерила, че не са опасни за обществения ред, стояли са дълго време в ТВО, нямат достатъчни данни за съд или е нецелесъобразно да бъдат съдени, предлага да се освободят.

Тези, които не са съдени, както и тези които са съдени, но престояли в затвора малко време и след тяхното излизане от затвора са продължили вражеската си дейност, комисията предлага, да бъдат дадени на съд.

Въз основа на данните, комисията намери, че могат да бъдат освободени веднага от ТВО 858 души, които бяха освободени на 5 август т.г.

След 5.VIII.1953 г. в ТВО – Белене останаха 1059 въдворени лица, които се разпределят както следва:

1. Бивши министри и ръководни дейци на буржоазни партии – 20. От тях комисията счита, че може да се освободят 12, между които Недялко Атанасов Мочуров, Христо Николов Стоянов, Любен Ангелов Диков, Димитър Досев Вълев, Петър Николов Сърбински, Нинчо Петров Драндаревски, Райна Николова Лапардова и др.

За останалите 8 души могат да се наберат допълнително материали, за да бъдат предадени на съд. Между тях са: Иван Вълков, Александър Гергинов, Стойчо Стефанов Мушанов, Марко Илиев Рязков, Никола Димитров Недев, Петко Христов Стоянов и др.

2. Бивши офицери – 118. От тях намираме, че може да се освободят 29, между които бившите генерали Крум Георгиев Лекарски, Васил Миланов Любенов, Кирил Димитров Янчулев, Тодор Стоянов Тошев и Боню Гочев Бонев.

Могат да бъдат дадени на съд 89 бивши офицери, между които бившите генерали Ганчо Манчев Иванов, Никола Константинов Ганчев, Костадин Стефанов Чешмеджиев и др.

3. Полицейски служители – командири и разузнавачи – 212, от които намираме, че може да се освободят 69 и да се предадат на съд 143.

4. Агент провокатори, предатели и сътрудници на полицията, вербувани като партийни членове – 33. От тях считаме, че може да се освободят 7 и да се предадат на съд 26.

5. Анархисти – 17, от които считаме, че може да се освободят 12 и да се дадат на съд 5.

6. Николапетковисти, терористи – михайловисти, уличени в шпионска дейност и др. – 472, от които считаме, че могат да бъдат освободени 390

и да бъдат дадени на съд 81, а за Симеон Марков Касабов комисията не взема окончателно становище и предлага неговият въпрос да се разгледа от ЦК на БКП.

7. Криминални престъпници, сводници, комарджии, проститутки и др. – 187, от тях считаме, че могат да се освободят 119 и да бъдат дадени на съд 68.

За една част от предложените за съд 421 въдворени лица има достатъчно материали, за да бъдат съдени, а за останалите трябва да се разследва и документира престъпната им дейност, след което да бъдат дадени на съд.

РЕКАПИТУЛАЦИЯ:

Понастоящем в ТВО –Белене се намират 1059 лица, от които:

а) за контрареволуционна дейност 872. От тях се предлагат за освобождаване – 519 и за даване на съд – 353.

б) За криминални престъпления – 187. От тях се предлагат за освобождаване 119 и за даване на съд – 68.

ОБЩО – предлагат се за освобождаване – 638.

Предлагат се за даване на съд – 421.

Въз основа на данните от прегледаните материали за въдворените лица комисията предлага на Политбюро, ако одобри, да приеме следното РЕШЕНИЕ:

1. Одобрява освобождаването от 5 август 1953 г. на 858 въдворени лица в ТВО.

2. Одобрява да се освободят от 1 септември 1953 г. още 638 въдворени в ТВО лица, от които 519, въдворени за контрареволуционна дейност и 119 за криминални престъпления.

3. Одобрява да се проведе разследване и се предадат на съд 421 лица, въдворени в ТВО, от които 353 въдворени за контрареволуционна дейност и 68 за криминални престъпления.

4. Одобрява освободените от ТВО криминални престъпници да не се допускат да живеят в София, независимо от това дали преди въдворяването са били софийски жители или не.

Комисия: 1. *(Г. Дамянов)*

2. *(М. Нейчев)*

3. *(Г. Цанков)*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3104, л. 1-4. Оригинал. Машинопис.

¹ В полето на документа, до графата с годините, е изписано с молив: „Тези, които сега са в ТВО.“

**Строго поверителен доклад от Георги Дамянов –
председател на президиума на Народното събрание,
д-р Минчо Нейчев – министър на външните работи
и Георги Цанков – министър на вътрешните работи,
до ПБ на ЦК на БКП, за разселените семейства
от столицата, големите градове и граничните райони**

София, 22 август 1953 г.

След 9.IX.1944 г. в страната са разселени 7025 семейства с 24 624 членове, от които са възстановени до м. август 1953 г. 269 семейства с 1234 членове или към 20.VIII.1953 г. има разселени 6756 семейства с 23 390 членове, от които:

а) Изселени от София – 2548 семейства с 5075 членове.

б) Изселени от граничните райони и окръжните градове 4208 семейства с 18 315 членове.

Според причините за разселването семействата се разпределят:

а) Изселени поради това, че имат близки, изменници на родината, 2397 семейства с 9739 членове.

б) Неудобни за граничен район и за големите градове като врагове на народната власт или ятаци и помагачи на бандити – 4359 семейства с 13 651 членове.

По социално положение изселените семейства се разпределят:

1. Работнически произход – 93
2. Занаятчийски произход – 78
3. Служители – 210
4. Бедни селяни – 784
5. Средни селяни – 2418
6. Кулаци – 710
7. От беден градски произход – 65
8. От среден градски произход – 457
9. От буржоазен произход – 1754

Забележка: За 187 семейства, които са излезли от страната или не е установено къде са заселени, не е дадено социалното им положение.

По години на изселването семействата се разпределят, както следва:

- 1946 г. – 62 семейства
- 1947 г. – 68 семейства
- 1948 г. – 1666 семейства
- 1949 г. – 1595 семейства
- 1950 г. – 1476 семейства

1951 г. – 1299 семейства
1952 г. – 556 семейства
1953 г. – 34 семейства

– 6756 семейства

Семействата са изселени от окръзите:

1. Столицата – 2548 семейства с 5075 членове
2. Софийски окръг – 278 семейства с 1037 членове
3. Благоевградски окръг – 949 семейства с 4695 членове
4. Врачански окръг – 714 семейства с 2715 членове
5. Пловдивски окръг – 614 семейства с 3156 членове
6. Хасковски окръг – 987 семейства с 4386 членове
7. Бургаски окръг – 327 семейства с 1267 членове
8. Старозагорски окръг – 52 семейства с 252 членове
9. Търновски окръг – 19 семейства с 79 членове
10. Сталински окръг – 268 семейства с 728 членове

Семействата са заселени в окръзите:

1. Софийски – 455 семейства с 1267 членове
2. Врачански – 544 семейства с 1615 членове
3. Пловдивски – 193 семейства с 699 членове
4. Хасковски – 3 семейства с 15 членове
5. Бургаски – 284 семейства с 889 членове
6. Старозагорски – 465 семейства с 1639 членове
7. Търновски – 1060 семейства с 4254 членове
8. Коларовградски – 678 семейства с 2186 членове
9. Плевенски – 1066 семейства с 4206 членове
10. Русенски – 910 семейства с 3558 членове
11. Сталински – 629 семейства с 2182 членове
12. Благоевградски – 13 семейства с 33 членове.

Забележка: От изселените семейства са заминали извън страната 101 с 561 членове, а за 86 семейства с 266 члена не е установено къде са заселени.

За работоспособните членове на изселените семейства е осигурена работа в трудовокооперативните земеделски стопанства, горските стопанства, фабриките, язовирите и други държавни и кооперативни предприятия. Някои от изселените лица са назначени на служба в държавни учреждения и при народните съвети, а други имат собствени стопанства, които обработват.

Има и такива семейства, които изнемогват материално, защото нямат работоспособни членове, от които да се осигури издръжката на цялото семейство или пък в селото, в което са заселени няма подходяща работа за тях, а поради ограниченията по силата на изселническия режим не могат да напускат местожителството си и да отиват другаде на работа.

При преглеждане на материалите по изселванията се установи, че има отделни семейства, неправилно изселени, нямат вражеска дейност или близки изменници на родината. Между тях има членове на БКП.

Считаме, че трябва да се възстанови жителството на онези семейства, които са неправилно изселени, както и на тези, които в новото си местожителство със своето държание са доказали, че са се приобщили към народната власт и не са опасни за обществения ред.

За големите градове с жилищна криза при възстановяване на жителството считаме, че трябва да се вземе предвид дали възстановеното семейство ще може да се настани в квартира, без да се измества друго семейство.

За да се облекчи положението на изселените семейства и се поправят допуснатите грешки при изселването, предлагаме Политбюро, ако одобри, да вземе следното, РЕШЕНИЕ:

1. Одобрява да се вдигне изселническият режим за всички разселени семейства в страната.

2. Одобрява да се възстанови жителството на онези семейства или отделни членове на семействата, които с държанието си са доказали, че са се приобщили към народната власт и не са опасни за обществения ред и сигурността на страната. Възстановяването да става със заповед на министъра на вътрешните работи, след конкретна преценка за всяко семейство или отделен член от семейството.

Комисия: 1. *(Г. Дамянов)*

2. *(М. Нейчев)*

3. *(Г. Цанков)*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3104, л. 5-8. Оригинал. Машинопис.

**Докладна записка от помощник-министъра
на вътрешните работи ген.-майор Никола Цачев
до министъра на вътрешните работи Георги Цанков,
за закриването на затворите в Благоевград, Кюстендил,
Кърджали, Хасково, Коларовград и Пазарджик¹**

София, [5.09.1953 г.]

Другарю Министър,

Към 1.IX. т.г. в затворите и затворническите общежития ще останат към 12 441 затворника.

Като проследим броя на затворниците в началото на 1952 г., които са били 16 921 и в края на с.г. – 16 740 се вижда, че броят на затворниците е малко намален. Като изхождаме от това положение може да се предполага, че броят на затворниците няма да бъде увеличен, или ако се увеличи то не ще е чувствителна бройка, както през тази, така и през 1954 г.

Ако вземем за база 2 м² площ за всеки затворник, с оглед да се постави легло, то капацитетът на съществуващите затвори ще бъде приблизително следният:

1. София – целият затвор, включително и помещенията, заети от ДС – 1400-2000

2. Коларовград 600-1000	12. Бургас 400-900
3. Кюстендил 220-250	13. Враца 650-800
4. Търново 100-400	14. Сливен – двата затвора 1300-1500
5. Лом 150-500	15. Хасково 200-400
6. Кърджали 50-200	16. Сталин 500-1000
7. Благоевград 100-250	17. Ловеч 200-400
8. Русе 80-350	18. Пловдив 400-800
9. Пазарджик 450-800	19. Димитрово 500-1000
10. Плевен 500-900	20. Димитровград ² 800-1200
11. Стара Загора 600-900	21. Белене 2500-5000

ВСИЧКО: 11 500

Този капацитет и тия условия, а именно – да се поставят отделни легла на затворниците, никога не е спазван поради големия брой затворници, който е имало досега. Нуждата е наложила вместо легла в много от затворите и общежитията да се поставят двойни дървени нари, а известна част от затворниците спят направо на пода.

От практиката, която е установена в продължение на ред години, посоченият по-горе капацитет е почти удвоен, като затворниците са сгъстявани до възможния максимум. При това положение се е стигало до следния капацитет на затворите:

1. София – 2000, без помещенията на ДС	
2. Бургас – 900	12. Пловдив – 800
3. Сталин – 1000	13. Русе – 350
4. Враца – 800	14. Сливен – 1500
5. Благоевград – 250	15. Стара Загора – 900
6. Кърджали – 200	16. Търново – 400
7. Кюстендил – 250	17. Хасково – 400
8. Ловеч – 400	18. Коларовград – 1000
9. Лом – 500	19. Белене – 5000
10. Пазарджик – 800	20. Димитровград – 1200
11. Плевен – 900	21. Димитрово – 1000

ВСИЧКО: 20 550

Трябва да се отбележи др. Министър, че досега не е стоял въпросът за нормативпринастаняване на затворниците, от който да е видно по колко квадратни метра площ и кубически метра въздух се полагат на всеки затворник. От др. Суходолски научих, че всеки затворник трябва да има обезпечена по 4 м² площ за легло и други нужди.

Аз не считам, че сега ние можем да се стремим към такова разрешение на въпроса, но смятам, че ще бъде правилно да се стремим към обезпечаване 2 м² площ, което до известна степен ще способства за избягване масови случаи на заболяване, особено, ако някаква епидемия пламне в някой затвор.

Като изхождам от това, считам, че може да се пристъпи към закриване на следните затвори:

1. Затвора Благоевград – натоварван до 250 затворника, а сега към 20 т.м. има 92. Затворът е стар, намиращ се в центъра на града и в близост до нашата югозападна граница. Затворниците ще бъдат преместени в затвора София и евентуално във Враца. След закриването му, новоосъдените лица и следствени такива от Благоевградски окръг ще се изпращат в затвора София.

2. Затвора Кюстендил – натоварван до 250 затворника, а сега 132, също в близост до югозападната граница. Понастоящем същият е приспособен за болница, в която се настаняват туберкулозно болни. Затворниците ще бъдат преместени в затвора Лом, който ще приспособим за болница, отговарящ напълно на тия условия. В бъдеще новоосъдените лица

и следствените такива от района на Кюстендилска околия ще се изпращат в затвора София.

3. Затвора Кърджали – натоварен до 200 души, а сега 74, в близост до южната ни граница, е малък затвор. Затворниците от този затвор ще бъдат преместени в затвора Пловдив, а в бъдеще, след закриването му, новоосъдените лица и следствените такива, ще се изпращат в затворите в Ст. Загора и Пловдив.

4. Затвора Хасково – натоварван до 400 души, а сега има 92, стар затвор, намиращ се в центъра на града. Намиращите се сега затворници в него ще бъдат преместени в затвора Пловдив или Ст. Загора. След закриването му новоосъдените лица и следствените такива от целия Хасковски окръг ще се изпращат в най-близките окръжни затвори Ст. Загора и Пловдив.

5. Затвора Търново – натоварван до 400 души, а сега има 113, също стар затвор. Намиращите се затворници ще се преместят в затвора Плевен или Ловеч. След закриването му новоосъдените и следствени лица ще се изпращат в същите затвори.

6. Затвора Русе – натоварен до 350 души, а сега 243 затворника, стар затвор, намиращ се в центъра на града. Затворниците ще бъдат преместени в затвора Плевен. След закриването му новоосъдените и следствените лица от Русенски окръг, който остава без затвор, ще бъдат изпращани в затвора Плевен и евентуално гр. Сталин.

Тези 6 затвора, които предлагам да се закрият, имат използвана площ в килиите около 1830 м², в които при максимално претоварване са се събирали около 1800 затворника, което никак не може да се счита за положение нормално.

Закриването на 4 затвора преди няколко месеца и сега на тези 6 ще има известен политически и икономически ефект.

След закриването на тия затвори ще останат затворите в градовете: София, Пловдив, Ст. Загора, Сливен, Бургас, Сталин, Плевен, Враца, Лом, Коларовград, Пазарджик и Ловеч. Във всички тия затвори, с изключение на Лом, Коларовград и Пазарджик има предприятия, в които ще се използва трудът на затворниците. Освен това ще останат двете затворнически общежития в Димитрово и Димитровград, където затворниците ще се използват в производството на въглища. В тия две общежития ще се изпращат предимно младежи на възраст до 25 г., осъдени за криминални престъпления и нямащи друга професия. По този начин ще ги подготвим за миньорски кадри, които след изтърпяването на присъдата могат да останат на работа в мините. Ще остане и затворническото общежитие в Белене, в което ще се настаняват предимно затворници, осъдени за контрареволуционни престъпления, включително и младежи от същата категория – до 25-годишна възраст. Тук затворниците ще работят в земе-

делското стопанство. В предлаганите за оставане 12 затвора и 3 затворнически общежития имаме използваема площ в килиите и общи помещения около 23 000 м².

В резултат на това съкращение от щата на затворите ще се намалят около 120 човека, а от охраната на същите 37 милиционери.

Наред с намаляване разхода по щата ще се намалят и вещевите разходи за отопление, осветление, вода, ремонт и др.

Заедно с положителната страна, която ще се получи със закриването на затворите, ще се създадат и някои затруднения при съденето и защитата на затворниците, които се изразяват в следното: при гледане на делата в тия градове, в които се закриват затворите, ще трябва подследствените затворници, изпратени в най-близките оставащи затвори, да се отвеждат с охрана на процесите и да се връщат обратно, което ще е съпроводено с повече разходи.

От друга страна адвокатите, които ще защитават делата на затворниците ще трябва за лични срещи със затворниците във връзка със защитата им да пътуват от местожителството на затворника до затвора, където се намира и с това ще отежняват разходите по защитата на самия затворник. Разбира се, тези трудности не са решаващи и считам, че не могат да бъдат пречка за закриването на посочените затвори.

Предлагам: затворите, които ще се закрийт, с цялото им имущество, което се намира в тях, да се предаде с подробни описи на съответните окръжни и околийски управления на МВР за стопанисване и съхранение, без право имуществото да се използва за други нужди и да се разпилява.

Закриването на затворите ще стане с конкретно разработен план, който да Ви бъде представен за одобрение до 20 септември т.г.

Пом.-министър:
Генерал-майор (n) *Н. Цачев*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3104, л. 34-37. Оригинал. Машинопис.

¹ С резолюция от вътрешния министър Г. Цанков: „Др. Цачев, да се закриват предложените затвори. Да се помисли по указания от ПБ за затвора в Коларовград, тъй като е на гарата – видно място“ 5.09.1953 г.

² Коларовград (1950–1965) – Шумен; Сталин (1949–1956) — Варна; Димитрово (1949–1961) – Перник.

№ 54

Строго поверителна справка за помилваните през м. август 1953 г. затворници и въдворени

София, 5 септември 1953 г.

С указ на Президиума на Народното събрание на Народна република България са помилвани частично и напълно затворници за неизпълнение на държавните зърнодоставки, осъдените по Закона за снабдяване и цените, за еднократни престъпления по другите закони, от беден работнически и селски произход и дали доказателства с поведението си в затвора, че са се поправили.

Помилвани са всички 9191 затворници и въдворени, от тях с остатъка са помилвани 5752 и 3439 са получили частично намаление на присъдите от 6 месеца до 5 години.

От общия брой на помилваните 9191 – 6749 са за криминални, стопански и други престъпления и 2442 за контрареволуционни престъпления.

От общия брой 2442 контрареволуционери 1363 са затворници и 858 въдворени.

Освободени напълно са 1533 контрареволуционери и 688 са получили частично намаление на присъдите.

Помилваните контрареволуционери са 2442, разпределени по политическа окраска, както следва:

1. Николапетковисти – 442.
2. Бивши полицаи и жандармеристи – 98.
3. Бивши офицери – 48.
4. Михайловисти – 10.
5. Бивши лидери и министри – 8.
6. Легионери и ратници – 52.
7. Анархисти – 20.
8. Опит за изменничество на Родината – 84.
9. Ятаци и близки на изменници – 106.
10. За вражеска пропаганда – 466.
11. Участници в други контрареволуционни организации – 254.
12. Чужденци, влезли незаконно в страната – 4.
13. Доносници на полицията – 102.
14. Уличени в услуга на чуждо разузнаване – 29.
15. Разни други – 719.

ВСИЧКО: 2442

Ще бъдат освободени от ТВО тия дни още 562, от тях за контрареволуционни деяния 443 и 119 за криминални и стопански деяния.

С допълнителните 562, които ще бъдат пуснати преди 9 септември т.г., общият брой на помилваните ще възлезе на 9753 души. От тях 6311 се освобождават напълно и 3439 получават частично намаление на присъдите.

Изготвил:
Началник отдел IV Управление III ДС:
Майор – (п) (В. Димов)

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 13, оп. 1, а. е. 1024, л. 74-75. Оригинал. Машинопис.

№ 55

Заповед № С-233 на Георги Цанков, министър на вътрешните работи на НР България, за закриване на някои затвори, ТВО и уреждане положението на разселените лица

София, 19 септември 1953 г.

Във връзка с решението на правителството на Народна република България за закриване на затворите в Благоевград, Гоце Делчев, Лом, Видин, Търново, Разград, Силистра, Хасково, Кърджали, Русе, Коларовград, на ТВО в с. Белене, Свищовско и отменяване на изселническия режим на изселените лица.

ЗАПОВЯДВАМ:

1. Да се закрийт затворите в градовете Благоевград, Гоце Делчев, Лом, Видин, Търново, Разград, Силистра, Хасково, Кърджали, Русе, Коларовград.

Задължавам помощник-министъра Н. Цачев до 20 септември т.г. да внесе предложение за разместване на затворниците от посочените затвори в останалите затвори, както и за по-нататъшното положение на сградите и инвентара на затворите.

Помощник-министърът Стоян Гюров, съвместно с др. Н. Цачев, да уреди положението на служителите при закриваните затвори, като към уволнение на някои от тях се прибегне само по собствено желание, при нежелание за преназначение или по други сериозни причини.

2. Да се закрие единственото в страната Трудово-възпитателно обществено жилище в с. Белене. В бъдеще въдворяване, както бе практиката до сега, няма да се извършва, и всички провинили се вражески и други престъпни

елементи трябва да се предават на съответните съдебни органи и наказват съгласно законите в нашата страна.

Началникът на I отдел ДС и началникът на III управление ДС, в 10-дневен срок да представят план с мероприятия за разследване на останалите неосвободени лица от ТВО – Белене, след което да бъдат предадени на съдебните органи.

3. Директорът на Народната милиция и началникът на Столичното управление на МВР да вземат незабавни мерки и да не се допуска освободените от ТВО злостни криминални престъпници да живеят в София, независимо от това дали преди въдворяването им са били софийски жители.

4. Вдига се изселническият режим на всички разселени лица в страната.

Възстановяване жителството на изселените лица от София, Пловдив, Сталин, Бургас, Благоевград и граничните зони по южната и западната граници ще става само по изключение и то само с мое разрешение, след добре мотивирано предложение.

Разселените семейства или членове от тях могат да се заселват безпрепятствено, където желаят с изключение на посочените по-горе градове и гранични райони, спазвайки указа за паспортизацията и адресната регистрация на гражданите на НР България.

Задължавам окръжните и околийските началници на МВР до 15 октомври 1953 г. да доведат до знанието на всички разселени лица точка 4 от настоящата ми заповед.

5. В бъдеще при доказана нужда или в изпълнение на съответния закон изселването на лица от постоянните им местожителства ще става само по решение на съда.

Задължавам началника на Столичното управление на МВР и окръжните началници на МВР до края на м. октомври да докладват резултатите от изпълнението на настоящата ми заповед.

Настоящата заповед отменя Окръжно № 774 от 17.04.1951 г., Заповед № 13606-П от 1.08.1951 г. и Заповед № 35 от 16.02.1952 г. на МВР.

Министър на вътрешните работи:
Генерал-лейтенант: (п.) Г. Цанков

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 23, оп. 2, а. е. 1, л. 19-20.

Копие машинопис с ръкописни поправки.

№ 56

**Строго поверителна справка за изпълнение на заповед
№ С-233/1953**

София, 10 октомври 1953 г.

От направената проверка се установява, че Заповед № С-233 от 19.09. 1953 г. относно вдигане изселническия режим, е доведена до знанието на всички изселени лица в окръзите. В някои окръзи, като Русенски, Ст. Загорски, Коларовградски, заповедта е доведена дословно до знанието на изселените, а в други, като Плевенски и Търновски в отделни случаи, при настояване от изселени, им е съобщено, че могат да направят постъпки пред министерството за възвръщането им в старото местожителство. Окръжното управление на МВР в гр. Сталин изрично е отказало възвръщането на изселените в граничните зони и посочените в заповедта градове.

Заповедта е посрещната от изселените със задоволство. Масово се поставя от същите въпросът за завръщането им в най-близките неограничени със заповедта населени места, като например – за София в околните села, за Врачански окръг – в околията Михайловградска, Видинска и др., за Благоевградски окръг – в Разложка околия и невключените в граничната зона села; също такива искания се предявяват и за Пловдивски и Хасковски окръзи. Съображенията на изселените да напуснат установените им местожителства са да бъдат по-близо до родните си места, да имат възможност да обработват земите си и др.

Има редица случаи на отправяне молби за разрешаване да отидат в родните си места по за 4-5 дни за уреждане на лични въпроси. В Ст. Загорски и Бургаски окръг някои молби са удовлетворени. От Търновски окръг някои изселени поставят въпроса да се разреши да изпратят децата си в старите си местожителства, за да учат там. Известна част от изселените в Коларовградски окръг са изявили желание да се заселят и установят на работа в гр. Русе.

Известна част от изселниците са напуснали установените им местожителства. Така голяма група е пристигнала във Видин, където искат да се установят на жителство. Също така към 10 семейства са пристигнали в Благоевград, като някои са се установили на жителство в близки до града села, навлизащи в граничната зона. По сведения на установили се в Благоевград изселнически семейства в същия град ще пристигнат още 12 изселнически семейства.

На много места изселниците поставят въпроса как ще се върнат имотите им, които са заменени или включени в блоковете на ТКЗС. На този въпрос в Русе е отговаряно, че връщането ще стане по административен път, а на други места е даван уклончив отговор. Също така се поставя

въпросът как да се постъпва спрямо искащите изселници да посетят временно старите си местожителства или посочените в заповедта градове (София, Пловдив, Сталин, Бургас и Благоевград).

След излизането на заповедта в министерството са постъпили към 360 молби от изселени лица за възстановяване на жителство в посочените по-горе градове и в населени места в граничната зона. Също така в отделение „В. И.“ са постъпили към 540 молби за отменяне заповедта за изселването и възстановяване старите местожителства, които молби са решени от комисията, но гражданите не са уведомени, тъй като не е излязла заповедта във връзка с предложените възстановявания на старите местожителства. Отделно от горните молби във „В.И.“ има още 120 молби, които не са решени, тъй като по тях се чакат сведения от окръзите.

От отделните окръжни управления се правят следните предложения:

1. Сталин – да се включат в граничната зона Каварна и Шабла, по съображения, че там се разработват петролните залежи, а известна част от изселниците искат да се установят на работа там.

2. Благоевград – да се обяви целият окръг за гранична зона, вкл. и Разложка околия и да не се позволява връщане на изселниците там.

3. Враца – да бъдат включени в граничната зона и околията Видинска и Михайловградска и да се позволи на околийските началници на МВР да разрешават въпроса кои изселници може да се заселват в същите околии.

4. Търново – изселените лица, когато искат да посетят населени места в граничната зона или градовете, указани в Заповед № С-233 да подават за това заявление.

Освен горните предложения, отделение „ВИ“ и отделение „Жалби“ предлагат да се отговори, че не се уважават молбите, на всички изселени лица, които са подали молби за възстановяване на старите им местожителства и специалната комисия по решаване на този въпрос не ги е включила в предложението си за възстановяване.

С оглед на посочените по-горе предложения и във връзка с правилното прилагане на Заповед № С-233

ПРЕДЛАГАМ:

1. Да се обявят за гранична зона и да не се позволява заселването в тях на изселени лица всички населени места, намиращи се на територията на граничните околии по западната и южната граница на страната. Посещенията по какъвто и да е повод в тези населени места, както и в посочените в Заповед № С-233 градове, а така също и в гр. Каварна и с. Шабла, да става след разрешаване от съответното окръжно управление на МВР по установения ред за даване разрешение за посещаване гранична зона.

2. Да се дадат следните указания на окръжните и околийските управления на МВР във връзка с връщане имотите на изселените лица:

а) всички имоти, които не са заменени с имоти в новите местожителства на изселниците, се предоставят в пълно тяхно разпореждане и те могат да ги продават, отдават под наем и пр. съобразно съществуващите законни положения;

б) всички имоти, които са включени в блоковете на ТКЗС, остават във владение на ТКЗС, но същото е длъжно срочно да даде в замяна на собственика друг равноценен имот, така както става замяната на имотите, включени в ТКЗС, а ако няма свободни такива имоти, да оцени равностойна част в края на някои от блоковете си, и я предостави на собственика;

в) имотите, които са били заменени, като на собственика е бил предоставен друг равностоеен имот в новото му местожителство, не подлежат на връщане. Връщане на такива имоти може да стане само, при условие че същият не е предоставен на ТКЗС или на някоя друга организация, или на друго частно лице в собственост. Връщането обаче на такъв имот трябва да се урежда от органите по земеделието и по опазване условията на Закона за т[рудово-] п[роизводителните] с[редства];

г) изселниците имат право да търсят следващия се наем за обработването на имотите им, които не са били заменени, при условие, че същите са били обработвани. Наемът следва да се търси от лицето, стопанството или предприятието, което фактически е ползвало имота.

Във всички случаи, отнасящи се до уреждане имуществените отношения на изселените лица, органите на МВР да не се ангажират непосредствено, а да отправят заинтересованите лица до служба земеделие при съответния околийски народен съвет, в чиято околия се намира търсеният имот, като дават указания относно изразеното по-горе становище на МВР относно връщането на имотите. По въпроса за плащане наем – да отправят заинтересованите да търсят правата си най-напред чрез съответния народен съвет, а при отказ от страна на използвалите имота да заплатят наем – да търсят правата си по установения съдебен ред за уреждане на частно-граждански спорове.

Началник отдел:
Полковник: *(п) Йор. Стефанов*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 5, а. е. 36, л. 3-5. Оригинал. Машинопис.

№ 57

Заповед на министъра на вътрешните работи на НР България с указания във връзка с презаселване на изселените лица

София, [след 19 октомври 1953 г.]

Въпреки ясните и категорични разпоредби на Заповед № С-233 от 19 септември 1953 г. дадените допълнителни указания на началниците на окръжните управления на МВР с телефонограми на 11 и 13 окт. т.г. някои началници на околийски управления на МВР все още продължават произволно да дават разрешения на изселените в околните им лица да заминат за населени места, намиращи се в гранични околии и посочените в Заповед № С-233 градове.

Предвид на горното и в допълнение на Заповед № С-233/1953 година,

ЗАПОВЯДВАМ:

1. Забранява се заселването на изселените лица в следните околии: Благоевградска, Петричка, Санданска, Разложка, Гоце-Делчевска, Елховска, Средецка, М. Търновска, Видинска, Белоградчишка, Кулска, Берковска, Михайловградска, Пещерска, Смоленска, Девинска, Софийска, Трънска, Годечка, Брезнишка, Кюстендилска, Ст. Димитровска, Тополовградска, Свиленградска, Харманлийска, Крумовградска, Момчилградска, Маданска, Ивайловградска, Кърджалийска и Ардинска, а също така и в посочените в Заповед № С-233/19 септември 1953 г. градове, а именно: София, Пловдив, Сталин, Бургас и Благоевград.

2. Заселването в посочените в т. 1 на настоящата заповед околии и градове може да става само след разрешение от Министерството на вътрешните работи, по повод писмена молба на заинтересованите изселници.

Молбата да се подава чрез съответния окръжен началник на МВР, който да я препраща в министерството с мотивирано мнение на началниците на околийските управления на МВР, където се намира изселеното лице и където иска да се установи.

3. С разрешение на околийските началници на МВР, съгласувано с околийските комитети на БКП и изпълкомите на околийските народни съвети на ДТ, изселените лица могат да се презаселват в други околии във вътрешността на страната, с оглед настаняване на подходяща работа, установяване при свои близки, по медицински или други важни съображения.

4. Да се предупредят изселниците, че при неспазване на горните разпореджения и при самоволно заселване на същите, ще бъдат принудително върнати в местата, където са заселени, за тяхна сметка.

5. Препис от горната заповед да се изпрати на началниците на окръжните и околийските управления на МВР, за най-строго изпълнение.

Началникът на Отдел Инспекторат да започне веднага проверка по изпълнението на Заповед № С-233, телефонограмата, предадена на началниците на окръжните управление, МВР на 11 и 13 т.м. и настоящата заповед, като нарушителите на указанията, дадени с горните заповеди, представи за наказание.

Министър:
Генерал-лейтенант: (п) Г. Цанков

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 5, а. е. 36, л. 14-15. Оригинал. Машинопис.

№ 58

Заповед № И-302 на министъра на вътрешните работи на НР България за вдигане на изселническия режим¹

София, 29 април 1954 г.

Порасна и продължава да расте икономическата мощ на НР България. Непрестанно расте благосъстоянието на нашия народ. Крепне все повече съюзът между работническата класа и селяните. Трудещите се са здраво сплотени около ЦК на Българската комунистическа партия и Народното правителство. Доверието им в партийното и държавно ръководство е непоклатимо.

На основание горното

ЗАПОВЯДВАМ:

Вдигам изселническия режим на всички изселени лица, на които изселническият режим досега не е вдигнат. За онези от тях, които продължават да се занимават с противодържавна и престъпна дейност, да се вземат бързи мерки за документирание престъпленията им и се предават на съд.

Лицата, на които се вдига изселническият режим, ще уреждат своите местожителства със съответните народни съвети на ДТ, където искат да се установят на постоянно жителство.

По работата с изселниците строго да се съблюдава Окръжно № И-144 от 9.03.1054 г.

Препис от настоящата заповед да се изпрати на окръжните и околийските управления на МВР, управленията и самостоятелните отдели в Центъра и ДНМ за изпълнение, а на окръжните, околийски и местни народни съвети на ДТ, за сведение.

Министър на вътр. работи:
Генерал-лейтенант: *(п)* Г. Цанков

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 23, оп. 2, а. е. 1, л. 24. Копие. Машинопис.

¹ Бележка в началото на документа: „Снета от отчет с № 1152/ 3.03.1962 г.“

№ 59

Доклад на комисията по обследване делото на Трайчо Костов и свързаните с него процеси, изнесен от Димитър Ганев пред пленума на ЦК на БКП

София, 7 септември 1956 г.

Другари,

Както ви е известно Априлският пленум отбеляза, че през периода след 1948 г. у нас са станали груби извращения на социалистическата законност и неправилно водени процеси, в които бяха въввлечени, поставени на разработка, арестувани и съдени редица членове на партията и отговорни партийни и държавни деятели. В светлината на решенията на Двадесетия конгрес на КПСС пленумът решително и единодушно осъди тия нарушения на социалистическата законност и на партийния морал и възложи на Политбюро да проучи и излезе с предложение за реабилитиране на невинно пострадалите.

В изпълнение на това решение бе утвърдена комисия, съставът на която на вас е известен.

Когато на решението на Централния комитет беше дадена гласност, до комисията бяха изпратени повече от 350 изложения и молби. Едни от тях са от осъдени, други от задържани, уволнени или наказани партийни членове и граждани през периода на 1949 г. до сега.

Комисията счете обаче, че нейната работа трябва да се ограничи в разглеждане на делото на Трайчо Костов и свързаните с него процеси. Всички

други въпроси, повдигнати в молбите и изложенията комисията реши, че излизат вън от обсега на възложената ѝ от Централния комитет и Политбюро задача и същите следва да бъдат разгледани в зависимост от характера им – от Контролната комисия на ЦК, от Главна прокуратура и върховния съд и от ведомствата, за които се отнасят.

Комисията пристъпи към своята работа със съзнанието, че има да решава един сложен въпрос, който има голямо политическо значение – да предложи ликвидиране на една печална страница от историята на нашата партия, по начин най-безболезнен и политически най-целесъобразен.

За изясняване въпросите около тия процеси комисията разгледа материалите по следствието, съдебните дела, стари полицейски и съдебни дела до 9.09.1944 г., изложенията на осъдените и подлаганите на следствие. Бяха разпитани голям брой от репресираните; някои от тия, които са били арестувани, но не съдени; свидетели, които са установявали важни обстоятелства при следствието, ръководители на Министерството на вътрешните работи; следователи; вещи лица от процесите и други, които комисията счита за необходимо да бъдат изслушани – общо на около брой 82 души.

Пред комисията стояха за изясняване следните въпроси, които съставляваха основата на предявените обвинения срещу репресираните членове на партията по горните дела, а именно:

1. Съществувал ли е антипартиен и антиправителствен заговор.
2. Осъдените били ли са провокатори.
3. Същите вършили ли са шпионаж в полза на империалистите.
4. Имало ли е съзнателно вредителство в стопанството.
5. Какви са били методите на следствието и как те са повлияли на

результатите от него.

След като се запозна със следствените и съдебните дела и други материали, комисията информира Политбюро за своята работа, констатации и изводи.

В своята работа в редица заседания и срещи членовете на комисията изясняваха въпросите, уточняваха и уеднаквяваха своите гледища и преценки на отделните факти и обстоятелства и изводите от тях.

Комисията съсредоточи своето внимание главно на процеса на Трайчо Костов, тъй като другите процеси са производни от него.

За да отговорим на въпроса защо беше арестуван Трайчо Костов и как се стигна до положението да бъдат поставени под съмнение голяма част от изпитаните кадри на партията, а други да бъдат арестувани и съдени за предателство, трябва да си припомним оная политическа обстановка, в която станаха тия събития. Сега след Двадесетия конгрес на КПСС и Априлския пленум на нашата партия нещата изглеждат по-иначе. Сега се

вижда, че е могло да се мине без такива процеси и без крайни партийни изводи. Тогава обаче политическата обстановка беше сложна, за което съдействаха редица фактори. Ето защо правилното решение на въпросите, свързани с процеса на Трайчо Костов, не може да стане откъснато от тогавашната обстановка.

Каква беше тая обстановка?

Ние имахме решение на Информбюро, че ръководството на ЮКП се намира в ръцете на шпиони и предатели и огромния авторитет на Сталин, който не позволяваше да се постави под съмнение това решение.

Имахме опита на СССР от 1936-1938 г., основан на погрешната сталинова установка, че съответно на успехите в изграждането на социализма се засилва и класовата борба вътре в страната, която изгражда социализма и че класовият враг се стреми да се замаскира в партията; имаме решенията на Мартенския и Юнския пленум и техните оценки за Трайчо Костов. Трябва да припомним редицата опити, които имаше преди това в нашата страна, в редовете на армията, чрез разни военни организации и заговори, опозицията начело с Никола Петков, и техния стремеж и опити, под влиянието и под ръководството на империалистическите сили, да разгорят у нас вътрешни борби, да свалят народната власт; трябва да имаме предвид ролята на клеветата и доносничеството, които бяха дошли у нас и които принесоха бериевските методи на следствие у нас.

В тая обстановка политическите грешки на Трайчо Костов, които той допусна през 1948-1949 г., доведоха до изводи, които сега е ясно, не съответстваха на размера на тия грешки. Още повече, че главният обвинител на Трайчо Костов беше не някой друг, а сам Сталин. Ето защо смятаме за необходимо да припомним някои неща от делото на Трайчо Костов, така както то беше разгледано тогава от Политбюро и ЦК.

Известно е, че към края на 1948 г., във връзка с подготовката на Петия конгрес на партията, няколко души, членове на Политбюро, а именно Георги Димитров, Вълко Червенков и Трайчо Костов ходиха в Москва, за да се посъветват по някои въпроси с ръководството на КПСС. На тая среща Сталин изразил остро своето недоволство по въпроса за дадените от Трайчо Костов указания – сведения от стопански характер да не се дават на съветските специалисти, освен само от него лично. Политбюро на ЦК тогава осъди тая постъпка на Трайчо Костов като такава, която не отговаря на нашата политика на дружба със СССР и я охарактеризира като антисъветска и националистическа. Тогава Политбюро смяташе, че това са случайни грешки и очакваше от Трайчо Костов искрено признание и разкриване на причините, които са ги породили. Вместо това, Трайчо Костов от Москва, изпрати известното на всички ни писмо, с което задълбочи своите грешки в стремежа си да ги оправдае с грешки на други членове на политбюро и преди всичко с грешки на Г. Димитров.

Състоялият се през март пленум на ЦК единодушно осъди поведението на Трайчо Костов и взе решение той да бъде изваден от състава на Политбюро; да се освободи от поста подпредседател на Министерския съвет и от поста председател на Комитета за стопански и финансови въпроси; и натовари Политбюро да привлече най-сериозно вниманието на партийните членове да усилят своята бдителност по отношение на всякакви националистически и антисъветски настроения в партийните редове и държавния апарат и да вземат действителни мерки за тяхното пресичане от корен. Това решение на ЦК беше правилно и сега остава правилно.

Нещата обаче не спряха до тук. Като се има предвид отношението на Сталин към тия грешки и тия уклони на Трайчо Костов, че и у нас след скъсването с Югославия и мнителността, че може да има проводници на югославската политика, установените бериевски методи на разследване в ДС, пренесени от някои от съветниците, обяснимо е сега как се свърза шпионското дело на Кирил Славов с Трайчо Костов.

Че такава насоченост е имало от страна на съветниците, говори обстоятелството, че още навремето, когато се е обсъждал въпросът за арестуването на Н. Начев, посочен от Кирил Славов, в шпионска дейност, на съображенията на Г. Ганев, че е неудобно да се арестува първият помощник на Трайчо Костов, по време, когато последният отсъства от страната, съветникът Митя Трифонов е заявил: „Какъвто е помощникът, такъв е и шефът“. На Митя Трифонов е бил известен вече случаят с Трайчо Костов при Сталин и това той е споделял с някои работници на Държавна сигурност, между които е бил и Зеев.

Решенията на Мартенския пленум бяха използвани за по-нататъшната насоченост на следствието да се търси вече вражеска дейност на Трайчо Костов. За това ясно говори обстоятелството, че Кирил Славов и Никола Начев заговорват за престъпни връзки с Трайчо Костов непосредствено след решенията на Мартенския пленум.

За членовете на ЦК е известно, че в периода от Мартенския до Юнския пленум нищо особено не беше извършено от Трайчо Костов, нито бяха пък разкрити нови факти за неговата дейност, за да се вземат допълнителни мерки от партията срещу него. Затова трябва да се приеме, че свикването на Юнския пленум на ЦК и неговите решения се определиха от факта, че за Трайчо Костов са били вече събрани показания в ДС за вражеска дейност от следствието на Кирил Славов.

Както е известно, на пленума, състоял се на 11–12 юни, ЦК повторно се занима с поведението на Трайчо Костов и взе решение: Трайчо Костов да се извади от състава на ЦК и изключи от редовете на партията, за това, че той е търпял и насаждал антисъветски настроения в партията, резултат на неговия националистически уклон;

че си служил с вредни антипартийни методи в ръководството на партията и управлението на държавата;

че се е опитвал да запали фракционна борба в партията, да създаде антипартийна фракция в нея и да я разцепи;

че той е направил опит да предизвика недоверие в ЦК на ВКП (б) тогава към БКП и партийното ръководство;

затова, че той е взел нечестно и двулично отношение към партийното ръководство и Г. Димитров, към ВКП (б) и Сталин, че е направил опит да измами партията;

и че не е пожелал да подхвърли на сериозна и искрена самокритика своите грешки.

В разискванията тогава редица членове на ЦК повдигнаха въпроси от миналото на Трайчо Костов. Постави се като неизяснен въпросът за неговото неосъждане на смърт в 1942 г., когато на съда е било известно кой е Трайчо Костов. В изказванията на някои другари поведението на Трайчо Костов определено се окачествяваше като вражеско и се предлагаше да се изясни от тай гледна точка.

И затова може да се каже, че пленумът на ЦК до голяма степен пред-реши въпроса за арестуването на Трайчо Костов.

Решение за арестуването на Трайчо Костов е взето на 18 юни от Секретариата. С решение от 21 същия месец Политбюро утвърждава това решение на Секретариата.

Докато в началото следствието си постави за задача да докаже, че Трайчо Костов е агент на полицията и свързан с английското разузнаване, по-късно през втората половина на септември, от Москва се връщат съветниците, начело с Чернов и донасят нови указания – на следствието да се даде югославско направление. Следствието се подновява, но вече на нова основа – антиправителствен заговор, свързан с Югославия. Че югославската линия е изкуствена, прикачена отпосле, пренесена, се вижда от самите следствени материали и се потвърждава от разпитаните свидетели и осъдени.

Така, другари, се поставя началото на „големия заговор“ в партията, изобразен в няколко предварително изготвени схеми, които арестуваните, заставяни с насилие, са попълвали със своите „признания“. Разкритията по тоя „заговор“ в своето развитие през 1950 г. достигат до явен абсурд – да бъде замесен почти целия Централен комитет и много ръководни кадри по линия на партийния и държавния апарат.

Така за периода до края на 1949-1950 г. по показанията на Трайчо Костов, Никола Начев, Петко Кунин, Никола Павлов, Ив. Масларов и други арестувани са били уличени към 1080 души.

Тук му е мястото да кажем, че макар др. Христовов, а след това и Христо Боев да са били натоварени от Политбюро за отговорници на следстви-

ето, фактически то се е ръководило и грубо направлявало от съветниците Митя Трифонов, Чернов и Филатов.

Следователите са докладвали на съветниците и от тях са получавали указания, а някои, какъвто е бил например Зеев, често пъти не са смятали за необходимо да докладват на ръководството и да се считат с неговите указания, тъй като са го смятали за некомпетентно това ръководство.

Комисията установи, че при следствието са допуснати в широк мащаб най-груби извращения и са прилагани забранени от закона методи на разследване!

Упражнявано е пряко физическо насилие и изгладняване, прилаган е така наречения „конвейър“ или „въртележка“ при следствието. При тази система на подследствия е било оставяно в денонощието само няколко часа за сън и дори, в известни случаи е бил напълно лишаван от възможността да спи в течение на много дни; в други случаи подследствият е бил извикван на разпит много рядко, като по цели седмици и месеци той не е бил потърсван. Нашироко е прилаган морален тормоз.

1. На подследствия е внушавано по различни начини, че пред съда този подследствен е длъжен да потвърди изцяло своите окончателни показания. В едни случаи той е бил заплашван, че ако отрече пред съда, ще бъде осъден на смърт и екзекутиран, а ако си признае ще бъде осъден само на лишаване от свобода. В други случаи се апелирало към неговата партийна съвест и му се е заявявало, че неговите самопризнания са нужни на партията и правителството, за да бъдат разобличени враговете.

Показанията, получени при тези условия, са лишени от всякаква стойност като доказателствен материал. По този начин, в разгледаните от комисията следствени дела се е получило такова чудовишно смешение на истината с лъжата, че днес е невъзможно да се различи едното от другото и да се каже с категоричност дали, редом с изфабрикуваните обвинения, няма и действително извършени престъпления от някои от разследваните лица. За този техен резултат е допринесло и обстоятелството, че следствията са почвали без каквато и да било що-годе пълна предварителна „оперативна разработка“ и без една от малко-малко сериозна документация и доказателства, събрани по страничен път. При такова положение се е открил широк простор за авантюристи от рода на зеевци да скалпват „схеми“, да подвеждат партийното и държавното ръководство и да приемат формално изтребление на отговорните партийни кадри.

Необходимо е да се отбележи, че прокуратурата е била практически елиминирана при тези следствия.

Съдебните процеси тоже са проведени в нарушение на важни съдопроизводствени правила и на основни принципи на социалистическото правосъдие. Така например:

а) Обвинението и присъдата се изграждат почти изключително върху

„самопризнанията“ на подсъдимите или на показанията на един подсъдим за друг, дадени по същото или по друго дело.

б) Редица процеси са проведени в такава обстановка, че самите подсъдими са се въздържали да се защитават и да доказват своята невинност.

в) Съдът е разглеждал процесите в обстановка, при която съдиите не биха се решили да издадат оправдателна присъда, ако у тях останеше съмнение във виновността на даден отделен подсъдим.

г) По общо правило следователите от ДС са присъствували в съдебното заседание и по нескрит начин са се месели в неговия ход, пращали са бележки на председателя и пр.

Комисията счита, че при такъв начин на водене на процесите може само да се облече във външно законна форма делото на Държавна сигурност, с всичките му грешки, увлечения и извращения, но че не може по никакъв начин да се допринесе за разкриване на обективната истина и за правилното решаване съдбата на подсъдимите.

От проучения материал комисията установи, че:

а) не е имало антипартиен и антиправителствен заговор, че обвиненията в това отношение са измислени и монтирани;

б) от проучените материали и обстоятелства не можаха да се установят факти, които да потвърждават обвинението, че арестуваните и съдените са били в услуга на полицията. Изключение прави само Петър Семерджи-ев, за когото връзките с полицията са доказани, но без данни за особени вреди за партията;

в) трябва по категоричен начин да се отхвърли обвинението за престъпни връзки с Югославия и от там и създаването на заговорнически център по югославска линия тогава;

г) обвинението в шпионаж в полза на чужди държави, вършен от осъдените също така е неоснователно. То не се доказва от наличните факти;

д) от материалите по делата и от заключенията на вещите лица се установи, че в ръководените от осъдените лица министерства и стопански организации са били причинени на народното стопанство големи щети, но няма данни за съзнателно вредителство, или даже ако е имало такова, вследствие извращенията то не може да се докаже.

За някои от обвиненията на Трайчо Костов, които бяха повдигнати още на Юнския пленум и служеха като сериозен изходен материал за следствените органи, комисията смята за необходимо да даде следните пояснения:

1. Занеосъждането на Трайчо Костов на смърт по процесана ЦК от 1942 г. Комисията не се добра до данни, които да доказват, че това е станало поради поети от него ангажименти пред полицията или пък, че се дължи изключително на твърдото му държание пред полицията. Установи се, че

неосъждането му на смърт е станало поради упражненото давление над съда от страна на военния министър генерал Михов. Обаче не напълно са ясни съображенията за това давление. Известни са само следните факти: генерал Михов е заявил на председателя на съда, че не бива да се издават много смъртни присъди и изрично е подчертал да не се издава такава на Трайчо Костов, защото това се искало от „началството“. Председателят разбрал, че това се иска от двореца. Този факт Комисията свързва с обясненията, които даде пред нея Балан¹, какво, че той е ходатайствал пред царя Трайчо Костов да не бъде осъден на смърт. Също така пред комисията донесе писмено изложение и др. Н. Желязков, който е бил познат с царя, че и той е писал навремето писмо до него в същия смисъл.

Подобно обяснение за неиздаване смъртна присъда на Трайчо Костов, комисията приема като правдоподобно при липса на факти, които да докажат ангажименти на Трайчо Костов към полицията.

На комисията станало също така известно, че Трайчо Костов след 9.09.1944 г. е ходатайствал пред Политбюро Балан да бъде помилван, а също така, че след освобождаването му той се е срещнал с него. Въпреки, че Балан отрича да са разговаряли по неговото ходатайство пред царя, може да се смята, че не е било възможно Трайчо Костов да не е знаел за ходатайството на Балан.

Този факт Трайчо Костов е прикривал от партията. Той го признава едва на процеса.

2. Вторият въпрос, който трябваше да се изясни е въпросът с капитулантското писмо на Трайчо Костов, отнасящо се до партизанското движение, отправено от него до ЦК на партията от Плевенския затвор през 1943 г. От разследването не се установи, че това писмо Трайчо Костов го е писал по поръчение на полицията. В своите признания пред следствените органи той пише, че това е пред полицията. Но ние смятаме, че тези показания са дадени при ненормални условия, те са били изтръгнати и че няма факти, които да потвърдят, че това е по поръчение на полицията.

3. Във връзка с обвиненията за шпионска дейност органите на ДС се базираха и на срещата на Трайчо Костов в дома на Окслей със завеждащия разузнаването в английската мисия Бейли.

Такъв факт съществува. Той се потвърди пред комисията от прислужника, който е работил тогава в дома на Окслей. Обясненията, които е дал Трайчо Костов в показанията си през първата фаза на следствието в ДС се покриват с тези на прислужника. Трайчо Костов е бил поканен на обед в дома на Окслей, но поради недоразумение се озовал на този прием един ден след като той се състоял. Разговорът, който е водил с Бейли от никого и с нищо не се доказва освен от неговите самопризнания, че са се отнасяли до поети от него ангажименти пред Гешев и че това е било начало на установяване връзки с чуждото разузнаване.

Поради обстоятелството, че комисията смята самопризнанията, направени на процесите, за опорочени, то в настоящия случай не могат да се приемат като доказателство за шпионски връзки на Трайчо Костов с английското разузнаване.

В заключение на всичко това трябва да кажем, че всички обвинения, въз основа на които са осъдени обвиняемите по така наречените трайчोकостовски процеси, са недоказани, монтирани.

На това основание комисията предлага осъдените по тези процеси да бъдат съдебно реабилитирани. Както се каза по горе Юнският пленум на ЦК през 1949 г. не разполагаше с никакви допълнителни данни против Трайчо Костов неизвестни на Майския пленум. Разглеждайки днес решенията на Юнския пленум налага се да признаем, че в някои отношения те са пресилени. Изключването на Трайчо Костов от партията не съответства на грешките му и затова предлагаме решението на пленума по този въпрос да бъде отменено в този пункт, като Трайчо Костов се възстанови посмъртно в редовете на партията.

Независимо от това обаче комисията смята за необходимо да подчертае, че Трайчо Костов в своята политическа дейност има редица грешки и уклони. Констатираните на Мартенския пленум националистически уклони на Трайчо Костов, това че той е станал изразител на антисъветски настроени елементи в партията и държавния апарат, неприязнено отношение към Георги Димитров и неискреност към партията остават верни и правилни. Тия свои уклони и грешки сам Трайчо Костов призна пред пленума на ЦК и в първите си показания пред ДС, които показания са дадени при нормални условия на разпит, без насилия.

Към тия грешки на Трайчо Костов трябва да припомним и още една, която след 9 септември 1944 г. не е поставена на обсъждане и от която не са направени съответните изводи. Става въпрос за писмото на Трайчо Костов от затвора през 1943 г.

В това писмо той е дал отрицателна оценка на един документ на ЦК, с които се призоваваше цялата партия, РМС и целият български народ, всички честни патриоти – комунисти и безпартийни, масово да навлизат в партизанските отряди, като се разширява и засилва въоръжената борба.

Трайчо Костов намерил, че ЦК на партията много вдига мерника, че това можело да доведе до още по-голямо засилване на терора, до избиване на кадрите, като особено силно наблягал, че с разгласяването на партизанското движение такива „съюзници“ като мушановци, гичевци, николапетковисти, муравиевци и др., щели да бъдат отблъснати от нашата партия.

Тази позиция на Трайчо Костов обективно, повтарям обективно с нищо не се различава от позициите на багряновци, мушановци, гичевци, муравиевци, които правеха всичко възможно да разколебаят вярата на народа в неговите собствени сили, да се представи, че партизанското

движение е „авантюра“ на „запалени глави“, че е безсмислена всякаква въоръжена борба, с която се дават само излишни жертви. Такава беше тогава позицията на англофилите.

Какви биха били резултатите от една такава позиция, ако тя беше възприета от ЦК, няма защо да се доказва. Нужно е само да се посочи, че самият факт, че партията в онзи период застана начело на борбите на трудещите се във всичките им форми и особено, че не друг, а нашата партия възглави и разгаряше въоръжената борба срещу българските и немските фашисти, за да се разбере защо израсна тя като безспорен ръководител на работническата класа и огромното болшинство от трудещото се селячество преди и след 9 септември 1944 г. и какъв огромен национален капитал се яви именно въоръжената съпротива, ръководена от партията в защита на националните ни интереси при сключване на мирния договор.

След отговора на Политбюро, Трайчо Костов замълчал. Затова не се говори и след 9 септември 1944 г. или по-точно въпросът е бил повдигнат веднъж само от другаря Р. Видински, но все едно ЦК и Политбюро не се върнаха на този въпрос. И не направиха никакви изводи за Трайчо Костов, нито той направи за себе си такива.

Комисията счита, че може би, ако този въпрос не беше се замълчал, то Трайчо Костов може би не щеше да заеме онова място, което заемаше в партията и държавния апарат след 9 септември 1944 г.

Изключването от партията на останалите осъдени по тези дела навремето е станало въз основа на обвинението им в заговорническа и шпионска дейност. В следствие на това тяхното партийно членство трябва да бъде възстановено, а партийният им стаж да се смята за непрекъснат. Починалите в затвора и при следствието бивши членове на партията също така трябва да бъдат реабилитирани посмъртно.

Приключвайки с въпроса за реабилитацията на невинно пострадалите членове на партията, смятаме за правилно да съобщим следното по поведението на П. Кунин. През март 1949 г., след разрива с ЮКП Ефтим Стоицев показва на Петко Кунин писмо от Иван Генчев, в което последният изпращал поздрав на Петко Кунин и между другото искал от време на време да му се изпращат сведения за България. Петко Кунин, оценил това писмо като вражеско и насочено против партията и нашата страна, но не съобщил това на Централния комитет, както е следвало да направи като член на същия. Тая своя постъпка той обяснил пред комисията, като израз на сантиментални чувства към Ефтим Стоицев, за да не попречи за завръщането на сина му от Югославия. След излизането си от затвора Петко Кунин вместо да се довери на комисията, сам се заловил да изяснява тоя случай. Той провел анкета, като разпитал пред свидетели Ефтим Стоицев и съставил протокол, установяващ неговата невинност. С тая постъпка Петко Кунин изрази явно недоверие към комисията и ЦК.

Като прави тези предложения по отношение на репресираните комунисти комисията смята, че с това ще се възстанови правдата и ще се върне доверието на партията към тях.

От тая група трябва да се изключат Петър Семерджиев и Николай Задгорски.

За Петър Семерджиев комисията установи по безспорен начин, че той още като ученик се е свързал с полицията. Към делото му са приложени донесения, които той собственоръчно е отправял до полицията. Тия документирани факти Петър Семерджиев не е признал пред партията до неговото задържане, нито пък сега ги призна пред комисията, въпреки тяхната очевидност. При тия безспорни факти, комисията смята, че не бива Петър Семерджиев да се възстановява в партията. Предложението да бъде съдебно реабилитиран същият се основава на обстоятелството, че когато той е съден агент провокаторството не било още съдебно наказуемо.

Комисията намира, че не следва да се възстановява партийното членство на Николай Задгорски, поради това, че същият няма качества за член на партията. По време на войната Задгорски доброволно е постъпил на работа в изграждане на германски военни съоръжения на територията на Франция и на Източния фронт. През годините, когато е бил на служба в ДС, Задгорски е използвал служебното си положение за користни цели и битово разложение.

* * *

Другари, както се казва в началото, ние не бихме решили правилно въпросите за тия процеси, ако не разберем особеностите на политическата обстановка, която беше създадена тогава и която трябва да се има пред вид, когато ще се разглеждат отговорностите за допуснатите грешки и извращения.

Пристъпвайки към този въпрос трябва да бъде отхвърлено предложението, че у нас между ръководните лица на партията и държавата е имало хора, които са си поставили задачата съзнателно, умишлено да унищожават кадрите на партията. Обстоятелството, че в следствените органи на ДС е имало отделни, чужди на партията авантюристични елементи, които са градили кариерата си върху тия извращения и са насочвали преднамерено удара към партията и нейното ръководство под влиянието на съветниците не изменя положението.

Истината налага да се каже, че в тоя период от партийното ръководство и от отделни ръководни другари са предприемани редица мерки за изясняване на отделни случаи, които са будели съмнение. Тия мерки са били ограничени, но макар и такива, те са се натъквали на решителната съпротива от съветниците. Така например ръководството на МВР на пър-

во време не дало вяра на показанията на Кирил Славов и Никола Нанчев по отношение на Трайчо Костов. Породило се съмнение, че подследствените са били наведени към това. По нареждане на другаря Югов била назначена анкета за установяване на обстоятелствата, при които са били дадени показанията. Анкетата е била проведена от Г. Ганев, но не е дала резултат, тъй като съветникът Трифонов не бил съгласен с нея, обвинил първия, че проваля следствието и съвсем открито изразил своето недоволство от нареждането на другаря Югов. Само 10 дни след това вече в следствието се засича и самият Г. Ганев.

Арестуването на Трайчо Костов както се казва беше предрешено от пленума на ЦК, а самото арестуване става по решение на Секретариата на ЦК.

В редица случаи са назначавани партийни комисии, които са проучвали и изяснявали положението на отделни членове на ЦК, за които е имало съмнение.

Така например през 1949 г. е била назначена комисия в състав: Цола Драгойчева, Благой Иванов, Щерю Атанасов, Иван Райков, Нинко Стефанов, която да провери делата на Н. Павлов, Иван Масларов в 1942 г. Комисията е излязла със заключение Н. Павлов да бъде изключен от партията, а обследването на Масларов да продължи.

По-късно, през 1950 г. се назначава нова комисия в състав: Владимир Поптомов, Минчо Нейчев и др., която да установи достоверността на показанията на подследствените по тия дела, тъй като имаше данни за извращения при тяхното получаване. Работата на тази комисия е била осуетена от ръководството на МВР, по внушение на съветниците.

Пак през 1950 г., когато срещу другарите Боян Българанов и Кинов постъпват в Политбюро материали от ДС, уличаващи ги в антипартийна и заговорническа дейност, наново се назначава партийна комисия в състав: Димитър Димов, Минчо Нейчев и Груди Атанасов, в резултат на работата на която предложението за арестуването на горните другари е било отклонено. В резултат на работата на партийната комисия беше изяснено и делото на другаря Славчо Трънски и другите арестувани с него.

Когато стават известни порочните методи и насилия, с които се изтръгват показанията, Политбюро се намесва и взема мерки за тяхното спиране. Виновните за тия извращения биват уволнени, а по-късно на чело със Зеев и осъдени. Когато в края на 1950 г. Политбюро се убеждава, че ръководството на МВР не е в състояние да сложи ред в ДС, сменява това ръководство и изпраща другаря Цанков с група другари да възглавяват това министерство.

В резултат на отпора на ръководството на партията и взетите мерки се попречи да бъдат арестувани уличените повече от 1000 души. Трябва да се подчертае, че почти всички арести са станали в края на 1949 г., когато

Вълко Червенков не играеше онази роля в партията, която той отпосле проведе.

Справедливостта изисква да напомним, че когато се е правил голям натиск както от страна на следствието, така и от страна на повече или по-малко отговорни другари чрез писма и изложения, по своето същество клеветнически и се е искало да бъдат арестувани членове на Политбюро и ЦК, другарят Червенков се е противопоставял и е защитил тия другари дори и пред самия Сталин.

Както беше изтъкнато вече на Априлския пленум, в резултат на съществуващата тогава атмосфера и методи на работа, положението както в Централния комитет, така и в Политбюро беше такова, че тяхната роля често до голяма степен се свеждаше до оформяне на взети вече становища. Това особено се отнасяше до въпросите на ДС, за които другаря Вълко Червенков отговаряше. По силата на това обстоятелство, че той отговаряше за работите на МВР, другаря Червенков е бил най-осведомения по тия въпроси човек в ръководството на партията.

Вината на другаря Вълко Червенков по тия процеси се състои в това, че когато партийното ръководство узна за станалите извращения в ДС и започна борба за тяхното ликвидиране, той сам не се опря на колектива на партийното ръководство, не го осведомяваше винаги за положението в ДС и по хода на следствията, не потърси неговата помощ за пълното изкореняване на закононарушенията. С това той затрудни борбата срещу извращенията, които извращения причиниха на партията излишни тревоги.

На Януарския пленум другаря Вълко Червенков направи такива изводи от процеса на Трайчо Костов, които макар че бяха одобрени от Политбюро и след това от Пленума на ЦК дадоха погрешна насока да се търсят враговете главно в партията. Тая постановка на другаря В. Червенков развърза ръцете на ДС. Трябва да се подчертае, че през периода от 1949 г. и известно време след това органите на ДС се чувстваха някак си над партията и ЦК. Това се е изразявало не само в изказванията на отделни нейни органи и началници, че те са партията и че те са ЦК. С такова чувство са били по това време се вижда и в редица документи, в които се правят предложения от ДС за снемане от състава на ЦК негови членове и за изключване от партията. След като убеждението за правилността на Трайчо Костовските процеси беше разколебано от разкриването на вражеската дейност на Берия, от снемането на обвинението за предателство на ръководството на ЮКП и от ревизирането на някои подобни процеси в други народнодемократични страни, др. В. Червенков продължаваше да се съпротивлява за ревизия на тия процеси. Всички тия факти обаче бяха известни и бяха разисквани на Априлския пленум, за тях той и за още редица други такива слабости беше остро критикуван и наказан. За това комисията не предлага за другаря В. Червенков други изводи.

В ръководството на Министерството на вътрешните работи през 1949–1950 г. бяха другарите Руси Христозов – министър, Иван Райков – зам.-министър и Христо Боев – директор на Държавна сигурност.

През това време именно станаха и най-големите нарушения, за което те носят отговорност.

Вината на тия другари се състои преди всичко в това, че те не обезпечиха правилно ръководството на министерството и по-специално на Държавна сигурност, а своите права и задължения като ръководители, фактически предоставиха на съветниците Митя Трифонов, Чернов и Филатов. Дори и в ония случаи, когато е станало ясно, че се насърчават нарушенията и се защитават нарушителите, че се опорочава следствието, те не вземат твърдо в своите ръце ръководството. Те не са проявили самостоятелна мисъл, а са се движили по течението, направлявано от съветниците и такива авантюристични и чужди на партията елементи, като зеевци. За това ръководителите на министерството не са анализирали резултатите от следствието и не са могли политически да се ориентират, когато в следствието се увлича почти целият Централен комитет и хора от Политбюро, които те познават и са работили с тях. У тях не се явява съмнение във верността на дадените показания, макар че абсурдът е бил вече очевиден. Обратно, те са убеждавали и членовете на партийната комисия, назначена за проверка на обвинителния материал срещу членовете на Политбюро, че те са верни и са настоявали за арестуването им.

Методите на следствие, които са прилагани, грубото насилие над подследствените в една или друга степен са били известни на ръководството на Министерството на вътрешните работи. Трудно е било да се скреят тия методи, когато писъците са се чували из цялото здание, когато е имало не един опит за самоубийство и дори смъртни случай. Ръководството не отива до край в своите изводи, когато само наказва някои следователи във връзка с тия смъртни случай. В същото време биват наказани и тия следователи, като Марин Гинев, Бочо Петров и др., които се съмняват в достоверността на показанията и в ефикасността на прилаганите методи. Даже наказанието, което Политбюро им налага през август 1950 г., не им е помогнало да вземат ръководството твърдо в свои ръце и да спрат безобразията.

Въз основа на горното и като се съдържа сметката за обстановката през 1949–1950 г. и партийното минало на тези другари, ние предлагаме: а) другарите Руси Христозов и Иван Райков да бъдат преведени в кандидат членове на ЦК; б) другаря Христо Боев, които непосредствено е отговарял за следствието да се накаже с партийно наказание „порицание“.

Следствените работници, които са извършил най-груби извращения и нарушения на социалистическата законност и партийния морал и по своя

инициатива са увеличавали извращенията, предлагаме да бъдат наказани както следва:

С изключване от редовете на партията: Пенчо Стоилов, Никола Дворянов, Васил Джананов, Радослав Миланов, Койчо Койчев.

С налагане партийно наказание „строго мъмрене с предупреждение“: Велчо Чанков, Хенри Коен, Георги Куманов, Апостол Зафиров, Рачо Ковачев, Людмил Цачев и Васил Константинов.

Както е известно във връзка с процесите на редица работници от ДС бяха раздадени награди и отличия. Ние предлагаме да се отнемат всички ордени и знаци за отличия, получени във връзка с тези процеси.

В своята работа комисията се занимава и с някои въпроси от дейността на новото ръководство на МВР, след като бе поето от другаря Цанков. Вярно е, че това ръководство, което е било изпратено със задача да ликвидира извращенията и беззаконията в ДС прави сериозни опити да сложи порядък в следствените органи и в следствията. Подменя се значително число от следователите, поставя въпроса за ликвидиране на паралелния център в ръководството в лицето на съветниците, поведе борба за промяна на методите на следствие и в това отношение има получени резултати.

Въпреки това обаче, направеното в тая насока не е било достатъчно. Комисията има убеждение, подкрепено от редица факти, че в МВР не са били свършено напълно ликвидирани беззаконията и произволите. Така например, през 1951 г. в следствието на Славчо Трънски и Денчо Знеполски и др. военни и на Титко Черноколев при тяхното незаконно арестуване са допуснати също така извращения.

Също така дълго след разкриването на Берия до 1955 г. почти сред органите на ДС е стоял въпросът да се търсят в партията Трайчокостовци, не е било отменено едно по раншно нареждане.

Тези констатации за работата на сегашното ръководство на МВР обаче да се имат пред вид от комисията, която Политбюро назначи в изпълнение на решението на Априлския пленум за укрепване на работата и ръководството в същото министерство.

В своята работа комисията се натъкна на един позорен факт. В Държавна сигурност, в Централния комитет и лично тогава до др. В. Червенков са писани множество писма с клеветническо съдържание. Тия данни са повлияли върху следствието на задържаните, хвърляли са подозрение върху партийни членове, навеждали са органите на ДС да започват разработка на тях и да ги арестуват.

Броят на тия донесения е много голям. Може до известна степен писането на тия донесения да се обясни с апела за бдителност, отправен от Януарския пленум към цялата партия, но в голямото си болшинство те нямат нищо общо с истинската бдителност и в най-добрия случай говорят за лекомислието на авторите им, ако не за техния нисък морал.

Партията не може да не порицае такова явление в нашия партиен живот и тия членове, които необмислено с лека ръка хвърлят кал върху своите другари. Едновременно с това, ние смятаме, че сега би било нецелесъобразно да се започне разследване на тия случаи и да се търси отговорност на тия комунисти, които са клеветили своите другари, както това се иска на някои пострадали. Това би ни завлякло твърде далеч и би отворило нова рана в партията.

* * *

С особено голям интерес нашата партия, партийните членове и бих казал целият наш народ очакват заключението на партийната комисия и начина по който ЦК ще ликвидира и приключи с една печална страница от историята на нашата партия, страница която не хармонира с големите и светли дела, които нашият народ, под ръководството на нашата партия извърши през тия години по пътя на изграждането на социализма и подобрене на своето материално и културно положение.

В същност основните въпроси, които произтичаха от решенията на Двадесетия конгрес на КПСС бяха смело и правилно решени от Априлския пленум на ЦК, които бяха одобрени единодушно от цялата партия.

Предложенията, които Политбюро на ЦК прави въз основа на доклада на комисията за ликвидиране на последиците на станалите извращения и реабилитиране на пострадали от тях партийни членове и граждани ще бъде посрещнато с одобрение и задоволство.

Има, разбира се, и такива, които очакват щото доклада на комисията да даде повод за поставяне отново на дискусия въпроси, които Априлският пленум разисква и реши, въпроси, които според тях не са доведени до край или пък не са били решени така, както те са считали за правилно.

В разискванията, станали при провеждане решенията на Априлския пленум, имаше макар и огделни изолирани гласове, които не одобряваха тия решения. Известии са някои дребнобуржоазни и дори антипартийни изказвания, направени в някои партийни организации в София, в които се отричаше по същество партийната линия, успехите на нашето социалистическо строителство. Целеше се да се удари върху единството на партията и ЦК, да се даде път на дребнобуржоазната стихия.

Трябва да се отбележи също засилената дейност на вражеските центри на пропаганда зад граница, които с бясна ярост хулят нашата партия, нашата Родина, нашия социалистически строй. Те са вбесени от факта, че нашата партия взе такива правилни и мъдри решения на Априлския пленум, които още повече сплотиха нейните редове. Те съжالياват, че у нас не се стигна до раздори и ежби, че не им се удаде да създадат провокации като тия в Познан.

Под влиянието на тая пропаганда и сега има отделни неукрепнали елементи, които плещейки по улици и кафенета, искат да влияят на пленума и неговите решения, присвоявайки си правото те да определят отговорности и степени на наказания.

Няма никакво съмнение, че и вражеските централи зад граница и техните прислужници в страната ще останат и тоя път горчиво разочаровани в своите очаквания.

Нашата партия сега ликвидира въпроса за станалите в 1949 и 1950 г. процеси и реабилитацията на пострадалите по начин, който да укрепи още повече единството и дисциплината в нейните редове, без да се подава на страсти и чувства, без да отваря друга рана (както някои искат) на мястото на тия, които закриваме сега.

Като поставяме пред пленума на ЦК за обсъждане доклада и изводите, които комисията прави в изпълнение на възложената ѝ задача и за одобрение на предложенията на Политбюро по тия въпроси, включени в общата резолюция, искам да обърна внимание, че осъждайки най-решително станалите извращения и вземайки всички мерки за изкореняване на методите, които доведоха до тия извращения, трябва да пресечем с всички сили всякакъв опит да се отрича ролята на ДС и да се подбива нейния авторитет, както и да се вземат всички мерки щото тя да стъпи здраво на краката си като страж на нашата социалистическа Родина и законност, да се вземат всички мерки, щото да не се използват тези извращения за създаване на антисъветски настроения поради това, че съветниците, които са били тук у нас, са допринесли за тия извращения.

Нашата партия, която всецяло одобри решенията на Дванадесетия конгрес на КПСС, внедрява ги при нашите условия в своя живот и чувствува техните благотворни резултати, се е учила, учи се и ще се учи и занаяпред от великата партия на Ленин и няма сила, която да я отклони от тоя път.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 219, л. 240-264. Оригинал. Машинопис.

¹ Става дума за Станислав (Славчо както фигурира в документите на комисията) Тодоров Балан, преводач и таен съветник на цар Борис III. За неговия разпит вж. ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 223, л. 1-9.

**Протокол и решение на Политбюро на ЦК на БКП,
с които се отказва искане за допълнителни
парични компенсации на пострадалите
по процеса срещу Трайчо Костов**

София, 17 февруари 1958 г.

Присъстват другарите:

Боян Българанов, Димитър Ганев, Райко Дамянов, Тодор Живков, Иван Михайлов, Енчо Стайков, Борис Тасков, Вълко Червенков, Антон Югов, Димитър Димов, Петър Панчевски, Тодор Прахов, Младен Стоянов и Данчо Димитров.

[...]

V. Проекторешение

за някои прояви на другарите Иван Стефанов, Петко Кунин и др.

Утвърждава предложения проект за решение:

В изпълнение на решенията на Априлския пленум на ЦК на БКП бяха отстранени нарушенията на социалистическата законност, извършени през периода на култа към личността. Възстановени бяха в партията и бяха реабилитирани съдебно лицата, осъдени по делото на Трайчо Костов и свързаните с него процеси. На реабилитираните другари ЦК на БКП възстанови доверието на пълноправни членове, взе мерки да им се окаже необходимата материална помощ и да се създадат условия всеки от тях, според силите си, да участва в социалистическото изграждане на страната.

Мнозина от реабилитираните другари бяха изпратени в почивни станции и балнеосанаториуми за укрепване на здравето, а нуждаещите се бяха осигурени с квартири. На другарите Иван Стефанов, Петко Кунин, Никола Павлов, Борис Христов и др. бяха отпуснати еднократни помощи в размер по 20 000 лева.

Всички бяха настанени на подходяща работа. Например др. Петко Кунин стана завеждащ секция в Икономическия институт при БАН, беше му отпусната народна пенсия. На др. Иван Стефанов бяха възстановени правата на академик. Другарят Иван¹ Христов бе изпратен за търговски представител в Берлин и т.н. На Министерството на финансите и държавния контрол бе дадено указание, съгласно законите, да удовлетворява молбите им за връщане или изплащане на конфискуваните имоти, вещи, вземания от държавата и пр. През април 1957 г. излезе разпореждане на Министерския съвет, с което на посочените другари се признава времето,

прекарано в затвора, за трудов стаж в категорията, в която са били преди задържането им. Това значително ги облекчава при пенсионирането.

След всички тези мерки и породени грижи на ЦК на БКП би следвало да се очаква, че другарите, реабилитирани по делото Трайчо Костов, ще оценят трезво, от партийни позиции, помощта, която им се оказва и своите лични интереси ще подчинят на интересите на партията и народа, няма да се подадат на дребнави чувства и пазарлъци. Би следвало да се очаква, че те ще разберат правилно линията на партията за преодоляване последиците от култа към личността и без да се ровят в миналото ще посветят своите сили за по-нататъшното изграждане на социализма в страната.

Но не така постъпват една част от реабилитираните другари. В Политбюро има сведения, от които се вижда, че другарите Иван Стефанов, Петко Кунин, Никола Павлов, Иван Гевренов, Борис Христов, Никола Говедарски, Цоню Цончев, Иван Тутев, Иван Калушев, Васил Ивановски, проф. Михаил Герасимов и Манол Кушев още не са оценили правилно решенията на Априлския и Септемврийския пленум на ЦК на БКП и мероприятията, които провежда партията за тяхното осъществяване. През м. септември м.г. същите другари подават масово молби до Министерството на финансите и държавния контрол, в които предявяват явно незаконни искания. Така др. Иван Стефанов, който получи значителна еднократна помощ, настанен е на добре платена работа, на когото бе създадена възможност да се пенсионира като министър, в молбата си иска допълнително обезщетение за времето, прекарано от него в затвора, да му се изплатят разноските, направени от близките му във връзка с посещения в затвора и други подобни или да му се заплатят незаконно от държавата около над 50 000 лева.

Иван Гевренов иска на него и на негови близки да се изплатят също така без законно основание обезщетения около 120 000 лева. Др. Борис Христов, сега търговски представител в Берлин, чиято месечна заплата в марки, превърната в левове, се равнява на 9000 лева, е предявил претенции пътниче и дневните пари при отзоваването му от Москва през 1949 г., които след реабилитацията са му изплатени 100:1, както гласи 405-то постановление на ЦК и МС относно паричната реформа, да му се изплатят 100:4. Нещо повече, молбата със своите искания др. Борис Христов е подал чрез пълномощник. Почти всички другари, които са подали молби до Министерството на финансите и държавния контрол, искат вземанията им от онова време, произтичащи от заплати, командировки, конфискувани влогове, ценни книжа и др., сега при изплащането им да се преизчислят 100:4, а не 100:1, както гласи 405-то постановление. Някои от тях искат да им се върнат вратовръзки, носни кърпички, запалки, самобръсначки и други подобни предмети. А др. Петко Кунин поиска и му се заплати от ЦК на БКП сумата 3 000 лева за канапе, което струва на пазара около 1650 лева.

Няма никакво съмнение, че тези другари познават законите в страната, разбират ясно неоснователността на своите претенции, но въпреки това най-настойчиво ги предявяват по различни поводи и пред различни инстанции. Съдържанието на молбите, еднаквите претенции, изложени в тях, начинът и краткият срок, в който те са подадени, показват, че посочените другари поддържат помежду си организирано извънпартийни връзки, че техният партийен морал е сериозно принизен.

От изложените дотук факти законно се поставя въпросът: какви цели преследват другарите Иван Стефанов, Петко Кунин, Иван Гевренов, Никола Павлов, Борис Христов, проф. Михаил Герасимов и останалите другари с тези свои действия. Съвсем очевидно е, че тяхното поведение обективно е насочено срещу партийното единство и изразява несъгласие с партийните решения.

Като изхожда от изнесените факти за недостойното поведение на някои от реабилитираните другари, Политбюро на ЦК на БКП

РЕШИ:

1. Осъжда държанието на другарите Иван Стефанов, Петко Кунин, Никола Павлов, Иван Гевренов, Борис Христов, Никола Говедарски, Цоню Цончев, Иван Тутев, Иван Калушев, Васил Ивановски, проф. Михаил Герасимов и Манол Кушев и го оценява като несъвместимо с партийния морал, като проява на несъгласие с партийните решения, като действие, насочено против единството на партията.

2. Препоръча на първичните партийни организации, в които членуват горепосочените другари, да се занимаят с тяхното поведение и да вземат отношение по него.

3. Счита за целесъобразно др. Борис Христов да бъде върнат на работа в страната.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 3545, л. 1, 7–11. Оригинал. Машинопис.

¹ Става дума за Борис Христов.

№ 61

Докладна записка от Рубен Аврамов, зав.-отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП, до Политбюро с предложение да бъде реабилитиран Александър Жендов и решение на Политбюро за реабилитацията

София, 1 март 1958 г.

До Политбюро на ЦК на БКП

Отдел „Наука, образование и изкуство“ предлага на Политбюро на ЦК на БКП да вземе решение за пълното реабилитиране на художника Александър Жендов като включително и се отмени изключването му от партията.

Александър Жендов е един от най-големите наши художници, чийто живот и творчество са били отдадени изцяло на партията. Непрекъснато е партиен член от 1924 г. насетне до изключването му от партията през 1950 г. Художественото си образование получава в София и Берлин, а завършва в Москва (Висшия художествен институт). Бил е много близък другар и приятел на Хр. Смирненски. Редовно е сътрудничел с карикатури и други материали в изданията на партията „Червен смях“, „Жупел“, „Поглед“ и др., както и в партийни издания в Германия – „Роте фане“, „Кнюпел“ и др., участвал е с карикатури в съветското списание „Красная нива“. Самият той е бил редактор на партийни издания – в. „Жупел“ – 1932 г., в. „Поглед“ – 1933–1934 г. (до спирането му) и др.

По поръчение на партията и нейния Централен комитет, участва активно в партийното ръководство и работа сред нашите художници. Така, той е един от основателите на дружеството на новите художници¹ през 1931 г. и е пръв негов председател. През 1944 г. е председател на Съюза на българските художници, уредник е на изложбата „Фронт и тил“ през 1945 г., редактор е на сп. „Изкуство“ през 1949-1950 г. и т.н.

Поводът за изключването на Ал. Жендов от партията е едно писмо, което той отправя тогава като партиен член до секретаря на ЦК, др. Вълко Червенков. В това свое писмо, ако се съди по цитатите, дадени от него в речта на др. Вълко Червенков от 26 май 1950 г. „За партията или против партията в изобразителното изкуство“, Ал. Жендов е изразил с тревога своето мнение за тогавашното състояние на изобразителното изкуство у нас и как на практика се осъществява партийното ръководство от страна на някои сътрудници на ЦК и Комитета за наука, изкуство и култура. От същите тези цитати личи, че Ал. Жендов тогава по редица въпроси е имал неправилно, невярно отношение. Но вместо да се разкритикува другарски

за това и се изслушат и неговите обяснения, той бива повикан от др. В. Червенков и пред актив от партийни културни дейци е обявен за изразител на класовия враг в средите на художниците. След това се организира неговото изключване в партийната организация на художниците като дълго време около негови приятели и по-близки художници като Н. Шмиргела, Стою Тодоров, М. Цончева, Н. Мирчев и др. се създава атмосфера на недоверие като жендовисти. Въпреки нееднократните сигнали, не се пресичат дезорганизаторските и разцепническите действия на художници като Петър Славов, Асен Димитров и др. Всичко това тровеше години наред атмосферата в средата на художниците.

Самият Ал. Жендов, по личното нареждане на др. В. Червенков, беше отстранен от всички заемани от него постове, забрани му се да сътрудничи в нашия печат, изключен бе от Съюза на художниците, лишен от работа. Така и си отиде Ал. Жендов, сломен физически и духовно, дълбоко огорчен на 29 октомври 1953 г.

Смятаме, че пълното реабилитиране на Ал. Жендов е крайно наложително. То ще се посрещне с облекчение и радост както от близките на Ал. Жендов, така и от нашите художници и цялата ни културна общественост.

Считаме също, че следва да се препоръча на Съюза на българските художници, при подходящ случай, да уреди посмъртна изложба на Ал. Жендов, а издателството „Български художник“ да издаде монография и албум за творчеството на художника.

Смятаме за целесъобразно това решение на Политбюро да бъде разяснено на открито партийно събрание на художниците от секретар на ЦК.

Зав.-отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП:

(Р. Аврамов)

РЕШЕНИЕ „А“ № 159
НА ПОЛИТБЮРО НА ЦК НА БКП
ОТ 21 юни 1958 г.²

Политбюро на ЦК на БКП, след като се запозна с обстоятелствата и причините за изключването на видния наш художник Александър Жендов от партията, намира че той беше неправилно изключен от редовете на партията през 1950 г.

Политбюро на ЦК на БКП решава:

1. Реабилитира напълно Александър Жендов. Отменя като неправилно неговото изключване от редовете на партията през 1950 г.

2. Препоръчва на Съюза на българските художници:

а) да уреди във връзка с годишнината от рождението а Александър Жендов посмъртна изложба от творби на художника;

б) съюзното издателство „Български художник“ да издаде албум и монография за Александър Жендов.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 3645, л. 62–63, 1–4. Оригинал. Машинопис.

¹ Обединение, създадено през 1931 г., поставило си за цел да обвърже изкуството с действителността, проблемите на обикновените хора. Сред основателите му са Иван Фунев, Васка Емануилова, Мара Георгиева, Стоян Венев, Стоян Сотиров, Иван Ненов, Бенчо Обрешков, Любомир Далчев и др. Голяма част от членовете му след 1944 г. попадат под етикета „формалисти“ и задълго нямат възможност за изява.

² Бележка отстранена на проекторешението: (л. 65) „Решително възразявам срещу изложението на Р. Аврамов, което Не отговаря на истината по случая с Жендов. Смятам, че въпросът следва да се разгледа в ПБ, а не да се решава на подпис. 31.3.1958 г.: Подпис: В. Червенков.“

№ 62

Секретно разпореждане № 1503 на Министерския съвет за коригиране на Указ № 690 от 1948 г. за уволнението на о.з. генерал-лейтенант Кирил Николов Станчев

София, 24 август 1960 г.

По доклад № 0595 от 13 август 1960 г.

на министъра на народната отбрана

Вх. № С-10-25

Министерският съвет разпорежда:

Предлага на Президиума на Народното събрание да измени указ № 690 от 21.04.1948 г., като мотивът за уволнението на о.з. генерал-лейтенант Кирил Николов Станчев – „За груби фашистки прояви“ се замени с – „по разпореждане – във връзка със съкращенията във войската“.

След изменението на указа да бъде възстановена пенсията за прослужено време на о.з. генерал-лейтенант Кирил Николов Станчев, считано от 01.01.1960 г.

Председател на Министерския съвет:

Зам.-председател на Министерския съвет:

Член на бюрото на Министерския съвет:

Секретар на Министерския съвет:

ЦДА, ф. 136, оп. 83, а.е. 825, л. 1. Оригинал. Машинопис.

№ 63

**Доклад на Годор Живков с предложение
да бъдат реабилитирани българските политемигранти
в СССР и партийните кадри в страната**

София, 17 юли 1962 г.

До
Политбюро на ЦК на БКП

Другари,

Утвърдената от Политбюро на ЦК на БКП комисия в състав: Т. Живков – председател, и членове Б. Българанов, Е. Стайков, Д. Димов, Б. Велчев, Д. Дичев и Д. Диков, със задача да прегледа материалите, свързани с неоснователни и незаконни рересии върху дейци на партията и държавата през периода на култа към личността, след като обстойно проучи тези материали, смята, че с оглед да се доведат докрай решенията на Априлския и Ноемврийския пленум на ЦК на БКП, е необходимо:

1. Да се реабилитират напълно всички български политемигранти в Съветския съюз и партийните кадри в страната, които през периода на култа към личността бяха подложени на репресии. При реабилитирането им да се вземат предвид положението и постовете, които те са имали до момента на арестуването им, да им се издават съответни документи за активни борци против фашизма и капитализма, за пенсии, за уреждане на почивки и лечение и пр. Това положение следва да се има предвид и при написването историята на партията, историята на отделни партийни организации, при устройване на изложби и музеи, свързани с историята на партията, при публикуване на други документи – решения на партийни конгреси, конференции и пленуми, спомени, мемоари и пр., като в тях се възстанови историческата правда.

2. Материалите, които се съдържат в делата на подложени на репресии през периода на култа към личността партийни и държавни кадри и представляват ценност за историята, да се приберат, запечатат и съхраняват в Централния комитет на партията. Те могат да се ползват само с изрично решение на Политбюро на ЦК на БКП. Личните документи на другарите да се върнат. Всички други неверни и клеветнически материали от делата на подложени на репресии партийни и държавни кадри да се унищожат.

3. Неверни и клеветнически материали, които са събирани през периода на култа към личността и се съдържат в делата на партийни и държавни кадри, следва също да се унищожат.

4. Да се възложи на отдел „Партийни и младежки органи“ на ЦК на БКП и на Контролната комисия на ЦК на БКП в едногодишен срок да прегледат материалите от обследване на партийни комитети и други органи през периода на култа към личността, да се очистят тези материали от клеветите и да се възстанови истината.

5. За настоящето решение на Политбюро на ЦК на БКП да се информира партийният актив.

ЦДА ф. 1Б, оп. 6, а.е. 4879, л. 2–3, 25–27. Оригинал. Машинопис.

ПОДНОВЯВАНЕ НА РЕПРЕСИИТЕ СЛЕД 1956 Г.

№ 64

Инструкция до окръжните началници на МВР в страната за повишаване на бдителността и обезпечаването на вражеския контингент във връзка със събитията в Полша и Унгария и предстоящото честване на ВОСР

София, 29 октомври 1956 г.

Другари,

Във връзка със събитията в Полша и Унгария и предстоящото честване на Великата октомврийска социалистическа революция вражеските елементи в страната се активизират. Някои от тях коментират тези събития и приканват към подобна дейност и в нашата страна, като се стремят за своите престъпни цели да използват и известни затруднения във връзка със снабдяването с хляб, по някои нередности в предприятията, ТКЗС и други такива, по които има недоволство сред трудещите се.

За пресичане на всякакви опити за вражеска дейност против народната власт и партията необходимо е целият състав на ДС и НМ да се мобилизира за изпълнение на поставените му задачи, да се повиши бдителността и активизира работата на всички поделения и служители. Най-важната задача е да се обезпечи ежедневно агентурно и друго наблюдение на вражеския контингент, за да може своевременно да се узнават неговите замисли. Всички стари и нови сигнали за наличие на вражески и заговорнически групи и организации трябва бързо да се проверяват.

Да се осигури активно наблюдение на бившите лидери на буржоазните партии, на опозиционните земеделци, на деятелите на фашистките организации и фашистката власт, на царските офицери и бившите полицаи, на анархистите и други бивши хора и вражески елементи.

Особено внимание да се обърне на вражеските елементи и вражеските прояви сред младежта, сред студентите и учащите се и другите среди на интелигенцията, които стоят на неправилни и по същество антипартийни позиции.

Най-сериозно да се наблюдават излезлите от затвора вражески елементи.

Да се установят и вземат бързи мерки спрямо вражеските елементи в промишлеността, транспорта и селското стопанство, които се опитват да провокират населението към открита вражеска дейност.

Агентурата по всички линии да се използва за изясняване на тези въпроси. Ако е необходимо може да се установи връзка и с някои снети в архива честни секретни сътрудници, а също така да се създадат и доверителни връзки с някои лоялно настроени граждани. С агентурата да се провеждат чести срещи. Сред някои обекти, в зависимост от положението, чрез агентурата да се провежда разколебаване и предотвратяване на вражеската дейност, без да се разконспирира агентурата. В такива случаи тя може да изказва свои мнения, че моментът още не е подходящ за действие, че не бива да се действа понеже властта е силна; че у нас положението не е като в Унгария и че ще бъдат ударени и разгромени и пр.

Да се обърне внимание на сигналите за незаконно притежаване на оръжие, а също така на охраната на складовете и другите места, където има оръжие, като ДОСО и другаде.

За породили се отрицателни отношения следствие нередности по заплатите, нормите, възнагражденията, организационното преустройство, лошите битови условия, нарушението по снабдяването с хляб и други, които създават недоволство и биха могли да се използват от врага, своевременно да се уведомяват партийните органи за вземане на мерки и да се информира министерството.

Да се информира своевременно ръководството на министерството и се вземат мерки при евентуално концентриране на вражески елементи в отделни райони или тяхно придвижване към София или други по-големи градове в страната. Също така да се вземат мерки за охрана на предприятията, учреденията, складове, МТС, ТКЗС и ДЗС. За целта да се използват и възможностите на групите за съдействие.

Най-сериозно внимание да се обърне на проверката на сигналите за наличие на изменници на Родината с оглед на тяхното залавяне и обезвреждане. На редица места по тези сигнали не се работи достатъчно активно.

Не бива да се подценяват възможностите на врага, който в последните години на много места се ориентира да не създава формално организации, но даваше указание да се поддържат връзките и духа на техните хора, които в даден момент да бъдат готови за действие. Това положение врагът бързо би могъл да използва за създаване на организации, ако не се вземат мерки от наша страна. Затова всички получени сигнали трябва бързо да се проверяват като работата по тях се взема на контрол от ръководството.

Да се разработят специални планове и мероприятия във връзка със събранията и манифестациите по случай честването на Великата октомврийска революция, като не се позволи на врага да ги използва за провеждане на провокации.

На някои места се увеличи разпръскването на листовки и други мате-

риали, увеличени са пожарите и други опити за диверсионна дейност, по която дейност невинаги се реагира бързо от нашите органи.

Срещу вражеските прояви да се реагира оперативно.

По всички тези въпроси веднага – ежедневно, да се информира ръководството на министерството по радиото, чрез куриери или по друг начин.

Министър на вътрешните работи:
Генерал-полковник: (п) Г. Цанков

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3780, л. 1-3. Оригинал. Машинопис.

№ 65

**Докладна записка от директора на Народната милиция
ген.-майор Никола Цачев до министъра на МВР
ген.-полк. Георги Цанков за ограничаването
на пропускателния режим по границите на НРБ**

София, 3 ноември 1956 г.

Другарю министър,

Поради усложнилото се международно положение в някои части на света, по вина на империалистите,

Предлагам:

1) За сега да се издават паспорти на български граждани за заминаване зад граница по свои лични работи, само при наличието на особено важни и неотложни причини.

Задгранични паспорти да се издават на български граждани, когато ще пътуват по организиран път в състав на делегации или по отделно, натоварени и командировани за изпълнението на държавни и обществени задачи.

2) Входни и транзитни визи на чужди граждани от капиталистическите страни за пребиваване и преминаване през нашата страна да се издават от българските дипломатически представителства, след предварително съгласие на Министерство на вътрешните работи.

3) Престоят на транзитно преминаващите граждани от капиталистическите страни да бъде до 48 часа.

Директор на Народната милиция:
Генерал-майор: (п) Н. Цачев

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3780, л. 5. Оригинал. Машинопис.

№ 66

Реч на Тодор Живков на Съвещанието на партийния и служебния актив на МВР във връзка със събитията в Полша, Унгария и Близкия Изток

София, 5 ноември 1956 г.

Др. ТОДОР ЖИВКОВ: Другари и другарки, другарят Югов подробно засегна въпросите, правилно ги засегна и добре ги засегна. Въпреки това, позволете ми да се спра на някои само неща и понеже са важни, смятам, че няма да сгрешим, ако ги повторим.

Сега, в светлината на събитията, които станаха в Унгария ние се убеждаваме още един път колко правилни и мъдри са решенията на Априлския и Септемврийския¹ пленум на БКП, състояли се тази година и което е особено важно, другари, че огромна част от партийните членове заставаха зад Централния комитет, одобриха тия решения. И това е голямата заслуга на нашата партия пред страната и пред международното революционно работническо движение. Сега, другари, събитията сварват нашата партия единна, сплотена от Политбюро и Централния комитет до последната първична организация, напълно готова да смаже всеки контрареволюционен опит в нашата страна. (Бурни ръкопляскания.)

Другари, ние сме комунисти-революционери и би било от наша страна отстъпление и измяна на делото, ако в тия времена ние не изпълним до край нашия дълг. Няма никакво основание за паника, обаче ние следва да вземем мерки по всички линии, така че да не позволим никакви изненади в нашата страна. Към това са насочени сега усилията на нашата партия. Ние не можем да си представим нито за момент някаква демокрация у нас без органите на пролетарската диктатура. (Ръкопляскания.) Следователно сега цялата служебна и партийно-политическа работа в органите на милицията и ДС трябва да бъде насочена към пълна мобилизация и готовност

за действие при всеки опит да се посегне върху нашата Народна република България. (Бурни ръкопляскания.)

Другари, тия дни някъде се опитваха да обезоръжават милиционери. Оръжието е дадено на служителите на органите на милицията и ДС, за да действат с него непоколебимо срещу всеки контрареволуционен опит (Продължителни ръкопляскания и ура.) Милицията и органите на ДС не са апостол Павел и всички кучета, които се опитат да хапят – тоягата. (Ръкопляскания.)

Дочух, че тая сутрин няколко души сте прибрали. Правилно сте постъпили, другари. (Ръкопляскания.) Нека по три пъти на нощ да се стряскат враговете на нашия народ. (Ръкопляскания.)

Другари, сега е необходимо пълно единство и сплотеност на цялата наша партия. Всеки опит сега да се подкопава партийното единство е опасен. Ние сме дълбоко убедени и сега виждаме, че огромната част от нашите партийни членове застава решително на своя боеви пост. Иначе не може да бъде. Нашата партия е стара, героична партия. Ние знаехме, другари, когато Централният комитет реши да се даде решителен отпор на нездравите прояви в нашата партия във връзка с решенията на Априлския пленум, че това е нож с две остриета, че ще има хора, които ще надигнат глас и ще кажат: „Какво правите, задушавате критиката, катинари поставяте на устата“. Но ЦК изхождаше не от желанията и настроенията на отделните обидени хора в нашата партия, лекомислените хора и враговете на нашата партия, а от коренните интереси на партията, на работническата класа в страната и на международното революционно движение. Очевидно е, че ако и в тая обстановка и след всичко това, което стана, някои елементи в нашата партия продължават да разбиват партийното единство, такива хора, другари, нямат място в нашата партия и решително трябва да се изключват от нейните редове. (Ръкопляскания.)

Както не един път подчерта др. Югов в своето изказване ние, сме силни, другари, когато съчетаваме в борбата срещу класовия враг всички родове оръжие. Това, че ние мобилизираме органите на пролетарската диктатура и те действат непоколебимо, това е правилно. Но ако всичко това не съчетаем с масово-политическата работа, с връзките с масите, то очевидно тия мероприятия могат някъде да увиснат във въздуха. Следователно ако ние резюмираме накратко какъв трябва да бъде отговорът на това, което стана в Унгария, и това, което става в Египет², и на опитите на международната реакция в подобни бунтове.

Първо – всенародна бдителност и готовност за действие.

Второ – масово социалистическо съревнование за изпълнение и преизпълнение на производствените планове, откъдето ще дойдат и нашите възможности за подобряване положението на трудещите се.

Другари, ние виждаме сега колко много се опитват да залагат на анти-

съветски настроения. Фактически контрареволуционният бунт в Унгария мина под знака на антисъветски настроения и трябва открито да кажем тук успеха да създадат един шовинистичен бяс в Унгария.

Разбира се, положението у нас не е както в Унгария. У нас има традиционна дружба с Русия, дружба със съветските народи и как можем ние, другари, да си представим, че можем да живеем, да съществуваме и да се развиваме като социалистическа страна без Съветския съюз. Това е немислимо, невъзможно е за нас. За 24 часа нас ще ни задушат и унищожат. Това е съвсем понятно и ако сега някои се опитват да лавират между капиталистическите страни, това не е защото е правилна тяхната линия на неутралитет и лавиране, а защото съществува Съветски съюз.

Във връзка с провеждането на решенията на нашия Априлски пленум имаше отделни антисъветски изказвания в нашата собствена партия. Аз искам да кажа за едно друго явление в нашата партия. Много се приказва за съветския опит, за прилагането на тоя опит у нас. Кое е вярното, другари. Ние не следва механически да прилагаме съветския опит и затова са ни предупреждавали не един път съветските другари и в миналото и сега, че трябва да се съобразяваме с нашите особености. И това ние виждаме. Там където сме се съобразили с нашите собствени условия резултатите са по-удовлетворителни, но от световно историческия опит на съветските народи за построяването на социализма ние ще се учим. От американските агресори на социализъм ние няма да се учим. (Продължителни ръкопляскания.)

Не знам, другари, какви ще ни наричат нас, българските комунисти. Някои ни окачествяват като сталинисти. Не е важно това. Важното е, че българските комунисти са били и ще бъдат до смърт верни на Съветския съюз. (Продължителни ръкопляскания и скандиране „вечна дружба“.)

Другари, сега ще почувствуват още един път враговете на нашата страна, и вътрешни и външни, че хазяин в нашата страна сега и на вечни времена е работническата класа начело с БКП! (Продължителни ръкопляскания.)

Впрочем, горе главата, другари!

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3686, л. 32-34. Оригинал. Машинопис.

¹ Проведен на 6 и 7 септември 1956 г. Отчита „първите положителни резултати от решенията на Априлския пленум“. Отхвърля като несъстоятелни и измислени обвиненията към осъдените лица по делото на Трайчо Костов и свързаните с него процеси, като предлага пълна съдебна реабилитация на осъдените. Направено е последно предупреждение на Добри Терпешев за „грубо нарушаване на партийната дисциплина и морал“.

² На 26 юли 1956 г. в Александрия президентът на Египет Гамал Абдел Насър обявява национализирането на Суецката компания, респективно на Суецкия канал. Провеждат се дипломатически преговори, като паралелно с тях Израел, Франция и Великобритания се готвят за военен сблъсък, който започва на 30 октомври и продължава до 7 ноември с.г. Военните действия са прекратени след като САЩ се обявява срещу действията на Франция и Великобритания, а СССР заплашва да се намеси в конфликта на страната на Египет.

**Заповед на вътрешния министър
ген.-полковник Георги Цанков до окръжните
и околийските началници на МВР, началниците на II, III,
V и VII управления ДС, I и IX отдели ДС и V отдел на УВ¹,
относно съставянето на списъци в 10-дневен срок
на всички вражески елементи в страната с цел
задържането на последните при необходимост²**

София, 14 ноември 1956 г.

Другари,

Събитията в Полша, Унгария и Близкия Изток, които доведоха до активизиране на вражеските елементи и засилиха апетитите на някои врагове и буржоазни елементи за реставрация на капитализма в нашата страна изискват от органите на ДС да засилят до максимум своята революционна бдителност и активност в наблюдението на вражеското подполие в страната.

Пред органите на ДС сега с особена сериозност стои задачата, поставена им от ЦК на партията, при всички условия и обстоятелства да осигуряват спокойствието и безопасността на трудещите се в Народна република България и да бъдат готови да смажат още в зародиш всеки контрареволуционен опит, насочен против народната власт, против придобивките на трудещите се в нашата страна.

В тая връзка, преди известно време, органите на Държавна сигурност проведоха операция като задържаха една част от най-активните вражески елементи в страната, имащи широки връзки сред враговете и способни за контрареволуционна дейност, която операция от една страна повиши самочувствието на трудещите се, а от друга внесе респект сред известна част от вражеските елементи.

Тя показва обаче и редица недостатъци в работата на органите на ДС. В много поделения на ДС няма нужната подготвеност за бързото и внезапно обезвреждане на действителните врагове. Не са обработени материалите за някои вражески елементи, предложенията се правят на стари материали, или на непроверени агентурни данни, пишат се общи неща, даже се правят шаблонни справки, без да се знае за някои от тях какво е сегашното им отношение към народната власт и последните международни събития, за да сме сигурни, че действително задържаме такива лица, които със своето минало и настояще поведение са способни за най-остра вражеска дейност и представляват сериозна опасност за сигурността на страната.

Проведената операция показва също така, че отчетността в някои поделения на Държавна сигурност е в занемарено състояние, защото една

седмица след провеждането ѝ някои от поделенията на ДС не можаха да дадат точни данни за резултатите от същата.

Трябва да се знае от всички служители на ДС, че задържането на тези врагове на народната власт не бива в никакъв случай да внася каквото и да било самоуспокоение в нашите редове. Вражеската дейност не престава. Редица врагове, които са годни да развиват, а някои и развиват активна вражеска дейност, още не са обезвредени.

Затова наред със сериозните изводи, които трябва да направят началниците на всяко поделение на ДС във връзка с допуснатите слабости по проведената операция, трябва да се вземат и най-сериозни мерки, за да не се допусне в никакъв случай органите на ДС да бъдат изненадани от врага.

С цел органите на ДС да имат готовност при необходимост да обезвредят бързо врага в нашата страна, НАРЕЖДАМ да се направи следното:

1. В десетдневен срок да се съставят списъци за всички вражески елементи в страната, които в настоящия момент развиват някаква вражеска дейност, или не са се разоръжили и са способни при усложнена обстановка на остра вражеска дейност, за която органите на ДС трябва да бъдат в готовност при заповед от ръководството на МВР веднага да ги задържат.

Списъците с кратки установъчни и характеризиращи обектите данни да се категоризират в зависимост от вражеската им дейност и обществено-политическата опасност, която те представляват, така че на първо време да се вземат най-опасните.

Особено внимание трябва да се обърне на това, в тези списъци, да не попаднат честни трудещи се граждани, които са изразили недоволството си от някои неприятели в страната, или честни и предани на народната власт граждани, които временно са попаднали под влиянието на врагове, или пък такива лица, които в миналото са стояли на вражески позиции, но сега са застанали на позициите на народната власт.

2. Заедно със списъците за всяко едно от лицата трябва да бъде изработена справка, в която ясно и конкретно да бъде посочено защо се предлага да бъде задържано то. Справката трябва да съдържа в основни линии следните данни:

- а) трите имена;
- б) кога и къде е родено лицето;
- в) произход и социално положение сега;
- г) политическа принадлежност в миналото и сега;
- д) семейно положение (жена, деца, работят ли нещо същите и какво);
- е) образование и професия;
- ж) каква дейност е имал преди 9 септември 1944 г.;
- з) каква дейност е имал след 9 септември 1944 г.;
- и) какви данни има за настояща вражеска дейност.

Справките да бъдат изготвени в 4 екземпляра – един екземпляр за оперативния работник, един – за околийското управление на МВР, един – за окръжното управление и един – за съответното управление в министерството. В Министерството на вътрешните работи списъците да се изпратят от окръжното управление, което да даде и своето мнение по тях.

В тях непременно трябва да бъдат посочени точните данни и източниците, от които са получени данните.

Лицата в списъците да се групират по линии, като се започне с тези от града, а след това от селата за всяка линия.

3. Заедно с изготвянето на списъците и справките всяко околийско и окръжно управление трябва да разработи подробен план за това, как при нужда, когато се наложи от обстановката и след получаване заповед от ръководството на министерството, ще стане най-ефикасно задържането на посочените в списъците вражески елементи, от кого ще се задържат и пр., като се предвиди всичко необходимо за най-правилното провеждане на операцията.

В плана трябва да се предвиди въпросът за щателен инструктаж на оперативните работници, които ще участват в операцията, с оглед да се засили тяхната бдителност и за вземане мерки срещу евентуална съпротива.

Да не се пропусне и да се напомни на ОР, че при арестите трябва да се извършва щателен обиск.

Също така да се обърне сериозно внимание и се предвиди следствието на всички задържани да се провежда бързо, като особено внимание се обръща на сигналите за наличие на организация, за изменници, за наличие на оръжие, за останали незасегнати от нашите мероприятия и на свобода вражески елементи и пр.

4. За да се проведат успешно операциите, когато това се заповяда, е необходимо още от сега да се набележат мероприятия за засилване на агентурната работа и наблюдение на вражеския контингент.

Трябва да се вземат всички необходими мерки за недопускане на враговете и престъпниците да минават в нелегалност.

5. С оглед да не бъде разшифрована агентурата, при задържане на набелязаните обекти, и за да може същата да се използва за работа по-нататък, е необходимо още от сега всички оперативни работници и началници да помислят и вземат мерки за нейното легендиране и зашифровка при заповед за арести, като се има предвид, че преобладаващата част от нея трябва да остане на свобода и се използва за разкриване на вражеските замисли, а друга част от агентурата трябва да бъде предвидена за задържане заедно с обектите, за да може да ги разработва в арестите и затворите, или лагерите. Трета част от агентурата трябва да бъде предвидена за минаване в „нелегално“ или в „полулегално“ положение, за разкриване

и залавяне на евентуално минали в нелегалност обекти, или на такива, прехвърлени през границата. Да се предвидят и други мерки за зашифровка на агентурата, която е подозирана от враговете. За целта трябва да бъдат разработени подходящи комбинации и легендировки.

6. Работата по изготвянето на списъците, справките и планове за обезвреждане на враговете в никакъв случай не трябва да отслабва агентурно-оперативната работа на оперативните работници. Настоящата обстановка изисква да се провеждат чести срещи с агентурата, бързо да се изясняват получените сигнали и да се вземат всички мерки, за да не се допуска враговете да провеждат безнаказано своята дейност.

7. Необходимо е и за в бъдеще да се провежда разложителна работа сред вражеските елементи и за изолиране на злостните врагове. Това може да става със следните мероприятия:

а) чрез агентурата – която в един случай може да предпазва обектите от извършване на вражески актове, а в друг случай да ги убеждава в силата и непобедимостта на народната власт;

б) чрез долагане в партията на сигнали за такива лица, попаднали под вражеско влияние, за да им се въздейства чрез партията, или организациите на ДСНМ. Тези сигнали трябва да се долагат на партийните ръководства, а те от своя страна вече ще дадат необходимите разпореждания на организациите на ДСНМ, или на административните ръководители;

в) чрез близките и родствените връзки на някои от проявяващите се лица и особено за учащите се младежи, които не са замесени още в сериозна вражеска дейност.

За такава работа трябва да се използват и излезлите с декларации за приобщаване към ОФ бивши опозиционни земеделци, някои от които, съгласувано с партията, могат да излязат със статии в печата, в които да осъдят агресията и интригите на империалистите, да засегнат необходимостта от дружбата на нашата страна със Съветския съюз и достиженията на народната власт, за необходимостта от единство на нашия трудещ се народ в борбата му срещу нашите врагове вън и вътре в страната и пр.

8. За членовете на БКП, за които се получават сигнали за вражески прояви или неправилни и нездравни изказвания, или други техни действия, да се съставят справки и да се предават веднага в окръжните и околийските комитети на партията за вземане на отношение към тях. При това, да не се допуска разшифровка на ценните и преданите агенти.

9. Обръщам най-сериозно вниманието на всички началници на подразделения върху важността на поставените в настоящето писмо задачи, подготовката на които изисква упорита и сериозна работа от всички служители на Държавна сигурност. Не трябва да се създава никаква паника, напротив, от всички действия на нашите работници трябва да лъха спокойствие,

сила и увереност в непобедимостта на народнодемократичния строй и да се стремим винаги да ударим действителните врагове.³

Ние не бива да допуснем да се изпусне нито един вражески елемент, годен и готов да се бие против народната власт, както и да не пострада нито един честен трудещ се.

Въз основа на настоящето писмо началниците да дадат необходимите указания на оперативния състав от подразделенията на ДС, които обслужват населени места, предприятия, учебни заведения и пр. и да се пази в най-строга тайна извършената работа.

Министър на вътрешните работи:
Генерал-полковник: (и) Г. Цанков

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 11, а. е. 28, л. 240-245.
Оригинал. Машинопис с ръкописни поправки.

¹ Седмо управление на ДС по действащата през 1953 г. структура на службата отговаря за охраната на правителството. От 1953 г. до 1990 г. I отдел се занимава със следствието.

² Бележка до заглавието на документа: Отменено със Заповед № 282 от 25.VI.1962 г.

³ Бележка в полето на документа: Така подготвен материалът да се държи в пълна мобилизационна готовност и способност, щото по заповед на ръководството на МВР да може незабавно да се задейства и приведе в изпълнение. До получаването на заповед за арести да се нанасят ежедневните изменения, настъпили по места, поради разселвания, премествания на друга работа, изменения в жителство и пр. на вражеските елементи и на обектите от вражеския контингент.

№ 68

Указ № 468 на Президиума на Народното събрание за правото на Народната милиция да задържа и изпраща лица в ТВО с министерско и прокурорско разрешение

София, 4 декември 1956 г.

Параграф единствен. При особено важни случаи спрямо лица, осъждани за престъпления срещу Народната република или такива, които с оглед на миналите и сегашните си антинародни прояви могат да съставляват опасност за обществения ред, спрямо рецидивисти, осъждани за престъпления против обществената и личната собственост, за разврат, подправка на документи и парични знаци, за насилие спрямо органи на властта или за хулиганство, както и спрямо лица, които нямат постоянно местожител-

ство, съзнателно отбягват да се занимават с общественополезен труд или систематически скитат из страната, Народната милиция с разрешение на министъра на вътрешните работи и с писмено съгласие на Главния прокурор на Републиката, може да взема следните мерки:

- а) принудително установяване на друго местожителство – за определен срок или за постоянно;
- б) забраняване за напускане на местожителството за определен срок;
- в) настаняване за определен срок в трудово-възпитателни общежития, ръководени от Министерството на вътрешните работи под надзора на Прокуратурата.

Срокът за престоя в трудово-възпитателното общежитие се определя от министъра на вътрешните работи и главния прокурор.

ЗАБЕЛЕЖКА: Редът в трудово-възпитателните общежития се урежда с правилник, изработен от министъра на вътрешните работи, съвместно с главния прокурор на Републиката и утвърден от Министерския съвет.

Изпълнението на настоящия указ се възлага на министъра на вътрешните работи.

Издаден в София на 4 декември 1956 г. под № 468 и подпечатан с държавния печат.

Председател на Президиума
на Народното събрание: *(п) Г. Дамянов*

Секретар на Президиума
на Народното събрание: *(п) М. Минчев*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 23, оп. 1, а. е. 96, л. 1-2. Копие. Машинопис.

№ 69

**Заповед № I-182 на зам.-министър Апостол Колчев
за отварянето на ТВО „Белене“ в изпълнение
на Постановление № 451 на МС от 3 декември 1956 г.**

София, 22 декември 1956 г.

ЗАПОВЯДВАМ:

1. Да се устрои ТРУДОВО ВЪЗПИТАТЕЛНО ОБЩЕЖИТИЕ за въдворени в района и сградата на II обект – остров Белене – за мъжете и в сградите на остров „Щурчето“¹ – за жените.

2. Да се обзаведаат трудово-възпитателните общежития – II обект и „Щурчето“ с домакински, станен и постелочен инвентар за около 2000 души от домакинския, станен и постелочен инвентар на затворническото общежитие – Белене.

3. Да се определят районите на затворническото общежитие и Трудово-възпитателното общежитие.

4. Да се определят помещенията за администрацията за ТВО – Белене.

5. Да се определи начинът на риболова, сенокоса и прибирането на сено от земеделското стопанство в района на Трудово-възпитателното общежитие.

6. Да се уредят взаимоотношенията между затворническото общежитие, Трудово-възпитателното общежитие, Народната милиция, Вътрешни и Гранични войски, като се изготви съгласуван план, относно: охраната, пропускателната система, движението в териториите на отделните общежития, охранителните периметри и зони, местата и начина за провеждане на водопоя за добитъка, залесителните мероприятия, ползването на столовете.

7. За изпълнение на посочените по-горе задачи НАЗНАЧАВАМ комисия в състав: председател – полковник ГЕОРГИ АРГИРОВ – окръжен началник МВР Плевен и членове – подполковник ПЕТЪР ВАРКОВ – зам.-началник отдел „Затвори“ МВР, майор ДОБРИ ЛЕВИЧАРОВ – зам.-началник управление „Снабдително“ МВР, подполковник ГЕЧЕВСКИ – от Войските на МВР, ст. лейт. ДЕЛЧО ЧАКЪРОВ – зам.-началник отделение ВИ-МВР, подполковник ДОЧО КОЛЕВ – началник на Затворническо общежитие Белене и полковник ГЕОРГИ КУМАНОВ – началник на ТВО – Белене.

До 28 декември 1956 г. комисията да представи предложение по поставените задачи за утвърждение.

Препис от настоящата заповед да се изпрати на отдел „Затвори“, отделение ВИ, Снабдително управление МВР, Окръжно управление МВР Плевен, Началника на Войските при МВР, началника на Затворническо общежитие Белене и началника на ТВО Белене, за сведение и изпълнение.

Заместник-министър МВР:
Генерал-майор: (п) А. Колчев

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 11, а. е. 28, л. 312-313. Оригинал. Машинопис.

¹ Остров Белица (Щуреца) има елипсовидна форма и площ от 1,5 км². Намира се източно от град Белене в Беленския канал, между българския бряг на юг и остров Белене на север.

**Строго секретна справка за проведена религиозна дейност
от въдворените в ТВО „Белене“ свещеници**

[Белене], 27 април 1957 г.

Ръководството на поделението бе сигнализирано за проведени религиозни обреди сред въдворените от православните свещеници Антон Попов, Христо Минчев и Иван Пинтев.

На 23 и 24 април 1957 г. от началник I отдел, III управление ДС¹ – Иван Димитров и лейт. Борис Митев – зам.-началник отделение ДС при поделението се проведе разследване и установи:

Възползвайки се от добрия режим, предвиден от проекто-правилника на поделението, горепосочените свещеници, без всякакво разрешение и знание на ръководството, организират и провеждат религиозен обряд на 20 април 1957 г.

На 20 април през деня свещениците се договарят, че провеждането на обряда следва да се извърши през нощта срещу 21 април в 12 часа. През деня, с изключение на анархистите, и още някои други по-възрастни и болни въдворени, всички останали са си купили свеци и се подготвят да участват в провеждането на обряда. Вечерта Драгомир Божинов – бивш търговец официално съобщава в помещението, че всички ония, които желаят могат да участват в посрещането на „Възкресение Христово“.

Поради това, че свещениците не са в едно помещение, те предварително се договарят за едновременното провеждане на обряда.

Точно в 11,30 часа заспалите се събуждат от предварително бодърстващи въдворени. В първо помещение, под ръководството на свещениците Минчев и Пинтев, се оформя хор за изпълнение на църковни песни „Христос Воскресе“. Минчев и Пинтев прочитат текстове от евангелието и призовават богомолците (бивши фашисти, полицаи, жандармеристи, михайловисти и др.) за молитва към Бога. В същото време оформеният хор стои до свещениците. Подготвена е била масичка, покрита отгоре с бяла кърпа, върху която са били нарязани яйца и козунак на дребни парчета.

Точно в 12 часа всички станали прави, запалват свеци като свещеник Минчев взема предварително изготвен от него кръст и произнася слово. Хорът изпява „Христос Воскресе“. След завършването на молитвата и песента, свещеник Минчев раздава на всички парче от яйцата и козунака.

По същото време в другото помещение, под ръководството на свещеника Антон Попов, се провежда същия обряд.

По време на разпита се установи, че подобни обряди са били провеждани и на Нова година, Бъдни вечер и Заговезни.

За горната проява свещениците Пинтев, Антон Попов и Христо Минчев, заедно с Драгомир Божинов и Иван Страхинов – подпомогнали организирането и провеждането на обряда, бяха наказани с уединяване за 24 часа. След изтърпяване на наложеното им наказание, бяха извикани отново на разпит, където същите отчетоха вината си и заявиха, че ще преустановят всякаква подобна дейност. На 26 април на вечерна проверка пред всички въдворени, те бяха публично разобличени.

Горният случай бе използван оперативно за вербовка на сътрудници, подработка на такива и провеждане на срещи.

Общ е изводът, че както свещениците, така и другите въдворени са се възползвали от известна разпуснатост в последно време и отпочнали провеждането на дейност, несъвместима с правилника за вътрешния ред.

Проведоха се редица мероприятия за затягане и укрепване дисциплината.

Поделение 0789-МВР

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 12, оп. 1, а. е. 1529, л. 1-2. Оригинал. Машинопис.

¹ I отдел на Трето управление на ДС по структурата от 1953 г. „провежда агентурно-оперативната работа сред бившите участници в реакционни, фашистки, буржоазни и други вражески партии и групи“.

№ 71

Строго секретна справка за настроенията сред въдворените контрареволуционери в поделение 0789-МВР с. Белене, Свищовско, за времето от 8 април до 20 май 1957 г.

Белене, 23 май 1957 г.

I. Бивша земеделска опозиция

От получените агентурни и други данни през отчетния период настроението, поведението и действията на бившата земеделска опозиция се заключава в коментари на външните и вътрешните политически събития, разпространяване слухове за освобождаване и преместване, водене борба помежду си за определяне отношението си към ОФ, търсене и разкриване нашата агентура, опознаване и групиране към отделните крила и пр. Незаангажирането им в трудова дейност от към края на м. април до 20 май т.г. позволи да се засилят коментарите, слуховете и групиранията.

По началните данни след бившата земеделска опозиция са се оформили три групи, които са в резултат на стари политически борби в БЗНС. Така около Стоян Божков и Страти Тодоракиев – геметовци са се групирани Рачо Домусчиев, Иван Гинчев, д-р Сиво Чопаров, Иван Титев, Димитър Сираков, д-р Емил Краев, Янко Желев, Никола Панев Филипов и др. Поведението на тази група се заключава в отстояване твърда реакционна позиция и водене борба против ония земеделци, които говорят за приобщаване към ОФ. За поведението на тази група Никола Константинов Йотов казва, че тази група е много единна и си е поставила за цел да тероризира всички земеделци, които желаят да скъсат с опозиционното си минало. Лично него са го заплашвали с бой и водят кампания за изолирането му, а също компрометирането му като наш сътрудник. Освен това същата група – казва Йотов – обещава на онези земеделци, които са засегнати от мероприятията на народната власт, че като дойдат на власт, ще им върнат земите и подвижните имущества. Опозиционерите от тази група, поради това, че Христо Стоянов публично е изявил желание за приобщаване към ОФ, го ненавиждат и го считат за предател. По данни от агент „Райко“ Рачо Домусчиев е казал, че Христо Стоянов е залязваща звезда. Акцията му да привлече към себе си някои земеделци и да се приобщи към ОФ, напълно била порицана от тях. Христо Стоянов имал опит от преди 9.09.1944 г., когато им е изменил в сондажите си с Цанков на о-в „Света Анастасия“. Нашето становище е твърдо. Ние сме за Гемето – заключил Рачо Домусчиев“. Стоян Божков също казал, че Христо Стоянов с неговите изявления се изолирал от всички земеделци.

Другата група е от гичевистите, които са се групирани около Муравиев и в която влизат: Минчо Панов, Димитър Коцев, Пенчо Йосифов, Иван Делийски, Страхил Гичев, Петър Димитров, Йосиф Петров Лалов, Марин Хаджижечев, Георги Аръкчиев, Иван Малаков, д-р Кирил Попов и др. Поведението на тази група се заключава в отстояване на твърди опозиционни позиции, изчакване на събитията и запазване от разложение собствените си кадри. По данни от агент „Райков“, Димитър Коцев е казал, че щели да подкрепят изявленията на Христо Стоянов за приобщаване, само тогава, когато видят, че има успех и бъде привлечен в управлението на страната.

Характерно за тази група е и това, че търсят начини и форми да разкрият нашата налична агентура (по данни на агент „Петров“). Не се чувства сработване и задущевност между гичевистите и геметовците около Стоян Божков.

Третата група е от земеделците опозиционери, които изказаха желание да се приобщят към ОФ. Публично са изявили желание за това. В тая група влизат: Атанас х. Попов, Спас Найденов, Крум Неврокопски, Гено Трандев, Господин Коларов, Петър Живков, Атанас Лерински, Слави поп Игнатов, Петър Русев Пейчев, Коста Славов Каракостов и др., към която

група се присъединява и Христо Николов Стоянов. Последният с публични изявления и лични разговори с опозиционерите е успял да спечели доверието почти на всички гореизброени. По данни от агент „Райков“, Спас Найденов, Атанас Лерински и Атанас Попов, въпреки че обвиняват Христо Стоянов за вдворяването им, заявяват че не могат да се откажат от Христо Стоянов, тъй като все пак бил по-искрен от всички останали опозиционни лидери. Господин Коларов е заявил пред Петър Живков и Аръкчиев, че Христо Стоянов бил искрен към партията. Крум Неврокопски също го считал за най-лоялен към ОФ, включително и Атанас Попов (по данни на Петър Живков и Аръкчиев).

След извикването на Христо Стоянов в делегация, почти всички вдворени предполагат, че извикването му е във връзка със задържането на шурей му Юри Цонев и адвокатата Асен Балжов. За задържането на последните двама жена му му писала писмо.

II. Поведението на останалите реакционни елементи

Поведението на останалите реакционни елементи, като: legioneri, анархисти, демократи, социалдемократи и други се изразява също в опознаване и сближаване, по политическа принадлежност и коментари по различни политически въпроси. В това отношение по активно се проявяват legionerите. Така например около Георги Ненов – legioner от национален мащаб, са се групирани: Филип Василев Филипков, Константин Атанасов Цанев, Стефан Цанев Балабанов, Васил Матов Крайчев, Манол Тодоров Журналов и др. В сравнение с бившите земеделски опозиционери, legionerите в действията си са по-прикрити и тактични. Никой досега не е говорил за разобличаване миналата си дейност и за приобщаване към ОФ. Сред тях досега нямаше агенти и по тая причина не сме доловили по-конкретните им замисли и намерения. Напоследък е проведено мероприятие и е поставен сред тях агент „Петър“.

Сред анархистите също се забелязва групиране. Тук център на внимание са: Стефан Иванов Котаков и Христо Колев Йорданов. Около тях се групират останалите анархисти. Известният анархист Делчо Василев от Хасково обикновено мълчи. Досега по агентурен път не са придобити данни за някои прояви от тяхна страна.

По данни на агент „Райков“ сред някои бивши фашисти се чувства по-голяма задушевност. Създадена се е групичка от Иван-Асен Василев Ранков – паисиевец, Драгомир Методиев Божинов – бивш банков директор, Петър Иванов Кьосеиванов и др. Характерно за тях е, че в резултат на изолацията им от земеделските опозиционери и другите контрареволуционни елементи, търсят начин и форми да установят политически контакт с едни или други опозиционни лидери за обща борба против партията. Така Петър Кьосеиванов казал, че в Бон се оформял антикомунистически фронт и те

тук полагали усилия да създадат на същата база добро разбирателство със земеделската опозиция. В това отношение говорили и с Муравиев и Рачо Домусчиев, но не получили особени резултати. Рачо Домусчиев им казал, че сега те (геметовците) работили за обединението на опозицията и чак след това ще разговарят с бившите фашисти (по данни от агент „Райков“).

III. Взаимоотношенията между политическите групировки

Взаимоотношенията сред всички политически групировки се изразяват в несработване, преследване, разобличаване, правене на скандали и пр. Въпреки това има отделни случаи на по-интимни разговори между отделни лидери, за които се насочва агентура за изясняването им. Така например, Коста Муравиев и легионера Васил Матов Крайчев са водили двучасов разговор (по данни на агент „Трендафил“). Муравиев и Петър Братков често се уединяват на продължителни разговори (по данни на агент „Петров“). Нито един от легионерите, анархистите, демократите и всички бивши фашисти, както и геметовците, не се сработват с Христо Стоянов и се обявяват против неговата идея и начини за обединяване на опозицията и приобщаване към ОФ (по данни от агент „Райков“).

От срещите, които проведохме с агентите: „Райков“, „Петров“, „Тошо“ и „Петър“ се установи, че въдворените контрареволуционни елементи, особено бившите земеделски опозиционери, сериозно се отпочнали действия за разкриването на нашата агентура в обекта. [...]

С оглед правилната разстановка и зашифровка на наличната агентура и за създаване условия за по-пълното наблюдение на обектите, бяха разстановани въдворените от цялата чета по бригади и помещения и бяха разбити оформилите се до сега групички, като на всеки въдворен по конкретни наши оперативни съображения беше наредено чрез администрацията на поделението, къде конкретно да спи, в коя бригада и звено.

На основание горното, ще се проведат следните мероприятия:

1. Ще се подберат и излезе с предложение за освобождаването на 5-6 земеделски опозиционери, с оглед да се окаже разложително въздействие върху останалите въдворени. Тези лица ще бъдат из средата на най-примерните, най-лоялните към ОФ и честни лица.

2. Ще се проведат мероприятия за укрепване доверието и авторитета на наличната агентура, както и за по-целесъобразното им използване за разработване на важните обекти.

Изготвил справката:
Зам.-началник отделение ДС:
Лейтенант: (n) [не се чете]

**Справка до министър Георги Цанков за охраната
и прикритието на ТВО „Белене“***София, 30 юли 1957 г.**Другарю Министър,*

Началникът на управление Вътрешни войски Ви представя доклад, относно осъществяването на войсково прикритие, охраната и състоянието на обекта с. Белене, Свищовско.

В доклада се изнася следното: В изпълнение резолюцията Ви: „Планът за охраната на обекта да се приложи, а след 6 месеца да се доложат изводи“, сложена при утвърждаване на плана в началото на годината, ръководящи офицери от управлението, отдел „Затвори“ в присъствието на окръжния началник МВР-Плевен и др. зам.-министър Мирчо Спасов, на място се запознали с охраната и състоянието на обекта и установили: Планът за обекта бил реален. От поемане на войсковото прикритие бягства на затворени и въдворени не са допуснати. Планът обаче бил разработен във връзка с охраната на обекта, като по-слабо били разработени въпросите по отбраната му.

Целесъобразно било постове № 7 и 12 да се поддържат и при нормални условия с оглед да се осигури непрекъснато наблюдение и обстрел по южния бряг на остров Персин. Същите по стария план се поддържат само при усилен вариант. В участъка на гарнизон № 1 да се учреди при нощни условия една дозорна двойка.

Определената забранена ивица (80-120 м) не навсякъде била обозначена и се допускали в нея затворници и въдворени, при което им се давала възможност да разузнават удобните подстъпи за бягство и да разкриват системата на войсковата охрана.

В забранената ивица не било предвидено изграждането на контролна следова полоса, сигнализатори и други технически средства.

Управлението на затвора и общежитието не отремонтирало наблюдателните кули и не построило междинни такива, от които периодически да се носи службата.

Сградите на гарнизоните се намирили извън забранената ивица и в близост на тях се извършвала полска работа от затворници. Необходимо било същите да се обградят с телена мрежа, за да не се допускат евентуални нападения от затворниците.

В таблицата за взаимодействието към плана не били разработени подробно въпросите по съвместните действия на войсковите поделения с другите органи на МВР за ликвидиране на десантирал противник в района на остров Персин. Във връзка с това трябвало да се предислоцира един теж-

ко-картечен взвод в батальона, в рамките на утвърдения щат на Вътрешни войски за 1957 г.

В щатовете на милицията по обектите и граничната застава не били предвидени еднотипни радиостанции, с тези на ВВ.

За осъществяване на бърз маньовър със силите на батальона по вода и суша било необходимо в щата за 1958 г. на ВВ да се предвидят два катера с екипаж и въоръжение и се построи шосеен път от понтонния мост до затвора и общежитието.

Съществуващата проводна свързка между гарнизоните на острова не била надеждна, за което затворът трябвало да достави стълбове за доустройване на полупостоянна линия. Управлението на затвора не проявявало необходимата отзивчивост при разрешаването на някои въпроси по материалната обезпеченост и оборудването на гарнизоните.

Северната част на острова не била надеждно прикритие от 20 линейна застава на 15 граничен отряд. Същата с личен състав от 20 военнослужещи прикривала участък от 18 километра.

Въдворените били настанени в неподходящи постройки, а телената ограда на затвора и общежитието не отговаряла на никакви изисквания. На прозорците липсвали решетки.

Постовете на милицията не били оборудвани със сигнализационни средства, липсвало осветление и телефонна връзка. Плановете за охрана на милицията не били обвързани с тия на ВВ и ГВ. Не се спазвали режимните мероприятия по северната част на острова, където имало плавателни съдове без контрол и охрана. Контролно-пропускателният пост на понтонния мост от северната страна се поддържал неправилно и не се осигурявал контрол.

Началникът на управление ВВ предлага:

1. С утвърждаването на плана за войсковото прикритие постове №№ 7 и 12 да се поддържат при нормални условия. Да се учреди една двусменна дозорна двойка в участъка на гарнизон № 1.

2. В срок от един месец да се обозначи с табели забранена ивица с дълбочина 30-100 м и в същата да не се допускат затворници, с изключение в района на помпената станция. В срок от 3 месеца да се оборудва контролно-следовата полоса в забранената ивица и широчина 8-12 метра.

3. Сградите на гарнизоните, милиционерските помещения и тази на граничната застава, да се обградят с телена мрежа. Прозорците на помещенията, в които се съхранява оръжие и боеприпаси, да се оборудват с решетки.

4. Управлението на затвора да преустрои наблюдателните кули и да построи междинни такива.

5. В щатовете на 20 линейна застава и милицията по обектите за 1958 г. да се включи по една радиостанция, еднотипна с тези на ВВ.

6. В щата на 4 отделен мото-стрелкови батальон за 1958 г. да се включат 2 катера с екипаж и въоръжение, а на 20 застава да се даде една моторна лодка със съответния екипаж.

В рамките на щата за т.г. на ВВ да се предислоцира един тежко картечен взвод, който да се включи в щата на батальона за 1958 г.

8. На 20 застава личният състав да се увеличи до 45-50 военнорслужещи и в срок от 2 месеца се разработи план за прикриването на североизточната и северната част на острова и прилежащите острови. Управление Гранични войски да организира взаимодействието с ГВ на НР Румъния.

9. В срок от една година управлението на затвора да построи шосеен път от понтонния мост до обектите.

10. Управлението на затвора и общежитието в срок от два месеца да обгради обектите с телена мрежа 2-3 реда. На прозорците на затворниците да се поставят решетки. Постовите на милицията да се оборудват със сигнална и телефонна мрежа и да се осигури охранно осветление. Милицията в срок от един месец да преработи плановете за охрана и отбрана и ги обвърже с тия на ВВ и 20 застава.

С докладната записка е съгласен др. зам.-министър М. Спасов.

ПРЕДЛАГАМ: Да утвърдите плана и таблицата за взаимодействието на поделенията на МВР в Белене и разрешите докладът да се разгледа в Колегиума на министерството и да се разрешат поставените въпроси.

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 2, а. е. 283, л. 1-3. Оригинал. Машинопис.

№ 73

Из доклад на отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП за нарасналата църковно-религиозна дейност и пропаганда в страната

София, 4 септември 1957 г.

Другари,

Тази година на окръжните и околийските отчетно-изборни конференции на партията, както и на пленумите на партийните комитети по идеологическата работа беше разискван с голяма загриженост въпросът за църковно-религиозната пропаганда и дейност у нас. Изнесени бяха много факти за рязко оживление на религиозната пропаганда, за нелоялни прояви на редица мести свещеници и отделни ръководни духовници, за подценяване и занемаряване на идеологическата борба срещу религиозните предразсъдъци.

Ето някои най-съществени прояви на църковно-религиозната дейност в страната:

При енорийските храмове в по-големите градове и села се изграждат православно-християнски братства със смесен, дамски или младежки хор. На много места хористите получават възнаграждение за всяка спявка от 10 до 60 лева.

В страната се изграждат църковно-братствени, а на отделни места и така наречените „подвижни библиотеки“, от които се раздават на гражданите хиляди екземпляри религиозна книжнина, изпълнена в редица случаи с най-реакционно и антисъветско съдържание. В бой 1–2 от 1 януари 1957 г. на „Църковен вестник“ е поместена дописката „Подвижна църковна библиотека“. От нея се вижда, че един енорийски свещеник от гр. Търговище е пуснал в движение 47 папки с различни църковно-богословски книжки и 26 годишни течения от списанията „Братско слово“, „Духовно възраждане“, „Вяра и живот“ и „Християнка“. Тези книжки и списания са обходили през зимния сезон 215 семейства. А по-голямата част от тези течения на църковните списания са издавани в периода на фашистката диктатура и носят печата на буржоазната реакционност и антикомунизма.

Организиран се повсеместно групи за посещение на манастири и други църковно-исторически места. В тези случаи се извършва идеологическа обработка на излетниците-поклонници, като се вземат най-ефикасни мерки за запълване времето им с религиозни беседи.

В последно време особено значение се отдава на енорийската просветна дейност. Със специално окръжно на Св. Синод е определено енорийската просветна година да започва от октомври и да завършва през май. Разпращат се до църквите методически материали и се разработват в църковния печат така наречените „Катехизически беседи“. На места се издават и специални възвания – уроци, в които се тълкуват отделни библейски текстове. Старозагорската митрополия успя да отпечата в печатница „Митю Станев“ в по 7000 екземпляра урок 9, 10 и 11 от тематичния цикъл „Божи зрънца за тебе“. В тези уроци с недомлъвки и двусмислие се подхвърлят мисли, насочващи вярващите към пренебрегване на нашите успехи в борбата за издигане материалното благосъстояние на народа. В един от тия уроци киното, театъра, цялата наша културно-просветна дейност се обявяват за празна работа, за суета. „Човек забравя себе си докато е на кино, цирк или на театърът, но още не е излязъл от там и на прага го посреща суката, която наново го сграбчва в студените си скути“.

Редица свещеници, провеждат от името на църквата открито реакционна дейност. На 30 март т. г. архимандрит Василий Трингов, произнасяйки религиозната си беседа в столичния храм „Александър Невски“, със злоба се опълчил против безбожниците. „Безбожието се дължи, заявил

той, на безнравственост и невежество. Безбожникът отрича бога, за да се спаси от съда на небесния господар, за да отстрани онзи, който може да му иска сметка за разюздания живот. Истински безумци са носителите на безбожието – както теоретическите безбожници, така и практическите безбожници, които забравят грижата за спасението на душата. Ние трябва да се отнасяме с презрение към безбожниците. Не е заслуга това, че се оказва почит на силните, на благодетелствуваните, а истинска заслуга е да се оказва почит на слабите, онеправданите и угнетените“.

Налице са някои прояви на враждебност по отношение на ТКЗС. Свещеник Димитър Сотиров от гр. Ямбол, изпращан в ТВО след 9 септември 1944 г. за вражеска дейност, при масовизирането на ТКЗС е съветвал селяни от с. Ханово отначало да се въздържат, а при голям натиск да влизат в кооперативните стопанства, като не дават инвентара си. Същият е правил предложение сам да им укрива инвентара. Свещеник Димитър Г. Райчев от с. Розово по време на контрареволуционните събития в Унгария е предупреждавал един безпартиен селянин да не се престарава много, защото и в България щяло да стане като в Унгария. На годишното събрание на ТКЗС той излязъл с листа за управителен съвет на ТКЗС, като предложил вражески и кулашки елементи, мотивирайки се, че ТКЗС не е политическа партия и ръководството трябва да се намира в ръцете на елитни стопани, свещеник Петко Иванов Банчев от гр. Казанлък е говорил през 1956 г.: „Членовете на ТКЗС са заприличали на роби – окъсани и оголени. Полошо е и от лагер сега“.

Наредица места духовенството по нереден път се стреми да отделя средства и материали за строеж на църкви, криейки това от Комитета за религиозните култове и вероизповеданията при Министерския съвет. По такъв начин е построена църквата в с. Търнене, Плевенско, а друга е започната в с. Калкас, Димитровско. Сливенският митрополит, Никодим, заедно със свещеника на с. Тополчане, е предприел акция за построяване на църква в с. Глушник. За целта те са водили преговори с управителния съвет на ТКЗС и пълномощника, като са агитирали и населението, преди известно време свещеник Антон е написал писмо до председателя на ТКЗС, че ако не се отзоват на молбата им ще разтури ТКЗС. След няколко дни без знанието на ръководителите на селото той организирал събирането на подписи от населението, като излъгал, че е взел мнението на околийския народен съвет.

Редица свещеници, стремейки се към влияние сред младежите, се опитват да внушават на религиозните родители, че единственото място за техните деца е в църквата, че само църковният брак може да донесе щастие на семейството, а такава проповед свещеник Петър Колев от с. Бъдеще, Старозагорско, казва: „Гражданският брак е незаконен, ако не се мине през църквата. Такива бракове са нетрайни, защото бог е силно обиден от

това. Младежите ги очаква нещастие – да бъдат без деца“. А свещеникът от с. Миладиновци, Старозагорско, след като е кръстил детето на партийния член Марин Д. Маринов е издал кръщелно свидетелство, в което записал детето незаконнородено. На въпроса защо го е записал така, той отговорил: „Защото родителите не са венчани в църквата“. Същият свещеник е съветвал Иванка Динена Йовчева да предупреди другаря си да не бъде толкова активен комунист. „Ще дойде ден, казал той, когато некръстените в църквата няма да се признават за българи“.

Особено характерна проява на нелоялност е фактът, че Св. Синод отпуска помощи на семействата на отявлени народни врагове из средата на духовенството. Помощите се отпускат под формата на ежемесечни пенсии и еднократни възнаграждения на жените на ликвидирани свещеници след 9 септември 1944 година, съдени от Народния съд, намиращи се в затвора и ТВО. Размерът на месечните пенсии е от 64 до 144 лева.

Въпреки съвместното решение на НС на ОФ и на Св. Синод от 1948 г. с протоколно решение № 15 от 1 юли 1952 г. Синодът забрани на свещениците да заемат нецърковни длъжности. Някои владици подхвърлиха на гонение онези свещеници, които участвуват в политико-обществените и стопанските мероприятия на народната власт. През 1953 г. Синодът е взел още по-строги мерки по отношение на свещениците, работещи в ТКЗС. Особено усърдие са проявили в тази насока Врачанският, Търновският, Старозагорският и Русенският митрополити. Русенският митрополит Михаил, за да откъсне от ТКЗС свещеник Райко Бозов от с. Щръклево, Русенско, го преместил в друго село, но последният не се съгласил и бил принуден да хвърли расото. Врачанският митрополит Паисий в края на миналата година уволнил архиерейския наместник-свещеник Димитър Кръстев от гр. Бяла Слатина, заради активната му дейност в местния комитет на мира. Търновският митрополит Софроний през 1956 г. е възбудил процес срещу свещеника Дончо Куцаров, работещ активно в българо-съветското дружество и го е преместил от Търново в едно село, което е заставило свещеника да напусне завинаги църквата.

Такова отношение към свещениците, което ограничава гарантираните им от Конституцията граждански права и им пречи да се включват активно в осъществяването на мероприятията на народната власт, внася обърканост в техните редове.

В църковния печат често се появяват враждебни материали, чрез които авторите им клеветят пряко или замаскирано народнодемократичната власт, създават строй пред верующата маса. Ето някои факти в това отношение:

През 1954 г. Синодалното книгоиздателство пусна от печат така наречения „Наръчник на мисионера“. Още първите думи на предговора са на-

поени с омраза към властта. „Живеем в дни лукави – започва този наръчник. Противниците на църквата Христова нарастват по брой и по сила, обикалят и търсят кого да глътнат. Като люти вълци не щадят стадото, сеят заблуди...“ А на стр. 71 направо се призовават християните „да бъдат разумни и да не се поддават на усилията на смутителите, които искат да ни подчинят на закона“.

В същото списание (книжка 12) от миналата година Димитър Пенев излезе с клеветническа за нашето образование статия „Религия и образование“. В нея се твърди, че с никакви закони и режими „не може да бъде унищожен и изкоренен религиозният мироглед“, че „за никое поколение на един СВОБОДЕН народ не би трябвало да липсва възможността за религиозно обучение и възпитание, че отсъствието му СЪЗДАДЕ душевно обедняване, емоционално задебеляване, притъпяване на дълбоките душевни изживявания, липса на усет за красотата...“

Освен това, в библиотеката на Духовната академия се раздават на студентите много книги с реакционно и антисъветско съдържание, а в Синодалната книжарница в София се продава отпечатаният в Пловдив „Неделник“ (второ издание, 1943 г.), в който четем „Комунистите в Русия, а преди туй в Испания, Мексико и други страни избиха в наше време хиляди свещеници и стотици хиляди други християни, с цел да унищожат християнството...“ (стр. 229).

Така чрез печата на Българската православна църква редица години вече се допускат нападки и клевети спрямо правителствената политика и народнодемократичния строй у нас. И не рядко ръководни дейци на църквата дават тон на това неприязнено отношение към държавата и провежданата от нея политика на пълна свобода на съвестта и вероизповеданията. С тези писания църквата у нас и нейното ръководство в лицето на Синода нарушава грубо чл. 78 от Конституцията на Народна република България, където ясно е казано, че се забранява използването на религията за политически цели. А тъкмо с това много усърдно се занимават напоследък редица представители на религиозния култ, служейки си за тази цел с различни средства, в това число и с печата.

Религиозните секти у нас (главно протестантските) развиват също така активна религиозно-просветна дейност. Техните свещеници (пастори) са много настойчиви, а вярващите – фанатици. Тук организацията е много по-стройна – за членове на църквата се приемат само проверени хора. Сбирките се провеждат по два-три пъти седмично и то по домовете на вярващите. Сега се чувства значително повишаване на тяхната религиозна дейност: редовно се провеждат събрания, изнасят се беседи и проповеди, вербуват се нови членове, създават се хорове, разпространява се литература и се пишат писма с религиозно съдържание, организират се събори.

Редица пастори в проповедите си явно се обявяват против партийната и правителствената политика, хулят нейните представители. Прави впечатление, че голяма част от посетителите на евангелистката църква са предимно хора, засегнати от мероприятията на народната власт – бивши легионери, бранници, уволнени офицери. В с. Каравелово, Бургаско, влиянието на евангелистите е толкова силно, че когато решат по повод на някоя религиозна дата да не се работи – никой не излиза на работа. А в гр. Бургас е образува евангелистки естраден колектив, който изнася в селата на околията безплатни естрадни вечери. Най-значителната и с редица реакционни прояви е дейността на сектите в Пловдивски, Старозагорски и Бургаски окръг.

Горните факти също така показват, че редица отговорни служители на църквата със своята дейност не съдействуват за приобщаване на низшето духовенство и верующите към политиката и мероприятията на правителството. За това явление известна вина има и Комитетът за религиозните култове и вероизповеданията при Министерския съвет, който своевременно не е осведомявал Централния комитет на партията и Министерския съвет за тези прояви и енергично и твърдо не е вземал мерки за тяхното отстраняване.

В резултат на активната религиозно църковна дейност много храмове се посещават масово. На големите християнски празници, особено на великденските, през тази година както в София, така и в редица други градове, посетителите на църквите образуват цели шествия. От друга страна процентите на църковните бракове, кръщавания и погребения от няколко години насам почти не се намаляват.

От проверката на Окръжния комитет на партията – Плевен, за влиянието на религиозната идеология се установи, че в редица среди църквата завоюва нови позиции. Ето какво се казва в информацията на комитета: „Проверени бяха също така и селата Пелово и Писарево – Плевенско; Българене и Козловец – Свищовско; Изгрев и Бряст – Никополско и др. Тези села още от преди 9 септември 1944 г. са антирелигиозно настроени села. Фактите в тези села също така показаха, че болшинството от умиращите се опяват в църквата, по-голяма част от новородените деца се кръщават и новобращните се венчават. В село Писарево, Плевенско, от 1944 г. до сега от общо 436 души умрели – 393 са опяни в църквата. От 658 новородени деца – 578 са кръстени, а от 458 граждански бракове – 201 са и църковни“.

Има доста случаи, които показват, че редица членове на Комунистическата партия все още не са се освободили от религиозните предразсъдъци, или попадат под влиянието на църковната пропаганда. Така например миналата година свещеникът от с. Поляна, Старозагорско, е успял да убеди двама комунисти да изпратят синовете си в духовната

семинария. В това село почти всички комунисти се венчават и кръщават децата си в църква. В с. Скалица, Ямболско, комунистите Вълчо Атанасов, Колю Петков и Ангел Петков ходят редовно на църковна литургия, а в с. Стралджа, партийният член Никола Тодоров е член и на църковното настоятелство.

Особено внимание отделя духовенството на работата сред младежта, вследствие на което една част от посетителите на църквите са млади хора. Особено характерно е това за селата Маломир, Стралджа, Войника, Окоп, Зимница от Старозагорски окръг, с. Белозем – Пловдивска околия, с. Брежане, Благоевградско, с. Антимово, Видинско и др.

Партийните комитети и организации не винаги се отнасят с нужното внимание към опитите за насаждане и разширяване влиянието на религиозната идеология. Наистина през последната година някои окръжни и околийски комитети на партията обсъдиха информации за влиянието на религията и църквата и набелязаха конкретни мерки за засилване на научно-атеистическата пропаганда. През лятото на тази година отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП проведе двуседмичен курс за подготовка на 70 лектори по въпросите на атеизма. Такива краткотрайни курсове бяха устроени и в някои окръжни центрове. На националното съвещание, проведено през август тази година от отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП беше изтъкната необходимостта да се води широка, целенасочена и умела борба срещу религиозно-мистичните отживелици в съзнанието на хората. Извършеното в тази насока обаче е недостатъчно. Голяма част от трудещите се не е обхваната от пропагандата на естественонаучните знания и не рядко робува на религиозните суеверия. Необходимо е освен това да се преодолее решително погрешния възглед на някои ръководни комунисти, които смятат, че не е нужно да се води идеологическа борба против религията, тъй като тя и без това щяла да изчезне от само себе си.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 692, л. 22–23 (с. 1-4). Печатно.

№ 74

**Строго секретна справка с цифрови данни за броя
на освободените затворници и въдворени в ТВО**

София, 16 септември 1957 г.

I. По затворите

Общ брой на представените затворници от комисиите, работили по затворите – 2791

от тях: частично – 1615
 с остатъка – 1176

за криминални и стопански престъпления – 2289

от тях: частично – 1316
 с остатъка – 973

за контрареволуционни престъпления – 502

от тях: частично – 299
 с остатъка – 203

2. Общ брой на помилваните – 2401

от тях: частично – 1358
 с остатъка – 1043

за криминални и стопански престъпления – 2022

от тях: частично – 1089
 с остатъка – 933

за контрареволуционни престъпления – 379

от тях: частично – 269
 с остатъка – 110

питомци – 35

от тях: частично – 8
 с остатъка – 27

3. Общ брой на представените по оперативни съображения – 206

от тях: частично – 109
 с остатъка – 97

по линия на ДС – 82
от тях: частично – 40
 с остатъка – 42

по линия на НМ – 124
от тях: частично – 69
 с остатъка – 55

II. По ТВО

1. Общ брой на освободените от ТВО – 184
от тях: контрареволуционери – 70
 криминални престъпници – 114

2. Освободени:
по болест – 34
за добро поведение – 66
по оперативни съображения – 73
за зашифровка – 8

3. За освобождаване са предложени от:

София	– по линия на ДС – 15
	– по линия на НМ – 40
Бургас	– по линия на ДС – 12
	– по линия на НМ – 3
Варна	– по линия на ДС – 5
	– по линия на НМ – 11
Коларовград	– по линия на ДС – 3
	– по линия на НМ – 8
Пловдив	– по линия на ДС – 2
	– по линия на НМ – 2
Плевен	– по линия на ДС – 1
	– по линия на НМ – 1
Русе	– по линия на ДС –
	– по линия на НМ – 2
Ст. Загора	– по линия на ДС – 7
	– по линия на НМ – 2
Търново	– по линия на ДС – 4
	– по линия на НМ – 6
Хасково	– по линия на ДС – 4
	– по линия на НМ – 8
Благоевград	– по линия на ДС – 6

	– по линия на НМ –	
ТВО-Белене	– по линия на ДС –	
	– по линия на НМ –	29
Управление II-ДС		
	– по линия на ДС –	3
	– по линия на НМ –	
Управление III-ДС		
	– по линия на ДС –	7
	– по линия на НМ –	
	– по резолюции от ръководството на МВР –	1
Остават общо в ТВО:		
криминални		– 934
контрареволуционери		– 297

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 12, оп. 1, а. е. 1531 л. 2-4. Оригинал. Машинопис.

№ 75

Протокол № 5 на заседанието на Колегиума на МВР за бюджета на Министерството за 1958 г. Доклад на Мирчо Спасов за прочистването на София от криминални престъпници, рецидивисти и обществено опасни лица, и други въпроси

София, 4 март 1958 г.

Присъстват: другарите Г. Кумбилиев, Ап. Колчев, Ст. Гюров, Анг. Цанев, Сл. Чакъров, Н. Рачев, Г. Костов, Н. Ангелов.

по т. 1	– др. др. Басмаджиев, Панайотов.
по т. 2	– др. В. Тодоров, В. Райков, Кр. Рангелов, С. Ковачев.
по т. 3	– др. Палагачев, Басмаджиев.
по т.т. 4, 5, 6, 7	– др. Палагачев, Ст. Илиев, Янчев.

Въпроси на дневния ред:

I. Доклад относно бюджета на МВР за 1958 г. Докладва др. Ст. Гюров.

РЕШЕНИЕ:

1. Приема се предложението за разпределението на бюджета на МВР за 1958 г. със следните забележки:

а) Колегиумът счита за неправилно да се дават указания на поделения-

та на МВР за непопълване на щата с 3,60%. Ако има в някои от членовете на колегиума убеждение, че в щата на някои поделения на МВР има излишни единици да се правят конкретни предложения за решение.

б) Засега да се отпусне от бюджета на МВР известна малка сума за ТВО. Възлага се на другарите М. Спасов, Анг. Цанев, П. Панайотов и Басмаджиев в срок от 15 дни да проучат въпроса за издръжката на ТВО, за средствата, които се получават от въдворените и да доложат в Колегиума. [...]

II. Доклад относно изпълнението на решението за прочистване столицата от криминални престъпници – рецидивисти и други обществено-опасни лица и мероприятия за подобряване работата на органите на МВР в борбата им срещу такива престъпници.

Докладва др. М. Спасов

Във връзка с доклада по изпълнение на решението на Политбюро на ЦК на БКП за прочистването на столицата от криминални престъпници и други обществено-опасни лица и направените предложения, Колегиумът на МВР счита за правилно следното:

1. Да се продължи и в бъдеще изпращането в ТВО на отделни лица с доказани хулигански прояви и злостни престъпници-рецидивисти.

2. Възлага на др. М. Спасов да поговори с главния прокурор по възможност да не се забавя гледането на делата за хулиганство.

3. За поддържане на обществения ред и борбата с хулиганствата и престъпността във Витоша в рамките на щата на Окръжно управление МВР – София да се сформира една група от 3-4 милиционери, която да бъде настанена в някои от хижите на Витоша. В дни на масово излизане на граждани тази група да се подсилва с други милиционери и оперативни работници.

4. Възлага на др. Н. Рачев да информира Градския комитет на БКП в София относно репертоарите на оркестрите и джазовете в ресторантите, в които има мелодии, предизвикващи младежите да играят изкълчени танци, както и относно настаняването на работа на онези лица, които са извършили известни престъпления, но искрено желаят да работят.

5. Счита за правилно да се даде една автомашина, съответно оборудвана, за ползване на Окръжно управление МВР-София за бързо задържане на лица, нарушаващи обществения порядък.

6. Да се построи във всяка дежурна стая на районните управления на МВР в София по един градски телефонен пост, който да се знае от гражданите и да се ползва при нужда.

7. Колегиумът не счита за правилно да се правят предложения за изменение на укази на президиума на НС и закона на страната, тъй като в Указа за Народната милиция на органите на НМ се дават достатъчно пра-

ва за борба с престъпните елементи. Да се провери и ако има предстоящо изменение на Наказателния кодекс да се предложат нашите изменения. Отговорник др. В. Георгиев.

8. Възлага на др. М. Спасов да внесе за разглеждане в колегиума предложение за режима и възпитанието на въдворените в ТВО младежи за хулигански прояви.

9. Възлага се на другарите В. Тодоров и Кр. Рангелов да проучат въпроса за изпращането на непълнолетни в ТВО в съгласие с новия закон за борба с детската престъпност и ако няма законно основание да се подработи съответен доклад до Политбюро.

10. Възлага се на др. М. Спасов и С. Ковачев да доложат на гл. прокурор материалите за ония лица, по които е направил възражения същият и за които той не се съгласи да се изпратят в ТВО, да бъдат освободени.

III. Докладна записка по изработването на стъкмителна таблица за полагаемото се въоръжение на служителите от МВР. Докладва др. Б. Палагачев.

1. Приема се стъкмителната таблица за полагаемото се оръжие и боеприпаси за служителите от МВР.

Предвиденото оръжие за не служителите на МВР, на които досега не е раздадено, да се счита за военно време.

IV. Доклад на групата от ВРОГ, посетила ГДР и Чехословакия за обмяна на опит, предложение за подобряване работата на ВРОГ и тематичен план за обучението на ВРОГ до края на 1958 г.

Докладва Ст. Илиев.

1. Колегиумът счита, че изпратената група от ВРОГ за обмяна на опит с другарите от ГДР и Чехословакия е извършила полезна работа.

2. Счита се за правилно за сега да се запази същата организация на ВРОГ у нас, без да се създават взводове, роти и батальони, като вниманието на другарите, работещи по ВРОГ трябва да се съсредоточи главно по укрепване дисциплината и възпитанието на бойците и командирите, за най-добро владение на оръжието и особено по неговото опазване и съхраняване.

Да не се изграждат щабове към центъра, окръжните и околийски управления на МВР. В помощ на командирите на отрядите могат да се привличат по-подготвени другари.

Не се приема предложението за създаване към групите и отрядите зам.-командири по политическата работа.

3. Въпросът с даването на щатни единици за ръководството на ВРОГ

в някои градове трябва да се решава конкретно, като се изхожда от обстановката и при задължително съгласуване със съответните партийни комитети.

4. Счита се за правилно да се прикрепят добре подготвени офицери (на действителна служба и от запаса) от МВР и МНО за по-добро обучение на ВРОГ. Подборът и прикрепването да се извърши съгласувано с партийните комитети и ръководителите на поделенията на МВР и МНО по места.

5. Да се проучи въпросът за организирането на курсове за обучението на командния състав на ВРОГ с оглед подготовката им да се проведе по възможност без откъсване от производствената работа.

6. Колегиумът намира за нецелесъобразно да взема решение за създаването на ВРОГ в някои важни партийни и правителствени учреждения и др. Този въпрос трябва да се решава конкретно, съобразно с постановлението на Министерския съвет.

7. Не се възприема предложението за забронирването на 30% от редовия и командния състав на ВРОГ.

8. Срочно да се направи предложение в ДПК и Министерството на леката промишленост за изработване на плат за облекло на бойците от ВРОГ.

9. Да се осигури необходимото оръжие за обучението на бойците от ВРОГ.

10. Счита се, че още е рано да се създава специална значка за ВРОГ. Трябва да се уреди въпросът награди на отличилите се бойци и командири да се дават от предприятията, министерствата и Министерския съвет, съгласно постановлението на Министерския съвет за ВРОГ.

11. Колегиумът приема предложението образец зимна униформа на ВРОГ.

12. Възлага се на др. Гюров да утвърди тематичния план за обучението на ВРОГ от м. април до 31.10.1958 г. Счита се, че в сегашните му размери тематичният план е обемист.

V. Докладна записка относно организиране на борбата срещу малки парашутни десанти, бандитски групи и диверсанти на територията на страната във военно време. Докладва др. Анг. Цанев

1. Колегиумът счита за правилни направените предложения в докладната записка за използване на ВРОГ и ГСНМ за борба с малки парашутни десанти, бандитски групи и диверсанти на територията на страната във военно време.

Въпросът с изграждането на отряди и групи в някои МТС, в партийни и правителствени учреждения трябва да се решава конкретно и съгласно инструкцията на ЦК за ВРОГ.

VI. Докладна записка от зам.-директора на НМ полк. В. Тодоров и проекто-заповед относно мерките, които органите на МВР трябва да вземат по борбата с алкохолизма и пианството. Проекто-заповед от др. Ст. Гюров за провеждане на мероприятия в поделенията на МВР за борба с пианството и алкохолизма.

1. Възлага се на др. Гюров в срок от 3 дни, съгласно направените бележки от членовете на Колегиума, да отредактира окончателно заповедта за провеждане на мероприятия в поделенията на МВР за борба с пианството и алкохолизма и да я доложи.

2. Възлага се на др. В. Тодоров, съгласно направените бележки от членовете на Колегиума в срок от 5 дни да отредактира заповедта за мерките, които органите на МВР трябва да вземат по борбата с алкохолизма и пианството, като я съгласува с главния прокурор и др. Анг. Цанев.

Към заповедта да се направят извадки от всички закони за ограничаване алкохолизма и пианството.

3. Възлага се на ДНМ да обмисли и излезе с предложение за публични наредби от името на окръжните народни съвети и управленията на МВР по въпросите за пианството.

VII. Доклад относно вноса на техника и въоръжение от СССР. Докладва др. Цанев.

1. Колегиумът приема доклада на др. Анг. Цанев за резултатите от командировката му в СССР.

VIII. По въпроса на МВР във връзка с извършената проверка от органи на Министерството на финансите и Държавния контрол в някои поделения на Гранични войски. Докладва др. Кумбилиев.

1. Възлага се на др. Гюров да подготви въпроса за резултатите от проверката на органите на Министерството на финансите и Държавния контрол в някои поделения на Гранични войски за мерките, които се вземат във връзка с това и проекто-отговор до ЦК на партията за разглеждане в заседание на Колегиума.

За министър:
Ген.-майор: (п) Г. Кумбилиев

№ 76

**Писмо от Мирчо Спасов до Начо Папазов
за изселване на вражески настроени лица от София**

София, 14 март 1958 г.

Др. Папазов,

Изпращам Ви само четири списъци по 50 бройки, от всичко подготвени за изселване 1240 броя. Всички са прегледани и подписани от др. Борачев, др. Димитър Попов и др. Чобанов като одобрени за изселване.

Това са предимно бивши убийци, палачи и крупни престъпници – врагове, съдени, обаче останали живи и сега в болшинството си свободни и живущи в София. Една малка част от тях са още в затворите или в Белене, обаче семействата им са в София, а след излизането им от затворите и те ще бъдат тук.

Добре е, именно тази бройка от 1240 души, съвсем незначителна за софийското население, да се очисти от столицата, още повече като се има предвид подготовката на империалистите от вѐн за тази пролет да предизвикат в нашата страна бунтове и безредици. Вярно и безспорно е, че враговете от вѐн и от вѐтре не могат в нашата страна нищо да направят, но защо да не се възползваме от тях техни намерения и закани, за да изгоним от София малко сволоч и т.н.

С поздрав Мирчо.
(n) М. Спасов

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 12, оп. 1, а. е. 1542, л. 1. Оригинал. Рѝкопис.

№ 77

**Заповед № I 920 на министѝра на вътрешните работи
и министѝра на правосѝдието за изтеглянето
на затворниците от територията на о-в Персин
и освобождаване на затворническите сгради на I обект
за настаняване в тях на вѝдворените в ТВО „Белене“**

София, 26 април 1958 г.

Сѝгласно Постановление № 451/3.12.1956 г. на Министерския съвет ползваната територия на острова на землището на с. Белене, Свищовско, заедно сѝ сградите, добитѝка, сѝорѝженията и инвентара остават за в бъдеще под разпореждането на Министерството на вътрешните работи.

При преминаването на затворите от 1.01.1957 г. към Министерството

на правосъдието, МВР се съгласи да остане по-голямата част от територията на острова, заедно със сградите, съоръженията, добитъка и инвентара да се ползват и стопанисват от затворите – Министерството на правосъдието. При това положение, изхождайки от ежегодното периодическо заливане с вода на острова и от изменилото се състояние в ТВО, което се намира само във II обект на острова, когато числото на въдворените значително нарасна, а територията на общежитието е малка, и в по-голямата част блатиста, не може да се осигури подходяща работа за тях, което дава лошо отражение и затруднява превъзпитателната работа, а също така и с цел да се оползотворява непрекъснато и най-пълно трудът на същите,

НАРЕЖДАМЕ:

1. Министерството на правосъдието – отдел „Затвори“ да изтегли затворниците от територията на острова и освободи затворническите сгради на I-ви обект за настаняване в тях на въдворените. Работата, която се извършва на острова, като диги, канали, изкореняване и почистване на площи, изработване на тухли, залесяване и друга подобна работа да се извършва от въдворените.

2. Постепенно и при подбиране на подходящи лица сред въдворените да се заангажират в риболовството, полевъдството и животновъдството на острова.

3. Затворниците, които са настанени и работят на острова да се прехвърлят и им се даде работа на V обект, на обект – ДЗС „Сталин“ и „Рибното стопанство“ край с. Белене.

4. Милиционерската охрана, която е заангажирана в охраната и конвоирането на затворниците на острова, да се прехвърли за охрана и конвой на затворниците, преместени и настанени на новите обекти.

5. Стопанската дейност на острова да се ръководи и отчита и за в бъдеще от затвора, като за целта ръководството на ТВО им оказва пълно съдействие и помощ за използване на острова – за паша на добитъка, набиране на фураж, използване на подходящи площи за разни зърнени, фуражни и други култури.

ЗАДЪЛЖАВАТ се ръководствата на затворническото общежитие Белене и ТВО – Белене в ежедневната съвместна работа да си оказват пълно съдействие, относно охраната, режима, даване работа и стопанската дейност на въдворените и затворниците, както на острова, така също и на затворническите обекти край с. Белене, като за единоначалник в тази дейност се определя началникът на ТВО – Белене.

Министър на вътрешните работи: (п) Г. Цанков

Министър на правосъдието: (п) Р. Найденов

№ 78

**Писмо от Секретариата на МВР до директора
на Народната милиция и окръжните началници на МВР
с инструкции от зам.-министър М. Спасов относно
задържането в ТВО на непоправимите класови врагове
и престъпници**

София, 5 март 1959 г.

Изпращам Ви за ползване при Вашата работа занапред следната резолюция на др. министър от 19.02.1959 г., относно какви лица трябва да остават в ТВО, а именно: „да се прегледат много внимателно всички, които остават в ТВО и се отсеят така, че там да останат само непоправимите и действително класови врагове и престъпници“.

За изпълнение на тази резолюция и допълнителните подробни указания в този смисъл, които даде др. министър е образувана работна група, която ще се отнесе и до Вас за всички лица, изпратени от поделенията, намиращи се сега в ТВО. Много важно е обаче в бъдеще, когато ще предлагате лица за ТВО, внимателно и сериозно да подходите и решавате така, че да не се допуска поставянето на лица в ТВО, по които трябва да се работи от службите, с цел документиране и предаване на съд, а също така строго да се спазва и класовият подход, за да не се изпращат в ТВО лица в класово и социално отношение из средите на трудещите се, като се прилагат сега още по-широко и често средствата за въздействие върху разни нарушители от обществени и професионални организации, от трудовите колективи на предприятия, стопанства и учреждения.

Изхождайки от указанията на др. министър, необходимо е да имате свое окончателно мнение за всяка лице конкретно, въз основа на задълбочена проверка и обективна оценка по всеки отделен случай, като се изпълняват точно и най-прецизно тия указания, които по същество не са нови за Вас.

За допуснати грешки или прибързано, леко отношение, ще се търси отговорност.

Зам.-министър: *(п) М. Спасов*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 23, оп. 1, а. е. 97, л. 1. Копие. Машинопис.

**Докладна записка от министър Георги Цанков
до ПБ на ЦК на БКП за въдворените в ТВО съгласно
Указ № 468 от 4 декември 1956 г. Зараждането на идеята
за трудова група „Слънчев бряг“, Ловеч**

София, [след 25 октомври 1959 г.]

Другари,

По правата, дадени от Указ № 468 от 4.12.1956 г., приет от Президиума на Народното събрание по решение на Политбюро на ЦК на БКП в ТВО – Белене към 1.09.1959 г. са били въдворени общо 1423 лица, от които 276 души за контрареволуционни прояви и намерения, а 1147 лица – за техните криминални прояви, с които са станали опасни за обществения ред.

В изпълнение на решението на Политбюро от 27.08.1959 г. за ликвидирането на Трудово-възпитателното общежитие съевременно бяха освободени всичките 276 лица, изпратени за контрареволуционни прояви, а от въдворените за криминални деяния бяха освободени 981 лица, от които едни освободени след предупреждение, други изпратени привлечени към наказателна отговорност за престъпления, извършени преди и по време пребиваването им в ТВО и останаха още 166 лица като непоправими рецидивисти, крайно опасни за обществения ред и сигурност.

Освобождаването на въдворените от ТВО дава положително политическо отражение. То се възприема като мярка, която демонстрира силата на народната власт и възможността ѝ да се справя с такива елементи и без трудово-възпитателни общежития.

Наред с това имаше и сега има твърде много изказвания, че ТВО беше една подходяща мярка за непоправимите криминални престъпници, злостни хулигани, професионални пияници, побойници, развратници и скандаджии.

Голям процент от освободените бързо се настаняваха на работа и показваха данни за изправяне.

Друга част от освободените лица обаче, още веднага започнаха да вършат много и тежки нарушения на обществения ред, неподчинение на органите на Народната милиция, отмъщение към граждани, които според тях имат вина за въдворяването им и други остри прояви. Публично заговориха, че вече няма ТВО, че няма никаква опасност и още първите дни се проявиха увличайки и нови лица.

Това възмути редица граждани, които ставаха ежедневно свидетели на разни хулиганства. За да не се усложни още повече охраната на обществения ред, последната група въдворени, която беше съставена от най-

опасни в тази насока лица, не бе освободена. За това отлагане една от причините беше и необходимостта да се изучи кои от въдворените имат влезли в сила присъди или имат престъпления, за които не са съдени.

Сега стана очевидно, че наред с основателно освободените, са били пуснати и такива, върху които престоят в ТВО е недостатъчно въздействал, което доведе до едно повишаване на случаите на остри и тежки нарушения на общественото спокойствие. Поради това за останалите 166 лица, като непоправими и злостни считаме, че тяхното освобождаване сега може да даде отрицателни резултати. Трябва да се очаква поради познаване на тяхното минало, че те в още по-голяма степен от досега освободените, няма да се въздържат от подобни проявления. А в настоящата обстановка това няма да се възприеме от гражданите като положителна и оправдана мярка.

В числото на тези 166 лица, които не са освободени са: 35 души осъждани от 10 до 30 пъти; 36 души осъждани от 5 до 10 пъти; 68 души осъждани до 5 пъти и 27 проститутки, морално разложени мъже, няколкократно изпращани в ТВО, предупреждавани, но непоказващи исправление. [...]

За правилно и по-ефикасно водене на борбата срещу криминалните рецидивисти и хулиганството, ние считаме, че е целесъобразно да се реши за сега – временно Министерството на вътрешните работи в отделни случаи за лица по много прецизна оценка, които са станали нетърпими за обществото поради системното нарушаване от тяхна страна спокойствието на гражданите, да ги изпраща на принудителен тежък физически труд в отделни обекти като каменни кариери и други подобни.

Във връзка с настоящето, предлагаме Политбюро да обсъди и вземе решение:

1. Да останат на тежък физически изправителен труд неосвободените досега въдворени.

2. Счита за целесъобразно Министерството на вътрешните работи да има временно правото да изпраща на такъв труд отделни лица, особено опасни за обществения ред, което да се оформя въз основа на досегашното право определено в Указ № 468 от 4.12.1956 г.

3. Министерството на вътрешните работи да разглежда периодически резултатите от мерките по изправлението на тези лица и освобождава онези, които показват осъзнаване.

Считаме, че при такова едно решение не ще бъдат необходими никакви законодателни изменения, тъй като Указ № 468 от 4.12.1956 г. не е отменен.

Министър:

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 7, а. е. 420, л. 2-6. Оригинал. Машинопис.

№ 80

Докладна записка от полк. Ст. Монеv до зам.-министър М. Спасов във връзка с погребването на починалите лица от трудовата група в Ловеч

София, 27 юли 1961 г.

Др. зам.-министър,

В изпълнение на личната Ви заповед за уреждане процедурата във връзка с погребението на остров Белене на починали лица, въдворени в [трудова група в] гр. Ловеч, се извърши на място следното:

1. С предложенията на др. Томов и с Вашата резолюция и нареждания се запознаха другарите Александров, Гогов и зам. окръжният началник на МВР – Плевен др. Съйков, като поеа ангажимент и за изпълнението им.

2. Наред с приетите и установени от Вас мероприятия, правят се и следните нови предложения, а именно:

а) Освен подмяната на транспортните средства, да бъдат изготвени и административни номера с инициали на Плевен и Търново, които да се прикачват на камиона при отиване в Белене, вместо постоянните такива. С това все пак ще се внася известна дезориентация.¹

б) За по-лесна манипулация при снемането на трупа от камиона, поставянето му в лодката, изваждането му от нея и отнасянето му до гроба, да се приготви един постоянен бризентов чувал с дръжки в който да се поставя увития в сламеник груп.

Специално за изваждането на трупа от лодката, за да не става нужда да се взема на гръб, което е неприятно, да се приготви един улей от две дъски и по него да се извлича до брега.

в) Да се подберат няколко затворници, бивши членове на партията, попаднали за катастрофи и други невулгарни престъпления и на тях да се възложи да се занимават с погребението на умрели. На същите да се даде за печелене на дни някоя по-лека работа, както и места за спане извън общите помещения, за да бъдат повиквани и в ранни часове.

г) В случай, че не се приема предложението по точка „в“, за в бъдеще гробовете да се приготвят предварително от затворници във вид на дълги траншеи, които ще се изпълват последователно.

В такъв случай ще се избегне не твърде леката работа за копане на гробове от служители. Те само ще нахвърлят готовата пръст.

д) Ако за в бъдеще погребенията ще се извършват само от служители, то ще бъде правилно да се ангажират такива и от надзорния състав на затвора. В такъв случай няма да се стига до измисляне на различни прозвища за служители, които извършват погребенията, а и след като сами

участват в това, надзорният съвет няма да проявява излишно любопитство, смятайки, че се вършат някакви мистерии и потайности.

Моето лично впечатление е, че не шофьорът и придружаващите служители от ТВО, които не са познати в селото, стават причина за разгласяването на подробности, както се произнася др. Томов, а именно надзорният състав е който ги разнася.

В един обикновен разговор с шофьора на камиона същият непринудено ми разказа за любопитството, което проявява надзорният състав, като го подпитват по изнесените въпроси. И понеже са от същото село, логично е да се приеме, че те са които разгласяват в разговори с познатите си.

Заради това е необходимо да се задължи др. Томов да обърне вниманието на неговия състав и да им внуши, че са длъжни да пазят тайна.²

Трябва обаче да се каже, че даже и когато бъдат приети всички нововъведения, за извършването на погребенията в Белене няма да се премахнат редица неудобства, като например:

За да се откарват трупове с колата до бившия 1-ви гарнизон на Вътрешни войски и от там да се прехвърлят на „предела“, както предлага др. Томов, неминуемо трябва първо да се минава през управлението на затвора, за да се нареди откарването на моторницата до 1-ви гарнизон. На практика това предложение с нищо не изменя условията за научаване и разгласяване.

Другото предложение за минаването на камиона по външната дига е съвсем неприемливо, тъй като тя е под управление на водното стопанство и по нея изобщо е забранено преминаването.

Освен това, за всеки отделен случай камионът изразходва над 50 литра гориво, което за една година представлява тонове.

Още по-сложен става този въпрос и със създадения нов обект в Ботевград, който отстои на още по-голямо разстояние.

Неудобство и мъчнотия за погребенията в Белене ще представляват и студентите и кални зимни месеци, когато камионът няма да може да минава по упоменатите по-горе пътища.

За ликвидирането на всички съществуващи неудобства, аз имам предложение, което съгласувах с другарите Александров и Гогов, а именно, погребенията на починали въдворени за в бъдеще да се извършват в определено място край гр. Ловеч.

Най-удобно такова място се явява големият ограден и охраняван район на поделение на МНО в близост до кариерите, като в някои от краищата на този район бъде заделено известно пространство за гробище. То ще се отдели с допълнителна ограда и няма да бъде възможно преминаването в останалия район на поделението на МНО.

Ако не се получи съгласието на органите на МНО, може да се поиска отпускането на място от Народния съвет, на което безспорно ще се съгла-

си. Мястото също ще се ограда и ще бъде недостъпно за външни лица.

В случай че по принцип се приеме предложението за погребения в гр. Ловеч, др. Александров е готов да преговаря както с командира на поделението на МНО, така и с председателя на Народния съвет.

При такова разрешение на въпроса погребенията ще се извършват от въдворени, за които не е тайна смъртта на даден въдворен, то може да се извършва в нощни часове, за да се избегнат погледите на случайно минаващи граждани, а може това да се върши и от наши служители в предварително изкопани гробове.

Според мене не съществува никаква опасност от прииждането на близки на починалите, плачове по гробовете и евентуално откраждане на труповете. Първо, мястото ще бъде оградено, второ, то няма да бъде известно и мъчно ще се открие даже и като бъде разгласявано от освободени въдворени и трето, никой няма да знае къде точно е погребан неговият близък. А ако се приеме гробището да бъде в района на поделението на МНО, той е охраняван и недостъпен. Освен това изравянето и преместването на труповете е наказуемо деяние и не всеки ще се реши на това. Сериозна трудност е и транспортирането на труп в разложено състояние.

Горното на разпореждане.

Предлага,
Полковник: (п) Ст. Монеv

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 12, оп. 1, а. е. 1595, л. 2-5. Оригинал. Машинопис.

¹ Този абзац е задраскан от М. Спасов с резолюция „НЕ“.

² Целият текст до края на документа е задраскан от М. Спасов с резолюция „НЕ“.

№ 81

Окръжно от отдел „Инспекторат“ до поделенията на МВР относно работата на отделение „Въдворяване и изселване“

София, 10 август 1961 г.

Съобщавам Ви следното за яснота и главно занапред да има точно и правилно разбиране, а именно:

Както Ви е известно ТВО с № 0789¹ като поделение е ликвидирано от правителството. На това основание въдворяване на лица в ТВО няма вече и не може да има занапред. Поради това не е необходимо занапред да изпращате такива предложения по досегашните образци, съгласувано

с прокурори и пр. Всичко това, което бе свързано с ТВО по досегашната практика напълно отпада и не съществува вече.

Обаче за отделни изключителни случаи по отношение на лица, проявени и доказани безспорно като непоправими рецидивисти-престъпници, за които въз основа на солиден доказателствен материал се вижда, че с никакви законни средства не могат да бъдат поправени и полезни за обществото, то за такива лица изпращайте обосновани преписки, за да Ви се дадат указания как да постъпвате с тях. За тази цел изпращайте справки лично на директора на НМ, който ще докладва на мен.

Ако се наложи на някое поделение да се допита по въпроси, свързани с ТВО, писмата да се изпращат до поделение 1248-МВР², а не до отделение „ВИ“ ДС, тъй като последното не съществува.

Зам.-министър на вътрешните работи:
Ген.-лейтенант: (n) М. Спасов

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 12, оп. 1, а. е. 1594, л. 1. Оригинал. Машинопис.

¹ Номерът е на поделението на МВР в с. Белене, към което се числи и ТВО „Белене“. След закриването на последното през август 1959 г. номерът на поделението се отнася към секретното ТВО „Ловеч“ (лагерът „Слънчев бряг“), трансформирано през август 1961 г. в Трудова група „Ловеч“ на ръководство към поделение 1248, МВР-София.

² Поделението е с утвърден щат от 22.01.1957 г. и изпълнява същите функции като закритото през 1954 г. отделение ВИ. В явната кореспонденция използва щемпел „Поделение 1248“, а в секретната – отделение „Въдворяване и изселване“ – ДС. От 1961 г. поделение 1248 добива ранг на служба.

№ 82

Писмо от поделение 1248 до майор Петър Гогов, МВР – Ловеч, за погребването на починалите лица от трудовата група в Ловеч

София, 15 август 1961 г.

Приложено изпращаме Ви цялата преписка, образувана по повод докладната записка на др. полковник Никола Томов Николов, началник на затворническо общежитие с. Белене, Плевенски окръг.

Върху писмото от 19.07.1961 г. др. зам.-министър М. Спасов е сложил следната резолюция: „Др. Монеv – Бързо, веднага да се сложи край на тия демонстрации и вреден шум с труповете на починали в ТВО „Ловеч“, при пренасянето и заравянето им.

Съгласен съм с всички предложения на др. Томов, които трябва точно да се изпълняват. Освен това да се видоизмени, а често и сменява постоянната и позната камионетка. Също може да се вземе за целта камион или газка и от Окръжно управление МВР – Ловеч, за да се разнообразява транспортирането.

Заедно с др. Александров – окръжен началник МВР, и др. Гогов обсъдете подробно какво още е необходимо, за да се запазва в известна тайна всеки случай поне при пренасянето и заравянето, макар че няма нищо незаконно.

Действайте от мое име и за стореното да ми се доложи.

19.07.1961 г. М. Спасов.“

Освен това изпращаме Ви докладната записка на полковник Ст. Монеv, върху която др. зам.-министър М. Спасов е нанесъл поправки и зачеркнал, което не е удачно.

Двата документа да се ползват занапред и устните указания, които др. зам.-министър М. Спасов Ви даде на 5 август 1961 г.

ПРИЛОЖЕНИЕ: писмо № 6348 на началник З.О. Белене, докладната записка на полк. Монеv и докладната записка на полк. Томов.

Зам.-началник поделение 1248-МВР:
Капитан: (n) [не се чете]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 12, оп. 1, а. е. 1595, л. 1. Оригинал. Машинопис.

№ 83

Правилник на трудовата група на ръководство към поделение 1248, МВР – София

София, 1 март 1962 г.

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ:

1. Лицата в трудовата група се изпращат за неопределено време, с цел да им се отнеме възможността да вършат нови престъпления и антиобществени деяния, до тяхното пълно поправяне.

2. Общежитието на трудовата група се устройва на удобно място за работа, съобразно санитарните изисквания, с необходимите жилища, комунално-битови и други помещения, с подходящо ограждане и охрана на района на общежитието.

Охранителните мерки на трудовата група се организират под отговор-

ност на ръководството на трудовата група и съответния окръжен началник на МВР.

Дислокацията на охранителните сили се утвърждава от окръжния началник на МВР.

3. За лицата в трудовата група главното и единствено възпитателно и поправително средство е тежкия физически труд.

4. Лицата в трудовата група са длъжни да изпълняват точно и неотклонно всички установени правила, ред и дисциплина и грижливо да стопанисват и опазват социалистическата собственост.

5. Спрямо лица в трудовата група не могат да се прилагат мерки, причиняващи физически страдания или унижение на човешкото достойнство.

РЕЖИМ В ТРУДОВАТА ГРУПА:

6. Режимът в трудовата група е строг.

Лицата се поставят при строга изолация от обществото, при постоянен и усилен денонощен надзор над тях, с цел да се предотвратят всякакви нарушения на реда и дисциплината и не се допуска бягство от групата.

7. За осигуряване на установения ред и дисциплина и съответно тежък и напрегнат физически труд конкретно за всяко лице от трудовата група, без определен работен час и норми, могат да се налагат съответно подходящи принудителни и наказателни мерки. За крайно упорити и непоправими нарушители на трудовата дисциплина, да се докладва по служебен ред с предложение.

Строго се забранява на охранителния състав да допуска грубости, своеволия и извращения.

8. При всеки нововъзникнал въпрос, свързан с режима и живота в трудовата група, който ръководството не е в състояние да реши, незабавно да докладва по служебен ред и чака указания.

9. За болните лица от трудовата група се полагат съответно необходимите грижи, както и за поддържане на добра хигиена в общежитието, против паразити, епидемични заболявания и др.

10. Лицата от трудовата група почиват един ден през седмицата.

Почивката може да се взема на два пъти по половин ден и на смени, съобразно нуждите на производството.

11. Лицата от трудовата група имат право:

а) Да се явяват лично при началника на трудовата група, като поискат това устно или с писмена молба, да получават писма, да получават пари и храна от вън.

Нормите за писмата, парите и храната се определят от ръководството на трудовата група, конкретно за всяко лице, като поощрение, без да се допускат излишества, самоиздръжка и др.

б) Да се ползват и разпореждат с личното си имущество и пари по установения от законите и този правилник ред.

в) Да държат в помещението, където са настанени най-необходимите битови предмети, упоменати в списък, одобрен от ръководството на трудовата група.

12. На лицата от трудовата група е забранено:

а) Да играят хазартни игри.

б) Да продават и купуват помежду си вещите, с които разполагат или да си правят други услуги срещу заплащане.

в) Да викат, ругаят и употребяват цинични и вулгарни думи и да се бият помежду си, да пеят, свирят и скандират.

г) Да замърсяват, драскат и рисуват по стените, подовете, мебелите, книгите и други предмети в района на трудовата група.

ТРУДОВО ВЪЗПИТАНИЕ И ОРГАНИЗАЦИЯ НА ТРУДА:

13. Поправянето и превъзпитаването на лицата от трудовата група е основано на тежък и напрегнат обществено-полезен труд. Всеки е длъжен да работи, съгласно т. 7.

14. Трудовата натовареност на лицата от групата се определя съобразно с физическото им състояние и трудоспособност, при случай на нужда и с мнението на лекаря.

15. На работното място на лицата от трудовата група се създават условия, съобразно изискванията на правилата по хигиената и техническата безопасност на труда и т. 7 и 13.

16. Лицата от трудовата група се организират в работни групи, които се намират под непосредствено ръководство и контрол на администрацията на трудовата група.

17. Трудовата група работи за сметка на други ведомства, а е на издръжка на държавния бюджет.

МАТЕРИАЛНО-БИТОВО ОСИГУРЯВАНЕ И МЕДИЦИНСКО ОБСЛУЖВАНЕ:

18. На всяко лице от трудовата група се предоставя определено спално място и постелни принадлежности. Помещенията се обзавеждат еднотипно.

19. Общежитието на трудовата група трябва да има кухня, баня, пералня и спомагателни помещения.

20. На всички лица от трудовата група се осигурява храна по таблица № 12, съгласно Заповед на министъра на вътрешните работи на НРБ № – И 105 от 1.03.1955 г.

21. Лечението на лицата от трудовата група е бесплатно.

Медицинската служба в трудовата група провежда лечебно-профилактични и протиепидемични мероприятия.

За оказване на медицинска помощ на лицата от трудовата група, при тежки случаи, се разрешава ползването на болницата на МВР-София и привличане на медицински персонал от същата.

ОСВОБОЖДАВАНЕ ОТ ТРУДОВАТА ГРУПА:

22. На освободените от трудовата група, ако нямат парични средства, се осигурява безплатен превоз до местожителството на семейството им, близките им или до предишното им местопребиваване, а така също и необходимата храна за път. Когато освободените лица нямат необходимите за сезона дрехи, бельо и обувки, осигуряват им се безплатно.

23. След освобождаване на лицата, началникът на поделение 1248-МВР – София уведомява съответните окръжни управления на МВР, които от своя страна едновременно с оперативните мерки, оказват съдействие на обществените организации за полагане на цялостни и активни грижи и възпитателни мероприятия върху освободените лица.

РЪКОВОДСТВО НА ТРУДОВАТА ГРУПА:

24. Ръководството на трудовата група се осъществява от поделение 1248-МВР – София и окръжния началник на МВР.

25. Трудовата група се ръководи от началника на групата и негов заместник (о.р.).

26. Прякото изпълнение на режима, реда и трудовата дейност се осъществява от надзорно-строеви състав.

27. Охраняването на обекта и работното място се изпълнява от милиционерски състав под ръководството на окръжно управление-МВР.

Зам.-министър: (n) *М. Снасов*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 12, оп. 1, а. е. 1593, л. 2-5. Оригинал. Машинопис.

№ 84

**Справка за числения състав на питомците
в трудовата група – Ловеч за времето
от месец октомври 1959 г. до 1 март 1962 г.**

[Ловеч, март 1962 г.]

През целия период от идването на питомците в гр. Ловеч от месец октомври 1959 г. до 1.03.1962 г. са преминали общо 1207 питомци, които се разпределят както следва:

ГОДИНА	На лице		Народност				Починали		Особености	
	мъже	жени	Б	Т	Ц	ДР.	мъже	жени	мъже	жени
1959	221		152	19	47	3	1		7	2
31.XII		16	8	2	6					
1960	227		163	17	45	2	18		3	
31.XII		16	8	2	6			1		1
1961	518		410	24	78	6	120		310	
31.XII	1	94	84	2	8			2		27
1962	221		172	11	34	4	5		385	77
1.III		29	21	2	6					
Всичко	221	29					144	3	705	105

$$967+110=1077$$

През горния период са починали общо 147 питомци, от които 3 жени, видно от приложения към справката списък и таблица извлечение.

Началник трудова група:
Майор: *П. Гогов*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 23, оп. 1, а. е. 111, л. 22. Копие. Машинопис.

№ 85

**Таблица – извлечение на починалите питомци
в трудовата група – Ловеч за времето
от месец октомври 1959 г. до 1 март 1962 г.**

[Ловеч, март 1962 г.]

Година	Месеци												Всичко
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
1959	X	X	X	X	X	X	X	X	X			1	1
1960		3	1	2	1		3	1	2	1	2	3	19
1961	4	4	12	2	11	13	16	3	21	23	4	9	122
1962	4	1											5
Всичко	8	8	13	4	12	13	19	4	23	24	6	13	147

Началник трудова група:
Майор: *Петър Гогов*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 23, оп. 1, а. е. 111, л. 23. Копие. Машинопис.

№ 86

**Протокол „А“ № 101 на заседанието на Политбюро на ЦК
на БКП с информация за извършената проверка
на режима в трудовата група край Ловеч**

София, 5 април 1962 г.

[...]

1. Осъжда като порочен, несъвместим със социалистическата законност и морал, режима, установен в трудовата група край гр. Ловеч.

2. Трудовата група край гр. Ловеч (за мъже) и в с. Скравена (за жени) да се разформирова.

Комисия с представители на Министерството на вътрешните работи и Главната прокуратура, под непосредственото наблюдение на отдел „Административни органи“ на ЦК на БКП, да прецени най-внимателно кои хора, задържани в горните трудови групи, следва да бъдат освободени и кои закоравели престъпници ще се предадат на съдебните органи.

Партийните комитети и организации, органите на МВР и народните съвети да вземат мерки за настаняване на подходяща работа на всеки бивш въдворен и затворник, като се полагат усилия за тяхното превъзпитание.

3. Обръща най-сериозно внимание на бившето ръководство на МВР за това, че не е взело всички необходими мерки за своевременно пресичане на всякакъв възможен произвол в трудовата група край гр. Ловеч.

4. Налага партийно наказание:

а) „порицание“ с вписване в партийните документи на др. Мирчо Спасов за това, че не е реагирал остро и бързо на сигналите и фактите за произволните действия при прилагане на режима в трудовата група край Ловеч и не е видял вредата, която се нанася с това на партията и народната власт.

б) „порицание“ с вписване в партийните документи на другарите Петър Иванов Гогов и Цвятко Горанов Цвятков – служители на МВР в трудовата група, Никола Симеонов Газдов – бивш работник на ДС, и Кирил Александров Николов – началник на окръжното управление на МВР в Ловеч, за допуснатите от тях сериозни политически грешки по работата на трудовата група край гр. Ловеч.

Другарите Петър Гогов и Цвятко Горанов да бъдат освободени от работа и да преминат на пенсия.

в) на другите служители в центъра и по места, особено проявили се във връзка със случая с трудовата група, да се наложат служебни и партийни наказания.

5. Задължава ръководството на Министерството на вътрешните работи да направи всички необходими изводи от случая с трудовата група край гр. Ловеч и вземе мерки за изкореняване докрай на порочните методи, за най-строго спазване на социалистическата законност в страната от всички органи на министерството, за внасяне на още по-голяма партийност в работата на всички органи и служители на МВР.

6. Прави строга бележка на бюро на окръжния комитет на партията в Ловеч и лично на др. Дочо Шипков за това, че не са дали необходимата политическа оценка на сигналите и фактите за тежкия режим в трудовата група и на неблагоприятното отражение сред населението от провеждането на този режим и за това, че не са сигнализирали своевременно в ЦК, за да се вземат необходимите мерки за пресичане на извращенията на законността и социалистическия морал, допускани в трудовата група край гр. Ловеч. [...]

И Н Ф О Р М А Ц И Я
за резултатите от проверката на режима
в трудовата група край Ловеч

Преди известно време в ЦК на партията се получиха сигнали за наличието на много тежък режим и груби извращения в трудовата група край Ловеч.

По решение на Секретариата на ЦК, комисия в състав: Борис Велчев, Апостол Колчев, Никола Ангелов и Съботин Генов извърши проверка, която потвърди, че сигналите в общи линии са верни.

I. Една предварителна бележка

Трудовата група (до 10.08.1961 г. – трудово-възпитателно общежитие) е създадена веднага след разформироването на трудово-възпитателните общежития в страната през 1959 г.

Писмено решение за това няма, но на ръководството на МВР е възложено да организира такава група. А правилник за режима в лагера има едва от месец февруари т.г., след получаване на сигналите в ЦК.

В нея е трябвало да се изолират от обществото най-опасни престъпници – крадци, мошеници, пияници, развратници и пр., мъже и жени, с много престъпления и присъди, лежали не един път в затвори и лагери, с една дума непоправими нетрудови елементи, които се изпращат без срок и без присъда за поправка при най-тежък режим.

От създаването на групата (от 170 души, докарани от ТВО „Белене“) през нея са минали над 1200 души. От тях 810 души са пуснати на свобода като неправилно задържани, 150 души са умрели и 223 мъже и 31 жени се намираха в лагерите край Ловеч и с. Скравена, Ботевградско, по време на проверката.

II. Какво по-конкретно констатирахме?

1. За режима

В трудовата група, в продължение на повече от две години, до момента на получените в ЦК сигнали, е съществувал най-тежък режим.

а) задържаните, разпределени на звена, бригади и чети са работели главно на каменни кариери, при извънредно висока трудова норма (примерно, на 1 човекоден – начукване и извозване на 15 вагонетки или 11 куб. метри камъни), която постоянно е повишавана.

Това е налагало да се работи без работно време, почти без почивка и при най-голямо напрежение, като постоянно се тича, т.е. при работен режим, непоносим даже за хора изключително здрави физически.

б) другият най-съществен белег на тежкия режим е бил физическото насилие.

Всеки новодошел в групата е получавал най-малко 10-15 удара с гума, пръчка или тояга, с оглед бързо да се „аклиматизира“.

Всеки, който работел бавно (независимо от причините), или не изпълнява „нормата“ си също е подлаган на бой с пръчки и тояги, в процеса на работа и след това.

Особено жестока е била разправата с онези, които са правили опити за бягство.

Изобщо, боят е бил единственото средство за респектиране и принуждаване на въдворените да работят.

До средата на 1961 г. боят е нанасян от служителите на МВР, включително и от началника на групата майор Гогов.

След това физическата разправа с въдворените е възложена на звеневите и бригадните, излъчени от тяхната среда, които със старание, стигащо до садизъм са изпълнявали тази своя единствена задача.

в) въдворените са живеели при крайно мизерни условия: слаба храна, лоши помещения, без медицинска помощ, без контакт със свои близки.

В известна степен режимът в женската трудова група е бил по-поносим.

2. За извращенията

Според нас извращение на законността и на социалистическия морал е целият режим, установен в общежитието. В самата постановка за създаване на такова учреждение (в което да се изпращат за работа, без срок и присъда, при най-тежък режим, престъпници, считани за непоправими) се намира и коренът на всякакъв възможен произвол.

В сигналите до ЦК се изтъкваше, че някои от въдворените са умирали от нанесения им побой. Както в сигналите, така и в процеса на проверката бяха назовани и отделни конкретни случаи на жестока разправа.

Тези случаи се посочват почти изключително от въдворени.

Някои от служителите в групата също споменаха за отделни подобни случаи, но уверяваха, че се касае за саморазправа на самите въдворени с провинени свои сълагерници, пред страха, че по тяхна вина може да се влоши режимът за всички.

Служебните лица не отрекоха, че боят навярно е ускорил смъртта на някои от починалите въдворени.

Ние допускаме, че има отделни случаи, когато главната причина за смъртта на провинени лагерници е нанесеният им жесток побой. Съмнения в този дух внасят и данните за част от умрелите. Вярно е, че е записано всеки от какво е починал, аутопсия обаче никому не е правена.

3. Факти за тежкия режим на трудовата група са били известни както на редица служебни лица, така и на не малко граждани от гр. Ловеч и окръга, което е предизвиквало сред последните недоумение, недоволство и даже чувства на симпатия към въдворените.

БП

III. Какво предлагаме?

1. Трудовата група край Ловеч (за мъже) и с. Скравена (за жени) да се разформирова.

Съществуването на такава група не е оправдано от никаква гледна точка. То грубо противоречи с цялата наша социалистическа действителност и по-специално с линията на ЦК за начините на борба с престъпността.

Запазването на тази група е неоправдано особено сега след Двадесет и втория конгрес на КПСС и Ноемврийския пленум на ЦК.

Може би всички не бива да се пуснат. Могат да се предадат на съда и изпратят в затворите ония от задържаните, които имат конкретни провинения. На рецидивистите би трябвало да се наложат по-тежки присъди. Целесъобразно е да се потърсят законни основания за осъждане и изпращане в затвора и на онези, навярно малко на брой въдворени, които са особено опасни за обществото.

Намираме, че тази преценка трябва да се извърши от комисия на ведомствата и обществените организации, които имат отношение към въпроса, под непосредствено наблюдение на отдел „Административни органи“ на ЦК.

Този случай дава основание ЦК да задължи партийните комитети и организации и органите на МВР, със съдействието на широката общественост, да вземат мерки за настаняване на подходяща работа на всеки бивш въдворен и затворник, като се полагат усилия за тяхното превъзпитание.

2. Да се обърне най-сериозно внимание на бившето ръководство на МВР, за това че не е взело всички необходими мерки за своевременно пресичане на всякакъв възможен произвол във връзка със съществуването на трудовата група край Ловеч и на вроденото политическо отражение сред населението от съществуващия в обществото режим.

Ръководството на министерството, по лични и най-категорични указания на др. Г. Цанков, е вземало мерки за строг подбор на въдворяването, с цел в групата да попадат действително най-закоравелите и опасни за обществото престъпници. Особено характерен е случаят от месец септември 1961 г., когато след резолюция на др. Г. Цанков е освободена първата група от 300 въдворени. (Втора, по-значителна група, от 462 души, е освободена едва в началото на м. февруари т.г.)

С цел да се избягват грешки и увлечения, след Ноемврийския пленум на ЦК, др. Г. Цанков е поставил въпроса въдворяването и изселването да става след като заедно с обществените организации се прецени, че такава мярка е наложителна.

От ръководството на министерството за трудовата група е отговарял др. Мирчо Спасов.

Другарят Спасов се е натъкнал на сигнали и факти не само за извращения при подбора на въдворяваните, но и за произволни действия при прилагане на тежкия режим в общежитието и е вземал някои мерки. Когато например зачестили смъртните случаи през 1961 г., той е запитал ръководителите на лагера на какво се дължи това, дали не се касае за убиване на хора от бой и обръщал внимание, че това не бива да се допуска. На др. Александров – началник на Окръжно управление на МВР – Ловеч, др. Спасов казал, че не трябва да се допуска системен и безразборен побой, а ако е необходимо някои да се бият, то това трябва да се прави лично от него и другите началници.

Според нас основната вина на др. Спасов се състои в това, че той не е видял вредата, която се нанася на партията и народната власт с недопустимия режим в трудовата група и не е улеснил ръководството на МВР и ЦК на партията да дадат своевременно правилна политическа оценка на резултатите от приложението на този режим и да вземат необходимите мерки.

Очевидно в случая е доминирало съображението, че по отношение на „утайката на обществото“, както са наричани въдворяваните, са оправдани всякакви средства за принуда и изолация.

При наличието на такова съображение, което е коментирано между работниците на МВР и другаря Мирчо Спасов и други работници (от министерството, от Ловеч и от самия лагер) са се стремили да изпълняват своя дълг, като повече или по-малко са се престаравали. Пример на всички в това отношение е давал др. Мирчо Спасов.

Въпросът такъв ли трябва да бъде режимът е занимавал и ръководството на трудовата група – Гогов, Газдов и Горанов. Гогов например е вземал и някои мерки за смекчаване на режима, но това не е изменяло съществено положението. При мисълта, че състоянието на работите в лагера се знае от ръководството на министерството, а навярно и от ПБ, те са продължавали да провеждат установения режим.

С оглед на всичко това смятаме, че е целесъобразно:

а) на др. Спасов да се наложи партийно наказание „порицание“, с вписване в партийните му документи, като по-нататък той се изпрати на друга отговорна работа.

Др. Спасов за случая показва високо чувство на отговорност, призна фактите за тежкия режим в лагера и заяви, че само той от ръководството на министерството носи лична отговорност за това.

Доколкото знаем др. Спасов има немалко заслуги в борбата срещу враговете на народната власт, но може би е време той да премине на друга подходяща работа.

б) другарите Гогов и Горанов Цвятков да се пенсионираат, като им се наложи партийно наказание „порицание“, с вписване в партийните им документи, за допуснатата от тях сериозна политическа грешка като ръководители на трудовата група.

Такова партийно наказание да се наложи и на уволнения вече бивш работник на ДС – др. Газдов и на др. Александров – началник на Окръжно управление на МВР – Ловеч.

На други, особено провинени служители, в центъра и по места, във връзка със случая с трудовата група, също да се наложат служебни и партийни наказания.

в) да се задължи ръководството на МВР да направи всички необходими изводи от случая с трудовата група край Ловеч и вземе мерки за изкореняване до край на порочните методи, за най-строго спазване на социалистическата законност в страната от всички органи на министерството, за внасяне на още по-голяма партийност в работата на всички органи и служители на МВР.

3. Да се направи строга бележка на бюрото на Окръжния комитет на партията – Ловеч и лично на др. Д. Шипков за това, че не са дали необходимата политическа оценка на сигналите и фактите на тежкия режим в трудовата група и за неблагоприятните отражения сред населението от провеждането на този режим и не са сигнализирали своевременно в ЦК, за да се вземат необходимите мерки.

4. Да се обърне внимание и на Главната прокуратура и лично на др. М. Минчев за това, че са допуснали политическа грешка като не са сигнализирали своевременно ЦК на партията, за да вземе мерки за пресичане на извращенията на законността и социалистическия морал, допускани във връзка със съществуването на трудовата група край Ловеч.

1.
Б. Велчев
2.
Ап. Колчев
3.
Н. Ангелов
4.
С. Генов

№ 87

**Секретна заповед № I 152
на министъра на вътрешните работи на НР България
относно разформироване на трудовата група – Ловеч
и нейния филиал край с. Скравена, Софийски окръг**

София, 8 май 1962 г.

Политбюро на ЦК на БКП в заседанието си на 5 април т. г. осъди като порочен и несъвместим със социалистическата законност и морал установения режим в трудовата група край гр. Ловеч реши да бъде разформирани трудовата група край гр. Ловеч и в с. Скравена и задължи ръководството на министерството да направи необходимите изводи и вземе мерки за изкореняване докрай на порочните методи, за най-строго спазване на социалистическата законност в страната от всички органи на Министерството на вътрешните работи, за внасяне на още по-голяма партийност в работата на всички органи и служители на МВР.

В изпълнение на решението на Политбюро на ЦК на БКП.

ЗАПОВЯДВАМ:

1. Съкращавам щатните бройки за трудовата група край гр. Ловеч, предвидени по щата на МВР за 1962 г.

Началникът на управление Кадри-МВР до 10 май т.г. да направи предложение за преназначаване на вакантни места личния състав от трудовата група и за наказание на провинилите се служители.

2. Началникът на управление Тил-МВР до 10 май т.г. да се разпореди за предаване на движимото и недвижимото имущество, числящо се на трудовата група край гр. Ловеч.

3. Окръжните началници на МВР да оказват пълно съдействие на партийните комитети и народните съвети за настаняване на подходяща работа на всеки бивш въдворен и да полагат усилия, помагайки на обществеността, за тяхното превъзпитание.

4. Задължавам началниците на всички поделения на МВР да набележат и провеждат непрекъснато мероприятия за изкореняване докрай и без остатък на всякакви порочни методи в работата, за най-строго спазване на социалистическата законност, за внимателно отношение към гражданите.

Препис от заповедта да се изпрати на началниците на всички поделения на МВР за най-строго изпълнение.

Министър: *(п) Д. Диков*

**Докладна записка от Комисията по разформироване
на трудовата група – Ловеч до министъра на МВР
ген.-лейт. Дико Диков относно изпълнение решението
на ПБ на ЦК на БКП за закриване на трудовата група**

София, 15 май 1962 г.

Другарю министър,

В изпълнение решението на ПБ на ЦК на БКП за разформироването на трудовата група – Ловеч и съгласно Вашите указания, назначената със заповед от Вас и Главния прокурор на НРБ комисия в състав: председател ген.-майор Петко Стоянов – директор на НМ и членове: Ангел Велев – зам. главен прокурор на НРБ и полковник Иван Христов Чуков – началник поделение 1248-МВР, извърши следното:

Др. зам.-министър ген.-майор Д. Борачев на 19.04.1962 г. по телефона даде указания на окръжните началници на МВР да влязат във връзка със съответните народни съвети и обществените организации за изпълнението на решението на ПБ на ЦК на БКП във връзка с настаняването на работа и по-нататъшните възпитателни мерки върху освободените от трудовата група лица. В този смисъл бе изпратено и писмо до съответните поделения на МВР, които се задължават до 15 май т.г. да докладват пред ръководството на МВР за положението на освободените лица.

Комисията беше инструктирана и от завеждащ отдел „Административни органи“ при ЦК на БКП др. Бъчваров, а в работата на същата присъства и инструкторът от отдел „Административни органи“ при ЦК на БКП др. полковник Тодор Терзиев.

Преди да замине за трудовата група комисията се запозна с наличните материали за лицата намиращи се в трудовата група – Ловеч.

На 23.04.1962 г. комисията замина за трудовата група на жените в с. Скравена, Софийски окръг, и проведе беседа с всяка по отделно. Във водените беседи им бе съобщено, че тяхното освобождаване става по решение на ЦК на БКП, след което същите бяха освободени. От с. Скравена до София бяха превозени с рейсова кола, а от София до съответните им места с кредитни билети. Всички жени на брой 30 бяха освободени. Нито една не бе оставена за съд.

При потеглянето на рейсовата кола от с. Скравена, Софийски окръг, освободените жени скандираха – „БКП, БКП!“ „Да живее ЦК на БКП!“.

На 24.04.1962 г. комисията отпочна работата с освобождаването на мъжете от трудовата група – Ловеч. Освобождаването им се проведе в продължение на 3 дни. И тук комисията беседва поотделно с всяко лице,

като на всички беше съобщено, че тяхното освобождаване става по решение на ЦК на БКП. При беседването, освободените говореха с признателност за решението на ЦК на БКП. Беше им казано по места да се явят в народните съвети, за да бъдат настанени на работа. На всички освободени бяха дадени кредитни билети за пътуване и суха храна за път.

Освободени са общо 239 души, от които 30 жени и 209 мъже.

Предадени на съд 5 души мъже.

Накрая комисията проведе събрание сличния състав на трудовата група – Ловеч, пред които беше направено кратко съобщение за решението на ЦК на БКП за разформироването на трудовата група – Ловеч. Освен това на същите беше съобщено къде в момента има вакантни места и възможностите за настаняването им на работа.

Оказа се, че от наличните 73 души милиционери от личния състав ще бъдат настанени в системата на МВР 41 души съобразно възможностите и предявените от тях желаниа. Останалите 32 милиционери не желаят да заемат предложените им длъжности и са съгласни да бъдат уволнени.

От офицерския състав на брой 6 души, двама се уволняват по Решението на ЦК на БКП и трима се предлагат за уволнение, поради липса на подходящи длъжности.

Комисията възложи на Окръжно управление МВР – Ловеч да опише наличното движимо и недвижимо имущество на трудовата група и съгласувано с управление „Тил“ МВР да направи предложение пред ръководството на МВР, за по-нататъшното стопанисване на същото.

С разформироването на трудовата група – Ловеч се съкращават 97 щатни бройки, което заедно с разходите по лагерниците ще донесе 180 000 лв. икономии на държавата по бюджета за 1962 г.

Решението на ПБ на ЦК на БКП за органите и всички служители от МВР има силата и значението на твърдо и заповедно предупреждение за строго и безусловно спазване на социалистическата законност и правов ред, за най-висока партийност в тяхната работа.

Председател: *(п) П. Стоянов*

Членове:

1. *(п) А. Велев*
2. *(п) И. Чуков*

№ 89

**Докладна записка № 784 до министъра на МВР
ген.-лейт. Дико Диков относно резултатите
от взетите мерки за освободените лица
от трудовата група – Ловеч**

София, 21 май 1962 г.

Другарю Министър,

В изпълнение решението на ПБ на ЦК на БКП от 5.04.1962 г. за разформироването на трудовата група край гр. Ловеч и край с. Скравена, Софийски окръг, бяха освободени 239 души, от които 209 мъже и 30 жени. Освен това, през м. февруари 1962 г. бяха освободени 442 души, от които 370 мъже и 72 жени. От тях бяха изпратени в затвора 107 души.

Съгласно дадените указания от ръководството на министерството на поделенията на МВР, по сведения от окръжните управления на МВР и Столично управление МВР, към 15 май 1962 г. болшинството от освободените от Ловеч и с. Скравена са вече настанени на работа и обкръжени от обществеността. Това е станало със съдействието на окръжните комитети на БКП и окръжните народни съвети – специалните комисии.

В процес на настаняване на работа са 46 души – 43 мъже и 3 жени; в неизвестност са 34 души – 31 мъже и 3 жени; в ареста са 7 души – 6 мъже и 1 жена за извършени нови престъпления след освобождаването им от Ловеч. Без квартира са 7 души, от които 6 са от София.

Горното Ви съобщаваме за сведение и разпореждане.

За комисията:

Директор на Народната милиция:

Генерал-майор: *(п) П. Стоянов*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 23, оп. 1, а. е. 110, л. 8. Копие. Машинопис.

№ 90

Правилник за прилагане на чл. 14 от Указа за Народната милиция – принудително установяване на друго местожителство и забрана за напускането му

София, 12 декември 1963 г.

I. ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

1. Този правилник определя реда за принудително установяване в друго местожителство и за забраняване напускането на местожителството.

2. Мерките принудително установяване в друго местожителство (изселване) и забрана да се напуска местожителството, могат да се вземат при особено важни случаи спрямо:

- а) лица, осъждани за престъпления против Народната република;
- б) лица, чиито антинародни прояви от последно време са несъвместими с нормите на социалистическото общество и представляват опасност за обществения ред;
- в) рецидивисти, осъждани за престъпления против обществената и личната собственост, за разврат, за подправка на документи и парични знаци, за насилие спрямо органи на властта или за хулиганство;
- г) лица, които нямат постоянно местожителство, водят скитнически живот или се занимават с просия, като отбягват да се занимават с обществено полезен труд.

3. Тези принудителни мерки се прилагат само тогава, когато се установи, че взетите мерки за възпитателно въздействие от страна на обществените организации, доброволните отряди на трудещите се, другарските съдилища и надлежните органи на властта не са дали резултат, а за водещите скитнически живот и занимаващите се с просия – когато се установи, че са извършили ново нарушение, след направеното им писмено предупреждение.

4. Принудителното установяване на ново местожителство и забраната да се напуска местожителството е мярка, отнасяща се само за лицето, чието поведение и проява са от характера на посочените в чл. 14 от Указа за Народната милиция. За всяко лице се издава отделна заповед.

5. Местата за настаняване на работа на изселените се обявяват със заповед на министъра на вътрешните работи след съгласуване със съответните ведомства, които обезпечават приемането им на работа и необходимите жилища.

6. Срокът за изселване, новото временно или постоянно местожител-

ство и месторабота на всяко изселено лице се определя съобразно характера на неговите прояви, морално-политическия облик и степен на обществена опасност. На тази основа подлежащите на изселване лица се категоризират в две групи.

Към първата група се отнасят лицата с по-леки прояви. Новото местожителство на тази категория лица се определя в съответствие с целите и нуждата на мярката, като по възможност се взема предвид и тяхното желание, ако сами си обезпечат жилище и работа.

Към втората група се отнасят лицата с по-тежки антинародни и антиобществени прояви, рецидивисти и др. Новото временно или постоянно местожителство на тази категория се определя с оглед обявените със заповед места за устройване на работа, като се вземе предвид степента на обществената им опасност, възрастта, пола, професионалната квалификация, физическите възможности и др.

Минималният срок за изселване е една година.

7. Не се допуска принудително установяване на ново временно или постоянно местожителство в София, окръжните градове и пограничните райони с капиталистическите страни.

II. ПРОУЧВАНЕ, ОФОРМЯНЕ И УТВЪРЖДАВАНЕ НА ПРЕДЛОЖЕНИЯТА ЗА ПРИНУДИТЕЛНО ИЗСЕЛВАНЕ И ЗА ЗАБРАНА ДА СЕ НАПУСКА МЕСТОЖИТЕЛСТВОТО

8. Освен по преценка на органите на МВР, предложения за вземане на принудителни административни мерки по реда на чл. 14 от Указа на Народната милиция могат да правят другарските съдилища, доброволните отряди на трудещите се, отечественофронтовските, професионалните, кооперативните и другите държавни и обществени учреждения и организации.

Предложенията се отправят до органите на МВР.

9. Проверката и набирането на доказателства за установяване наличието на условията за вземане на мерки по чл. 14 от Указа за Народната милиция спрямо дадено лице, се отпочва с писмено разрешение на началника на съответното поделение на МВР за образуване на надлежно дело, което се осъществява от определен работник на МВР под надзора на разрешилия началник и следва да се приключи в двуседмичен срок.

10. Към делото задължително се прилагат в оригинал:

а) материалите и разпорежданията, въз основа на които е образувано делото;

б) писмени сведения от обществените организации по местоживееие или месторабота за поведението на лицето и мнение за евентуалната мярка;

в) свидетелство за съдимост;

г) справка за семейното и материалното положение и за трудовата му дейност през последните 1-2 години;

д) констативни протоколи за водещите скитнически живот.

Към делото се прилагат (ако има такива) заявления на граждани и организации, актове за нарушения, протоколи за предупреждения, за разпит на свидетели, решения на другарски съдилища и други документи, изясняващи дейността и поведението на лицето.

11. Органът на МВР, който е събрал материалите, съставя мотивирано предложение за мярката, която следва да се вземе спрямо даденото лице.

Предложението трябва да съдържа пълни установъчни данни за лицето, кратко изложение на неговите противообществени прояви, фактите, които са в полза или против него, обкръжението, здравословното състояние, обективна преценка на обществената му опасност, с оглед на която следва да се вземе мярката по силата на чл. 14 от Указа на Народната милиция, срока и мястото за изтърпяване.

Предложението се подписва от съставителя и началник на поделението, взема се мнението на съответния прокурор, след което с мнение на окръжния началник МВР и окръжния прокурор, делото се изпраща в Дирекцията на Народната милиция.

12. Постъпилите в Дирекцията на Народната милиция предложения за вземане мярка по чл. 14 от Указа за Народната милиция се разглеждат от комисия, назначена със заповед на министъра на вътрешните работи и главния прокурор на НРБ.

Недостатъчно обосноваването на предложения се връщат на съответното окръжно управление за допълване, а при съмнение – и за нова проверка, която се извършва от работник на МВР, неучаствал в първата проверка.

13. Предложенията за вземане на мерки по чл. 14 от Указа за Народната милиция се докладват за утвърждаване на министъра на вътрешните работи и главния прокурор на НРБ от председателя на комисията, ведно с писменото мнение на последната.

III. ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРИНУДИТЕЛНИТЕ МЕРКИ

14. Утвърдените предложения се съобщават на съответния окръжен началник на МВР. Въз основа на тях той издава заповед, в която посочва: основанийето, за кое лице се отнася, каква мярка се определя, за какъв срок, от кога да започне изпълнението и къде ще се изтърпи. Препис от заповедта се изпраща на поделението на МВР, на което се възлага изпълнението ѝ и на общинския народен съвет по местожителството на лицето.

15. Определената мярка по чл. 14, ал. I, буква „а“ се съобщава срещу подпис на лицето, за което се отнася, чрез прочитане на заповедта.

Лицето е длъжно в указания от заповедта срок доброволно да се установи на новото временно или постоянно местожителство и постъпи на определената работа.

Ако лицето няма средства за пътуване, поделението, което го изселва, му издава кредитен билет срещу писмено задължение, стойността на билета да се възстанови в тримесечен срок от трудовото възнаграждение, което ще получава на новото работно място.

Лицата, не изпълнили доброволно заповедта, се изселват принудително под конвой.

Срокът на изселването тече от датата на фактическото започване на изпълнението на заповедта.

16. След пристигането на новото временно или постоянно местожителство изселените по реда на чл.14, ал. I, буква „а“ са длъжни да се явят в съответното поделение на НМ.

17. При наличието на сериозни причини, възникнали след подписването на заповедта за изселване (тежко заболяване, раждане, смърт на близки и други подобни), окръжният началник на МВР може да отложи временно изпълнението на заповедта.

18. На основание изпратените преписи от заповедта, принудително изселените за постоянно лица служебно се отписват от регистъра за населението на досегашното местожителство и се записват в регистъра за населението на новото местожителство, за което в личните им паспорти се извършват необходимите отметки.

19. Принудително установените на ново местожителство за определен срок не се отписват от регистъра за населението на досегашното им местожителство, а се прави само паспортна отметка за срока, за който се лишават от досегашното местожителство.

Лицата, които са изселени за определен срок, могат да се върнат в местожителството, от което са били изселени, след като получат удостоверение от съответното поделение на МВР, че са изтърпели наложената им мярка, на основание на което се прави нова отметка в личния им паспорт.

20. Заповедта, с която се определя принудителна мярка по чл. 14, ал. I, буква „б“, влиза в сила от деня на съобщаването ѝ срещу подпис на лицето, за което се отнася.

21. Контролът върху лицата, установени на ново временно или постоянно местожителство и върху тези, на които е забранено да напускат местожителството си, се осъществява от органите на Прокуратурата, МВР и народните съвети. По преценка спрямо такива лица началниците на поделенията на МВР, съгласувано с районния прокурор, може да въвеждат режим, като в определен час от денонощието се явяват в участъка на МВР и се разписват в специална книга, а където няма участък – в специална кни-

га в народния съвет. Онези, които живеят и работят в обекти, отдалечени от населени места, се разписват в такава книга, която се води и съхранява от съответния ръководител на обекта съгласно дадените му от органите на Народната милиция указания.

22. На изселените лица и на тези, на които е забранено да напускат своето местожителство, може да се разрешава временно напускане на местожителството при наличието на писмена молба от тяхна страна, само в следните случаи:

а) при призоваване от съдебни, следствени или други държавни органи, явяването пред които се удостоверява с писмен документ;

б) при необходимост от лечение, установено с медицинско удостоверение на надлежно държавно болнично заведение, в което се указва и срокът на лечението;

в) до 5 дни при уважителни семейни причини (встъпване в брак, смърт на близки роднини до втора степен, нещастни случаи и други подобни).

Разрешението за напускане на местожителството се издава писмено от съответния началник на Народната милиция, като в него се посочва срокът и мястото, до където се разрешава пътуването.

Ако лицето, искащо разрешение за напускане, живее в село или град, в който няма милиционерски участък, то подава молбата чрез председателя на народния съвет или пълномощника, който след като даде мнение я изпраща на началника на участъка на Народната милиция. Връчването на издаденото разрешение в този случай се извършва чрез председателя на народния съвет или чрез заместника му.

Молбите за временно напускане на местожителството се разглеждат и разрешенията се издават не по-късно от 7-дневен срок от получаването им, а спешните случаи се решават незабавно.

Напускане на местожителството без писмено разрешение от лица, изтърпяващи принудителна мярка по чл. 14 от Указа за Народната милиция, е допустимо само при наложително изпращане от местните здравни органи до най-близкото здравно заведение с придружител.

За времето на отсъствието в книгата за разписване се вписва номерът на даденото разрешение.

23. Лицата, получили разрешение за временно напускане на местожителството, се задължават, след като пристигнат в населеното място, за посещенията на което са получили разрешение, да се явят в поделението на Народната милиция, а където няма такова – в народния съвет и известят за пристигането си, времепрестоя и имената и адреса на лицата, при които ще отседнат. Всичко това се отразява при заверката на разрешителното им. Повторна заверка на разрешителното се прави при отпътуването, като се указват датата и часът.

Когато разрешението за напускане на местожителството е във връзка

с настаняването на лечение в болнично заведение, разрешителното се заверява от съответните здравни органи.

24. След завръщането си, лицата, на които е разрешено временно напускане на местожителството, в срок от 24 часа връщат издаденото им разрешително в участъка на МВР, а ако живеят в село или град, където няма такъв, връщането става чрез председателя на народния съвет или чрез заместника му в даденото населено място. Последните отбелязват върху разрешителното датата на завръщането и веднага го изпращат на началника на участъка на МВР.

25. При добро поведение и дисциплина в труда спрямо лицата, изтърпяващи мярка на принуда, определена по реда на чл. 14 от Указа за Народната милиция, могат да се прилагат следните поощрения:

а) удовлетворяване на лично изявено желание за установяване на друго местожителство, при условие че сами ще си обезпечат квартира и работа;

б) оказване съдействие за настаняване на друг обект на работа;

в) разрешаване напускане на местожителството за срок до 30 дни;

г) намаляване срока за изтърпяване на определената мярка, съответно определяне на срок за изселените за постоянно.

Мотивирани писмени предложения за поощрително изменение на определената принудителна мярка по буква „а“ и „г“ се правят от началниците на окръжните управления МВР и след съгласуване със съответния прокурор се изпращат за утвърждаване от министъра на вътрешните работи и Главния прокурор на НРБ. Предложенията по букви „б“ и „в“ се решават от окръжния началник МВР със заповед, препис от която изпращат в МВР по принадлежност.

26. На лицата, които нарушават определената им мярка на принуда по чл. 14 от Указа за Народната милиция, се налагат следните наказания:

а) въвеждане режим на разписване, а ако са на такъв – утежняване същия чрез увеличаване броя на разписванията в денонощието до три пъти;

б) предупреждение за увеличаване срока и преместване на ново местожителство и по-тежка работа;

в) увеличаване на срока, преместване на ново местожителство, преместване на по-тежка работа или едновременно налагане на повече от едно от тези наказания;

г) превеждане за определен срок на местожителство в с. Белене и работа в ДЗС „Белене“, Плевенски окръг;

д) привличане към наказателна отговорност съобразно случая по ч. 207, ал. I или чл. 285-а от НК.

Наказанието по букви „а“ и „б“ се налагат от окръжния началник МВР, по букви „в“ и „г“ с решение на министъра на вътрешните работи и съгла-

сие на главния прокурор на НРБ по предложение на окръжния началник МВР, а по буква „д“ – съгласно закона.

27. Молбите и жалбите на лицата, изтърпяващи принудителна мярка по чл. 14 от Указа за Народната милиция, чието разрешение не е от компетентност на органите на МВР по места, и тези, адресирани до централните органи на МВР, се изпращат по принадлежност от окръжните началници на МВР с мнение и се решават в едномесечен срок от подаването им.

28. Министърът на вътрешните работи, съгласувано с главния прокурор на НРБ, може да отменя и изменя взетите решения за принудително настаняване на ново местожителство или забрана да се напуска местожителството.

Този правилник се издава въз основа на чл. 14 от Указа за Народната милиция.

Министър на вътрешните работи: (n)
Главен прокурор на НРБ: (n)
Началник управление „Народни съвети,
местна промишленост и комунална дейност“: (n)

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 23, оп. 2, а. е. 1, л. 32-40. Копие. Машинопис.

№ 91

Извлечение от протокол № 33 на заседанието на Министерския съвет във връзка с проектозакона за амнистията

София, 24 август 1964 г.

Министерският съвет на заседанието си от 24.08.1964 г. във връзка с утвърждаване проектозакон за амнистия реши:

Задължава министерствата, ведомствата и изпълнителните комитети на народните съвети и препоръчва на обществените организации да вземат мерки за ликвидиране последиците, свързани с изпращането на граждани в Трудово-възпитателни общежития, като се премахне задължението да се вписва това обстоятелство в документите на тези граждани.

За Гл. секретар на Министерския съвет: (n)

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 23, оп. 1, а. е. 110, л. 32. Копие. Машинопис.

Строго секретна справка с исторически данни за прилагането на чл. 14 от Указа за Народната милиция*София, 3 юни 1967 г.*

От 9.09.1944 г. до 31.12.1953 г. изселването е извършвано на основание чл. 6, буква „б“ от Наредбата за временно ограничаване заселването и запазването на спокойствието и сигурността на София (обнародвана в Държавен вестник бр. 282 от 13.12.1943 г., изменена с Държавен вестник бр. 59 от 14.03.1945 г. и Държавен вестник брой 33 от 11.02.1947 г.), а вдвояването въз основа на чл. 52 във връзка с чл. 54 от Закона за полицията, който закон през 1948 г. бе обнародван като Закон за Народната милиция (Държавен вестник бр. 69 от 25.03.1948 г., изменен с Държавен вестник бр. 141 от 18.07.1948 г., поправка Държавен вестник бр. 76 от 2.04.1948 г.).

Първото изселване по линия на КДС е проведено през есента на 1945 г. Това са семействата на осъдените от Народния съд, предимно на министрите, регентството и др., а първите вдвоявания са непосредствено след 9 септември в околностите на Сандански, Бобов дол, а по-късно Куциян, Ножарево, Белене и Ловеч.

През 1946 г. са проведени две акции за изселване от София – юли и септември; през 1947 г. – една – октомври; през 1948 г. имаме по-регулярно изселване, което е започнало от 10 май и е продължило до 30.12.1948 г. Така е било и през 1949 г., което е започнало на 2 април и продължило до 30.12.1949 г.; през 1950 г. е провеждано януари, март, април и юни, а през годините 1951, 1952 и 1953 – са провеждани през есента.

По-голямо изселване от граничните райони имаме през 1950 г., предимно от южната и западната граници. През 1950 г. са изселени и 78 души по линия на МВР, предимно комарджии, развратници, пияници и др., от които са останали изселени само 3 мъже. По линия на МВР не се е прибягвало до изселването, тъй като се считало, че и на новите местожителства ще извършват престъпления, поради което са изпращани в ТВО, т.е. при пълна изолация и невъзможност да извършват криминални престъпления или да водят неморален живот. Освен граничните райони са изселвани от гр. Пловдив, Бургас, Варна, Стара Загора, Горна Оряховица и др.

Съгласно решението на ЦК на БКП в края на 1953 г. ТВО е закрито, като през следствието са минали лицата, които са имали извършени деяния и осъдени. Такъв е и процесът с ген. Вълков и неговите сподвижници. По линия на МВР също са осъдени всички, които са имали извършени престъпления. По-късно през април 1954 г. е издадена заповед № 302 от 29.04.1954 г., с която се вдига изселническият режим на всички изселени

лица, като жителството си уреждат чрез съответните народни съвети по установения ред. Почти всички изселени от граничните райони се завърнаха по местата и бяха приети наново за жители. Някои от изселените от София също са успели да си уредят жителството и са се завърнали в София.

Не е имало изселване нито въдворяване от 1.01.1954 г. до 5.11.1956 г.

След обнародването на Указа за Народната милиция в Известия бр. 25 от 29.03.1955 г., изменен със Закона за пенсиите, обнародван в Известия, бр. 91/1957 г., поправка брой 92/1957 г., изменен в Известия бр. 5/1959 г., бр. 70/1960 г., бр. 84/1962 г., изменен в Държавен вестник бр. 21/1965 г. е използван чл. 14 от Указа за Народната милиция.

Освен това, по време на унгарските събития Президиумът на Народното събрание издаде специален Указ № 468 от 4.12.1956 г. за настаняването в ТВО „Белене“ на вражески и криминални престъпници. Първите изселвания и въдворявания имаме след унгарските събития. По линия на МВР е прибягнато пак до изпращането им в ТВО „Белене“, а не изселване, поради което през ноември 1956 г. са въдворени 585 души; декември 1956 г. въдворени 394 души, а януари, февруари и март 1957 г. общо са въдворени 176 души. Към края на 1957 г. е замислено да се ликвидира ТВО – Белене, но на 21 декември 1957 г. дръзката постъпка на хулигана Асен Петров „Кучето“ над прекрасния младеж Харалампи Здравков в трамвай № 2 и излезлите в тая връзка статии „Поучителна трагедия“ във в. „Народна младеж“ бр. 17, г. XIV от 20.01.1958 г.; „Равнодушието – враг № 1“ във в. „Литературен фронт“ бр. 4, г. XIV от 23.01.1958 г. и други, е взето решение на 26.01.1958 г. сутринта да се проведе акция за прибиране на всички криминални престъпници, водени като контингент, в резултат на което бяха събрани от цялата страна 1047 души, а през март 1958 г. – 632 души.

През август 1959 г. министър-председателят на НРБ при едно интервю с журналистите заяви, че в България няма вече ТВО. Незабавно след неговото изказване от 25.08.1959 г. до 7.09.1959 г. бяха освободени по-голямата част от въдворените лица в Белене. Но още по влака някои от освободените имаха много дръзки хулигански прояви, като във влака Левски – посока Варна бяха влезли в купето за майки с деца и бяха нападнали кърмещите в момента децата си майки и са искали да се гаврят с тях. Не закъсняха и в София със своите хулигански прояви. Случаят с др. ген. Н. Рачев в трамвая, уринирането по сградата на ДНМ и други, наложи да се спре с пускането и останалите криминални престъпници да бъдат прехвърлени в трудовата група край гр. Ловеч, която бе закрыта през април 1962 г., съгласно решението на ЦК на БКП от 5.04.1962 г. В трудовата група край гр. Ловеч са изпращани само по линия на МВР.

По-масови изселвания имаме по линия на МВР през 1961 г. март – 147;

април – 124; май – 149; юни – 340 и юли – 143, които изселвания бяха пре-разгледани от Комисията по чл. 14 от УНМ съгласно решение № 314 от 3.11.1962 г. на ПБ на ЦК на БКП. В резултат на това по-масови отменявания на изселванията имаме през юни – 42; октомври – 55 и декември 1962 г. – 137 семейства, а през 1963 г. януари – 91, февруари – 59 и март – 49 семейства. От този период 1956/1962 г. са останали 353 души, от тях мъже – 316 и жени – 37 (ведно с тях са изселени жените и децата – 740 души.)

След закриването на трудовата група край гр. Ловеч и преразглежда-нето на молбите на изселените от комисията по чл. 14 от УНМ, като някои изселени бяха върнати в София.

Не е имало изселване нито въдворяване от април 1962 г. до декември 1963 г.

Това хуманно решение на партията и правителството не бе оценено добре от вражеските и престъпните елементи, а напротив – те станаха по-нагли и по-дръзки. [...]

Убийството пред ресторант „Севастопол“, скандалът на халите, сис-темното разпространяване на вицове, хулене на политиката на партията и правителството и други наложиха да се вземат бързи административни мерки. Така на 9.12.1963 г. бяха изселени първите 37 души по линия на МВР, а до края на годината още 50 души. През януари – 56 души и февру-ари – 64 души. Сега вече за разлика от предишните изселвания се изсел-ваше само виновното лице, без останалите членове от семейството (т. 4 от Правилника за приложение на чл. 14 от УНМ.)

През този период от 1963/1967 г. най-много са изселени от София-град – 304; Пловдив – 70; Варна – 41 и др. По причини за изселването най-голям е броят на извършителите на взломни, обикновени и джебчийски кражби – 389 души; хулиганство – 105; неморални деяния – 71 и др. По възраст извърши-телите са най-много от 30-40-годишни – 228; от 40 до 50-годишна възраст – 237; от 20 до 30-годишна възраст – 68 и т. н.

От този период 1963/1967 г. са останали изселени – 358 души, от тях мъже – 302, жени – 56, или към 1.06.1967 г. са останали изселени – 714 души, от тях мъже – 621 и жени – 93.

При разглеждане материалите по изселванията комисията по чл. 14 от УНМ винаги се е стремяла да изисква спазването на т. 3, 10 и 11 от Правилника за приложение на чл. 14 от УНМ. Освен това да ги устройва по родните им места, ТКЗС, ДЗС, ДГС, ДМП и др. В ТКЗС имаме на-станени 338 души, в ДЗС – 148, в строителството – 71 и др. Разбира се, както и предишните изселвания, така и при сегашните – за допуснатите грешки много спомогна кампанийният характер на изселването, липсата на време за задълбочено изучаване на лицата и набиране на необходимата документация. През декември 1963 г. Софийско управление МВР се оказа неподготвено за такава мярка – изселване, особено по линия на КДС, тъй

като вражеският и престъпният контингент не се наблюдаваше отблизо, не се знаеха последните прояви на същите и затова масово се предлагаха лица за изселване въз основа на стари данни или присъди.

Органите на МВР и ръководствата на стопанствата по места, където се отправиха изселените лица взеха необходимите мерки по организацията на работата, дисциплината и значително бе подобрен материалният стимул. Преодолян беше началният период на нежелание да се работи и почти всички изселени лица започнаха да изпълняват трудовите норми. Но това не трая дълго време. Все по-често се получаваха сигнали за понижена трудова дисциплина, особено след излизането на Указа за амнистията – 1964 г. [...]

Комисията по чл. 14 от УНМ трябва да не допуска форсиране, а изселването трябва да се извършва регулярно, след пълна документация на данните в предложенията и докато не се убеди, че данните са достатъчни, обективни, точни и проверени, отразяват настоящата антиобществена дейност – няма да предлага изселването.

Трябва определено да кажем, че административните мерки ИЗСЕЛВАНЕ и ВЪДВОРЯВАНЕ са изигравали положително въздействие върху възпитанието на някои от наказаните.[...]

Статистическите данни говорят, че около 30% от криминалните престъпници се повтарят било в ТВО или изселване.

Характерно е и това, че след всяка акция и изпращането на криминалния контингент в ТВО при пълна изолация и нямаме възможност да извършват престъпления, значително се намаляват престъпленията, докато при изселването това не може да се постигне, тъй като и на новите си местожителства извършват кражби, хулиганства и пр.

Независимо от това, че в проекто-наказателния кодекс се предвижда въз основа на чл. 37 и 51 задължително заселване, то правилно ще бъде чл. 14 от УНМ да се запази за особено важни случаи, тъй като съдът няма да бъде в състояние да проведе по-голяма акция, като тази по унгарските събития 1956 г., януарската 1958 г. и др. Освен това, нека се има предвид и това, че административната мярка ИЗСЕЛВАНЕ престъпният свят я има за по-тежко наказание отколкото изтърпяването на присъда.

Началник на отделение 1248-МВР (п)

Отпечатано в 5 екз.

От № 1 до 5 – за членовете на комисията

Изпълнител: Чакъров
Написала: Маркова

Доразмножено в два екз., от които един за под. 17065 и един за ДНМ

Началник на отделение 10001-МВР:
Полковник: (п)

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 23, оп. 1, а. е. 111, л. 1-7. Копие. Машинопис.

РАЗДЕЛ II

**ОБЩЕСТВЕНИ, КУЛТУРНИ
И СТОПАНСКИ ПРОЦЕСИ**

НАГЛАСИ И НАСТРОЕНИЯ СРЕД ХОРАТА

№ 93

Строго поверителна справка за настроението, поведението и проявите на репресираните контрареволуционни елементи, намиращи се по затворите и затворническите общежития

София, 21 септември 1953 г.

Характерно е да се отбележи, че по-голямата част от контрареволуционните елементи, намиращи се по затворите и затворническите общежития, през периода на изминалите два месеца, направиха опит да променят своето поведение и държание спрямо народната власт. Мнозина взеха линия на примерно поведение, разкаяние и осъзнаване на извършените от тях престъпления спрямо народната власт. Някои открито заявиха, че те имат лоялно отношение спрямо мероприятията на властта. Единици са обаче, които искрено съзнават извършените от тях престъпления и са готови искрено да сътрудничат на властта за изграждането на социализма у нас.

Всичко това дойде в резултат на разпространените слухове и писмата на много адвокати, че се очаква широка амнистия у нас.

Замислените и подготвяни бягства от затворите и ТВО, се отлагаха, за да се изчака готвената от страна на правителството амнистия.

Николапетковистите, по затворите и ТВО, които представляват най-голям процент и особено някои от техните лидери започнаха да разпространяват слухове, че те ще бъдат пуснати и поканени да вземат участие в новото правителство, което се очаквало да се състави под натиск на ООН. Във връзка с това те набелязваха и платформа (условия) при които ще се включат в правителството.

Легионерите и бившите царски офицери в това отношение си останаха твърдо на старите позиции, считайки, че и да се даде амнистия, тях не ще ги засегне. Особено легионерите, те търсят форми и при новата обстановка да привлекат колкото се може повече на своя страна, като се насочват най-вече към царското офицерство по затворите, за да ги включат в борбата им срещу народната власт.

Не получили толкова многоочакваната амнистия, в мнозина контрареволуционери и шпионски елементи настъпи разочарование особено в тия, които не бяха засегнати от широката помилровка, която се даде от

правителството през август 1953 г. В резултат на това и дойдоха трите бягства в кратък срок от затворническото общежитие Белене.

Мнозина от тях, които преди помилванията и закриването на ТВО, бяха взели линия на поведение на разкаяли се и осъзнали, след помилванията започнаха да се показват в истинския си лик на закоравели престъпници, които все още считат, че българското правителство ще бъде принудено от САЩ и ООН да ги освободи от затворите.

Характерно е да се отбележи, че при новата обстановка, която се създаде, помилването на голям брой затворници и освобождаването на всички въдворени, някои шпиони и контрареволуционери по затворите, които пред следствието и съда са направили пълни самопризнания, осъдили са извършените от тях престъпления и дори са разобличили някои от своите съподсъдими, сега започват да вземат линия на поведение, че това което са говорили пред съда и следствието не отговаря на истината и, че всичко казано от тях е измислено и не отговаря на истината.

Взема се една нова линия на поведение, такава каквато поддържат и по-голямата част от осъдените трайчостовисти.

Тенденцията на тези затворници е да се ревизират техните дела и бъдат освободени като невинни.

Изготвил:
В. Димов

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 13, оп. 1, а. е. 1024 л. 104-105.
Оригинал. Машинопис.

№ 94

Строго поверителна справка с коментари за предстоящите избори за народни представители

София, 16 декември 1953 г.

Проф. ПЕТКО СТАЙНОВ, бивш министър, звенар, кандидат за народен представител, доверил: „При обиколката ми в Казанлъшко, констативах, че голяма част от моите някогашни приятели, които в миналото ме подкрепяха в изборите, сега ме гледат на криво и това ме поставя в неловко положение. Аз не се съмнявам, че ще бъда избран, но това е израз на силното опозиционно настроение сред населението от този край, което външно не се изразява, но в даден момент може да избухне с голяма сила. Такова опозиционно настроение аз наблюдавах и през лятото в

Копривщенско. Това се дължи, че на всички тежи днешния режим, липсата на пари, неуредиците и разхищенията и голямото залягане от страна на комунистите да се работи усилено“.

Бивши царски дипломати, о.з. генерали, бивши индустриалци, професори, някои владици и др., между които: Хенри Левенсон, Никола Толчев, Иван Данчев, Борис Алтънов, Стефан Бочев, Петър Кьосеванов, Живко Сталев, Христо Данов, Стоян Трендафилов, Тодор Тонев, Никола Вълков, Жечо Оббов, Ботю Папазов, Джино Сърмаджиев, Никола Ванчев, Богдан Джиров, Петър Кънев, арх. Стефан Босолов, Владимир Брънеков, Александър Константинов, Иван Пенаков, Владимир Данчев, Светослав Балан, Кирил Добрев, Желязко Райнов, Атанас Данчев, Борис Дяков, Иван Теодоров, Кръстю Маринов, Иван Апостолов, проф. Ангел Ангелов, митрополитите Филарет и Йосиф коментират международното положение и предстоящите избори, в общи линии така:

С нотата си от 26 ноември т.г. СССР, колкото и диверсионно да действа не може да протака по-нататък положението, поради което първите месеци на 1954 г. ще бъдат решителни. СССР ще върви на отстъпки, за което може да се съди от известно омекотяване на режима и у нас – пускане от ТВО, известна свобода за движение на изселниците.

Изборите са формални. Не могат да се считат за политическо събитие. Резултатите предварително се знаят. Обстановката не е благоприятна за БКП и външно, и вътрешно. Липсата на осветление, въглища, подпалки, амбалаж, прясно масло и др. продукти създават опозиционно настроение и не отговарят на предизборната пропаганда за щастлив живот, още повече, че са изминали около десетина години от сегашното управление. Не може да бъде и другояче, тъй като по последните доклади на Маленков и Хрущов в СССР се пада по 60 см вълнен плат на човек, а в някои райони има сериозен недостатък от зърнени храни.

В предстоящите избори БКП се крие зад ОФ, като зад параван. Отечественият фронт няма значение в политическия и обществения живот на страната, явявайки се като една секция на БКП. Поради тази причина Петко Стайнов се изказал, че е в неудобно положение, защото не могъл да откаже да се кандидатира в изборите. Според него в същото положение се намирал и проф. Методи Попов, който нямал никакво желание да се кандидатира, но не смеел да откаже.

РУСИ РУСЕВ, бивш министър, се изказал: „Изборите са една излишна формалност, един монтаж, който с нищо не изменя вътрешното положение, нито пък ще измени отношението на външния свят към днешния политически режим у нас. Това е една комедия, която струва доста пари и излишни усилия.

НИКОЛА МОНЕВ, бивш адвокат, активен михайловист, се изказал: „Комунистите у нас са взели здраво властта в ръцете си. Готвят се да

проведат избори. Издигат свои верни хора за народни представители. Просто ги натрапват на народа. Трябва да се съгласяваш привидно с тях, а когато дойде време, да си кажеш думата. Те не знаят, че приближават последните им дни. Изхода на освобождението зависи само от Англия и Америка“.

АНГЕЛ ТАШКОВ, собственик на дърводелска работилница, заявил: „У нас и в другите източно-европейски страни ще се проведат избори под контрола на Обществото на обединените народи, като се изпратят войски от западните страни. Ще разберат тогава нашите комунисти на кого е привърженик българският народ и на кого симпатизира. Не такива избори като сегашните. С една листа само Хитлер провеждаше избори“.

ПЕТКО ДЖАМБАЗОВ, лекар, бивш демократ, заявил: „Изборите ще бъдат спечелени 100% от комунистите. Дават ти бюлетината в ръка и, ако ти държи, недей я пуска в гласоподавателната кутия“.

ЛЮБЕН БОЯНОВ, бивш народен представител, се изказал: „Изборите ще станат и ще си минат без инциденти, защото няма никаква опозиция. Това ще бъдат и последните им избори, последната им камара, която няма да изкара мандата си“.

АПОСТОЛ КАРАМИТЕВ, артист, лауреат на Димитровска награда, съпруг на Маргарита Дупаринова, кандидат за народен представител, се изказал: „Казах на Маргарита да се откаже от избирането, но тя иска слава. Избирането на Дупаринова е само формално. Когато посочат комунистите, той става народен представител.“

Отбелязани са случаи на изказвания на реакционни среди и отделни граждани, че ще гласуват явно, без да влизат в тъмната стаичка, за да не бъдат подозрения и нелоялност.

Началник III Управление ДС:
Полк.: *Б. Думков*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 13, оп. 1, а. е. 1024 л. 136-138.
Оригинал. Машинопис.

Справка с коментари по процеса срещу Берия

София, 5 януари 1954 г.

Проф. МИХАИЛ ГЕНОВСКИ, бивш лидер от БЗНС, казал: „За ръководителите в СССР е ясно, че „Интелиджънс сървис“ стои над краля в Англия, но все още не мога да си обясня как може цели 35 години Берия да бъде на такъв пост, без да е разкрит като шпионин. Изнесените доказателства и факти са много обобщителни. Аз съм бил 20 години адвокат и при разглеждане на процес съм свикнал да имам конкретни факти. Това тук нямам. Може би ще се направят някои изводи, които на мен няма да станат достояние, но все пак това може да доведе до заключение, че в СССР все още е много силно буржоазното влияние. За даване на смъртна присъда може да бъде достатъчно само нарушение на партийната дисциплина“.

Д-р РАДИУМ ТОКИН, референт ръководител в отдел „Градски болници“, член на БКП, казал: „Научих от завърнали се от СССР наши офицери, че Берия е издал поверително нареждане до органите на МВР, да следят дейността и проявите на партийните секретари. В гр. Минск началникът на Областното управление МВР и секретарят на Областния комитет на КПСС били неразделни приятели. В разговор, началникът на МВР съобщил на областния секретар на КПСС, че въпреки всичко е принуден да го следи, тъй като получил такова нареждане. Секретарят на Областния комитет се явил пред др. Маленков и му поставил въпроса, че след като нямали доверие в партийните секретари искал да бъде освободен от този пост. Др. Маленков възложил задача за проучване на въпроса на др. Круглов, сегашен министър на МВР. От проучването се установило, че през м. юни или юли Берия определил ден за преврат, като за целта организирал опера в Большой театър, където според плана трябвало да присъстват всички членове на Политбюро и правителството, а през това време Берия щял да извърши преврата. Др. Маленков същия този ден свикал съвещание на Политбюро с неизвестен дневен ред, на което разобличил документално Берия, а маршалите Булганин и Жуков го задържали“.

КОСТА ТУЛЕШКОВ, бивш секретар на Оббов, се изказал: „За диктаторските режими са необходими процеси, като този на Берия. Всяка революция изяжда своите чеда. Берия с благословията на Сталин унищожи хиляди невинни хора, между които и много военни. След смъртта на Сталин, генералите които Берия следеше, му сложиха капан. С обвинението целят да се оправдаят пред народа за своята некадърност, като всичко хвърлят върху Берия“.

ВАСИЛ ИВАНОВ ВЪЛКОВ, николапетковист, казал: „Ако възприемем, че Берия действително е бил близо 30 години английски шпионин,

то английското разузнаване заслужава уважение, а руската разузнавателна служба следва да си вземе бележка. Ако ли пък след смъртта на Сталин СССР се опитва да прави завой в политиката, то възможно е военните да ликвидираха Берия, който избиваше маса народ по заповед на Сталин. Това се потвърждава и от факта, че и у нас се пое нов курс, идващ от Москва – миролюбива политика със съседите“.

ВЛАДИСЛАВ НЕДЕЛЕВ, отецпаисиевец, заявил: „Берия, въпреки че е ликвидиран оставя добро наследство – смут в СССР и раздори между Сталинските и маленковските комунисти“.

ИВАН ЧАНКОВ, председател на околийската земеделска дружба и околийски организатор в гр. Разлог, казал: „В процеса Берия има голяма провокация и лъжа. Това се прави, за да се даде отдушник на тежката финансова и стопанска политика и залъгалка за подобрене на бита“.

ИВАН ЕНЕВ, адвокат, вражески елемент, заявил: „Процесът Берия е явна лъжа. Той е нарочно монтиран, за да се отърват от тези, които им пречат“.

Написано в 3 екз.
Изпълн. Н. Данчева

Началник III Управление ДС:
Полк.: *Б. Думков*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 13, оп. 1, а.е. 1024, л. 86-87. Оригинал. Машинопис.

№ 96

Информационен бюлетин за емисиите на вражеската радиостанция „Горянин“¹

11 май 1955 г.

Тук е радио „ГОРЯНИН“.

Тук е радио „ГОРЯНИН“.

Радио „Горянин“, гласът на българската съпротива, започва своето предаване.

Братя българи, на 12 май тази година се навършват три години от деня, когато пловдивското и хасковското тютюнороботничество се вдигнаха на стачка против комунистическата власт и заклеиха Българската комунистическа партия като противонародна и противоработническа. Свалена бе маската на московските агенти в отечеството ни. Така наречената ра-

ботническа власт напълни с работници комунистическите затвори и концлагери, обаче БКП не успя да убие духа и сломи съпротивата на народа ни. Днес, три години след работническата стачка, нашият народ умело, мълчаливо и единодушно продължава да се бори срещу комунистическите поробители. Бавно, но сигурно води отечеството ни към свобода и светло бъдеще. Комунизмът е обречен на загиване. Свободата ще изгрее!

Смърт на противоработническия и противонароден комунизъм!

Да живеят стачниците от 12 май 1952 г.!

Да живее нашият героичен народ!

Да живее свободата!

Тук е радио „ГОРЯНИН“.

Тук е радио „ГОРЯНИН“.

Братя българи, изминаха три години от оня ден когато нашите героични тютюноработници в пловдивско и хасковско се вдигнаха на масов протест срещу комунистическата власт. 12 май 1952 г. ще остане паметен не само за пловдивчани и хасковчани, но и за целия наш народ. Тютюноработническата стачка в Пловдив и Хасково на 12 май 1952 г. ще остане завинаги символ на борбата на нашето работничество срещу комунистическата клика, която експлоатира не само труда, но и името ни. 12 май 1952 г. ще покрива с вечен срам комунистическата власт, защото на 12 май 1952 г. хиляди тютюноработници от Пловдив и Хасково открито се обявиха против партията, която претендира да бъде работническа. Плюха в лицето им. Обявиха стачка и нападнаха контролираните от комунистите тютюневи складове. Защото на 12 май 1952 г. комунистическата власт, която претендира да бъде работническа с милиция и оръжие се нахвърли върху стачкуващите пловдивски и хасковски тютюноработници, искащи на държавата всичките си права и по-добър живот. На 12 май 1952 г. БКП показа, че не е работническа партия, а съветско оръдие, борещо се чрез насилие и терор срещу нашето героично работничество. 12 май 1952 г. – героичен ден, ден който ще остане като светъл пример за подражание. С единодушната и масова стачка в Пловдив и Хасково тютюноработниците не само показаха, но и доказаха, че те не са авангард на партията, а авангард на народа ни в борбата против Партията.

Слава вам пловдивски и хасковски тютюноработници!

Слава вам стачници срещу комунистическото грабителство и безправие!

Слава вам народни чеда, които презряхте опасността от комунистическите затвори и концлагери и се хванахте на открита борба срещу комунистическия враг на отечеството ни. Нашият народ не е забравил подвига ви. Вие ни показахте верния път.

Да живеят стачниците от 12 май 1952 г.

Да живее нашето героично тютюнорботничество!
Смърт на болшевишкия окупатор.
Да живее свободата!
Тук е радио „Горянин“. [...]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 2, оп. 1, а. е. 787, л. 7-8. Оригинал. Машинопис.

¹ Радиостанцията „Горянин“ излъчва предаванията си от април 1951 до октомври 1962 г. от околностите на Атина, с два предавателя на различни честоти. Заглушавана е от военните, а по локализирането ѝ – дълго време неуспешно – работят МВР, разузнаването и техническите отдели на ДС. Емисиите на радиото започват с марша „Един завет“ и завършват с химна „Шуми Марица“. Към създаването на „Горянин“ са съпричастни емигрантски организации. Една от тях, Български национален комитет „Свободна и независима България“ под ръководството на д-р Г. М. Димитров, създава в САЩ радиостанцията „Свободна България“. „Гласът на българската съпротива“, както е наричано радиото, изиграва много важна роля в координирането на нелегалната борба и информирането на българите в този период.

№ 97

Строго поверително специално съобщение за изказванията на осъдените трайчокостовци Петко Кунин, Иван Стефанов, Никола Говедарски, Благой Хаджипанзов и Никола Павлов Колев

София, 3 юли 1955 г.

ПЕТКО ГЕОРГИЕВ КУНИН в писмо до жена си и дъщеря си пише да направят всичко възможно, но да проверят, вярно ли е, че ЦК имал решение да бъде той освободен и реабилитиран, и как да се разбира неговата реабилитация. Дали публично ще се признае, че той не е престъпник или само ще му се възвърнат гражданските и политическите права, и му се даде подходяща работа. Освен това му се струвало, че много се протакал тоя въпрос, тъй като той узнал за такова решение на ЦК от дъщеря си още миналата година.

ИВАН СТЕФАНОВ ХАДЖИМАТЕЕВ е казал по стоенето му в затвора: „Защо ще се губи повече време и хаят сили. Не е ли факт, че Тито не бил предател и не се е занимавал със заговори. При това положение няма никакво основание аз да стоя повече в затвора. С какво съм аз по-виновен от Иван Панов, Ангел Тимев и др., които си излязоха. Например Иван Панов, който е вербувал Никола Говедарски от две години е свободен, а Говедарски е още в затвора“.

Добавил, че техният процес бил монтиран и той съжалявал, че на про-

цеса не знаел, че Трайчо Костов е отрекъл показанията си и тогава изходът щял да бъде друг.

НИКОЛА ГОВЕДАРСКИ е казал: „Последните събития не ни дават основание и не говорят, че ние трябва да уеднаквяваме въпроса на Тито и Югославия с нашия въпрос – процесът на трайчокостовци. Ето по тия въпроси ние спорим с Иван Стефанов и не се разбираме. Той счита, че с уреждане положението на Тито и неговото реабилитиране, ще трябва и нас да реабилитират, което е неправилно. Защо ще се самозалъгваме“.

БЛАГОЙ ХАДЖИПАНЗОВ, казал: „Шест години стоя в затвора и защо, сам не зная. Един Съветски съюз, който се явява ръководител на 900 милиона народ, отиде и се извини в Югославия, че е сгрешил. Аз просто не мога да се нарадвам на това, което става с Тито, защото се изправя една измислица. Хубаво е, че все пак се видя истината, макар и след шест години, след толкова жертви, които се дадоха, а и Съветският съюз загуби част от авторитета си. Това, което Хрушчов, Булганин и Микоян направиха с посещението си в Югославия е небивало в историята досега. Аз от едно се срамувам, как ще погледна, ако ми се отдаде, югославските ръководители, против, които толкова много говорих, а се оказа всичко лъжа и измислица. Сега на Тито се подава ръка, а за мен никой не мисли и не се интересува, но каквото и да става аз ще си остана комунист. Вижда се, че СССР определя много важно място на Югославия, която има връзки със Запада. Може ли героят (Тито) от Испанската гражданска война да бъде предател.“

НИКОЛА ПАВЛОВ КОЛЕВ е казал: „Основата на нашето обвинение бе, че ТИТО и Трайчо Костов са готвили заговор да убият Димитров и завземат властта, като по този начин бъде откъсната България от СССР. Истината обаче е една, че това е шантаж на Берия. Аз преди две години съм дал изложение в ЦК, там съм описал всичко. Аз съм радостен, че отношенията с Югославия се подобряват и вярвам, че тя ще се върне в лагера на демокрацията. Ние трябва да бъдем също реабилитирани, че няма трайчокостовщина, това го знаят горе и, че ние сме напълно невинни, но те се питат сега, как да се оправи това, което са забъркали. Не знам кой ще плаща и кой ще бъде виновен за нас. Такива в България има и те трябва да си получат наказанието. Всичко ще се оправи, още малко търпение трябва.“

Трайчо Костов е невинен. Той допусна две грешки, като не уведоми Политбюро за гласувания вече закон за държавната тайна и гласуваното решение да не се дават никакви сведения, представляващи държавна тайна, от което и да е било учреждение, на каквито и да е чужденци, включително и на Съветския съюз. Сведенията интересували СССР да се получават лично от Трайчо Костов. Също така допусна грешка и за взетото решение, но не протоколирано от Политбюро за здраво пазарене при търговски сделки, с която и да е страна, и СССР, за които заслужаваше да

бъде снет, а не да получи и смъртна присъда. Обаче към тези две грешки се скалъпиха още много на базата на шантажа и Трайчо Костов стана изменник, шпионин и пр. Партия, която си служи с шантаж, тя не отива далече. Това историята го е потвърдила. Именно за това КПСС взема решение да каже истината на народа.

Аз, първият помощник на Трайчо Костов, не бях осъден на смърт поради това, че се готвеше втори голям процес, в който щях да бъда осъден на смърт, обаче по чудо това не стана. Аз, сътрудника на Гешев, на когото съм предавал сведения, не съм издал нелегалната печатница и окръжните комитети, които знаех. Ако се говори за капитулантство, имат подписани такива декларации от бившите министри на МВР Христовоз и Антон Югов и декларациите им са в личните досиета в ЦК на БКП“.

Капитуланти били и членовете на ЦК Антон Иванов, Вапцаров в др., които затова били разстреляни.

Тогавашният съветник от СССР в България сега бил осъден на 25 години затвор за подвеждане и нечестно отношение към техния процес. Павлов Колев заявил, че скоро цял да излезе българският Берия и тогава всичко щяло да се изясни.¹

Министър:
Ген.-полковник: (п) Г. Цанков

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 3, а.е. 22, л. 3-5. Оригинал. Машинопис.

¹ Върху друг документ с подобно съдържание (АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 3, а. е. 22, л. 1-2. Справка за направени изказвания от осъдените „трайчостовисти“ – Иван Стефанов и Никола Павлов Колев. 24.6.1955 г.) зам.-министър А. Колчев е сложил следната резолюция: „Др. министър с мнение Н. Павлов да се премести от Белене, за да не му се дава възможност да говори пред повече хора.“ 25.06.1955 г.

№ 98

Строго поверително специално съобщение за изказвания по разложението на бившата опозиция, разтурването на Свещеническия съюз и др.

София, 6 август 1955 г.

След срещите си с Георги Трайков, Сърбински доверил на Петър Трифонов, че предложението да го назначат в Министерството на доставките го карало да мисли, че те (Георги Трайков и ПП на БЗНС) искат да дискредитират личността му пред обществеността. Той бил сигурен, че това ставало със знанието на партията, която не била на ясно по не-

говия въпрос поради внушенията и информацията на Георги Трайков и Петър Танчев.

Петър Сърбински предполагал, че Георги Трайков и Петър Танчев очаквали, че Сърбински, чрез излизането му по събрания, където се саморазкритикувал, ще падне в очите на младежта, сред която имал обаяние в миналото. Сега обаче Трайков разбрал, че след изнесените публични събрания, младежта отново изразява симпатии към Сърбински – този път за каузата на правителството, но това не се харесало на БЗНС и затова внушили на партията да го преместят от обществена работа, за да не печели обаяние вече сред младежта, макар и за правителствената политика, защото от това нямали интерес хората от БЗНС, страхувайки се да не ги засенчи.

По-нататък Сърбински казал:

„Аз се бях подготвил за една сериозна работа: да укрепим БЗНС, като върнем другарите от опозицията и да ги подготвим здраво за в полза на Отечествения фронт, в полза на партията, защото и събитията показват напоследък, че най-правилна е тази политика, но защо ме гонят, не знам. Мислех си, че партията има интерес от укрепването на БЗНС, да бъде той стегнат и обединен, за да може по-ефикасно да помага на партията. Сега, обаче, разбирам, че тя няма такъв интерес. Аз поне мислех, че ще ме изгонят през пролетта на 1956 г., когато свърша цялата работа и им стана ненужен“.

Петър Трифонов обяснил на Сърбински, че партията не е отмъстителна и жестока, че комунистите са готови да подкрепят всеки, който искрено отчете своите грешки.

След това Сърбински казал, че и той така мисли, но все пак счита, че предложението на Георги Трайков става със знанието на партията. По-нататък той разказал, че др. Тодор Живков му бил добър приятел, когото уважавал и ценял. Смятал, че за да не бъде замесен в процеса срещу Никола Петков, „някой голям човек от партията“ му помогнал. Сам Георги Трайков бил казал на Сърбински, че др. Тодор Живков бил поръчал още когато Сърбински не се бил приобщил към ОФ, да му каже, че партията е готова да го приеме и да му възложи обществена работа. Сега Сърбински искал да отиде при др. Живков и да го пита дали знае партията за неговото положение, и дори можело да поиска да се срещне с др. Червенков по този въпрос. Ако др. Червенков или др. Тодор Живков му кажели, че това ставало с общо решение и с тяхно знание, щял да се подчини.

Петър Сърбински изказал съмнение в сина на Трайков – Харалампи, който получавал цялата кореспонденция на баща си, че може би не е радостен от факта, че във всички писма се изказвало задоволство и възхищение от събранията, които Сърбински провеждал и го канели на много места да провежда събрания. Понеже Харалампи бил не добре разположен към

Сърбински, това можело да е причината самият Трайков да има подобно отношение към него.

Д-р Петър Попсавов, бивш народен представител, земеделец, оббовист, казал:

„Отечествения фронт бе създаден главно от земеделци и комунисти. Никола Петков беше представител на Земеделския съюз. Аз бях голям противник БЗНС да влезе в коалиция с комунистите в Отечествения фронт, защото предполагах какво може да стане. Както Гичев, така и Оббов бяха на същото становище. Казах още навремето да не вярват на комунистите, защото те си служат с подлост и ще ни изгорят обаче не бях послушан. Моето предупреждение, моето предсказание се сбъдна. Никола Петков бе убит от комунистите. Гичев досега още е в затвора“.

Д-р Димов, брат на Вергил Димов, заявил:

„Моят брат не е виновен за подадената декларация. Причината се крие в това, че той се е разболял тежко – язва и бронхиална астма, не е можел да издържи. Духът му е разколебан и отпаднал от болестта и затова е проявил малодушие. Аз го лекувах и едва го спасих. Сега му дадох апартамент и го реабилитираха. Работи като адвокат. Той обаче си остава земеделец. С Гичев другояче стои въпросът. Той е здрав физически, с бодър дух и затова проявява по-голяма твърдост“.

* * *

Георги Йонков, чиновник във Върховния църковен съвет при Синода, казал:

„Решението на Синода относно Свещеническия съюз¹ идва между другото и в резултат на инструкция от Москва. Пимен, на връщане от Хелзинки, минал през Москва и там вероятно е поставил въпроса за Съюза, описвайки отношенията между Патриарха и Съюза. В резултат на тези разговори Патриархът и Пимен са получили подкрепата на Московския патриарх и това са използвали като още един коз, когато са поставили въпроса пред нашето правителство“.

Д-р Васил Пандурски, преподавател в Духовната академия, казал:

„В Черепишкия манастир, врачанския митрополит Паисий попитал група свещеници доволни ли са от решението на Синода за закриването на съюза. Свещениците замълчали. Малко след това се изказал един свещеник от Габрово (Антон Попалександров). Той казал на владиката: „Щом искате да знаете, какво е отношението на священството по въпроса за съюза, трябва да Ви кажа съвсем откровено, че священството в голямото си болшинство е недоволено от тази мярка на Синода. Ако Синодът не е бил доволен от някои лица – ръководители на съюза, да е помислил за тяхното сменяване, но не и да слага кръст на цялата организация“.

дълго е размислял и всичко е съобразил. Уверявал свещениците, че сега тяхното положение ще бъде по-добро и материално, и морално, и те ще бъдат доволни. Щели да им се увеличат малко заплатите, Комисията по битовите дела щяла да вземе присърце нуждите на свещениците и те щели да разберат, че без съюза е по-добре.

Свещениците открито заявили, че в никой случай не ще бъдат по-добре, щом нямат своя организация: владиката ще бъде самодоволен господар на свещениците и щом някой надигне глава за нещо, веднага ще се справи с него. Владиката и архиерейският наместник (избраник на владиката) ще командват всичко. Тежко и горко на попчетата“.

* * *

Бойко Тр. Костов, инженер химик в циментовия завод „В. Коларов“, син на Трайчо Костов, се изказал:

„Не мога да разбера дали за недоразуменията с Тито и Югославия действително са виновни само Берия и Абакумов или сега те послужиха като изкупителни жертви, за да може да се осигури възвръщането на Югославия към нашите страни. На проведеното през юни съвещание на Софийския градски партиен актив Червенков е информирал градската партийна организация за хода на Белградската среща и там е казал, че Тито не е вербуван агент. Тогава, ако Тито не е вербуван агент, то признава ли се, че той на свой ред не е вербувал свои агенти. При сегашното положение, голяма част от обвиненията срещу него практически отпадат. Грешки са едно, а да бъдеш агент е друго.

Губят само тези у които остана контрата (има предвид баща си – б.н.). Нищо чудно Берия да се е стремял чрез фалшиви данни да предизвика криза в отношенията между КПСС и страните с народна демокрация, като се има предвид, че той такава е предизвикал между Сталин и Молотов, но едно подобно предположение хвърля съмнение върху истината по процесите срещу Бухарин, Тухачевски и др., разкриването на които е станало под ръководството на Берия. Във всички служби за сигурност има много авантюристи и те постепенно отпадат, какъвто е случая в Унгария“.

Министър:

Ген.-полковник: (n) Г. Цанков

Изпълнил: (n) Гр. Шопов

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3345, л. 90-94. Оригинал. Машинопис.

¹ Свещенически съюз – организация на свещениците в България с печатен орган „Народен пастир“. Основана през 1903 г. и разпусната по решение на Св. Синод на БПЦ на 9 юни 1955 г.

**Предложение от министъра на вътрешните работи
до Политбюро на ЦК на БКП за следственото дело
срещу нелегалната заговорническа организация в София¹**

София, [преди 8 август] 1955 г.

В края на 1954 и началото на 1955 г. от органите на ДС се получиха данни, че о.з. майор Атанас Апостолов Иванов, член на БКП, е говорил за необходимостта от организирането на държавен преврат, като за целта е изградил заговорническа организация, в която е включил вражески елементи и членове на БКП, написал прокламация към българския народ, обмислил плана и предприел действия за подготовката за извършването на преврата.

На 6 юли 1955 г. бяха арестувани 36 души, за които имаше данни, че са участници в заговорническата организация в гр. София.

В процеса на следствието се установи следното:

През есента на 1953 г. подследственият Атанас Апостолов Иванов, о.з. майор, член на БКП, бивш служител в МВР, преподавател във военната катедра при Машинно-електротехническият институт е започнал изграждането на нелегална заговорническа организация за сваляне на народно-демократическата власт у нас чрез преврат.

До края на 1953 г. Апостолов е привлякъл в заговора Павел Петров Тачков, сладкар-занаятчия, Тодор Григоров Тодоров, юрганджия-занаятчия, и двамата вражески елементи от Царибродско, и Асен Захариев Доспевски, син на бивш царски генерал, бивш активен легионер. На посочените лица, Апостолов, поотделно е изяснил целите на заговора и в общи линии плана за преврата. В един от ресторантите на Горнобанския път – София, в края на 1953 г. е организиран среща с тримата, на която ги е свързал, дал им съответно псевдонимите „Гиго“, „Тошо“, „Пешо“, а за себе си „Батко“ и им е поставил задача да привличат нови членове в заговора из средата на недоволни и вражески елементи. Четиримата образували основната ръководяща група на заговора.

Тази група е развила активна дейност през лятото на 1954 г. и през първата половина на 1955 г. и са успели да заангажират във вражеска дейност общо 37 души, от които 19 души дали съгласие да участват в заговора, 4 са дали уклончиви отговори на предложението да участват в заговора, 3 са подпомогнали заговорниците и 11 души са знаели за заговора, но не са уведомили органите на властта. От замесените лица, 4 са членове на партията, 1 кандидат член, 3 бивши легионери, 1 бивш опозиционер и останалите безпартийни – вражески настроени елементи. По социално положение, 19 са служещи, 7 занаятчии, 6 работници, 1 студент, 2 без работа и 2 домакини.

Атанас Апостолов Иванов е написал прокламация към българския народ и обмислил плана за провеждане на преврата. Със съдържанието на прокламацията са били запознати всички участници в заговора.

През лятото на 1954 г. прокламацията е била обсъждана в дома на Доспевски от Атанас Апостолов, Асен Доспевски и Тодор Давидов. Тримата са одобрили прокламацията. През юни 1955 г. Апостолов изготвил нова прокламация със същото съдържание, която е укривил в дома на Надя Томова Чакърва. Прокламацията засяга редица въпроси от държавен и стопански характер.

Апостолов е говорил пред някои от участниците в организацията, че в техния заговор участват големи хора, като е споменавал имената на Славчо Трънски, Вес. Георгиев, че имат хора в армията и МВР. В следствието не се установи да е вярно това, а Апостолов е лъгал с цел да си придаде по-голям авторитет.

Първоначално превратът е бил определен да бъде извършен през пролетта, а след това през есента на 1954 г. и отложен за лятото на 1955 г., поради това, че Апостолов при конкретното подработване на плана за преврата е срещал големи трудности (набавяне на оръжие и малкия брой на участниците), а пред участниците в заговора се оправдавал с лични причини.

В последно време Апостолов е решил превратът да се извърши около 14 юли т.г. За целта е бил разработен следният план:

Ударна група от 15 участници в заговора е трябвало по измамнически начин (една част облечена във форми на офицери от вътрешни войски, а Доспевски играещ ролята на съветски гражданин) да обезвреди охраната на вилата и да залови министъра на вътрешните работи. След това да се обезвреди и замени охраната на др. Червенков, като същият бъде задържан и от негово име се извикат последователно членовете на Политбюро, на Министерския съвет и софийския военен комендант, когото да заставят да даде нареждане да се блокира София, по-важните министерства, радио София и пощата. При идването на министрите във вилата на др. Червенков предвиждали да им се предложи да подпишат прокламацията и да сътрудничат с новото правителство. При несъгласие щели да бъдат поставени под домашен арест. За министъра на вътрешните работи при съпротива са предвиждали да бъде ликвидиран. Др. Червенков на всяка цена са искали да го заловят жив и да го отстранят от управлението на страната. По радио София се е предвиждало да бъде прочетена прокламацията. На началниците на гарнизоните е трябвало да се изпратят телеграми – разпореждане за вземане цялата власт в техни ръце.

За успеха на преврата заговорниците разчитали преди всичко на изненадата и създаване заблуда в органите на властта, армията и партията, че всичко се извършва от името на Министър-председателя и ЦК на партията. Те

считали, че ще си осигурят подкрепата на народа с измамническото съдържание на прокламацията, в която се предвижда намаление на цените на стоките с 50%, увеличаване на заплатите с 20%, намаляване срока на военната служба и др.

В изпълнение на плана за преврата е била проведена подготовка, обхващаща установяване и проучване на вилите на министъра на вътрешните работи и министър-председателя. На 6 юли т.г. Апостолов е поставил задача на Асен Доспевски да установи колата на министъра на вътрешните работи. Доспевски не е изпълнил задачата, поради арестуването му. Апостолов е осигурил 6 униформени шапки от вътрешни войски чрез шапкаря Милчо Тодоров Виденов.

Атанас Апостолов по отделно с Павел Тачков и Асен Доспевски са обсъждали през пролетта на 1954 г. възможностите за установяване на връзка с югославската легация, с цел да получат от Югославия парична и въоръжена помощ. Атанас Апостолов и Павел Тачков са обсъждали да изпратят човек в Югославия пак със същата цел. За да не бъдат обвинени в шпионаж и разкрити преждевременно взели решение да не влизат във връзка с югославската легация, а в навечерието на преврата да я уведомят и поискат подкрепа, което не са направили до арестуването им. След преврата са смятали да осъществят федерация с Югославия.

Последствените от ръководящата група са привличали участниците в заговора след провеждане с тях на вражески разговори и изказване на недоволство от народната власт. Разговорите са водени на чашка в разни ресторанти в София и в домовете.

Заговорническата организация е разполагала с 4 бомби, 7 пистолета и патрони. При ареста на някои други лица, за които имаше първоначално съмнение, че са участници в организацията, но което не се потвърди и бяха освободени, беше намерено и иззето оръжие – автомати и пистолети. Същите лица са бивши партизани или бивши и настоящи военнослужещи, откъдето са получили оръжието и го държали в себе си, въпреки че не са имали за това право.

През м. юни 1955 г. Апостолов е възложил на Стоян Ставрев да привлече студенти, с които ще бъде на военно обучение, за да участват в преврата с оръжието си. Ставрев не е успял да изпълни тази задача. Павел Тачков е привлякъл в заговора бившия старшина Добри Стоянов, на който е поставил задача да образува въоръжена група в казармата. До края на 1954 г. Стоянов не е направил нищо по възложената му задача. От началото на 1955 г. Тачков не го е виждал и същият е в неизвестност.

Разчитали са и на оръжието, което щели да вземат при обезвреждане охраната на вилите.

При обиска беше иззета прокламацията на български и френски език и 6 военни фуражки.

Тъй като се касаеше за остра вражеска дейност, наложи се в началото да бъдат задържани всички лица, за които имаше някакво съмнение, че може да имат участие в заговора и по които не беше възможно да се правят проверки. За такива лица, в течение на няколко дни, се изясняваше въпросът и които бяха невинни бяха освободени, като за една част от тях, въпреки че не се установи участие в заговора беше изяснено, че са вражески настроени и са правили вражески изказвания. От данни на следствието се изясни, че са участвали или знаели за подготовения заговор още 28 души, които бяха задържани, разследвани и една част от тях освободени, тъй като се прецени, че тяхната дейност е по-малка и не е целесъобразно да бъдат съдени. По такъв начин от началото на м. юли т.г. до края на същият месец бяха задържани и разследвани всичко 64 лица, от които освободени като невинни 22 лица (задържани за няколко дни), други 17 лица също освободени, макар, че имат вина и биха могли да бъдат съдени, 6 лица освободени по наши оперативни съображения, и 2 лица ще бъдат съдени за друга дейност. При това положение остават 17 лица, на които следствието е приключено и подготвено за предаване на съд, поради което,

ПРЕДЛАГАМ:

Да се разреши на органите на ДС да предадат на съда следственото дело на разкритата нелегална организация, подготвяща преврат против народната власт, по която да бъдат съдени 17 души.

Делото да се гледа при закрити врата.

Прилагам списък с кратки установъчни данни на предложените за съд лица.

Министър на вътрешните работи
на Народна Република България
Ген.-полковник: (п) Г. Цанков

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 6, оп. 1, а. е. 14, л. 1-5. Оригинал. Машинопис.

¹ Материал от следствено дело 113/ 1955 г. срещу нелегалната организация „Заговор“. С резолюция на вътрешния министър: „Др. Ангелов, да се прегледа още един път предложението с цел да се прецени не могат ли да се съкратят още някои от предложените за съд – общия брой да се сведе от 10-12 души. Обърнете внимание на отметнатите в справката. Доложете срочно съображенията си.“ (п.) Г. Цанков. 8.08.1955 г.

**Строго секретно специално съобщение
за коментари на Двадесетия конгрес на КПСС***София, 29 февруари 1956 г.*

ГЕОРГИ КЕРИМИДЧИЕВ, бивш член на ИК на РСДП(о), казал:

„Комунистите ще променят отношението си спрямо социалдемократите, не само у нас, но и в други страни. Болшевиките са изпратили писмо до Втория интернационал за единодействие в полза и защита на световния мир. Искали да се сложат настрана всички неща, които разделят комунисти и социалисти. Най-сетне са разбрали, че и социалистите са защитници на работническата класа и преследват същата цел – построяване на социализма. За първи път от 39 години комунистите признават, че може да се осъществи социалистическия идеал чрез еволюция и придобиване на парламентарно мнозинство. Това пролича и от декларацията на съветските ръководители в Белград, в Индия и Бирма, а най-вече сега от отчетния доклад на др. Хрущов, от речите на Микоян и Шепилов. Водачите на Втория интернационал¹, на конгреса през м. март в Швейцария, ще обсъдят писмото и ще отговорят. Отговорът ще съдържа и препоръка: да се даде възможност на социалистическите партии в страните под съветски контрол да се проявяват свободно, да съществуват легално, с вестници, клубни помещения и организации, и да настояват за освобождаване от затвори и лагери на социалистическите водачи. Комунистите у нас ще предприемат нещо в тая насока, защото знаят, че социалистите не са конспиратори и няма да се опасяват от тях. Пред най-голямото зло – войната, комунистите би трябвало да изберат по-малкото – концесии на социалдемократията“.

НЕНЧО НЕНЧЕВ, племенник на Кръстю Пастухов, прекарал дълги години във Франция, като металороботник, казал:

„Обръщението на Хрущов към социалистическите партии за сътрудничество представлява първия завој на Москва, по отношение на социалдемократията. Не може обаче да се смята, че френската и германската социалистическа партия биха повярвали на искреността на комунистическите партии, като последните не променят държанието си спрямо социалистическите партии в Източна Европа и ако не преустановят репресиите си спрямо техните водачи“.

АНАТОЛИ САКЪЗОВ, казал:

„Речта на Хрущов пред Двадесетия конгрес на КПСС е доста примирителна. Изпускането името на Сталин в нея не е случайно. Хрущов заявява пред Запада, че Русия не смята да води в бъдеще даже и войни, от типа на тия в Гърция и Корея². Но за своята примиреност и отказ от въоръжени акции тя трябва да даде реални доказателства, като приеме

условията на САЩ и Англия по разоръжаването и германския въпрос. Отражението на новия курс, за страните от Източна Европа, включително България, ще се забави, но все пак може да се очаква по-нататъшно смекчаване във вътрешното положение на тези страни“.

НИНО НИНОВ, ръководител на подсекцията „Поверителни материали от чужбина“ при БТА, член на БКП, казал:

„Докладът на Хрушчов е много интересен. Той казва неща, които досега никой не е казал. Ще започне да вее съвършено друг вятър. Отраженията на Двдесетия конгрес на КПСС, ще се почувстват навсякъде. Там падна здрава друсаница по всички линии. Нищо не е останало незасегнато от критика. Аз всичко това го предвиждах. Да му мислят сега нашите про-стаци. Да ги видим какво ще правят. Нищо не може да ги спаси“.

АЛФРЕД КРИСПИН, служител в БТА, член на БКП, понастоящем в партийна школа, казал:

„Сега в Съветския съюз ще трябва да се напише нова история на КПСС, нова политическа икономия и нова енциклопедия. Сегашната „Большая съветска енциклопедия“ е гадна, мръсна, безобразна и лъжлива. Ще трябва да бъдат ревизирани измишльотините. Сталин изби маса хора от страх и каприз. Аз не мога да повярвам, че Берия е предател. След години и за него ще се узнае истината. Страшно нещо е било в СССР. Сините шапки³ нарочат ли някого, грабнат го и свършено. Това не е държава“.

БОРИС БУМБАРОВ, казал:

„Марксизмът-ленинизмът не е сковано, схоластично учение, а една гъвкава доктрина. Сега времето е друго и съобразно новите неща, които дойдоха след войната, трябва да се действа по друг начин“.

Министър:

Ген.-полковник: *(п)* Г. Цанков

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3756, л. 1-3. Оригинал. Машинопис.

¹ Става дума за Социалистическия интернационал, сформирани във Франкфурт през юли 1951 г.

² Вж. Гражданската война в Гърция (30 март 1946–16 октомври 1949 г.) и Корейската война между Северна и Южна Корея (25 юни 1950–27 юли 1953 г.).

³ Наричателно за служителите на НКВД, чиито фуражки били сини на цвят.

**Строго секретно специално съобщение за коментари
на Двадесетия конгрес на КПСС**

София, 29 февруари 1956 г.

ГЕОРГИ ТРАЙКОВ, казал:

„Интересен конгрес. Докато на Деветнадесетия конгрес¹ правеха впечатление докладът и изказването на Сталин, тука всички се изказват по най-различни въпроси. Целият колектив се представи достойно. Много голямо внимание обръщат на сработването с колектива.

Вземат много твърд курс срещу култа на личността. Ясно е, че Сталин е допуснал грешки. Разбира се неговите заслуги също ще бъдат оценени. Ако не беше неговият твърд курс, когато онези имаха атомната бомба, работите можеха да отидат по-зле.

С този конгрес се закрива ерата на Сталин и се открива ерата на колективния метод, за което главна заслуга имат Хрущов и Булганин. Сталин влиза в историята със своите заслуги, но и със своите грешки.

Аз се опасявам от това, да не би някои наши комунисти зле да разберат колективния метод. Колективният метод не означава, че всеки може да прави каквото си иска, да критикува когото трябва и когото не трябва. Да мисли, че всеки е важен и всеки е център.

Вярно е, че култът на личността трябва издъно да изчезне, но това не значи разпасаност, липса на дисциплина. Всички имат еднакво мнение по тези въпроси и са един добър колектив. Сега положението е по-радостно.

Говори се за народните фронтове. Всъщност в Италия и Франция отдавна на практика прилагат тези основни указания, сега обаче им дадоха и теоретична обосновка. Ще видим как това ще се отрази в отношенията към нас и в работата с бившата опозиция.

Микоян и Жуков говорят за силата на съветското атомно и водородно оръжие. Мощта на Съветския съюз далече нарасна.

В Индия, Бирма, Индонезия, средния Изток вече се чувства мощта на Съветския съюз. Важното е да се неутрализират и спечелят за мир тези държави. Тази политика на Съветския съюз ще провали плановете на американците. И ние сега сме по-великодушни към бившата опозиция, защото вече сме силни. Така е и със Съветския съюз.

Получихме покана от Полската земеделска партия. Канят ни за полския земеделски конгрес. Не знам кого да изпратим. Добре ще бъде аз да отида и мисля, че това ще бъде полезно, но понеже за мен се отнася, не е удобно да поставям въпроса. Освен това, ще взема още двама души. Може би Джанков или пък Клисурски и Петър Танчев. Танчев трябва да им каже как се работи с бившата опозиция – те имат там такива. Отказвам

се от Къню Кожухаров. Той нека си отиде с журналисти на гости в Полша. Стоян Тончев и той е мераклия да дойде. Но всеки случай няма да бързам. Ще видим.

Поговорихме си доста обстойно с др. Тодор Живков. За няколко минути ми даде такива основни установки за външната и вътрешната политика и всичко ми стана ясно. Не случайно др. Червенков се е спрял на него за секретар. Много пъргав ум. Веднага се ориентира и отговор ти дава“.

НИКОЛАЙ ГЕОРГИЕВ казал:

„Този конгрес закри страниците на сталиновия курс. Всъщност там БЕРИЯ е докладвал, Сталин е решавал. От време на време Сталин е викал Политбюро само да им съобщи за решенията си. Велик човек, но сгрешил. Сталин е давал поощрения на южните републики. Там са били основните строежи, канали, МТС и доходни култури. Там колхозите са били в цвettuщо състояние, а в Централна Русия и Украйна, са претоварвани с други култури, с по-големи доставки, при ниски цени и затова там колхозите са имали ниско заплащане на трудовен.

В партийни среди широко се говори за разстрелването на 300-400 души комунисти в Ленинград, начело с Вознесенски. Когато Хрушчов посмъртно го е реабилитирал, един стар партиен член му казал: „А вие къде бяхте когато се решаваше този въпрос?“ Хрушчов отговорил: „Ако ние бяхме възразили, сега нямаше да имаме възможност да дойдем тук, за да ги реабилитираме посмъртно“. Тя била страшна работа. Маленков е бил снет, защото той като секретар подписал тези присъди“.

ВЕРГИЛ ДИМОВ казал:

„Ако КПСС имаше този курс през 1946–1947 г., събитията в Европа щяха да се развият другояче. Сталин сплаши тогава дребната буржоазия във Франция и Италия и затова тя се отдръпна. Грешка беше и това, че комунистите излязоха от властта. Може би досега по парламентарен път щяха да преминат към социализъм. Ако във Франция така се бяха развили събитията и германският въпрос щеше да бъде по-лесно разрешен. И у нас може би нямаше така да се развият събитията.

Това което Хрушчов и Булганин направиха с Югославия, Индия, в Женева, Сталин не можеше никога да направи. Той имаше твърд курс. Седи в Кремъл и иска всички да паднат на колене. Хрушчов и Булганин сега всичко разтапят. Пукат се и губят пактовете на американците. Ето в Азия, на Балканите и в Средния Изток, ще стане същото. Турците са забъркани, Палестина се колебае. Тази съветска политика е много силна“.

БОРИС БУМБАРОВ казал:

„Комунистите във Франция постъпиха глупаво като напуснаха властта, както и ние това направихме под команда на американци. Кимон Георгиев ми казваше: „По-добре си стойте в Отечествения фронт. Това, което ще стане у нас, по-добре е да стане с твоя помощ, отколкото против теб“.

ПЕТЪР СЪРБИНСКИ казал:

„Никой не познава така въпросите, както Хрущов. За култа на личността е много силен. Това допада на всички демократични хора по света. Хората критикуват Сталин и икономическите проблеми на социализма, а нашите се чудеха защо трябва да се критикува Стамболийски. И ако комунистите не ни бяха посочили грешките, ние и до днес щяхме да мислим, че Стамболийски е безгрешен.

Чудна сила е партията – пред нищо не се спира и затова побеждава“.

СТРАХИЛ ГИЧЕВ казал:

„От Двадесетия конгрес на КПСС личи, че Съветският съюз продължава да променя курса на политиката си. Конгресът се очакваше с интерес, за да се разбере кои среди ще надделеят – тези които са за по-груба политика, или тези, които ще търсят разрешение чрез компромиси. Явно е, че надделяха вторите. Те признават лошите си отношения с външния свят, че не е добро материалното положение на трудещите се и, като коригират своите грешки, и създадат по-добри условия за народа в Съветския съюз и народните демокрации, целят да покажат пред външния свят, че тръгват по нов път, уж за да спасят мира, а в същност да спасят кожата си. Никого, обаче няма да измамат. В най-скоро време ще им бъдат поставени ултимативно някои въпроси, като въпросът за Германия и източните демокрации. Или ще трябва да отстъпят или да приемат една война, в която ще бъдат бити. Западните сили естествено разчитат на съдействието на народите на България, Чехия, Унгария, Полша и т.н., които сега са в тежко положение. Затова се налага да се организират съпротивителни движения в тези страни. В България е дошъл един англичанин – специалист по Близкия Изток и Балканите, с цел да разучи какво е положението и какво може да се направи за организирана съпротива. В Лондон заемал много важна и отговорна длъжност, но тук е инкогнито.

Бъди готов и имай предвид някои свои хора, които биха били необходими в близко бъдеще“.

АСЕН СТАМБОЛИЙСКИ казал:

„Само Земеделския съюз е в състояние да се справи със селския въпрос. Това ще принуди комунистите да му дадат възможност да се организира самостоятелно, без да се налага партията“.

БОРИС ЗАХАРИЕВ, бивш царски генерал, казал:

„Двадесетият конгрес, по-специално сегашното ръководство на КПСС, прави сериозен опит да засенчи славата на Сталин. Сталин бе исторически необходима личност, която си изигра ролята. Ако е грешил, къде са били тия хора, да го обуздаят навреме?“

САВА СТЕФАНОВ, бивш царски генерал, казал:

„Двадесетият конгрес на КПСС ревизира сталинизма. Това събитие е от огромно политическо значение. Съветската политика е пред нов курс,

а правителството пред нови методи на действие. Това говори за нестабилност в СССР. Не може сега там да няма разцепление“.

ТОДОР ДЖОНЕВ, бивш царски полковник, казал:

„От особено голям интерес е сегашният конгрес на КПСС. Той е първият след смъртта на Сталин и с право се очакваше да има нещо във връзка с него. Най-после, след много слухове за отношението на сегашните управници към Сталин и режима му, Микоян изплю камъчето, като подчерта, че режимът на Сталин е бил едноличен и в разрез с ленинското схващане за колективно управление, и като такъв е допринесъл само вреда на СССР.

Едно обаче не е ясно. Тези хора, които сега порицават Сталин и режима му, са били ред години негови сподвижници. Той ги е издигнал на тези постове. Те са подкрепяли режима му и всичко са одобрявали. Те или не са смеели да му се противопоставят, или пък са му съдействали, а сега са принудени да направят самопризнания.

В този конгрес всяка думичка и фраза е предварително проучена и одобрена. Всичко което сега се казва е официалното, поне засега, становище на партията“.

ИВАН ТОДОРОВ, бивш царски полковник, казал:

„Признанията, направени в Двадесетия конгрес на КПСС за Сталин и режимът му, нас не ни топли. Ще ни стопли само това, което ще ни даде свобода и истински живот. И кои сега отричат и порицават Сталин? Това са неговите най-близки и от него издигнати хора. Че кой пък може сега на тях да вярва? Нали по същия начин постъпиха и с БЕРИЯ“.

ВЕЛИЧКО ВЕЛИЧКОВ, бивш царски полковник, казал:

„Друго голямо събитие, освен Двадесетия конгрес на КПСС няма. Всеки трябва да прочете отчетния доклад на Хрущов. Много ценни признания се правят. Мъчат се да изкарат режима си демократичен, а само от броя на партийните членове става ясно, че е диктаторски. Микоян порица режима през времето на Сталин, като едноличен. Много малко време след Ленин е имало колективно управление. Западните сили и сега не им гласуват доверие, поради обстоятелството, че както Микоян, така и всички останали от управляващите днес в СССР са сподвижници и подкрепяли две десетилетия политиката и режима на Сталин“.

СТЕФАН ДИМИТРОВ АВРАМОВ, бивш царски полковник, казал:

„От отчетния доклад на Хрущов става ясно какво нищожно малцинство е възседнало здраво 200-милионният руски народ. Членовете на партията били 7 милиона, а всички останали им имали пълно доверие. Просто трогателен съюз между партийци и безпартийни“.

СТОЯН ЛЮБОМИРОВ СТОЯНОВ, бивш царски полковник, казал:

„Сталин е развенчан. Той направи непоправима грешка че не послуша навремето генерал Жуков, който след падането на Берлин направи доклад, че Съветската армия е в състояние да завземе цяла Европа“.

МАРИН ЙОВОВ, син на бивш министър, генерал, невъзвращенец, казал:

„Направи ми силно впечатление, че на Двадесетия конгрес има много остри изказвания срещу Сталин и провежданата от него политика. Всичко това не е съвсем искрено. Прави се от управляващите среди, за да си измият ръцете, да хвърлят вината на Сталин, Берия и т.н. и да почнат да провеждат една по-приемлива за западните сили вътрешна и външна политика“.

* * *

ГЕОРГИ ЖЕЧЕВ ТЕКЕЛИЕВ, писател, анархист, изпратил писмо до бившия активен анархист Делчо Василев, живущ в гр. Хасково, в което между другото пише:

„Аз наистина се обадох на д-р К. Кантарев (анархист, живущ в гр. Пловдив), във връзка с нашето „състезание“, но той се отзова някак неохотно, без да пише нещо конкретно и оставам с впечатлението, че не се решава да кореспондира дори по такива най-невинни въпроси!... За голямо съжаление не мога да чувствам за приятели и другари хора, които нямат елементарен кураж да държат писмена връзка... Уви, до къде изпаднахме!

Във връзка с последното си писмо трябва да ти кажа, че в Югославия не само отделни литературни групи имали право да издават вестник или списание, но и всеки автор можел да си издаде книгата сам, стига да отговаряла на следните условия: 1) да не е насочена срещу режима; 2) да не осмива или атакува управниците; 3) да не проповядва вражда между различните националности в държавата и 4) да не съдържа религиозни елементи. Това ми го каза един от колегите, които гостуваха напоследък в Югославия. Както виждаш, това е все пак по-добре, отколкото нашето нищо.

Днес срещнах Кръстю Белев, който между другото ми заяви: „Жалко, бай Георги, но като партиец ще трябва по неволя да се преклоня и да призна за права, наложената от Червенков позиция, въпреки, че вътрешно си оставам на своето“.

Няма ли да подухне освежителен ветреца, който да разведри мухлясалите мозъци“.

Министър:
Ген.-полковник: (п) Г. Цанков

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3756, л. 4-11. Оригинал. Машинопис.

¹ На Деветнадесетия конгрес на КПСС (5–14 октомври 1952 г.) се взема решение за преименуването на ВКП (б) на КПСС. На мястото на ПБ на ЦК се създава Президиум на ЦК със състав от 25 души. При закриването на Конгреса Сталин държи последната си публична реч.

**Специално съобщение за изказвания в земеделски
и други среди по вътрешните и международните събития**

София, март 1956 г.

АЛЕКСАНДЪР ОББОВ казал:

„Стефан Тончев ми зададе два въпроса: Вярвам ли на тези опозиционери, които се връщат и какво мислят селяните за тях.

Аз му отговорих, че не е важно дали им вярвам или не и дали те са искрени. Важното е това, че тази работа е полезна за съюза и партията.

Не е важно селяните сега какво мислят за тях, защото сега могат да ги отрекат като водачи. Важно е утре какво ще мислят. Селянинът иска друг да жертва кожата си за него. Тази работа е полезна за властта и Трайков добре разбира това. Дава се представа, че всички земеделски сили са вече в един съюз. А това е голям успех.

Стефан Тончев искаше да каже, щом бивши опозиционери се общават, няма ли някоя пукнатина и ние да се върнем в съюза. Аз съм скромен. Само ако ми се предложи някое дипломатическо представителство бих приел, а Стефан Тончев може да мисли и министър да се върне. Понеже той няма име и никой не се интересува за него, той иска мене да заангажира в тази работа. Аз по-рано го държах на повърхността. Той искаше винаги да разбере моето мнение и да отиде да го съобщи на Трайчо Костов. Аз това разбирах и добре манипулирах с него.

Това, което Хрущов казва в доклада си за идване до социализъм по парламентарен ред, е само една въдица за французи и италианци. Ако се запази мира само за 20 години, капиталистите ще бъдат проядени с подривна дейност.

Много недостойно се изказа Микоян. Ако аз бях на тяхно място щях да кажа – понеже го няма вече Сталин и никой не може да го замести, затова сега трябва колектива да ръководи. Така щеше да бъде най-добре“.

БОРИС БУМБАРОВ, казал:

„Възможно е да влязат в Постоянното присъствие на БЗНС Асен Павлов и Петър Сърбински. Сега вече няма лъжа. Христо Стратев е бил винаги на погрешна позиция. Аз поне искрено разбрах грешките си, а той търси вина у другарите, в смисъл, че го подвели и затова лежал в затвора“.

КАМЕН ЗИДАРОВ, член на БКП, казал:

„В Съветския съюз е било ужас през времето на Сталин. Кой е предполагал, че ще се създаде такъв апарат, който за да опази богопомазания тероризира цял народ.

Като бях в Съветския съюз ходих в Тула. Това е едно голямо село. А

селата са далеч по-назад от нашите. Съветските писатели като видяха нашите села, казаха: ето такива трябва да станат всички села.

Речта на ЧЕРВЕНКОВ пред писателите бе омекотена. На събранието беше още по-остра. Но кой я слуша тази реч, никой не е съгласен с нея. Прав беше Геро Грозев, като казва, че имаме трудности и лишения. Не, няма лишения, казват боговете от Олимп. Как няма, цял народ го вижда и знае, а искат да си закриваме очите. Народът така не се управлява.

Наредили са на писателите само да хвалят. Искат да пишем, че Иван не желае да влезе в ТКЗС-то, защото не си дава кравата, и да създаваме от това произведения и филми.

За пиеса, за роман, за повест, трябва нещо силно, завладяващо, общо, и за всички да се отнася.

Да не критикуваме боговете на Олимп, да казваме, че няма безработица, когато всички я виждат! В Ст. Загора имало 18 000 безработни, в Русе 8000, в София никой не ги казва. Станахме смешни в агитацията по изборите, да казваме на хората, че няма безработни.

Ние приличаме, както разправя Синклер¹, в един разказ, че германец отишъл в една зоологическа градина, като си носел и каталог за животните. Гледа едно животно с гърбица и пита какво е това. Казват му камила. Гледа в каталога си няма такава животно и казва: не, не може да бъде, щом го няма в каталога, значи няма такава животно. Има му казват, ето я. Няма и толкова.

Нашите големци приличат на този германец.

Нашият народ страда, търпи лишения, защото изгражда ново общество. Не, казва Червенков, няма такава нещо, народът не страда. Как може да се понася такава нещо. Трябва да лъжем и да не казваме истината на народа.

Какво е това отношение с партизаните – уволнени офицери. Аз имах възможност да говоря с някои от тях. Кръв капе от сърцето им. Не смеят да си идат на село, срам ги е от бащите им. След толкова години – безработни!

Сега ще се върнат от Москва и нищо няма да променят, защото Червенков е свързан с всички нередности у нас.

На кого даваха работниците обещания – на партията ли? Не, на него лично. Какво е това олимпийство? Историята познава и още по-деспотични режими, но винаги народът е помитал такава власт. Нашите това го забравиха, оградиха се и искат от писателите да пеят дитирамби.

Сега чак пишат и се изказват всички членове на Политбюро на конгреса и най-много Микоян. Същия какви дитирамби пяха на Деветнадесетия конгрес на Сталин. Къде са били тогава? Защо са мълчали?

АНГЕЛ ПОПРУСИНОВ, член на БКП, казал:

„Без работа съм, защото не им мълча и защото не им се кланям. Стан-

ко Тодоров нищо и никакъв човек, как го измислиха за министър на земеделието. Като чух това, в земята потънах.

Имам 6-членно семейство на главата си, но от глад няма да умра. Лектор съм, изнасям сказки, где плащат, где не плащат. Преводи права, пиша във вестниците.

Създадох пет списания в земеделието, изгониха ме и поставиха жената на Любен Велев.

Първият секретар на партията в Пазарджишко идва да иска, да се открие работа за 4000 регистрирани безработни и каза, че няма да си иде докато не уредят въпроса.

Смешни станахме с това да казваме, че няма безработица. Нашият режим надмина инквизицията – испанската и Шейлоковщината е на почит.

В Университета се наредиха да учат новите кадри на Диамат, а ние гладуваме.

Речта на Червенков пред писателите не ме задоволява. С когото съм говорил все същото казва.

Как няма да признаем, че имаме трудности и че народът страда и изнемогва, и защо да не го кажем? Това цял народ знае и вижда. Тук социализъм се изгражда и затова има лишения.

Защо да не критикуваме ЦК, когато те станаха Олимпийци. Нима са непогрешими? Затворили са се, оградени са се, забравиха народа. Така не може и така не върви.

Сега след Двадесетия конгрес трябва у нас рязък завой. Но ще видите, че нищо няма да излезе, защото те искат и вълкът да е сит, и агнето цяло“.

МАНОЛ КУШЕВ, изключен член на БКП, съден по процеса на Трайчо Костов, наскоро освободен от затвора, казал:

„Процесът „Трайчо Костов“ е дело на другарите, които след 9.09.1944 г. дойдоха от Съветския съюз и които искаха на всяка цена да овладеят всичко, като казаха, че другарите, които са били в България са окаляни. Трябваше да се ударят 400-500 стари изпитани, известни комунисти, за да слушат 500 000 нови членове на БКП. С това, убиха вярата на народа в партията.

Народът и комунистите очакват от Политбюро след Двадесетия конгрес нашият пленум какво ще измъти. Но да не мислят, че народът и комунистите ще се примирят с какво да е решение. Трябва да се намери и покаже кой е бил у нас Берия.

До какво положение стигнахме да говорим, че няма безработица, когато у нас десетки хиляди са без работа. Съкратиха ми една чиновничка, днес ми казаха, че още една трябва да съкратят, а плана ми завишават. В кооперацията, гдето живея, има едно семейство, съкратиха и мъжът и жената.

Като се заемат две големи служби от едно семейство, защо единият не работи безплатно на партията?

Бях на лечение в Хисар. Селяните от с. Веригово и други села всеки ден правят митинг за хляб. ТКЗС-то във Веригово изкарало 600 тона жито, 400 тона отишло за държавата, 200 тона за сеитба и на трудодена.

Историкът, който ще пише историята, макар и след сто години, ще тегли черта и ще каже: след Ленин е имало един период на лично властване, което струва милиони жертви на комунизма и без което е могло. Същото е и за нас, макар и в по-малки размери. На кого трябваше това и защо?

Тодор Живков го познавам добре. Той не е за този пост. На такъв пост се слага човек или добър организатор, или добър теоретик. Той не е нито едното нито другото. Виж в Италия Толиати не е масовик, но добър теоретик.

Живков е поставен като посредствено лице, за да могат другите да го водят. Това е от полза само за Червенков.

Ще видим какво ще донесат сега от Москва.

Г. КЕРЕМИДЧИЕВ, бивш член на Централното ръководство на БРСДП (о), на въпроса как би могло да се извърши легализирането на РСДП, само като се чака на стихийно влияние отвън или и тук трябва да се предприеме нещо в тая насока, отговорил: „Решаващият фактор за това ще бъде сътрудничеството в международен мащаб между социалистическите партии и компартиите. Тук бихме могли да правим някакви постъпки, едва когато бъдат освободени всички социалдемократи от затворите, да се събере ЦК и да вземе решение, съобразно евентуалната нова обстановка.

Освен това, комунистите много добре знаят, че социалдемократите са против нелегалните и революционните методи на борба. Те би трябвало да направят първата крачка в тая насока, като създадат нормални условия за легално съществуване на РСДП и евентуално да поведат преговори за участие в ОФ и управлението. Не може да съжителства: единодействие в борбата за запазване на мира и животинската дискриминация спрямо социалдемократите. Трябва да се изчака отговорът на Втория интернационал.

Решение за такива важни въпроси може да взема само конгресът, висшият партиен съвет и ЦК, като решението на последния трябва да бъде утвърдено от конгреса. Затова всяка инициатива в това отношение би могла да бъде само дело на отделни хора, които макар и членове на ЦК не биха могли да заангажират партията като цяло. Като се легализира партията, нашите хора веднага ще се обадят и организациите ще се установят. Дано се разведри обстановката и у нас и си излязат социалистите от затворите“.

ВЛАДО МАНЕВ, анархист, казал:

„Може би ще се постигне споразумение между СССР и Запада. На конгреса на КПСС се отварят всички възможни вратички. Направена е ревизия

на маркс-ленинизма, осъден и отречен е сталинизмът и публично се правят изявления за съвместно съществуване, като се отрича възможността от война. Това е нова тактика, но Западът не вярва много на комунистите.

Новият петгодишен план е неизпълним. Не мога да повярвам, че в края на шестата петилетка, СССР ще произвежда чугун, стомана, топливо, колкото произвеждат сега Англия, Франция и Западна Германия, понеже СССР няма възможности, условия (ресурси) транспорт, а и ония не стоят на едно място. СССР няма голямо производство на машини“.

АНГЕЛ ГОСПОДАРЕВ, бивш адвокат, казал:

„Това, което се изнася на конгреса на КПСС, кара човек да се потърсва от тамошните порядки. Обвиняват всички Сталин, че е бил диктатор, че не се е вслушвал в колектива, а те какво са правили през това време, та не са го възпирали да върши своеволия повече от 30 години. Такъв е прочутият болшевишки строй, такава е свободата им – позора на XX век.

Проф. ИВАН РАНКОВ, оркестрант в Софийската държавна филхармония, казал:

„Конгресът на КПСС и изказванията на видните съветски дейци е с цел да се заблуди световното обществено мнение. На няколко пъти англо-американците се ловят на въдиците им, ама тоя път няма да го бъде. Въпреки новия ленински курс на КПСС нищо не се е променило от същността на комунизма. Вместо диктатурата на Сталин, сега имаме само „колективно ръководство“.

НАЙДЕН ВАСИЛЕВ, студент, член на БКП, казал:

„На Двадесетия конгрес отрекоха напълно Сталин, което е съвсем нечестно. Това неимоверно ще предизвика възмущение всред народа. Хората обичат Сталин и не така бързо и лесно могат да го отрекат“.

БОРИСЛАВ ИВАНОВ, член на ДСНМ, студент дипломация, казал:

„Не е правилно гдето не се споменава никъде името на Сталин. Не бива да се пренебрегват неговите огромни заслуги. Не мога да проумея на какво се дължи това. Даже Сталин да е управлявал самостоятелно, то историята потвърди правилността на неговата политика. Под негово ръководство Червената армия, като се започне от революцията и се свърши с Втората световна война, винаги е побеждавала. Сталин се ползваше с огромен авторитет всред трудещите се маси и името му всяваше страх в капиталистическите ръководители. Въпреки твърдата политика, която водеше в областта на дипломацията, ако е жив, сега капиталистите нямаше да посмеят да отворят нова световна война. Рано или късно ще се разбере и ще излезе наяве незначитането на Сталин. Сталин бе човек, който може да бъде заменен само с колектив от хора. Нито един не е способен да ръководи самостоятелно и върши работата сам, както я вършеше Сталин.

РУМЕН РУСЕВ, член на Вузовския комитет на ДСНМ, при Машинно електротехнически институт, казал:

„Двадесетия конгрес обяви Сталин за диктатор. Отношението към него е неправилно. Същите хора, които го хвалеха, без да споменават името му, го критикуват много остро. Не Сталин е виновен за издигането в култ личността. Това е работа на низовите пропагандни работници. Колкото до нарушението на колективното ръководство смятам, че то е допустимо за един ръководител от ранга на Сталин.

АЛЕКСАНДЪР АЛ. СТАЛИЙСКИ, член на ДСНМ, студент в Юридическия факултет, казал:

„Името на Сталин обединяваше много хора, особено по време на войната. Отричането на Сталин е неправилно. Може би той е допуснал известни грешки в края на живота си, но все пак той е дал много за СССР и бе голям военен ръководител, който спечели най-тежката война“.

БОЯН ГЕОРГИЕВ ТРАЙКОВ, студент, син на ГЕОРГИ ТРАЙКОВ, казал:

„Премълчаването за Сталин няма да бъде правилно разбрано от хората и трябваше по-безшумно да се промени линията. Това не е пълна оценка на делото на Сталин. Тя е едностранчива и има временен характер“.

Министър:
Ген.-полковник
Изпълнил: (п) Б. Думков

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 8, а. е. 227, л. 20-27. Оригинал. Машинопис.

¹ Хари Синклер Луис (1885–1951). Американски писател, носител на първата присъдена на американски писател Нобелова награда за литература (1930). Известен със сатиричните си, социално-критични романи и разкази.

№ 103

Строго секретна информация за вражески изказвания във връзка Двадесетия конгрес на КПСС и Априлския пленум на ЦК на БКП

София, 14 април 1956 г.

Някои от вражеските среди в столицата продължават да коментират, че след направената критика на Сталин щяло да настъпи „объркване“ сред комунистическите партии, което щяло да бъде в полза на американската политика. Народът в СССР не одобрявал това обвинение спрямо Сталин, от което негодувал, като в Грузия били изпратени войски за потушаване на бунтове.

Считат, че след Двадесетия конгрес на КПСС, СССР щял да направи много отстъпки по отношение исканията на западните страни.

Говорят още, че у нас са се очертали три течения: сталинско – начело с др. Червенков, хрушчово – с др. Г. Дамянов и титовско – със Славчо Трънски, като след избирането на нов министър-председател щяло да настъпи „омекотяване“ на режима, лагерите щели да бъдат премахнати и освободени всички политически затворници.

Направени са много вражески изказвания, от които по-характерни са следните:

ГЕОРГИ АЛЕКСИЕВ – бивш полицай, се изказал: „Сталин сега го откриват, че не е работил добре. Настъпи най-голямото падение в СССР, да има как от гроба да го извадят и осъдят“.

ПЕТЪР НИКОЛОВ МЛАДЕНОВ – бивш опозиционер, пред група работници с ирония казал: „Комунистите се избиват помежду си и дано така продължава сами да се избият, за да се отървем от тях. Ние, възрастните, може да не дочакаме, но вие, младежта, бъдете готови за решителен отпор и удар да нанесете на комунизма“.

О.з. Подполковник БЛАГОВЕСТ РАДИНОВ, офицер от царската армия, казал: „Наближава краят на днешния режим. Един депутат на събрание на камарата на общините в Лондон, задал въпрос на сър Робърт Антъни Идън: „Не смятате ли да зададете конкретно въпроса на Хрушчов и Булганин при официалното им посещение в Англия, че и режимът в сателитните на СССР държави е дело на Сталин, и не смятат ли да се коригират“.

РАЙЧО МИНОВ – бивш опозиционер от Радомирско, казал:

„В БКП има разцепление начело с др. Червенков. Събитията трескаво се развиват в наша полза. Сталин е вече свален като „величие“. В Грузия остро са реагирали против новия курс на Хрушчов. Полза от това имаме само ние. Нека си режат главите те сами, та ние да дойдем на разчистен терен.“

След това под секрет казал: „Тези дни е идвал в Радомир Славчо Радомирски, който е противник на Червенков и от крилото на Славчо Трънски и казал, че всеки момент в България се очаква избухването на революцията. Ние можем с радост да чакаме тези събития.“

БЕРА НИКОЛОВА – вражески настроена, каза, че е научила от Иван Маринов – охрана на др. Югов, че той щял да състави новия кабинет и Славчо Трънски щял да бъде министър на МВР. Каза, че Петко Кунин и Иван Масларов били освободени и жената на Трайчо Костов получавала 2-3 хиляди лева месечно пенсия.

ВСЕВОЛОД НИКОЛОВ – на работа в БАН, с неустановена политическа принадлежност, във връзка с пленума, казал: „Големи разправии са имали. Вълко е изолиран, дори не го смятали вече за министър-председа-

тел. Югов излязъл най-храбър и пръв се нахвърлил върху него. Очаква се за министър– председател Дамянов или Ив. Михайлов и Славчо Трънски ще съставят кабинета“.

Написано в 3 екз. ПД.

Изх. 2577/16.IV.56 г.

Началник Соф. Окр. у-ние МВР:
генерал-майор (п) *Мирчо Спасов*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3817, л. 20-21. Оригинал. Машинопис.

№ 104

Строго секретна информация за вражески коментари във връзка със смяната на министър-председателя в България¹

София, 25 април 1956 г.

Сред вражеските елементи в столицата и окръга се коментира, че смяната на др. Червенков от поста министър-председател била маневра на комунистите, с цел да се подобрят отношенията ни с Югославия.

Смятат, че др. Югов няма да остане за дълго време министър-председател, тъй като партията била „разклатена“ и скоро щял да дойде краят на комунизма.

В този дух са направени следните по-характерни изказвания:

ВАСИЛ ПЕТРОВ МИХАЛКОВ – бивш крупен търговец, бивш опозиционер, сега счетоводител в ТКЗС на гара Земен – Радомирско, където по негово изказване готвят сериозен удар на стопанството, казал: „Никакъв завой всъщност не е направен у нас и никого не могат да излъжат тези айдуци, ако беше поставен Славчо Трънски може да се очаква такъв. Няма да минем само с тази кабинетна промяна, това е само началото.“

ЙОРДАН БАКАЛСКИ – бивш търговец на строителен материал и зърнени храни, бивш опозиционер, живущ на гара Земен, околия съща, относно положението в страната, казал: „Този номер няма да мине пред външния свят. Англо-американците искат истинска промяна в курса на правителствата на комунистическите страни включително и България, а не такива маневри, каквито правят нашите, да сменят Червенков и да сложат по-див звяр и от него – Югов. Та той след 9.09.44 г. не изкла ли половината от нашата интелигенция. Червенков пак се позадържа, но този няма да го търпи външния свят“.

ВАСИЛ ПЪРВАНОВ КОЦЕВ – служител в ОНС – Радомир, техник, с неустановена политическа принадлежност, оплаквайки се от днешната власт, казал: „Събитията са в наша полза, зорът беше докато падна този кабинет на Червенков, а от сега нататък бързо ще почнат да падат комунистическите кабинети, докато не дойде наше правителство.

РАЙЧО МИНОВ – бивш активен опозиционер, счетоводител в БНБ гара Земен, Радомирско, се е изказал: „Сега отговорник за списването на „Работническо дело“ е Енчо Стайков и виждаш ли какво се пише не скриват нито за Враца, нито за Благоевград, за окръжните съвещания, където открито се критикува Червенков. Него веднага щели да го арестуват, но бил пуснал в ход агентурата си, която от всички краища е започнала кампании с пращане на писма до ЦК против свалянето му. Така че в ЦК ги е било страх да действат рязко, за да не се получат издевателства сред самата партия и затова се решили да преминат към този компромис с Югов. Но това е временна мярка, а така също и Юговия кабинет е временен, едnodневно явление. Въобще колелото се върти и комунизмът в цял свят трепери. Огъва се и се гърчи в собствената си треска“.

АРХИТЕКТ КАНАРЧЕВ – вражески елемент, казал: „Явно става за всички, че между комунистите има разцепление, което пролича особено сега след отричането на В. Червенков. Последиците на това разцепление идват и във връзка с идването на югославската делегация, тъй като Тито ще играе важна и голяма роля у нас и в съветската политика. Наскоро много неща ще станат ясни, които сега се крият от народа. Хората на Трайчо Костов, които се реабилитирани, ще играят важна роля в бъдеще при управлението на страната“.

ДРАГОМИР МАТЕВ – бивш цанковист, е казал, че идването на югославската делегация у нас, заминаването на съветската в Лондон и смяната на др. Червенков били събития, които са свързани по между си, и които скоро щели да дадат своя отзвук у нас.

АНГЕЛ АНГЕЛОВ – бивш секретар на Габровски, се е изказал: „Виждаш ли какво става с правителствената политика. Подменят един по-неподходящ за в настоящия момент и слагат по-авторитетен, за да може да се сближим с Югославия. След това ще подменят и този с друг по-авторитетен и така ще се стигне до образуването на Балканската федерация.

АТАНАС ГЕОРГИЕВ ГЕНОВ – цанковист, на въпроса – какво правителство можело да се очаква у нас, казал: „Очакваме да се състави от земеделци, без комунисти, но здраво държат. Вместо Червенков е Югов, пак от тях и ще си провежда същата политика, само че с малък завой за сближаване с Югославия“.

ВАСИЛ СТЕФАНОВ – бивш опозиционер, се е изказал, че назначената комисия за разглеждане въпроса с Трайчо Костов щяла да разкрие доста неща и щяла да постави др. Червенков на тясно. През есента щяло

да има конгрес на партията, който щял да разреши още по-важни въпроси и др. Червенков щял да „падне много ниско“. Някои били разказвали на Стефанов, че животът на др. Червенков бил много разкошен и много често в „неговия дворец“ били приемани артистки за забавления.

АТАНАС МИЛАНОВ, ГЕОРГИ ДАНЕВ, ДРАГОМИР ПЕЙЧЕВ, ИВАН ВЪГЛЕНОВ и др. в компания изказали мнение, че др. Червенков щял да бъде ликвидиран не след дълго време с някой процес, подобен на процеса на Трайчо Костов.

ЛЮБЕН ЦЕКОВ – бивш търговец, цанковист, се е изказал: „Както се вижда иде им края на комунистите и то сами се унищожават. Да дойдем ние по-скоро още веднъж на власт, тогава ще видиш отмъщение за всичките ми страдания, които понесох от тях“.

Написано в 4 екз. ПД.

Зам.-началник Соф. Окр. управление МВР:
Полковник (п)

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3817, л. 17-19. Оригинал. Машинопис.

¹ С бележка от зам.-министър Стоян Гюров: „Поместено в информацията за ПБ“ 27.04.1956 г.

№ 105

Изказване на Тодор Живков на срещата на Политбюро на ЦК на БКП с отговорните комунисти и политработници в Народната армия за решенията на Априлския пленум

София, 6, 7 юни 1956 г.

[...]

ТОДОР ЖИВКОВ: Другари,

1. Политбюро реши да направи настоящата среща с ръководящото ядро на нашата армия и обсъдим съвместно някои от резултатите от информирането на комунистите в армията по решенията на Априлския пленум на Централния комитет. [...]

На сегашната наша среща, ние, обаче искаме по-специално да поговорим какви са резултатите от информирането на комунистите в армията по решенията на Априлския пленум на Централния комитет. [...]

Ние оценявам, че информирането на комунистите в армията по решенията на Априлския пленум на ЦК мина общо взето добре. Огромната част от комунистите в армията правилно прецени решенията на Априлския пленум и дава своята подкрепа на Централния комитет, за да бъде доведено докрай внедряването на ленинските принципи и норми в партийната и държавната работа.

При станалото обсъждане на решенията на Априлския пленум в армията се направиха редица критически бележки, указа се за редица слабости в нашата армия, отнасящи се до слабости в работата на командването на армията до боевата подготовка на армията, до битовото положение на войския състав, до слабости в политическата работа в армията. Очевидно сега следва в светлината на поуците за нашата партия от Двадесетия конгрес на КПСС, въз основа на решенията на Априлския пленум на ЦК, на критическите бележки и предложения, които се направиха на събранията на комунистите, да се направят изводи за подобряване на работата на ръководството на армията, на отделните съединения и части, да се проведат мероприятия за подобряване на боевата и политическата подготовка на армията. [...]

На настоящата среща, обаче, ние искаме да обсъдим с вас един единствен въпрос, а именно – въпросът за нездравите прояви в някои звена на нашата армия, и преди всичко тук в София – в Министерството на народната отбрана и в Софийския гарнизон, станали във връзка с информирането на комунистите по решенията на Априлския пленум.

Ние смятаме, че тия нездравии прояви се явяват много опасни за укрепването на боепригодността на нашата армия, че на тях следва да се даде правилна политическа оценка и се вземат енергични мерки, за да се ликвидират незабавно.

Какво по-конкретно имаме предвид?

На събранията на комунистите в някои части в София, на които се изнасяше информацията за решенията на Априлския пленум, имаше нездравии изказвания и прояви, като в събранието на комунистите в Първи стрелкови корпус, в някои организации на Тила.

И което е по-тревожно – една не малка част от комунистите и командири в Министерството на народната отбрана и в Софийския гарнизон най-безотговорно говорят в партийна и в безпартийна среда по адрес на Централния комитет, по политиката на нашата партия, по адрес на командването на армията. Канцелариите, столът при Министерството на народната отбрана, редакциите на военните издания, приятелските срещи са обикновено местата, където някои генерали, полковници, подполковници, майори и по-нисши офицерски чинове са си развързали езиците без да държат сметка за партийната дисциплина и морал, за високото доверие, постовите и чиновите, които партията им е дала.

Аз ще приведа тук само няколко примера в подкрепа на това.

Военният комендант на столицата др. полковник Петков с една група свои съмишленици – членове на партията в един от столичните ресторанти започват да „обработват“ секретаря на Окръжния комитет на партията в Сталин др. Митко Григоров, че трябвало да станат промени в Централния комитет, че следвало да се издигне в Политбюро др. Йонко Панов, тъй като той бил живата история на партията и през 1927 г. извлякъл партията от бездната. Когато др. Митко Григоров дал отпор на тези техни нездрави изказвания, когато им заявил, че тяхната постъпка е неправилна, че въобще не може да се дискутира кой трябва да бъде и кой не трябва да бъде член на Централния комитет и на Политбюро от партийните организации и от група партийни членове, че още по-малко това не бива да става по ресторантите, те се нахвърлили върху него с най-различни епитети.

Както знаете, ние проведохме среща на Секретариата на ЦК с членове на редколегиите на централните ежедневни вестници и някои периодични издания. На другия ден след срещата, др. Боян Балабанов, който участва на нея, срещнал на улицата един майор, който се нахвърлил върху него с думите: „Ти сега си най-големия предател в нашите журналистически среди, тъй като с изказването си на съвещанието подкрепи Секретариата на Централния комитет“.

Следва тия прояви да ги свържем с някои прояви на военни, станали по време на самия пленум – изпращането на телеграма от група офицери до пленума с искане да се свика незабавно извънреден конгрес на партията, обикалянето на военни около Централния комитет по време на заседанията на пленума, изказванията на група офицери от общовойсковата академия, че ако не бъдат изгонени половината от членовете на Политбюро, пленумът няма да изпълни задачите си. Всичко това не може да се смята за случайни и изолирани действия. Най-малкото тези прояви говорят, че морално-политическото състояние на една част от ръководящия състав на нашата армия не е в добро състояние.

Известно е, че нашата армия се изгражда на принципа на единоначалието, като заповедта на командира се изпълнява безпрекословно; министърът на народната отбрана и ръководящото ядро в армията се назначават от Централния комитет на партията, а останалите кадри в армията се назначават от министъра. Без най-строгото спазване на принципа на единоначалието не може да се изгражда боеспособна армия. Сега обаче някои отъждествяват единоначалието с култа към личността и смятат въпросът за единоначалието в армията едва ли не за снет, без да разбират, че единоначалието и култът към личността са несъпоставими неща.

Налице са сега сериозни прояви на най-грубо нарушаване на единоначалието в армията, които не могат да не ни накарат да не се замислим –

какво би станало с нашата армия, ако на тези прояви не се сложи веднага край.

Поставя се на обсъждане въпросът защо са размествани и въобще въпросът за дислокацията на някои военни части.

На широко в граничните войски се обсъжда въпросът къде да бъдат те – към Министерството на вътрешните работи ли, или към Министерството на народната отбрана?

На широко беше обсъждан въпросът за привеждането в бойна готовност на един от полковете в София преди известно време.

Да не говорим тук за широката критика, която се упражнява на събранията на комунистите в някои части по отношение на министъра и на други командири в армията. [...]

2. Трябва със съжаление да констатираме, че до този момент организиран отпор срещу нездравите изказвания и прояви в армията и по-специално в София, не се даде.

Къде трябва да търсим причините за това? Причините за това трябва да търсим в ръководството на нашата армия, преди всичко в Политическото управление, което е призвано сега да осигури правилното разясняване на решенията на Априлския пленум на Централния комитет сред комунистите в армията. Политическото управление, на което от устава на партията е възложена задачата да ръководи непосредствено партийната работа във въоръжените сили на страната, не се оказа на висота сега, когато следваше да организира разясняването и провеждането на решенията на Априлския пленум. Политическото управление изцяло като партиен, политически орган не хвана тази важна работа здраво в ръцете си, недооценява нездравите прояви в някои звена в армията, заобикаля тези прояви, помирява се с тях.

Затова, че Политическото управление не си дава сметка за някои нездравни изказвания и прояви сред ръководещия кадър в армията, говори и информацията на Политическото управление за резултатите от информирането на комунистите в армията по решенията на Априлския пленум, в която на някои факти на нездравни прояви се дава наивно обяснение.

Защото се получи така, че Политическото управление като цяло не се оказва на висотата си, недооценява и се помирява с нездравите прояви в армията, не разбира вредата от тях и какво може да коства всичко това, ако продължи, за укрепване на нашата армия и нейната боеспособност.

Ние смятаме, че това положение сега в Политическото управление не е случайно. Причините за това трябва да търсим в поведението на началника на Политическото управление др. Йонко Панов и неговия пръв заместник др. Янчо Костов.

Другари, ние искаме тук да разгледаме поведението и работата на др. Йонко Панов като началник на Политическото управление на армията и

като един от заместник-министрите на отбраната – как той се бори за правилното провеждане на решенията на Априлския пленум, как той дава отпор на нездравите прояви в армията.

Определено трябва да кажем, че др. Йонко Панов до тоя момент не застава на решенията на Априлския пленум и не се бори за тяхното правилно провеждане. И това не е случайно. Др. Йонко Панов не е убеден в правилността на тези решения, въпреки че като член на ЦК гласува за тях. Поведението на др. Йонко Панов на Априлския пленум, неговото изказване на пленума беше опит да се разбие единството на ЦК. Централният комитет единодушно осъди това негово поведение на пленума, а изказването му беше оценено като незряло, непартийно изказване. Въпреки това Политбюро реши да се окаже помощ на др. Йонко Панов да осъзнае вредата на възприетата от него позиция, поради което в заключителната реч на докладчика на Политбюро се каза: „Линията, която тук проведе др. Йонко Панов с такава последователност и упоритост, линия на разединяване, на удряне срещу ЦК и Политбюро е опасна линия. Ние все още се надяваме, че др. Йонко Панов ще осъзнае голямата вреда за ЦК и партията от неправилното становище, което той се опита да наложи на пленума на ЦК“.

Непосредствено след Априлския пленум на ЦК на партията аз се срещнах с др. Йонко Панов, за да разменим мисли как да се проведе информацията за решенията на пленума в армията. Аз обърнах внимание на др. Й. Панов, че той следва да се заеме с правилното разясняване на решенията на Априлския пленум сред комунистите в армията; че неговото становище за Централния комитет и за Политбюро беше осъдено и отхвърлено от пленума на Централния комитет; че той като началник на Политическото управление е длъжен да сплотява кадрите в армията около Централния комитет и то – не около друг ЦК, а около Централния комитет в сегашния състав. Аз му заявих, че ние няма да търпим каквото и да е колебание и действие от негова страна, насочено срещу Централния комитет.

След тази наше среща се проведе събранието на армейския актив. Др. Йонко Панов председателствуваше съвещанието на армейския актив. Той, обаче, не сметна за необходимо нито по време на провеждането, нито при закриването на съвещанието да каже поне две думи в подкрепа на решенията на Априлския пленум. И до този момент той никъде, нито в партийната организация, нито пред актива не е взел отношение към решенията на Априлския пленум на Централния комитет на партията. А др. Йонко Панов знае, че неговото поведение на Априлския пленум е станало известно на широк кръг работници в нашата армия. Известни са му също така и нездравите прояви в някои звена на нашата армия. Вместо да вземе отношение към решенията на Априлския пленум др. Й. Панов подхвърля не само пред свои сътрудници: „Ясно е, че ще си сложа каскета“, т.е. той

щял да бъде освободен от армията. Самото това негово подхвърляне се върши също така с определена умисъл. На това негово подхвърляне не може да се даде друга оценка освен като на преднамерена.

Известно е, че всеки член на партията има право според устава при обсъждане на даден въпрос в партийната организация, в партийното ръководство да изразява свои съображения, различни от мненията на другите. Елементарно уставно задължение за всеки член на партията, обаче, е след като се вземе решението той най-точно да провежда това именно решение, макар и то да не е в съгласие с неговото лично мнение. Още повече това уставно задължение важи за началника на Политическото управление на нашата армия. Др. Й. Панов не изпълнява и до този момент това елементарно уставно задължение на партийния член. Вместо като началник на Политическото управление да мобилизира усилията на този орган, да ги насочи към правилно разясняване решенията на Априлския пленум, към даване своевременно отпор на нездравите прояви в някои звена на армията, др. Й. Панов е заел една позиция на изчакване и хитруване.

Аз искам тук да се спра и на поведението на неговия пръв заместник др. Янчо Костов. Известно време след Априлския пленум др. Й. Панов беше на почивка и на лечение. Между другото законен е въпросът – защо той намери за необходимо именно сега да отида на почивка и лечение. През време на отсъствието му работата на Политическото управление се ръководеше от др. Янчо Костов. Как др. Янчо Костов се зае с правилното разясняване и провеждане на решенията на Априлския пленум на ЦК? За др. Янчо Костов като партиен деятел винаги са били характерни колебанието и неустойчивостта в неговата партийна дейност. Тази негова политическа неустойчивост се прояви и сега във връзка с решенията на Априлския пленум. Това, че др. Янчо Костов проявява колебания, че не е застанал твърдо на решенията на Априлския пленум, му пречи да разгърне самоинициатива, да се заеме с последователното провеждане на тези решения с даването решителен отпор на нездравите прояви, като там където не му стигат силите да иска подкрепата на Централния комитет. Вместо това, др. Я. Костов изкара на бял свят следната теория: виждате ли, това което сега става сред ръководещия състав на някои звена на армията е напълно естествено и обяснимо, тъй като офицерският състав сега у нас – това са бивши партизани и политзатворници, хора с висока политическа квалификация и голям партиен опит. Следователно в подобни моменти като сегашния такива хора не могат да не проявят по-голям интерес, не могат да не се тревожат. А нима хора с такава подготовка не следва преди всичко да служат за пример на партийна дисциплина и да бъдат на висота като комунисти в борбата за правилно провеждане решенията на Партията? Такъв въпрос за др. Янчо Костов не съществува.

Др. Янчо Костов беше извикан в Секретариата на ЦК, където му се

обърна внимание върху явната несъстоятелност на тази негова теория и върху необходимостта правилно да се насочи дейността на Политическо управление по разясняване решенията на Априлския пленум и да се сложи ред в ония партийни организации, където има нездравия прояви. Ние, обаче, и досега не виждаме усилия от страна на др. Янчо Костов в това направление. [...]

Ние знаем, че др. генерал Анев е верен наш другар, но поради политическа неосведоменост се е пообъркал. Ние знаем, че др. Анев не смята политиката на партията за неправилна, не е против Централния комитет и, въпреки че е гласувал за такава резолюция, ние го утвърдихме да се учи в Академията „Ворошилов“ и поръчахме на др. Боян Българанов да го извика и да разговаря с него.

Целият въпрос е до политическата острота и принципиалност в работата на Политическото управление и на др. Я. Костов. Ние знаем, че останалите другари в Политическото управление разбират нещата, могат правилно да се ориентира, партийно да подхождат и проведат решенията на Априлския пленум, но поради обстоятелството, че началникът на Политическото управление има друга линия във връзка с решенията на Априлския пленум, различна от линията на Централния комитет, а неговият пръв заместник се колебае, Политическото управление не се оказва в състояние да внесе организация и принципиалност, да даде необходимата правилна насока за разясняване решенията на Априлския пленум, не внася необходимата политическа и идеологическа непримиримост към нездравите изказвания и прояви сред някои кадри и звена в армията. [...]

3. На съвещанието на ръководящия състав на народната армия, както ви е известно, другари, ние водихме откровен разговор във връзка с решенията на Априлския пленум на ЦК. Аз лично съм доволен от това съвещание и доложих в Политбюро, че то мина добре.

Но ние искаме тук да поставим въпроса за ония другари, които на актива показаха една лице, а когато отидоха в партийните организации проявиха друго лице.

Един от тях безспорно е др. Борис Копчев. Както знаете на съвещанието на актива той направи сравнително добро изказване. Аз, обаче, искам да запитам: кое е истинското лице на др. Копчев – дали това, което той показва на съвещанието на актива, или онова, което той показва на някои от събранията на комунистите в армията.

Когато от Централния комитет изискахме да ни се даде стенограмата на събранието, където докладчик по решенията на Априлския пленум е бил др. Копчев, то др. Копчев взема стенограмата, затваря се три дни и така „обработва“ стенограмата, че изхвърля десет страници от нея. Той изхвърля именно тая част от стенограмата, в която се показва в друго лице. Но въпреки направената фалшификация на стенограмата от др. Коп-

чев ние успяхме да се сдобием с пълния текст на стенограмата и сега ще ви запознаем с второто, така да каже, лице на др. Копчев.

Ето само някои „бисери“ от това негово изказване:

Преди всичко трябва да кажем, че др. Борис Копчев хитро провежда последователна линия на дискредитиране по същество на решенията на Априлския пленум, линия на злепоставяне и клеветене на Централния комитет и отделни негови членове.

Др. Б. Копчев не е прост човек и между другото той споменава, че „решенията, които се взеха на пленума са правилни и добри“, но само като начало. Сега било нужно Централният комитет да се вслуша в гласа на огромния колектив, наречен партия.

Разбира се Централният комитет винаги трябва да се вслушва в гласа на партията. Обаче др. Борис Копчев има предвид не истинския партиен глас, а – онези гласове, които тук-там сега се надигат срещу Централния комитет, членовете на който, според др. Б. Копчев, само си дигали ръчичката и узаконявали всичко каквото Червенков им предложи, били такива дейци, които никога не са познавали хората и живота. Др. Копчев спекулира с въпроса за самокритиката на Политбюро, издига го до основен въпрос, който, според него стоял в цялата партия, и Политбюро не можело да остане глухо към този въпрос, трябвало да каже каква е вината персонално към всеки член на Политбюро за издигането на култа към личността.

Др. Б. Копчев провежда последователна линия на пълно дискредитиране и хулене на Държавна сигурност. Ето някои от неговите заявления в това отношение: Държавна сигурност е гангрениясал апарат, който трябва да се прочисти основно.

С позата на голям „познавач“ другарят Б. Копчев говори за неизмеримите поразии в селското стопанство, които народът плащал. Той представя кооперирането на селското стопанство изключително като насилнически акт, масовото коопериране, което сега се извършва, – като „бедствие, което ще ни коштува скъпо за следващите 2-3 години“. Известно е, че при кооперирането сега на някои места се допускаха извращения, за изправянето на които се вземат необходимите мерки. Дава ли това, обаче, основание да се представи кооперирането като извършено изцяло с насилнически методи, както това прави др. Б. Копчев. Интересно е от къде др. Копчев черпи своята информация, за да прави такива обобщаващи изводи за цялото наше селско стопанство?

Вижте само как др. Б. Копчев обяснява случая с Югославия във връзка с отношението на Сталин към Тито. Цитирам: „Тито, след като беше поставен в такова положение, заедно с ЦК на ЮКП намери сили в себе си да не си поднесе доброволно главата на Сталин, а да каже: „Ние сме самостоятелна страна. Щом вие ни поставяте в такова положение ние ще вървим по пътя на социализма както можем“. И тръгнаха. Можеше ли това да стане и с други? –

Можеше. За това обаче се искаше мъжество. То не се прояви от всякъде“. За какво мъжество говори тук др. Б. Копчев? Какво иска всъщност той: нашата Партия заради култа към Сталин да скъса с Комунистическата партия на Съветския съюз, да се обяви против Съветския съюз, да тръгне по пътя на авантюристическа политика, да хулим Съветския съюз. Такова ли „мъжество“ трябваше да проявим навремето според другаря Б. Копчев?

Др. Б. Копчев обръща нещата надолу с главата и се опитва да представи здравите партийни сили, които дават пълната си подкрепа на решението на Априлския пленум като гнили елементи, като поколение от подлещи, карьеристи и клеветници, които сега могли и били готови да крещят „осанна“ на всеки от когото могат да имат полза.

В бистрия поток на здравето, който сега тече в партията, др. Борис Копчев иска да влее помята на нездравото и антипартийното, защото тази помята му е нужна.

Др. Копчев, служейки си с най-плоски изрази и епитети, каквито биха могли да се намерят в неговия речник, дава оценки на др. В. Червенков без да държи сметка, че тези негови оценки не отговарят на действителните провинения на др. В. Червенков, без да държи сметка, че Централния комитет остави др. Червенков в състав на Политбюро.

Свършено ясно е, че лицето, което др. Копчев показва на съвещанието на армейския актив, е било маска, опит да се заблуди Централният комитет, а истинското свое лице др. Копчев проявява в разговори с комунисти в армията и извън армията, на някои събрания на комунисти в армията. [...]

4. Не искаме тук пред вас да поставим още следния въпрос: в коя армия в нашия лагер – в китайската ли, в чехословашката ли, в полската ли, да не говорим за съветската армия – биха се търпели дори и 24 часа такива нездравни прояви? Не е ли ясно, че тези прояви, дотолкова доколкото не срещат необходимия отпор, представляват опасност за боеспособността на нашата армия.

Нашата армия и партийните организации в нея не са нито партийната организация при Съюза на писателите, нито партийната организация при Съюза на художниците, нито партийната организация при Медицинската академия, нито партийната организация при Окръжната болница „Д-р Рачо Ангелов“. Не бива нито за момент да се забравя, че това са партийни организации в армията и всяко търпение и примиряване с нездравни прояви, с действия, насочени срещу Централния комитет, срещу политиката на партията е не само вредно, но и опасно за боеспособността на нашата армия. Повече от всички други сектори, в партийните организации в армията следва да има пълно единодушие и единодействие, а ръководящият кадър трябва правилно да се възпитава и решително да се сплотява около Централния комитет на партията, около политиката на партията.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 205, л. 1-19. Оригинал. Машинопис.

**Строго секретна справка до зам.-министъра
Георги Кумбилиев за злостни изказвания
от страна на освободените от затвора,
съдени по процеса срещу Трайчо Костов**

София, 27 юни 1956 г.

На 27.06.1956 г. агент „Андрей“ донася, че групата бивши затворници – Илия Баялцалиев, Иван Узунов, Ив. Тутев и Гевренов продължават да се събират и да правят злостни изказвания и клевети срещу правителството и партията.

Така например Иван Узунов и Иван Тутев са правили изказвания в книжарницата на Манол Кушев, че Йонко Панов се е предал на правителството като „баба“, за което и най-вулгарно са го псували. Според тях той е трябвало да организира войската като зам.-министър на МНО и с оръжие да се обяви срещу днешното правителство. Много са недоволни, че Йонко Панов се е предал без да окаже съпротива, въпреки че е имал на своя страна оръжие и хора, които е можел да организира за борба срещу правителството.

Илия Баялцалиев, Тутев и Узунов, са се изказвали, че след преговорите на Тито със СССР у нас е трябвало да станат коренни промени и днешното правителство е трябвало да бъде напълно подменено. Същите са се изказали, че в тая връзка са били повикани в Съветския съюз другарите Антон Югов, Тодор Живков и Георги Чанков. След завръщането на др. Югов очакват да станат въпросните промени, затова се свиквало и народното събрание на 30 т.м.

Илия Баялцалиев редовно ходи в югославското посолство, от където се информирал по някои политически въпроси, от там е вземал и разпространявал югославски вестници „Нова Македония“ и др. Баялцалиев е говорил, че югославските вестници се продавали свободно и по будките на София, но органите на ДС ходели сутрин рано и ги закупували, за да не можели гражданите да ги четат.

На 25 или 26 т.м. Кочо Трайков Попов е ходил в МВР в бюро пропуски, имал е среща с някой си подполковник от МВР. В разговора си с подполковника Попов му е поставил въпроса да му се върнат някои отнети му вещи по времето, когато е бил задържан. В този разговор с подполковника Попов не е можал да се разбере по някои въпроси с него и се скарали. К. Попов е казал на нашия офицер – „не виждаш ли как се развиват събитията и защо защитаваш още днешната власт“. Това дали е така агентът не е напълно сигурен.

На 24 т.м. Илия Баялцалиев, Иван Узунов, Иван Тутев и други неиз-

вестни на агента лица са ходили в градския комитет на БКП и са били приети от другаря Начо Папазов. Другаря Папазов в изказванията си им е обещал, че тяхното положение най-късно до 10.07.1956 г. щяло да бъде напълно оправено. Всички щели да бъдат настанени на работа и напълно реабилитирани. В изказванията си накрая според Баялцалиев и Узунов другарят Папазов е заявил, че другарят В. Червенков щял да бъде наказан за нередностите, станали през негово време.

Иван Узунов се е изказал в книжарницата на Манол Кушев, че е чел информацията на др. Т. Живков, в която се изнасяло, че по процеса на Трайчо Костов имало невинно пострадали комунисти към 48 човека. След това изказване на Узунов, в групата, която редовно се събира са започнали да правят изчисления на задържаните по Трайчокостовия процес и са ги изкарали към 40 човека. Накрая са останали доволни и спокойни, че и те са включени в това число и, че ще им се оправи положението.

Иван Узунов преди няколко дни е ходил в Пловдив и там из града се е срещнал с Дворянов, само са се поздравили и не са разговаряли. Дворянов е бил във военна униформа в чин полковник. След това на 25 т.м. Узунов се е срещнал с Благой Пенев на когото е разказал за срещата с Дворянов, Благой Пенев се изказал, че според него Дворянов е бил задържан, но Узунов го е уверил, че това не е вярно и му е разказал подробно как го е виждал в Пловдив. Благой Пенев се е изказал, че Дворянов и групата с него трябвало да бъдат задържани, защото са се държали много лошо с него когато е бил задържан за 14 месеца, и са му нанасяли инквизиции.

Горното Ви донасям за сведение.

Началник отделение:
Капитан: (n) [не се чете]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 3, а. е. 63, л. 1-2. Оригинал. Машинопис.

№ 107

Строго секретна справка за изказвания, прояви и настроения сред освободени от затвора земеделци и др.

София, 27 юни 1956 г.

В няколко разговора между 16 и 22 юни т.г. Христо Стоянов доверил, че се бил срещал с Йонко Панов. Последният казал на Стоянов, че др. Антон Югов им предложил (на Йонко Панов, [Борис] Копчев и др.) да преминат на работа в друг сектор, но те отказали.

По друг повод Христо Стоянов се изказал, че почти всички комунист-

тически партии в западните страни постепенно „скъсвали с Москва“. След италианската вървели френската и полската.

Христо Стоянов имал сведения, че др. Суслов бил в Унгария и имало вероятност да дойде в България. Добавил:

„Нашите комунисти, с които съм водил преговори отначало бяха много против ЧЕРВЕНКОВ. Една част от тях сега са за Червенков, а другите си остават на старите позиции“.

На 23 юни Недко Ботев се изказал, че „комунистите са в задънен сокак“. Доверил:

„Комунистите се мъчат да се закрепят с нас. Водят преговори с Христо Стоянов за участие на земеделците във властта. Преговорите се водят с Йонко Панов и др., но се съмнявам в резултата от тях щом като Йонко Панов и Димо Дичев сега паднаха в немилост. Имам положителни сведения, че в България от няколко дни пребивава голям съветски ръководител – вероятно Микоян. Той е дошъл във връзка с това, че Червенков и сие не признават друг курс освен сталинския. Много е вероятно при предстоящото свикване на камарата Югов да подаде оставка и да бъде заменен с Карло Луканов“.

Недко Ботев поръчал да бъде окуражен Христо Стоянов като му се каже, че щом Йонко Панов и Копчев са уволнени като негови защитници, значело, че той „представлява ценност“.

Димитър Зографски доверил, че научил от „голям комунист“ затова, че др. Димо Дичев бил ходатайствал пред др. Червенков и бил дал похвална оценка за Христо Стоянов, за да можело последният да бъде привлечен в управлението с една компактна маса от земеделци-опозиционери“.

Предвид на това Христо Стоянов трябвало да държи твърдо на позициите си и да не отстъпва.

Стоян Георгиев Божков спечелил, че подкрепял Христо Стоянов „в преговорите му с комунистите“.

Близък на Христо Стоянов (някой си Петър от гр. Лом) казал на 22 юни т.г., че бившият известен сговорист д-р Найденов устройвал срещи в квартирата си в София (и Христо Стоянов го посещава). Добавил:

„Бай Христо цени много Найденов като бояк и делови човек, макар да е цанковист. Найденов се среща и с комунисти-опозиционери“.

Сред някои гичевисти в столицата продължава да се разпространява версията за скорошното освобождаване от затвора на Гичев. Във връзка с това преценявали, че „се налага да имат една група“ от гичевисти на разположение в София.

Началник III Управление ДС:
Ген.-майор: (п) Б. Думков

**Строго секретна справка за изказвания,
настроения и прояви сред освободените от затвора,
съдени по процеса срещу Трайчо Костов,
членове на БКП и др.**

София, 28 юни 1956 г.

[...] ДОЧО ДОБРЕВ, началник отдел в у-ние „Печатни произведения“. Член на партията, казал:

„Повечето хора се опознаха кой как мисли и това е най-положителното, защото стана известно, че има много партийци, които биха могли да бъдат привлечени утре, или тогава, когато се създаде организация за възстановяване действително ленинските принципи в партията.

Дискусията по време на събранията показва, че са на лице обективни условия за създаване на такава организация. Тази обстановка не може да не създаде нелегална организация за борба против тиранията и диктатурата.

Сегашните членове на Политбюро са компрометирани. Хората се отнасят към тях с недоверие. партията е изложена и това още повече ще благоприятства за създаването на нелегална организация“.

МАРТИН ТРИФОНОВ, бивш секретар на околийското ръководство на ЗМС(с) в Сталин, споделил:

„Евтим Стоицев ми каза, че когато бил в затвора, дали клетва, че не ще изменят на поведението, което имали преди да влезнат в затвора. Единствен Петко Кунин не удържал на клетвата и изменил на другарите си.

Ако ни предадат в ръцете на Вълко Червенков и неговата клика, казал Стоицев, ние ще ги избием до един. Те провеждаха заповедите на СССР. Те не трябва да останат в правителството“.

На 10 май 1956 г. ВАНГЕЛ ГОРОВ говорил пред Николай Делчев и Стефан Деков – първият бивш активен опозиционер, а вторият изключен член на БКП, и двамата от Пловдив, че „трайчокостовци“ правили всичко възможно да овладеят партията и правителството. Петър Семерджиев от гр. Сливен, съден като трайчокостовист, имал задача да установи връзки с бивши членове на БЗНС(с) от Южна България. В Старозагорско били проведени конференции с тема: „Съюз между трайчокостовци и земеделци-опозиционери“. Конференциите се посрещнали много добре. Сам Вангел Горов установил връзка с известните бивши лидери на БЗНС(с) от този край Слави и Стоян Попигнатиеви, и д-р Ненов.

Подобна задача била поставена и на Никола Колев, бивш член на ЦК на БКП, който да работи в Софийски окръг. Според Вангел Горов Петър Семерджиев възнамерявал в скоро време да посети Пловдив, за да се срещне с него.

Вангел Горов дава указания да се установяват тесни връзки с изключени членове на БКП, като трайчочковисти, без да се поемат каквито и да са ангажменти“.

ХРИСТО СТОЯНОВ казал:

„Целта е – ние да сме подготвени с хората си и да превземем всичко докато комунистите вътрешно изживяват кризата си. Те я изживяват много болезнено. Вчера ми се донесе, че има сталински преврат във войската. Отстранени са генералите Йонко Панов, Борис Копчев и Янчев¹.

Зад маската на ненамеса в изживяване на тежката криза в Комунистическата партия и в незлорадстване, аз правя фактически подготовка на организация, напълно прикрито. Изчаквам да видя кой ще остане у тях начело и как ще изживеят кризата, за да мога веднага да превзема с готова организация всичко. Аз съм във връзка с комунисти и следя всяко тяхно действие“.

НЕДКО БОТЕВ и **СТОЯН БОЖКОВ** злостно коментират уводните статии във в. „Работническо дело“, говорят, че българският народ щял да продължава да живее в глад и мизерия, но „разложението сред комунистите взело големи размери“ и те щели да бъдат смачкани.

Академик Цветан Кристанов доверил, че всичко което ставало в партията всъщност било един голям и широк процес, чието развитие щяло да продължи до пълното изкореняване на сталинския антикомунистически и антиленински метод.

Според Кристанов редакционният състав на партийните издания трябвало да бъде избран от конгресите на Партията. Това било ленински подход и това изисквали ленинските принципи. Партийните издания трябвало да имат право и възможност да критикуват дейността на ЦК на партията.

Процесът на реорганизация, който според Кристанов се извършвал сега в комунистическите партии на СССР и на всички народни демокрации, щял да засегне несъмнено и личностите, които сега заемали ръководните места в партията и в управлението, като на тяхно място трябвало да се издигнат нови хора.

Академик Кристанов се изказал, че нашите ТКЗС били копирани, че другаде хората били организирали селското си стопанство върху принципи по-близки до нашия манталитет, че ние сме се престарали без оглед на резултатите и възможностите.

СВЕТЛА ДАСКАЛОВА се изказала:

„В БАН партийците говорят, че всички от Политбюро били виновни и трябвало да си отидат, че ще има конгрес и ще се избере нов ЦК. Говорят, че 100 души държат властта. Наредили са се с коли и големи заплати и са се откъснали и забравили народа“.

АСЕН СТАМБОЛИЙСКИ казал:

„Аз съм говорил с много комунисти и то не случайни хора. Те очакваха нещо ново. Имаха надежди. Сега, обаче, от два-три дни, след уволнението

на Йонко Панов и Копчев, работата стана сериозна. Сега всичко из един път е попарено. Много изненадващо и много бързо. Очакват, че като се върне Тито работите ще се пооправят, обаче, мнозина се съмняват и в това“.

ДОБРИН СТОЙНОВ, бивш офицер, в разговор с майор Власев преподавател в университета, се изказал:

„Засега трябва да съумеем умело да подшушваме на работника, че позициите на комунизма са разклатени и че няма никакви перспективи.

И вие там в катедрите трябва така да опипвате положението. Много от комунистите са разочаровани и не знаят какъв път да хванат. Създайте у тях объркани понятия за събитията, с които да почувстват гибелта на съществуването си“.

ГЕОРГИ ТОДОРОВ, бивш активен цанковист, в миналото кмет на гр. Пловдив и адвокат, сега пенсионер, в писмо до д-р Найден Найденов, също известен цанковист и секретар на кабинета на Багрянов, пише между другото:

„Времето е повече от бременно. Родилните мъки са на лице. Това показва, че има нужда от сближение, поумняване към всички страни (има предвид единодействие на всички контрареволуционни сили – б.н.) Така действай: с всички, които обичат страната и милеят за хората на труда и онеправданите. Сега порутеният курс на култа на идолопоклонството открива възможности за по-богата работа. Използвай“.

Желязко Манев имал среща с МИНЧО ПАНОВ от София. Последният развил теорията, че повече от всякога е уверен и сигурен в края на този режим и че „този кабинет“ щял да съществува най-много месец. До края на годината обстановката щяла да се измени и той щял да потърси сметка от „сега властващите комунисти“. Те, опозиционерите, щели да работят заедно с Иван Стефанов и Петко Кунин.

На 26 май т.г. в района на с. Сеячи, Поповско, бяха разпространени позиви, написани на пишеща машина, с антипартийно съдържание, отправящи хули към ръководството на партията, възхваляващи Трайчо Костов. Съществуват съмнения, че това е дело на някои недоволници в партийната организация, в това число съкратени офицери.

Началник III Управление ДС:
Ген.-майор: (п) Б. Думков

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 8, а. е. 227, л. 1-5. Оригинал. Машинопис.

¹ На среща на ПБ на ЦК на БКП с отговорните комунисти и политработници в Българската народна армия, състояла се на 6 и 7 юни 1956 г. е взето решение за освобождаване от длъжност и налагане наказания на ген.-лейтенант Йонко Панов, ген.-лейтенант Борис Копчев, ген.-майор Янчо Костов, полк. Генчо Пенчев. Основното обвинение срещу тях е, че не проведат в редовете на БНА решенията на Априлския пленум на ЦК на БКП. Вж. и док. № 8 от настоящия сборник.

№ 109

Докладна записка за поведението на участващи в обсъждане на Априлския пленум във Висшата партийна школа с предложение за наказание на провинилите се и Решение на Политбюро за изключването им от БКП

София, 4 юли 1956 г.

ПРОТОКОЛ „А“ № 155 на заседанието на Политбюро на ЦК на БКП от 4 юли 1956 г.

Присъствали другарите: Георги Дамянов, Райко Дамянов, Тодор Живков, Иван Михайлов, Георги Цанков, Вълко Червенков, Антон Югов, Петър Панчевски, Боян Българанов и Димитър Ганев.

[...]

ДОКЛАДНА ЗАПИСКА

ОТНОСНО: Нездравите прояви на някои другари от партийната организация във ВПШ

Във връзка с решенията на Априлския пленум на ЦК на БКП.

При проверката, която комисията извърши, се установи:

I.

Във връзка с изнесената информация за решенията на пленума на ЦК на БКП от 6 април т.г. на събранието на партийната организация при ВПШ¹ и Едногодишната школа на ЦК на БКП другарите Петър Симеонов, Николай Белоусов, Мария Г. Терпешева, Цветан Михайлов, Климент Куртев и Нако Стоянов са имали определени антипартийни прояви – направили лоши изказвания и задали нездравни въпроси, внасяли дезорганизация на събранието, за което предлагаме да бъдат наказани.

1. Петър Симеонов Иванов – слушател в Едногодишната школа. В зададените от него анонимни въпроси изказва недоверие към Централния комитет на партията, Политбюро и Министерския съвет, нарича ги слепи оръдия на КПСС.

След разкриването му считал, че позицията, която е заета в зададените от него въпроси, е правилна.

Комисията счита, че е необходимо Петър Симеонов Иванов да се из-

ключи от партията, да не му се признава правото на завършил едногодишната школа и да се проучат проявите му в окупационния корпус.

2. Николай Александров Белоусов – преподавател. Произхожда от белогвардейско семейство. Завършил е през 1954-1955 г. аспирантура при школата, но и до сега не е защитил дисертацията си. Мнението на някои другари е, че като преподавател не е добър. На събранието се е държал лошо – ръкопляскал на нездравии изказвания и тогава, когато друг никой не ръкопляскал.

Комисията предлага Белоусов да бъде изваден от школата като преподавател и въпросът за бъдещата му работа да се реши след завършване на цялостната проверка на работата на школата.

3. Мария Г. Терпешева – преподавателка по политикономия, бивша политемигранка в СССР. От 1946 г. до 1953 г. е била директор на школата на Централния съвет на профсъюзите.

На събранието се държала лошо. Възразявала на другаря Ганев, говорела без да ѝ се дава думата като заявила, че е чакала такова събрание от много години и че сега всеки трябва да каже какво мисли.

Предлагаме да се извади от школата като преподавател и се изпрати на подходяща работа.

4. Климент Куртев – преподавател по философия. Завършил аспирантура през 1954–1955 учебна година, не защитил и досега дисертацията си.

При разглеждането на изводите на партийния комитет за нездравите прояви на събранието той се изказал, че събранието е минало много добре и че той не е съгласен с изводите, направени от партийния комитет. Др. Куртев се е изказал против положенията, развити в уводната статия на в. „Работническо дело“ – „За правото дело на партията против дребно-буржоазната разпуснатост“, с която според него се задушавала критиката.

Предлагаме да се освободи от преподавателска работа във ВПШ и му се даде подходяща работа.

5. Цветан Михайлов Цветанов – слушател във II курс. Учи се добре, но с поведението си имал сериозни слабости, лошо се държал в трамвая, защитавал нездравии прояви, опитал се да оклевети преподавателката от ВПШ др. Павлина Ласкова, че била бранничка.

На събранието оценил като добри и ръкопляскал на онези изказвания, които съдържаха повече нападки срещу ЦК на БКП.

Предлагаме да се извади от школата като неправилно приет и се изпрати на работа по специалността му – в пощите.

6. Нако Стоянов – главен счетоводител във ВПШ.

Политически не е достатъчно укрепнал. Има сигнал, че около Двадесетия конгрес на КПСС и Априлския пленум на ЦК на БНП е разпространявал различни вредни, разложителни слухове – всеки ден е „сменявал“

ту едни, ту други членове на Политбюро и Министерския съвет.

Предлагаме, след като завърши финансовата ревизия от ЦК на БКП, да се прецени дали може да остане в школата.

[...]

- Комисия: 1) Борис Тасков;
2) Борис Велчев;
3) Магда Гинева;
4) Пенко Кръстев;
5) Коста Григоров

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 2914, л. 1, 11–13, . Оригинал. Машинопис.

¹ Висша партийна школа към ЦК на БКП. Подготвяла е висши управленски кадри за държавната и местната администрация, стопанството, БКП и обществени организации. Първоприемник на АОНСУ – Академия за обществени науки и социално управление.

№ 110

Строго секретна справка за изказвания, настроения и прояви сред освободените от затвора, съдени по процеса срещу Трайчо Костов, членове на БКП и др.

София, 14 юли 1956 г.

ЕВТИМ СТОИЦЕВ в присъствието на Иван Гевренов е възхвалявал положението в Югославия, от където наскоро се завърнал. За България и особено за последните промени в правителството говори с особена злоба. Обвинява, че някои от ръководните политически личности у нас са крайно неудачни за новия курс и трябва да отстъпят местата си на по-подходящи. Голяма роля щял да играе в нашия политически живот Иван Генчев Караванов, личен приятел и съветник на Тито по въпросите за България, че може същият да стане министър-председател.

От изказването на бившия търговец АНГЕЛ КУМАНОВ е видно, че Стоян Стоицев (брат на Евтим Стоицев) е казал, че синът на брат му е бил зет на Кардел и, че у нас за министър-председател бил определен Иван Генчев, който понастоящем е в Югославия. „У нас все още сталинистите искат да имат превес, но те всички ще отидат под съд“.

При друг разговор Евтим Стоицев се е изказал, че трябва да се тури край на бруталността, да се пуснат всички от затворите, че трябва да си

отидат много неудобни и заангажирани в беззаконие лица и косвено да се даде път на партийците, които за навременно опгълчване против беззаконията бяха бити и лежах в затворите.

Изказал се е също така, че в скоро време ще заеме някакъв пост за връзка между Югославия и България. В скоро време се очакват интересни събития и аспирират за Вътрешното министерство.

На 20 юни т.г. в 9 часа в кафене „Сiera“ са водили разговор Асен Стамболийски, Кръстю Попов, Стефан Камзималов, Евтим Стоицев и Иван Гевренов. Разговорът е продължил повече от 4 часа. Коментирали са международните и вътрешните политически събития. Според ЕВТИМ СТОИЦЕВ и ИВАН ГЕВРЕНОВ при посрещането на Тито в Москва един работник от някакъв завод, когато приветствал Тито извикал: „Ура, за победителя на Сталин“ и при това положение те смятат, че никога Тито няма да се съгласи да преговаря с нас. [...]

На 25.04.1956 г. БАЯЛЦАЛИЕВ е говорил, че Съветският съюз държал много повече на Югославия, отколкото на България и че Югославия оказвала влияние за положението в България. Постепенно Югославия щяла да наложи своето в България, а именно да се подменят почти всички сегашни ръководители на партията и правителството в България. Той е казал, че в нас щяло да се разреши частната инициатива в търговията и производството, така, както е устроен сега живота в Югославия. Към края на разговора извадил бележник и казал, че на другия ден в 9 часа в кафе-сладкарница „Опера“ ще се срещне с други хора и там ще уточнят къде да се съберат. Казвал е, че те се събират от време навреме и обсъждали някои въпроси.

Баялцалиев и Евтим Стоицев се надяват, че Тито, който е уредил според техните изказвания отиването на съветските ръководители в Лондон и на Ги Моле и Кристиан Пино в Москва, ще настоя пред Русия да дръпне ушите на самозабравилите се наши големци за момента. Ще се махнат неудобните и заангажираните лица и чак тогава новите хора ще могат да оправят положението и да създадат истински приятелски отношения с Югославия.

В началото на юли Баялцалиев завел П. Сърбински при Евтим Стоицев, който казал на Сърбински, че трябва да поеме инициатива и вземат мерки за освобождаване от затворите осъдените млади опозиционери-земеделци.

Иван Гевренов е изразил отрицателното си отношение към ръководните другари у нас и в края на м. май т.г. между другото е казал: „Докато не си отиде тази банда, няма да се оправи“.

През м. март т.г. НАРЦИС СМИЛКОВ е говорил, че инспиратор на всички процеси у нас бил Вълко Червенков и щом се обадил някой, веднага бил ликвидиран. Същото направил и на събранието на писателите,

където някои смело са го критикували и към които той вече взел отношение. В нас са били на власт агентите на Берия и на власт още са техните ученици.

През м. май т.г. Нарцис Смилков е казал, че правителството въобще не смятало да увеличава пенсиите и заплатите. Партийната организация в Съюза на писателите била единствената, която отказала да гласува резолюцията, а е искала смяна на целия ЦК. Според Нарцис най-бойката организация била тази на художниците.

СИМЕОН КАСАБОВ, управител на „Винпром“, изключен от БКП, крайно отрицателно и тенденциозно се изказва и коментира по Двадесетия конгрес на КПСС, Априлския пленум на ЦК на БКП и провежданата от партията политика. Така например на 9.06. т.г. казал: „Вълко Червенков е виновника за избиването на 2000 души комунисти, които скоро партията не ще може да има. Вълко Червенков, виновника за изпращане на парашутисти в България и тяхното избиване“. По-нататък Касабов е казал, преди две-три вечери бях с генерал Борис Копчев, покрай нас мина Сава Гановски. Копчев му скръцна със зъби и го запита, защо направихте тоя гаф с Тито. Гановски вдигна ръце нагоре и каза, „аз нищо не зная, нали сега знаете горе какво става“ и просто избяга. След това Копчев ми каза, не знаел, но ще отговарят пред партията и тя ще ги накаже“.

На 20 юни т.г. Касабов е казал, че Йонко Панов и Копчев са отстранени от армията, защото не мълчат, а критикуват Вълко Червенков и антуража му.

В едно свое изказване Касабов се е изказал така: „В нашата партия сега ври и кипи, но скоро днешните ръководители ще получат това, което им се следва. Ще дойдем ние, които и в миналото бяхме гонени като ляво-сектанти, защото не се подчинявахме на Георги Димитров и антуража му. Днес партията така се е отдалечила от народа, че ума ми не разбира как ще се оправи“.

На 7.07. т.г. Касабов е казал: „Още не съм срещал Борис Копчев, за да разбера дали ще приеме поста директор в стопанския сектор. След като го видя ще узная. Знай, че в нашата партия борбата за чистка няма да спре и в най-скоро време ще си дадем генерално сражение и в него ще успеем ние, гонените в миналото партийци“.

Цветан Кристанов е доверил, че всичко което ставало в партията всъщност било един голям и широк процес, чието развитие щяло да продължи до пълното изкореняване на Сталинския антикомунистически и антиленински метод. [...]

В емисията си от 19.06. т.г. вражеската радиостанция „Горянин“ предава следното за академик Кристанов:

„Братя българи, изключването на професор д-р Кристанов от партията е доказателство, че има партийци, които въпреки всичко не са

забравили, че са българи и хора. Професор д-р Кристанов, който като директор на института за обща и химична медицина при Академията на науките открито се вдигна в защита на нашето селячество ... да иска разтурянето на ТКЗС е пример на честен българин, който открито стана изразител на всенародните мисли и мислите на партийците и вдигна мощен глас на протест в защита на селячеството и против насилствената колективизация.

Ние, поробения наш народ, се гордеем с верния народен син професор Кристанов, който като младеж идеалист за нашето величие седя дълги години в Съветския съюз. Върна се в поробената ни родина издигнат като главен директор на Института за обща и химическа медицина.

Радио „Горняин“ – гласът на враговете на комунизма поздравява професор Кристанов за геройското му държание в защита на родното село против попълзновенията на комунизма“.

ПЕТЪР СЕМЕРДЖИЕВ, наскоро излязъл от затвора се изказал: „Вълко Червенков ще бъде даден под съд като главен виновник и убиец на актива на партията. Той, с помощниците си Руси Христовов, Георги Цанков, Кумбилиев, Дворянов и други е съдействал на изпратените от Берия инструктори за ликвидиране на Трайчо Костов и другарите му и съзнателно е монтирал процеси срещу ръководни дейци на партията.

Фашизмът бледнее пред методите на разпит в ДС. По време на следствието бях измъчван да призная, че Димитър Димов, Антон Югов и Георги Чанков са контрареволуционери и участници в заговора на Трайчо Костов.

Десетина дни преди излизането ми от затвора се срещнахме с много другари, на които дадохме ценни материали срещу Червенков за пленума на ЦК.

Партията се оказа жилава и не позволи да я унищожат. Аз провеждам решенията на Двадесетия конгрес на КПСС и ако някой смята, че не съм прав в изказванията си, нека да ме арестува. Засега обаче в партийно учреждение няма да стъпя, докато не се разчистят работите“. [...]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 8, а. е. 227, л. 6-11. Оригинал. Машинопис.

**Протокол на инструктивно съвещание във връзка
с решението на Политбюро на ЦК на БКП
за марксистко-ленинската просвета в партията
и подготовката на новата учебна година
в Софийската градска организация.
Изказване на К. Касабов за необходимостта
от инструкции с новите трактовки при изучаването
на историята на КПСС по партийните кръжоци**

София, 17 септември 1956 г.

К. КАСАБОВ:

Другари, аз искам да се изкажа по два въпроса. Първият въпрос е по така нареченото минало. Смятам, че ние се нуждаем от сериозна помощ, защото например кръжоците, изучаващи първа година КПСС и историята на нашата партия ще се сблъскат с редица въпроси от миналото и не могат да минат направо към изучаването решенията на Двадесетия конгрес на КПСС. Затова аз правя предложение час по-скоро кръжоците да бъдат снабдени с помагала за това как да се осветляват въпросите от миналото, защото редица въпроси в миналите планове търпят ревизия и смятам, че другарите ще бъдат смутени в преподаването на материала.

Що се касае до другите форми на марксистко-ленинската просвета смятам, че имаме много големи успехи в сравнение с 1955 г. За първи път започна нашата година в срок, за първи път проведохме задоволително принципа на доброволността при включването на другарите в кръжоците. Смятам, че диференциацията на участниците в отделните учебни звена не е спазена и тук ние ще трябва действително да направим усилията си в тези 20 дни. Трябва да поровим още много по културния уровень на хората, да видим дали подходящо са поставени в учебните звена и пр. Смятам, че по този въпрос ще имаме доста големи затруднения.

Аз бия тревога за това, че ние не можем да почнем учебната година без помагала. Да не се получи така както предната година. Час по-скоро трябва да се организира издаването на помощни материали в помощ на пропагандистите.

Смятам, че онези кадри от партийния актив, които ще се занимават с по-специални въпроси на икономиката, по Павловското учение и пр. трябва да използват опита на кръстосаното предаване на материала. Хубаво ще бъде например пропагандист от някое челно предприятие да бъде изпратен да изнесе лекция в друго сродно предприятие, защото по този начин лекциите ще станат по-интересни и пропагандистите ще бъдат различни. Ние

например здравните работници от V район сме направили крачка напред в това отношение.

Смятам, че трябва на място да ни се оказва помощ при разработване на темите с указания на най-новите материали.

За тези другари, които ще бъдат включени в различните семинари към градския комитет на партията, считам че събеседването трябва да се провежда по места, защото иначе изтърваваме хората, не можем да следим, кои ходят в градския комитет на партията.

ДА София, ф. 1В, оп. 23, а.е. 26, л. 82. Оригинал. Машинопис.

№ 112

Строго секретна информация за коментарите сред част от вражеските среди в столицата за национализацията на Суецкия канал

София, 20 септември 1956 г.

Някой от вражеските елементи в столицата продължават да коментират, че ако Египет не се съгласял с „доброволно уреждане“ на Суецкия въпрос, щял да бъде принуден под силата на оръжието. Смятат, че национализирането е извършено под „диктовката на СССР“ и за това борбата била не против Египет, а против Москва.

Надяват се, че може да избухне война за Суецкия канал, която щяла да реши „въпросите“ в полза на западните страни, поради което трябвало да не „губят кураж и търпение“.

Направени са следните по-характерни изказвания:

ПЕТЪР ТЪРГОВСКИ – бивш търговец, казал: „За Суецкия канал ще има въоръжен конфликт, понеже е от жизнено значение за Англия и Франция. Не е толкова до финансовата страна на въпроса, колкото за запазване хегемонията в Средния изток. Тези средства трябва да се оправдаят, които са за изпращане на войски и снаряжения. Води се голяма политическа борба, в която Америка в момента стои малко настрана, защото тя желае унищожаването на Англия и по-скоро отнемането на хегемонията ѝ на Изток. Очакват се интересни работи, но още е рано да се произнесе човек за тях“.

ИВАН СТАМАТОВ – бивш търговец, казал: „Насър, ако не клекне, въпреки че има подкрепата на Русия и арабския свят, ще бъде принуден да капитулира под силата на оръжието. Дълес обещава, че ще подкрепи Англия и Франция в действията им против Египет.“

ЛЮБЕН КУТЕВ – бивш опозиционер, в разговор казал: „Ние сме без работа. Комунистите отиват сега чак в Суецкия канал, но скоро и ние ще отидем, тъй като те няма и да се върнат. Англия и Франция няма да се откажат от канала“.

МИЛАН Б. ГЕОРГИЕВ – бивш опозиционер, казал: „Толкова години чакахме да се оправи положението, но най-последно има изгледи сериозно да се оправи. Това заключавам от позицията, която държат западните държави за Суецкия канал, а второто е от Германия. Щом забраниха комунистическата партия, сега ще се въоръжават и ще почнат да се проявяват. От нас се иска кураж и търпение.“

БОЯН ИЛИЕВ – бивш член на ВМРО, казал: „Положението за нас се оправя, понеже американците така подготвят работите, че руснаците няма да смеят да воюват, защото западът има такива възможности в откритията на оръжието, че в 24 часа може да се ликвидира Русия. От нас се иска търпение и кураж, без да вдигаме глава, защото хората мислят по този въпрос. Трябва да се знае, че без външна намеса нищо не можем да направим.“

КАРАМФИЛ ВЕЛИЧКОВ – бивш опозиционер, се изказал: „Трите западни държави изпуснат ли Суецкия канал – губят всички свои привърженици, затова те с всичко ще се борят, но ще се наложат. В противен случай остават сами. Те знаят, че събитията в Египет дойдоха по директива на Москва, затова се борят не против Египет, а против Москва. А пламне ли един път войната, запалва се целият свят. Силите са еднакви и нищо не може да се предрича“.

Архимандрит ГОРАЗД в определен кръг от хора-богомолци в църквата е казал, че конференцията за Суецкия канал не била нищо друго, освен да се отклоняло вниманието на обществото от Германия, която щяла да се обедини, пряко волята на Съветския съюз и щяла да му обяви война. Германия щяла да бъде подпомогната от всичките капиталистически държави и да срази „комунистическата държава, която спирала развоя на божествените организации“.

БОЛЕСЛАВ ЖЕЛЯБОВ – бивш търговец, сега в концертното бюро – София, казал, че било рано още нашите вестници да се радват на неуспеха на Запада, защото не можело да се говори за неуспех. Тепърва имало да се създават ядове на Египет и сигурно от там щяло да се започне. Французи и англичани непрекъснато струпвали войска около Египет, а в същото време Западна Германия създавала редовна армия, въоръжена по последната дума на техниката. Бавно, но сигурно, около Съветския съюз се създавало здраво обкръжение и вече се виждало, че щели да го нападнат от всички страни, преди да е разбрал това.

Други бивши крепители на фашистката власт у нас са се изказали по следният начин:

ХРИСТО СТОЙНОВ – бивш цанковист, относно национализацията на Суецкия канал пред свой познат е казал:

– Дрънкат оръжия, но за някакви си 40 капиталисти да обявят война, не ми се вярва. Изявленията на французките държавници не са социалистически.

ИВАН ТАБАКОВ – бивш царски офицер, казал:

– Краткият морски път за Сингапур и Аден минава през Суецкия канал. Затова англичаните и французите държат за техен контрол над канала, не толкова за парите, а за тяхната защита. Заканите на Идън и Ги Моле за заплаха с всички средства не ще успеят, тъй като Америка се колебае. Всеки случай положението е сериозно, но съм уверен, че ще се разберат без война.

Началник Соф. Окр. управление МВР:
Генерал-майор: (n) М. Спасов

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3818, л. 1-3. Оригинал. Машинопис.

№ 113

Строго секретна справка за изказванията на някои вражески елементи от Варна по отношение последните политически събития в Полша.

Изказвания относно събитията в Народна република Унгария, политиката на маршал Тито и други въпроси

Варна, 25 октомври 1956 г.

Във връзка със станалите в последно време политически събития в Полската народна република ежедневно се получават агентурни материали, от които се вижда, че вражеските елементи тържествуват по така развиващите се събития. Говорят, че независимо от „натиска“ на СССР над Полша, последната ще се освободи от съветския контрол и ще провежда своя собствена политика, подобна на политиката на Югославската народна република. Това по-късно ще направят и унгарците, за което имало вече основания да се вярва.

На базата на събитията в Полската народна република, вражеските елементи правят извод, че събитията се развиват в тяхна полза, че лагера на страните с народна демокрация се разпада и пр.

По-характерни изказвания в този дух са следните:

ИВАН ГЕОРГИЕВ ТИТЕВ, член на БЗНС(о), бивш народен представител и член на окръжното ръководство на БЗНС(о) казал: „Бента в Полша се отприщи, но това още не е достатъчно, трябва още малко. Полският народ не си играе, хич не бръснат руснаците, правят това което те искат“.

ТОДОР СТОЙКОВ от с. Суворово, Варненско, активен член на БЗНС(о) е казал: „Виждате ли какво става в Полша, това е добре и върви към добре. Хората там се вдигат. Американското радио предало, че Булганин, Хрущов и Микоян ходили в Полша, армията и работниците там ги посрещнали с камъни. Войската и работниците били с Владислав Гомулка. Същите викали: „Вън от Полша маршала на Сталин – Рокосовски“¹. След това Булганин изпратил в Полша 20-30 съветски маршали, но войската и работниците се вдигнали и ги посрещнали също така с камъни. Гомулка излязъл и ги е спрял.

Стойков е казал, че в Източна Германия някои от войсковите германски части също така се вдигнали против СССР. Същия добавил, че техните хора (опозиционерите) в село се държали здраво. Един от тях изпратили в ТКЗС, а останалите били готови всеки момент.

ИВАН ТОДОРОВ УЗУНОВ – бивш търговец, ПЕТЪР НИКОЛОВ – бивш моряк от БМФ, ЛЮБОМИР ЧЕРАКЧИЕВ – изключен член на БКП и други водили разговор във връзка със събитията в Полша. Узунув и другите са говорили, че новият водач на Полската република Гомулка е заявил пред полския народ и пред правителствената делегация на СССР, че полският народ намира досегашната политика за построяването на социализма и комунизма, диктувана от СССР, била неприложима за Полша и че полският народ отсега нататък иска да провежда своя собствена политика подобна на тая в Югославия. Гомулка казал, че СССР винаги е държал политика за ненамесване във вътрешните работи на която и да е държава, но тази политика от тяхна страна сега не е била следвана. СССР искал да се меси във вътрешните работи на Полша. В този разговор се е повдигнал въпросът за отражението на събитията в Полша върху Унгарската народна република. Студентите там провеждали демонстрации и се обявили против военното обучение и изучаване на маркс-ленинизма. Очаквало се, че следващата народно-демократична република, която ще се откъсне от влиянието на СССР е била Унгарската република. Те смятали, че едва сега политическите събития са на зрялост и ежедневно се очакват нови политически изненади. Говорили, че Югославия напоследък със своята политика се меси в нашите вътрешни работи и се мъчи да диктува положението в нас. Повод за това изказване е било: смяната на името на нашия град, снемането на портретите на др. Сталин в театъра от югославски артисти и назначаването на пом.-министър на външните работи у нас, който до скоро е бил пълномощен министър в Югославия.

НАДЯ ПЕЕВА от гр. Варна, произхождаща от буржоазно семейство, в миналото е била в близки връзки с английски представители в нас е казала: „След излизането от затвора на Владислав Гомулка, същият е бил посрещнат от работниците и населението на Варшава. По този повод и по повод защитните речи на адвокатите по процесите в Познан (които били антиправителствени) от Москва поканили членове на ЦК на ПОРП да отидат там, но те отказали. В резултат на това веднага долетяла делегация на КПСС в Полша с 12 души генерали от ДС и поставили ултимативни условия на поляците, като им казали, че съветските танкове били на границата. Поляците отговорили, че работниците и населението били въоръжени и щели да дадат отпор на танковете. Дори не щели да пуснат да се върне обратно делегацията. В резултат на това, от състава на ЦК на ПОРП бива отстранен Рокосовски, а на негово място включен Гомулка. Очаквало се промяна на политиката на дясно, а също така промяна в икономическата политика. Гомулка получил поздравителни телеграми от Тито, от Китай, Унгария, от английската, френската и американската компартии.

В Унгария имало студентски демонстрации против изучаването на руски език и маркс-ленинизма. Очаквало се идването на власт на Имре Наги.

Тито продължавал да бъде в обтегнати отношения със СССР и според нея (Пеева), тия вълнения ставали под негово влияние. Вълненията в Унгария станали след посещението на унгарската партийна делегация в Белград.

Според Пеева и в нас се очаквали подобни изменения, тъй като съществувало разцепление в Министерския съвет и ЦК на БКП.

МИХАИЛ ИЧОРМАНСКИ – бивш активен член на БЗНС(о) казал: „На комунистите е вече дошъл краят. В Полша вече вземаха властта и изгониха Хрущов и Булганин от Варшава. Поляците скъсали всичко със СССР. Избрали за министър-председател лице, което е било 5 години в затвора, като враг на полския народ. Полският народ бил героичен, а не като нашия, който още търпи. У нас е казал Ичормански е малко трудно това да стане, за това защото на времето, всички наши честни хора влязоха в борба с комунистите, едни от тях бяха избити, а други, които бяха в затвора и концлагери, излязоха с декларации публично, че се отказват от своята идея. Това те направиха защото им дадоха високи постове и големи заплати, за да им запушат устата. Тези хора вече не могат да станат водачи, защото народът е изгубил доверие в тях. Ние на времето направихме грешка, че хвърлихме всички наши хора в борба срещу комунистите. Трябваше да оставим хора за сега, които се ползват с доверие сред народа, за да го поведат в борбата срещу диктатурата на СССР в България, както това направиха поляците. Аз съм сигурен, че в нашата родина ще се намерят честни и предани българи, които ще изкарат нашето дело до

край, което ние не можахме да осъществим, когато водехме борбата. Аз мога да остана без жена и дете и да се включа в бунтарството, макар че съм белязан от комунистите.“

ОВЧАРОВ – чиновник в клиниката гр. Варна, вражески настроен е казал: „Комунистите са разбойници, простаци, крадци, измъчват българския народ, докараха го до просешка тояга, на тия кръвопийци ще им дойде времето скоро. Българският народ бил добър и покорен, но като му дойде до гуша ще снесе главата на комунистите. Хубавата ни България я разориха. Изпращат храната ни за СССР, Корея, Виетнам и другаде. Какво ние вземаме от тях – нищо. Нашият народ тук гладува. Разделиха селото от града. Не дават хляб на селяните, отнели хляба на тия, които го произвеждали.

Град Варна като го преименуваха на гр. Сталин имаше митинг, на който говориха, че работниците искали да имат името на Сталин, а сега не викат митинг, а направо го прекръстиха пак на Варна. Тия хора не знаят какво правят и лъжат сами себе си, но народът вече не може да се лъже, защото той им загуби доверието.

В Полша станали големи демонстрации. Отхвърлили СССР и искали да водят политика като тая на Тито. След събитията в Познан, Хрушчов, Микоян, Булганин и Молотов веднага отидоха във Варшава, но поляците ги изгониха и им казали, че нямат нужда от тях. Събитията в Познан не били дело на чужди агенти, а на полския народ, който искал да махне руското иго от себе си. Народът като манифестирал дигал лозунги: „Долу Рокосовски, да си върви от където е дошъл“.

Казал е още, че руските танкове обкръжили Прага, защото и там имало метежи и манифестации, които били сродни с тия в Полша. В скоро време щели да станат такива събития и промени в много демократични държави, което може да стане и у нас.

Д-р ИВАНОВ – ветеринарен лекар от гр. Варна е казал, че Гомулка е също такъв какъвто е бил Трайчо Костов в България. В Полша направили преврат и прекъснали всички връзки със СССР. Изгонили от Варшава Булганин и Хрушчов. Хиляди манифестанти от Варшава викали „долу Рокосовски“ и последният избягал в СССР. В отговор на това руските танкове навлезли в полска територия, но по тях полската артилерия е открила огън и ги е върнала. Казал е, че Рокосовски не е поляк. През време на войната с Германия, Рокосовски навлязал в Полша, накарал поляците във Варшава да дигнат въстание, в резултат на което немците избили 20 000 поляци.

БЕРТО ВИНЧ – югославски гражданин, живеещ в гр. Варна, е казал: „Че сега няма нужда да отива в Югославия, понеже Тито щял да дойде да управлява България. Политиката, която водел той, била най-добра и всички щели да водят политиката на Тито и щели да строят титовия соци-

ализъм. Влиянието на СССР над народо-демократичните страни щяло да пропадне, защото СССР не градял истински социализъм.

Окръжен началник МВР:
Полковник: (п) Л. Иванов

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3818, л. 5-9. Оригинал. Машинопис.

¹ След края на Втората световна война маршал Константин Рокосовски остава в Полша като главнокомандващ на съветските войски там. През октомври 1949 г. Рокосовски е назначен за полски министър на отбраната, а през 1952 г. става заместник-председател на Министерския съвет на Полша. Той е и член на Политбюро на Централния комитет на Полската обединена работническа партия. През лятото на 1956 г. като главнокомандващ изпраща армията срещу протестиращите в Познан. След посещението на Хрущов в Полша в края на октомври 1956 г. Рокосовски е освободен от всички заемани от него постове и напуска страната.

№ 114

Информация от Христо Радевски, главен секретар на Съюза на българските писатели, до Секретариата на ЦК на БКП за проведени от него събрания в Ловеч и Троян във връзка със събитията в Полша и Унгария

София, 15 ноември 1956 г.

До Секретариата на ЦК на БКП

Другари,

Съгласно решението на последния пленум на ЦК – група другари да отидат в провинцията да информират партийните членове за събитията в Полша и Унгария – аз бях определен да направя събрания в Ловеч и Троян. Направих на 4 и 5 ноември всичко три събрания: в Ловеч, Троян и село Дебнево, Троянско.

И трите събрания бяха посетени добре, информацията беше изслушана с голям интерес и при въпросите и разискванията се прояви голям загриженост на партийните членове от тези събития. В изказванията се направиха много правилни изводи за нашата партия и нашата страна...

Това, което очебийно правеше впечатление на всички събрания е, че стопанските и битовите въпроси, които друг път се поставяха и настойчиво подемаха от събранията, сега отстъпиха място на въпросите за бдителността, за сплотяване около ЦК на нашата партия и за твърдото провеждане политиката на правителството. Разбира се, имаше и няколко дрезгави из-

казвания, които нарушаваха общия тон. Така например в Ловеч един другар каза, че поради нашите неуредици народът ни е намразил, че ние губим своя партиен капитал и т.н. А в село Дебнево един земеделец – на събранието бяха поканени и няколко земеделци-активисти – ми поръча да предам на ЦК, че положението в село е тежко и че това трябва да се знае, а не само да се приказва за успехите ни.

Главните въпроси, които се поставиха на събранията, могат да се обединят така:

1. Настоячиво се дигат гласове за по-голяма бдителност. И тука, разбира се, се поставя въпросът за даване на оръжие. Много енергично се говори за това, че на отговорни служби са назначени чужди хора, че при подбора на кадрите не се имат предвид политическите им качества. Във връзка с това най-много и най-остри гласове се чува против приемането в Университета на чужди елементи. С особено раздражение другарите говориха по този въпрос. Мнозина изтъкнаха, че при равни условия на успех в Университета се приемат чужди, а не наши младежи, че много неща стават по ходатайство „отгоре“ и пр. Изобщо за нередностите в образователното дело се говори много.

2. Много другари говориха против бюрокрацията и тежкия държавен апарат, който пречи на държавните работи вместо да ги движи напред. Мнозина се оплакаха, че от най-различни места им се искат разни сведения, които, според тях, им струват много време, а никой за нищо не ги използва.

3. Говори се много против високите заплати и се повдига въпросът за увеличаване на ниските заплати, където е възможно... Въпросът за високите заплати е наистина само морален въпрос, но той очевидно трябва да се реши по някакъв успокояващ начин, защото колкото и да убеждаваме хората, че тука нищо нередно няма – не го приемат. Никак не влиза в главите им приемливо фактът, че един – макар и на много отговорна работа – получава 4-5 хиляди лева, а друг – макар и на по-неотговорна работа, получава да речем 4-5 стотин...

Изобщо по въпроса за подобряване бита на народа и за системата на държавните доставки трябва още да се мисли, да се предприемат нови мерки.

4. Много другари говориха задълбочено за подобряване работата на идеологическия фронт. Да се дават повече и по-убедителни материали за нашето строителство, за помощта, която ни дава Съветския съюз и пр. На мене ми беше задаван от мнозина въпросът: затихва ли класовата борба в нашия социалистически лагер, или не затихва. Очевидно по този въпрос трябва да се излезе със сериозно обосновани статии в нашия печат. Защото той е свързан с въпроса за бдителността и редица други мерки, към които призоваваме партийните членове и всички патриоти.

Моето впечатление от направените събрания е, че сега има голям патриотичен подем и голямо сцепление около политиката на партията. Сепнали са се ония другари, които след Априлския пленум бяха изпаднали в безпринципно критикарство. Но това отцепление сега трябва да се използва за борба срещу нередностите, които огорчават много хора и създават масови недоволства. Особено силно трябва да ударим сега против онези нередности, за премахването на които не се искат средства, а които са извор на недоволства. Хората чакат това от нас.

С др. поздрав: *Хр. Радевски*

ЦДА, ф. 1Б, оп. 7, а.е. 1778, л. 1-2. Оригинал. Машинопис.

№ 115

Из строго секретен отчетен доклад за агентурно-оперативната работа срещу вражеските прояви сред младежта през 1956 г.

София, 6 януари 1957 г.

Отделение III при отдел II при Управлението, в състав 7 оперативни работници, 2 инспектори и 1 началник на отделение, има за задача да води борбата срещу вражеските прояви всред младежите в цялата страна, като непосредствено обслужва само ВУЗ в столицата с над 22 000 студенти и над 2700 професори преподаватели и друг технически персонал, както и централните ръководства на физкултурните организации (ВКФС, ЦС на ДСО, републиканските отбори), ЦС на ДОСО, МНП и др.

I. По вражеския контингент – към 31.12.1956 г.

	ВУЗ	СТУДЕНТИ			ПРОФЕСОРИ и др.		
		общ брой	вражески контингент	%	общ брой	вражески контингент	%
1.	МГИ	1772	20	1,1	85	3	3,50
2.	ИСИ	2323	32	1,3	195	31	16,00
3.	ХТИ	1010	27	2,7	108	4	4,00
4.	МЕИ	2992	41	1,4	258	15	5,90
5.	СДУ	5832	87	1,5	686	30	4,50
6.	БДК	630	12	2,00	160	10	6,20
7.	ВИТИЗ	407	13	3,2	87	5	5,70

8.	ВИИ	2057	35	1,7	150	12	8,00
9.	ВИФ	750	8	1,00	114	4	2,60
10.	Агр. ф-т	1701	15	0,8	206	16	7,60
11.	Зоотех. ф-т	740	34	4,7	93	82	8,60
12.	ВВМИ	798	17	2,00	195	13	7,50
13.	ВЛТИ	970	25	2,3	133	3	2,20
14.	ВИИИ	265	11	4,1	68	5	7,30
15.	МНП				195	7	
Всичко		22 247	377	1,7	2733	166	6,1

ДОСО и ФИЗКУЛТУРА

	ОБЕКТИ	ОБЩ БРОЙ	ВРАЖЕСКИ КОНТИНГЕНТ	%
1.	ДОСО	657	37	5,6
2.	ДОСО и нац. отбори	780	48	5,00
3.	ВКФС	180	7	4,00
	ВСИЧКО:	1617	92	5,1

II. ПО ОПЕРАТИВЕН ОТЧЕТ

Категории	На 1.1.1956 г.			Нововъзникнали			Реализирани			Към 31.XII.1956 г.			общо
	студ.	проф.	физк.	студ.	проф.	физк.	студ.	проф.	физк.	студ.	проф.	физк.	
ГАР				1/3	1/2		1/3	1/2					
ГПР													
ЛАР		3			1			1			2		2
ЛПР					1			1					
НД	3	19	6	2	3					3	21	6	30
ОД	331	133	112	10	–	5		1		365	146	86	597

III. АГЕНТУРНО-ИНФОРМАЦИОНЕН АПАРАТ

Категории	На 1.1.1956 г.			Новопридобити			Към 31.XII.1956 г.			общо
	студ.	проф.	физк.	студ.	проф.	физк.	студ.	проф.	физк.	
Агенти	18	2	6	1	–	–	21	3	2	26
Информатори	44	8	26	8	–	1	43	4	17	64
Резиденти	5	1	1	2	–	1	7	–	1	8
Я/К		21			6					22

ОПЕРАТИВНА ОБСТАНОВКА

Характерна особеност за вражеския контингент сред студентите е текуеществото, свързано със ежегодното вливане на нов курс и отпадане

на завършващия такъв. В основни линии вражеският контингент всред студентите е установен и възлиза на общо 377 души. Не е установен контингентът в първите курсове на всички ВУЗ и не е взет на отчет. Причината за това са последвалите международни събития в края на годината и свързаните с тях акционни и срочни задачи. Освен това не е напълно установен контингентът в някои от западните филологии на СДУ и Агроническия факултет. Сега първата и неотложна наша задача е – изпълвайки получените от окръзите справки по изключването на студентите, кадровите данни и наличните наши агентурни и други материали, да преценим, уточним и изясним напълно този основен за нас въпрос, като някои от отчетните дела, в зависимост от данните, трябва да преминат на по-висш оперативен отчет.

От горната таблица е видно, че най-голяма концентрация на вражески елементи всред студентите има във ФМФ – 6,4%, Зоотехнически факултет – 4,7%, ВИИИ – 4,1%, ВИТИЗ – 3,2% и ХТИ – 2,7% – при среден процент за всички ВУЗ 1,7%. За някои от тези обекти, като ФМФ и Зоотехнически факултет причината за тази концентрация се крие в това, че в тях кандидатстват като първа специалност по-малко студенти и след като не бъдат приети кандидатите в другите ВУЗ постъпват в тези ВУЗ, за да не губят годината, други – за да не отиват войници и други съображения. Що се отнася до ВУЗ по изкуствата и техническите науки, ориентацията на кандидати от вражески произход е свързана с известна предварителна подготовка по тези изкуства, стремеж към по-лек живот и други причини.

По социален състав обслужвания от отделението вражески контингент се разпределя както следва:

	Буржоазен	Кулашки	Др. буржоазен	Сред. селски	Работнически
СТУДЕНТИ	121	65	135	40	3
ПРЕПОДАВАТЕЛИ	53	12	85	9	1
ФИЗКУЛТУРА	29	5	45	1	5

От горното е видно, че вражеският контингент всред студентите – над 50% е от класово чужд произход (буржоазен и кулашки), около 30% са от дребно-буржоазен произход и останалите 20% от средно селски и работнически произход.

По политическа принадлежност контингентът се разпределя така:

	Бивши членове на опозиционни партии	Бивши царски офицери	Фашистки организации	Безпартийни	ДСНМ
СТУДЕНТИ	11	–	46	66	276
ПРЕПОДАВАТЕЛИ	3	8	59	84	–
ФИЗКУЛТУРА	1	14	18	18	39

Видно е, че към 74% от вражеския контингент вред студентите са членове на ДСНМ, но имащи класово чужд произход и вражески проявления. Всред професорско-преподавателския състав 44% от контингента са бивши членове на фашистки организации, на опозиционни партии и бивши офицери, а останалите са предимно следвали и специализирали в капиталистически страни и поддържащи широки връзки със западния свят.

През отчетната година, до събитията в Полша и Унгария, постъпилите по агентурен и официален път данни за състоянието на вражеските елементи всред студентите, отразяват главно настроението на този контингент – критикуване във вражески дух вътрешните и международните събития, мероприятията на партията и правителството, нежелание да изучават идеологическите дисциплини, искания за намаляване учебната програма и пр. По-голямо раздвижване се получи около Двадесетия конгрес на КПСС и последвалия Априлски пленум на ЦК на БКП, което се изрази предимно във вражески изказвания, против партията, използвайки нейната самокритика и против марксизма-ленинизма. Засили се още повече вражеското отношение към идеологическите дисциплини. (ФМФ – Тодор Анастасов, обект на НД, вражески елемент; ХТИ – Богдан Ангелов, легионер, репресиран, обект на НД; СДУ – Петър Митев, родителите му, членове на БКП, и др.)

Малко преди събитията в Унгария Министерство на културата бе поставило за по-широко обсъждане въпроса за внасяне някои изменения в системата на висшето образование у нас, което беше подето с ентузиазъм от всички ВУЗ. Това обстоятелство, със започване на събитията в Унгария, беше умело свързано и използвано от вражеските елементи. Данните, че студентите от тези събития са взели най-дейно участие, активизираха и вражеските елементи всред студентството у нас, които започнаха не само усилено вражески коментари по тези събития, но на някои места и открито, пред цялата учебна група или курс, да издигат искания от името на всички студенти, да се поставят в позата на „защитници“ на студентските интереси, да предлагат разни петиции до съответните декани, ректори или Министерството на културата, насочени главно срещу идеологическите дисциплини. Характерно е, че в началото дори партийни членове и ръководства на ДСНМ по места се солидаризираха с инициаторите и не даваха нужния отпор на нездравите искания (III курс руска филология, II курс ВИТИЗ и др.). Най-голямо оживление се получи в СДУ – особено в Юридическия факултет, ФФ и ФИФ, във ВИТИЗ, ВИИ, БДК и др. Обобщени искания на студентите от ВУЗ се свеждаха главно до незадължително посещение на лекциите, премахване идеологическите дисциплини, руски език и други програмни изменения.

От започване събитията в Унгария до края на годината само всред студентите се получиха над 40 сигнали за вражески прояви, свеждащи

се главно до остри вражески изказвания и закани, че и у нас „студентите щели да направят нещо“ и пр. Повечето от тези сигнали бяха получени от доверени лица – 24 случая, а по агентурен път – 17 случая. От тях до края на годината са останали над 15 такива, а останалите са изяснени и е взето отношение. В процеса на изясняването им не се получиха данни за някаква организирана вражеска дейност. Характерно е и това, че през този период, повечето от допусналите вражески проявления студенти са от социално близки нам среди. От известните нам автори на горепосочените сигнали 22 са от социално близки среди и 13 от вражески произход. Също така само няколко от проявилите се студенти се водеха на оперативен отчет, а всички останали се проявиха като нов контингент, което е особено характерно за създалата се обстановка. Обектите Часовникаров и Арпаджиков – студенти IV курс английска филология, от вражески произход, родителите им засегнати от народната власт, разполагаха с оръжие, правиха остри вражески изказвания и замисляха бягство зад граница – същите са реализирани и предадени на съд. Студентът БОЧЕВ от IV курс ВИИ, от средно селско – търговско семейство, бивш член на ЗМС (о), след започване на събитията говори пред ДЗ, че жертвите, които се дадоха в Полша и Унгария не са напразно, че събитията в Унгария са само проба и че следват такива в другите народнодемократични страни. Същият запитал ДЗ дали ще бъде съгласен да разпространява позиви. Студентът АНГЪОЗОВ – ФМФ, от вражеско учителско семейство, досега нямащ никакви прояви, след започване на събитията, заговори, че с тях се е доказало нестабилността на народнодемократичния строй, че у нас имало тоталитарен режим, че бил за по-голяма свобода на личността, за инициатива и дейност, и пр. В началото на м. декември 1956 г. в ИСИ, МГИ и ВССИ бяха разлепени 5 броя вражески листовки с текст: „Студенти да бъдем солидарни с унгарската революция“. Вражески лозунги бяха написани по това време и в клозетите на СДУ, ФМФ и БДК. Авторите на тези анонимки досега не са разкрити.

В първите дни след унгарските събития съществуваше нереагиране и известна търпимост към вражеските прояви от страна на служебните, партийните и ДСНМ ръководства във ВУЗ. Чрез партията това беше преодоляно бързо и се почувства цялостна мобилизираност и активност. Наред с проведените от тях мероприятия ние също така проведохме бързи такива за предотвратяване вражеските прояви и разложение на увлечените младежи. На 5.11.1956 г. бяха задържани и предадени на следствие 5 студенти. Други 6 души бяха също задържани на 6 и 7 ноември 1956 г., разпитани, разобличени и освободени. По наши указания други 10 студенти, допуснали вражески прояви, но произхождащи от социално близки нам среди, бяха разобличени и предупредени от служебните, партийни и ДСНМ ръководства във ВУЗ. Зачестени бяха срещите с агунтурата,

на една част от която бяха поставени разложителни задачи. Всичко това даде положителни резултати. Освен това през м. декември 1956 г. бяха изключени от ВУЗ 260 студенти за вражески прояви, произхождащи от буржоазни среди или остро засегнати от някои мероприятия на народната власт. Всички тези мероприятия доведоха до по-голямо заздравяване на политическото състояние във ВУЗ, в които се бяха вмъкнали голямо число вражески елементи.

Вражеските прояви всред професорско-преподавателския състав през отчетната година се характеризират изключително с вражески изказвания, коментирани вътрешната политика и международните събития във вражески дух, а след събитията в Унгария – засилване на тези вражески коментари и обнадеждаване за скорошно падане на народната власт. Проф. ЖИВКО СТАЛЕВ – СДУ, обект на ОД, говори, че: „Дълбоката погрешност на комунизма довежда неминуемо до резултатите до които се дойде в Унгария, че комунизмът няма нищо общо с демокрацията, че станалия провал ще продължи, защото не би могъл да спре до тук и че и в България съществуват предпоставки и условия за такива събития“. Проф. АСЕН ПЕТКОВ – ВВМИ, обект на ОД, вражески елемент, окуражен от събитията, открито и нагло в Академичния съвет злослови против партията и народната власт, че СССР е в упадък, в упадък била и неговата наука, а разцвела бил на Запад и възкликва: „Докога ще продължава това антикултурно положение, докога ще се държи нашият народ изолиран от свободния западен свят“?ъщият е уволнен от института.

През отчетния период сред физкултурниците не са отбелязани остри форми на вражеска дейност. Проявите им са сведени предимно с излизанията им зад граница, където установяват връзки с изменници на Родината, незаконно пренасяне на валута и разни други валутни и търговски сделки, както и вражески изказвания. Сред радиолюбителите бяха получени сигнали за нерегистрирани „пиратски радиостанции“. [...]

Изводи

От наличните данни определен и ясен е изводът, че през отчетната година има увеличение на вражеската дейност сред младежите [...] свързана в най-голяма степен с унгарските и другите международни събития. Характерно е и това, че нарастват по острота и дързост вражеските прояви сред младежите, особено нелегалните организации, въоръжаването и бягството зад граница. През годината само в Русенски окръг са иззети 17 пистолета, а от Плевенски 12 такива.

В светлината на получените през годината данни и особено сред проявите около унгарските събития, необходимо е да се направи преценка на вражеските елементи сред младежите, които трябва да се наблюдават от органите на ДС. Тук трябва да се имат пред вид и появилите се нови, неизвестни до сега младежи, репресираните, филтрираните, попаднали-

те под влияние на възрастни врагове и всички други, проявили вражески замисли или дейност. Особено внимание трябва да се обърне на възрастните врагове, проявяващи интерес към младежите за обработването им във вражески дух, както и вражеските младежи из средата на свободната (неучаща се) младеж.

Необходимо е още веднъж да се обърне вниманието на окръжните и околийските служби за незабавното и бързо реагиране на всички сигнали за вражеска дейност сред младежите, с цел не допускане увличането на повече младежи, както и върху съществуващото подценяване работата по тази линия в редица окръзи като Бургас, Враца и др.

Трябва срочно да се създаде необходимия апарат от доверени лица из средите на младежите, с който да се обхванат цялостно и да се наблюдават вражески настроените елементи из тези среди, а агентура да се вербова предимно за разработване на вражеските елементи според нуждата, като се осигури добро политическо ръководство и възпитание на същата.

Съществуващата през отчетната година връзка между отделението и окръзите беше слаба и незадоволителна. Освен исканите справки по някои по-важни разработки, сигнали и отиванията до някои от окръзите, друго нищо не е направено. Липсва постоянна жива и делова връзка между отделението и окръзите. Като се има пред вид активизирането на вражеските прояви по тази линия и бързината на проявяването им, считам че е необходимо да се увеличи щатът на отделението с един инспектор или оперативен работник, който да се занимава изключително с работата по тази линия в окръзите, да поддържа постоянна връзка с тях, да държи на контрол по важните разработки и да им оказва необходимата помощ заедно с ръководството на отдела и управлението ни. Причината, мотивираща горното предложение, е и обстоятелството, че сегашният оперативен състав на отделението е достатъчно много натоварен с работата по пряко обслужваните обекти и не е в състояние да оказва необходимата помощ на окръзите.

Началник отделение III:
Ст. лейтенант: *(п) Григоров*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 13, оп. 1, а. е. 1339, л. 1-6. Оригинал. Машинопис.

**Докладна записка от Екатерина Аврамова, завеждащ-отдел
„Пропаганда и агитация“ при ЦК на БКП, до Енчо Стайков,
секретар на ЦК на БКП, във връзка с агитационно-масовата
работа на партията по разясняване решенията
на Двадесетия конгрес на КПСС**

София, 26 февруари 1957 г.

Другарю Стайков,

От началото на месец януари в цялата страна се провеждат партийни просветни събрания и публични лекции за разясняване основните въпроси, повдигнати в редакционната статия на в. „Женминжибао“. „Още по въпроса за историческия опит от диктатурата на пролетариата“. С лекции по тези въпроси в Плевен, Севлиево, Враца, Видин, Михайловград, Кула, Петрич и на други места излязоха и лектори от лекторската група на ЦК. От сведенията, които те дадоха в отдела и от други сведения, които имаме, се вижда, че навсякъде събранията минават при повишен интерес и голяма активност на слушателите. На лекторите се задават много въпроси (понякога по 20-30), на някои от които те са затруднени да дадат изчерпващ отговор. В настоящата докладна записка ние искаме да Ви запознаем с някои въпроси, които се поставят на тия събрания.

Другарят Доню Донеv от лекторската група на ЦК е провел такива събрания в Плевен и Севлиево и в информацията си за тези събрания и за въпросите, които са повдигнати на тях, пише следното:

„Първото събрание в Плевен, на което изнесох лекцията беше закрито партийно събрание в завод „Н. Вапцаров“ на 23 януари. Лекцията беше изслушана с голямо внимание и интерес. От направените изказвания и зададените въпроси ясно пролича неразбиране на решенията на Двадесетия конгрес на КПСС и отдаване на чувствата на негодуване и омраза към югославските ръководители и обич към името на Сталин, разбирайки китайската статия и изказването на др. Хрущов като пълно реабилитиране на Сталин. Така например, председателят на заводския профкомитет под формата на изказване и одобрение на китайската статия и лекцията произнесе нещо като защитна реч за др. Сталин, като за допуснатите грешки не каза нито дума. Накрая той отправи упрек към нашия Централен комитет, че не изясни навреме и напълно въпроса за култа към личността. Подобни упреци макар и в съвсем лека форма отправиха много другари.

Ето някои от въпросите, поставени от другарите на това събрание:

1. Уместно ли беше сега да се поставя въпросът за култа към личността на Сталин?
2. Събитията в Унгария и Полша не опровергаха ли погрешната пос-

тановка на Двадесетия конгрес на КПСС за класовата борба? (Подобна мисъл изказа и партийния секретар, но не той постави въпроса.)

3. Постановката на Двадесетия конгрес на КПСС за мирното преминаване, а някои казват „врастване“ към социализма, не е ли опит за ревизия на марксизма-ленинизма?

4. Как да се разбира демократизацията в социалистическите страни?

5. Защо се допуска в полския печат да се явяват антимарксистки и антисоциалистически изказвания?

6. Какви марксисти и ленинци са Тито и Кардел? До кога ще ги търпим така?

7. Разобличаването на грешките на Сталин не стана ли, за да се спечелят някои буржоазни страни?

8. Защо си играят така с името на Сталин? Защо гр. Сталин се преименува отново в гр. Варна?

Но ако на това събрание въпросите и изказванията станаха в спокойна атмосфера, то при много по-голямо повишено настроение премина лекцията и обсъждането на тези въпроси на следващия ден пред семинара на стопанския и партиен актив на промишлените предприятия в Плевен.

И на този семинар бяха поставени подобни въпроси и пролича също неразбиране на същността на решенията на Двадесетия конгрес на КПСС, отдаване на чувства и по-силни упреци към ЦК, като например:

1. Защо ЦК не излиза навреме със самостоятелно становище по животрепущи въпроси, специално по въпроса за Сталин и за опортюнизма на югославските ръководители?

2. Една от причините за събитията в Унгария и Познан не е ли постановката на Двадесетия конгрес на КПСС за класовата борба?

3. Как да разбираме строителство на социализма в Югославия, начело на която стоят опортюнисти? Какъв социализъм е това?

4. Каква е тази игра на мисли у нас за Тито и Югославия – ругатни, след това пък хвалби и успехи, каква е истината?

5. Съзнателно или несъзнателно правят отклонение от марксизма югославските ръководители?

6. Не е ли по-добре да имаме собствено мнение по тези въпроси, а не да чакаме други да кажат своето мнение и ние да повтаряме? Не продължаваме ли с това да копираме?

7. По-рано много се повтаряше името на Сталин за щяло и нещяло, сега не се ли прави същото с името на Ленин?

8. Кога ще си кажат думата за литературното наследство на Сталин? Сега всеки се ползува от него, а никой не смее да пише и каже, че ползува Сталин?

9. Защо толкова широко и шумно се чествува Плеханов, а за годишнината от рождението на Сталин не се писа нито дума? Нима Плеханов по-малки грешки има от Сталин? До кога ще се люшкаме по крайностите?

10. Не излезе ли вярна оценката на Сталин за югославските ръководители?

11. Какъв ленинец е Тито и защо беше наречен така?

На този семинар, един другар (директор на предприятие) стана и разказа с възмущение един случай, е видял в Министерството на народното здраве (Аптечно управление) на видно място при входа бюст на Сталин, под който с разкривени букви подигравателно било написано „КУЛТ“. Иска да се обърне внимание на партийния секретар на това учреждение.

Една другарка (партиен секретар на ДИП „Ас. Халачев“) разказа за трудностите, които е преживяла след излизането на китайската статия и изказването на др. Хрущов за Сталин. При нея са ходили партийни и безпартийни другари и с насмешка са я питали кога ще се състои 21 конгрес на КПСС, който отново да издигне Сталин.

При даване отговори на въпросите, с които почти всички се съгласиха, един другар (директор на тютюнева промишленост – Плевен) остро реагира и дори избухна на моето обяснение, че не по всички въпроси нашия ЦК може първи да си каже думата и е компетентен (специално по въпроса за Сталин) и не бива да се иска от нашият ЦК това, което той не е в състояние да даде. Той е бил винаги солидарен с ЦК на КПСС. Този другар заяви, че в миналото, когато нашата партия е била „един файтон хора“ си е казвала мнението по всички въпроси. Той искаше да подчертае, че нашата партия не си казва мнението по никои въпроси, не защото е партия на малка страна, а защото нашия ЦК не смее да се изкаже по някои въпроси преди КПСС и други партии, че така сме свикнали. Този другар (по мнение на другите другари) е предан, бивш партизанин, но е обхванат от едно чувство на песимизъм и черногледство, особено по нашите стопански въпроси. Това можех да разбера и от личен разговор с него. Другарите от семинара и лично секретаря на ГК на БКП Станчев, реагираха на неговото избухване.

Същата лекция беше изнесена и в Севлиево пред широк партиен и отечественофронтовски актив. И там поставиха много въпроси в същия дух, но атмосферата беше много по-спокойна. Ето някои от въпросите, поставени на това събрание и на семинара на младежкия актив на ДСНМ в гимназиите:

1. Какво се предприема от КПСС и другите компартии по отношение на югославските ръководители, които правят основни отстъпления от главния път на революцията?

2. Може ли да се смята, че в отделните компартии, включително и в КПСС имаше залитане по въпроса за грешките на Сталин в смисъл на пълно отричане на Сталин?

3. Защо министърът на културата, др. Р. Аврамов през м. август 1956 г. пред националното съвещание на преподавателите по идеологическите дисциплини заяви, че троцкистите, зиновиевците, бухаринците не може да се таксуват като врагове? Отговаря ли това на истината?

4. С каква цел се публикуваха точно сега писмата на Ленин, в които се критикува Сталин?

5. Каква е ролята на СЮК след като Кардел препоръчва на унгарските другари да не създават своя партия?

6. Какви грешки бяха допуснати в отношенията между СССР и страните с народна демокрация“.

На събранията във Враца, Видин, Михайловград, Кула, Петрич и Казанлък са задавани въпроси от подобен характер. Ето по важните от тях:

1. Как трябва да се разбира положението, че сега комунистическите партии преживяват обновителен процес?

2. Има ли опасност полските ръководители да се доближат до титовизма? Какво е положението в Полша сега?

3. Не се ли отрази начинът на разобличаване култа към личността за избухване на унгарските събития?

4. Няма ли разлика по по-раншното и сегашното становище на Хрущов за Сталин?

5. Остава ли в сила положението, че личността на Сталин е тормозила развитието на съветското общество за известен период?

6. Какви различия имате между комунистическите партии в оценката им за Сталин?

7. Ако не беше починал Сталин щяха ли да бъдат критикувани грешките му?

8. Остава ли си Сталин класик на марксизма-ленинизма?

9. Признава ли се Сталин за велик военен стратег?

10. В какво се състои уклонът на Сталин във великодържавен шовинизъм, когато знаем, че подпомагаше и имаше правилно отношение към братските партии?

11. Има ли диктатура на пролетариата в Югославия. В Югославия строи ли се социализъм?

12. Вярна ли остава оценката на Информбюро от 1948 г. за югославските ръководители?¹

13. Няма ли да излезе вярна оценката на Сталин за Тито?

14. Защо Булганин нарече Тито ленинец и такъв ли е той?

15. Съюзът на югославските комунисти марксистка партия ли е?

16. Какво конкретно можем да ползуваме от Югославския опит?

17. Какви са функциите на работническите съвети в Югославия?

18. Защо съветското контраразузнаване не можа навреме да открие подготовката на контрареволуцията в Унгария?

19. Защо ръководителите Ракоши и Герьо не бяха наказани след като компрометираха социалистическата система в Унгария?

От поставените въпроси и от изказванията, направени на тези събрания се вижда, че голяма част от партийните членове, в това число и активисти, не са разбрали докрай същността и духа на решенията на Два-

десетия конгрес на КПСС и главно по въпросите: 1) За възможността от мирен преход към социализма. 2) За класовата борба в преходния период. 3) За същността на критиката на грешките на Сталин. Освен това неясност съществува и по въпросите за положението в Югославия и нашето отношение към сегашното ръководство на Югославия.

За изясняването на тези въпроси е поведена и се провежда значителна работа. От лекторската група на Централния комитет на БКП се четат лекции във връзка с новите положения в теорията на марксизма-ленинизма, формулирани от Двадесетия конгрес на КПСС: за мирното съжителство между двете системи, за формите на прехода на различните страни към социализма. по тези и по редица други въпроси излязоха със статии в „Работническо дело“ и сп. „Ново време“.

Големият интерес към тези актуални въпроси, обаче, налага да се засили нашата работа за тяхното разясняване в партията и извън нея. В това отношение голяма роля ще изиграе предстоящият теоретически семинар в ЦК с членовете на бюрата на окръжните комитети, както и семинарите, които ще се провеждат след това в околийските и градските комитети на партията, на които по наше мнение, следва да се даде изчерпателен отговор на тия въпроси. Същевременно ние смятаме за необходимо да се засили лекционната пропаганда, извършвана от лекторската група на ЦК и лекторските групи на партийните комитети, като им се препоръча да изнасят повече лекции за марксистко-ленинското учение за социалистическата революция и диктатурата на пролетариата, за общите закономерности и особеностите на прехода от капитализма към социализма в различните страни, за класовата борба в преходния период, за буржоазната и социалистическата демокрация, за националните и интернационалните задачи на съвременното работническо движение и др. Смятаме за необходимо да се предложи на редакцията на в. „Работническо дело“ да разработи свой план за разясняване на страниците на вестника въпросите, повдигнати от партийния актив.

Зав. отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП:
(*Е. Аврамова*)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 692, л. 3-8. Копие. Машинопис.

¹ Става дума за приетата на 28 юни 1948 г. резолюция от Коминформбюро, която обвинява Югославската комунистическа партия в: отклонение от принципите на марксизма-ленинизма, враждебно отношение към ВКП (б); скъсване с марксистката идеология за класите и класовата борба; принизяване ролята на Комунистическата партия в самата Югославия; национализъм в ръководството на ЮКП и др. На персонална атака са подложени и югославските политически лидери Тито, Кардел, Джилас и Ранкович. В резултат на това, в комунистическите партии в Източна Европа започва чистка на партийни кадри с обвинението, че са „титовисти“. В специална резолюция на разширен пленум на ЦК на БКП от 27 юни 1948 г. единодушно е одобрена резолюцията на Коминформбюро. Политическата чистка в страната достига своята кулминационна точка с процеса срещу Трайчо Костов (1949).

**Обсъждания след доклада на Мирчо Спасов
„Задачите на Градската партийна организация във връзка
с повишаването бдителността в столицата“, изнесен
на Съвещанието на градския партиен архив, състояло се
в кино „Димитър Благоев“**

София, 14 март, 1957 г.

ТРАЯНА ПЕТКОВА: Другари! Как се получава така, че се донася за дадени факти, които са очевидни, ясни и се оставят без внимание? Аз имам предвид два примера, за които най-малко десет пъти е донасяно на съответните органи и аз лично съм донасяла с подписа си.

Ето един такъв факт: бивш царски офицер, близък приятел на принц Кирил, записал се студент, ние донасяхме, донасяхме, а той завърши, стана инженер и сега работи. Значи, никой не взе под внимание това, което се донасяше.

Второ, в същата къща – това е на бул. „Патриарх Евтимий“ 13 – живее Лука Малеев, осъждан от народния съд, лежал в затвора три-четири години, мисля, че през 1950 г. го пуснаха, значи от 1944 г. до 1950 г. са почти шест години, сега е научен сътрудник на нашата Академия на науките по военните въпроси. А той е адютант на генерал Жеков. Жена му е германка, фашистка, синът е също германски агент, били са в услуга на германците.

И се пита: не само аз съм донасяла, а има и други другари комунисти, които познаваха това положение и са донасяли, обаче абсолютно никакви мерки не са взети в това отношение. Как се получава това нещо? Ето това искаме ние да се измени.

ВЪПРОС: Аз имам такъв въпрос: какво отношение е вземал Градският комитет и районните комитети на партията към онези другари, които са съдействували за назначаването на вражески елементи в предприятията, като имаме предвид редица сигнали, които са отправяни предварително, преди да са назначени такива хора. Така например в доклада се изнесе за Савов, за Мартинов – това са въпроси, за които аз лично съм донасял в Градския комитет, но не ни се съдействува да се освободим от тези хора. И накрая се установява, че това са хора, които грабят. Това ние го знаехме, но не се взема под внимание.

[...]

ИВАН ДАНАИЛОВ: Аз съм много доволен от доклада. Той беше наситен с много примери и засегна много въпроси. Обаче в доклада не се засегна въпросът за младежите и хулиганството. И в тази връзка аз искам да кажа няколко думи.

Според мене в доклада трябваше да намери място въпросът за това как ние ще водим борба за поправяне на младежта, особено в столицата, защото във всеки район има младежи, които не ходят на училище и които пречат на другите младежи, които ходят на училище, карат ги и тях да не ходят на училище и имаме много лоши последици от тази работа.

В тази връзка аз препоръчвам учениците, които остават в горните класове, да бъдат мобилизирани или в армията или на друго място, за да не остават в София и да развалят и другите деца. Децата в селата нямат възможност да правят това, защото там те трябва да отидат в ТКЗС да работят, а тук не е така. И за съжаление това са често деца на наши другари, изтъкнати ръководители. Ние не трябва да ги жалим, а трябва да им помогнем и да съобщим на милицията за тях, за да отървем столицата от такава язва. Сега във връзка с настъпващото лято ще трябва всичките тези безделници, които скитат из София с костюми и разрошени коси, с ръце в джобовете, псуват и хулиганствуват, да се съберат от районите, кварталните секции и да се изпратят да работят.

КОСТА ГАНЕВ: Вярно е, че ние сме обкръжени и около нас гъмжи от престъпници и предатели. Но ние трябва да видим намалява или се увеличава това обкръжение, което съществува у нас, защото и миналата година на партийната конференция и при други случаи са изнасяни много такива факти, обаче в този случай днес се изнесоха много повече, отколкото друг път.

Следователно какво заключение трябва да направим? Че тия работи се увеличават и че те трябва сериозно да ни стреснат.

През м. октомври по време на събитията в Унгария ние казахме, че на бул. „Сталин“ 19 живеят 120 души, половината от тях заслужават да ги избесиш! И ние казахме на милицията: другари, тук има един, къщата на когото е гнездо на такива хора, цяла върволица отива при него по стълбите. Сигнализирахме неведнъж. По едно време другарите викаха да го смъкнем в мазето! Добре, ще го смъкнем в мазето, но нали след това ще трябва да отговаряме защо сме го лишили от свобода! И това е лошо. Той подуши и пренесе явката си не в стаята, а долу пред вратата, облегнал се на едно дърво на тротоара.

Не един път, и не два пъти давахме сигнали за него. Казва ни се, че трябва да се проучи. Какво ще се проучва? Ние толкова пъти давахме сигнали за него и не в този момент, а много по-рано, но той благополучно си стои там и до днес и ясно заявява: „Аз вас ви мразя!“ Какъв по-голям сигнал от този е необходим? И сигурно този случай не е единствен, сигурно има и други такива случаи.

Аз смятам, че при такива случаи ръководителите на нашата милиция ще трябва да обърнат внимание на сигналите. [...]

Един другар постави въпроса за хулиганството. Ние в този доклад не

можехме да поставим всички въпроси за бдителността и хулиганството. Един друг другар пита: защо в доклада няма за бдителността срещу контррабандата на литературния фронт, по отношение на издателствата, печата и пр. Всичките тези и още много други въпроси са свързани с нашата бдителност, но не може всичко да се каже в един доклад.

Предс. НАЧО ПАПАЗОВ: Другари! Другарят Спасов отговори. По някои въпроси аз искам да взема отношение.

Тук се постави въпросът за мерките, които се взеха в университетите и др. Спасов ме предизвика да взема отношение. Трябва да кажем, другари, че мерките, които се взеха преди пет-шест години във връзка с изключването на редица вражески елементи от висшите учебни заведения, бяха мерки много правилни, защото това бяха онези, които бяха участвували в борбата срещу партизаните и разни вражески елементи. Вярно е, че сега бяха освободени от университетите неколкостотин младежи, но трябва да ви кажа открито, че някои от тях са свършено млади хора, които са изключени преди всичко заради техния произход и някои случаи трябва много сериозно да се преценят.

Другари! Не бива сред младежта да създаваме огорчения. Явно, определено вражески елементи, с явно реакционен произход действително трябва да се отстранят, но в това отношение трябва да бъдем много внимателни. Ние викахме другарите кадровици по някои въпроси и те се съгласиха с нас и коригираха някои неща.

Така стои този въпрос. Не можеше да се отстранят повече, както се искаше и се поставяше въпросът за стотици и хиляди хора. Това не е правилно и не трябваше да се допусне. Също така не е правилно да се вдига шум и да се говори, когато нещата не са проверени и сигурни. Така например пред актива на Сталински район стана един другар пред др. Югов и заяви, че синът на Габровски е в Медицинската академия. Проверяваме и се оказва, че това е абсолютно невярно. Напротив, такива хора са кандидатствували, но са отрязани и никой не ги е допуснал. Значи не бива да се създава такъв шум и така да се поставят въпросите, а трябва много внимателно, хладнокръвно и разумно да се действа в това отношение.

Факт е едно, другари, че ние допуснахме да завършат именно онези, които бяха врагове и бяха изключени много от тях, но след това постепенно бяха върнати.

Другари! Аз искам също така да обърна внимание на още един въпрос – тук другарите от бюрото ми възложиха това.

Когато се поставя въпрос за бдителността, другарите не трябва да забравят и нещо друго. Ние поставихме този въпрос пред градския партиен актив и др. Мирчо Спасов даде, – вярвам, ще се съгласите с това – очерта методите на работа на врага, средствата, с които си служи врагът. Ние искахме по този начин просто да запознаем другарите с тези неща, за

да повдигнем бдителността в цялата градска партийна организация, за да знаят другарите как действува врагът.

Но заедно с това аз искам да подчертая, че ние не бива да се облягаме преди всичко на органите на Министерството на вътрешните работи, на административните мерки. Ние сме държава и партия, която управлява и трябва мерките за възпитание да бъдат много широко използвани в работата на партийните организации. А трябва да кажем, другари, че много малко ние правим в това отношение.

Градската партийна организация има свои традиции. Тук е целият наш актив. Необходимо е сега да се захванем под знака на съревнованието по случай Първи май за предсрочното изпълнение на задачите, които стоят пред нас и цялата наша политическа работа да я свържем, другари, с работата за едно действително достойно посрещане от българския народ на 40-годишнината на великата Октомврийска социалистическа революция. (Продължителни ръкопляскания.)

С това привършваме работата на нашия актив, другари.

След актива ще се прожектира новият съветски филм „За съветска власт“.

Съвещанието е закрито. (Закрито в 21 ч.)

ДА София, ф. 1В, оп. 24, а.е. 21, л. 59–60, 62–63, 66–73, 76–81.

Оригинал. Машинопис.

№ 118

Справка за състоянието на интелигенцията и работата с нея, изготвена от Борис Велчев, завеждащ отдел „Партийни, профсъюзни и студентски органи“, за недостатъците в идеологическата борба в полето на науката

София, 4 юни 1957 г.

Ако сравним постигнатите успехи във възпитателната работа сред интелигенцията и използването на нейната сила с необходимостта правилно и своевременно да се отговаря на разностранните нужди на Столицата във всички области на живота, тези успехи трябва да се преценяват като незадоволителни. Особено незадоволителна е идейно-политическата работа, която се извършва сред научните и творческите кадри. Организирант се много малко научни конференции, обсъждания и дискусии, събрания по актуални въпроси на идеологията. В Българската академия на науките

някои семинари цяла година не са се събирали, много рядко се свикват просветни-партийни събрания, а други се провеждат и неинтересна тематика и при лоша организация. Партийната организация често е оставала в опашката по разясняването на политическите събития. В студия „Игрални филми“, където работят около 800 души и партийната организация брои около 150 човека, през цялата 1956 г. не е имало нито едно просветно звено, възпитателната работа сред колектива е в лошо състояние.

При такива факти не е чудно, че у нас не навсякъде се води смела и безкомпромисна борба срещу някои опити да се промъква идеалистическата философия и буржоазната идеология под формата на „обективизъм“ в науката, под формата на обявяване цялото развитие на науката и политиката на партията след Ленин за периода на господство на догматизъм, за обявяване всичко от учението на Мичурин, Павлов, Лисенко, Лепешинская за дискуссионно и т.н.

Известно е например, че след Априлския пленум на ЦК на БКП академик Кристанов излезе с ревизионистка и антипартийна платформа. За това той беше изключен от партийната организация при БАН, но повече от това не се направи. Не бяха разобличени докрай неговите ревизионистични „теории“, не беше ударено решително по неговата разложителна дейност, която Кристанов продължава да върши и сега сред научните среди в БАН.

Главно с незадоволителната идейно-политическа и възпитателна работа трябва да се обяснят и редицата случаи на неправилни и непартийни изказвания и прояви, каквито имаше сред научните и културните кадри по време на събранията за разясняване на решенията на Двадесетия конгрес на КПСС и Априлския пленум на ЦК на БКП, по време на унгарските събития.

ДА София, ф. 1В, оп. 24, а.е. 1, л. 134–135. Оригинал. Машинопис.

№ 119

Из строго секретен доклад за състоянието на агентурно-оперативната работа с враждебната младеж

София, 30 юни 1957 г.

В Народна република България към края на 1956 г. има общо младежи и девойки от 15 до 26-годишна възраст 839 454, от които девойки 334 285 и младежи 505 169.

Към същата дата имаме студенти общо в страната и в чужбина 37 451, ученици общо – 288 111.

Организираните младежи в ДСНМ – 929 500 (от 14 до 26 години и има толкова над 26-годишна възраст).

Незаети в производството младежи до 26-годишна възраст към 1.06.1957 г. 42 683.

Нашата младеж, възпитавана от БКП и ДСНМ в духа на марксизма-ленинизма, в преданост и вяност към народната власт, към партията, към Съветския съюз и световното комунистическо движение, стои здраво на отечественофронтовски позиции. Благодарение на това на врага не се отдаде нито през миналите години, нито по време на унгарските събития, да увлече масово враждебните и неукрепналите младежи и да ги противопостави на политиката на партията и правителството и увлече в открита и масова вражеска дейност.

Капиталистическите разведки и контрареволуционното подполие, обаче, всячески се стремяха да отклонят известна част от младежите и да ги заангажират в престъпна дейност против народната власт.

Трябва да се отчете, че колкото и трудно да им се отдава това, те успяват в някои случаи да заангажират някои младежи в престъпна дейност, като използват особеностите в характера на младежите, политическата незрялост, експанзивността, доверчивостта, фалшивата представа за живота в западните страни и пр. Нещо повече, данните за вражеска дейност сред младежите от 1954 до 1957 г. показват известно увеличение на броя на вражески проявяващата се младеж. Това се вижда от следната таблица:

Години	1951 г.	1952 г.	1953 г.	1954 г.	1955 г.	1956 г.	I шестмесечие на 1957 г.
Брой на заангажираните във вражеска дейност	2017	1505	1343	204	480	877	508

Причините за това увеличение, което е подчертано и през I шестмесечие на 1957 г., трябва да търсим преди всичко в засилената дейност на контрареволуционните елементи, в опитите им да използват младежта за свои цели и от друга страна активната идеологическа обработка, провеждана от капиталистическите разведки и емигрантските централи чрез вражеска литература и листовки, изпращани в страната със самолети и балони, чрез специални предавания на радиостанциите „Горянин“, „Гласът на Америка“, „Свободна Европа“ и др.

Наред с това трябва да се отбележи, че незадоволителната работа на редица дружества на ДСНМ и други масови организации в някои околии,

слабата превъзпитателна работа позволяват на врага по-лесно да отклонява младежи в престъпна дейност.

Друга причина за увеличаване броя на увлечените във враждебна дейност младежи е все още незадоволителната профилактична дейност на органите на ДС. Макар и подобрена, като цяло работата на органите на ДС по тази линия, все още са слаби мерките по изолацията на младежите от влиянието на врага. В много случаи поради бавно реагиране на сигналите, лоша организация на агентурно-оперативната работа и късно долавяне на сигналите, се създават условия за увличане голям брой младежи във вражеска дейност.

Освенувеличението,коетосенаблюдава,даннитеза1956г.и1957г.показват, че преобладава груповата вражеска дейност. Така например през 1956 г. са обезвредени от органите на ДС 77 младежки групи, с 446 участници, а през I шестмесечие на тази година – 64 групи с 323 участници.

През периода 1956-1957 г. не са единични случаите на разкрити групи с над 15–20 участници.

Най-активна дейност за привличането, организирането и използването на младежи за контрареволуционна дейност през 1956 и 1957 г. прояви бившата земеделска опозиция.

В тази връзка още през 1955 г. задграничният център БНК в специална инструкция обърна особено внимание на младежта и даде указания как да се работи сред тях, за организирането им в борбата против народната власт.

В края на 1956 г. в Димитровград беше обезвредена нелегална младежка група „МОГ“ (Младежка оранжева гвардия) с ръководител Иван Кънев Жеков, син на кулак, репресиран от народната власт, а самият той на два пъти досега задържан и филтриран за участие във вражеска дейност. Бившите активни опозиционери – Шапаров и Запрянов, са го съветвали „да четат опозиционна литература, да се чувстват подготвени и организирани, без да оформят организации“. В групата бяха увлечени над 20 младежи, предимно ученици.

В началото на т.г. ДС – Левскиград реализира групова активна разработка „Хайдути“ на трима ученика 18–19-годишни, от средни селски семейства, вражески настроени към народната власт, членове на ДСНМ. Организатор на същата е бивш деятел на земеделската опозиция. Същият е изпратен в затвора, а останалите младежи са филтрирани, предупредени и освободени. [...]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 2, а. е. 320, л. 1-3. Оригинал. Машинопис.

**Строго секретна справка
за националистическите настроения сред македонците**

София, 20 август 1957 г.

След Двадесетия конгрес на КПСС и подобряване на отношенията ни с Федеративна народна република Югославия тенденцията за премахване границата между Пиринския край и ФНРЮ сред част от населението в пограничните райони на Петричка околия се оживява и засилва.

Вражеските и фашистките елементи засегнати от народната власт и други разложени и подбуждани от кариеристични стремежи лица, отпочват да раздухват тия настроения, с цел да ги използват за антинародната си дейност. Така в края на м. юни 1956 г. в един разговор между Антон Вангелов и Иван Немчев, същите са се разбрали, че е необходимо да се отпочне работа и борба за присъединяването на Пиринския край към ФНРЮ, като за целта решили да изградят организация първоначално „нелегално“, или както се изразяват по-точно те „тайна, скрита от властта“, с тенденция да я масовизират и легализират, с което да заставят партията и правителството да приеме искането им за присъединяването на Пиринския край към ФНРЮ, като в същото време ще искат и намесата на ООН и СССР. Все в тази връзка те са си поставили задачи членовете на организацията да агитират сред населението в Пиринския край по време на преброяването да се пишат по народност македонци, за да достигнат 95% македонско население, а в краен случай, ако не успеят по този път, да преминат към въоръжена борба. По-нататък за същата цел правят двукратен опит да се свържат с югославската легация в София с намерение да узнаят становището на югославяните по този въпрос, да получат указание за своята дейност и да обмислят начин за свързване с отговорни хора от Народна република Македония, като съзнателно отбягват да поставят тези въпроси пред наши отговорни партийни и държавни ръководители.

Към средата на м. юли 1956 г. Вангелов и Немчев започнали изграждането на „Организация за обединението на Македония – ООМ“, за която цел първият изготвил устав и клетвена декларация за членството, и пристъпили към вербовка и обработка на членове. За тази цел запознали с устава и клетвената декларация общо 22 души, от които 15 са ги одобрили и дали съгласието си да участват в дейността на организацията, а 7 са ги чели, но не са взели отношение по тях. От тях 6 души са репресирани от народната власт, 3 фашистки елементи и 10 членове на БКП.

В края на м. септември 1956 г. 5 души членове на организацията бяха задържани, направиха пълни признания пред следствието и бяха освободени по политически съображения.

В донесението си от 21.03.1957 г. агент „Божидар“ донася, че в разговор с Тасе Димитров и Стефан Наумов е научил, че в Кичевската секция при Македонското културно-просветно дружество „Г. Делчев“ в София се правят опити да се създаде конспиративна група предимно от младежи, която да агитира за македонската нация и държава. В тази група инспирирана от Илия Борисов Христов, роден 1931 г. в с. Спрострене, Кичевско, студент в Лесотехническият институт, следващ задочно македонска филология I година в Скопския университет, са участвали над 10 души младежи, предимно югославски граждани, често пъти посещаващи югославската легация в София.

От донесението на сътрудника е видно, че през м. декември 1955 г. на годишно-отчетното събрание на Кичевско-Демир-Хисарската секция, въпреки категоричното решение на ръководството на същата докладът да се прочете на български език, тогавашният секретар на секцията Илия Борисов Христов го е прочел на един своеобразен македонски език, изпъстрен с множество сърбизми. След свършването на събранието, при поискване от страна на новото ръководство Христов да предаде доклада, за да бъде приложен същия към архивата на секцията, той отказал да стори това. Нещо повече, пред Стефан Наумов и Славчо Михайлов заявил, че председателят на секцията бил предател на македонската нация и новосъздадената македонска държава и че бил верен сътрудник на другарите Христо Калайджиев и Борис Михов, които провеждали политиката на БКП по македонския въпрос.

От проведения на 25.06.1957 г. разпит на Тасе Димитров Костов, данните по донесението на агент „Божидар“ се напълно покриха, нещо повече, в протокола за разпит Костов пише, че след едно събрание на Кичевската секция, на излизане от Македонския дом, Георги Александров Дойчинов, близък приятел на Илия Борисов Христов, го запитал: „Дядо Тасе, защо тук не се говори на македонски език и съгласен ли си ти да ни помогнеш да заработим за македонщина, а не за българщина? Ти можеш да си ни много полезен, имаш опитност от македонските борби“. В това време приближавайки се към двамата бащата на Дойчинов казал на Костов: „Не го слушай моя син, а му се скарай да не се събира с оная група и да ме слуша мене“.

По данни на агент „Рибников“ на ръководство при окръжно управление МВР-Благоевград от 28.05.1957 г. е видно, че лицето Станке Илиев Домозетски, роден 1938 г., в с. Дъбочица, Благоевградско, живущ в с. Крупник, Благоевградско, ученик в горския техникум в гр. Банско му е доверил, че е изградена група от 12-13 ученици, от същия техникум под наименование „Младежка македонска организация „Искра“, която си е поставила за цел да се бори за обединение на Македония, че организацията има свой революционен комитет, определен членски внос и че такива

групи имало изградени в гр. Сандански, с. Марикостиново, Петричко и Благоевград.

От проведения разпит на Домозетски данните на агент „Рибников“ се потвърдиха и разшириха. Така в протокола си за разпит същият пише, че повод за изграждане на организацията им е дало разкритата през м. април такава в гимназията в гр. Разлог. Анализирайки дейността на тази организация, той и още други негови приятели намерили, че е правилно и решили да изградят такава организация в техния техникум. Това настроение е било подсилено и от изнесената информация в техникума във връзка с дейността на разкритата Разложка организация, а така също и от изнесенния доклад от ОК на БКП по македонския въпрос.

На 1.06.1957 г. организацията е провела събрание в квартирата на Домозетски, на което е бил приет устават на организацията и са дадени насоките за работата на членовете ѝ по време на ваканцията, изразяващи се главно в изграждане на подобни организации по места и привличане на нови членове.

Ръководството на организацията е проектирало през есента на тази година да се свика конгрес, на който да присъстват представители на всички организации в окръга, за да отчетат дейността и изберат човек, който да се изпрати в Югославия или Гърция, където да се свърже с емигрантите и потърси помощ в пари и оръжие.

Въз основа на тези данни бяха задържани 20 души, от които 11 от Петричка околия, 4 от Санданска, 3 от Гоцеделчевска и 2 от Благоевградска.

На 16.08.1957 г. от ЦК на ДСНМ ни бе изпратена една тетрадка-дневник на студентката от ВИИ „Карл Маркс“ – Мария Георгиева Попниколова, родена 1937 г. в с. Драглище, Разложко, от която е видно, че същата е националистически настроена и както тя пише, ще работи упорито, за да организира всички македонски студенти.

Началник отдел I, Управление III ДС:
Майор: (n) [не се чете]

Изпълнил: (n) *Ат. Атанасов*

БТ/2 екз.

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 1, оп. 1, а. е. 3931, л. 29-32. Оригинал. Машинопис.

Из строго секретна справка за поведението на освободените от ТВО и затвора бивши лидери на земеделската опозиция и буржоазни партии

София, 10 октомври 1959 г.

В началото на м. септември 1959 г. бяха освободени всички бивши лидери на БЗО и буржоазни партии от ТВО и затворите.

За поведението в ТВО и затворите, а и след освобождаването им разполагаме със следните данни:

I. Лидери на БЗО

1. Константин Владов Муравиев [...] След освобождаването му от ТВО подробно разказа пред агент „Добрев“ за положението и начина на живот там, и че в сравнение с миналото, режимът бил по-добър и администрацията специално към него имала по-добро държане. Повод за изпращането му в ТВО той счита унгарските събития, тъй като няма провинения от политически характер. Заявил, че няма да се занимава с политическа дейност, а го вълнувал въпросът с материалната издръжка на семейството му и възстановяване студентските права на дъщеря му. Въздържа се от коментарии по политическите събития.

2. Ангел Георгиев Держански [...] Водил е вражеска агитация и пропаганда сред осъдените. След освобождаването му е заявил пред агентите „Спортист“ и „Лидия“, че не е очаквал да бъде освободен. Сега първата му работа е да иска реабилитация, за да му възстановят правата. За политическа дейност не мисля. Щял да се държи на страна от политиката като лоялен гражданин на държавата. Достатъчно е изстрадал и затова имал нужда от спокойствие. Здравословно не е добре.

3. Минчо Панов Минчев [...] Има крайно отрицателно отношение към приобщаването на бившите опозиционери. След освобождаването му от ТВО отбягва да се среща с бивши опозиционери и се въздържа от политически изказвания, но продължава да стои на твърди вражески позиции.

4. Христо Николов Стоянов [...] След въдворените бивши опозиционери не се е ползвал с авторитет. След освобождаването му е заминал за Коларовград, където живее понастоящем.

5. Стоян Божков Георгиев [...] След освобождаването му пред агент „Тошо“ е заявил, че от сега нататък с политика няма да се занимава, тъй като тя не му донасяла нищо добро до сега, а само лишения и тормоз. Понастоящем е подал документи за работа във II строителен район.

6. Рачо Йонков Домусчиев [...] Пред агент „Янко“ е заявил, че не се

радва много на освобождаването си, тъй като те били играчка в ръцете на комунистическия режим, но дано това бъдело за малко. Казал, че докато бил в ТВО, сложил още две години в актива на политическата си дейност.

7. Иван Йорданов Делийски [...] След освобождаването му остава в София и търси начини за уреждане на семейното си положение. Пред агент „Велев“ е заявил, че признава вече политиката на партията, желае да стане лоялен гражданин, но няма намерение да отива в БЗНС и урежда чрез него въпросите си.

8. Кочо Георгиев Бонев (Варела) [...] В началото на т.г. порицава дейността на бившата опозиция и нейните лидери. Преди излизането от затвора е заявил, че ако някой го подкани да конспирира против народната власт, той няма да се съгласи и ще уведоми органите на МВР, но не желае да се обвързва в сътрудничество с ДС. След излизането му от затвора се е изказал пред агент „Иванов“, че е скъсал с опозицията и се е отказал да се занимава с политика. Понастоящем живее в Нова Загора, но е с намерение да се премести в Пазарджик.

9. Атанас Иванов Лерински [...] Здравословното му състояние е много лошо. Поради тежко боледуване, след освобождаването му от ТВО е на легло вкъщи. В момента се интересувал само от здравословното си състояние. По данни на с.с. „Добрев“ няма да остане дълго да живее.

10. Любен Боянов Боянов [...] След освобождаването му проявява известно колебание и признаци на приобщаване, но все още не може да се отърси от старите си опозиционни разбирания. Заявявал е, че с партията може да работи, но с БЗНС никога, особено недоволство изказва против местните дружбени ръководители.

11. Страти Тодоракиев Димитров [...] След освобождаването му не се проявява, отбягва срещите с хората. (По данни от аг. „Цветков“.)

Полковник Чилингиров и подполковник Полихранов от Окръжно управление МВР – Бургас са провели беседа с Тодоракиев. Същият се е държал надменно и заявил, че поддържа линията на БЗНС, не одобрява неговото разтуряне и, че в нас няма никога никаква демокрация.

12. Иван Георгиев Титев [...] След освобождаването му от ТВО веднага установил връзка с реакционните елементи в селото и Варна. За ТКЗС в селото е казал, че много късно се образувало и сега на селяните няма какво да се вземе – всичко изпродали. Заявявал, че няма намерение да се помирява с народната власт и му предстояло още три пъти да ходи в ТВО пък тогава щял да седне мирно. (По данни от аг. „Йорданов“.)

13. Александър Евтимов Милачков [...] В последно време в затвора изнесе доклад, в който порица своята и на опозицията антинародна дейност. След излизането си от затвора търси връзка с наши органи и заявява, че окончателно се е отказал от бившата земеделска опозиция и ще

работи за народната власт. Понастоящем е направил постъпки за работа във II строителен район.

14. Крум Спасов Неврокопски [...] След освобождаването му е ходил в БЗНС при Петър Сърбински и искал ходатайство за възстановяване на студентските му права, като е заявил, че желае да се приобщи към ОФ. Сърбински му заявил, че пътят за оправянето му започва от село, откъдето той трябва да започне дейността си в полза на народната власт и след това всичко ще се уреди. Понастоящем Неврокопски се намира в родното си село.

15. Пенчо Йосифов Йосифов [...] Понастоящем е отишъл на почивка в Драгалевския манастир и действа да се върне отново на работа в кооперация „Химметал“, където е работил преди.

16. Атанас Иванов Атанасов [...] В ТВО е стоял на вражески позиции, не се е разоръжил. След освобождаването му нямаме данни за вражески изказвания и други антинародни прояви. Насочена е агентура за наблюдението му.

17. Иван Цветков Гинчев [...] След освобождаването му от ТВО заявил, че свободата на въдворените се дължала на западните страни, че „комунистите управляват 15 години, а още ги е страх и с оръжие изпълняват своите задачи“. Заявил, че никога не е имал намерение да порицава миналата си дейност, защото щял да му се понижи авторитетът (По данни от агент „Плуг“, „Цветков“ и „Сопотски“.)

18. Александър Георгиев Найденов [...] През 1959 г. е заявявал пред администрацията и въдворените, че е решил да върви в крак с народната власт, но със сегашното ръководство на БЗНС не би могъл да се разбере. След освобождението му отбягва да коментира по политически въпроси.

19. Иван Бонев Цопаров [...] В ТВО е имал лошо поведение, изразяващо се в злословене по адрес на приобщиците се с декларации ръководители на БЗО.

След освобождаването му от ТВО отбягва да се среща със съмишлениците си.

20. Йосиф Петров Лалов [...] След освобождаването му е заявил, че му стигало толкова страдание. Възнамерявал да отиде в ПП на БЗНС, да се изясни пред ръководството и да ги помоли да не го считат вече за враг (по данни от аг. „Велев“).

21. Григор Миланов Гурковски [...] След освобождаването му от ТВО е много предпазлив. Установил е връзка и се среща с бившите злостни опозиционери в София. Грижи се за освобождения от ТВО Атанас Лерински, който е тежко болен.

22. Сиво Иванов Чапаров [...] След освобождаването му от ТВО проявява предпазливост и отбягва да прави вражески изказвания.

II. Лидери на буржоазни партии

1. Коста Георгиев Лулчев [...] По донесение на аг. „Загребски“ от 1.10. т.г. е видно, че Илия Папанчев от София, бивш член на ЦК на БРСДП(с) изказал възмущение, че Лулчев след освобождаването му от затвора не е викнал при себе си или потърсил някои от техните хора, като Папанчев или Борис Петров, бивш секретар на софийската градска организация на БРСДП(с), а направо с лека кола е заминал за Оряхово.

Други агентурни данни няма постъпили за поведението и държането на Лулчев.

Наредено е на Окръжно управление ДС – Враца, Коста Лулчев да се вземе на активна разработка. При нас ще се води на контрол.

2. Иван Георгиев Копринков [...] След освобождаването му преди 9.09.1959 г. заминал за Стара Загора, където ще живее. Досега няма постъпили данни за неговото държане и поведение.

Наредено е на ДС – Стара Загора да се вземе на активна разработка, която при нас ще се води на контрол.

3. Петър Иванов Братков [...] Посредством техническо мероприятие „9“ е заловено писмо от него до Илия Славков от с. Панагюрска ливада – Г. Делчевско, с когото са били заедно в ТВО. В същото Братков пише, че с освобождаването си от ТВО е постъпил на работа в ДЗС (това не е вярно) и че има какво да пише особено сега, но той знаел, че в писмо не всичко може да се доверява. Изказва пожелание дано съдбата ги събере от сега нататък като свободни граждани и да разменят мисли като културни хора.

Наредено е на ДС – Силистра да се вземе на активна разработка, която при нас ще се води на контрол.

4. Стойчо Стефанов Мушанов [...] От агентурни данни е видно, че легионерите¹ за него са „добри момчета“, които единствено са отстояли в борбата срещу комунистите, а за натиска върху Ефтим Арсов за приобщаването към ОФ се е изказал, че комунистите ще го излекуват физически, но не и духовно.

От постъпилите агентурни данни след освобождаването му от затвора е видно, че се въздържа да прави вражески изказвания. От донесение на агент „Райков“ от 11.09.1959 г. е видно, че по повод посещението на др. Хрушчов в САЩ е казал, че сега не могат да се правят никакви коментари, а след срещата им ще видим какво ще стане. Пред друг наш агент е обещал да направи политическа изповед – „завещания“, нужни за историята.

Тъй като е в лошо здравословно състояние, възнамерявал да постъпи на болнично лечение.

Непосредствено след освобождаването му от затвора е взет на активна разработка от управлението.

5. Илия Иванов Станев [...] След освобождаването му от затвора се установи на местожителство в гр. Тетевен и поради това, че не се чувствал здравословно добре, не проявява интерес към своите съидейници.

Ще се вземе на разработка от ДС – Тетевен, а на контрол при нас.

6. Христо Колев Йорданов [...] Направил е изказване, че като не си уреди въпроса с жителството и работата не е изключено да напусне София. Активната му разработка ще продължи в отдела.

7. Делчо Василев Демирев [...] Без знание е написал едно писмо до обекта от групова активна разработка „Мерзавци“ Георги Жечев като го уведомява, че е излязъл от ТВО, където си е разсипал живота благодарение лошия живот, който е водил там. Имал да му говори много неща и на края го предупреждава да внимава, какво пише в писмата, защото се проверяват от ДС.

Други данни за вражеската му дейност няма. Василев се води на разработка при Окръжно управление МВР – Хасково, а при нас на контрол.

8. О.з. ген. Кирил Николов Станчев [...] В разговор с агент „Милков“ на 14.09. т.г. Станчев заявил, че в затвора изучил марксизма-ленинизма, френски и английски език. Радвал се много на новия си живот и бил готов, след като възстанови силите си, да ги даде на разположение на народа и обществото. Изявил признателността си от предсрочното му освобождаване и бил готов с дела да покаже, че заслужава това.

Кирил Николов Станчев ще бъде взет на ОНД в отдел I при Управление III ДС по линия на „царски офицери“.

Зам.-началник III управление ДС
полковник: (п) [не се чете]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 13, оп. 1, а. е. 1791, л. 2-16. Оригинал. Машинопис.

¹ Членове на Съюза на българските национални легиони. Организация, характеризираща се с антикомунизъм, отричане на либерализма, масонството, интернационализма, пацифизма, ориентация към еднопартиен политически модел, симпатии към италианския фашизъм и националсоциализма, от които заимства различни идейни постановки, символи, лозунги и терминология.

**Информация от Управление III ДС за изказвания
на вражески елементи и бивши лидери
на земеделската опозиция по вътрешното
и международното положение**

София, 27 април 1961 г.

От получените донесения и справки от окръжните управления на МВР в Търново, Кюстендил, София и др. е видно, че в първите дни на военната интервенция на САЩ в Куба¹, сред част от вражеските елементи – бивши легионери, царски офицери, търговци, индустриалци и др. се забелязва известно оживление и раздвижване. Същите разпространяват чутото от емисиите на западните радиостанции, одобряват действията на американското правителство и предричат, че рано или късно революционното правителство на Куба щяло да бъде ликвидирано. САЩ нямало да позволят под носа им да съществува комунистическа Куба. Кенеди бил изключителна личност, бърз, решителен и успешно щял да се справи с комунизма. Отделни вражески елементи считат, че събития от подобен характер САЩ щели да организират и в Европа срещу социалистическите страни. Незначителна част от вражеските елементи осъждат агресията на САЩ.

Отбелязани са следните по-характерни изказвания:

ДИМИТЪР ГИЧЕВ казал: „Потресен съм от станалото в Куба. САЩ отидоха като агресори и нашественици и с това загубват и последния си малък процент на уважение и престиж, ако пред някой са имали такъв. Действията на САЩ са варварски и вулгарни. Считат за геройство да се бият с една малка Куба.“

ЛЮБЕН ДИМИТРОВ от София, бивш демократ говорел: „Кенеди взе здраво тоягата и тези гадове комунисти ще трябва да разберат, че няма да ги оставят да им робува света.“

БОГДАН БОГДАНОВ – от гр. Свищов, бивш офицер от царската армия в разговор със свой приятел изказал задоволство от твърдия курс, който Кенеди провеждал във външната политика. Като потвърждение на това посочил намесата на САЩ в Конго, Лаос и Куба. Тази верига от събития могла да доведе до една нова война, която щяла да сложи край на комунистическото господство.

АТАНАС САМОКОВЛИЕВ – от гр. Свищов, вражески настроен, след като със задоволство отбелязал намесата на САЩ в Куба заявил, че след ликвидиране режима на Фидел Кастро САЩ щели да организират подобни събития в Европа, насочени срещу социалистическите страни. Счита, че сред комунистическите среди имало голям упадък на духа им, от което

американците щели да се възползват. Той и техните хора трябвало да проявяват голяма предпазливост, за да не пострадат.

АНГЕЛ КАРАНЕШЕВ от Търновски окръг, художник, има брат изменник на Родината, се изказал, че тази година била последна за комунистите. Кенеди бил решителен и за няколко месеца щял да ликвидира комунизма.

АНТОН ПОПОВ – от София, пенсионер, бивш свещеник и активен цанковист, изпращан три пъти в ТВО, говорел: „Работите се развиват добре. Чувства се твърдата ръка на Кенеди в Лаос, Конго и Куба. Поради далечното разстояние и страха от атомна война Русия ще отстъпи.“

КРЪСТЮ КРЪСТЕВ – на работа в ОТП Горна Оряховица, вражески настроен, казал, че тази година била последна за комунистите. Ако събирали доброволци за Куба, той пръв щял да се запише, а оттам щял да избяга при американците.

ХРИСТО ТАНИЧЕВ – от гр. Самоков, бивш офицер от царската армия казал: „Събитията се развиват много бързо. Американците настъпват в Куба. САЩ са решили колкото се може по-бързо да ликвидират с комунизма.“

НИКОЛА ДУДОЛЕНСКИ – от София, счетоводител в ТПК „Музикални инструменти“, бивш член на земеделската опозиция се изказал: „Кенеди е упорит католик. Той започна от Куба, за да предизвика Русия да се намеси и се започне война. Американците ще ударят СССР, а тогава в България и другите демократични страни лесно ще се обърне положението.“

Началник Управление III ДС:
Генерал-майор: *(п) Г. Кръстев*

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 13, оп. 1, а. е. 1952, л. 87-89. Оригинал. Машинопис.

¹ От 15 до 19 април 1961 г. опитът на диверсионна група от 1400 наемници (т.нар. „бригада 2506“, формирана предимно от кубински емигранти), въоръжени от Централното разузнавателно управление на САЩ, с цел да свалят от власт Фидел Кастро, завършва с провал. Неуспешната операция е в основата на заплашилата с ядрена катастрофа световния мир „Карибска криза“.

**Строго секретна информация от Управление III ДС
за изказвания на бивши лидери на земеделската опозиция
по положението в страната**

София, 10 юни 1961 г.

Състоялата се на 23 май т. г. среща между др. Г. Трайков и Коста Муравиев е предмет на оживени коментари в средите на БЗНС и най-вече сред бившите членове на земеделската опозиция.

ИВАН БОЯДЖИЕВ, родственик на Муравиев, казал: „Ледът около Коста Муравиев започна да се размразява. Ради Найденов, който в миналото не пожела да уреди въпроса с конфискувания му имот, сега се е разшетал да свърши работата. Ясно е, че му е наредено отгоре. Изглежда, че въпросът на К. Муравиев ще се уреди в положителен смисъл, като в замяна на благоволенieto от него ще се иска един лоялен неутралитет и нищо повече“.

ДИМИТЪР ГИЧЕВ в присъствието на Вергил Димов изказал неодобрение от приобщаването на Муравиев, изтъквайки, че правителството не било на ясно по отношение личността Муравиев, миналото на когото било тъмно. Напомнил, че когато излязъл от затвора Муравиев не одобрил приобщаването му към ОФ, а сега правил същото. Според Гичев, Муравиев бил подлец. Вергил Димов подкрепил мнението на Гичев, подчертавайки, че Муравиев бил двуличен към народната власт и Съюза.

АНГЕЛ ДЕРЖАНСКИ, бивш народен представител от бившата земеделска опозиция, пенсионер казал: „С Александър Оббов се срещам вече няколко пъти. Властта кокетира и приобщава Гичев и Муравиев, които доскоро заклеймяваше като най-големи врагове. Ако властта смята да създаде нещо като ОФ опозиция, та при евентуални събития да се изживее без сътресения една промяна, не ми е ясно защо именно се спира на Гичев и Муравиев. Ако целта е да се разоръжи реакцията разбирам, но ако смята чрез тях да се увлече селото, греши се, защото чичо лесно се отказва от водачите си когато не вървят по гайдата му. Злото за нас не е партията и комунистите, а Г. Трайков. Не коментирам срещу властта, дал съм декларация, удостоиха ме със 750 лева пенсия, живея скромно и нямам амбиции, но уважавам себе си и искам да ме уважават“.

ГЕОРГИ СТОЯНОВ, врабчевист, бивш опозиционер, пенсионер, говорел: „Изненадан съм за Муравиев. Досега се говореше, че комунистите не са му искали нищо, но те не дават, без да вземат. Сигурно Гичев му е повлиял, а може и материалното му затруднение да го е подтикнало към тази среща. Ние все още ще стоим настрана и ще изчакаме събитията“.

АЛЕКСАНДЪР ОББОВ казал: „Научавам, че ще връщат имотите на

Муравиев, дават му пенсия и още ред благодетелствания, което не се прави за черните очи. Виждах го преди десет дни и тогава ми разправи подробно за срещите си с отговорни хора от МВР, и как е отклонявал направените му предложения, а сега какво е станало с него не зная“.

АТАНАС ПОПОВ, врабчевист, изказал мнение, че приобщаването на Муравиев било продиктувано само от материална затрудненост. Счита, че в миналото Муравиев никога нямал качества за водач на БЗНС, а бил лансиран като такъв само заради роднинството му с Ал. Стамболийски. По характер бил прост и надут, а с мълчаливостта си създавал впечатление за голям умник и прикривал политическата си негодност. Попов не вярвал в искреността на Муравиев, но одобрявал неговото приобщаване, защото сега повече от всякога било необходимо пълно морално и политическо единство на целия наш народ.

ИВАН ДЕЛИЙСКИ, врабчевист, научавайки за срещата, изразил изненада и неверие, след което веднага отишъл в дома на Муравиев да провери. Връщайки се Делийски казал, че както Муравиев му обяснил, срещата станала по нареждане на партията.

Началник Управление III ДС:
Генерал-майор: (n) [не се чете]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 13, оп. 1, а. е. 1952, л. 107-108.
Оригинал. Машинопис.

№ 124

Строго секретна информация от Управление III ДС за кореспонденция на Симеон II с патриарх Кирил и настроенията на привържениците на физкултурното дружество „Васил Левски“

София, 15 юли 1961 г.

[...]

От Мадрид – Испания е пристигнало писмо до патриарх Кирил от царския двор. Писмото е лично от Симеон с подпис Симеон II. В него той моли Патриарха да му съобщи становището си във връзка с намеренията му да се ожени за католичка, като го уведомява, че по същия въпрос е взел мнението на Папата. Според последният венчалният обред трябвало да се извърши в католическа църква по католически. Католическата църква не разрешавала след това да се повтори венчалният обред по православному

в православна църква, а да се получи само съответната благословия от православен свещеник и се отслужи молебен.

Във връзка с това Симеон пита Патриарха – дали такъв венчален обред, извършен по католически, би бил валиден от православно църковно гледище, при условие че след това получи благословия, придружена от молебен в православна църква.

Моли Патриарха да запази съдържанието на писмото в пълна тайна и обещава и той да запази в тайна отговора му.

Веднага след получаване на писмото Патриарх Кирил го е депозирал по принадлежност на др. Кичуков, председател на Комитета по въпросите на Българската православна църква и другите религиозни култове.

* * *

Привърженици на физкултурното дружество „В. Левски“ – София се събират на групи пред канцеларията на дружеството и коментират относно задържаните спортисти, отправят разни ругатни по адрес на ръководството, и пр.¹

На 12. т.м. в коридора на дружеството бяха намерени две листовки със съдържание: „Левскарите да се борим за освобождаване на нашите несправедливо задържани. Не ходете по мачове, нека бъдат празни стадионите, долу ЦДНА – шампион по заповед. Искаме да се направи проверка как направиха апартаменти Божков, Янев, Колев и други цеденевисти. Десет години робски години в спорта. Ако не освободите левскарите кръв ще се лее. Революция ще вдигнем“.

Работи се за издирване на автора.

Зам.-началник Управление III ДС:
Полковник: (n) [не се чете]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 13, оп. 1, а. е. 1952, л. 119-120. Оригинал. Машинопис.

¹ В полето на документа има резолюция от зам.-министър А. Колчев: „Бях наредил да се вземат спрочни мерки.“ 15.06.1961 г.

**Информация от Управление III ДС за изказвания
на вражески елементи, царски офицери и бивши лидери
на земеделската опозиция по вътрешното
и международното положение**

София, 5 август 1961 г.

Произнесената реч на президента на САЩ Джон Кенеди по Берлинския въпрос¹ е предмет на оживени коментари сред бивши царски офицери, бивши членове на земеделската опозиция и бивши фашистки елементи.

Забелязва се известно раздвижване сред вражеските елементи, изразяващо се в правене на по-остри изказвания. Част от тях с възхищение говорят за мощта и превъзходството на Западна Германия и твърдия курс на САЩ. Предричат предстояща война, при която социалистическият лагер щял да бъде унищожен, а заедно с него и комунизмът.

ДИМИТЪР МАРИНОВ, бивш царски офицер заявил: „Положението е на война. Това Кенеди го потвърди пред цял свят и наново САЩ увеличиха военните разходи. Няма лабаво. Дните на комунистическата власт са преброени“.

БОРИС ТОНЕВ от София, бивш майор от царската армия, съветвал приятелите си да пазят здравето и нервите си. Дните на мизерията до края на годината щели да свършат и щяла да дойде „истинска“ свобода.

Бившите царски полковници НИКОЛА БОТЕВ и СТОЙКО ИВАНОВ от София, изказали мнение, че Западът във всяко отношение превъзхождал СССР и една нова война означавала край на социалистическия лагер.

ВЕЛИЧКО ВЕЛИЧКОВ, бивш полковник от царската армия, пенсионер, разпространявал, че имало решение от София да се изселят 64 000 души и в освободените апартаменти щели да бъдат настанени съветски семейства. Др. Хрушчов нямал вяра на нашите войски, поради което тук щели да бъдат настанени съветски такива. Положението се усложнявало и властта щяла да предприеме масово избиване на всички, които смятали за врагове. „Много мина, малко остана и ние ще бъдем освободени. Поне тези, които останат живи, ще дишат свободно“ – казал Величков.

Царският майор ВЪЛКО ВЪЛКОВ казал: „Хрушчов вдигна много на високо международното напрежение, но срещна голям отпор от страна на Запада по въпроса за Германия и Берлин. Западните сили няма да се поддадат на неговите заплахи и натиск, с които вдъхна кураж в собствените си народи и в сателитите си. Ако не внимава и прекали лесно може да се дойде до война“.

СТЕФАН ДАНОВ, бивш царски офицер се изказал, че до края на годината се очаквали драматични събития в Европа и света. Усложняване

на международното положение щяло да дойде от решението на СССР да сключи договор с ГДР и от становището на западните страни да запазят статуквото в Германия. Засиленото антикомунистическо движение в Гърция и антибългарска пропаганда били предназначени с оглед при евентуални събития да може България да бъде парализирана и извадена от строя.

СТРАХИНИНОВ, бивш майор от царската армия се изказал, че комунистическият блок започнал малко по малко да се разпада. На последното заседание на участниците във Варшавското съвещание не бил присъствал Енвер Ходжа. Албанската делегация, която била в Москва не била посрещната от своя министър-председател в знак на протест за голямото ограбване, което се извършвало над Албанската народна република от страна на Съветския съюз и някои други по-силни икономически държави.

ЙОРДАН МИТЕВ ГЮРОВ, от с. Крайници, Кюстендилски окръг, вражески елемент, казал: „Положението се развива в наша полза. Скоро се очаква обединението на Германия под ръководството на Аденауер. Нашите пропагандират, че американците строят площадки, а ракетна площадка е построена в с. Тополница, а в настоящия момент се строи в Разметаница на високия връх. В самоковско също се строи, но точно не зная къде. Шофьорите, които извозват съоръженията за площадката в с. Тополница, не влизат в подземията, а от тях ги поемат по-верни шофьори. Войниците които пазят също не знаят защо се работи нощно време и то под земята“.

Свещеник СТАНИМИР БАТАЛСКИ, от с. Байкал, Димитровско, говорил пред селяни от с. Копиловци, че възнамерявал да се пресели в с. Коньово, тъй като в с. Байкал по баирите се строели ракетни площадки и всичко се карало нощно време. Той живеел до пътя и наблюдавал как по три влекача мъкнели една машина през нощта. Той се интересувал какво се прекарва и дошъл до заключението, че това са ракетни машини.

ГЕОРГИ СТОЯНОВ, бивш опозиционер, се изказал: „Димитър Гичев за паница леща унищожи цялата си политическа кариера. Удрави се като власите на края. Нима не му беше ясно и не предвиждаше това положение, което сега изникна, и което отива бързо към развръзка. Без война няма да мине, даже Съветския съюз да отстъпи, при която целият Съветският съюз ще бъде унищожен от базите на американците. Действа и ще действа все по-агресивно до разрешаване на всички въпроси. С идването на Шарл Де Гол Съветският съюз загуби играта, както за Германия, така и за Европа“.

АЛЕКСАНДЪР ОББОВ казал: „Нашите вестници прикриват най-съществените пасажи от речта на Кенеди, а бият тревога само по първата част за мерките, които Кенеди е предприел за въоръжаването, а не казват какво го е предизвикало да вземе тези мерки. Най-много ги боли, че Кенеди не е проспал като своите предшественици времето от когато е станал

президент. Боли ги, че не можаха да сложат клин в западните държави и да ги разединят. Боли ги и за Де Гол, че се разбра със Западна Германия. Хрущов, ако е реален политик, трябва или да поеме ръкавицата или да отстъпи. Въпросът за мирно съвместно съществуване стана мит и празен лозунг, който трябва да бъде изваден от употреба.

Положението е сериозно, вече няма празни приказки, а реални факти. Комунистите, които са отговорни за управлението, трябва да кажат истината на народа. С прикриването на истината, както става в Албания няма да ги постигне нищо – фактите напират и хората по своему почват да ги коментират“.

НЕДКО БОТЕВ, бивш член на ПП на БЗО, казал: „Речта на Кенеди е толкова ясна, че не се нуждае от коментари. Макар нашите вестници да са я съкратили, човек добива ясна представа за истинското положение. Западът е единен. Въпросът е дали Съветският съюз вярва на своята мощ или пък ще трябва Хрущов да си тегли последствията и да отиде там, където отидоха неговите предшественици. Съветският съюз е безкрупен, когато реши да жертва и идолите си, за да промени политиката си. Колко жалки стават в тези решителни и съдбоносни моменти пенсионерите на Земеделския съюз Димитър Гичев и Александър Оббов, които срещу парични облаги сложиха край на политическата си кариера и станаха за посмешище на поколенията“.

ХРИСТО СТРАТЕВ СТОЯНОВ, бивш член на ПП на БЗО, се изказал: „Този месец ще се разрешат много проблеми. Дрънкането на оръжие и военната истерия взе вече фактическо разрешение с отпуснатите милиарди и частична мобилизация. Хрущов се излъга в единството на Запада по въпроса за Берлин, в противен случай не би поставил ултимативно този въпрос за разрешение. Съветският съюз е искрен в предложенията си за мир и ще приеме всички условия, поставени му от Запада, за да избегне войната. Ето защо конгресът на КПСС ще бъде съдбоносен и ще вземе решителни становища. За тези именно бъдещи дни ние ще бъдем необходими и може би ще играем все още някаква роля. До края на годината ще се изяснят всички тези събития, а остават само 5 месеца, което е нищо в сравнение с агонията от изминалите три петилетки“.

НАДЯ СТОЯНОВА, бивша придворна дама, вражески настроена, се изказала, че Албания преминала на страната на ТИТО. Отзовани били съветският военен аташе и съветските морски единици, намиращи се в албански води. Енвер Ходжа бил само формално генерален секретар на партията, а фактически положението се диктувало от хора с протитовски идеи.

Проф. МИХАИЛ ГЕНОВСКИ изказал мнение, че международното положение понастоящем било много лошо. Дошло време, когато САЩ нямало вече да правят отстъпки. По отношение проектопрограмата на

СССР казал, че ако се осъществи щяло да бъде хубаво, но имало много трудности да се минат.

Зам.-началник Управление III ДС:
Полковник: (n) [не се чете]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 13, оп. 1, а. е. 1952, л. 142-145.
Оригинал. Машинопис.

¹ След образуването на двете Германия статутът на Берлин не е напълно изяснен. Източен Берлин става столица на ГДР. Западен Берлин има особен статут без да е част от Западна Германия, но правителството на ФРГ го разглежда като своя територия. Трите западни части на града са в по-добро икономическо положение и затова много източногерманци емигрират в Западен Берлин. На 27 ноември 1958 г. Никита Хрушчов изпраща официални ноти до САЩ, Великобритания и Франция и обявява четиристранното споразумение за невалидно. Той настоява Западен Берлин да стане демилитаризиран, „свободен град“. Също така поставя и ултиматум, че ако до шест месеца не се постигне споразумение, Съветският съюз ще подпише мирен договор с Източна Германия и ще ѝ предостави окупационните си права и контрола върху пропускателните пунктове на града. Съветският лидер заплашва, че ако сключи двустранен мирен договор с ГДР, западните държави ще загубят правото си да влизат в Западен Берлин „по въздух, по суша и по вода“, а ако се опитат да запазят правата си със сила, ще бъдат посрещнати от „Червената армия“. На няколко пъти Хрушчов удължава крайния срок на ултиматума си, без да предприема никакви по-сериозни мерки. На 13 август 1961 г. започва строежът на Берлинската стена, а след издигането ѝ, през януари 1963 г. Хрушчов отменя ултиматума.

№ 126

Информация от Управление III ДС за изказвания на вражески елементи по международното положение и Берлинския въпрос

София, 2 септември 1961 г.

ИНФОРМАЦИЯ

Получени са донесения и справки от всички окръжни управления на МВР, съдържащи прояви, коментари и изказвания на вражески елементи по последните международни събития и по-специално по Берлинския въпрос. Общият дух на тези изказвания отразява окуражаване и раздвижване на вражеските елементи, особено сред бившите членове на земеделската опозиция, бившите легионери, анархисти и полицаи. Същите правят по-остри изказвания и отправят закани. Част от вражеските елементи в изказванията си сочат, че до края на годината предстоят сериозни съби-

тия, които се развиват в тяхна полза. Усилено говорят за предстояща война, която щяла да завърши с победата на западните страни. Предричат ликвидирането на социалистическия лагер и реставрацията на миналото у нас. Отправят закани за разпра с комунистите и агентите, изхождащи от техните среди. Разпространявайки чутото от емисиите на западните радиостанции, изтъкват превъзходството на Запада и най-вече на САЩ и Западна Германия, които притежавали такова оръжие, с което щели да парират на самата граница всякакъв удар. Други вражески елементи изказват мнение, че при една война нашата страна нямало да бъде напълно унищожена, тъй като имало задгранично правителство, начело с Гемето, което мислело за България. В Гърция имало наши емигранти, които чакали нареждане да влязат в България с освободителна цел. Нашият народ, подготвен от задграничните централи, при отпочване на военните действия щял да се присъедини веднага към турците и гърците, които щели да нахлуят в страната ни. Народите на другите социалистически страни също нямало да се бият на страната на Съветския съюз. Бивши членове на земеделската опозиция от Кюстендилски окръг говорят, че за гр. Кюстендил били необходими около 500 парашутисти, които заедно с техните хора лесно щели да се справят с комунистите и вземат властта.

Някои репресирани вражески елементи из средите на бившата земеделска опозиция, бивши полицаи и пр., предупреждават за по-голяма осторожност, с цел да останат невредими от мерките, които властта ще предприеме при усложнена обстановка. Същите се съветват да бъдат бдителни и да опознават техните хора. Други репресирани врагове от Кюстендилски, Смолянски и други окръзи заявяват, че в първите дни на войната ще избягат далеч по селата във вътрешността на страната, с цел да не бъдат намерени от властта и да се предпазят от евентуални бомбардировки.

Трета част от вражеските елементи считат, че в последните моменти Съветският съюз ще отстъпи и войната ще бъде предотвратена, тъй като социалистическият лагер не бил в състояние да се противопостави на Запада. Политиката на Съветския съюз се намирала пред банкрут и др. Хрушчов трябвало да си подаде оставката.

Има и такива вражески елементи, които правят по-трезви и обективни коментари по събитията. Същите се изказват, че независимо от техните желания и възгледи трябва да признаят растящата икономическа сила и политическо влияние на СССР в света. Общественото мнение чувствително наклонявало везните към Съветския съюз. Силите на социалистическия лагер ще заставят Западния блок да отстъпи по Берлинския въпрос.

Под влияние на слуховете за предстояща война, жители на Смолянски окръг, предимно българо-мохамедани, теглят спестяванията си от ДСК. Наблюдава се също така стремеж за запасяване с продукти от първа необходимост в различни райони на страната и особено в Смолянски окръг.

В последно време много граждани от граничната зона на същия окръг подават документи за отиване на гости при свои близки в Турция. Някои донаборници в Смолянски окръг заявяват, че като получат повиквателни заповеди за отбиване на редовната си военна служба, ще избягат в Гърция.

АСЕН ЙОРДАНОВ ТОПЧИЙСКИ, бивш полицейски пом.-комендант на столицата, казал: „Положението е много обтегнато, но западните сили ще отстъпят по въпроса за Берлин поради техническото надмощие на СССР“.

Подобно изказване е направил и ДИМИТЪР КАРАЙОТОВ, от с. Извор, Бургаски окръг, бивш член на ЗМС(о).

СПАС ВАСИЛЕВ ВАЧКОВ от гр. Троян, вражески настроен, се изказал: „Независимо от нашите желания и възгледи за положението, трябва да се признае растящата икономическа сила и политическото влияние на СССР в света. Хрущов е велик политик и дипломат. С разкриване намеренията на Запада за нанасяне на ядрени удари върху СССР, общественото мнение в света чувствително наклонява везните към СССР. Последният има най-развито и надеждно разузнаване в света за момента.“

АЛЕКСАНДЪР МЪЛЧАНКОВ от София, македонец, бивш легионер, се изказал, че берлинските събития са много тревожни и могат да поставят бившите легионери и лагеристи в много тежко положение, ако властта вземе някои по-сурови мерки. Той загубил надежда, уморил се да вярва в „нашите приятели“ зад граница. „Много години чакахме, лъгаха ни. Не виждам никакви перспективи за нашето освобождение“. Изказал се е положително за техническата мощ на СССР и за приоритета, който ще има СССР в това отношение при една нова война.

На 26.08.1961 г. в района на мина „Устрем“, Ямболски окръг, на видно място е бил окачен позив със съдържание: „Драги българи, скоро ще дойде часът да съборим червената власт, да унищожим комунизма и да спечелим нашата свобода. Нашите братя американци ще ни помогнат. На борба за свобода“.

ЗЛАТАН АПОСТОЛОВ от с. Стефаново, Димитровски окръг, бивш член на контрареволуционна организация и близък на изменник на Родината, работник в рудник „Г. Димитров“, заявил: „Международните събития отиват към дългоочакваната развръзка. Не е лошо да се потърсят стари приятели, които в трудни моменти могат да ни подкрепят. Ако събитията настъпят бързо, комунистите няма да могат да посегнат на нас, обаче в противен случай много от нас ще изпатят зле. Ако може тогава човек да потъне някъде и на края да излезе“.

СЛАВОВ, бивш активен опозиционер, живущ на гара Белово, подпомогнал няколко души да изменят на Родината, се изказал, че между земсистите трябвало да има една обща солидарност, с цел да са готови за

утрешния близък ден на свободата. „Всеки от нас – казал Славов – трябва да знае мястото си и да търси дружба с наши земсисти, но това да не се говори, защото ще добие съдържание на организация, а това не трябва да става в никакъв случай“.

Пред свои съидейници анархисти, ПАНТАЛЕЙ ПОПХРИСТОВ от гр. Димитрово казал: „Сега е моментът, когато трябва да видим поотделно всеки анархист какво представлява, защото събитията са доста наизрекли. Сегашните събития може да ни засегнат и нас, набелязаните анархисти, но това няма какво да ни изненада“. Изявил желание да се срещне с Михаил Миндов, лидер на анархистите, с когото да поговорят по някои въпроси.

Бившият лидер на земеделската опозиция ЦАЧО НАЙДЕНОВ ЧАЛМАНОВ от гр. Плевен, адвокат, обвинява СССР в нарушение на Ялтенските и Потсдамските споразумения. Според него ръководството на Земеделския съюз не провеждало своя политика, а подкрепяло комунистите. Около София имало групички, които били във връзка с нашата емиграция и отпочнали уточняването на едно бъдещо постоянно присъствие на БЗНС, което утре да бъде годно и готово да поведе съюза на прав национален път.

КОЛЮ ГОСПОДИНОВ, бивш лидер на опозицията в Толбухинска околия, казал: „Вече 17 години давах кураж на хората, обаче сега няма да лъжа. Сигурен съм в победата на Запада, но ще бъде унищожен само Съветският съюз, без ние да пострадаме. Положението на село се влошава с хляба и това е в наша полза. Трябва да бъдем винаги готови за ТВО, но там положението ни ще бъде по-сигурно“.

СТРАШИМИР ПЕТРОВ ГЕРОВ – бивш член на БЗО, от Видински окръг, е казал: „В скоро време в света ще станат големи политически събития, които ще сложат край на комунистическите неправди, тъй като при една война Западът ще реставрира миналото“.

Изказвания в този дух са направили и ИВАН АТАНАСОВ от гр. Русе, бивш полицейски агент, АТАНАС ЯНАКИЕВ от с. Козарско, Пазарджишки окръг, бивш цанковист, ГЕОРГИ БАКАЛОВ от гр. Габрово, бивш активен легионер, съден от НС, тъкач в ДВТК „Г. Генов“, ЙОРДАН ГЕОРГИЕВ от с. Ст. Караджово, Ямболски окръг вражески настроен, СТЕФАН ВЪЛКОВ от гр. Троян, бивш царски офицер и др.

СТАНОЙ ДИМИТРОВ ПЕНЕВ, от с. Шишковци, Кюстендилски окръг, бивш член на земеделската опозиция се изказал: „При една евентуална война за с. Шишковци трябва да бъдат 50 парашутисти силно въоръжени, които да блокират селото и нашите хора сами ще се разправят с другарите комунисти, които са малко на брой. А при вземането на гр. Кюстендил, трябва да бъдат 500 души парашутисти“. При една война сам той щял да си уреди сметките с много хора.

ФИЛЮ ЕНЧЕВ ДРАГНЕВ от с. Семерджиево, Русенски окръг, бивш член на БЗО, частен земеделски стопанин, разпространявал, че скоро американците щели да дойдат в България. Съветвал член на БКП много да не се меси в работата на селото, защото времето било мътно и всичко можело да стане. В пияно състояние правил списък на лицата, от които ще се търси сметка, когато дойдели американците.

Работи се за документиране дейността му, след което ще бъде взето отношение към него.

ИВАН ДЕЛЧЕВ от с. Сребрино, Пазарджишки окръг, вражески елемент, имащ брат невъзвращенец, коментирайки по международното положение предупредил събеседника си да не тича много по строежите, а да пести силите си за „новата“ власт, която се очаквало да дойде.

СТОЯН ПАНЕВ МАТЕВ от с. Войника, Ямболски окръг говорел, че в Гърция било пълно с наши емигранти, които чакали нареждане да дойдат в България с освободителна цел. Пътят на болшеvizма бил вече преграден и идвало време да се ликвидира с него.

РАНГЕЛ ЯНАКИЕВ ГЕНОВ от с. Капитан Димитриево, бивш член на БЗО, казал: „Берлинският въпрос ще оправи положението. Комунистите до есента ще паднат. Трябва да се запасим с продукти“.

ЛАЗАР КАРАДЖОВ от с. Бобошево, Кюстендилски окръг, шофьор, казал: „Вече идва краят. Първоначално може много от нас да загинат, но [комунистите] ще си платят за всичко. Сега трябва да бъдем много внимателни. Когато си лягаш вечерно време сложи брадвата зад вратата, пък не се плаши“.

СТОЯН НИЧЕВ ГЕРГОВ от гр. Троян, вражески настроен, казал: „Международното положение е много натегнато. Германският въпрос ще даде развръзката на събитията“. Предупредил да бъдат много внимателни, предпазливи и готови за военна защита, защото миговете били неизвестни.

КОСТАДИН ПЕТРОВ БАТАЛОВ от гр. Кюстендил, бивш околийски управител, казал: „Събитията се развиват в наша полза, но трябва да бъдем много внимателни, защото навсякъде има хора, които следят всяка наша стъпка и съобщават в милицията. Трябва да внимаваме да не попаднем на някой техен човек и после не можеш да се оправиш докато си жив“.

Аналогични изказвания са направили и НИКОЛА ПОПОВ от с. Сапарева баня, Кюстендилски окръг, бивш полицай, ХРИСТО ИВАНОВ, съден по Асеновградската легионерска конспирация¹ и др.

ВЪЛЮ ВЪЛЛЕВ от с. Долно Белево, Хасковски окръг и МИТЮ НИКОВ от същото село, бивши цанковисти и членове на земеделската опозиция, се изказали, че ако се създаде партизанско движение, преди да избягат в гората, щели да извършат диверсия и терор.

РУСИ ПОПОВ от с. Вятково, Русенски окръг, съден за контрареволуционна дейност, казал: „По Германския въпрос не могат да се постигнат никакви споразумения. На война мирише, но да видим нашите другарчета къде ще се дянат. Никаква прошка няма да има“.

Закана за кървава разпра с комунистите е отправил и КЪНЧО ГЕОРГИЕВ от с. Ст. Караджово, Ямболски окръг, вражески настроен.

ЩИЛИЯН ПЕНЧОВСКИ от гр. Сливен, бивш прокурор, съден от Народния съд, казал: „Международното положение е много напрегнато, но Кенеди, като млад и надежден ръководител ще съумее да доведе капиталистическия свят до победен край. Русия ще отстъпи, в противен случай ще има война, при която Щатите ще излязат победители“.

КОНСТАНТИН ХРИСТОВ МЪРВЕВ от София, бивш полковник от царската армия, изселен от София, казал: „Въпреки големия шум в края на краищата русите ще отстъпят по въпроса за Берлин. Това ще бъде първият пробив в политиката на Хрушчов“.

Бившият полковник от царската армия ВАСИЛ БЕЙКОВ от София е казал: „Ще се бием. Западът е пред шурм, или ще трябва да се ударят или Хрушчов ще трябва да бъде ликвидиран, за да се отвори път към преговорите, за каквито се чуват много гласове в Русия, за да се запази човечеството от едно пълно унищожаване. Аз смятам, че в последния момент руснаците ще отстъпят. И нашите комунисти са доста смутени и объркани. Идните 2-3 месеца ще бъдат решителни“.

ВЪЛЮ МАРКОВ, бивш кмет на с. Долни Дъбник, разпространявал, че на Двадесет и втория конгрес на КПСС др. Хрушчов щял да бъде сменен, тъй като неговата политика търпяла поражение.

За Началник Управление III ДС:
Полковник (*n*) [не се чете]

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 13, оп. 1, а. е. 1952, л. 173-178.
Оригинал. Машинопис.

¹ На територията на гр. Асеновград и околията му от м. септември 1947 г. до края на м. януари 1948 г. действа организацията „Национал-християнски кръст“. Основните ѝ цели са въоръжена борба срещу Отечествения фронт и премахване на комунизма. В нея членуват 377 души – българи, руснаци, помаци и цигани.

**Строго секретна информация за нездравни изказвания
на военнослужещи във връзка с Двадесет и втория конгрес
на КПСС**

София, 5 ноември 1961 г.

Работата на XXII конгрес на КПСС и неговите решения се приемат с одобрение от военнослужещите от народната армия. Констатирани са обаче нездравни изказвания на отделни военнослужещи, в това число и членове на БКП по въпросите за култа към Сталин и неправилната линия на Албанската партия на труда, които бяха разгледани на конгреса. Някои смятат, че неправилно се поставя отново въпросът за култа на Сталин и това, че на конгреса се критикува Албанската партия на труда. Някои отбелязват, че несъгласие по тези въпроси е изразила делегацията на Китайската комунистическа партия и че нейният ръководител Чжоу Ен Лай демонстративно бил напуснал конгреса. По-характерни изказвания могат да се посочат следните:

Майор ТОДОР ГЕОРГИЕВ ЧОБАНОВ – началник команден пункт в с. Труд, Пловдивско, член на БКП, на 29.10. т.г. в разговор с военнослужещи, е изказал несъгласие с решенията на Двадесетия конгрес на КПСС, като добавил: „Поне при Сталин видяхме какво беше, а за бъдещето само се говори, без нещо да се чувства в живота“. По-нататък в разговора се е изказал, че по времето на Сталин и сега у нас разлика не виждал. За др. Хрущов е казал, че се борел против култа, а сам се обявил в култ. Всички доклади били на негово име, а при Сталин били от името на ЦК на КПСС.

Във връзка с линията, която заема Албанската партия на труда, е казал: „Ходжата направи това, което споделят много хора и у нас, Сталин това значи социализъм и комунизъм. Албания няма никога да отиде в блатото на капитализма. Има и друга велика социалистическа държава, Китай, който също много-много не споделя линията на Двадесетия конгрес и не е чудно след дълго време Китай да се оформи като втори център в социалистическия лагер. Китай ще отпусне заем за икономическото развитие на Албания.

В изказванията си между другото казал: „Не е ли глупаво да се поставя задача, рязко подобрение на материалното състояние, задника ни се про-видя, а чичо на село едва пъшка. Много ли беше правилно да говорим, че ще вършим ускорено икономическо развитие, а нищо не излезе. Хубаво се заголихме и подложихме да ни удрят капиталистите. Каква е ползата от това като изнесохме толкова месо, а след това се наложи да го получаваме от Югославия на двойно по-голяма цена“.

ДИМИТЪР ГЕОРГИЕВ от Ансамбъла на народната армия, на 1.11.т.г. се е изказал, че китайската делегация е напуснала демонстративно конгреса, защото не били съгласни с отношението на КПСС към Албания. Казал е също, че Китай е получил от САЩ заем в размер на 300 милиона долара.

Майор БОРИСЛАВ АНГЕЛОВ БРЪШКОВ от поделение 50280 – Пловдив, член на БКП, на 30.10. т.г. се е изказал, че е съгласен с изнесените грешки на Сталин и антипартийната група, но бил против изнасянето тялото на Сталин от мавзолея на Ленин. Счита, че веднъж разобличен Сталин на Двадесетия конгрес не било правилно да го разобличават и на Двадесет и втория конгрес. Изказал е несъгласие също и с цялостното разобличаване ръководителите на Албанската партия на труда.

Несъгласие по повод изнасяне тялото на Сталин от мавзолея на Ленин са изказали и капитан Васил Петров Гълъбов и майор Емил Стефанов Нечев от същото поделение, членове на БКП.

Старшина ГЕОРГИ ТОНЕВ БЛАТСКИ от поделение 45280 – Ст. Димитров, член на БКП, в разговор по повод грешките на Сталин, е казал: „Да не мислите, че и сега Хрущов не убива тези които му пречат, а после, като умре той, пак ще кажат, че е станало грешка и ще ги реабилитират посмъртно“.

Старшина ЕЛЕНКО ПЕТРОВ ПОПОВ от ПВО и ВВС, безпартиен, на 21.10. т.г. се е изказал: „Хрущов плаши с ластик, един път ще подпишем договор, един път отлагат, какво има да се отлага, раз, подписваме го и това е. Албанците затова са се отцепили, защото видяха, че едно се приказва, пък друго се върши. Дай на хората да си имат каквото си е било – земицата, да търгуват с когото си искат. Пък това е. А това култ към личността, това са общи приказки, а точно с кое не са съгласни не се казва. Това е голям удар по социалистическите страни, да се отцепи държава, това показва, че не е в ред нещо при нас“.

Началник на Управление V ДС¹
Ген.-майор: (и) В. Терзиев

Отп. в 4 екз.
р.№ 1586/61 г.

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 3, оп. 3, а. е. 465, л. 1-3. Оригинал. Машинопис.

¹ По действащата през 1953 г. структура на службата Пето управление на ДС е Военното контраразузнаване (ВКР).

№ 128

**Информация от Васил Иванов, завеждащ отдел
„Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, до Митко Григоров,
секретар на ЦК, във връзка с изучаване материалите
на Двадесет и втория конгрес на КПСС**

София, 15 ноември 1961 г.

Другарю Григоров,

От 25.10. до 5.11. т.г. работници на отдел „Пропаганда и агитация“ бяха изпратени в командировка в 9 окръга за проверка и оказване помощ на окръжните комитети на партията за организиране изучаването на материалите и решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС, подобряването на масово-политическата работа по стопанските задачи и по провеждането на отчетно-изборните събрания в първичните партийни организации.

На съвещанието на отдела се направи оценка за изпълнението на тази задача и се набелязаха мерки за отстраняване на някои слабости, за подобряване на работата.

Ръководството на отдела счита за необходимо, обаче, да информира Секретариата по следните въпроси:

I. За изучаването на материалите на Двадесет и втория конгрес на КПСС.

Комунистите и всички трудещи следяха с извънредно голям интерес работата на Двадесет и втория конгрес на КПСС. В деня на откриването на конгреса в цялата страна се проведеха масови митинги и събрания, а след това се организира колективното четене и обсъждане на отчетния доклад на др. Н.С. Хрущов в предприятията, селата и учрежденията. В края на месец октомври се проведеха първите семинарни занятия с пропагандистите на партията, Отечествения фронт и Комсомола.

На семинарните занятия с пропагандистите и в учебните звена се зададоха много въпроси, повечето от които бяха свързани с култа към личността на Сталин, с борбата против антипартийната група на Молотов, Маленков, Каганович и др., с положението в Албанската партия на труда и отношението на Китайската комунистическа партия по тези въпроси. На някои места са били задавани неправилни и дори провокационни въпроси, като тези?

а) Казвахме, че навремето Сталин сгреши по отношение на Югосла-

вия. Няма ли сега да се получи също и с Албания? Какво искаме сега от албанците – да премахнат Енвер Ходжа и Шеху?

б) Каква е разликата между култа и авторитета? Защо се прожектира специален филм за Хрушчов?

в) Няма ли нещо общо между политиката на Сталин към кадрите през 1936/38 г, и сега на Хрушчов към Молотов и др.?

г) Защо някои делегати на конгреса – съветски и чужди гости – не вземаха отношение към албанските ръководители и антипартийната група?

Сега изниква въпросът за окончателното премахване на остатъците от култовщината, които се проявяват в различни форми. И понастоящем например в централната книжарница на гр. Пловдив на рафтовете и витрините е изложена биографията на Сталин, във всички библиотеки и книжарници се намира култовска литература и т.н. В гр. Пазарджик на манифестацията по случай Девети септември са се носили 70-80 портрета на Сталин, а има сигнали, че такива портрети са били носени и на митинга по случай откриването на Двадесет и втория конгрес на КПСС. Ръководството на отдела счита за необходимо съвместно с Министерството на просветата и културата да изготви списък на литературата, която да се из земе от книжарниците и обществените библиотеки.

Окръжните комитети на партията вземат мерки за отстранение на допуснатите слабости по изучаването на материалите на Двадесет и втория конгрес. От своя страна отдел „Пропаганда и агитация“ ще засили още повече своята помощ на окръжните комитети. Изпратени са тематичните планове на семинарните занятия с пропагандистите и за слушателите в учебните звена по втория раздел на материалите. В близките дни ще се изпрати в окръзите нова група от работниците в отдела и около 100 лектори от лекторската група на Централния комитет на партията.

Завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“
на ЦК на БКП
(В. Иванов)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 754, л. 1-4; 7. Копие. Машинопис.

**Строго секретна справка за нездрави изказвания
на офицери от ВНВИСУ „Т. Дамянов“ – Силистра
по решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС¹**

[Силистра], 30 ноември 1961 г.

На 22.11. т.г. пред офицерите и цивилните преподаватели във ВНВИСУ „Т. Дамянов“ гр. Силистра е изнесена информация по решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС. След като е била дадена думата за въпроси и изказвания, капитан НИКОЛОВ, член на БКП, е задал следния въпрос:

„Знаем, че Молотов имал различно становище по въпросите, по които го обвиняват и дал статия в списание „Комунист“, но същата не е отпечатана, за да видим кое е истината. Нали има свобода на печата, защо не се отпечатват?“

Втори е взел думата майор ВЛАДИМИР СТЕФАНОВ БОШНАКОВ, член на БКП, който между другото е казал:

„Защо не се отпечати становището на Албанската партия на труда, нали това са разногласия по идеологическите въпроси, за да видим кое е вярно? Как да се разбира това положение, че в Албания по време на Двадесет и втория конгрес те провеждаха месец на албано-съветската дружба, а ние ги обвиняваме. Води се борба против Шеху и Ходжа, а срещу Насър не се води такава. Комунистите в Египет са в затвора, а ние им помагаме. От Албания отзовахме специалистите, а от Египет не, с това нали се пречи на социалистическото строителство. Защо така се постъпва, към комунистите по-жестоки ли трябва да бъдем?“

Майор МУТИШЕВ, член на БКП, е задал следния въпрос: „Как да се разбира положението, че само китайците могат да помогнат на албанците?“

Майор ФИЛИП ИВАНОВ, член на БКП, в изказванията си между другото, е казал:

„Обвиняват Сталин, че е съсредоточил цялата власт, а сега Хрушчов заграби и той цялата власт. След това отиде в Югославия, нарече Тито марксист-ленинец, целува се с него и се прегръща по гарите, а Тито накрая го хлъзна по динена кора. След това отиде в Англия, където се целува с английската кралица. Сега няма никаква разлика от преди. Вероятно на Хрушчов не са му харесали албанските ръководители и затова ги обяви в антипартийност. Сега има ли култ или няма?“

Ръководещият събранието полковник АЛЯКОВ – зам.-началник по строевата част на училището, е прекратил изказванията.

Подполковник СТАВРЕВ – началник катедра „Марксизъм-ленинизъм“,

който е изнесъл информацията при отговора на въпросите, изказвайки се, че има неразбиране на партийната линия и конкретно на решенията на XXII конгрес на КПСС, майор БОШНАКОВ се обади: „Хайде, хайде без обиди“.

На 23.01. т.г. партийният комитет при училището, за да вземе отношение е провел беседа с офицерите, направили нездравни изказвания, при което майор БОШНАКОВ е казал, че познавал албанците, че те обичали Съветския, съюз и той не е убеден, че те имат такива грешки. В обяснени-ята си по-нататък е казал: „Не съм убеден, че е правилно да се изнесе тя-лото на Сталин от Мавзолея и да се преименува градът герой Сталинград. По време на Георги Димитров пак е имало прояви на култ към личността, имаше пострадали, а тялото му стои в Мавзолея“.

Майор ФИЛИП ИВАНОВ, след като се помъчил да отчете грешката си в заключение, казал: „Когато Хрушчов направи колкото Сталин, тогава ще го обичам“.

Капитан НИКОЛОВ е отчел вината си, която според него се изразява-ла в това, че не е трябвало да поставя този въпрос на това събрание.

Въпросът за нездравите изказвания на посочените по-горе офицери е разгледан на партийни събрания в училището и същите са разобличени. Майор БОШНАКОВ е наказан с обръщане на внимание, а майор Иванов с порицание.

От проведената беседа, която направих с началника на училището и секретаря на партийния комитет при същото, горепосочените данни се потвърдиха.

За Началник поделение 35330
Полковник: (n) [не се чете]

Отпеч. В 5 екз.
р. № 1662/61 г.

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 3, оп. 3, а. е. 465, л. 11-13. Оригинал. Машинопис.

¹ Резолюция: „Ген. Мишев, изпращам справката за сведение. Смятам, че в ВНВИСУ не-благополучно стои въпросът с разясняване на решенията и материалите на Двадесет и втория конгрес на КПСС. Ще трябва ГПУ да им помогне в това отношение. 30.11.1961 г. (п.)“

**Строго секретна информация за нездрави изказвания
на военнослужещи и трудовослужещи във връзка
с решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС
и Ноемврийския пленум на ЦК на БКП**

София, 22 декември 1961 г.

В последно време са констатирани нездрави изказвания на отделни военнослужещи и трудослужещи по решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС и Ноемврийския пленум на ЦК на БКП. Някои от тях проявяват неразбиране на правилността на решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС, по отправената критика към Сталин, към ръководителите на Албанската партия на труда и по въпроса на строителството на комунизма в СССР. Други считат, че БКП копира от КПСС, че неправилно се изважда др. Вълко Червенков от Политбюро на ЦК на БКП, като отправят обидни изрази към др. Тодор Живков.

От констатираните нездрави изказвания по-характерни са следните:

На 6.12.1961 г. майор ТОДОР ПЕНЕВ ТОДОРОВ от ВНВАУ „Георги Димитров“ – Коларовград, член на БКП, по решенията на Ноемврийския пленум на ЦК на БКП пред група военнослужещи се изказал, че само публикуването във вестника не е достатъчно убедително за изваждането на др. Червенков от Политбюро, като имал предвид, че при награждаването на видни партийни дейци единствено за него е било писано, че е виден марксист-ленинец. За изказването му е докладвано на началник политотдела на училището.

На 2.12.1961 г. инженер майор БОРИС СОТИРОВ ЕФТИМОВ от военната проектантска организация при МНО, член на БКП, във връзка с решенията на Ноемврийския пленум на ЦК на БКП се изказал: „не съм съгласен с това, което правят с Вълко Червенков. Нашите не са прави. Той беше добър и умен. (За др. Тодор Живков се изказал с обидни изрази.) Нали Живков излезе с тезисите за скритите резерви. Какво стана? Като видяха, че нищо не излиза, млъкнаха и дума не обелват по този въпрос. Моята другарка работеше в Околийския комитет, когато Митко Григоров беше там. Те са спущали тези заповеди да се скандира за Червенков, а сега хвърлят вината върху бай Вълко. Гледат само да грабнат кокала. Митко Григоров нищо човек, колко бързо се издигна“.

Данните са получени от проверен агент. Проверка на същите не може да се направи, тъй като е говорил само пред агента. Подобни изказвания е правил и друг път.

Старши лейтенант ЦАНКО ИВАНОВ ЦЕКОВ от ВНВАУ „Георги Димитров“ – Коларовград, член на ДКМС, на 5.12. т.г. по решенията на Но-

емврийския пленум на ЦК на БКП се изказал, че слушал „Гласът на Америка“ и в коментара предали, че др. Антон Югов не бива да забравя, че когато Червенков е бил министър-председател, животът на др. Югов е ви- сял на косъм, че Червенков бил най-големият марксист и не било правил- но да се постъпва така с него. Казал е още, че брата на др. Тодор Живков се бил изказал: „Чудно ми е как на нашия Тодор са поверили длъжността секретар на ЦК на БКП, как от овчар го издигнаха на такава длъжност“. За изказването на старши лейтенант Цеков е докладвано на началник по- литотдела на училището.

На 5.12. т.г. медицинският капитан от ВМС – Варна ЛЮБОМИР ЙОР- ДАНОВ, безпартиен, коментирайки решенията на Двадесет и втория кон- грес на КПСС се изказал, че др. Хрущов изхвърлил не само костите на Сталин, но и бюстовете. Изказал се също, че хората в Съветския съюз ходят голи и боси, което той лично видял когато бил в Съветския съюз, че работникът е ниско платен, че още социализмът не е построен, а за комунизъм говорят.

Данните са проверени.

Медицинският капитан Йорданов за пръв път прави такива изказва- ния. Същият се изучава, след което ще бъде взето отношение към него.

На 16.11.1961 г. в салона на училището в с. Гарван, Силистренско е има- ло сватба. През време на сватбата на сцената се качил ст. сержант ИВАН МАРИНОВ МАРИНОВ от ВНВИСУ – Силистра и разказал следният виц. В разговор между Кенеди и др. Хрущов кой има по-мощни оръжия, Кене- ди казал, че могат да съживят умрели хора. Др. Хрущов запитал могат ли да съживят Сталин, на което Кенеди отговорил, че могат. Като чул това др. Хрущов се уплашил, побягнал, паднал и си обелил носа.

Ст. сержант Маринов е безпартиен, произхожда от вражеско семейст- во. За изказването му е викан от началника на училището.¹

Старшина АСЕН ИВАНОВ ВЕЛИЧКОВ от поделение 90900 – Бо- журище, член на БКП, продължава да прави нездравни изказвания по решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС. Одобрява ста- новището на ръководителите на Албанската партия на труда. Прави изказвания, че ще се получи разцепление в социалистическия лагер, възхвалява провежданата политика от Югославия и, че югославяните мразели ръководителите на нашата страна.

Данните са получени от проверен агент. Проверка на същите не може да се направи, тъй като е говорил само пред агента.

Подполковник СОТИР ДИМИТРОВ ТЕНЕВ от тр. поделение 2450 – Русе, обект на ЛПР, се изказал, че на Двадесет и втория конгрес само са се хвалили ръководителите на КПСС и вместо да покажат единството между комунистическите партии, лъснали противоречията им пред це- лия свят. Дава положителна оценка на дейността на албанските ръково-

дители, а нашите ръководители нарича предатели. Очаква започването на нова война, която ще унищожи комунизма.

Данните са от проверен агент.

Старши лейтенант ТОДОР ЦОЛОВ ДИМИТРОВ, член на БКП, старши лейтенант КИРИЛ АЛЕКСАНДРОВ ИВАНОВ, безпартиен, старши лейтенант ГЕОРГИ ЯНКОВ ЧАЛЪКОВ – член на БКП, капитан ХРИСТО ЙОРДАНОВ – член на БКП, капитан ГЕОРГИ ИВАНОВ – безпартиен, капитан РАНГЕЛ ХРАНОВ – безпартиен и други от поделение 45280 – Ст. Димитров, са водили разговор помежду си във връзка с решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС, като са изразили несъгласие с направената критика към Сталин. Старши лейтенант ИВАНОВ заявил, че обича Сталин и никой не може да го изтръгне от сърцето му.

Данните са получени от резидент, който присъствал на разговора. Проверка не е правена.

Началник на Управление V ДС
Ген.-майор: (и) В. Терзиев

Отп. в 4 екз.
р. № 1702/61 г.

АКРДОПБГДСРСБНА–М, ф. 3, оп. 3, а. е. 465, л. 34-37. Оригинал. Машинопис.

¹ На първата страница на документа има резолюция на зам.-министър Д. Борачев: „Защо държат във военното училище ст. серж. Маринов?“. 5.1.1962 г.

№ 131

**Информация от Окръжния комитет на БКП –
Толбухин (Добрич) до отдел „Пропаганда и агитация“
на ЦК на БКП за работата и резултатите
от проведените събрания във връзка със значението
на Осмия конгрес на БКП и речта на Н. С. Хрущов,
произнесена на Втората сесия на VI върховен съвет на СССР**

Добрич, 25 декември 1962 г.

От многобройните разговори с трудещите се след събранията и от изказванията на същите пролича огромния интерес към всички ония въпроси, които бяха разгледани на събранията.

Израз на интереса към тия събрания бяха многото въпроси и изказвания.

Определено трябва да се посочи, че въпросите, зададени на събранията, са около международното положение и близките събития, станали около Куба и Карибско море, и индийско-китайския пограничен конфликт¹, отношението на братските комунистически и работнически партии към сегашното ръководство на Албанската партия на труда.

По характерни въпроси са следните:

1. Кога нашата партия ще стана авангард на целия народ?
2. Какви са сега идеологическите различия между КПСС и Съюза на югославските комунисти?
3. Каква е същността на ревизионизма и догматизма и каква е разликата между тях?
4. След разрешаване на кризата в района на Карибско море има ли още кораби и самолети на САЩ, които да пресичат териториалните води и въздушното пространство на Куба?
5. Каква ще бъде съдбата на американската база Гуантанамо, която се която се намира на кубинска територия?
6. Защо ръководителят на Китайската делегация за Осмия конгрес защити сегашното ръководство на Албанската партия на труда?
7. В кого е вината за индийско-китайския пограничен конфликт?
8. Какво е отношението на Съветския съюз към пограничния индийско-китайски конфликт?
9. Аденауер ще се откаже ли от активна политическа дейност през 1963 г. и това ще доведе ли до изменение на външнополитическия курс на Германската федерална република?
10. Реакционери ли са албанските ръководители?
11. Защо има американски офицери в Индия?

Прави впечатление, че съвсем малко въпроси се задават по работата и решенията на последния пленум на ЦК на БКП, проведен непосредствено определи Осмия партиен конгрес, където бяха осъдени фракционните антипартийни действия на Югов, Чанков и другите. Тоя факт може да се обясни с обстоятелството, че непосредствено след тоя пленум и по време на конгреса бяха проведени във всички села и градове в окръга по бригади, ферми и звена открити партийни събрания, на които по основните въпроси от работата на пленума и от работата на конгреса трудещите се бяха информирани.

Отличителен белег на събранията е духът на безрезервна поддръжка на правилната политическа линия и цялостната организаторска и практическа дейност на ЦК, провеждана от Априлския пленум до сега, и готовността на трудещите се с още по-голяма енергия да разгръщат своите сили за претворяване в живота на генералната перспектива.

С особена радост другарите посрещат мъдрата оценка за международното положение, направена от др. Никита Сергеевич Хрущов на послед-

ната сесия на Върховния съвет на СССР, която вдъхва нови сили и вяра в обикновените трудещи се, че днес основният проблем на нашето съвремие – проблемът за мира и войната, се решава не от империализма, а от световната социалистическа система, начело с великия Съветски съюз.

Секретар:

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 804, л. 18-20. Оригинал. Машинопис.

¹ Конфликтът има своите корени още с анексирането на Тибет от Китай през 1950 г., вследствие на което границата с Индия остава неуточнена. Реално за начало на войната може да се смятат локалните сражения през 1959 г. в района Лонгжу. По-сериозни размери военните действия придобиват през 1962 г., когато четиринадесетият Далай Лама намира политическо убежище в Индия. На 8 септември китайската армия атакува. СССР обявява неутралитет и не подкрепя КНР въпреки надеждите на Мао Цзедун да получи съветска помощ. От своя страна САЩ и Великобритания снабдяват Индия с оръжие. На 21 ноември, въпреки постигнатите успехи, Пекин обявява едностранно прекратяване на огъня. В резултат от военните действия индийските загуби възлизат на около 6000 убити, а за китайските липсват данни.

№ 132

Информация от Окръжния комитет на БКП – Перник до отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП за проведената разяснителна работа в Пернишки окръг във връзка с решенията на Осмия конгрес на БКП и речта на Н. С. Хрущов пред Върховния съвет на СССР

Перник, 26 декември 1962 г.

Непосредствено след като завърши работата си Осмият конгрес на БКП Окръжният комитет на партията в Перник набелязва редица мероприятия за разясняване на неговите решения. На първо място беше предвидено провеждане на публични събрания в селата, в промишлените предприятия, учрежденията, училищата, кварталите и др. Провеждане на махленски конференции в селата, изнасяне на беседи във фермите, провеждане срещи на делегатите на Осмия конгрес с трудещите се, срещи на окръжните и градските съветници с избирателите и др.

Градският комитет на БКП – гр. Перник организира провеждането на събрания и беседи във всички промишлени предприятия, квартали, учреждения и др.

Трудещите се от Пернишки окръг посрещнаха решенията на Осмия конгрес на БКП с повишен интерес и ги приемат като правилни решения.

На събранията и беседите се поставиха много въпроси по характерни от тях бяха насочени към това, да се узнаят по-големи подробности за поведението на наказаните другари: Антон Югов, Георги Чанков, Вълко Червенков и др. Много начесто се поставяше въпросът – защо А. Югов беше задържан толкова дълго време министър-председател, наказаните другари ще бъдат ли съдени тъй като имат вина за гибелта на Трайчо Костов и за останалите репресирани другари.

Констатацията ни е, че на публичните събрания по-голяма част от трудещите се възприемат правилно приетите мерки по отношение на разколническата група, но същевременно трябва да отбележим, че има и отделни единици, които с известно съмнение приемат тези решения и мерки.

Втората група въпроси, които се повдигнаха на събранията това са въпросите за развитието на нашата икономика. В селата най-често поставян е въпросът за по-скорошно изравняване доходите на кооператорите с работниците и служителите, за повишаване на земеделските пенсии и др. Особено добре се посреща онази част от директивите, в която се говори за въвеждане на безплатно хранене и рязко повишаване на запратите и пенсиите. И тук трябва да отбележим, че трудещите се с голямо задоволство посрещат мерките за икономическото развитие на страната и безрезервно одобряват набелязаните мероприятия за развитието на нашата икономика и култура. Често бяха поставяни и въпросите за по-нататъшното развитие на селата, каква е перспективата на развитие на малките села; какви обществени сгради ще се строят в селата и т.н.

Друга група въпроси, това бяха въпросите на международното положение. Най-голям интерес предизвикват събитията около кризата в Карибско море, пограничния конфликт между Китайката народна република и Индия, поведението на югославските ръководители сега и др. От начало някои среди от трудещите се възприемаха оттеглянето на съветското ракетно оръжие от Куба като отстъпление пред натиска на американския империализъм, но впоследствие това се възприе като разумен компромис. Поставят се въпроси за отношението на Китайската комунистическа партия към КПСС и останалите братски комунистически партии.

Трудещите се от Пернишки окръг одобряват критиката на ръководителите на Албанската партия на труда като правилна и навременна. Изказването на ръководители на делегацията на Китайската комунистическа партия на Осмия конгрес на БКП по отношение на упражнената критика на ръководителите на Албанската партия на труда даде повод за различни коментари за позицията на Китайската комунистическа партия и изобщо към страните от социалистическия лагер. По въпросите на международното положение се поставиха и такива въпроси; за вътрешното положение

ние в Турция и Гърция и отношението на нашата партия и страна към тези наши съседни.

Какви основни недостатъци имаше в разяснителната работа по решенията на Осмия конгрес на БКП?

Разясняването на материалите и решенията на Осмия конгрес на БКП не винаги умело се обвързваше с конкретните задачи, които сега стоят пред трудещите се от Пернишки окръг. Една част от докладчиците говореха само за конгресните решения, без да засягат конкретните задачи, които сега е поставила партията пред нашия народ. При разясняване на конгресните решения по-голямо внимание се отделяше на борбата против култа на личността и по-малко внимание на проблемните икономически и културни въпроси в развитието на нашата страна. На някои места публичните събрания и беседи не бяха добре посетени от населението и с това може да считаме, че все още има не малко хора в нашия окръг, на които не са добре разяснени тези въпроси.

Сега се провеждат събрания и беседи по разясняване речта на Н. С. Хрущов. Навсякъде трудещите се изразяват съгласие и задоволство от провежданата разумна външна политика на съветското правителство. Често се поставя въпросът: „Има ли изгледи Югославските ръководители да скъсат окончателно с миналите си ревизионистични грешки“. На някои места открито изразяват съмнение относно изгледите Тито и останалите югославски ръководители да скъсат с ревизионизма и др.

Като заключение може да се каже, че широко проведената разяснителна работа навреме и правилно ориентира трудещите се по основните въпроси на вътрешната и външната политиката на нашата страна и навреме пресече опитите на нездравите и враждебните елементи да измаят общественото мнение като дават извратени обяснения на сегашните събития.

Окръженкомитет на БКП – Перник
Секретар:

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 804, л. 6-9. Оригинал. Машинопис.

**Информация от Градския комитет на БКП – Варна
до отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП
за провеждането на събранията във връзка с решенията
на Осмия конгрес на БКП във Варна**

Варна, 27 декември 1962 г.

Информация и оценка за проведените партийни събрания за разясняване на конгресните решения беше изпратена с писмо от 24.12. т.г.

Сега в града се провеждат събрания на трудещите се и комсомола в предприятия, учреждения, квартали и учебни заведения по предварително изготвени съгласувани графици под прякото ръководство на ГК на БКП. На всички събрания присъствуват и разясняват основните положения от решенията на конгреса почти всички членове на ГК и делегатите на Осмия конгрес. В големите работнически квартали, предприятия и учебни заведения на събранията присъствуват предимно членовете на ГК на БКП, на ГК на Комсомола, ГК на От. фронт и Изпълкома на ГНС.

Оценката за събранията, провеждани сред трудещите се за разясняване на решенията на Осмия конгрес е, че те се провеждат при висока активност и единодушна подкрепа на генералната линия на партията. В много изказвания на трудещите се по предприятия, квартали и учреждения се изказва гневно възмущение от разколническата дейност на Червенков и Югов, одобрява се горещо твърдата линия на ЦК за ликвидиране последиците от култа към личността и се одобряват директивите на нашата партия за развитието на страната за периода 1961-1980 г. Особено оживено се разискват въпросите по перспективното развитие на конкретните предприятия, квартали и учебни заведения и изобщо по развитието на гр. Варна като индустриален, културен и курортен център.

Характерно за събранията е и това, че на тях се задават много въпроси, на които представителите на ГК на партията, на ГНС и др. отговарят подробно и аргументирано. Въпросите се свеждат в общи линии до следното: защо сравнително късно става разобличаването на Югов, каква е връзката на репресиите у нас с дейността на Берия; отношенията ни с Албания и Китайската народна република; задават се също така и много въпроси около ценовата политика и временните трудности водоснабдяването, с някои видове хранителни стоки. На някои събрания на Комсомола са зададени въпроси, защо членовете на Политбюро, които са познавали Трайчо Костов, не са се противопоставили на монтирания процес, каква е позицията на Югославия спрямо оценките на Осмия конгрес на БКП. В някои квартални организации се повдигат въпросите, защо се увеличава стойността на частното строителство; не е ли възможно в гр. Варна да се

застрояват предимно празните места, без да се събарят съществуващите сгради; защо в ККЗ „Г. Димитров“ се работи повече от 8 часа; защо се изостава с благоустрояването на някои квартали и др.

Провокационни въпроси и изказвания по събранията не са правени.

Градски комитет на БКП – Варна
Секретар:

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 804, л. 2-4. Оригинал. Машинопис.

№ 134

Информация от Окръжния комитет на БКП – Пловдив до отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП за разясняване решенията и документите на Осмия конгрес на БКП в Пловдивски окръг

Пловдив, 27 декември 1962 г.

Непосредствено след завършване на Осмия конгрес на партията Окръжният комитет на БКП и масовите организации набелязаха редица мероприятия за разясняване историческото значение на конгреса и неговите решения.

Наред с провеждането на 243 партийни събрания в окръга по писмото – информация на Централния комитет на БКП се организират публични събрания, събрания на Комсомола, на низовите организации на Отечествения фронт, на седянки на жените, събрания по предприятие и учреждения, по бригади, звена, ферми и работни участъци.

Докладите на тези събрания се изнасят от най-отговорните партийни, стопански и административни ръководители, научни работници от висшите учебни заведения в Пловдив, специалисти и др.

Активно участие в разясняване решенията на конгреса вземат делегатите на Осмия конгрес от Пловдивски окръг. Така например 14 делегати са говорили на събрания на комсомолските организации, 12 души делегати изнесоха доклади за значението на Конгреса пред 8600 учащи се от средните училища и техникумите в окръга. Проведени са 24 срещи на делегатите на VIII конгрес на БКП с трудещите се.

От окръжните лекторски групи на БКП и Отечествения фронт са изнесени 159 лекции пред трудещите се на публични събрания в 90 села, от всичко 165. На същите събрания са присъствували над 25 000 души.

Главните въпроси, които се разясняваха на тези събрания са предимно

историческото значение на Осмия конгрес за нашата 1961-1980 г., за мирното съвместно съществуване, за ролята на партията, за моралния кодекс на строителя на комунизма и др.

На събранията се задават въпроси от най-различен характер. Болшинството от тях се отнасят за фракционната дейност на Вълко Червенков и Антон Югов. Пита се още и за Трайчо Костов и отношението на Георги Димитров и Васил Коларов към процеса и отношението на нашата партия и държава към Югославия, Албания, отношението между Съветския съюз и Китай, за китайско-индийския конфликт и др. въпроси по международното положение.

Голям е също така и броят на въпросите по директивите за развитието на нашата страна до 1980 г., мястото на Пловдивски окръг в генералната перспектива. На редица места, особено на седенките с жените, се поставят и такива въпроси: защо на пазара липсват продукти от първа необходимост, като фасул, ориз, червен пипер, цимент за нуждите на благоустрояването и др.

Окръжен комитет на БКП – Пловдив
Секретар:

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 804, л. 11, 13. Оригинал. Машинопис.

№ 135

Справка от Окръжния комитет на БКП – София за разясняване решенията на Осмия конгрес на БКП в Софийски окръг

София, 27 декември 1962 г.

След историческия Осмия конгрес на БКП за работа и решенията му докладва на съвещание с партийния и стопански актив от окръга първият секретар на Окръжния комитет на партията др. Гр. Стоичков. Веднага след това съвещание всички партийни организации проведоха партийни събрания, а по села, райони и работни места се проведоха 460 публични събрания, на които добре подбрани докладчици от местните и общинските лекторски групи разкриваха историческото значение на Осмия конгрес на БКП. В помощ на партийните комитети Окръжният комитет изпрати над 100 добре подготвени отговорни другари за докладчици.

Окръжният комитет няма сведения за допуснати политически грешки при разясняване решенията на VIII конгрес. Големият интерес към реше-

нията на конгреса се изрази и в задаването на много въпроси от присъстващите на събранията. Повечето от тях имат местен характер: за благоустрояването на селищата, за подобряване бита и културата на хората и особено много за изхранване на домашните животни. Поставиха се и въпроси за култа и пътища за преодоляването му, по задачите, залегнали в директивите и други, от които по-характерни са следните:

1. Защо Антон Югов не бе отстранен по-рано?
2. Освен Трайчо Костов има ли други убити през време на култа?
3. Строи ли се социализъм в Югославия?
4. Не се ли постъпва с Албания сега така, както по-рано с Югославия?
5. Какво е становището на албанските ръководители по работата и решенията на Осмия конгрес?
6. Какви са по-точно нанесените вреди от култа в селското стопанство?
7. Има ли ясна перспектива за развитието на околградския район – София?
8. Ще се изработват ли перспективни планове за двадесетгодишното развитие на ТКЗС?
9. Защо НРБ строи материално-техническата база на социализма с ускорени темпове?
10. Защо толкова много се говори за култа, като главният проблем, с който се занима Осмия конгрес бяха директивите?

На много събрания са дадени предложения за по-бързото механизизиране на селското стопанство, за осигуряване фураж за добитъка на ТКЗС и особено в личните стопанства.

Окръжният комитет на партията води на отчет разяснителната работа и поставените въпроси и взема мерки за довеждане до край на това важно мероприятие.

Софийски окръжен комитет на БКП
Секретар:

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 804, л. 14-15. Оригинал. Машинопис.

КУЛТУРНИ ПРОЦЕСИ

№ 136

Изложение от Трайчо Доброславски, председател на Комитета за кинематография, до Вълко Червенков във връзка с обследване на кинематографията от органите на МВР и ДС

София, 9 февруари 1953 г.

Другарю Червенков,

Обвинението, че в кинематографията имало 25 легионери, 15 бранници, 2 кубратисти, 13 николапетковисти и пр. не е конкретизирано. НА МЕНЕ НЕ МИ СА ИЗВЕСТНИ ТАКАВА БРОЙКА НЕБЛАГОНАДЕЖДНИ СЛУЖИТЕЛИ. И онези, които са провели тази статистика, са я провели без мое знание и без да ме уведомят. Очевидно, тук участвуват и служители на кинематографията, чието поведение не е в съгласие с еднотначалието. За всеки отделен случай, когато е трябвало да се вземе отношение към някои служители поради политически противоположения, съм вземал различно отношение, съобразно характера на противоположенията и проявите на служителя след 9 септември 1944 г., неговото сегашно отношение към народната власт, мястото, което заема в службата, и трудовите му качества. Само в един случай ДС ми отправи писмо, с което ми се обръща внимание, че режисьорът на научнопопулярни филми Константин Костов има подозрително поведение и не бива да остане на служба. Аз също считам, че поведението на К. Костов буди подозрение и незабавно го уволних. След близо една година беше проведена анкета от Агитпропа на ЦК на БКП и Константин Костов беше върнат на работа поради това, че сведенията на другарите от ДС се оказали непроверени. Трябва да кажа и това, че назначенията в отделните предприятия се извършват от съответните директори, а само ръководният персонал се назначава от мене, сиреч на мене може да не са ми известни случаите, които имат предвид другарите. Любопитен съм дали сред тази бройка неблагонадеждни няма и такива, изпратени ни по линия на МВР.

Скъпи другарю Червенков, позволете ми да говоря откровенно с Вас. Страхлив не съм, нямам и за какво да се боя, но е страшно. Страшно е това, че отговорни институти и най-отговорни другари с леко сърце могат да отидат на такъв документ, какъвто е подписал др. м-р Цанков. Страшно е това, че др. председател на комисията за държавен контрол, когато искам да му разкажа за методите на работа на неговите органи, ми заявява без

да ме изслуша: „Ти остави това, но се огледай около себе си“. А неговите органи по моему дълбоко грешат, както грешат и някои органи на МВР. И то грешат преди всичко като черпят следения и се ограждат с мърдата на кинематографията. Страшно е за това, че тези институти, които имат всичките възможности и задължението да са добросъвестно осведомени, които трябва да пазят престижа на държавата, събират своите сведения от уволнени служители, от лица с неудовлетворени творчески или някакви други амбиции, често пъти от лица, смахнати и нечестни. Ако Вие заставите да направят списък на лицата, от които са събирали сведенията и, ако другарите от МВР честно разкажат как са работили с тях, Вие ще се убедите, че е страшно. От месец усещам във въздуха, че ДС шета нашироко из предприятието. Оказа се, че почти всички кадровици в комитета са дошли по линията на ДС. Очевидно, проведена е широка анкета по предприятията. А защо другарите не влязоха в някакъв допир с ръководството? А защо другарите не питат и онези комунисти и то добри комунисти, които създават успехите на кинематографията? Считат ли другарите, че тяхната шетня из предприятието създава престиж на ръководството?

Скоро ще навърша трета година откак съм в кинематографията. Не е имало ден без обследване – криминална милиция, ДС, финансова ревизия, държавен контрол. Органите на Държавния контрол не излизат повече от година от кинематографията. А се проверяват все едни и същи въпроси. Другарите от МВР искат пълно обследване от държавен контрол. Не възразявам, макар че Държавният контрол ни обследва из корен, но най-после да бъде оставено ръководството да си отдъхне за известно време. Ако ръководителите будят подозрение, повярвайте ми др. Червенков, ще си отида без възражение. Но също така ми повярвайте, че бистрата капка от рилските езера, веднага ще я направят мътилка – ще храчат в нея, ще хвърлят кал, ще я тъпчат с крака... Съвсем предумишлено аз завърших моето изказване на националното съвещание с призива: „Нужно е да се подпомогне и облекчи принципността, нужен е повече бой по безпринципността“.

Носи се във въздуха, че се подготвя да бъде обвинен в антисъветски отношения, опирайки се на следната история: у нас пребиваваше в помощ на кинематографията съветският художник-постановчик Александър Сергеевич Жарьонов. В последните дни преди заминаването му ми станаха известни потресающи факти, някои от които изброявам в мое писмо до др. Бодров, препис от което прилагам: недопустимо отношение към нашия народ и гнусно обругаване на нашата партия. Осъдих другарите, които не са ми съобщили за това поведение на Жарьонов и сега считам, че правилно ги обвиних в антисъветско отношение: замълчали недопустимо поведение на съветски гражданин и го оставили да zlepоставя Съветския съюз. На мене ми се направиха внушения да не повдигам въпроса.

Счетох, че не е правилно, не е партийно би било наистина антисъветска проява да замълча. Внимателно ми се подсказваше поне да не съобщавам, че се касае за поведение, а да свидетелствувам, че е пиянски инцидент. От писмото до др. Бодров ще узнаете, че и на това не се съгласих. Фактите са верни, подробно проверени, те трябваше да станат известни на съответните съветски власти, а те да ги оценяват. Препис от писмото до др. Бодров пратих своевременно на др. Енчо Стайков. Правилно ли постъпих др. Червенков?...

Председател на Комитета за кинематография:
(п) Тр. Доброславски

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 625, л.4; 13-16, 18. Препис. Машинопис.

№ 137

**Резолюция на Вълко Червенков до Тодор Живков,
Георги Цанков, Енчо Стайков и Иван Райков във връзка
с изложението на Трайчо Доброславски, председател
на Комисията за кинематография**

София, 14 февруари 1953 г.

По повод докладната записка на другаря Г. Цанков и обясненията на другаря Трайчо Доброславски, считам, че трябва да се забележи следното:

1. Погрешен и вреден е методът на подобни обследвания, събирания на материали и съставяне на изводи зад гърба на ръководители на предприятието, комуто Централният комитет има доверие и държи на този пост. Другарят Георги Цанков е подписал документа, очевидно, без сам да се удостовери в неговата целесъобразност и правдивост.

2. Не може българска кинематография да се държи в течение на години в състояние на треска от обследвания, в обстановка на недоверие, създавано от хора, които нито са задължени, нито са в състояние да оправят работите в това предприятие. Това нещо трябва да се ликвидира. Централният комитет ръководи кинематографията. Какви са тези „Кадри“, които фактически не са органи, изцяло подчинени на ръководителя на предприятието? Началникът на „Кадри“ се назначава от ръководителя на предприятието и нему е подчинен.

Ако в случая беше поговорено с другаря Трайчо Доброславоки, преди да се състави и подпише документът, много работи щяха да отпаднат, може би и такъв документ нямаше да има.

Моля да се прочете изложението на другаря Трайчо Доброславски и да се вземе акт от него, както и да се вземат мерки, за да не се допуснат своеволия на отделни служители на вътрешното министерство, които са длъжни да работят в строго съответствие с дадените им директиви.

3. Що се отнася до кинематографията, считам, че трябва да се има предвид, че ние ще използваме и някои стари специалисти или специалисти, биографиите на които не са съвсем чисти, докато създадем свой кинофилмов кадър, за което усилено трябва да работим. Една част от старите кадри и тези с не съвсем чисти биографии подлежат на превъзпитание. Да бъдем бдителни, това не значи непременно да уволняваме безразборно от всяка работа хората, за които има едни или други неблагоприятни сведения. Да бъдем бдителни, това значи всичко да знаем, всичко да виждаме, овреме мерки да вземаме, за да не бъдем изненадвани, на отговорни постове да не търпим съмнителни, гнили и нехайни елементи.

Българската кинематография трябва да се вземе още по-отблизо в ръцете на Централния комитет. Може би, ще е целесъобразно другарят Трайчо Доброславски да се включи в състава на отдел „Пропаганда“.

В. Червенков

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 625, л. 20-22. Оригинал. Машинопис.

№ 138

Бележки на Христо Радевски по сборника „Вълко Червенков. За науката, изкуството и културата“¹

София, 25 май 1953 г.

Смятам, че сборникът с изказванията на др. Вълко Червенков по културни и литературни въпроси трябва да бъде колкото е възможно по-разширен. В него трябва да бъдат включени и онези, макар и къси, изказвания от сборниците „Говори радиостанция „Христо Ботев“, които засягат въпросите за нашата национална култура и за интелигенцията.

Такива изказвания – кой знае защо не включени в сборника – са:

1. Иван Вазов – т. I, стр. 123.
2. Иван Вазов и Русия – т. II, стр. 131.
3. Иван Вазов за русите – т. III, стр. 152.
5. Вчерашният празник у нас – т. II, стр. 360.

6. Българи и руси в своята история – т. III, стр. 339.

7. Правителственият поход срещу честната патриотична интелигенция – т. VII, стр. 15.

Тези изказвания са особено важни за нас сега по две причини.

Първо – че те имат стойността на партийни ръководни документи по въпроси, по които ние още изясняваме отношението си.

Второ – те свидетелствуват за правилното, широко патриотично и принципиално отношение на нашата партия към нашата национална култура още през фашистко време, че партията през най-тежките за нашата нация дни мъжествено защитаваше тази култура от антипатриотичната гавра на продажните и ограничените буржоазни насилници. Това е още едно блестящо доказателство, че единствено Комунистическата партия може днес най-правилно да ръководи развоя на тази култура.

Особено ценни са изказванията на др. Червенков за нашата старобългарска литература в бележката „Кому служи Светият синод?“ Те са пътеводни указания за нашите литературни историци и критици при разработване въпросите на нашето минало – извънредно важни въпроси за нас днес.

Макар мислите в статията „Българи и руси в своята история“ да влизат в доклада за Кирил и Методий, изнесен през 1945 г. в Народния театър, те имат значение за нас като становище на нашата партия още от преди 9 септември 1944 г.

Не ми е ясно казаното в бележката на стр. 386 в сборника – защо се изхвърлят такива изказвания, като:

1. Да крепне все по-силно и ярко българо-съветската дружба!
2. За българската национална култура.
3. По пътя на Георги Димитров напред към нови успехи и победи.
4. Кой е истински патриот?
5. На безпощадна борба срещу национализма!
6. Класа ли е интелигенцията?

Казва се, че тези материали, поместени в първото издание, „засягали въпроси, несвързани с науката, изкуството и културата, или са малки, неразкриващи темата откъси“.

Ако поставените в тези изказвания въпроси не засягат издъно нашата национална култура – тогава не знам кои въпроси ще я засегнат! Те именно посочват важността на темата, а творците на нашата нова култура да я разработят. Нима Маркс, Енгелс, Ленин, Сталин и Георги Димитров в своите често съвсем бегли бележки по културни въпроси разкриват тези въпроси? Те дават указание.

Настоявам тези изказвания да останат.

Смятам, че в сборника непременно трябва да се дадат бележки за вся-

ка изказване – кога е правено. Това е особено важно за изказванията през време на фашизма.

ЦДА, ф. 396Б, оп. 1, 196, л. 5-7. Оригинал. Машинопис.

¹ Вж. Червенков, В. За науката изкуството и културата. Български писател. С., 1953.

№ 139

Писмо от Крум Василев до Вълко Червенков с информация за направени бележки от Христо Радевски, Георги Караславов и Веселин Андреев към проектирания сборник „Вълко Червенков. За науката, изкуството и културата“

София, 28 май 1953 г.

Другарю Червенков,

Другарите Хр. Радевски, Г. Караславов и Веселин Андреев прочетоха материалите за проектирания сборник „Вълко Червенков. За науката, изкуството и културата“ и направиха своите бележки, които са приложени.

И тримата другари са на мнение, че този сборник ще бъде много полезен, че от него се чувствува голяма нужда и той трябва да бъде издаден, при това по-скоро.

Др. Радевски предлага сборникът да бъде колкото е възможно по разширен, като се включат в него и други Ваши материали от радио „Христо Ботев“, а също така всички материали, които се съдържат в издадения през 1950 г. сборник „Вълко Червенков. За изкуството и културата“. (Този сборник, както и съответните томове от „Говори радиостанция Христо Ботев“ са приложени, с обозначение на материалите, които др. Хр. Радевски предлага да бъдат включени в проектирания сборник).

Другарите предлагат някои дребни редакционни поправки, които са нанесени с молив на съответните страници от приложения екземпляр на проектирания сборник.

Др. Радевски предлага в сборника да се дадат бележки за всяко изказване – кога е правено. Такива бележки ще се дадат. Ще се даде и предметен указател – сега той се съставя.

Другарите Караславов и Андреев подкрепят мнението на др. Радевски, че в речта Ви пред партийното събрание на писателите – комунисти, името на Лилиев (стр. 217) трябва да отпадне. Съображенията им се заклю-

чават в това, че Н. Лилиев е един от най-типичните символисти у нас, че неговото творчество не е така значително, та да следва той да се поставя наред с най-изтъкнатите представители на българската литература.

Проектът за сборника „Вълко Червенков. За науката, изкуството и културата“ е съставен от др. Божидар Божилов. Сборникът ще бъде издаден от „Български писател“, тъй като това издателство бе издало през 1950 г. първото издание.

Заедно с др. Божилов сверихме с първоизточниците преписите на всички материали, включени в проекта за сборника.

В доклада „Делото на братята Кирил и Методий“, писан през 1945 г., на 2-3 места се споменава за „нова титова Югославия“. При преписването тези думи бяха изпуснати. Публикуваният през 1945 г. текст на този доклад е приложен и на него са отбелязани с молив думите, които не са преписани.

(n)

ЦДА, ф. 396Б, оп. 1, 196, л. 2-4. Оригинал. Машинопис.

№ 140

Бележки на Вълко Червенков по беседата му с главните редактори на някои столични вестници във връзка с разпространената практика за издигане в култ личността му

София, [След 13 януари 1954 г.]

В нашия печат е силно разпространена вредната практика да се издига в култ моята личност. Аз обърнах няколко пъти внимание на „Работническо дело“ да прекрати тази практика. Но види се не е направено това в необходимата форма, за да се тури край на тази вредна практика. Тази практика не е прекратена и до сега – по-малко е в „Работническо дело“, повече в другите вестници.

Култът към личността, даже когато е изключително силна и велика личност, какъвто беше Сталин, когато е такава забележителна личност, какъвто беше Георги Димитров, и тогава е вреден. Вреден е защото намалява ролята и значението на партията, на колектива, на народа, създава фетишизъм, идолопоклонство. Възпитава народа и партията неправилно, да чакат от личността, от героите на историята, когато всъщност действителните герои на историята са народните маси, Комунистическата партия.

Толкова по-вредна е практиката на култа, когато се касае не до велики личности, а до средни, или повече от средни кадри. Това може да създаде условия да отвори вратите на най-големи извращения.

Култ към личността са възвеличаването, „Ура“-то и скандиранията, приписването на ръководителите на мъдрост, непогрешимост, че без него нищо не става. Този култ няма нищо общо с действителното уважение и авторитет на дадена личност. Действителното уважение и авторитет, първо не се създават чрез реклама, възхваление, чрез изкуствени дитирамби, а естествено чрез самата работа и второ могат да се похабят чрез култа към личността, да се превърнат в дрънкалка за всяка реч, статия, събра-ние.

Култ у нас имаше в много голяма степен, говоря за своята личност. Този култ следва в нашата пропаганда да се прекрати. Той е вреден най-малко по следните съображения:

1) Намалява значението и ролята на партията. Трябва да се въздига не отделната личност, а партията, тя е вечна (разбирате в какъв смисъл – вечна), тя е мъдър и изпитан вожд.

2) Пречи да се укрепят колективността в ръководството на партията. Колективът е гаранция за правилността на партийната линия и политика. Затова не трябва да се пише ЦК на БКП, начело с другаря Червенков. А ако няма другаря Червенков, не се ли признава партията?

3) Спъва критиката и самокритиката, скована инициативата, не помага за растежа на целия ръководен колектив. Разбира се ЦК на партията от Януарския пленум расте, укрепна в него колективността, критиката и самокритиката се развиват. Ще си позволя да кажа, че най-силно е развита критиката и самокритиката в ЦК и трябва да се внедри навсякъде. Нашето партийно ръководство е желязно, монолитно, трябва да се укрепва още повече в него колективността, в партията да се укрепи критиката и самокритиката.

Култът към личността няма нищо общо с марксизма, той е по-скоро есеровщина. Така действуваха у нас земеделците по отношение на Стамболийски. Отклонението, което ние допуснахме, трябва да се ликвидира. Още повече, че ние тук нямаме работа с такива личности, като Сталин. Култът е признак на слабост, идолопоклонство. Слабите хора имат нужда да се кръстят. Той е проява на безпомощност и неверие в силите на партията.

Лично аз съм правил опити да се прекрати тази практика. Но пълен успех тези опити нямат. Нямаха успех, защото аз лично не отидох до край – включително до предложение за наказания, за снемане на ония, които говорят за докладите – мъдри, блестящи, забележителни, исторически, упоменават постоянно в печата, по радиото и в другата пропаганда моето име. Трябва да се издига името на партията, а не на личността, каквато и

длъжност да заема, на какъвто и връх да се намира. Сега слагам точка под И-то и от името на ЦК ви давам указание да се ликвидират и последните остатъци на всяко подобие на култ. Особено уродлива форма представляват скандиранията – „Червенков“. Какво те допринасят? Народната любов за всеки ръководител е необходима, както въздухът и водата. Ръководител, който няма доверието и уважението на народа, не може да бъде ръководител. Но това доверие трябва да се изразява в естествена форма. То няма нищо общо с култа към личността. Трябва да се промени работата в пропагандата. ЦК ще действа строго.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 640, л. 1-4. Копие. Машинопис.

№ 141

Докладна записка от Димитър Ганев, секретар на ЦК на БКП, до Вълко Червенков за годишното събрание на Съюза на художниците

София, 10 април 1954 г.

Другарю Червенков,

На 28 март т.г. се състоя годишното събрание на Съюза на художниците в България. Събранието разгледа дейността на Съюза през изтеклата 1953 г., прие план за дейността и бюджета на Съюза за 1954 г. и изслуша доклада от контролната комисия и другарския съд.

Главният въпрос, който стана предмет на разискванията на събранието, беше въпросът за материалното положение на художниците. Изказалите се около 20 членове на Съюза говориха предимно по този въпрос. Някои от тях говориха за безработица сред художниците, критикуваха стопанския съвет на Съюза за неправилно разпределение на поръчките и пр. Ръководството беше критикувано за това, че по различни поводи предлага все едни и същи хора за заминаване в чужбина. Един от изказалите се направи и конкретно предложение за ликвидиране на това положение: да бъдат създадени художествени колективи, които да обхванат всички художници; поръчките за работа да се разпределят между тези колеги.

Сериозна критика бе направена и на бившия Комитет на наука, изкуство и култура, така също и на Министерството на културата. Някои другари изнесоха примери на бюрократично отношение от страна на комитета и министерството към отделни въпроси, повдигани пред техни органи.

На събранието се отдели съвършено малко внимание на творческите

въпроси, макар че в доклада на съюзното ръководство те бяха поставени.

Съществена слабост на събранието беше, че то не мина под знака на решенията на Шестия конгрес на партията, въпреки дадените им указания.

Във връзка с това отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП предлага:

1. Да се препоръча на ръководството на Съюза на художниците в България вместо годишно-отчетни събрания, каквито провежда в годините, когато няма отчетно-изборни събрания, да устройва годишни събрания за обсъждане продукцията на художниците през изтеклата година, съответно – произведенията в Общата художествена изложба.

Стопанските въпроси на Съюза да бъдат разглеждани на други съюзни събрания.

2. Да се задължи др. Аврамов да вземе мерки Министерството на културата, съвместно с Президиума на Съюза на художниците в България, да се занимават в най-скоро време с въпроса за материалното положение на художниците и начините за организирана стопанската дейност на Съюза с оглед да се осигури работа на всеки художник.

Смятам, че е правилно да се одобрят предложенията на отдела.

Моля за Вашите указания.

ЦДА, Ф. 1Б, оп. 16, а.е. 32, л. 1-2. Оригинал. Машинопис.

№ 142

**Докладна записка от Маргарита Петрова,
завеждащ сектор „Вътрешнопартийна информация“
на ЦК на БКП, до Вълко Червенков за съществуващите
безпринципни борби и ежби в партийната организация
и ръководството на Съюза на художниците.
Приложени бележки и резолюции от В. Червенков**

София, 5-8 ноември 1954 г.

По повод сигналите за съществуването на безпринципни борби и ежби в партийната организация на художниците и на слабости в работата на Съюза, по поръчение на секретаря на Централния комитет на партията др. Димитър Ганев, в отдел „Наука, образование и изкуство“ се състоя съвещание с актива на художниците комунисти. Отделът извърши допълнителна проверка по повдигнатите на съвещанието въпроси.

В работата на ръководството на Съюза на художниците, особено след Петия конгрес на партията, има известни подобрения. То успя да мобилизира усилията на художниците за осъществяване на партийната политика в изобразителното изкуство, организира борбата на художниците срещу остатъците от формализма и другите буржоазни влияния в изкуството, помогна да се постави ясно тематиката за общите художествени изложби. Бюрото на партийната организация подобри до известна степен работата си по марксистко-ленинската просвета и подпомогна ръководството на Съюза в подготовката на общите художествени изложби.

Макар че на формализма като направление е нанесен сериозен удар, в творбите на редица наши художници още се среща влиянието на формализма, натурализма и други буржоазни течения в изобразителното изкуство, срещу които не се води системна борба. В редица творби личи белегът на бърза и небрежна работа. Силно изостава художествената критика. В лошо състояние са такива важни жанрове на изобразителното изкуство, като плакатът, карикатурата и илюстрацията. Тяхното състояние не се подобри и след проведените дискусии не се изпълниха набелязаните мероприятия. Слабо се внедряват приложните изкуства в леката промишленост.

Ръководството на Съюза на художниците, начело с др. Никола Мирчев не осигурява постоянна, системна работа за повишаване идеологическото равнище на художниците, за развитие на тяхното професионално майсторство, гражданска съзнателност, творческа и колегиална етика, не полага необходимите грижи за разгръщане на принципиална творческа критика и самокритика.

В работата на ръководството на Съюза на художниците понякога се нарушава принципът на колективността. По редица въпроси се вземат решения чрез гласуване, с незначително болшинство, след остри спорове и обиди. Главният секретар, Никола Мирчев, в някои случаи неправилно поставя въпроса за приемането или неприемането на известни предложения на Президиума като въпрос за гласуване на доверие или недоверие на Секретариата и лично на главния секретар. На съюзни и партийни събрания, както и в лични срещи с художниците, Никола Мирчев често пъти се държи грубо, високомерно, постъпва нетактично, избухва, не проявява внимание към мнението на другите.

Партийното бюро с партиен секретар др. Владимир Гоев, млад, талантлив художник, но с малък партиен и политически опит, не осигурява необходимата активност на партийната организация по идейно-творческите въпроси, по творческото и материално-битовото положение на художниците, както и по въпросите за работата на комунистите от ръководството на Съюза. Бюрото не е поставило на партийни събрания такива належащи въпроси като тия за единомислието и единдействието на комунистите, за

гражданската съзнателност и колегиалност, за моралния лик на художника и др.

В Съюза на художниците и партийната организация не е създадена обстановка за упражняване на смела творческа критика и самокритика, както и на търпимост за изказване на различни мнения по творчески въпроси на базата на принципите на социалистическия реализъм. В Президиума на Съюза и в бюрото на партийната организация са се създали неискрени отношения и недоверие, има случаи на клеветничество. Секретарите на Съюза се критикуват помежду си, но не вземат мерки да отстранят допусканите грешки и слабости.

Посочените слабости в работата на Съюза на художниците и на партийната организация дават основания на мнозина художници да са недоволни от порядките и работата на Съюза и партийната организация и от техните ръководства, особено по въпросите от материално-битов характер. Тази обстановка създава условия за прерастване на основателната критика в безпринципна критика и борба срещу Секретариата на Съюза, върху която плоскост често застават Петър Славов, Асен Димитров и Лазар Марински.

На заседания на Президиума, на партийни и съюзни събрания тези другари критикуват непрекъснато Секретариата на Съюза понякога основателно, но в повечето случаи неоснователно. Те отнасят грешките и слабостите на отделни секретари на Съюза или на различни членове на комисиите по конкурсите и журитата за общите художествени изложби и пр. към Секретариата като цяло. Твърдят, че Секретариатът не провежда партийната политика в изобразителното изкуство, че представлява „зла жендовска група“, която покровителствува бившите жендовисти, а пренебрегва художниците, които не са били с Александър Жендов. Спрямо бившите приятели на Александър Жендов и спрямо някои художници, които по-рано са били под влиянието на формализма, Петър Славов, Асен Димитров и Лазар Марински обикновено проявяват недоверие, смятат ги за непоправими.

За да твърдят това, тези други изхождат не само от някои слабости в работата на секретарите, но и от това, че петте членове на Секретариата в миналото, преди разобличаването и изключването на Жендов от партията, са имали симпатии към Жендов. Те реагират на това, че за зам. главен секретар е избран др. Георги Ковачев, който за неискреност към партията и морално-битови слабости, има партийно наказание“ строго мъмрене с предупреждение“, както за това, че за секретар стои Александър Стаменов, който преди 9.09.1944 г. е рисувал картини за фашистката пропаганда. Тези факти не са взети под внимание при определяне състава на Секретариата и те способствуват за създаване на недоверие у много художници, които са водели борба против жендовищината. Твърдението

на Петър Славов и Асен Димитров, че Секретариатът на Съюза на художниците е „зла жендовска група“ е неоснователно и невярно. С това те целят да злепоставят Секретариата пред съюзните членове.

Петър Славов води безпринципна борба против Секретариата на Съюза приблизително от времето, когато Никола Мирчев го смени като организационен секретар на Съюза (1951 г.). От тогава участва в борбата и Асен Димитров, който е бил в близки отношения с Петър Славов през време на неговото секретарство. Напоследък, докато беше още председател на фонда за творческо подпомагане на художниците, Петър Славов внасяше предложения направо в Президиума, без да уведоми Секретариата, а някои въпроси отнасяше направо в Министерството на културата, без знанието на Секретариата и на Президиума на Съюза. Асен Димитров се проявява като груб карьерист, който е безогледен в стремежа си към лично материално облагодетелствуване. Лазар Марински участва в тази борба от времето, когато не бе утвърден за секретар на секция „Критика“ (1953 г.) тъй като не е редовен, а кандидат-член на Съюза. Той се проявява като болезнено амбициозен и себелюбив, смята за безпогрешни своите разбирания и изказвания за изкуството.

Най-остро избухна безпринципната борба на партийните събрания на художниците, състояли се на 12 и 26 март т.г. На тези събрания се разгледаха постъпките на Александър Стаменов, поместил преди 9.09.1944 г. във в. „Днес“ и сп. „Просветно единство“ рисунка, изобразяваща германски хитлеристки войски в България, и поведението на Иван Гецов, който по повод неприемането на негова картина в общата художествена изложба 1953 г. в изложение до председателя на Министерския съвет, без да провери предварително как стои работата, наклеветил секретарите на Съюза, другарите Никола Мирчев и Николай Шмиргела, че те били виновни да не бъде приета картината му в изложбата, че те провеждат в Съюза политика на покровителствуване на свои приятели. В същност, на заседания на журито другарите Никола Мирчев и Николай Шмиргела не са се изказали по картината на др. Иван Гецов.

Първото партийно събрание не успя да вземе решение за наказания на другарите Стаменов и Гоцев, главно поради това, че партийното бюро не беше подготвило добре материалите по провиненията, което създаде условия за остри пререкания и спорове. Второто събрание също така не успя да вземе решение и протече при много бурни пререкания и разисквания между другарите Никола Мирчев и Владимир Гоев от една страна и другарите Петър Славов и Асен Димитров, от друга, както и между докладчика др. Иван Вълв и другарите Петър Славов, Асен Димитров и Лазар Марински. Петър Славов, Асен Димитров, Лазар Марински използваха случая, че се поставя въпросът за налагане наказание на секретар на Съюза – Александър Стаменов, и на художник, който не е приятел

на секретарите – Иван Гецов, за да обвинят Секретариата и партийното бюро в снизходителност спрямо грешките и слабостите на Александър Стаменов.

Вина за лошото състояние на партийната организация и на Съюза на художниците имат бюро на партийната организация и ръководството на Съюза, че не са вземали мерки за преодоляване на тези лоши отношения. Те не са поставили въпроса за безпринципната борба на разглеждане нито в Секретариата, Президиума и партийното бюро, нито на съюзно или партийно събрание. В самото партийно бюро на партийната организация няма единство, което е отражение на безпринципната борба в партийната организация.

Отговорност за безпринципната борба и за другите слабости в работата на Съюза на художниците има и Министерството на културата, което не познава отблизо работата на Съюза и не осигурява системно ръководство. Министерството на културата знае за съществуващата в Съюза безпринципна борба, но и до сега не е предприело никакви мерки за нейното ликвидиране, считайки, че това не е негова работа.

След острото избухване на безпринципната борба на партийно събрание на 12 март т.г. зам.-завеждащият отдел „Наука, образование и изкуство“ др. Иван Вълв докладва на завеждащият отдела др. Сава Гановски за тия борби и предложи да проучи въпроса и вземе участие в следващото партийно събрание. Това предложение бе прието. На следващото партийно събрание др. Иван Вълв направи доклад, който не беше прегледан в отдела и от секретар на ЦК на партията. Това обстоятелство, както и това, че др. Вълв допусна на места нетактичност и неподходящ тон, обективно подпомогна стремежа на Петър Славов, Асен Димитров и Лазар Марински да задълбочат и разгорят безпринципната борба в партийната организация и в Съюза. Още на другия ден неправилното поведение на др. Иван Вълв бе остро разкритикувано в ръководството на отдел „Наука, образование и изкуство“ и му бе обърнато внимание. Другарят Иван Вълв се отнесе демократично към допуснатите от него слабости.

Сътрудникът на отдел „Наука, образование и изкуство“ по работата на Съюза на художниците, др. Любен Петров, е информирал отдела за безпринципните борби и не е вземал страна в тях. До скоро той неправилно е считал, че недоверието и неразбирателството между Никола Мирчев и Петър Славов са главната причина за безпринципните борби. Положението на безпринципни борби и ежби в Съюза на художниците и партийната организация им пречи да се обърнат с лице към техните обществени и творчески задачи.

За да се изпълнят с успех задачите, които Шестият конгрес постави пред нашето изобразително изкуство и за да се осигури нов подем в по-нататъшното му развитие, необходимо е решително да се ликвидират сла-

бостите и недостатъците в Съюза и партийната организация, да се преодолеят съществуващите безпринципни борби и ежби, да се сплотят силите на нашите художници, да се установи здраво единство в техните редове. Сегашното ръководство на Съюза на художниците (особено Секретариатът), както и партийното бюро на партийната организация при Съюза не ще могат да изпълнят тая задача. Предстои, до края на тази година да се проведат годишни отчетно-изборни събрания на партийната организация и Съюза на художниците, което дава възможност да се съберат нови авторитетни ръководства, способни да преодолеят безпринципните борби и да сплотят силите на художниците.

Завеждащ „Вътрешнопартийна информация“
ЦК на БКП:
(М. Петрова)

ДО ДР. ДИМИТЪР ГАНЕВ
СЕКРЕТАР НА ЦК НА БКП
Копие: др. МАРГАРИТА ПЕТРОВА

Другарю Ганев,

Във връзка с бюлетин № 48 по ВПИ по информацията на др. Сава Ганевски за съществуването на безпринципни борби и ежби в партийната организация на Съюза на художниците другарят В. Червенков е написал следните бележки и резолюции:

На стр. 4 във връзка с твърдението на Петър Славов и Асен Димитров, че Секретариатът на Съюза на художниците е „зла жендовска група“ –

„По-внимателно вникнете: жендовщината не е изкоренена! Секретариатът на Съюза в днешния му състав не беше добре подбран.

В. Червенков
8.11.1954 г.“

На стр. 6 във връзка с пререканията на партийното събрание на СХБ между докладчика др. Иван Вълев и другарите Петър Славов, Асен Димитров и т.н. Другарят В. Червенков е подчертал „др. Иван Вълев“ и е написал:

„Защо др. Иван Вълев прави доклад? Художник ли е др. Ив. Вълев?“

На стр. 7

„Др. Д. Ганев

Др. Ив. Вълев се прослави в Писателския съюз със своите несъгла-

сувани с никого доклади и речи – бележка не си е взел! Сега в Съюза на художниците свидетелствува. На др. Ив. Вълев следва да се забрани да своеволничи и да му се потърси сметка, задето действува на своя глава и разстройва работата на творческите съюзи.

В. Червенков
8.11.1954 г.“

На стр. 8
„Др. Д. Ганев

Не бива да смятате настоящата информация за огледало на действителността в ръководството на Съюза на художниците. Не е такова действителното положение. С дадените указания ще налееете само масло в огъня.

Работите са по-дълбоки.

В такива случаи следва да се доложи в Политбюро и да се потърсят неговите указания, особено когато се касае до указания, направени до цял градски партийен комитет и до цяло министерство.

В. Червенков
8.11.1954 г.“

ЦДА,Ф. 1Б, оп. 16, а.е. 32, л. 3-14. Оригинал. Машинопис.

№ 143

Из отчетния доклад на Бюрото на партийната организация при СБП за 1954 г. Изказвания на Андрей Гуляшки, Георги Джагаров, Борис Делчев

София, 1955 г.

АНДРЕЙ ГУЛЯШКИ: Другари, аз искам да се изкажа за методите на нашата работа, за методите на нашата работа като комунисти, както в партийната организация, както в партийното бюро, така и в Съюза, и във връзка с това да направя едно конкретно предложение. [...]

Специално, другари, за методите на нашата работа аз мисля, че има много остарели моменти в методите на нашата работа, които трябва да бъдат преоценени, които трябва да бъдат ревизирани, за да не тъпчем на едно място и да не биваме в положение – погледнал се Илия – пак в тия, а всяка година едно и също да се повтаря и въпреки усилията на партийното бюро, въпреки усилията от Секретариата на Съюза и Президиума, резултатите да бъдат едни и същи. Според мен въпросът за преценка на

някои моменти в методите на работата трябва да залегне като постоянна наша грижа до оня момент, когато ще се състои нашето отчетно съюзно събрание.

Ние непрекъснато говорим за един очевиден факт – за тая вялост, за това вегетиране на живота на секциите. Винаги от три-четири години до сега причината за това вегетиране, за тая вялост, за тоя мъртъв живот в секциите стоварваме обикновено върху слабото ръководство на секциите, върху лошата заплануваност на работата в тия секции и т.н. Безспорно, далеч съм от мисълта да амнистирам отговорността на секциите и на Секретариата, доколкото той приема, утвърждава или не контролира изпълнението на плановете на тия ръководства. Но според мен, другари, това не е основна причина, тя подпомага оная причина, която лежи вътре в самия метод на работа, дотолкова доколкото да се получи онова неблагополучие, до което стигнахме да кажем в секцията на белетристите. Разбира се, и аз не амнистирам своята голяма вина като председател на тая секция, но пак повтарям: въпросът не е тук до самозащита, а въпросът е по-дълбоко да намерим причините.

Тия причини се крият в това, че тия методи в секциите, които бяха логически оправдани, които даваха хубави резултати в известен период на нашето развитие, в известен период на нашия живот, вече са остарели и вече не покриват ония нужди, които самото развитие изтласква на повърхността. Формата на заседаване, на протоколщина, на официозност, формата на по-далечно заплануване на темите и т.н., слабата възможност на секциите да бъдат натъкнати на онова, което вълнува нашите писатели, слабата възможност на писателите да реагират в момента на най-интересното, в тоя неща се крият до голяма степен причините за вялия живот на нашите секции. Разбира се, има още причини, но според мен важното е да не стоварваме изцяло вината за живота в секциите на ръководството на Съюза и ръководството на секциите, но да обърнем внимание на методите на работа, на формите и да видим нови моменти, които да отразяват качеството на измененията на работа в секциите. [...]

Също така трябва да ревизираме методите на работа в самия Секретариат. Безспорно, другарите там много се стараят и много усилия полагат, за разлика от предишните години, когато и аз бях в този Секретариат. Обаче и сега ние продължаваме по същия начин да правим обсъждания: натоварим докладчик, напишем във вестника статия, излезе докладчикът с доклада си, Президиумът се събере след като мине обсъждането и за час-два формулира изводите и с това се свършва. Така ли трябва да разрешаваме ние генералните обсъждания на нашата работа, на нашата литература? Вижте какво правят в Съветския съюз: по два-три месеца се води дискусия, въпросите стоят като неотменима съставна част на литера-

турната преса, спори се по въпросите и чак тогава другарите отиват вече подготвени на сесията. Така нещата могат да бъдат правилно осветлени.

Другари, може да се говорят още маса неща във връзка с необходимостта от правилна ревизия на остарелите моменти в нашите методи на работа, но времето изтече и аз ще направя само едно конкретно предложение. Трябва да залегне като една важна предстояща задача, преди да се състои отчетното събрание, да бъде организирана от ръководството на Съюза или дискусия, или разговори по тия въпроси – кое вече е изхабено, вече остаряло в нашите методи на работа и кое трябва да бъде обновено, за да можем най-после да се придвижим напред. [...]

ГЕОРГИ ДЖАГАРОВ: Напоследък се говори за една група от млади писатели, които са изразители именно на едно неправилно разбиране на свободата на творческото течение¹. Тая група действително съществува и не е нужна особена проникателност, за да се видят нейните корени. Иван Радоев, Найден Вълчев, Славчо Чернишев, Серафим Северняк. Биографиите на тия хора само по себе си говорят каква окраска има групата. Тия другари, и ония които им пригласят, действуват като единен фронт. Те се събират, разискват проблемите и на нашата литература, четат произведенията си, обсъждат ги, съобразяват се с образците от Ана Ахматова и Вертински до Славчо Красински и се сговарят според принципа – халваджията за бозаджията – да поддържат едно мнение, както един за друг, така и за писателите, които не влизат в тяхната група. На своите сборки, които стават при строга поверителност, те решават кога и къде да се съберат с тия и ония писатели на разговорка или на дамаджана вино, и да пробутват своите мнения и да влияят на атмосферата в нашата литературна среда. Те на практика извършават разбирането за свободата на творческите похвати, защото действувайки като група, искат да създадат монопол на едно, на тяхното течение. Техният курс трябва да бъде общовалиден, техните постижения трябва да бъдат критерий за оценка и мерило за художествена стойност. Нетърпими и по интелегентски чувствителни към другите си събратя, с прекалено самочувствие, тия другари по най-различни начини – от невинното подмятане до властния вик – създават атмосфера около литературните факти. Те пуснаха слух за сухотата на Муратов, за акробатиката на Валери Петров, за несъстоятелността на Радой Ралин, за умозрителността на Блага Димитрова, за пригласата на Вес. Ханчев, за немощността на по-възрастните поети Радевски, Мл. Исаев, Фурнаджиев, Стоянов, Ланков и др.; те създадоха атмосфера около всеки другар, завърнал се от Съветския съюз; напоследък те пробутват мнението за романа на Стефан Дичев. Те искат единствени да си развяват знамето. Аз съм далече от твърдението, че правят заговор срещу нашата литература, но съм убеден, че от тази още еснафска, още кариеристична, още предпазлива група, могат да се получат всякакви изненади за литературата,

защото затворени в своя кръг, тия млади хора не могат да не се просмучат от други настроения. Не е случайно, че именно в стихосбирката на тия другари се срещат най-много рецидиви на упадъка, на лустросването, на действителността. Те не посещават и не уважават събранията на Съюза, на секциите, освен когато трябва да вземат линия по даден въпрос. Тяхната трибуна е клубът. Това е истината, на която аз сам съм свидетел, защото след известна близост с тях, те сметнаха за нужно да ми се доверят, като ме привлекат в групата на „най-талантливите и сериозните“ според тях. От този факт, разбира се, не трябва да се прави спекулация и извод, че трябва тия хора да се ударят. Те са талантиливи младежи, на тях трябва да им се помогне със здрава комунистическа критика, да поправят както гражданското, така и творческото си поведение.

Всичко това говори за известно отслабване на политическия момент в нашата работа. По едно време „Литературен фронт“ беше станал трибуна на тая група. Съдници на литературните явления се обявиха Серафим Северняк и Славчо Чернишев; когото си искаха хвалеха, когото си искаха ругаеха със съгласието на отделни редактори. Трябваше да се даде сигнал в партийната група, за да се спре тая несъстоятелна критическа дейност, която се опираше на позициите на вкусовщината, на харесването, на позициите на някакъв модернизъм, на някаква искреност, интимност и т.н.

Ходят някои другари-ръководители, добродушно потупват младите поети по рамото и самоволно се усмихват. Те забравят какви изненади могат да сервира на партията след време. Такива лековерни другари не знаят, че от Иванчо утре ще се роди Иван. Аз с изненада разбрах например, че биографията на Славчо Чернишев досега не е била известна на някои наши ръководители, че те не са си определили отношението към него, а са го поставили в „Литературен фронт“, където той мирно не може да седи. Секретариатът на Съюза реши да изпрати в Съветския съюз трима другари, един от най-активните фашисти в Плевен, син на реакционер-кулак и кмет на селото през най-жестоките години, брат му уволнен офицер, човек който влиза в широканската опозиция и до Шестия конгрес на партията цели години след 9 септември се държи като най-злостен реакционер. Такъв поет др. Камен Калчев представя за Съветския съюз като бъдещ кадър на нашата литература. Нямаше ли кого друг да изпрати? Ние имаме комунисти честни, млади, например Давид Овадия, Добри Жотев, Анастас Стоянов. Грижата за младите писатели, дошли от легиона и другите фашистки организации няма нищо общо с такова либералничене; те трябва да се възпитават, да се ограждат с внимание, да им се осигурява възможност за развитие, но не да им се предоверяваме на съвестта и израстването, преди това да е станало в действителност. Миналата година др. К. Калчев поръчва на Любен Дилов да направи списък на писатели за фестивала; да говорят ли какви хора имаше в тоя списък? Лани пак Дилов

прави списък на гости за конгреса на ДСНМ; в този списък влизат хора, които преди десет години биха могли да стрелят в гърдите на делегатите на конгреса. Когато на др. К. Калчев казах тия неща, той отговори, че имало хора достатъчно прозорливи да разберат тия неща по-добре от мене. Оказа се обаче друго и ЦК на ДСНМ справедливо не прие кандидатите от списъка на другаря К. Калчев.

Литературното дело, особено делото с литературните кадри е дело политическо и то трябва да се върши с повече далновидност, отколкото ние вършим това сега.

Наш дълг е да си говорим истината в очите, защото това спомага за движението на нашата литература. Ние сме проникнати от съзнанието да служим на народа си, на партията, на живота и мира и вслушвайки се в гласа на Централния комитет, ще се потрудим да създадем произведения, достойни за великата епоха, в която живеем и на която служим верно и всеотдайно. [...]

БОРИС ДЕЛЧЕВ: Бях изненадан много от следния факт. Прегледах моите статии, излезли в „Литературен фронт“ в продължение на пет години и установих, че нито една не съм написал по своя инициатива, по своя вътрешна подбуда, че всички съм написал когато ми е било поискано и настоявано. Всичко това идва да покаже, че настояванията на Съюза, на партийната организация и на вестниците за хора като мен имат много по-голямо значение отколкото за онези, които имат инициативи в литературната работа. Затова смятам, че аз, повече от всеки друг навярно, се нуждаю от такава организационна атмосфера в Съюза, която ще ме подтикне. Инак ще продължавам да полубездействувам, както полубездействувах през изтеклата година.

Другари, нашата литература не върви със стъпките, с които трябва да върви, и то не поради липса на кадри, кадри ние имаме, а поради неумение да работим с кадрите. Тук могат да се посочат много причини. Някои от тях бяха посочени. Бих посочил някои от тях и аз.

Първата причина според мен е следната: Нашият Съюз не е организиран по такъв начин, неговите звена не работят по такъв начин, че да могат да ни импулсират за работа. Според мен Съюзът е с прекалено тежък апарат, има чиновническа атмосфера. Това е не защото волята на един или друг е лоша, а смятам, защото самата система на работа в нашия Съюз и в редакциите на „Литературен фронт“ и „Септември“ не е достатъчно добра.

За да подобрим работата на „Литературен фронт“ назначихме повече редактори и технически персонал, обаче на практика се получава обратно пропорционален резултат. Присъствувах на едно или две заседания на Президиума и констатирах, че нямаше кворум. У нас има убеждение, че Президиумът е нещо като дембел хане: отиват там хората да се предста-

вят, без да вършат работа. Нашият съюз не е сигнализирил за това, нито партийната организация е дала тревога за това и фактически се идва до положение въпросите да ги решава само Секретариатът. Трябва да кажем, че обстановката, при която се намира нашата организация, е такава, че неминуемо Секретариатът трябва да решава въпросите, не ги решава върху основата на широката помощ на много хора. Явно е, че така се идва и до грешки. [...]

ЦДА, ф. 357Б, оп. 1, а.е. 49, л. 36-40, 45-50. Оригинал. Машинопис.

¹ „Размразяването“ сред писателите е неравен и продължителен процес, който хронологически не съвпада напълно с общоприетото десетилетие на десталинизация 1953–1963 г. лементарно и невярно е да го обясняваме с някакво конкретно събитие, пък било то и смъртта на „бащата на народите“. Негов носител са само отделни писатели, ярки творци и смели индивидуалности, които са такива просто, защото са такива, а не поради някакви фундаментални исторически събития. И това се проявява много преди март 1953 г. Да припомним събитията около излизането на романа „Тютюн“ 1951 г. Тътенът от случая „Тютюн“ отеква десетилетия наред. От чисто литературен, както би следвало да бъде, той става изцяло партиен, ожесточено политически. В него най-активна е ролята на Вълко Червенков, поради което и някои от критиците на романа неколкократно сменят позициите си. Първи е Пантелей Зарев. Това е истинското начало на сътресенията и разместването на пластове не само в българската литература, но и в обществения живот на страната. Случаят „Тютюн“ може да се нарече христоматиен, по отношение и на това, че истинските решения и техните автори винаги трябва да се търсят зад дебелите белокаменни стени и в тежките държавни кабинети. Димитър Димов остава един от безспорните върхове в българската литература. Същата година започват и неприятностите на „необходимия грешник“ Радой Ралин. Така или иначе, у повечето писатели страхът и политическото угодничество са по-силни от жаждата за свободно слово, от потребността за чуване на духовните пранги, както и от естествената необходимост интелегенцията да е носител на новите, неретроградни идеи и творчески пориви. Припяването в идеологичната гама на властта е къде-къде по-безопасно и уютно. Творци като Радой Ралин, Борис Делчев, Емил Манов, Пенчо Данчев, Христо Ганев, Валери Петров, Гочо Гочев и още няколко, всички до един комунисти, сиреч членове на единствената партия тогава – БКП, са не просто необходимата опозиция на мракобесието на Георги Караславов, Христо Радевски, Тодор Павлов, Андрей Гуляшки, Лозан Стрелков и по-младите тогава резоньори Павел Матев, Лиляна Стефанова, Богомил Райнов (който прехвърча ту тук, ту там), не!, Те изтърпяват и многогодишните дамгосвания, получават партийни наказания, изключвания от партията и органите на Съюза и са обекти на безброй пленуми и срещи на Политбюро и Секретариата на ЦК на БКП, на заседания, съвещания, доклади, протоколи и решения на ППО на СБП. И ако някой си мисли, че битката е творческа или литературна, че споровете са за качествата на белетристиката или поезията, се лъже. Битката е за власт.

**Протокол от заседание на партийното бюро при СБП
за среща с Радой Ралин и Крум Пенев по повод
непартийните им изказвания и държание**

София, 20 юли 1955 г.

На 20 юли партийното бюро при СБП има заседание с дневен ред:

1. Преценка и изводи от партийните събрания във връзка с Двадесетия конгрес на КПСС и Априлския пленум на БКП.

2. Среща с др. Радой Ралин и Крум Пенев по повод непартийните им изказвания и държание.

На заседанието присъствуваха: Ангел Тодоров, Никола Ланков, Андрей Гуляшки, Леда Милева. Към края на заседанието дойде и др. Иван Руж. Останалите членове на партийното бюро отсъствуват от града.

По точка първа:

Др. Ангел Тодоров изтъкна, че на последните 4 събрания на партийната организация във връзка с Двадесетия конгрес на КПСС и Априлския пленум на БКП станаха оживени разисквания, направиха се редица ценни и правилни изказвания, но имаше и немалко неправилни, нездрави изказвания, в които се постави въпросът за свикването на извънреден партиен конгрес, за ревизия на положението на някои членове на Политбюро и ЦК. Някои от тези изказвания показаха неразбиране на стопанската политика на партията и особено положението в селото. Редица другари изказаха черногледи, песимистични и не отговарящи на истинското състояние на нещата мнения за нашата литература. Поставеният правилно от партийното бюро въпрос за някои персонални промени в Съюза бе изкористен от някои членове на организацията. За съжаление, особено на първите три събрания, тази нездрави изказвания взеха превес, дадоха тон, а здравите партийни сили не дадоха нужния решителен отпор.

Нездрави изказвания имаше и на последното партийно събрание. Такива бяха изказванията на др. Людмил Стоянов – в тази негова чест, където ратува за откъсване на писателите от въпросите на ежедневната политика, на Христо Ганев¹ и особено на Гочо Гочев, който под писателска смелост разбира едва ли не опозиция на политиката на ЦК. [...]

По точка втора партийното бюро говори по отделно с другарите Радой Ралин и Крум Пенев.

Др. Ангел Тодоров, подкрепен и от другите членове на бюрото, изтъкна на др. Радой Ралин, че съществува общо убеждение у партийното бюро и у някои другари от ЦК, че поведението и изказванията му напоследък

не са подходящи за един партиен член. Той често, по събрания и в частни разговори, говори така, като че ли не е съгласен по много основни въпроси на партийната политика, като че ли смята стопанската политика на партията за пропаднала, положението на работниците – по-тежко отколкото преди 9 септември... (приказките му за „триста метра плат“, давани на сливенските работници преди 9 септември...) Често говори с ирония за партийните ръководители, подхвърля без сериозно обмисляне въпроси – като напр., че др. Цанков трябва да бъде свален от партийното ръководство, че трябва да се свика извънреден конгрес, че решенията на Априлския пленум не са оправдали очакванията и пр. Др. Тодоров поиска от Радой Ралин да даде обяснение по тези свои изказвания и му направи сериозно предупреждение, че той излиза извън кръга на вътрешно-партийната критика и застава на непартийни позиции и че трябва сериозно да помисли по всичко това, ако не иска да се постави ребром въпросът за партийното му положение.

На др. Крум Пенев бе казано, че се е създадо впечатление, че неговото поведение излиза извън рамките на партийното държание, като говори на ляво и на дясно, че положението на стопанския фронт и на фронта на културата е плачевно и държи курс на извънпартийна критика на партията. Преди година и половина бе сериозно поставен въпросът за партийното му членство, поради подписаната от него декларация в полицията преди 9 септември. Сега, въз основа на държанието му, отново трябва най-сериозно да помисли за позициите си и за мястото си в партията.

Др. Радой Ралин – благодари за другарския тон на отправената му критика, заяви, че ще помисли дълбоко по всички тези въпроси.

С редица от твърденията обаче не е съгласен. Не е казал никога, че стопанската политика на партията е пропаднала. Ние сме далеч по-напред от положението преди 10 години. Придобивките, които работниците са имали преди 9 септември, са били извоювани пак от нас, със стачки и кръв. Но той е смятал и смята, че има някои грешки, които трябва да се поправят. Смятал е например за грешка премахването на столовете, работата в събота след обед. Сега тези неща са коригирани. Смята, че е правилно работниците, които произвеждат един артикул, да получат от него – затова именно е поставил въпроса за даване плат на сливенските работници и то – поставил го е съзнателно пред член на ЦК.

Смятал е, че след Двадесетия конгрес всички компартии трябва да свикат конгреси, за да се направят изводите до край. „Ако се вземе решение, че конгрес не трябва да има, аз ще го поддържам, но защо да не кажа мнението си на едно партийно събрание?“

Песните и епиграмите си рецитирал само пред комунисти.

Др. Радой Ралин призна, че у него се е получила една лекомисленост, разглезеност, увлечение, че понякога „плещи“ повече отколкото трябва –

сега ще се постарее да се стегне и да подобри дисциплината си на партиен член.

Др. Крум Пенев изтъкна, че той не е дребен буржоа с партиен билет, за да брани своето обществено положение и служба. – Каквото съм вършил – вършил съм го, защото и досега има недъзи, от които се възмуштавам. В България има безработица, към която партията се отнася бездушно. В капиталистическите страни поне дават помощи. За перденцата на колите – др. Българанов твърди, че се поставяли от охранни съображения. Колко атентати са станали до сега?

По характер съм рѣбат, ще продължавам да говоря, че животът в партията трябва да се демократизира, че е нужна по-голяма свобода за хората на изкуството в рамките на социализма. Не мога да се променя. Ако продължаваме да творим при тези условия, нашата литература ще се превърне в пустиня.

Др. Ангел Тодоров, от името на партийното бюро, изтъкна още веднџж най-сериозно, че другарите Ралин и Пенев имат тенденцията да обобщават отделните грешки до някаква черна картина – и като постоянно раздуват тая картина, стигат до антипартийно поведение. Това, което обясниха пред бюрото (особено др. Пенев), не говори, че осъзнават грешките си, не виждат по каква опасна плоскост се хлъзгат. Партийното бюро най-строгo ги предупреждава да помислят сериозно по своето поведение – ако не се коригират, ако не застанат твърдо и ясно на партийните позиции (за което бюрото ще следи), ще бъде поставен пред организацията въпросът за партийното им положение.

(Протоколът е написан от др. Леда Милева, член на бюрото).

Партиен секретар:
(Ангел Тодоров)

ЦДА, ф. 357Б, оп. 1, а.е. 50, л. 5, 8-10. Оригинал. Машинопис.

¹ Христо Ганев не принадлежи към никоя от групичките на „доволните“ или „недоволните“, на „любимците“ или „недолюбваните“. Той самият е позиция – строга, ясна, честна. До ден днешен! През ноември 1970 г. в София се провежда Втората национална конференция на Съюза на българските писатели с гласуване на протестна телеграма до Нобеловия комитет, присъдил наградата за литература на Александър Солженицин. Против гласува Благой Димитров. Марко Ганчев, Валери Петров, Христо Ганев и Гочо Гочев гласуват „въздържал се“. През януари 1971 г. последните четирима са изключени от комунистическата партия. Благой Димитров, който е безпартиен, е изключен от СБП. Членството на четиримата е възстановено през 1984 г. Подробност е, че заклеимяването на Солженицин става без никой да е чел „Архипелагът Гулаг“.

№ 145

Изказване на Сава Гановски, завеждащ отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП, пред ректорите и секретарите на партийните комитети във ВУЗ

София, 30 октомври 1955 г.

[...]

Другари, помнете, че миналата година, 1954, Политбюро излезе с решение за учебно-възпитателната работа във ВУЗ и работата на партийните организации. Вашите наблюдения върху работата на ВУЗ от отчетно-изборните събрания, в края на учебната година, в началото на учебната година и пр. ни дават известни основания да смятаме, че наистина има известно придвижване в изпълнението на това решение на Политбюро, но във всеки случай по изпълнението на редица основни въпроси, които залегнаха в това постановление, все още има много да се желае. И затова се наложи – доколкото ние считаме, че задачите, които са поставени, са по силите на ВУЗ и преди всичко на нашите партийни хора – да се направи тази среща с вас, ректорите на ВУЗ и секретарите на партийните комитети във ВУЗ, за да можем по-непосредствено, влизайки в контакт с вас, да чуем какви трудности имате вие в изпълнението на тези задачи, какви препоръки бихте дали, още повече, ние смятаме, че болшинството от ректорите и ръководящите кадри в нашите ВУЗ са комунисти и следователно от комунистите зависи преди всичко изпълнението на тези задачи.

[...]

Друга постоянна задача на нашия идеологически фронт в преходния период и при изграждането на социализма е борбата с буржоазната идеология и дребнобуржоазните влияния, които все таки още имат място на нашия идеологически фронт в нашите ВУЗ-ове. Нещо повече, другари, убеждението ни е, че напоследък има известно оживление на идеологическия фронт, на буржоазните и дребно-буржоазните разбирания и схващания по някои въпроси. Тези влияния, по-малко или повече, без съмнение ние имаме и в самите лекции на някои от преподавателите. Ние имаме някои конкретни случаи, а вие можете да кажете повече от вашите наблюдения във ВУЗ. Това оживление ние имаме и в Академията на науките, особено след Женевското съвещание. Ние имаме някои наши професори, академици, артисти, художници и писатели, които до завчера попремълчаваха някои неща и сега малко по-открито, по-свободно изказват това, което им е тегнело, и хвърлят камъка, който са държали така или иначе в пояса или в пазвата си.

Разбира се за това оживление има и международни основания, но ние искаме да спрем вашето внимание на него и особено, че все таки на нашия идеологически фронт, който е един от терените на нашата борба за ликвидиране на буржоазното влияние и за господството на социалистическата идеология, има още чуждо, буржоазно и дребнобуржоазното влияние. Редно е да поставим въпроса: изчистено ли е напълно буржоазното влияние в нашите ВУЗ? Или в известна степен в лицето на някои наши преподаватели и в редица наши порядки все още намира място? Впечатлението ни е, че именно ректорите, деканите, завеждащ-катедрите, преподавателите и особено нашите партийни организации ДСНМ не водят достатъчна и упорита борба с остатъците от буржоазното и дребно-буржоазно влияние във ВУЗ. [...]

Заедно с това, другари, трябва да отбележа, че напоследък се оживяват разбиранията, които някои преподаватели така упорито поддържат, че нашите ВУЗ са се превърнали в гимназии във връзка с нарежданията на партията и правителството до ВУЗ с контрола, с проверката на работата и пр. Това, казват те, не е вече ВУЗ където професорът може да си чете каквото обича, колкото обича, както обича, когато обича, да си има такъв план и програма, каквато той намери за добре. Тези разбирания, доколкото аз лично зная, а и вие самите, които познавате и които във вашата работа сте забелязали, се срещат в нашите ВУЗ, които са остатък безусловно от старото буржоазно разбиране за ВУЗ, за лекциите и изобщо за атмосферата във ВУЗ.

Напоследък се оживява също така разбирането за избиране на ректори: дайте ректорът да не се назначава, да не се меси в нашата работа, ние не сме малолетни, казват те, ние можем да си изберем съответен ректор или декан. Разбира се, да се иска избиране на ректора, няма нищо страшно и може би ще се дойде до това положение, но по-важно е как това сега се аргументира и кои са истинските подбуди у някои борци за избор на ректор. Тия настроения за сега са нездрави.

Също така оживява във ВУЗ разбирането за автономия на университета: недейте се меси в нашата работа, което в края на краищата води именно до реакция срещу правителството, държавата и партията. Волю или неволю, другари, до там отиват тези разбирания. А вие знаете, че учебното дело не е частно дело, нито е само дело на професорите. Учебното дело във ВУЗ е държавно, партийно дело. Там се коват действително кадри за нашето социалистическо строителство. Не може партията и правителството да нямат непосредствена грижа, контрол, ръководство и пр. върху него, не с цел да ограничават свободата на някого, а напротив – за подсигуриране максимално развитие и разцвет на силите и способностите на нашите кадри, които максимално да усвоят знанията, максимално да бъдат възпитани комунистически да изпълнят достойно своите задачи. [...]

Да се поставя, другари, въпросът днес за автономия на ВУЗ, че това не са гимназии и пр. е неправилно и нездраво и срещу тия разбирания трябва да се води борба. И кое е жалко, то е, че именно партийните комитети, партийните групи при катедрите или учебните заведения не реагират срещу такива настроения и такива разбирания сами стават техни глашатаи. Такива настроения и разбирания има. Мнозина подчертават, че имаме разум, имаме сърце, за да можем сами да оправим работата, защо е нужно някой да ни ръководи и контролира? Другари, няма съмнение, че ние работим със сърцето си, с разума си, но когато сега се преустройват и професорите и други, гаранцията, че сигурно ще свършим добре работата си е ако нашето сърце и разум са с партията, с правителството, с народа. А ние трябва със съжаление да констатираме, че все таки някои от нашите ръководители и преподаватели по места не са се сраснали с партията, с правителството, с народа, че все още има не малко индивидуализъм, егоизъм, интелигенщина, господстващи в тяхното ежедневие. И затова ние искаме да спрем вашето внимание в тази наша среща и по този въпрос на тия проявления в нашите ВУЗ и да чуем вашето мнение.

Аз искам по-специално да се спра на въпроса за комунистическото възпитание – който беше също така един от въпросите, който залегна в Постановлението на Политбюро. Другари, не малка част от нашите студенти – вие по-добре знаете това – във ВУЗ и вън от тях имат прояви на некомунистическо поведение. То се проявява в отношението им към учебната работа, неспазване училищната и държавната дисциплина, в отношенията към управата на университета, към другарите и пр. На тая наша среща ние бихме искали да знаем как сте се борили за провеждане и на тая задача от Постановлението на Политбюро – за комунистическото възпитание, какви трудности срещате, какви слабости и грешки се допускат и какви конкретни средства бихте препоръчали за тяхното преодоляване.

Другари, трябва да отбележа, че такива прояви на некомунистическо поведение – все още имаме и у нашите другари преподаватели; имаме безспорно известно придвижване напред по отношение на идейно-политическата подготовка на нашите преподаватели, но още недостатъчно е тяхното комунистическо възпитание. Но, другари, ние чувствуваме, че още много има да се работи в това отношение. Много от нашите преподаватели не са се напълно преустроили идейно-политически. Мнозина по външност и по форма вече са научили известни формулировки, които могат да деклаират, но по своята същина, по своята природа на поведение в отношение към студентите, в отношенията си към управлението на ВУЗ, в тяхната многостранна и ежедневна работа, не се чувствува комунистическо възпитание. А не можеш да възпитаваш комунистически щом ти сам не си възпитан комунистически.

От друга страна ние имаме такива проявления на нашите препода-

ватели. Оставете ни, ние сме специалисти, дайте да си преподаваме по специалността, а с възпитанието да се занимава партийната организация, ДСНМ и всеки друг, но не и ние. Другари, това е тоже сериозен остатък, старо буржоазно разбиране, когато въобще се считаше, че педагогиката няма място във ВУЗ, че там имаме работа с по-възрастни хора, които не подлежат на възпитание, те са по-стари хора, самостоятелни са. Нямаме разработен този дял от педагогиката – педагогиката във ВУЗ. А от Петия конгрес на нашата партия постави въпроса за възпитанието и превъзпитанието на целия наш народ, не само на младежта, но и на възрастните. Следователно социалистическата педагогика важи за ВУЗ и за преподавателите и за учащите се. Затова комунистическото възпитание трябва да се осъществи първо в самата учебна работа, в учебния процес и то не от едно – от преподавателя по ДИАМАТ, ИСМАТ или история на партията, а от всеки преподавател в преподаването на своята дисциплина. Не трябва разбира се да се изнасилват нещата, но там където и доколкото специалната материя дава възможност – а има такава възможност, те са много – да се провежда и комунистическо възпитание. А в голяма степен това се създава и от самия преподавател в неговото отношение към студентите, в неговото поведение и т.н. [...]

Другари, преподавателите в по-голямата си част все още не са образец на преподаватели комунисти. Ето вече ние имаме десет-единадесет години наша народна власт. При всички условия и възможности, които дава съветският опит и опитът на народните демокрации и нашият собствен опит, време е по тази линия – и то главно партийните другари, партийните организации – да вземат решителни мерки в помощ на нашия преподавателски кадър, особено тези които изостават, за да може наистина да превърнем всички наши преподаватели в образцови преподаватели-комунисти. Ние не можем да създаваме тесногръди преподаватели, специалисти, както е било в миналото. Ние знаем, че една част от нашите по-възрастни преподаватели не могат да се престроят така лесно и няма защо да бъдем по петите им и да искаме на всяка цена и при всички случаи това от тях. Но една част от по-младите кадри работят по старому, считат, че като са специалисти, трябва да им се даде възможност да работят тъй както искат. Това е проява на буржоазно влияние, както казах преди малко това явление се среща: оставете ни, по-малко ДИАМАТ и ИСМАТ, стига тази политическа икономия, дайте по-малко да се занимаваме с история на КПСС, ако може и БКП, дайте ни възможност да се специализираме.

Това е, другари, безусловно съзнателно или несъзнателно бунт срещу нашата идеология и то във ВУЗ. И за съжаление нашите впечатления са, че на много места партийните организации не реагират срещу тия прояви. Другари, именно тук трябва дебело да подчертаем и да чуем вашето мнение.

Ние създаваме безспорно висококвалифицирани кадри, те са необходими; за всички ни е ясно, че много по-голяма квалификация е нужна за строителите на социалистическото общество, но не тесногръди специалисти, те трябва да бъдат едновременно и граждани. Как можеш да бъдеш голям специалист, а неориентиран върху социалистическото строителство, общественото развитие, върху международното положение, отношение към Съветския съюз и пр.? Това ни дават преди всичко тези дисциплини, тази наука марксизъм-ленинизъм, диалектически и исторически материализъм, История на КПСС, БКП, Политическа икономика, които именно помагат да се изгради правилен научен мироглед и същевременно способствуват за нашето комунистическо възпитание. Не можеш да бъдеш възпитан комунистически без да усвоиш марксизма-ленинизма, без да усвоиш опита и борбите на КПСС, като образец, а и на нашата собствена партия, доколкото тя има колосален революционен опит.

Ето защо, другари, трябва да се води борба срещу тези нездрави, вредни разбирания и настроения. [...]

Другари, друг въпрос, който беше поставен в решението на Политбюро, беше въпросът за комплектуването на кадрите в нашите ВУЗ. Нашето впечатление е, че не навсякъде тези кадри се комплектуват така както трябва с оглед интересите на държавата и партията, на образованието и възпитанието. В създаването, в поведението на най-високо квалифицираните кадри и в подготовката на такива често пъти приятелщината, роднинството и пр. вземат връх, не политическите и деловите качества.

Ние също така имаме впечатление, че някои безпартийни преподаватели отдалеч си готвят студенти, след това, аспиранти или асистенти, всичко правят около тяхната отшифовка, че наистина да изпъкнат като най-добри, а редица наши, не по-лоши иначе партийни другари ги държат малко встрани. Нашите партийни ръководители и преподаватели не полагат грижи за отглеждането на такива най-добри партийни кадри или синове на партийни кадри, които утре могат да бъдат верни и предани работници в нашите ВУЗ. [...]

Не разбира се само партийни хора ще издигаме. Ние ще издигаме и безпартийните. Но, другари, има безпартийни синове на бивши хора, някои от които даже ликвидирани и у тях е загнездено все още в съзнанието, че бащата е убит от тази власт. Малко деца може да има, които да са се преродили, да са скъсали с миналото на своите родители. Затова поради естеството на самата класова борба, желателно е да внимаваме по подбора на кадрите да се провежда партийната политика в това отношение. [...]

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 193, л. 1, 6-15. Оригинал. Машинопис.

**Изказване на Владимир Георгиев,
ректор на Софийския университет, на съвещанието на отдел
„Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП с ректорите
и секретарите на партийните комитети във ВУЗ**

София, 30 декември 1955 г.

[...]

Ние смятаме, че е необходимо още може би да се изведе от ВУЗ военната подготовка, защото колкото и да е – може да се смята, че това е малко в рамките на петгодишното обучение или в рамките на обучението на студентите – това смущава до известна степен подготовката на студентите, защото около 15% са заети с изпити или лекции по тази предмети. [...]

По въпроса за борбата срещу буржоазната идеология. Съвършено ясно е за всички ни като партийци, че това е абсолютно необходимо. Тя може да се проявява по две линии. От една страна, като се пишат специални статии или книги за борбата с конкретни проявления на буржоазната идеология – това се прави по-малко. Има такива статии от професори от Софийския университет, книги разбира се няма, но във всеки случай това помага. Много по-често се прави – и аз смятам, че това е добре в научната работа на самите преподаватели, в лекциите и при всеки подходящ случай в една научна работа се води сериозна борба на научния фронт с буржоазната идеология. Това се прави в Софийския университет от твърде много преподаватели, особено пък в хуманитарните дисциплини. Това го констатираме и по научните сесии. Разбира се, аз смятам, че това още не е достатъчно и в това отношение ние ще трябва да направим повече.

Но ще трябва и специални статии, посветени на отделни прояви особено в нашето минало, пък и не само в миналото, а и сега има достатъчно съчинения по всяка дисциплина и Западна Европа, които засягат такива въпроси и по които ние не можем да не се изкажем и трябва непременно да се изкажем.

Вярно е, че има едно оживление между реакционните професори в университета. И тъкмо сега след тъй наречения „нов дух на Женева“ напоследък има проявления, конкретно някои вече започнаха да говорят не така, както говореха пред 3-4 години. Да бъда съвсем конкретен, например професор Константин Гълъбов, който ние знаем, не се съмняваме, че е реакционер и много често заявява, че не може да се поправи, и някои още, главно безпартийни. Те доста се одързостиха. Разбира се вината е наша.

РУБЕН АВРАМОВ: Какви по-конкретни прояви има, ако можете да кажете?

Д-р ВЛАДИМИР ГЕОРГИЕВ: Деканът на Филологическия факултет не отдавна ми беше съобщил, че той е казал, че вече мина времето, че сега не може да се постъпва вече така, както го критикуват и пр. Напоследък имаше като че ли едно такова изказване: видите ли, ето Стефан Младенов, ние го чествуваме, той без вашия марксизъм е дал много повече, въпреки, че е бил филолог. Ето такива изказвания, аз не мога да ви кажа по-точно в момента и не може така точно да се кажат тези неща, защото това са фрази, които никой не записва. Обаче то се чувства във всяка постъпка и във всяко изказване.

Впрочем това ни е известно на нас, известни ни са схващанията на Гълъбов и пр., ние сме го предлагали за уволнение и съкращаване, но имайки предвид, че не е лесно да се уволни или съкрати професор, дори и при сегашния наш закон. Тия неща мъчно се доказват, трудно се вземат решения и пр.

Тук се засегна един въпрос, който нашумя, дори беше стигнал чак до Градския комитет на партията – мисля др. Бонев не обърна внимание – въпросът за изборността на ректорите и т.н. Аз мисля, другари, че това никак не е така страшно, обаче се прави шум от следното. Идва деканът на един наш факултет и ми казва така: „Представете си, те искаха да обсъдят този въпрос, но аз забраних“. Другари! Щом е поставен въпросът за разглеждане на проектозакон, всички въпроси може да се разглеждат, зависи от ръководното лице как ще постави практически въпрос за разглеждане. Ние разгледахме в академическия съвет целия въпрос, там имаше представител на ЦК, и вие помнете, че ние съвсем тихо поставихме въпроса: изкажете се, другари. И другарите се изказаха за едното и за другото и взехме решение, че няма нужда от изборност. Въпросът е как трябва да се поставят тия въпроси. И те могат много добре и много свободно да се разглеждат, без да се създадат никакви настроения.

Вярно е, че в безпартийните професори във връзка с изборността се създаде едно желание да се използва това нещо и се заговори дори и за автономия. Това е съвършено вярно. Но аз смятам, че ако поставим въпросите, стига само тактически да се поставят, те могат да се разискват. За Софийския университет например лично аз не смятам, че една изборност би довела до нещо, което би било нежелателно. Съвсем друго беше положението преди 7 или 8 години. Днес обаче в Софийския университет ние имаме процентно повече партийци отколкото в Московския университет, и аз това го констатирам. И не само това, ние имаме повече от половината комунисти и нищо в Софийския университет и при една изборност не би могло да се проведе без знанието, без съгласието и без решението на ЦК.

Но имайте предвид, – вие знаете може би, че почти всеки ден водят при мене чужденци, разни гости, професори и т.н. в Софийския универ-

ситет – и един от първите въпроси, които ми се задава, е: „Вие избирате ли ректора или не?“ Мене ми опротивя да отговарям на този въпрос. Разбира се аз не отговарям съвсем конкретно, аз поставям въпроса малко по друго яче и т.н., но това ми стана вече противно да слушам този въпрос. И не само когато идват делегации от запад, но също така когато идват и от други страни, да кажем имаше делегации от Индия и Япония – които сега почина и който беше тук преди известно време – и те поставят такива въпроси.

Разбира се, че аз не смятам, че това е най-същественото. Най-правилно ЦК ще определи, понеже той по-добре знае от нас какво ще бъде отражението в това отношение. Изборност обаче не значи автономия. Изборност значи, че ако се предложи едно лице, Министерството на културата е, което ще го одобри или не. Тъй че аз не смятам този въпрос, поне за Софийския университет, някак се особено мъчен или труден.

Но трябва да подчертая, че действително безпартийни професори сега свързаха този въпрос с автономията на университета. Такова нещо никой от партийците в Софийския университет не е поддържал. Ние знаем какво значи автономия. Това е желание на всяка цена да се откъсне нашият университет от правилното въздействие на партията и т.н. и да се насочи разбира се и ако може ...

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 193, л. 18, 23-25. Оригинал. Машинопис.

№ 147

Решение на Секретариата на ЦК за подобряване работата на партийните организации в творческите съюзи

София, януари 1956 г.

Като взе предвид, че сред партийните организации и комунистите в творческите съюзи на писателите, художниците и композиторите съществуват нездрави прояви, като безпринципни ежби, кариеристични домогвания, груповщина, прокрадване на дребно буржоазни възгледи върху изкуството, неправилно разбиране метода на социалистическия реализъм – въпросите за свободата на твореца, за партийното ръководство и др., че идейно-политическата подготовка на творците – комунисти, е на ниско равнище – често поставят личните си интереси над обществените, дискредитират себе си и самите съюзи пред обществото и че всичко това пречи на партийните организации да работят пълноценно за провеждане на партийната политика в творческите

съюзи и спъва работата на самите съюзи, с цел да се укрепят партийните организации и да се издигне ролята на отделния комунист, Секретариатът на ЦК на БКП решава да се осъществят следните мероприятия:

I. За по-близко и конкретно ръководство на партийните организации при творческите съюзи от ЦК на БКП

1. Да се осигури предстоящото годишно отчетно-изборно събрание на писателите и отчетно-изборните събрания на партийните организации на писателите и художниците да минат на високо равнище. Докладите да бъдат изработени в духа на речта на другаря Вълко Червенков пред писателите – комунисти, през м. декември 1955 г. В тях да бъдат осъдени груповските борби в партийната организация при Съюза на художниците. Да бъдат осъдени и нездравите прояви на някои писатели – комунисти.

На годишните отчетно-изборни събрания на партийните организации на писателите и художниците да вземе участие секретарят на ЦК на БКП др. Димитър Ганев, който да изрази партийното становище по повдигнатите и обсъжданите въпроси.

2. През м. януари т.г. (преди сесията по състоянието на музикалната наука и критика) да се състои среща на Секретариата на Централния комитет с комунистите – членове на Съюза на композиторите, на които да се разгледат нездравите отношения между комунистите, членове на Съюза на композиторите.

3. Периодически Секретариатът на ЦК на БКП да се среща с партийните бюра и комунистите – секретари на творческите съюзи, във връзка с работата на партийните организации и съюзите.

Другарят Димитър Ганев да се среща с партийните бюра и секретарите – комунисти, всеки три месеца.

Другарят Димитър Ганев и др. Сава Гановски да се срещат по-често с отделни изтъкнати хора на изкуството, да беседват с тях за творческите им планове и за състоянието на нашата литература и изкуство.

4. Отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП по-системно да информира Централния комитет за състоянието на творческите съюзи и на партийните организации при тях, като навреме предлага мерки против проявата на нездравни настроения, груповщина и пр.

5. Да се сложи край на досегашната вредна практика да се отлагат годишните отчетно-изборни събрания на съюзите и на партийните организации, тъй като това разстройва нормалния живот на организациите, демобилизира ръководствата им, отклонява ги от преките им задачи и нарушава техния престиж и престижа на организациите пред членската маса.

За тази цел отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП,

партийните бюра и комунистите от ръководствата на съюзите да осигуряват навреме да се устройват събранията, като съгласуват насрочването им с Централния комитет на партията и представят материалите 20 дни преди самите събрания.

б. Сп. „Ново време“ и в. „Работническо дело“ да поместват редовно статии по въпросите на партийната политика в литературата и изкуството и по назрелите творчески проблеми.

Отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП да следи отблизо дискусиите по литературата и изкуството и да предлага мерки за тяхното правилно насрочване.

7. Да са изяснят обхватът и съдържанието на работата на Софийския градски и районните комитети на партията с партийните организации при творческите съюзи.

За тази цел в отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП да стане съвещание с бюрата на партийните организации при творческите съюзи и представители на Софийския градски и районните комитети на партията за изясняване на формите и методите на работа с партийните организации при творческите съюзи.

II. За издигане идеологическото и политическото равнище на комунистите-творци, за по-тясното им свързване с живота

1. Бюрата на партийните организации при творческите съюзи да организират открити партийни събрания, на които да се разглеждат въпросите от речта на другаря Вълко Червенков пред писателите – комунисти, през м. декември 1955 г.

Да се разгледа организирано и задълбочено статията „Към въпроса за типичното в литературата и изкуството“ – списание „Комунист“, № 18, 1955 г.

2. С оглед да се осигури творците-комунисти, да живеят отблизо с проблемите на партията и народната власт:

а) партийните организации при творческите съюзи да бъдат редовно информирани за най-важните партийни и правителствени решения, които да се разглеждат във връзка със задачите на творческите съюзи;

б) творческите съюзи да бъдат редовно информирани по международното и вътрешно положение на НР България, като се разкриват широките перспективи на развитието на нашата страна.

Да се внедри практиката отговорни другари – членове на ЦК на БКП, министри и др. да излизат системно пред творческите съюзи с доклади по най-важните проблеми на социалистическото строителство;

в) да се осигурява писателите, художниците и композиторите да участвуват на по-важните конференции и съвещания по държавния стопански

план, по състоянието на промишлеността, селското стопанство, културата и др.;

г) по възникващите основни въпроси на марксистко-ленинската теория и естетика пред творческите съюзи да бъдат изнасяни доклади от членове на ЦК на партията и от най-добрите специалисти в тази област;

д) на по-изтъкнатите писатели, художници и композитори да се възлагат специални задачи от партията във връзка с различни кампании, като избори, селскостопански акции и др., да бъдат изпращани за известно време в помощ на партийните организации в някои заводи, ТКЗС, МТС и др.

За изпълнение на горните мероприятия отдел „Наука, образование и изкуство“ и бюрата да внасят при нужда съответни предложения в ЦК в тая насока.

3. Софийският градски комитет на БКП да вземе незабавно мерки, за да осигури правилно да се организира и води партийната просвета през настоящата година в Съюза на художниците, която засега, поради лошото състояние на самата партийна организация е крайно занемарена.

4. В подготовката на новата 1956/1957 партийна учебна година бюрата на партийните организации с помощта на Софийския градски комитет на партията, отдел „Наука, образование и изкуство“ и отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП да обсъдят формите и методите за по-задълбочената марксистко-ленинска просвета на хората на изкуството.

5. Партийните бюра в творческите съюзи да организират открити партийни събрания, на които да бъдат разглеждани партийните и правителствените документи, в които се поставят въпросите на литературата и изкуството.

6. Министерството на културата да внесе в двумесечен срок предложение в Централния комитет на партията за издаване вестник, в който да се разглеждат системно въпросите на изкуството и културата.

7. Комунистите от президиумите на творческите съюзи и партийните бюра да съдействуват да се организират дискусии по актуалните проблеми на литературата и изкуството, като осигуряват условия за широк обмен на мнения, следят за идейната чистота на дискусиите, внимателно и грижливо подпомагат хората на изкуството, които в творческите си търсения допускат грешки и неправилни разбираня, и разобличават опитите за проникване на буржоазната идеология и упадъчните течения в изкуството.

III. За укрепване на партийните организации, за повишаване тяхната роля в живота на съюзите и за усилване активността на отделния комунист.

1. Партийните бюра да се борят за създаване на пълнокръвен и съдържателен живот на партийните организации, да осигурят атмосфера за раз-

гръщане на творческа критика и самокритика в партийните организации и в съюзите; особени грижи следва да се отделят за повишаване ролята на партийните събрания, за превръщането им в истинска школа за възпитание на комунистите.

2. Бюрото на партийната организация при Съюза на художниците:

а) да вземе специални мерки решително да се оздрави и укрепи партийната организация, да стане тя способна да провежда партийната линия в изкуството, като бъде прегледан състава на организацията и се потърси най-строга отговорност включително и изключване от партията на онези комунисти, които проявиха или проявяват явно антипартийно поведение;

б) да вземе мерки за разбиване на неправилните тенденции за уравниловка, сектантско отношение към безпартийните художници и към художниците – комунисти и безпартийни, които в миналото са били повлияни повече от формализма; против стремежа към принизяване на изискванията в изкуството; против приятелщината и пр.

3. Да се изградят партийни групи в президиумите на творческите съюзи, за да се осигури единомислието и единодействието на комунистите и да се повиши ролята на комунистическото ядро в работата на президиумите.

4. Бюрата на партийните организации при творческите съюзи:

а) да осигуряват активното участие на членовете на партийните организации в цялостния живот на съюзите, на съюзните събрания, в работата на творческите секции и комисии, като партийните членове обсъждат важните въпроси предварително;

б) да установят и поддържат тясна връзка с ръководствата на творческите съюзи, като излизат с мнения и предложения по творческите въпроси и по плановете за работата на съюзните ръководства;

в) да следят отблизо как се развиват като творци отделните партийни членове, периодически да се осведомяват за техните творчески плановете, да ги изслушват и им оказват помощ;

г) да работят по-отблизо с кандидат-членовете на партията и безпартийните, като им възлагат подходящи задачи, следят и подпомагат техния творчески и политически растеж и подготвят приемането на най-добрите от тях за членове на партията;

д) да се борят за утвърждаването на социалистическия морал и етика, като водят системна възпитателна работа, помагат на творците да се освобождават от преживелиците на капитализма, а случаите на груби провинения изнасят и заклеймяват на партийни и съюзни събрания и в печата;

е) да осигурят и следят за активното участие на партийните членове в обществения живот, за да се издигне авторитетът на творците на изкуството, на партийните организации и на самите творчески съюзи.

**Изказване на Радой Ралин на годишното
отчетно-изборно събрание на ППО на СБП
за неиздържания доклад на Ангел Тодоров**

София, 4 февруари 1956 г.

РАДОЙ РАЛИН: Другари,! Аз бях решил никога да не се изказвам, когато нямам написано, защото мисълта ми се плете и не мога да я изкажа ясно. Но тази вечер това, което става тук, просто ме развълнува. Такава атмосфера на отчетно събрание ние не сме имали никога. От 11 години аз съм бил на отчетни събрания, и никога не сме имали такава атмосфера. И опасението на др. Ламар, че всичко се е казало през тия четири събрания и затова не се взема думата, аз смятам, че не е уместно. Тук има нещо друго, което ние трябва да го потърсим и на което трябва да отговорим. Аз смятам, че даже и тия смехове тук, и тази швейковщина даже, дето се правят на ударени някои, показват, че просто има някакво недоволство, някаква обида има. И аз намирам причината за това в този доклад на др. Ангел Тодоров, който от 11 години насам аз смятам, че е най-неиздържаният доклад. А той трябваше да бъде най-добрият доклад.

Другарят Ангел Тодоров трябваше да ни направи партиен анализ, а не някъде, със средствата на очерка – как пулсирало сърцето на не зная кой си завод – да прави литературни характеристики, а да не потърси важно-то, същественото.

Освен това, др. Ангел Тодоров представи картината много сладка, много замазана атмосферата, всичко много гладко, най-тихо, безметежно, идеално. Кой печели от това нещо, другари, като не кажем истината? Вие видяхте в тия четири събрания какви бяха отношенията. Тия неща не могат да се изживеят като се залъжем, като кажеш на болния: „Нищо ти няма, ти си здрав“. Той няма да оздравее с това нещо.

Аз смятам, че така трябваше да направи и др. Ангел Тодоров, трябваше да каже истината в очите на всички.

ОБАЖДАН СЕ: Нали му зададохме въпроси.

РАДОЙ РАЛИН: След това, друго нещо, което искам да кажа е следното. Другарят Червенков в своето изказване казва: „Партията ви има голямо доверие, другари писатели. Нам, представителите на ЦК, ни е обидно да ви кажем направо като слушаме този упрек, че уж партията нямала достатъчно доверие на писателите“. А така, както мисли др. Червенков, трябва да мислят всички представители на ЦК, трябва да мислят всички дейци на ЦК. И тогава нашият писател ще бъде уважаван, а не както някои дейци на ЦК, както кандидат-членът на ЦК Димитър Попов, когато Съюзът иска квартири за наши писатели, той дава на генерали, дава на не зная какви си,

а на нашите писатели не им се осигурява работно място. (Оживление) Не им се осигурява. Това не прилича на нищо, другари. Партийното бюро не си направи за това никаква самокритика, че през тази година то не прояви достатъчно настойчивост. Наши другари като Николай Зидаров – самият той е туберкулозен – с петчленно семейство, е натъпкан в една стая! И други случаи има такива. Нищо не направи партийното бюро. Даже ако е нужно, срещу Димитър Попов и в „Литфронт“ ще напишеш, но таква подигравателно отношение към писателите не може да съществува.

Другарят Ангел Тодоров направи една теоретическа грешка. Когато говори за свободата на писателя, той просто като метафизик, като старите йезуити (смях), казва: „Да се говори по тоя въпрос, това е провокация. Когато ще говорим ние за писателя и свободата, значи да подмятаме, че няма свобода у нас“. Значи, когато има у нас социалистическо строителство, да говорим по въпросите за социалистическото строителство, това значи, че ние подмятаме, че няма социалистическо строителство! (Смях) Маркс казва, че истината е винаги конкретна. Въпросът за свободата на писателя, ако вчера е бил един, днес той има друго звучение, утре ще има друго, трето, и ние – комунистите винаги трябва да търсим новото. Ние трябва да се учим от нашите другари в Съветския съюз и от нашите другари в Полша, които постоянно търсят новото. А въпросът за свободата на писателя ние ще го търсим пак. Някои другари може да са направили грешка, други може би да направят утре такава – ние постоянно ще търсим и няма да се сковаваме от такива закани, че този, който търси, той прави някакво си провокационно изказване. (Смях)

ЦДА, ф. 357Б, оп. 1, а.е. 56, л. 25-27. Оригинал. Машинопис.

№ 149

**Записки от началника на канцеларията
на Министерския съвет до Рубен Аврамов
и Трайчо Доброславски с нареждането
на Вълко Червенков да бъдат излъчени филмите
„Това се случи на улицата“ и „Димитровградци“**

София, 18-20 февруари 1956 г.

Другарят В. Червенков поръча да Ви съобщим следното:

„Филмите „Това се случи на улицата“ (Павел Вежинов) и „Димитровградци“ следва безусловно да се пуснат на екрана. Зрителите и критиката са тези, които ще дадат оценка на филмите. Начинът, по който се постъп-

ва с тези вече одобрени от съответните инстанции на кинематографията филми, е недопустим. Той пречи за правилното развитие на нашето киноизкуство. Филмите се одобряват за пуцане на екрана не в прегледите в Министерския съвет от един или друг деятел, а от съответните институти на кинематографията, на Министерството на културата, които трябва да решават без да се оглеждат и да носят отговорност, като не забравят, че изкуството не бива да се командува. И двата филма незабавно да се пуцнат на екраните.

В. Червенков“

Началник на канцеларията:
ИИ/НД

ЦДА, ф. 396Б, оп. 1, а.е. 266, л. 1. Копие. Машинопис.

№ 150

Писмо от Трайчо Доброславски, зам.-министър на културата, до Вълко Червенков, със сведения за безпринципното поведение на Рубен Аврамов, министър на културата, и нареждането му за спиране на подготовката за излъчването на филмите „Това се случу на улицата“ и „Димитровградци“

София, 27 февруари 1956 г.

Лично поверително!

Ето какви характерни за стила на др. Рубен Аврамов неща се случиха по повод и във връзка с готовите за екран филми „Това се случу на улицата“ и „Димитровградци“:

1. Др. министър Р. Аврамов съобщи поотделно на др. Рашев и на мене, че филмите „Това се случу на улицата“ и „Димитровградци“ могат да вървят на екран. Др. Тодор Живков му бил съобщил, че занапред ръководството на министерството само ще одобрява филмите. На основание на това започнахме реклама на „Това се случу на улицата“ и всеки гражданин, който слуша радио и чете вестници узна, че на екраните се пуца новият български филм „Това се случу на улицата“.

2. Неочаквано и последователно получих нареждане от др. министър Р. Аврамов да спрем всяка подготовка за екран и на двата филма. Така бил наредил др. Югов. Помолих да изясним с др. Югов за какво точно се касае. Др. министър Аврамов ми отговори троснато: „Нима не ти е ясно? Събитията в „Това се случи на улицата“ не се знае кога стават – до или след 9 септември. А „Димитровградци“ има много сериозни недостатъци.“ Напомних, че др. Р. Аврамов е пуснал и двата филма, с дребни бележки по „Димитровградци“. Избухна и на висок глас заяви, че никога не е разрешавал филмите. И повтори, че филмите основателно са спрени и се налага правителствена комисия да се занимае с филмопроизводството.

3. Като последица и в дух на отрицание се провеждат две обсъждания: с ръководството на Министерството на транспорта и комисия, назначена от др. министър Р. Аврамов. На второто обсъждане писателите дават рязък и принципен отпор. Макар Вашето отношение и нареждане от 18 февруари т.г. да не беше още известно, писателите и кинематографистите застанаха на същите позиции. На същите позиции устойчиво стои и ръководството на кинематографията.

4. След като стана известно Вашето становище, др. министър Р. Аврамов пред др. Рашев говори, че той никога не е имал намерение въобще да спира филмите, но БИЛ ПОСТАВЕН МЕЖДУ ДВА ОГЪНЯ. През това време ръководството на кинематографията стоя само на един огън – огънят да защити изкуството от несполучливи и неоснователни намеси.

Нима, др. Червенков, така може да се работи? Ние знаем, че и двата филма имат редица недостатъци, но нима всеотрицанието ще помогне? Това не е единственият случай. Това е всекидневна практика. Всяко становище, всяко мероприятие на министерството, за което се потърси отговорност, изведнъж се стоварва върху гърба на някого и др. министър Р. Аврамов с рядко безсърдечие никога не поема своята отговорност. Това е смазало и смазва много хора. И това не е никак трудно да се изясни и докаже. Достатъчно е да се проверят историите с „Деляна“¹, почивните дни на артистите от театъра и операта, планирането, проектирането и строителството на паметниците.

Направих неимоверни и честни усилия да помогна. Ударих на камък и срещнах отпор. Др. министър Р. Аврамов ме възневидя и започна да гради срещу мене системно, методично и злонамерено обвинения и настроения. Аз съм стъписан, напълно обезкуражен и възпрепятствуван да бъда полезен при тази обстановка.

Откровен и искрен разговор с редица отговорни другари от културния фронт и бивши и сегашни служители в Министерството на култу-

рата, ще потвърдят изнесеното от мене и ще разкажат може би и други неща.

Моля, във връзка с тези въпроси да ме приемете.

Зам.-министър: (п)
(Тр. Доброславски)

ЦДА, ф. 396Б, оп. 1, а.е. 266, л. 4-5. Оригинал. Машинопис.

¹ Оперетата „Деляна“ от Парашкев Хаджиев е поставена през 1952 г. в стриктно наблюдение от ЦК на БКП Музикален театър. Основни действащи лица са зозите и суингите – волните деца на ранния социализъм, преследвани от МВР заради западното поклонничество, любовта към модерната музика, неконвенционалното облекло и прически, танците и по-свободния начин на живот. Танцуват, а не ходят на бригади. В голяма степен именно тези групи „захранват“ лагерите. Конфликтът между тях и здравите селски младежи е сюжетната линия в оперетата. На премиерата присъства Вълко Червенков, който напуска ложата след първо действие. Вестникарските отзиви на другия ден са разгромяващи. Спектакълът е спрял.

№ 151

Протокол от заседание на партийното бюро на СБП с осъждане на култа към личността

София, 26 април 1956 г.

На 26 април 1956 г. партийното бюро при СБП има заседание с дневен ред:

1. Разглеждане проекторезолюцията на партийното събрание, на което беше изслушана информация от др. Дим. Ганев за Двадесетия конгрес на КПСС и за Априлския пленум на ЦК на БКП и бе разгледана резолюцията на пленума.

2. Определяне датата на партийното събрание, на което ще бъде приета проекторезолюцията.

3. Определяне заместник на др. Ангел Тодоров, за времето, когато ще бъде в отпуската.

По точка първа

Др. АНГЕЛ ТОДОРОВ Прочете проекторезолюцията. Изказаха се всички членове на партийното бюро.

Др. НИКОЛА ЛАНКОВ изтъкна, че в проекторезолюцията трябва да има и известна самокритика. Трябва да се изтъкне, че не др. Червенков е виновен за всичко в нашия Съюз. Известна вина носим и всички ние,

тъй като не навреме сме схванали вредата от култа към личността и не сме се борили срещу него. Той подчерта, че е необходимо да се мотивира молбата ни до ЦК да освободи др. Радевски, въз основа на неговото заявление, от поста главен секретар, като се изтъкне, че той е неудобен вече за този пост. Др. Никола Ланков обясни, че не става въпрос за вина на др. Радевски – не можем да го обвиняваме в провеждане на някакъв свой курс, а за това, че най-ярко е провеждал погрешния курс на култ към личността на др. Червенков. Това именно го прави сега неудобен за гл. секретар.

Нашата резолюция не бива да избягва основните въпроси – за свикване на партийен конгрес, за размера на наказанието на др. Червенков, които бяха повдигнати на събранието.

Др. ЛАНКОВ смята изказването на Анг. Тодоров пред събранието за неправилно политическо, но не е съгласен др. Тодоров да бъде сменен от поста партийен секретар.

Др. АНДРЕЙ ГУЛЯШКИ също изтъкна, че е необходимо да се добави известна самокритика. Ние, като писатели, приемайки култа към личността, не сме воювали против него, не сме изпълнили дълга си като комунисти. Борба за отменяне култа към личността можехме да подедем още преди две години, когато въпросът беше поставен формално.

Неправилно е в такъв момент да се тръгне по нездравите настроения и да се приеме оставката на др. Тодоров.

Също смята, че др. Радевски е неудобно да остане главен секретар, понеже досега е бил непосредствено свързан с провеждане политиката, произтичаща от култа към личността.

Др. КАМЕН КАЛЧЕВ изтъкна, че е необходимо в проекторезолюцията да се уточни за кой период става дума, когато се говори за провеждане курса на култа. В това време са сменени достаръководства, ние всички сме служили добросъвестно на този курс. Не можем да разделим организацията на две – едни, които са провеждали погрешния курс, и други – които са се борили срещу него. Хр. Радевски е провеждал една линия на партията. Мотивировката за неговото освобождаване трябва да бъде – при наличието на нов курс, трябва да се поставят начело нови хора.

Др. РАДЕВСКИ общо одобри проекторезолюцията. Не е съгласен др. Тодоров да бъде сменен от поста партийен секретар. За себе си каза, че не държи на мотивировката. Той не може да остане не само главен секретар, но и в Секретариата. Обаче необходимо е все пак да има главен секретар или първи секретар.

Др. ЛЕДА МИЛЕВА изтъкна, че също смята за необходимо др. Радевски да бъде освободен от Секретариата, но не и др. Тодоров от своя пост. Такава промяна би активизирала нездравите настроения, които вече се надигат в Съюза.

Др. ИВ. РУЖ смята, че всички носим вина, но вината на др. Христо Радевски е по-специална. Въпреки това, не би било правилно да хвърляме всичките криви дърва върху др. Радевски, който е смятал, че провежда партийната линия. Мотивировката трябва да бъде: при дадените условия, др. Радевски не може да ни обедини.

Смята, че към резолюцията трябва да се добави: партийното бюро предлага да се гласува резолюцията на ЦК на БКП с известни бележки.

Реши се: Др. Тодоров, Гуляшки и Л. Милева да уточнят текста на проекторезолюцията.

ЦДА, ф. 357Б, оп. 1, а.е. 57, л. 2-3. Оригинал. Машинопис.

№ 152

**Писмо от Екатерина Аврамова,
завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“
на ЦК на БКП, до Димитър Ганев, секретар на ЦК на БКП,
с предложение да се редуцира списъкът с въпросите,
представляващи държавна тайна и да се преустанови
действието на Главлит¹**

София, 11 май 1956 г.

Другарю Ганев,

С Постановление № 116 от 24.IV.1956 г. на Министерския съвет са уточнени и значително намалени статистическите данни, които представляват държавна тайна. Ограниченията са сведени до няколко специални производства и данни. След излизането на това постановление, списъкът на въпросите, представляващи държавна тайна, по които сега работи Главлит, е вече непригоден и следва да се състави нов списък с много по-малко ограничения.

При такова положение задачата за опазване на държавната тайна може да се поеме от самите ръководства на радиото, издателствата, вестниците и списанията и следователно по-нататъшното съществуване на Главлит е неоправдано.

Неприсъщата на Главлит задача по прочистването на книжарниците и библиотеките от фашистка и друга вредна литература следва да се възложи на Министерството на културата, като се прехвърли към него и съответната служба на Главлит. Необходимо е също така да продължи и в бъдеще контролът върху вноса и износа на печатни произведения, тъй

като от капиталистическите страни непрекъснато се изпращат на различни частни лица вредни произведения. До сега този контрол се извършваше от Главлит. Правилно ще бъде този контрол да се възложи на Министерството на пощите, телеграфите и телефоните, като към него се прехвърли съответната служба на Главлит.

За да се контролира и насочва правилно работата по опазване на държавната тайна и да се оказва компетентна помощ в това отношение на редакциите в печата и радиото, целесъобразно ще бъде към Министерския съвет да се създаде съответен за тази цел отдел или служба.

Работата на този отдел може да се извършва от 4-5 опитни работници на Главлит.

След преустановяване дейността на Главлит и прехвърлянето на някои негови служби към други ведомства, ще бъдат освободени от работа в София и провинцията към 100 души. За настаняването на тези другари на друга подходяща работа се налагат специални грижи.

Нашето предложение е обсъдено с другарите: Кръстю Стойчев, Елена Гаврилова, Мишо Николов, Геро Грозев, Васил Михайлов и Цоню Ботев, които единодушно го подкрепят.

Завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП:
(n) (Е. Аврамова)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 2892, л. 2-3. Оригинал. Машинопис.

¹ Главна дирекция на издателствата, полиграфическата промишленост и търговията с печатни произведения (Главлит) е официалната цензурна институция в България за преследване и инкриминиране на издания в периода 1952-1956 г. Основни задачи: борба срещу всевъзможните прояви на буржоазна идеология, изброени най-широко, от „национализъм, шовинизъм, космополитизъм, расизъм до троцкизъм – стар и нов – титовизъм и трайчокостовщина“; да осуетява „разгласяването на държавна тайна в печата чрез други видове публикации и информации“. От момента на приемане на постановлението – 20 декември 1952 г., до закриването на Главлит, тази цензурна институция се ползва с изключителното благоволение на Вълко Червенков, който, както сочат източниците, се отнася към съратниците си в ЦК на БКП с особена строгост и високомерие. При създаването на Главлит негов началник е Елена Гаврилова – най-довереното лице и пръв помощник на В. Червенков. Тя е с ранг на министър. Закриването на Главлит е естествен резултат от заклеяването на култа към Червенков.

№ 153

Решение А № 133 на Политбюро на ЦК на БКП за преустановяване дейността на Главлит

София, 20 юни 1956 г.¹

Поради намаляване броя на въпросите, представляващи държавна тайна и забранени за публикуване, да се преустанови дейността на Главното управление по въпросите на литературата и издателствата (Главлит).

Задачата за опазване на държавната тайна в печата и радиото да се възложи на ръководствата на радиото, издателствата, вестниците и списанията.

Възлага на др. Карло Луканов да внесе за решаване в Министерския съвет съответно предложение.

(п) *Тодор Живков, Антон Югов, Георги Дамянов, Вълко Червенков, Райко Дамянов и др.*

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 2892, л. 1. Оригинал. Машинопис.

¹ В ноемврийските дни на 1956 г. Йордан Русков – пловдивски поет написва стихотворението „Зов за свобода“ – призив към българите да последват унгарците, и го разпространява като позив в София. Държавна сигурност започва мащабно издирване на автора, при което са заподозрени 87 писатели, а 26 агенти работят по случая. Тайните служби искат мнението на ръководни кадри в Съюза на писателите и на писатели комунисти за авторството на стихотворението. Издирването продължава две години. Йордан Русков е арестуван на 20 януари 1959 и е осъден на 7 години затвор. Излиза от затвора през 1962 г.

№ 154

Информация на Росен Петров, зам. завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, за състоянието на в. „Отечествен фронт“ и за допускани слабости при списването му

София, 6 октомври 1956 г.

Отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК проучи списването на в. „Отечествен фронт“ през първото полугодие на 1956 г. и намира за необходимо да уведоми ЦК за следното:

Вестник „Отечествен фронт“ има несъмнени успехи в разрешаването на някои от основните задачи, които стоят пред него.

Но в списването на в. „Отечествен фронт“ има и най-сериозни слабости.

Прегледът на вестника показва, че редакцията се отклонява от основните ленински принципи за комунистическия печат и върви по линията на нагаждане към някои западнически схващания и дребнобуржоазни интелегентски вкусове. Това се изразява преди всичко в кресливата информация, в заглавията със сензационна окраска, в подчертаното търсене на сензационно-четивното, в пренебрегване на основни проблеми на социалистическото строителство, в липсата на проблемни статии по най-важни въпроси на нашето социалистическо развитие.

Но не само от стесняването на жанровия обхват се принизява тази роля. Тя се понижава и от стесняването на тематиката на вестника. Творческият колектив на редакцията подчертано пренебрегва много от най-важните въпроси на нашето стопанско строителство. Редакцията не се ръководи от указанието на Ленин, че в епохата на стопанското строителство „Цялата пропаганда трябва да бъде изградена върху политическия опит на стопанското строителство“. (В. И. Ленин, Съчинения, т. 31, стр. 377.)

Във вестника няма и научно обосновани разработки на главните въпроси, които бяха разгледани от Двадесетия конгрес на КПСС и Априлския пленум на ЦК на БКП.

Такива въпроси като тези за перспективите на борбата за мир; пътищата за преминаването на отделните страни към социализма; възможното единодействие между социалистите и комунистите; днешните проблеми на съветската икономика и други не бяха разработени. Поместените пет уводни и други пет оригинални статии, посветени на конгреса са предимно информативни. Наистина вестникът помести материалите на конгреса и няколко преводни статии и изказвания, но обстоятелството, че не бе направена оригинална проблемна разработка на материалите, си остава сериозен минус на редакцията.

Още по-лошо бе отразена във вестника работата на Априлския пленум на ЦК на БКП. Редакцията и преди всичко бившият главен редактор, др. Владимир Топенчаров, вместо да се заемат с разясняването и разработването на проблемите, разрешени и повдигнати от Априлския пленум, предприеха, както е известно, отпечатването на материали с клеветническо съдържание против партията и нейния Централен комитет, обявиха се против партийното ръководство на печата, опитаха се да установят своя линия, независима от партията и ЦК. Сериозните грешки, неправилните оценки и наплювателското отношение, възприето в разкритикуваните вече материали, не са случайни. Те са резултат на увлеченията и слабостите, които и преди това се допускаха в редакцията на вестника. Бягането от сериозните проблеми на нашия живот, лакирането и преукрасяването на действителността, увлечението да се търси новината, а наред с нея и лекото, забавното, изоставането на заден план на стопанските проблеми на социалистическото строителство, водеха към откъсването на редакци-

ята от живота и се явяваха благоприятна почва за допуснатите по-сетне сериозни грешки.

Крайно недостатъчна е и критиката във вестника. „Отечествен фронт“ критикува рядко и не основни слабости. Критичните материали са ограничени по тематика, едностранчиво информативни по разработка. Освен това понякога се отпечатват критични материали, написани въз основа на само чути и непроверени „факти“, да опровергава своята „критика“. Такъв бе случаят с кореспонденцията „Изобретатели, които заобикалят намалението на цените“, от 8 февруари, написана от др. Св. Русев, завеждащ отдел „Икономически“ в редакцията на вестника, а също и с отпечатаната интересна критична кореспонденция „Една порочна практика и в работата на Изпълкома на Софийския градски съвет“, в която се пише за някои нарушения на колективния метод на ръководство и решаване важните въпроси от Изпълкома на Софийския градски народен съвет. На 15 май под рубрика „По следите на нашата критика“ бе отпечатано обширно писмо – опровержение на председателя на Изпълкома, др. Димитър Попов. Редакцията отпечата това писмо без да посочи къде е истината и кой е прав – редакцията или др. Попов. В случая беше безусловно задължително редакцията да вземе отношение по изнесеното в критиката.

Във вестника не се появяват действени материали, които да разкриват какви са резултатите от направената критика, подобрява ли се от това работата или напротив, недостатъците продължават да спъват правилното развитие.

Ограниченият брой критични материали и честото преувеличаване на успехите на страниците на вестника създава фалшиво впечатление, че у нас едва ли не развитието напред става много гладко, без трудности. С това се принизява боевата роля на вестника, той не се утвърждава като орган, който смело разкрива недостатъците и мобилизира за тяхното премахване.

Стремежът на редакцията към сензационното и забавното особено ярко бе продемонстриран с възхвалите за спорната артистка Елена Николай. В продължение на около 2 седмици за нея бяха написани 6 статии и 3 интервюта – всичките със снимки в различни пози и от различни роли. Поместени бяха и още 3 съобщения за спектакли, в които участва певичката. От тези материали е особено необходимо да се отбележи подробно съобщение за пристигането на Елена Николай, поместено на 2 колони на първа страница и илюстрирано със снимка също на 2 колони. Това съобщение е забележително, защото е на първа страница заедно с материали за важни събития, каквито са съобщенията за новата икономическа спогодба между България и СССР, приветствието на Президиума на Народното събрание и ЦК на партията до др. Ворошилов по случай неговата 75-годишнина, отговорите на тогавашния председател на Министерския

съвет др. В. Червенков на въпроси на английска журналистка и американски журналист и съобщение за закриване сесията на Народното събрание. Още по-важно е да се отбележи и обширната статия (почти на половин страница) от Ст. Стефанов – Тинтеров, поместена на 7 февруари, която съдържа прекомерни хвалби за артистката. На всеки ред от обширната рецензия се четат изрази като: „артистка от абсолютен художествен мащаб“, „глас с феноменален блясък и злокобна сила“, „несравними образи на патетични изблици“, „талант от световен формат“, „висша смисъл на понятието истинско реалистично изкуство“ и др.

За нашите артисти, които участваха заедно с Николай и добре се представиха, в статията високомерно се заявява, че те били „бледи формалистични схеми на статични сценични етюди“ и др. С всичко това редакцията превърна пребиваването на Елена Николай у нас в сензация на деня.

Кои са причините за сериозните слабости в списването на в. „Отечествен фронт“?

Основната причина е сравнително слабата политическа марксистко-ленинска подготовка на някои от ръководните кадри в редакцията. Те се стремят да направят вестника „четивен“ и „интересен“ по линията на отстъпление от ленинските принципи за печата.

Важна причина е и лошата организация на заплануването на статийните материали. Те не се подготвят отдалече, по план, а се пишат набързо и не се обсъждат от редколегията, а от отделни нейни членове. Особено лошо се подготвят уводните статии, за които обикновено не се търсят автори, а се възлагат на някои от двамата „специалисти по уводните“ в редакцията – Спас Гергов и Бобчевски.

За да се окаже помощ на редакцията за отстраняване на слабостите предлагаме:

1. Настоящата информация да се обсъди на събрание на партийната организация в редакцията.

2. Въз основа на информацията и при помощта на отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК редколегията на „Отечествен фронт“ да направи всеотпадна сериозна оценка на своята дейност и състояние и да набележи мероприятия за подобряване списването на вестника.

3. Информацията да се изпрати за сведение и на редакциите на вестниците „Народна младеж“, и „Вечерни новини“, които имат не малко слабости, подобни на посочените за в. „Отечествен фронт“.

Зам.-завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП:
(*Р. Петров*)

**Писмо от български кинодейци и композитори
за неоснователните обвинения срещу дейците
на Българската кинематография от страниците
на в. „Литературен фронт“ и в. „Стършел“**

София, 18 февруари 1957 г.

[...]

...и нашето мнение

Напоследък една нездрава, преднамерена критика към кинематографията залива нашата преса и създава неправилно обществено мнение, носи опасности за развитието на младото ни киноизкуство.

Ние, подписалите това писмо творчески работници във и вън от кинематографията, смятаме за необходимо да заявим следното:

Статиите, намерили място във в. „Литературен фронт“, както и фейлетоните и карикатурите във в. „Стършел“, независимо от недоброжелателния тон, с който са написани, критикуват слабости, съществували в нашата кинематография преди години, бият по отдавна осъзнати и донякъде вече преодолені недостатъци. По такъв начин фактите се изопачават и се стига до парадоксални обвинения като например твърдението, за абсолютното самовластие на Управлението за кинематография, когато всъщност повечето от неговите права са иззети от бившето Министерство на културата, или твърдението за някаква семейна крепост, каквато уж представлявала кинематографията, когато в действителност нейният колектив заслужава да бъде упрекнат именно заради разединението му, заради борбата на отделни амбиции в него и дори за някои прояви на карриеризъм.

Твърди се също така, че в Студията за игрални филми се дава път само на „щатните сценаристи“ и че сценариите се налагат на режисьорите, по административен ред, докато истината е, че 14 от готовите 20 български филми са написани от членове на Съюза на писателите, непритежаващи специално филмово образование, а случаи на административно натрапване на сценарии на режисьорите никога не са били в практиката на Студията. Ако отделен режисьор е правил такива компромиси, това е било за негова сметка.

Неомислени са и твърденията, че нашата кинематография е откъсната от общия културен живот на страната, когато едни от най-значителните представители на нашата култура участвуват активно в създаването на филмовото ни дело – писатели, артисти, композитори, художници.

Подхвърля се, че една група от „малки хора“ около „директора на печатницата“ едва ли не застава срещу всеки опит за реорганизация на

кинематографията, когато именно по инициатива на кинематографистите тези въпроси са повдигнати на няколко пъти и дори са предлагани като решения пред бившето Министерство на културата.

Примерите, посочени в една от статиите за недостатъчно зрял подготвителен период, са основателни. Но да се нарича снимачният период само „технически“ и „индустриален“ е неправилно. Известно е, че нашата кинематография няма специално изградена техническа база за едно такова индустриално производство – нито специално съоръжени павилиони, нито модерни средства за рационална снимачна работа, да не говорим за звукозаписа и лабораторната обработка на българските филми, или за нововъведенията в световното кино. Освен това ние заставаме на гледището, което смята снимачния и монтажноразвучителния период за творчески периоди в доста голямо различие от капиталистическото гледище по този въпрос.

Що се отнася до самостоятелността на творческите групи, това е старо предложение на кинодейците, нереализирано досега не по тяхна вина.

Не можем да отменим без възмущение недостойните лични нападки срещу уважавани от нас ръководни специалисти в киното, които се оформиха през време на дванадесетгодишния растеж на родната кинематография. Това означава да се отрича изобщо растежа на нашите кадри.

Един от генералните въпроси на нашето киноизкуство – актьорският въпрос, се отминава неслучайно от всички критичи. Те забравят обаче да предявяват десетки изисквания и да правят лекомислени предложения за голям брой филми, на които количеството на актьорския състав в страната не може да отговори дори при най-добра организация.

Тук му е мястото да се засегне и прекалено нашумелият въпрос за „скъпия“ български филм. Елементарната осведоменост ще докаже, че нашите филми са едни от сравнително евтините. Бюджетът на едни наш филм не може да покрие само актьорските хонорари на един филм в капиталистическа страна. Разбира се, при нас има още вътрешни резерви за едно относително поевтиняване на филмите, но те трябва да се търсят главно по линията на организацията и подобряването на техниката и в никакъв случай по пътя на художествените компромиси. Отправяните към сценаристите съвети да пишат така, че да се съобразяват с годишните времена, с павилионни, актьорски и други фактори, водят до примитивно занаятчийство и са в разрез с изискванията на социалистическото киноизкуство. Освен това опитът да се взема механично средната стойност на един български филм като база за всички филми би стеснил кръгозора на нашето изкуство дотам, че ние бихме се превърнали в провинциално търговско предприятие с тесен обсег на действие. Принципът, че най-хубавите филми са най-евтини, а лошите винаги са скъпи, намира своя смисъл главно в производството на социалистическите кинематографии, поради

възможността да се оказва с тях масово идейно-политическо въздействие на световния екран.

Изопачаването на фактите и личните амбиции на засегнати хора дават на посочените статии един тон на абсолютно отричане на постиженията и растежа на нашето киноизкуство, с цел да се дезориентира общественото мнение. Странното е, че именно такива статии намират гостоприемство в отговорни наши вестници, които преди време отминаваха с мълчание проблемите на кинематографията. Наистина и ние имаме право да повдигнем въпроса за морала на пишещите за кинематографията и законно да поискаме доброжелателна, компетентна и градивна критика по проблемите, които общо трябва да ни вълнуват.

Когато се спори и се обсъжда някой въпрос, разчита се на компетентност и всестранно познаване на материята от участващите в разговора. За съжаление това не е така в досегашния ни разговор.

За десет години свободно развитие нашето киноизкуство търсеше, растеше и постигна сериозни резултати в отразяването на нашата съвременност. То има вече свой дом, свои кадри, свое бъдеще и прави опити да влияе в съревнование с други кинематографии, чиито традиции датират от десетилетия. Всеки, който разбира това, радва се на успехите и го боли за несполуките, нека с топло сърце и чисти мисли каже своята дума. И нека, както говори народът, зад дърветата винаги да вижда гората...

Кинематографията се намира пред решителна стъпка към нов етап на нейното развитие. Предстои да се решат най-важните ѝ проблеми. Мъдро и честно е в този момент да не се дава път на лични дрызги, а да се запази хубавото в нашата традиция, да се опитаме да поправим всички действителни слабости в нашата работа, каквито тя има с днешна дата.

РЕЖИСЬОРИ: Захари Жандов, Борислав Шаралиев, Дако Даковски, Антон Маринович, Кирил Илинчев, Янко Янков, Николай Корабов, Дучо Мундров, Петър Борисов, Стефан Топалджиков, Януш Вазов, Юри Арнаудов, Лада Бояджиева.

СЦЕНАРИСТИ: Павел Вежинов, Христо Ганев, Анжел Вагенщайн, Веселин Ханчев, Любен Станев, Бурян Енчев, Бигор, Ангел Ангелов, Рашо Шоселов.

ОПЕРАТОРИ: Васил Холиолчев, Бончо Карастоянов, Лало Радев.

ХУДОЖНИЦИ: Хосе Санча, Найден Петков, Асен Грозев.

КОМПОЗИТОРИ: Любомир Пипков, Боян Икономов, Георги Иванов, Александър Райчев.

ЦДА, ф. 396Б, оп. 1, а.е. 267, 2-6. Копие. Машинопис.

**Докладна записка от Екатерина Аврамова,
завеждащ отдел „Пропаганда и агитация на ЦК на БКП“,
до Енчо Стайков, секретар на ЦК на БКП,
за допуснати слабости в списването на в. „Стършел“**

София, 4 май 1957 г.

Другарю Стайков,

По повод на пропуски в списването на в. „Стършел“ и във връзка с въпроса за промени в състава на редколегиата на вестника, поставен от др. Димитър Чавдаров (Челкаш), отдел „Пропаганда и агитация“ направи проучване и констатира сериозни грешки в списването на в. „Стършел“ и слабости в живота на редакцията.

На първо място трябва да изтъкнем, че във в. „Стършел“ нередко се явяват материали с вредни обобщения на слабостите и недъзите в нашия живот, материали, в които се изопачава нашата действителност, които съдържат злобна, непартийна критика против ръководни държавни органи.

В бр. 542 и 551 от 1956 г. бе критикувано Министерството на вътрешната търговия и заместник-министъра Б. Благовев. Отчасти тази критика фактически беше насочена и против ценовата политика на партията и правителството.

Без да проучат въпроса Николай Тодоров (Вородот) и Радой Ралин твърдят, че има огромни количества залежали обувки, защото цените били много високи. По тоя повод авторите заявяват „при други условия този въпрос би могъл да бъде дори предмет на интерпретация в Народното събрание“ (бр. 551). Ясно е, че под „други условия“ „Стършел“ разбира буржоазната парламентарна демокрация.

Във фейлетона „Нашият пътеводител“, написан от Вородот и Харкин (Захари Петров) – поместен в брой 571 от 18.01.1957 г. се демагогствува с жилищните нужди в Столицата.

Вородот и Харкин едностранчиво рисуват „черното“ тегло на трудещите се, които нямат жилища и водят „епична борба“ за една свободна стая“ не за друго, а за да му противопоставят своята теза, че: „През същото това време в стотици апартаменти, предназначени за живеене, тракаха монотонно пишешките и сметачните машини, деловите референти с папки под мишница отиваха с енергична стъпка на доклад, стотиците деловодители подшиваха документите с канап...“, че само Централният кооперативен съюз вече освободи 14 апартамента с 67 стаи, Министерството на транспорта с готовност се лиши от 136 стаи.

Но така ли е навсякъде? Да видим... Министерството на културата в този момент държи 135 жилищни помещения и никак не му се иска да се раздели с тях. С подобна неохота посреща сгъстяването и Министерството на ПТТ...; министерството на външната търговия заема 59 стаи, Министерството на финансите – 18, СГНС – 55 апартаменти със 156 стаи, БАН – 55 стаи“.

В този дух се изреждат още много учреждения и ведомства и се завършва громко:

„На бюрокрацията е нанесен тежък удар. И това е много радостно. Работниците са в центъра на нашия ежедневен живот. Те трябва да отидат да живеят и в центъра на столицата“.

Излиза, че кризата е остра, защото бюрокрацията от министерствата е вземала страшно много жилища, че тая бюрокрация от министерствата не иска да освободи заетите жилища, че досега работниците нямат достъп до жилищата в центъра на града, че не става дума за сгъстяване и временно затруднение в работата на учрежденията, а за произволно и без нужда заети от бюрокрациите обширни жилищни площи.

На страниците на вестник „Стършел“ се появиха материали, които обективно услужват целите на вражеската пропаганда за дискредитиране органите на МВР за приспиване бдителността на народа. Вредността на тия материали изпъква особено силно, като се има предвид международната и вътрешната обстановка, в която бяха допуснати. Когато в Будапеща вилнееше реакцията на 27 октомври 1956 г. в „Софийска хроника“ бе поместена ядовитата бележка от Вородот против охраната на Народното събрание и милицията въобще поради това, че милиционерски органи не разрешили на сътрудник на „Стършел“ и една гостенка от чужбина да правят снимки на гвардейския почетен караул при посрещане на чужд дипломат в Президиума на Народното събрание.

Малко преди това под рубриката „Софийска хроника“ на в. „Стършел“ (бл. 556) бе отправено повторно обвинение против МВР, че то „Съвсем неоправдано“ лишава гражданите от най-хубавия киносалон „Република“.

В лицето на героя на разказа „Неуморимият“ от Алберт Коен, отпечатан на цяла страница в бр. 571 на вестника от 25.01.1957 г. се осмива престараването, издребняването в борбата за опазване на социалистическата собственост и за разкриването на вражеските прояви. И това е направено тогава, когато най-много е необходимо да се повишава бдителността на масите, когато враговете на народната власт осмиват тая бдителност, мъчат се да я приспят. Очевидно, въздействието на този материал е вредно, въпреки че в нашата действителност има такива хора, като героя на разказа Желю Паскалчев. При това на страниците на вестника липсват материали срещу другата опасност, а именно отслабването на бдителността.

Редакцията на в. „Стършел“ и специално главният редактор др. Челкаш допусна и някои недостойни и заядливи фейлетони срещу в. „Работническо дело“, чийто ръководители той оприличи с надути пуяци. По същия начин Челкаш се отнесе и към ръководството на БТА, което той сравни с известните герои на Алеко – бай Ганю и Данко Хайрсъзина (бр. 574). Наистина и ръководството на БТА и „Работническо дело“ допуснаха неправилна и заядлива бележка срещу „Стършел“, но това не даваше право на Челкаш да отговори по такъв начин.

На страницата на в. „Стършел“ все по-често намират място материали с блудкаво съдържание и безидеен хумор. В такива фейлетони, разкази и карикатури с най-големи подробности се разказват пиянски истории, пикантни положения, изкуствено построени интриги, които задоволяват вкуса на хулиганите, на любителите на жълтия печат. Такъв материал е например разказът „Как щях да стана пияница“ от Борис Априлов. Това е блудкава изповед, която може да се хареса на хулигани или да бъде забавно четиво на пияници. Неслучайно редица читатели на в. „Стършел“ питат за този разказ „това автопортрет на Априлов ли е?“. При това в недостоеен вид Априлов представя своите колеги, хората на перото. Излиза, че те ненавиждат трезвите хора, сами не могат да се напият, колкото и да пият, а пиянството им се отразява благотворно в състояние са да започнат литературни разговори. Авторът разсъждава, че ако усвои пиянството, щял да постигне редица ценни качества, няма да бъде „скучен трезвак, а задълбочен в себе си умен мъж, който разкрива скритите ресурси на мисълта, измъква ги на бял свят и се забавлява с тях“.

Карикатурата от В. Андреев на 3-та страница бр. 569 или карикатурата от Карандаш, озаглавена „Омайниче“ в бр. 574 на в. „Стършел“ по-скоро са предназначени да дразнят ниските страсти на някои читатели, отколкото да осмиват или бичуват проявите на буржоазния морал.

В. „Стършел“ нерядко излиза с карикатури взети от западния печат, в които не само че липсва идеен хумор, но са и без всякакво съдържание. Такава например е карикатурата „Без думи“ бр. 575, в която е изобразено как една жена, качила се на кокили, поставя пране на въже, вързано за шията на два жирафа. Подобна е карикатурата „Без думи“ (бр. 575), в която е представено как един коминочистач не може да издърпа въжетото, понеже едно куче, което стои под комина го е захапало и го дърпа.

Поради известна откъснатост на редакцията от живота, обсегът на действие на вестника е сравнително ограничен. Голяма част от материалите се отнасят за живота на културните учреждения и организации, вестникът не разкрива достатъчно широко недостатъците и слабостите в другите сектори на живота. Принизена е идейната възискателност към авторите, в резултат на което във вестника се печатат материали, които намаляват неговата възпитателна роля, а нерядко оказват отрицателно въздействие.

Материали, изопачаващи нашата действителност, написани от работници в редакцията на в. „Стършел“ са намерили място и в други издания. Ярکو потвърждение на това е фейлетонът „Нахалният чужденец“ от Борис Априлов, поместен в бр. 300 от 17.12.1956 г. на в. „Вечерни новини“. Пред очите на измисления „Нахален чужденец“ Борис Априлов открива, че у нас отделните хора не смеят да изразят своето мнение докато не разберат какво е мнението на техните ръководители. С учудване неговият „Нахален чужденец“ пита „У вас така ли питат за всичко по-горния?“.

Вредна е радиопиеската „Няма виновни“, написана от Челкаш, Хаим Бенадов и Радой Ралин, която бе предадена на 12 януари 1957 г. в емисията „Хумор и сатира“ на Радио София, отпечатана в сп. „Читалище“, бр. 1 от 1957 г. В тази радиопиеска се описва някакъв си Караиванов – мошеник, женкар, дерибей, подлизурко и пр. Караивановци се оказват обаче твърде много и от всички среди и всички те идват в редакцията, карат се, искат опровержение. В защита на един от разплутите караивановци застава и един министър.

Особено вредно обобщаване се прави във финалната песен на пиесата, която се пее от всички действащи лица:

*Ах, и в днешно време –
дявол да го вземе!
тоз мърси пешкира, онзи го пере...
Стига сме се смели!
Нека бъдем смели -
нека им го кажем в очи.
Много лошо става,
щом не се внимава!
Щом народът само слуша и мълчи.
Разни бюрократи,
в тънките похвати
изживяват вече своя век.
Да ги смажем мъжки!
Смело без задръжка
смело нека стъпва новият човек!*

И тъй според авторите „и в днешно време – един мърси пешкира, а друг го пере“ т.е. невинните се наказват вместо виновните, царува беззаконие. В днешно време става лошо, защото народът само слушал и мълчал. И следва призива: „Нека бъдем смели, нека им го кажем в очи“ (в очите на кого?) очевидно в очите на нашите ръководители.

Отбелязаните дотук слабости на в. „Стършел“ се дължат на недостатъците в работата на редколегиата, на слабата партийнополитическа

работа със сътрудниците, и в немалка степен на обстоятелството, че сред редакционния колектив има доста нездрави елементи.

Редакцията не работи като цялостен сплотен колектив. Само четирима от членовете – Челкаш, Марко Бехар, Петър Незнакомов и Хаим Бенадов са на щатна работа в редакцията, а пет души – Христо Ганев, Георги Найденов, Валери Петров, Никола Мирчев, Алберт Коен не са на работа в редакцията и малко участвуват в нейната дейност. Фактически вестникът се ръководи от четирима щатни членове на редколегиата.

В редакционния колектив има хора с нездрави и враждебни настроения и разбирания, бивши фашисти и други реакционни елементи. Един от тях на име Стефан Гечев (псевдоним Диаватов) по време на октомврийските събития в Унгария показва изцяло реакционния си лик и стана невъзможен за редакцията. Челкаш и другите ръководни другари правилно се ориентираха и го уволниха, но направиха грешка като му съдействаха да стане втори драматург в Сатиричния театър.

В редакцията работи още Атанас Василев Джавков (псевдоним Борис Априлов). Преди 9-и септември 1944 г. той е бил активен ръководещ ратник. Нанасял е побой на прогресивни младежи. С особено ожесточение Джавков е преследвал ремсисти, организираше разтуряне на техни събрания, заплашвал е учители, които се отнасяли благосклонно към прогресивни младежи и т.н. След 9.09.1944 г. Борис Априлов се премъкнал в младежката организация „Звено“ и оттам в Отечествения фронт. И досега той си остава политически враждебен на социализма. Това се потвърждава и от някои негови сегашни писания, за които говорихме по-горе.

В ЦК има 10-12 изложения от бивши партизани, политически затворници, концлагеристи, които са на отговорна държавна и партийна работа. В тези изложения другарите показват фашисткия лик на Джавков – Априлов и настояват той да бъде изваден от редакцията.

Вредно и разлагашо редакционния колектив е държанието на Радой Ралин и Николай Тодоров – Вородот. Както е известно, след Априлския пленум на ЦК на БКП те имаха много дръзки противопартийни наказания. Радой Ралин написа и известната антипартийна „Приказка за стълбата“, която бе поместена в „Народна младеж“. Той продължава открито да демонстрира своите непартийни възгледи. Въпреки ясната и категорична оценка, която др. Енчо Стайков направи на срещата на Секретариата на ЦК с редколегиите на софийските вестници и списания, състояло се през май 1956 г., че „Приказка за стълбата“ е вредно за партията произведение, Радой Ралин наново го включи в сбирката „Строго поверително“, която бе издадена през октомври 1956 г. Нещо повече – той се е похвалил пред сътрудник на ЦК, че е успял „достойно да представи“ нашата страна пред югославските журналисти, които бяха миналата година на гости у нас. Пред тях Радой Ралин прочел съчинената от него пародия срещу в.

„Работническо дело“ и им разказал и други неща. Това според него принудило югославските гости да променят мнението си, че у нас нямало смели хора, които да изнасят открито слабостите и недостатъците. Вородот, както в последно време стана известно, най-вулгарно е псувал др. В. Червенков в присъствието на югославски журналист от в. „Иож“, гост на нашата страна. По адрес на в. „Работническо дело“ Вородот е заявявал: „Тоя мръсен парцал отдавна съм престанал да чета“. По отношение на някои мероприятия, които партията и правителството провеждат за подобряване на материалното положение на някои категории от трудещите се пред сътрудници на в. „Работническо дело“ Вородот е казал, че това е демагогия и подигравка с нуждите на хората.

В редакцията на в. „Стършел“ все още широко място има пианството, битовата разпуснатост и др. Разгулен живот водят особено Тодор Данаилов, Борис Априлов, Вородот и някои други редакционни работници. Срещу тази битова разпуснатост не се води сериозна борба.

Главният редактор др. Д. Чавдаров – Челкаш, е много либерален и снисходителен към всякакъв род грешки и слабости и всичко това той смята за проява на човешчина. Едва в последно време Челкаш взе мерки против някои открити антипартийни изстъпления. Др. Челкаш все още допуска слабости и в своя личен живот и дава лош пример на сътрудниците.

Др. П. Незнакомов, зам.-главен редактор, пръв помощник на Челкаш по текстовете, материали не изпълнява добре своите задължения, недостатъчно бди за идейността на всички текстове. При това следва да се отбележи, че неговата идейна подготовка не съответствува на длъжността, която заема в редакцията.

Главна причина за грешките в списанието на „Стършел“ е слабата идейно-политическа подготовка на голяма част от работниците във вестника. При подбора на сътрудниците, редакцията не е обръщала нужното внимание на идейно-политическата им закалка, на тяхната преданост към делото на партията. При това занемарена е работата за марксистко-ленинската просвета на творческите работници. В редакцията работят не само хора политически нестабилни но и без литературни възможности (Вородот).

Не е добро положението и в партийната организация на редакцията. Голям брой комунисти, които работят във вестника, не членуват в тази партийна организация и не посещават нейните събрания и съвещания. Редакторите, които са членове на Писателския съюз, членуват в партийната организация при Съюза на писателите. Карикатуристите – комунисти, членуват в организацията при Съюза на художниците. За редакция, като тази на в. „Стършел“, в която работят и сътрудничат предимно творчески работници, е жизнено необходимо не само укрепването на редакцията със здрави в политическо отношение ръководни кадри, но и сериозно подоб-

ряване на работата на партийната организация. Това обаче много трудно може да стане, ако ръководителите на редакцията и най-добрите творчески работници продължават да членуват в други партийни организации. Ако това ненормално положение продължи, то партийната организация в редакцията на в. „Стършел“, на която предстои да разгърне широка възпитателна работа и да поведе системна борба против всякакви прояви на идейна и битова разпуснатост, не ще се справи с тези отговорни задачи.

За подобряване списването на вестник „Стършел“ и внасяне на повече принципност и партийност в дейността на редакцията предлагаме:

1. Да се направи остро предупреждение на Д. Чавдаров – Челкаш, защото като отговорен редактор е допуснал сериозни слабости в ръководството на вестника – либерално отношение към грешките на сътрудниците, притъпена политическа бдителност към обработката на материалите, късогледство в подбора на кадрите.

2. Да се освободят от редколегията другарите: Валери Петров, Алберт Коен, Георги Найденов. Валери Петров е на работа във в. „Народна култура“, Алберт Коен е кореспондент на Българската телеграфна агенция – в Париж, Георги Найденов е зам.-главен директор на БТА. И тримата нямат възможност редовно да участвуват в работата на редколегията.

Др. Петър Незнакомов да бъде освободен от длъжността зам.-главен редактор и да остане само член на редколегията.

С оглед да се укрепи редколегията предлагаме за зам.-главен редактор да бъде назначен др. Ангел Тодоров, който е един от създателите на вестник „Стършел“. За член на редколегията да бъде издигнат Цветан Цеков (Карандаш) – талантлив художник-карикурист, един от старите сътрудници на в. „Стършел“, произхожда от бедно селско семейство, безпартиен и е тясно свързан с партията.

Да се отклони предложението на др. Челкаш за член на редколегията да бъде издигнат др. Ганчо Краев, тъй като няма необходимата идейно-политическа подготовка.

При това положение съставът на редколегията ще бъде следният:

Главен редактор – Димитър Чавдаров – Челкаш

Зам.-главен редактор – Ангел Тодоров

Зам.-главен редактор – Марко Бехар

Отговорен секретар – Хаим Бенадов

Членовете на редколегията: Христо Ганев, Никола Мирчев, Петър Незнакомов, Цветан Цеков – Карандаш.

3. Да се препоръча на редколегията да освободи от работа като неподходящи за редакцията Борис Априлов, Радой Ралин и Николай Тодоров (Вородот).

Да се препоръча на партийните организации, в които членуват Радой Ралин и Николай Тодоров да разглеждат тяхното поведение.

С оглед да се обнови и укрепи редакционният състав на вестника, да се препоръча на редколегията да привлече на работа в редакцията другари със солидна идейно-политическа подготовка и с творчески наклонности в областта на хумора и сатирата.

4. За да се издигне ролята на партийната организация, в нея да членуват всички комунисти, които са на щатна работа във вестника, независимо от това дали са членове на Съюза на писателите или на Съюза на художниците. Партийното и редакционното ръководство да вземат мерки за подобряване идейно-възпитателната работа и деловата квалификация на работниците от редакцията.

5. Да се задължи редакцията с помощта на окръжните комитети да организира обсъждане на в. „Стършел“.

Да се проучат възможностите за изпращане на взаимни начала в редакцията на сп. „Крокодил“ двама работници от редакцията на в. „Стършел“, а двама работници от сп. „Крокодил“ да прекарат известно време в редакцията на в. „Стършел“.

6. Да се проведе среща на Секретариата на ЦК на БКП с редколегията на в. „Стършел“, на която да бъдат разгледани констатациите, съдържащи се в доклада, и да бъдат дадени указания за по-нататъшната работа на редакцията на в. „Стършел“.

Завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП:
(*Е. Аврамова*)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 702, л. 33-42. Копие. Машинопис.

№ 157

Из стенографски протокол от обсъждането на поезията на младите автори. Изказване на Константин Павлов

София, 20-22 юни 1957 г.

КОНСТАНТИН ПАВЛОВ: Преди да почна да се изкажа, искам да кажа няколко думи за някои от изказванията на някои мои млади приятели или по-скоро познати, които те направиха вчера или онзи ден. Тези хора направо с просташките си изказвания опорочиха, ако може да се каже така, гнева на младите срещу несправедливите оценки на най-младата поезия. Идваха тук и парадираха с глупостта си. Един човек, който има намерение да става писател, да се качи на една трибуна и да каже, че е простак, някак си не върви. И тези хора просто кокетираха с това, да се изкажат по възможно най-глупавия начин и вместо да защитят младите от

несправедливи обвинения, се получи така, че те наливат вода във воденицата на тези, които ни ругаят.

Моето изказване ще бъде съвсем едностранчиво. Аз ще говоря само за тези, които използват разговора върху младата поезия като повод да уредят личните си сметки или да проявят глупостта си, изобщо за тези, които грешаха, все едно дали са били искрени или неискрени.

Отначало мислех, че ще ми бъде много лесно да споря с тях, но вчерашните изказвания сериозно ме стреснаха. Хора, за които определено знам, че имат неправилни и неверни представи за поезията, направиха принципно верни изказвания. И се оказа, че и умните, и глупавите, и честните, и нечестните, по принцип са прави и стоят на едни и същи позиции. Затова аз няма да говоря за принципите като принципи, а ще говоря за съдържанието, което отделни категории хора влагат в тях, и за това, как на практика ги осъществяват.

Генералното обвинение срещу младата поезия беше това, че тя била безидейна, „талантлива, но безидейна“, както обикновено казват. Един въпрос: откъде разбрахте, че младите поети са талантливи? Отговорът е един: „От техните безидейни произведения“. Или въпросът може да се зададе така: откъде разбрахте, че младите са безидейни? Тогава отговорът ще бъде: „От техните талантливи произведения“. (Смях)

Но да оставим това, че в най-широкия смисъл на думата тези две понятия „талантливост“ и „безидейност“ взаимно се изключват. По-важно е другото: какво разбират под „идейност“ тия, които обвиняват младите в безидейност? Ще си послужи с думите на един мой познат. Той казва: „За тези хора Кодексът на идейността – това са милиционерските правилници“. Ако така трябва да се разбира идейността, младите поети действително понякога проявяват безидейност и пресичат улиците въвн от определените за това места.

Друго обвинение, свързано с първото, е това, че младите били скъсали връзките си с живота или пък че тенденцията била такава. Какво нахалство! Точно тези, които ги обвиняват, са скъсали всичките си връзки с народа и живота. И се получава парадоксът, че голяма част от ругатните са именно затова, защото младите не са скъсали връзките, за които става въпрос. Марко Ганчев в своето изказване съвсем нетактично спомена, че не знам кой си млад поет, от не знам какви си подбуди, понякога му идвало да се хвърли под трамвая. Ето един добър повод за тези, които ругаят младите, да започнат да крещат: „Видяхте ли! те действително искат да скъсат връзките си с живота!“ (Оживление и ръкопляскания) Бъдете спокойни, нито в единия, нито в другия смисъл няма такава опасност.

Получи се така, че върху младите почнаха да се сипят удари и ругатни точно тогава, когато те имаха съзнанието, че постъпват най-искрено, най-чисто и най-честно. Постепенно този бой създаде у тях някакъв, ако

може да се каже така, интелектуален мазохизъм. И сега аз, ако не усещам удари върху тялото си, не изпитвам никакво удоволствие и почвам да се съмнявам в честността си.

Между другото искам да разкажа как Писателският съюз подпомага младите. Става въпрос не за материалната, а за етическата страна на въпроса.

Почти всеки, който е помолил, му е било помогнато в известна степен. Това не може да се отрече. Но интересна е самата процедура. Извикват младия автор и му съобщават: „Ти си некултурен, ти си пияница, ти си развратник, изобщо ти си идиот, но ние имаме намерение да ти помогнем.“ (Оживление и смях) И след това започват да помагат: протакат работата, принуждават го да се унижава и след като убият достойнството и гордостта му, съобщават му, че работата е уредена наполовина. Но преди това той трябва да целува ръка и да обещае, че ще бъде добро и послушно момче. Едни не издържат на тази процедура, но тези, които издържат, стават любимците, защото за някои хора от Съюза, пък и не само от Съюза, мълчанието и липсата на гордост, са доказателства, че младият човек има писателски качества.

Трябва да обясня, че когато говоря хубави неща за младите, аз под „млади“ не разбирам цялата пасмина пишещи между 20–30-годишна възраст. И изобщо, както вече някои се изказаха, няма млади и стари, а има талантливи и бездарни. И много лошо е, че някои по-възрастни другари, когато се опитват да критикуват младите, вършат това не от върховете на литературата, а от върховете на възрастта си.

Др. Зидаров вчера говори конкретно. По повод изказването на Марко Недялков, той започна да говори изобщо за младите и каза: „Ето, аз съм на такава възраст и не мога да кажа никога това, – вярваме му. Винаги, казва, се получава обратен резултат, когато човек говори за скромност“ – и даде пример със себе си. Когато говореше за самочувствието на младите, той каза, че когато бил в Ясна Поляна, в къщата на Толстой, почувствал се едва ли не като муха – такъв беше, струва ми се, неговият израз – и изведнъж разбрал, че не е писател и т. н. И той апелира към нас за такава скромност. Аз си представям Шолохов, ако отиде, как ще се чувства. Човекът ще прекрачи този праг и тогава разговорът ще бъде такъв. Толстой сигурно ще му каже: „Мишка, много хубаво, че дойдохте. Защото постоянно тук идват много скучни хора. Искам да поговоря малко с един писател“. И Толстой ще му каже: „Какво става с българската литература? Тук дойде един български писател, който се чувства като муха. Ако там мухите създават литература, защо се смуцава от мен, какво съм направил?“ Хем Толстой ще проявява скромност, хем не ще обиди Зидаров. И може би ще отговори след това: „Надеждата са младите поети в България, въпреки че между тях има много по-прости от мъжиците, които съм описал в книгите си“.

Трябва да кажа няколко думи и за статията на младата критичка от „Литературен фронт“ Лиляна Стефанова, която изнесе първия гастрол срещу младите. Когато четете статията, човек има чувството, че тя преди да наплюнчи молива си, е наплюнчила пръста си, за да разбере накъде духа вятърът, и след това е седнала да пише.

ЛИЛЯНА СТЕФАНОВА: Интересно, защо е първият?

КОНСТАНТИН ПАВЛОВ: Не искам да рискувам да стана скучен, като почна да говоря за конкретни и дребнави неща.

Искам да завърша. В литературата има най-малко закони и най-много съдии. А там, където няма закони, са най-страшни не престъпниците, а съдиите, защото няма какво да ги ограничава при определянето и налагането на наказанието. (Ръкопляскания) Казвам това, понеже съм юрист.

[...]

ЦДА, ф. 551, оп. 1, а.е. 92, л. 122-125. Оригинал. Машинопис.

№ 158

**Епиграма от Радой Ралин, публикувана
в сп. „Пламък“, бр. 9/1957 г.¹**

София, 1957 г.

РАДИО РАЛИН

Спрете всички вестници, списания!
Замлъкнете, радиоцентрали!
На безброй вълни и разстояния
меродавно, сладко, с обаяние
новините ще ви каже Ралин.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 16, а.е. 137, л. 7. Печатно.

¹ Към епиграмата има карикатура от Ст. Сърмабожов.

**Из доклад, изнесен от Арманд Барух, на закрито
партийно събрание в СБП за разглеждане
на партийното положение на Кръстю Белев
и Крум Пенев**

София, 22 май 1958 г.

Другарки и другари,

[...]

Няма да бъдем откровени, ако не признаем, че от дълго време някои другари смятат, че изпълнението на повелите на Устава не бива да се иска толкова строго от писателите. В полза на това разбиране обикновено се сочи вниманието на висшите партийни институти и ръководни партийни другари [, които] използваха и използват твърде зле това внимание, постепенно се отказват от задълженията, които имат като членове на партията и действуват настрани от партията, дори против нея.

За съжаление имаме вече примера на отделни членове на партията, които са се отказали фактически от партийната си принадлежност и с всичките си действия, с държанието си, особено от две години насам, сякаш крещат: „Аз не съм комунист! Аз не съм член на Комунистическата партия!“ Тези хора, не само че не пропагандират и не разясняват на безпартийните партийната политика, както повелява Уставът. Тези хора, не само че не се борят за осъществяването на партийната политика, не само че не участвуват активно в живота на партийната организация, в която членуват, а вършат точно обратното. С всяко свое действие през последните години те минират партийната политика, разколебават доверието на средата, в която се движат, към партията и съзнателно или несъзнателно отъждествяват партията със своите личности.

Такъв човек от нашата среда е Кръстю Белев.

Кой не знае, че въпреки много непартийни проявления, Кръстю Белев бе ограждан цели три десетилетия с грижите и вниманието на партията, с всекидневната помощ от страна на партийните ръководства? Едва ли има друг писател – комунист, който да е бивал толкова насърчаван и толкова адмириран, колкото Кръстю Белев. Почти не остана страна в света, където той да не е бил, всяка негова книга, независимо от качествата ѝ, бива издавана, страниците на целия наш печат бяха отворени за него.

Но сам Кръстю Белев отдавна вече смята всички тези възможности за свое лично право, отдавна е престанал да разбира, че каквото е направил и каквото са направили за него – го дължи на партията. Като не можа да прецени това, от години вече той става все по-претенциозен, откъсна се

от писателите-комунисти и навсякъде, където може, се представя за първи български писател. Това вече не прави особено впечатление поради упоритото нахалство, с което Кръстю Белев пропагандира собствения си талант. Известни са случаи, когато той обявява за врагове онези, които се осмелят да разкритикуват някои от неговите произведения. Саморекламата е станала негова природа и тази природа го отведе дотам, че преди няколко години той си издаде сам една брошура със собствения портрет и рекламни статии, които го провъзгласяваха за българския Шолохов и тази брошура разпрати по легациите и дори в чужбина.

Ето някои пасажии от тази саморекламна брошура: „Дълги години Кръстю Белев беше премълчаван умишлено от официалната фашистка критика, докато неговите романи „Пробивът“ и „Мирът“ разбиха обръча на това мълчание и наложиха едно широко и народно признание на неговото мощно дарование. И не само официалната фашистка литературна критика, а и някои левосектантски и троцкистки настроени литературни критици се опитаха да спънат неговото развитие. Онова, което озлобяваше литературните и политически врагове на Кр. Белев и те така бясно интригуваха срещу неговия живот, неговото литературно дело – стил, език, постижение, е това, че тези озлобени хора бяха ослепявани от чистотата, от героизма, от упоритостта и предаността, с която той винаги е служил на партията и народа“ (Атанас Йончев).

И още: „Ако тези томове („Мирът“ и „Пробивът“) бяха имали щастие-то да се появят някъде в чужбина, критиците там биха сравнили спокойно автора им с авторите на „Ругон Макаровци“ или създателя на „Човешка комедия“, или най-сетне с твореца на „Война и мир“...“ (стр. 37 Люба Войводова)

От годините след Девети септември Кръстю Белев се прочу като човек, който се числи към партията без да е извършил нещо конкретно в организацията, в която членува. Почти няма случай той да е участвувал с каквото и да било в живота на нашата партийна организация, а да не говорим за Съюза. Всички негови изказвания са свързани със собствената му личност или целят да настроят писателите едни срещу други. И тази негова черта не е нова. Още през 1941–1942 г., когато Кръстю Белев попада в концлагера Кръсто поле, показва същите склонности. Това беше времето когато от всеки партиен член се искаха пределна преданост, морални сили и дисциплина, без които всеки би подложил на смъртна опасност стотици другари. А концлагерът и обстановката там увеличаваха риска от всяка неправилна постъпка и от най-малката недисциплинираност.

А тъкмо за неподчиняване на партийното ръководство, за обособяването му в група с други, неукрепнали комунисти, които са действували против партийното ръководство, Кръстю Белев бе изключен през 1942 г. от партията. Изключването бе потвърдено от Централния комитет. Удиви-

телно е и това, че не много време след това, когато попада в пазарджишкият затвор, Кръстю Белев продължава в същия дух. И там е недисциплиниран, води борба с партийното ръководство и се дели от затворническия колектив.

Всичко това е видно от протокол номер 81 на Централната контролна комисия при ЦК от 7.11.1948 г., който има следното съдържание: „Излизайки от Пазарджишкия затвор на 9 септември 1944 г., (Кръстю Белев, б.н.) се завърнал в София и присъствувал на първото легално партийно събрание на писателите (13.9.1944 г.). Партийното си членство е поддържал до 12.7.1945 г., когато ЦКК, узнавайки, че върху него тежи санкция „Изключване“, наложена му от ЦК на партията през 1942 г., е направила постъпки за заличаването му от списъците на партията. Наред с това ЦКК, след 9.9.1944 г. е предупредила Кръстю Белев, че за уреждането на неговото партийно положение, той може да направи постъпки пред ЦК на партията.

На 21.7.1947 г. – една година след отстраняването му от партията, Кръстю Белев е депозирал изложение до Секретариата на ЦК, с което иска да му бъде възстановено партийното членство, и в което не признава да е имал лошо държание през 1942 г. в лагера Ени Кьой и наложената му санкция в тая връзка счита за недействителна.

ЦКК по предложение на Секретариата на партията се занимава с неговото партийно положение и намира че той (Кръстю Белев) е допуснал сериозни слабости и грешки в лагера Ени Кьой през 1942 г. и в Пазарджишкия затвор през 1944 г., които се състоят в следното: недисциплинираност, неподчинение на партийното ръководство, обособяване на групи от неукрепнали комунисти, лагерници и затворници срещу партийното ръководство, с което е подронил единството сред лагерниците и затворниците.

Кръстю Белев признава и обяснява тези слабости и грешки, че се дължат на самонадеяност, главозамайване, стихийност и нервност. Същият обещава, че ги взема под сериозно внимание и обещава в най-кратки срокове да ликвидира с тях. Въз основа на гореизложеното ЦКК реши:

Възстановява партийното членство на Кръстю Белев, за което да направи постъпки пред съответната партийна организация. Партийният му стаж да се счита от 1923 г. до 1942 г., след която дава да се счита за прекъснат до новото му встъпване в партията. Решението е одобрено от ЦК.“

От същия протокол се вижда, че Кръстю Белев се е опитвал да възстановява самоволно членството си в партията, като използва атмосферата на доверчивост, която царуваше непосредствено след Девети септември, а бива приет едва през 1946 г.

За партийната организация не е безинтересно да знае един от многобройните епизоди от държанието на Кръстю Белев в концлагера Ени

Къой, който епизод е свързан с пряката му писателска дейност. Първите месеци комендантът на лагера повика Кръстю Белев и неизвестно по какъв начин, го убеди да напише репортаж за концлагера. По това време в цялата страна се организираха протести срещу умъртвителния режим в концентрационните лагери, създадени по фашистки образец. Кръстю Белев написа този репортаж, но другарите, които работеха в канцеларията на концлагера хванаха „произведението“ и го задържаха. Трябва да се каже, че по съдържание репортажът опровергаваше протестите против режима в лагера.

Въпреки че Белев признал пред ЦКК своята самонадеяност и, че е водил борба срещу партийното ръководство поради главозамайване, стихийност и нервност и след връщането си в партията той не само не се освобождава от тези пороци, а обратно, изцяло им се предава. По невидими пътища и с всички средства Кръстю Белев „урежда“ пътуванията си в чужбина, като не зачита никого и макар да е член на нашата партийна организация, никога не е съгласувал пътуванията си с партийните бюра и още по-малко с ръководствата на Съюза. При това не са малко неговите непристойни проявления в страните, където е пребивавал. Известен е случаят в Прага, където Кръстю Белев живее нашироко в най-скъпия хотел, а след това сметките му трябва да бъдат платени от нашата страна. По такъв начин представи Кръстю Белев българския писател в Чехословакия.

Друг път, след като по негово искане, съюзното ръководство убеждава съответните учреждения да назначат Кръстю Белев за главен редактор на списание „Турист“, и той трябва да поеме работата си там, Белев я изоставя и заминава за Австралия, въпреки настояванията да поработи най-напред за заздравяването на списанието и въпреки ясно изказаното мнение за тогавашното съюзно ръководство, той да не замине.

И от Австралия, както и от други страни, където е бивал Кръстю Белев, в партийните бюра са постъпвали оплаквания за неговото държание. Между другото, сега партийното бюро има сведения, че Белев е бил в близки отношения с някой си Поп Анастасов, председател на Геметовската организация в Австралия, макар че е предупреждаван за личността на този човек.

Потвърждение за това получи партийното бюро и от контролната комисия при Централния комитет: „В КК при ЦК на БКП се получи сигнал във връзка с непартийното държание на писателя Кръстю Белев, по време на Олимпиадата в Мелбърн, Австралия 1956 г., на която като наблюдател е участвувал и той.

По повод на тези сигнали КК след проверка установи следното:

1. През време на престоя в Мелбърн, Кр. Белев се е свързал с много българи македонци, от които е взел най-различни подаръци за техни близ-

ки, една част от които предал на същите след завръщането в България. Не е предал подаръка-часовник на брата на артистката Н. Афеян. Не се установи часовникът да е изчезнал заедно със загубения пакет, както твърди Кр. Белев.

По същото време се е сближил твърде много с Поп Анастасов, председател на Геметовския комитет в Австралия.

Самоволно напуснал Мелбърн и отишъл в гр. Аделаида, което е създадо безпокойство сред отговарящите другари за групата.

Заминава за Мелбърн без достатъчно осигурена валута, което го е карало да иска помощ от другарите, каквато е получил, без впоследствие да я възстанови.

Съобщаваме Ви тези констатации, за да се занимаете с тях и вземете отношение към Кръстю Белев.“

Но връх на антипартийната и обществено-неморалната дейност на Кръстю Белев са изявленията и писанията му през 1956 г., когато е бил на посещение – пак своеволно – в Скопие и други градове в Югославия. Така в списание „Хоризонт“ от 27 май 1956 г. Кръстю Белев прави характеристика за състоянието на нашата литература и без това да има никаква връзка с обичайните изявления при посещения в чужбина пише: „През последните единадесет години от освобождението на страната от фашизма, българските писатели нямаха възможност да разгърнат напълно и широко своите сили в служба на народа и живота“. С други думи Кръстю Белев отрича всичко създадено в нашата социалистическа литература от Девети септември и не само го отрича, а и клевети страната и партията, която управлява България през визираните единадесет години. Според Кръстю Белев, на писателите в нашата страна се пречи да разгърнат „напълно и широко своите сили в служба на народа и живота“ – и кой знае – навярно авторът на тази клевета смята, че българските писатели са поощрявани да разгърнат напълно и широко силите си в служба на други сили, противни на народа и живота?

В друго изявление, направено пред вестник „Нова Македония“ и отпечатано в броя от 6 май 1956 г. Белев говори пак за българската литература и след като заклежда схематизма, шаблона и лозунгарството, заявява: „Обаче поетите като Крум Пенев, Никола Ланков, Иван Бурин, Божидар Божилов, Блага Димитрова, Димитър Методиев, Лиляна Стефанова и някои от по-младите, не се подчиниха на този литературен канон. Това се отнася особено за Крум Пенев и някои от даровитите млади поети“. Това спекулативно разделяне на нашите писатели и тенденциозното противопоставяне на няколко имена против цялата наша литература, без поменатите от Кръстю Белев поети да знаят това, и без те да споделят неговите оценки, не е нищо друго освен интригантство. И навярно, ако Кръстю Белев бе написал същото в нашия печат, би срещ-

нал дружния отпор на всички писатели. Кръстю Белев не излезе с тези оценки за литературата в нашите списания и вестници, а предпочете да ги изкаже от колоните на „Хоризонт“ и други чужди печатни издания.

Но това не е всичко. Кръстю Белев не е изпуснал случая да фалшифицира и състоянието на нашата литературна критика и изобщо атмосферата у нас. „Имаше и такива случаи, когато някои изобщо не можеха да бъдат критикувани, какъвто бе случаят с романите „Тютюн“ и „Обикновени хора“, макар че те имаха очевидни слабости.“ (Нова Македония от 6 май 1956 г.) – заявява той, когато цял свят знае, че романът „Тютюн“ беше твърде много критикуван и затова излезе статията за същия; във вестник „Литературен фронт“ се появи също така сериозната критика за „Тютюн“ от Емил Манов. Що се отнася за романа „Обикновени хора“, досега в никой вестник, доколкото ни е известно, не е постъпвала сериозна статия, която да не е отпечатана.

Но Кръстю Белев гони и други цели, навсякъде в изявленията и писанията му са споменати неговите собствени книги, винаги като най-значителни и най-съвършени, разбира се, от кумова срама, редом с други произведения. В същите изявления пред „Хоризонт“ той дава преценки, противоречащи на партийните оценки, за другари като Георги Караславов и Христо Радевски. „Борбата с трудностите на фашисткия режим изплаши някои писатели-комунисти като Георги Караславов и Христо Радевски. След разправиите около литературния седмичник „Кормило“ – пише Кръстю Белев там – те дезертираха в решителните години, но след разгрома на фашизма и капиталистическия гнет, почти всички български писатели отляво и отдясно се сплотиха“ и т.н. и т.н.

Бихме помислили, че Кръстю Белев е овладян от слепотата на самолюбените, бихме допуснали, че той губи сваят когато намери случай да се самоизтъкне, макар и с цената на клеветата, макар и с цената на партийното и националното си достойнство. Но Кръстю Белев не говори в своите изявления и статии само по литературни въпроси. В друга статия, публикувана във вестник „Нова Македония“ от 29 май 1956 г., след като споделя възторжените си впечатления от Скопие, Кръстю Белев прави паралел между строителството в този град и социалистическото строителство у нас, в полза на града, в който е гост: „Човек не може да не се радва на новите жилищни сгради, които се строят от трудовите колективи при различни индустриални предприятия и институти, построената неотдавна фабрика за стъкло и кристал, за цимент, бъдещият металургически завод, строежът, на който е вече започнат и който ще бъде десет пъти по-голям от металургическия завод „Ленин“, недалеч от София. Но този гигантски обект тук се нарича само „Железар“.

Никой не отрича правото на Кръстю Белев да се възхищава от това, което е видял – той е писател с лирична душа и с фантазия. Но какво го е

принудило да хвърля съмнения в душите на своите македонски читатели относно мащабите на нашето строителство? Защо е трябвало да сравнява металургическия завод „Ленин“ с непостроен още завод край Скопие, който се „наричал само „Железар“? Ако е търсил начин да се представи добре, Белев нямаше защо да прави това за сметка на нашата страна и за сметка на партията, чийто член е още.

Може да изглежда странно, че за всичките си досегашни антипартийни деяния, Кръстю Белев трябваше да отговаря много по-рано. Нашите партийни ръководства са обръщали вниманието на Белев върху всичко това, и то не само един път. Вече поменахме за изключването му през 1942 г., а неотдавна той е бил викан в наши партийни институти и макар да е обещавал да прекрати антипартийните си действия, продължава както си знае.

От изложеното се вижда, че Кръстю Белев е загубил най-елементарното чувство за задълженията си като комунист и член на партията. При това последното му пътуване до Скопие става въпреки изричното несъгласие на наши партийни ръководства, които, знаейки неговия нрав, искаха да предпазят Кръстю Белев от ново оскандаляване и да избегнат щото нашите писатели да бъдат представени зле.

Най-нов случай на действия, несъвместими с членството в партията е своеволието на Кръстю Белев във връзка с неговата петдесетгодишнина. Той поканил чужди дипломати на чествуване, което е искал да си устрои сам, като е съобщил, че ще стане общонародно празнуване на тази петдесетгодишнина. Кръстю Белев е направил това без да уведоми партийното бюро, нито коя да е друга партийна или съюзна инстанция. Така той е поставил в неудобно положение и Съюза и други институти – да отговарят на запитванията от страна на чуждите дипломатически представители относно тази петдесетгодишнина.

Какво означава всичко това, ако не безкрайно нахалство и политическо дерайлиране? Какво ако не липса на най-обикновена партийна дисциплинираност и съзнание за дълг и чест може да означават изложените действия на Кръстю Белев? Във всички поменати случаи той се противопоставя на партията и на всички понятия за партиен член. Твърде системно вече Кръстю Белев излага името на българския писател, твърде системно нарушава партийната дисциплина и партийния морал и с всичко това самичък се поставя въвн от редовете на нашата партия.

На основание изложените случаи, партийното бюро, след като прецени всички материали, свързани с дейността на Кръстю Белев и след като го изслуша, предлага на партийната организация да го изключи от редовете си, тъй като Кръстю Белев е нарушил многократно членове 2 и 3 от партийния устав, почти в целите си текстове, и за системно антипартийно държание, за несъгласие на дело с партийните норми и партийния морал.

Друг случай на системно нарушаване партийния устав, на отлъчване

от нашия строй, на морално разложение и излагане името на писателя-комунист е случаят с Крум Пенев.

От дълго време Крум Пенев не само не участва в живота на партийната организация, не само че не пропагандира партийната политика и не само че не се чувства войник на партията, а върши безотговорна агитация против партията, против партийни органи и главно против Централния комитет.

Би било съвсем друго ако Крум Пенев имаше временни съмнения или някакви колебания и ако той, като всички комунисти, споделяше съмнението и колебанията си с нас и партийната организация. Затова той имаше възможност да използва многобройните събрания, станали от времето на Априлския пленум на ЦК досега. Ако ли събранията са му неудобни, той можеше да се отнесе до партийното бюро, или до която ще друга партийна инстанция.

Трябваше да се дойде дотам, че неговото име се спомена на няколко партийни събрания и не само в нашата организация. Но Крум Пенев не взе думата на нашите събрания, за да се изясни или да изкаже мислите си – доколкото е говорил, това са реплики или съображения по незначителни въпроси – не само не сподели в никаква партийна инстанция своите колебания, а тръгна като агитатор и пред различни хора, с повод и без повод, започна да злослови по адрес на партийни ръководители и Централния комитет.

Така в партийното бюро се получи в началото на тази година писмо на граждани, почиващи в Хисаря, в което писмо те се възмущават от безотговорните приказки на Пенев и хулите му срещу наши партийни и държавни ръководители. С тези си действия Крум Пенев скъса сам с партията, прегази всички партийни норми и с партийния морал.

Отделил се от нашия писателски колектив, Крум Пенев се отдаде на разпуснат живот. Постепенно той отиде дотам, че започна да посещава един дом, където се развратничи и с който се занимаха нашите съдебни власти. И това точно по времето, когато Крум Пенев критикуваше най-настъргено партийната политика и партийните ръководители, точно когато се опитваше да се представи за високо морален критик на партията, на която дължи честните години от своя живот.

Чудно е как е съчетавал, поне за себе си, Крум Пенев такова грубоватото противоречие – от една страна да се представя за волнодумен и „смел“ критик, за човек, който не одобрява усилията на цялата партия в изграждането на социализма – а от друга страна същият този „критик“ посещава дом на проститутки. Не можа ли да види Крум Пенев накъде отива? Не помисли ли, че ликвидира човека и поета, комуниста в себе си? Не му ли дойде на ум, че това което прави не е съвместимо с най-елементарния граждански морал? Не можеше ли да схване Пенев каква пропаст има

между званието писател-комунист и „развлеченията“, на които се е отдавал?

Само това стига, за да се попитаме дали Крум Пенев може да остане по-нататък в нашите редици.

Когато на партийното бюро станаха известни похожденията на Крум Пенев, някои другари не повярваха. Беше необяснимо как може поет с претенциите на Пенев да стигне до такива деяния? Потърсихме обяснение в някои привички на Крум Пенев, прегледахме биографията му и освен на неговия разпуснат живот, натъкнахме се на една декларация, която Пенев е подписал на 14 април 1942 г. пред Ловчанската полиция. Тази декларация издава нестабилния характер на автора си и разкрива изобщо съмнителните устои на неговия морал. Декларацията има следното съдържание:

„Декларация. Подписаният Крум Тодоров Пенев, роден в град София, живущ в град Ловеч, на улица „Шишкова“ номер 16. С настоящото декларирам, че се отказвам от всякакви проявления като комунист-носител на противодържавни идеи.

Най-гържествено заявявам, че ще работя за преуспяването и стабилизирането на ВЕЛИКА И ОБЕДИНЕНА БЪЛГАРИЯ, моята родина и ще се боря дори с риск на живота си против рушителите на нейните устои.

Обещавам да не се събирам и дружа с хора бивши и настоящи комунисти от града и околията и ако бъда забелязан от полицейските органи желая най-строгото ми наказание като рушител и продажник на Българската държава, а така също и да се вземат строги мерки по отношение на жена ми Фанка Пенева – учителка при Ловчанското стопанско училище, да бъде уволнена от държавна служба, като такава. 14 април 1942 г. Ловеч. Декларатор: подписът на Крум Пенев“.

Нужно ли е да коментираме този позорен документ? Не поставя ли тази декларация под съмнение всичко в личността на своя автор? Не обяснява ли тя и поведението му през последно време?

Вместо Крум Пенев да помисли за това, което е направил преди толкова години и да потърси начин да го изкупи, вместо да се изпълни с уважение към другарите, които се биха с оръжие в ръка и бяха готови да загинат, когато Пенев е подписвал полицейска декларация, той напада, клейми и клевети партийните ръководители, същите другари, които държаха неговия собственоръчно подписан позор в неизвестност, за да запазят Пенев, за да му дадат време и възможност да надживее себе си.

Крум Пенев не разбира това. И досега той не си дава сметка какво значение има неговата декларация, подписана когато, както се изразява народът – за правата дума – загиваха стотици патриоти?

Навярно полицията няма време да осребри декларацията на Крум Пенев, но всеки, който си спомня политическата атмосфера през 1942 г.,

може да си представи какъв капитал бе за врага такава декларация и как и срещу кого щеше да бъде използвана тя.

Крум Пенев не е разбирал това, така, както и сега не разбира какво означава неговата открито противопартийна агитация. А не е ли това най-страшното доказателство за това, че е загубил всичките си качества на комунист? В нашата партия – и през 1942 г. и сега – не е имало и няма място за такива хора.

И още едно обстоятелство, което показва отношението на Крум Пенев към партийните правила. През 1954 г. бива повикан, за да си вземе партийния билет. Пенев отказва да го получи поради това, че в билета не се зачитал неговия партиен стаж отпреди Девети септември. И до днес Крум Пенев не е уредил този въпрос, макар че само той има задължението за това. Така, единствено по своя вина Крум Пенев няма партиен билет. Оправданието със стажа не го извинява. Той е трябвало да си получи билета и по-нататък да изясни пред съответните партийни институти въпроса за стажа си.

На основание на изложеното и след като изслуша възраженията на Крум Пенев, партийното бюро предлага на организацията да изключи Крум Пенев от партията заради открита антипартийна дейност, за морално разложение и заради недостойно държание пред полицията.

[...]

ЦДА, ф. 357Б, оп. 1, а.е. 65, л. 96-103. Оригинал. Машинопис.

№ 160

Докладна записка от Рубен Аврамов, завеждащ отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП, до Секретариата на ЦК на БКП във връзка с изложението на граждани срещу Радой Ралин

София, 26 юни 1958 г.

Във връзка с изложението срещу Радой Ралин, изпратено до другарите Тодор Живков, Боян Българанов и Рубен Аврамов съобщаваме следното:

Поетът Радой Ралин през последните две години допусна някои сериозни грешки и слабости, както в свои изказвания така и в отделни свои произведения. За тези грешки и слабости той беше остро критикуван на партийните събрания в Съюза на писателите, бе викан специално от Бюрото на партийната организация, с него говориха и сътрудници от отдела.

В резултат на тази критика у др. Радой Ралин се наблюдава съзнателен стремеж към изживяване на грешките.

Изложението, което е изпратено обаче, независимо от това, че съдържа отделни верни факти, е по същество клеветническо и цели да злепостави и унищожи др. Радой Ралин като поет и член на партията. Така например, заявлението на стр. 5 от изложението, че Радой Ралин е бил преди 9.09.1944 г. легионер е явно клеветничество. Др. Радой Ралин преди 9.09.1944 г. е бил активен организиран член на РМС, което потвърждават редица другари, които са работили с него и го познават отблизо, като др. Щилян Скубарев, Дучо Мундров, Спас Паскалев и др. След 9.09.1944 г. др. Радой Ралин участва в Отечествената война с групата писатели на фронта в Унгария. Сценарият „Лаура“, за който се говори в изложението, не е пуснат в производство.

Смятаме, че заради допуснатите грешки и слабости др. Радой Ралин бе основателно критикуван, но никой не е дал право на никого да клевети партийните членове. Освен това въпреки положените усилия да намерим някой от авторите на изложението, това не ни се отдаде. Някои имена съвпадат с имената на другари от София или Сливен, но в разговор с тях – П. Христов, Г. Пенчев и др. те заявиха, че не са правили никакво изложение.

Може да се предположи, че посочените имена в изложението са измислени и зад тях се прикриват клеветници, хора нямащи нищо общо с партийния морал и етика.

Смятаме, че изложението трябва да се препрати в министерството на вътрешните работи и там ако сметнат за необходимо по съответния ред да открият истинските му автори и им потърсят отговорност за лъжите и клеветите, които са писали.

Завеждащ отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП:
(п) (Р. Аврамов)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 16, а.е. 137, л. 8-9. Оригинал. Машинопис.

№ 161

Бележки от Лъчезар Аврамов, завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, до Митко Григоров секретар за критиката, безидейния хумор и международните въпроси на страниците на в. „Стършел“

София, 20 ноември 1959 г.

Редакцията на в. „Стършел“ е поискала среща в Централния комитет на партията, на която да бъдат обсъдени три въпроса, отнасящи се до списването на вестника.

1. Рамките на критиката във вестника – какво и кого „Стършел“ може и не може да критикува, до къде трябва да стига неговата критика, може ли да критикува ръководни дейци на партията и държавната власт.

2. Идеен и безидеен хумор – какво трябва да се разбира под безидеен хумор и може ли той да бъде допуснат на страниците на в. „Стършел“.

3. Критиката по международни въпроси – може ли „Стършел“ да критикува държавни дейци на капиталистически страни и в какви рамки да се упражнява тази критика.

По един или друг повод, пряко или косвено редакцията на „Стършел“ е получавала отговори по тези въпроси, било при обсъжданията на вестника в ЦК, или на общи срещи с ръководни дейци на нашия печат. В принципна форма тези отговори се съдържат и в решенията на ЦК относно списването на „Стършел“, например в решението от 1950 г.

1. За рамките на критиката във в. „Стършел“

В решенията на Централния комитет на партията относно списването на в. „Стършел“ са посочени рамките, в които той може и трябва да упражнява своята критика. В. „Стършел“ е критическо, хумористично-сатирично издание на партията. Неговата задача е да воюва за изкореняване на отрицателните явления в нашия живот, да критикува, осмива и бичува техните носители, без оглед на общественото им положение и минали заслуги. От само себе си се разбира че критиката на „Стършел“ трябва да бъде правдива и градивна, всякога да помага за премахване на слабостите, а не да служи за очерняне и унищожаване на критикуваните.

На страниците на в. „Стършел“ могат да се подлагат на критика всички отговорни хора от различните предприятия, учреждения и ведомства, в това число и министри и членове на ЦК на Партията. За допуснати нередности от членове на ЦК и министри, след като бъдат фактите добре проверени, трябва да се съобщава в Централния комитет и да се предлага да бъдат разкритикувани. В такива случаи отделите на Централния комитет

ще помагат за проверка на фактите и ще предвардват „Стършел“ и другите вестници от увлечения, които, когато случаите не са добре проверени са свързани с опровержения и уронване престижа на печата.

Единственото нещо, което не може да се критикува в „Стършел“, както и в целия наш печат, това е партийната линия, партийната политика. Тя се изработва от партийните конгреси и се обсъжда широко в партията и в печата, докато бъде приета. А след като бъде приета от конгресите, по силата на принципа на демократическия централизъм, тя трябва не да се критикува, а да се провежда. Печатът е призван да съдействува и помага на Централния комитет за правилното провеждане на партийната политика. Във вестниците, списанията, по радиото, решенията на ЦК трябва да се разработват и популяризират и да се мобилизират трудещите се за превръщането им в живо дело.

Като се опира на тези принципни партийни становища за критиката в печата и специално за критиката във в. „Стършел“, редакцията на вестника трябва широко да бичува и осмива всичко, което спъва всенародната борба за извършване на скок в нашето икономическо развитие. Вестникът трябва широко да използва всички средства на хумора и сатирата, всички хумористични жанрове, като карикатурите, фейлетоните, злободневните разкази и стихотворения, епиграмите, басните, пародиите, вицовете, хумореските и т.н.

Обаче не винаги в. „Стършел“ съсредоточава своя огън по онези въпроси, които в дадения момент излизат на най-преден план. Понякога той отразява слабо, или с голямо закъснение много важни задачи, които Централният комитет на партията е поставил. Не рядко такива задачи не заемат централно, а второстепенно и третостепенно място на неговите страници. Често уводните фейлетони са посветени на съвсем дребни въпроси, взети обикновено от софийското всекидневие.

Известно е например, че Централният комитет на партията обяви месец септември за ударен месец по прибирането на реколтата. През септември и част от октомври всекидневният печат поддържаше масиран огън по тези въпроси. Обаче „Стършел“ не постъпи така. Той разбира се, помести материали по прибирането на реколтата. Но от неговите страници съвсем не можеше да се разбере, че именно тук през този период Централният комитет поставяше ударението. Вместо да вземе под прицел слабостите, които тогава допускаха в тази дейност някои централни и местни държавни и стопански органи, вестникът се занимаваше много повече напр. ... с курортни теми?

Редакцията на „Стършел“ също така не подхваща с необходимия замах и широта борбата за преодоляване на капиталистически преживелици в областта на идеологията и специално борбата срещу суеверието и религиозните предрасъдъци. По едно време се появиха няколко материала

по тези въпроси, но след това те изчезнаха от страниците на вестника. Разложителната дейност на някои попове и ходжи не среща жилото на „Стършел“.

От казаното следва една много важна препоръка за в. „Стършел“. Тя е: критиката на „Стършел“ да върви винаги в крак със задачите, които партията и правителството поставят за решение. Централно място в отделния брой да заема онзи въпрос, който в дадения момент Централният комитет и правителството са изкарали на най-преден план. За да се изпълнява тази препоръка е нужно редакционните работници на вестника да следят и изучават директивните, партийните и правителствените документи. Както и другите вестници, „Стършел“ получава достатъчно указания по въпросите, които печатът трябва да застъпва в един или друг момент. Необходимо е да се вниква в тези указания и да се търси начин за художественото им отразяване със средствата на хумора и сатирата.

2. За безидейния хумор

Като форма на критика, хуморът и сатирата винаги изхождат от определени класови позиции и са насочени към укрепване на тези позиции. В този смисъл те са винаги идейни. В този смисъл и нашият хумор не може да бъде друг, освен пропит от идеите на социализма. Така че в последна сметка няма и не може да има безидеен хумор, в смисъл на хумор, който да е неутрален по отношение идеологията на различните класи в дадено общество.

Но идеологическата подкладка на хумора и сатирата може да бъде повече или по-малко пряка, повече или по-малко косвена, в зависимост от темата на хумористичното, или сатиричното произведение и целта, която неговият автор преследва. В такъв смисъл в известни рамки може да се говори за идеен и безидеен хумор. Оттук следва, че „безидейният“ хумор не е аполитичен и самоцелен. Това гледище няма нищо общо с теорията за нетенденциозното, безидейното, безцелното художествено творчество.

Това разбира се не трябва да се схваща опростителски. То съвсем не значи, че във всяко отделно произведение, поместено в „Стършел“, трябва да се говори за политика, за марксизъм-ленинизъм, за строителство, за възпитание и пр. Животът е многообразен и предлага неизчерпаеми източници на теми и проблеми за хумористични и сатирични произведения не само из областта на политиката и икономиката, но и из областта на културата, бита (включително семейните отношения, възпитанието на децата) и др. Необходимо е той дълбоко да се изучава и опознава, за да могат да се създават високо художествени, целенасочени хумористични и сатирични произведения, въз основа на принципите на социалистическия реализъм.

3. Хуморът на „Стършел“ с международна тематика

Вестник „Стършел“ общо взето правилно откликва по най-важните актуални международни въпроси. Това става преди всичко в хумористичните новини (рубриката „Агенция „Стършел“). Даването на такива новини е хубаво, но не е достатъчно. За да бъде по-действен хуморът по международни въпроси, необходимо е повече, отколкото досега да се използват и други жанрове, като фейлетонът, разказът, диалогът, интервюто, хумористичното писмо и пр. Освен по големите политически събития на деня, „Стършел“ трябва да откликва и по въпросите на буржоазната идеология, което той почти не прави сега. Той трябва да осмива разните философски, исторически и естетически „теории“ на запада, също така разните ревизионистически „теоретически“ умстворения и пр. Особено свое задължение редакцията трябва да смята бичуването на противокмунистическата антибългарска и антисъветска пропаганда.

Може ли и доколко да бъдат осмивани политически, военни и други ръководители на капиталистически страни? Отговорът на този въпрос е положителен. Може и трябва, когато това е нужно. Някакъв шаблон, обаче, някакъв неизменен образец по този въпрос не може и не бива да се дава. Затова доколко и как трябва да бъдат те осмивани, е необходимо да се изхожда от конкретната политическа ситуация и от нашата външна политика в даден момент. По отделни въпроси, за отделни хумористични материали, редакцията трябва да се съветва с Министерството на външните работи.

Сега нашата сатира и хумор трябва да се насочват главно срещу онези политически, културни и други деятели в капиталистическите страни, които продължават да стоят на позицията на Студената война. Но без да се употребяват ругатни и обиди. Трябва да се намира безсмисленото, безумното и смешното в тяхното поведение и то да бъде бичувано с подходящи изобразителни и текстови материали.

В сегашния момент, когато се борим за премахване на Студената война и за намаляване на напрежението в международните отношения, ще бъде вредно да се поддържа огън срещу онези дейци на капиталистическите страни, които приемат линията на съвместното съществуване между двете системи. Нашето отношение към такива хора трябва да се определя от тяхното поведение по този въпрос. Ние ще подкрепяме всяка стъпка в полза на съвместното съществуване и обратно – ще бичуваме всяка стъпка в полза на Студената война. Това трябва да бъде водоразделната линия, по която ще определяме кой, в каква степен и в каква форма да бъде приветстван и поощряван, или пък осмиван и карикатурен. Изобщо силата на нашия хумор трябва да бъде в аргумента, в идеята, в художествеността му, а не в ругатнията, не в обидата.

4. Някои мерки за подобряване списването на в. „Стършел“

Редакционните работници на „Стършел“ са писатели-журналисти. Принципът „Повече сред народа, по-близо до живота“ важи най-вече за тях. Иначе те не могат да бъдат актуални, не могат да живеят, с една дума – не могат да бъдат „стършели“. За да бъдат винаги стършели, те трябва да поддържат най-тесни връзки със съответните наши държавни и стопански органи в центъра и по места, които знаят какво е положението в дадена област и в конкретния момент. Така те ще бъдат всякога в курса на задачите, ще знаят какви слабости се допускат, като ще получават това от авторитетни места, а не от случайно дошли устни и писмени оплаквания на граждани, които разбира се, също не бива да се изостават. Така те винаги ще имат обилен приток и материал за хумористично възсъздаване и ще правят всеки брой на в. „Стършел“ актуално, остро оръжие на партията за борба против слабостите и нередностите в нашето общество.

Заедно с това необходимо е да се разшири кръгът на сътрудниците на в. „Стършел“. Сега вестникът се списва от тесен кръг хора, предимно щатни или полушатни редакционни работници. Известните наши писатели, с изключение на Христо Радевски, не сътрудничат на вестника. Наистина, има разкази или фейлетони от Гьончо Белев, Ст. Ц. Даскалов и Крум Григоров, но това са публикации във връзка с кръгли годишнини на тези писатели. Има и един разказ от Ангел Каралийчев и по едно-две стихотворения или разкази от Божидар Божилов, Асен Босев, М. Лакатник и 4-5 души по-млади писатели, като Найденов Вълчев. Такива писатели като Георги Караславов, Светослав Минков и др., които имат вкус към хумористичната художествена литература, не сътрудничат на „Стършел“. Някои от по-младите писатели, доказали че умеят да пишат хумористични и сатирични произведения, като Георги Джагаров, Д. Методиев, Добри Жотев и др., също не сътрудничат на „Стършел“. Редакцията трябва да полага най-топли грижи за привличане на повече сътрудници из средата на писателите. В областта на карикатурата също трябва да се води постоянна борба за по-широк авторски актив.

Завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП:
(Лч. Аврамов)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а.е. 734, л. 1-10. Копие. Машинопис.

**Информация от Рубен Аврамов, завеждащ отдел
„Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП,
до Политбюро, за слабости и грешки в СБП**

София, 29 февруари 1960 г.

[...]

Но съюзното ръководство и редакцията на „Литературен фронт“ допускат редица слабости и грешки от сектантски тип, при провеждането на партийната политика. Живите връзки на ръководните другари в СБП с масата от писателите не се поддържат системно. На редица партийни и други събрания ръководителите, с изключение на др. Г. Караславов, не се явяват. Вестник „Литературен фронт“ понякога се увлича в оценките си и дава постановки, които не помагат, а затрудняват сплотяването на съюзните членове. Такива са случаите със статията на Литературния институт на БАН, за книгата на П. Зарев – „Стил и художественост“ и др. Книгата на др. П. Зарев заслужава сериозна критика, но тази критика и по тон, и по аргументация трябва да бъде именно сериозна и да помага на автора. Не е такава обаче цитираната статия във в. „Литературен фронт“.

Тези пропуски отслабват позициите на ръководството на Съюза и затрудняват борбата им срещу грешките на П. Данчев, Ст. Каролев, П. Зарев и др., затрудняват сплотяването на писателите около ЦК и партийната линия. От своя страна тези последните, които предварително бяха отпечатали своите доклади в сп. „Литературна мисъл“ не проявиха никаква склонност да се вслушат в критиката на другарите си и да я вземат под внимание. Нещо повече, даже и след указанията, които бяха дадени на състоялите се две съвещания при др. М. Григоров и на които присъствуваше др. П. Данчев, те продължиха да отстояват своите разбирания. Явно е, че посочените другари поддържат такива разбирания, които ако овреме не бъдат преодолені от тях, ще ги доведат до по-сериозни отклонения от главната линия в развитието на литературата, до още по-голямо подценяване на идейното съдържание и откъсване на формата от съдържанието.

Независимо от всичко това прегледът на 15-годишното развитие на литературата показва редица положителни страни.

Във всички доклади къде повече, къде по-малко, бяха посочени ролята на новия социалистически начин на живот, като определящо начало в създаването на социалистическо-реалистическата ни литература, в по-голямата част от тях се изтъква ролята на партията в ръководството на литературния процес. Прави се констатацията, че победата на социалистическия реализъм в българската литература е един закономерен процес, свързан с победата на социализма в нашата страна, с традициите на пролетарската и

демократичната литература в миналото, процес, подпомогнат от опита на съветската литература. По-пълно тези проблеми бяха разгледани в докладите на Георги Димитров-Гошкин, Георги Цанев и Любомир Тенев. Почти всички докладчици се постараха да проследят основните етапи в литературното развитие на изминалите 15 години и препятствията, преодолявани по пътя на това развитие – борбата против буржоазната идеология и упадъчните литературни влияния в тяхната открита форма, в първите години след 9 септември 1944 г., борбата за преодоляване на вулгарния социологизъм и схематизма в литературата и литературната теория и критика, борбата против черногледството, грешките и увлеченията в посока на естетизма, проявили се в периода след Априлския пленум на ЦК на БКП и др.

Положителна страна на прегледа бе и това, че по всички посочени въпроси се водиха открити спорове. Това е особено важно, тъй като дълго време някои критици отбягваха да вземат открито отношение към важни литературни проблеми, отбягваха да критикуват един друг своите слабости и недостатъци.

Прегледът показва и някои сериозни слабости на Съюза на българските писатели. Процесът на сплотяване на писателите и преди всичко на писателите-комунисти, далеч не е завършен. Нещо повече, в първата половина на дискусиата взаимоотношенията се изостриха още повече. При обсъждането на докладите на др. Каролев и Л. Тенев, както и на отчетно-изборното събрание на партийната организация на писателите, което се състоя по време на сесията, се създаде доста напрегната атмосфера, поради това, че наред с принципиалните въпроси някои другари извършваха мислите на други, допускаха се някои пресилвания в оценките и бяха направени явни опити да се създаде недоверие и подозрение към Секретариата на Съюза и към отделни секретари. Така например, на отчетното партийно събрание др. П. Данчев, който е член на Секретариата на Съюза, постави въпроса, че Секретариатът на Съюза проявява недоверие към някои писатели, че подхожда едностранчиво към тях. Получи се така, че той е единственият съюзен секретар, който проявява доверие към тези хора. Това изказване по същество бе насочено срещу Секретариата на Съюза и имаше демагогски и груповски характер. През втората половина на обсъждането разискванията бяха по-аргументирани и спокойни. Но и сега, след сесията се чувства, че разделението не е преодоляно напълно. В Кабинета на младия писател положението е явно неблагоприятно. Има известни сигнали за наличието на някои груповски прояви в Съюза.

По повод на дискусиата в Съюза на българските писатели, отделът предлага:

1. Да се организира среща на др. Т. Живков и някои други членове на Политбюро с актив на писателите, на която да бъде изложено партийното

становище по повдигнатите въпроси, да се осъдят неправилните позиции на П. Данчев, Ст. Каролов и др. по тези въпроси и се дадат указания за по-нататъшната работа на Съюза и на писателите изобщо, с оглед на подготовката на едно партийно и на общосъюзното събрание на СБП. Особено внимание при тази среща трябва да се обърне на въпроса за сплотяването на комунистите в СБП, за пълното преодоляване и ликвидиране на всякакво деление на групи.

Съобразно с резултатите от тази среща, да се вземат решения за укрепване на съставите на някои литературни редакции и на други органи.

2. „Работническо дело“ да излезе с редакционна статия, в която да се посочат основните завоевания на нашата литература през последните години и се вземе отношение към основните въпроси на литературата, разгледани на прегледа.

3. Да се отпечатат редакционни статии и във в. „Литературен фронт“, сп. „Септември“, „Пламък“ и „Театър“, на които да се даде същата партийна оценка.

[...]

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 4189, л. 77-80. Оригинал. Машинопис.

№ 163

Протокол А № 122 от заседание на Политбюро на ЦК на БКП с информация за работата на СБП, докладвана от Годор Живков¹

София, 16 юни 1960 г.

[...]

I. Обсъждайки работата на Съюза на българските писатели, Политбюро на ЦК на БКП отбелязва, че:

1. В Съюза на българските писатели, в работата на писателите и на партийната организация при Съюза има безспорни успехи – преодолявани са почти напълно онези политически колебания, които имаше у някои писатели по време и непосредствено след Априлския пленум на ЦК на Партията; писателите сега са сплотени около партията, около нейния Централен комитет, около политическата линия на партията; партийният лозунг за свързване с живота получи широк отзвук сред писателите. Всичко това доведе до консолидация на писателите око-

ло партията и нейния Централен комитет, даде и продължава да дава благоприятно отражение върху писателите и върху тяхната творческа работа.

2. Линията на Съюза на българските писатели и на неговото ръководство е общо взето правилна линия – линия на подчертаване и укрепване ръководството на партията и на Централния комитет на партията, линия на свързване на изкуството с живота, за да служи то още повече на народа, на нашето партийно дело, линия на насочване усилията на творците към разработване на съвременна тематика и развитие на всички жанрове на литературата, линия на високо художествено майсторство.

Политбюро се отнася с доверие към сегашното ръководство на Съюза на българските писатели начело с др. Георги Караславов и е уверено, че това ръководство ще преодолее допуснатите, волно или неволно, недостатъци и слабост, за да сплоти още повече писателите около партията и нейния Централен комитет, за да продължи по-нататък подемот в областта на литературата.

3. Трябва да се създава творческа атмосфера в Съюза на писателите и неговите органи, в партийната организация и сред писателите; да се разгръщат свободни творчески дискусии, страстни, но доброжелателни в спокоен дух на взаимно уважение между спорещите, като се проявява по-голяма търпимост и в творческата работа, и в оценките на отделните литературни произведения; да се преодолеят съществуващите случаи на липса на търпимост, на отправяне на лични обиди и прибързано квалифициране на едно или друго изказване като проява на ревизионизъм, антипартийност и пр.

4. Обезпокояващи са зачатъците на известни макар и частични елементи на груповщина сред писателите.

Трябва да се прекрати всякаква дейност от когото и да било срещу ръководството на Съюза на писателите, да се пазим от груповщината и от фракционната борба като от огън. В това отношение сериозно трябва да си вземат бележка др. др. П. Данчев и Ст. Каролев, особено др. П. Данчев, който е секретар на Съюза на писателите.

5. Следва да се подобри ръководството от страна на Президиума и Секретариата на Съюза на писателите над печатните органи на Съюза „Литературен фронт“ и литературните списания; да се разшири кръга на авторите в страниците на „Литературен фронт“ и списанията на Съюза, да не се делят авторите и писателите на „бели“ и „черни“; да се дава възможност на авторите да развиват и защищават разни мнения, стига те действително да не са антипартийни и антмарксистически. Тези мнения следва да се обобщават от редакциите в принципиални, партийно издържани статии, които да спомагат за сплотяване на литературните

работници върху марксистко-ленинските позиции, като не се допускат едностранчиви, тесногърди и ограничени изводи при обобщаване на застъпените мнения.

6. Необходимо е да се укрепи отдела за литература и изкуство при в. „Работническо дело“, но не за да се възприеме курс на връщане към старите методи; да се привлекат на работа в него компетентни, стоящи на здрави партийни позиции, на позициите на Априлския пленум на ЦК на БКП литературни работници, с оглед да стане той още по-действен помощник на партията за провеждане на изработената от Априлския пленум на ЦК на БКП линия и за сплотяване на писателите и литературните кадри около Централния комитет.

7. Дейността на партийната организация при Съюза на писателите е правилно насочена в подкрепа на ръководството на Съюза, за сплотяване на кадрите, за провеждане на партийната линия на литературния фронт; полезни са провежданите от нея теоретически партийни конференции.

По-нататъшната дейност на партийната организация трябва да допринесе за създаване на здрава свободна творческа атмосфера в средите на писателите, за разгръщане творчески дискусии върху основата на марксизма-ленинизма, за преодоляване на сектанството и субективизма, за преодоляване и предотвратяване на груповски действия в техните среди, за отстраняване на допуснатите слабости и недостатъци, за комунистическото възпитание на всички членове на съюза.

II. Трябва да се положат усилия и от съюзното ръководство, и от ръководството на партийната организация, и от другарите П. Данчев и Ст. Каролев предстоящото годишно отчетно-изборно събрание на Съюза на писателите да не се превърне в арена на взаимни нападки и обвинения, а да стане наистина събрание, което ще посочи безспорните успехи в нашата литература, ще посочи съществуващите слабости и перспективите за по-нататъшното развитие на нашата литература, ще сплоти още повече всички писатели около партията и Централния комитет, около партийната линия, ще допринесе за по-тясно свързване на писателите с живота, ще съдейства за създаване на още по-добра атмосфера в Съюза и сред писателите за творческа работа, в резултат на което да се появят нови крупни художествени произведения.

III. Да се проведе среща на др. Тодор Живков със Секретариата на Съюза на българските писатели и секретаря на партийната организация при Съюза, на която да бъдат доложени изводите на Политбюро по работата на Съюза на българските писатели и неговото ръководство.

На срещата да присъствуват и членовете на Идеологическата комисия

при Политбюро – другарите В. Червенков, М. Григоров, Т. Павлов, Р. Аврамов и Начо Папазов.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 4189, л. 6-10. Оригинал. Машинопис.

¹ Arbiter, но не elegantiarum, на всички еднолични или групови войни в Съюза е самият Първи – в по-ранния период това е Вълко Червенков, а след Априлския пленум – Тодор Живков, изключително ухажван от писателите, и самият той ухажващ ги през десетилетията на своето управление. По стария римски принцип Divide et impera, Живков не крие пристрастията си към любимците, част от които оглавяват Съюза и съюзните органи и в следващите години, а някои дори са високо поставени в партийната, държавната или личната му йерархия (Георги Джагаров, Димитър Методиев, Любомир Левчев). Тежко на тези, които не са сред обичаните! Писателите винаги са били най-наблюдаваната част от интелигенцията, любима за флиртуване и изпълнение на партийни задачи, но и твърде жестоко удряна, когато това става неизбежно.

№ 164

Писмо от Начо Папазов, министър на просветата и културата, до Секретариата на ЦК, за фейлетон на Радой Ралин във в. „Стършел“

София, 1 ноември 1960 г.

Другари,

В бр. 759 от 26.08.1960 г. на в. „Стършел“ е поместен материал от Радой Ралин срещу директора на Музикалния театър „Стефан Македонски“ Арсени Лечев. Повод за написване на този фейлетон е съкращаването на художествения състав на театъра (хор, балет, артисти, оркестър) с 25 души.

Щатът на Музикалния театър бе твърде раздут, поради което се наложиха някои съкращения на непълноценни и неизползваеми артисти, хористи и балетисти. Подобни мероприятия оздравяват колективите, откриват път на младите артисти и водят до съкращаване на разходите. Затова финансовият план на Държавния музикален театър за 1960 г. бе намален с 35 бройки. При това намаляването на бройките влезе в сила от 1 юли 1960 г., с оглед да се улеснят съкратените, които биха пожелали да търсят работа другаде в началото на сезона 1960/1961 г. В продължение на няколко месеца ръководството на театъра, съвместно с Художествения съвет и заедно с представители на масовите организации, със съдействието на отдела „Оперни театри“ при министерството и на Профсъюза на работниците по просветата и културата основно проучи състоянието на

художествените кадри и определи онези, които подлежат на уволнение, като е държано сметка както за художествените достойнства на засегнатите, така и за тяхното социално и икономическо положение. Др. Лечев следователно не е действал еднолично и произволно. За такива артисти като Елисавета Рускова, Любен Герасимов, Стоян Коларов на ръководството на театъра бе препоръчано и то прие да предвиди да бъдат използвани след пенсионирането им като гастролъори. И тримата имат при това право на пълна пенсия. Що се отнася до артиста Б. Аврамов, то той не може да дослужи до цяла пенсия, тъй като трябва да стои в театъра още 12 години, а сега е вече на 60 години. Започнал е артистичната си кариера на около 50 години (преди това е бил търговец). С текущия репертоар мъчно се справя, тъй като забравя текста, обърква мизансцените, а и гласът му е разклатен и несигурен. Ралин се застъпва и за балет-майсторката Фео Мустакова. Тя е освободена също така след обстойна анкета и по настояване на ГК на БКП – „В. Левски“, след проучване и от страна на отдела „Оперни театри“ при Министерството на просветата и културата поради това, че се оказва неспособна да ръководи балетния колектив. Тя допусна създаване на груповщина, фаворизация, неизпълнение на решенията на Художествения съвет и ръководството и много други. Груба клевета е, че заместникът на Мустакова – балетмайсторът Г. Абрашев, завършил с отличие балетна режисура в Москва, член на БКП, е „избутал“ Мустакова. Обратното, Абрашев може да бъде обвиняван в това, че дълго е търпял ненормалното положение в балета и не се е намесил по-енергично, за което е имал пълно право като балетмайстор и партиен секретар.

Разбира се ръководството на театъра, е могло да се отнесе с повече топлота към своите заслужили артисти, отиващи в пенсия, като организира подходящи мероприятия за раздялата с тях.

Обществените организации също така са могли да проявят повече инициатива и с по-голямо внимание да се отнесат към своите колеги. В това отношение и ръководството на театъра и обществените организации заслужават сериозен упрек. Но ние сериозно сме разтревожени как ще проведат указанията на ЦК за освобождаване на някои възрастни и редица посредствени артисти от други театри, ако издания на партията като в „Стършел“ поддържат такива позиции. И ние можем да играем ролята на „добрия вуйчо“, но до къде ще стигнем с това?

Не е съвсем точна и подхвърлената от Р. Ралин мисъл, че в последните български оперети „всичко се търпи“. В тях действително има много недостатъци и те най-малко могат да бъдат посочени като образци или даже сполуки в оперетния жанр, но процесът на създаване на нови и то съвременни оперети е труден и удачните творби ще бъдат вероятно по-малко, отколкото преходните посредствени оперети, въпреки че някои от тях се ползват с успех сред слушателите. Не се залавят с написване на опере-

тни либрета и музика най-талантливите наши драматурзи и композитори. И затова усилията на някои наши автори на оперети не трябва да бъдат така лекомислено отхвърлени. Ние обаче намираме, че в последните български оперети критерият на ръководството на театъра по отношение на техните художествени качества и сценическа реализация е снижен значително, което налага съответни мерки от страна на Министерството на просветата и културата. Създадена е комисия от специалисти, която ще трябва да излезе с оценка за художествената работа на театъра и мероприятията за повишаване нивото на спектаклите.

Не почива на никакви факти и карикатурата на Т[еньо] Пиндарев, че тази година оперетата има 4 провалени постановки. „Гувернантката“, „Щраусиана“ и „Антилџин“ представляват две едноактни пиески и едно балетно либрето, които е трябвало да образуват един спектакъл, предназначен за студийна, учебна работа и евентуално за гастроли в провинцията. Тази постановка е отпаднала още в началото на подготовката ѝ, поради смъртта на артиста В. Василев и липсата на време за подготовка. Това се случило през 1956 год., когато Ар. Лечев не е бил директор на театъра. Лечев поема ръководството на театъра през 1956 г., когато четвъртата критикувана постановка „Покорителят“ е била вече в пълен ход. Тази оперета е била свалена след втория спектакъл, поради слабости на либретото и недоработеност на постановката, за което ръководителят на театъра Лечев и неговият предшественик Хр. Попов носят отговорност. Грубото извращение на фактите с „четирите“ постановки е могло да се избегне, ако авторите по-грижливо бяха проверили истинското положение на нещата.

Карикатурата на Т[еньо] Пиндарев за трите дини под една мишница по същество е правилна, но за това положение не е виновен само Арсени Лечев. Той бе назначен като директор на Музикалния театър при положение, че е бил подпредседател на Дома. В близки дни поради изтичане на мандата ще бъде избран нов Управителен съвет на Дома на музиканта и др. Лечев вероятно ще бъде освободен.

Не можем да се съгласим и с обидния тон на Р. Ралин по отношение на др. Лечев. С такива черни краски не бива да се петнят отговорни наши работници, още повече когато обвиненията са несъстоятелни. Р. Ралин е застанал открито на страната на засегнатите артисти от Музикалния театър и не е счел за нужно да потърси мнението на ръководството на театъра, на Министерството на просветата и културата и на Профсъюза на работниците по просветата и културата, с което е нарушил елементарната етика. Редакцията на в. „Стършел“ също така лекомислено се е доверила на достоверността на данните, изнесени от Р. Ралин. И понеже това се случва не за първи път, Министерството на просветата и културата моли Секретариата на ЦК да обърне най-сериозно внимание на редакцията на в. „Стършел“ да не се повтарят подобни прояви. В интерес на истината налага се в. „Стър-

шел“ да опровергае неверните факти, изложени във фейлетона на Р. Ралин и в карикатурата на Теньо Пиндарев за четирите постановки, провалени през тази година. Предлагаме също така в „Народна култура“ да излезе с отговор в духа на настоящето изложение.

Министър:
(*n*) (Н. Папазов)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 16, а.е. 213, л. 9-12. Оригинал. Машинопис.

№ 165

Из протокол от годишното отчетно-изборно събрание на ППО на СБП. Изказване на Цветан Минков за необходимостта от прелом

София, 24 ноември 1961 г.

ЦВЕТАН МИНКОВ: [...] Другари, след Двадесет и втория конгрес на Комунистическата партия на Съветския съюз ми се струва, че вече ще бъде аномалия да се говори за отклонение от партийната линия, за разни групички и групировки и особено за своеобразни индивидуални чувства. Това ще бъде скандал и то скандал на комунисти. Това първо.

Второ. Мен ми се струва, че след Двадесет и втория конгрес на съветската партия е излишно да се говори за търпимост в това отношение. Време е да се извърши прелом. В какъв смисъл? Да се премине, другари, от думи към дела. Годици наред ние слушаме, че всички трябва да участвуваме в литературния процес – от най-малкия до най-големия, всички да бъдат привлечени. Това се казва като пожелание. А след това какво се получава. Имаме редакции, имаме издателства. Там също работят известни хора. Ето преди малко ние чухме в доклада печалната констатация, много меко казано относно списанията и особено за второто списание. Изтъкна, се, че отдел „Критика и белетристика“ не бил попълнен. Това е едно нерадостно явление и трябва да се вземат мерки от редакционния колектив и от другарите в организацията.

Ние живеем в такава епоха, епоха недостижима за миналото, за нашите деди, които са водили героични борби, тия герои загинаха, за да живеем. И Девети септември ни задължава да минем към дела.

Какво значи конкретно това? Аз си представям например така: колективът на едно списание ще повика повече хора, ще поиска от повече хора,

материали. Да влязат повече хора в колектива, да се чуе мнението на повече хора. Защото хубавото произведение може да бъде създадено и от човек, неподозрян до вчера за неговите способности. Често са такива случаи в литературата. Има млади кадри – белетристи, има хора, които стоят пасивно, които не са канени, които не са търсени.

Аз си представям такова положение. Литературният фонд има събрани данни с какво се занимават в момента писателите, какво мислят и пр. Тия данни отиват в чекмеджето, пускат се и остава чекмеджетата да ги четат. А какво се пише, какво готвят писателите, остава неизвестно. Това е неправилен метод. Литературният фонд трябва да проучи тия материали, кой писател какво мисли и какво може да направи. Защото аз ви казах, това е така в литературата. Недейте гледа върховете, хората, които са по тия върхове. Не се знае кой от съвременните писатели, кой от нас ще надживее епохата. Сега те имат успехи, но в крайната равностметка на историята не всички, които днес са на първо място, ще останат такива и в бъдеще. Аз понеже съм литературен историк зная, че в миналото е имало много живи мъртъвци, такива има и в съвременността.

Значи трябва да има по-голям обхват, по-голям кръг от хора да се включат. Недопустимо е при съвременния комунистически строй да има хора пасивни в литературата, които в миналото са участвували активно в нашия живот, били са много полезни, а сега да ги изтърваваме. На какво се дължи това и особено след Двадесет и втория конгрес на Комунистическата партия на Съветския съюз. Това положение е нетърпимо, трябва да се премахне равнодушието в някои другари и активно да бъдат включени в работа, да се поведе борба за изкореняване на егоизма, за премахване на себичността. Да се сложи край на егоизма. По-нататък така не може да продължаваме.

Аз имам някои факти, които са поразителни в едно отношение. Например ще ви кажа един такъв факт, не съм го проверил, но ми се струва, че е верен. Оказва се, че някои от редакторите в нашето издателство получават по-голям хонорар от авторите. Такива куриози вие навярно сте чули да има – редакторът получава повече от автора. Това явление е недопустимо, това не е морал, аз бих казал и по-силна дума.

[...]

ЦДА, ф. 357Б, оп. 1, а.е.73, л. 31-32. Оригинал. Машинопис.

**Изказване на Емил Манов на среща на ЦК на БКП
с актива на писателите с остра оценка на култовския период
и пагубното му отражение сред писателите**

София, 11-13, 18-19 април 1962 г.

ЕМИЛ МАНОВ: Другари, аз бих предпочел да се изкажа след някое по-късо изказване, понеже и моето не е твърде късо, но ще помоля за малко търпение. Разбира се, толкова дълго няма да говоря.

Аз няма да говоря за литературни проблеми и литературна теория. Ще говоря за онези неща, които ни пречат и досега да пристъпим към спокоен и сериозен разговор за нашата литература, за нейното настояще и бъдеще, които ни пречат да работим повече като писатели и по-малко да приказваме, които често пъти ни потискат и отнемат желанието за творчески труд. Трябва наистина да се опитаме да разчистим тези неща, макар това да не е лесно, да се опитаме да разкрием същността на противоречията, за да намерим пътища за тяхното преодоляване. В това виждам задачата на настоящето съвещание, затова ни е повикал тук ЦК на Партията. И аз съм съгласен с другарите от нашия съюзен Секретариат в едно: всеки опит да се отклони вниманието от тези противоречия би бил всъщност опит истинските мисли и намерения¹, би бил опит за неискреност.

Ще говоря и за себе си, колкото и да ми е неприятно това, тъй като името ми нееднократно се спомена на това наше заседание. Пък и идеите, мислите, стремежите, страстите, доброто и лошото се носят от живи хора и вземайки отношение по принципиални въпроси, човек не може да заобиколи себе си, колкото и да му се ще.

Не е никаква тайна, че между писателите съществуват разногласия и вече няколко години всеки възникнал спор се превръща в ожесточено сражение, преминава понякога в безпринципни кавги и взаимни отричания, води до дребнави заяждания и гневни изблици. И все пак причината на тези разногласия не бива да се търси просто в личните симпатии и антипатии – ако бе така не си струва да занимаваме ЦК със своите истории. Не мога да се съглася и с постановката, която бе дадена тук от някои другари и в уводното слово на др. Караславов, а тя гласи, че разногласията се дължат на идейната безпогрешност на други неколцина. Това е всъщност едно опростяване на самата постановка на въпроса, което би ни завело в задънен сокак: или трябва да се превъзпита противникът в спора, или трябва той да се ликвидира, защото упорства в своите възгледи. По тази логика се развиха много неща в нашия Съюз през последните години. А животът вече неведнъж ни показва голямата относителност и на „грешките“ и на

„безпогрешността“, които по един удивителен начин се превръщат често в свои собствени противоположности. Животът и историята на нашите социалистически страни ни показаха, че такова отношение към спорове между съидейници, между комунисти води до ония скръбни последици, за които вече не ни се ще да говорим.

Много често грешките в търсенето на конкретната истина по даден въпрос имат за обратна страна на медала грешки, произтичащи от безплодното повтаряне на стари и известни истини, което замразява мисълта и творческите дирения. Разбира се, грешки и от едната, и от другата категория в нашия литературен живот има колкото щете, но аз мисля, че всички ние и партийни и безпартийни писатели сме приели марксистко-ленинския мироглед като свой живот, като свое дълбоко вътрешно убеждение и следователно трябва да бъдем много внимателни и много аргументирани, когато говорим за „напускане почвата на марксизма“.

Този увод беше необходим. Искам да кажа, че нямам намерение да търся кой е напуснал и кой не почвата на марксистко-ленинската теория, а да поговоря за онези причини – и главни, и второстепенни – които предизвикват разногласията в Съюза ни и в литературния живот.

В какво се състоят по същество тези разногласия? Дали наистина те се крият просто в развихрянето на „дребнобуржоазната стихия“ в нашите писателски среди, която след Двадесетия конгрес на КПСС и след нашия Априлски пленум трябваше да бъде обуздана? Това е едно от обясненията, за което зная, че някои другари писатели много държат и с което те обясняват обикновено всички свои действия. Мисля, че това обяснение във всеки случай не изчерпва истината, както не я изчерпва и обяснението за „груповска и разколническа“ дейност на Емил Манов и Пенчо Данчев. Мисля, че в основата на тези разногласия лежат някои причини от принципиален характер, за които искам да кажа нещо, без да си въобразявам, че нося в джоба си истината от последна инстанция.

I. И така, в какво се състои работата?

Ако трябва да се отговори с едно изречение, би могло да се каже, че споровете и несъгласията в нашия литературен живот са в по-голяма или по-малка степен едно отражение на онези процеси в комунистическото движение и в нашия обществен живот, които настъпиха след смъртта на Сталин и особено след Двадесетия конгрес на КПСС. Във всички наши спорове и борби, в една или друга форма, намира отражение тъкмо борбата между старото и новото, между тенденцията да се омаловажи смисъла на Двадесетия конгрес, да се задържи едно развитие, да се съхранят култовски методи и стил на работа и тенденцията към решително отхвърляне на тези методи, към възраждане духа на ленинизма, към социалистически демократизъм и демократизация, която бе ясно набелязана и в решенията

на Априлския пленум на нашия ЦК и в редица мероприятия, засягащи нашия стопански, държавен и обществен живот, и в речите на др. Тодор Живков. Това беше така, независимо от личните страсти, грешките и отклоненията, на които някои другари много наблягат, без да могат или без да желаят да видят главното. Това беше така и затуй, защото нашите писател-комунисти, не се поддадоха на сирените на ревизионизма все едно дали от югославски или от друг тип, а по-голямата част от тях определено и искрено възприеха идеите на Двадесетия конгрес на КПСС, застанаха по същество на позициите на Априлския пленум на ЦК на нашата партия. И трагично недоразумение на времето и на обстановката е, че точно тези писатели трябваше да претърпят най-големи огорчения.

Това е мое дълбоко убеждение и то е известно. Но да изкажем убеждението си не значи да го докажем и затова нека ми бъде позволено да се върна малко назад.

Разногласията в писателските среди започнаха всъщност още преди Двадесетия конгрес. Те се появили в по-ясна форма най-напред през пролетта на 1955 г., на едно обсъждане на в. „Литературен фронт“, когато някои писатели-комунисти, включително и говорещият, казаха по нещо за атмосферата на страх и безкритичност в литературния живот, която спъваше развитието на литературата и на литературната критика. Адресатът на тези изказвания беше съвършено ясен, макар да не се спомена името му, защото той възглавяваше партията и държавата ни и твърде не си поплюваше, когато трябваше да се разправи с някого. На тези изказвания тогава възрази др. Радевски – неговата теза беше, че не съществуват никакви обективни, обществени причини, които да спъват нашите писатели в творческата им работа. Това събрание и някои други прояви на недоволство сред писателите предизвикаха ония продължителни срещи в ЦК с Вълко Червенков, които станаха през есента на същата година. Тогава говориха голям брой писатели-комунисти, и вече съвсем определено: те посочваха, че съществуващите методи на администриране на литературния живот, на пряка намеса в оценката на литературни явления вредят на нашата литература и че практически ние не желаем да си вземем бележка от някои процеси, които вече се извършваха в Съветския съюз – беше станал между другото и Вторият конгрес на съветските писатели. На тези срещи с Червенков малцина писатели си замълчаха и само двама или трима се опълчиха срещу опитите за критика на култовските методи. Тогава др. Радевски излезе със своите намеци за „тъмните сили“ или „черните сенки“ – вече не помня точно израза, а др. Караславов тогава или малко по-късно – с тезата за стоте милиона долара, които американците хвърлили за пропаганда.

Обяснението на антикултовската критика бе намерено – „сенките“ и „доларите“, чисто и просто – влиянието на империалистическата пропа-

ганда, на ревизионизма и т.н. Ясно е, че такава изходна позиция в оценката на критиката на култовските явления беше и е само отглас, разновидност на привичната теза за „врага с партиен билет“. И ако споменавам тези неща, то е, за да посоча оная приемственост на становищата, които изиграха не малка роля и след Априлския пленум: защото до 1958 г. главен секретар на нашия писателски Съюз беше др. Радевски, а след това – др. Караславов търсеше вражески проявления в нашата партийна среда, че нарече публично Гочо Гочев „враг на българската революционна драматургия“, Пенчо Данчев – „последовател на доктор Кръстев“, а малко по-рано Пеню Пенев беше определен като пряк „помощник на Дълес“. Не е въпросът тук в това дали са прави в конкретните си оценки за някои пиеси Данчев или Гочев, нито в това дали Пеню Пенев е бил светец в живота си и не е прегрешавал. Въпросът е в онзи подход към писатели и литературни явления, който се наложи у нас в писателските работи и след Априлския пленум и особено след 1958 г.

Този подход даде отражение върху целия ни литературен живот, върху всички взаимоотношения в Съюза – къде повече, къде по-малко. Вместо да се постигне обединение на писателските сили върху най-широка партийна основа, както изискваше от нас ЦК на партията, върху основата на оня демократичен дух, който повя от Двадесетия конгрес и Априлския пленум, – получи се още по-рязко разделяне на писателите-комунисти, а оттам и изобщо на писателите. Вместо едно успокояване на страстите, за да се насочат хората към творческа работа, получи се едно непрекъснато напрежение, което похаби много сили и даде редица отрицателни резултати.

Единството на нашата партийна организация и на Съюза зависеше, което е естествено, преди всичко от тяхното ръководство. Не се съмнявам, че един виден наш писател какъвто е др. Караславов, при малко повече безпристрастие и мъдрост, можеше да направи много. Но др. Георги Караславов тръгна по неверен път. Вместо да потърси сътрудничеството и помощта на най-широк кръг активни писатели, той предпочете да се опре на една малка група от хора, които по една или друга причина и преди, и след Априлския пленум не бяха проронили дума срещу култа на личността и срещу вредните методи, насадени в нашия културен живот. Павел Матев, Славчо Васев, Лозан Стрелков, Боян Балабанов, Андрей Гуляшки, Ангел Тодоров, Колевски, а по-късно и Гошкин – с това се изчерпва практически кръга от другари, на които др. Караславов гласува политическо и литературно доверие. Останалите писатели-комунисти, особено онези, които след Априлския пленум бяха казали по нещо срещу Червенков и култовщината и които стояха без уговорки на позициите на Двадесетия конгрес на КПСС, бяха подложени – кои повече, кои по-малко – на политическа дискриминация: те бяха третираны от споменатата група другари,

като „нездрави елементи“, „ненадеждни“, „несигурни“, „ревизионисти“ и пр. и пр. Това отношение към голяма част от писателите-комунисти, проникваше във всички изказвания по всички заседания, в редица писания и печата – то не можеше да не предизвика раздразнение, лоши настроения, у някои – отчаяние. Изведнъж 15 години след освобождението се оказа, че за десетилетия славна дейност, нашата партия е успяла да възпита само пет-шест писатели-комунисти, заслужаващи доверие и само двама-трима критици-марксисти. Това звучи като една жестока нелепост, но попитайте Гошкин, той и сега ще потвърди това, както го е твърдял неведнъж.

Но дискриминацията не се изчерпва само с етикетите и ругатните, отправяни по един или друг адрес – макар че и само това би било достатъчно, за да внесе разединение сред писателите-комунисти. Тя се съпровождаше с дела, които далеч не могат да бъдат окачествени като проява на честност и принципност. Ще приведа някои факти, които се отнасят до мен самия, защото тях познавам най-добре и защото те обясняват отчасти как се стигна и до наказанията. След 57 година и след критиката срещу „Недостовирен случай“ – аз се опитах с литературна работа да опровергая някои обвинения, които смятах за несправедливи. През този период издадох роман, два сборника разкази, пиеса, два сценария. Каквито и недостатъци да имат тези произведения – срещу художествена критика аз никога не съм реагирал – те говорят достатъчно ясно за моите възгледи и за отношението ми към партийната линия в литературата. В същото време се стремях колкото се може по-рядко да се мяркам в нашия Съюз, за да не дразня някои хора, които буквално дебнеха всяко мое движение. През целия този период съм се изказвал на наши събрания всичко три или четири пъти и то често по покана на нашия партиен секретар Камен Калчев и твърдя, че в тия изказвания, като изключим изказването за „Литературен фронт“ миналата година, няма нищо, което би могло да се третира като „неправилна позиция“. Тези изказвания бяха в духа на единството, но в някои от тях имаше и посочване на конкретни, явно прокурорски прояви на литературна критика, засягаща др. Караславов и Колевски, а това бе достатъчно, за да бъде третиран като „персона нон грата“. Впрочем, независимо от това дали се изказвах или не – срещу милостта ми бе организирана истинска хайка. Ако говорех, даваше ми се непременно „отпор“ от едни и същи трима-четирима другари, които явно смятаха, че трябва да преповтарям техните становища и мисли, за да бъде всичко правилно, ако пък мълчах, подозрително се питаха защо мълча. Както се казва – мътиш не мътиш, ке те ядем. И наистина, изхождайки от тая максима някои другари от ръководството на Съюза и на вестник „Лит. фронт“ не ме оставиха нито ден на мира. Те не само ме третираха като „гнил елемент“ без да пестят квалификациите си пред стари и млади писатели, но се опитваха

и да ме изхвърлят от литературния живот. Използвайки своето положение другари от в. „Литературен фронт“ настоявали пред ЦК на ДКМС да бъде изхвърлен от редакцията на сп. „Родна реч“, тъй като съм щял „да развърщам“ младежта. Както научих, спасила ме е намесата на др. Т. Живков... Същите другари, когато ставаше въпрос да се постави пиесата ми в Народния театър, така бяха изплашили Филип Филипов, че той ходил при др. Митко Григоров и при тогавашния министър на културата да пита може ли изобщо да се постави пиеса на Емил Манов. Същите другари, които много държат на процъфтяването на българската драма, организираха единствената напълно отрицателна критика на тази пиеса на страниците на своя вестник, помествайки почти по същото време блестящи рецензии за своите собствени произведения... Или друг пример: комисия от критици и редактори на изд. „Народна младеж“, назначена от ЦК на ДКМС, да определи награди за най-добри книги, излезли в това издателство през 1959 г., се спира между другото и на романа „Ден се ражда“. В нашето съюзно ръководство узнават това и настъпва тревога: ами сега? Как така ще награждават Емил Манов. И се залавят да четат романа, за да си кажат становището – една процедура, която е без прецедент дотогава. В резултат обявяването на наградите се забави близо два месеца. За да не страдат и другите наградени автори покрай моя милост отидох при др. Абаджиев и го помолих да ме зачеркнат от конкурса, за да се ликвидира тая срамна история... Същата картина се е получила в комисията за награждаване на български пиеси във връзка с прегледа на българската драма при министерството на културата: единствените членове на комисията, които настъргено са се противопоставяли да бъде отбелязана и пиесата „Съвест“, са били представителите на Писателския съюз, театралните критици Славчо Васев и Гошкин. Гошкин дори се изразил, че това изобщо „не е комунистическа пиеса“... Аз бих попитал другарите от нашето съюзно и партийно ръководство кой от тях би издържал в такава обстановка да не каже някоя излишна приказка срещу преследвачите си?

Примерите биха могли да продължат, но не в тях е работата. Нито в моята личност. Нито в принципа „или лошо, или нищо“, който се прилагаше спрямо мнозина. Бедата е в онази безогледност, която не подбираше средства в дискриминиране на редица наши писатели. И ако всичко това се вършеше повече или по-малко открито, пред очите на нашата общественост, всеки може да си представи какви са били оценките за идейното равнище, за поведението и за творчеството на писателите, поднасяни в лични срещи или в информация до ЦК на партията. Трябва да кажа още, че някои другари, получавайки доверие и власт в Съюза, направо решиха, че сега му е времето да си разчистят и личните сметки, а това даде допълнително лошо отражение.

II. Споменатите явления в нашата литературна действителност се съчетаваха с едно характерно сектантско отношение към литературните факти и събития. Това отношение намери място в наши съюзни издания, особено във в. „Литературен фронт“, др. Славчо Васев спомена някои неща, както и в други прояви. Не говоря за общите постановки и декларации в уводни статии и по събрания: повечето от тях бяха правилни – не малко общи думи се казаха за социалистическия реализъм, за нуждата от връзка на писателите с живота на народа, за опасността от ревизионизма, дори от време на време се споменаваха по нещо за култа на личността и догматизма. Говоря за конкретната литературна политика, от която всъщност зависи осъществяването на хубавите лозунги. Тук се прояви едно характерно противоречие между думите и делата.

Тук може да се посочи не само практиката на преки политически изводи и квалификация по отношение на книги и писатели. Могат да се посочат и редица публични изказвания на главния секретар на нашия съюз (някои от тях споменах) и редица статии на в. „Литературен фронт“ и редица действия на нашето съюзно ръководство. Няма да се спирам на фактите – за тях е говорено, те са известни на писателите, пък и те са нещо отминало.

Ще кажа само, че от тоя род прояви бе и непрекъснато размахване плашилото на ревизионизма в литературата, въпреки че доколкото зная, др. Тодор Живков се бе изказвал, че всъщност едва ли може да се говори за ревизионизъм у нас. Това не попречи да бъде организирана дори цяла „дискусия за ревизионизъм“ от ръководствата на Писателския съюз и на Съюза на журналистите. Големият шум за ревизионизма имаше една определена задача – да спласи писателите, а по възможност и ЦК на партията, преувеличавайки една опасност, за да заличи следите на другата, по-реална опасност от неизкоренената култовщина и сектантство в културния живот. Някои литератори, като Каракостов, Колевски и др. направиха от това своя втора професия и не случайно – те трябваше непрекъснато да доказват, че са ужасно необходими в литературата и че едва ли не спасяват партията и ЦК от писателите. Всяка грешка, действителна или мнима, всяка нотка на критичност в някое произведение, всеки опит да се посочат съвсем конкретни прояви на догматизъм тези хора дамгосваха като ревизионизъм. Като се имат предвид създадените отношения в нашия Съюз и настроенятия в неговото ръководство – аз не знам дали тези другари разбираха какво е ревизионизъм, но те положително разбраха какво е кариеризъм. Някои от тях се опитаха да направят кариерата си върху трупове на наши писатели. Тук имам предвид и такива хора, които не излизаха почти никак на обществената трибуна, както лисицата не излиза на пазар. Те се задоволяваха със „скромната“ роля да шушнат и шушукат по ъглите, да „информират“, да действат

като капката, която пробива камъка, докато създадат едно предубеждение и угробят някого.

Ще се спра и на още един факт, който характеризира идейната и политическата позиция на някои хора, които се ползват с доверие и които практически управляват в литературата. Става дума за ръководството на в „Литературен фронт“. Тук др. Барух говори за някои прояви на редакцията. Аз ще приведа още един факт. Когато излезе във в. „Правда“ поемата на Твардовски (нейните последни две глави) на това ръководство е било предложено стиховете да се преведат и поместят във вестника. Ръководството рязко е отхвърлило предложението. Може би тези другари ще обяснят причините на това рязко отхвърляне? Във всеки случай фактът си остава факт – тази част от поемата на Твардовски не бе поместена в „Литературен фронт“. Привеждам този пример, не за да уязвя др. Васев, който вчера кавалерски ми протегна ръка, а за да посоча корените на нашите досегашни разногласия.

Разбира се, мотивите в случая са ясни и за децата и аз бих ги уважил ако не оказваха едно непрекъснато влияние върху всичко що става в нашия литературен живот. В своята реч на Ноемврийския пленум на ЦК др. Т. Живков каза: „Трябва да се признае, че подобни явления у нас не са случайни. Те показват съвършено очевидно, че разяснителната работа в нашата Партия и сред народа по въпроса за култа към Сталин, за култа към личността въобще, за вредните последици от него не е доведена до край. Не е доведена до край и нашата работа за разясняване огромното историческо значение на Априлския пленум на ЦК за възстановяване на ленинските принципи в живота на нашата страна. Поради всичко това у нас са живи още на редица места в съзнанието на част от партийните членове и трудещите се разни прокултовски настроения, остатъци от култа към личността в различни форми“.

Никъде не е казано по-ясно това, което създаде огромни затруднения и в нашия литературен живот между Двадесетия и Двадесет и втория конгрес на КПСС, между Априлския и Ноемврийския пленуми. Тъкмо по тези причини у някои другари, които имаха значение в Съюза се съхраниха култовски настроения и, за беда, култовски методи на работа. Съхрани се илюзията, че Двадесетия конгрес и особено критиката на култа на Сталин са една „грешка“, която времето ще поправи и скоро всичко „ще си дойде на мястото“. Не случайно такива другари се сетиха да резигнират за своята привързаност към култа едва след Двадесет и втория конгрес, сякаш едва тогава са били ослепени от фактите. Някои от тези другари дори се гордеят със своите закъснели реакции и отново се опитват да очернят онези от нас, които искрено преживяха същото след Двадесетия конгрес. Те имат причини да вършат това, аз ги разбирам. Но все пак не разбирам в какво се състои тяхното достойнство в случая и защо трябва

да се преписва отново „перманентна вина“ на онези, които се отърсиха по-рано от култовските настроения и за които Двадесет и втория конгрес не бе изненада?

Тези неща имах предвид миналата година, когато окачествих в „Литературен фронт“, като „главен орган на сектантството и догматизма у нас“. Разбира се, аз пресиших, а от гледище на партийната дисциплина направих непростима грешка – казах го на общосъюзно събрание и без да се съобряза с едно решение на Политбюро, което намираше линията на вестника общо взето за правилна. Но от гледище на възгледите и някои действия на ръководството на вестника може би грешката не бе толкова голяма.

Има още едно обстоятелство, което говори за това къде минаваше линията на разделяне на нашите писатели-комунисти. Напоследък, след Двадесет и втория конгрес на КПСС, някои другари твърдят, че нашето съюзно и партийно ръководство са водили борба както против ревизионизма, така и против сектантството и догматизма. Главен изразител на тая теза беше Гошкин: каза го на наше заседание на Президиума, а после и на партийно събрание. Вярвам – що се отнася до борбата с „ревизионизма“. Моля за едно: да се каже кога, къде и по какъв повод се е водила борба срещу сектантството и догматизма. Няма такива случаи. Не е имало никаква борба срещу конкретни прояви на сектантство и догматизъм. Нещо повече: всеки опит да се каже нещо по тоя въпрос срещаше отпора на някои другари от съюзното и партийното ръководства, събрали гласа си в гласа на другаря Гошкин. И това също е обяснимо. След Двадесет и втория конгрес на КПСС тези другари не направиха нито опит за някаква самокритика в това отношение. Напротив, др. Караславов се изкара най-големият борец против култа, наприказва куп непроверени и непроверяеми неща, а Гошкин излезе да каже, че дейността на съюзното ръководство е била правилна във всяко отношение, и че ако то не е водило борба със сектантските прояви, или ако не е разгърнало достатъчно друга дейност – то било, защото трябвало да се води борба с „друг вид отклонения“. Малко по-преди, на заседание на Президиума този другар твърдеше, че всъщност груби прояви на сектантство и догматизъм не е имало. Изобщо – становища и обяснения, чиято цел е свършено прозрачна: да се омаловажи опасността от култовщината и съответните методи на действие в нашия Съюз, да се представи сектантството в невинен вид. И това след Двадесет и втория конгрес, който бе посветен тъкмо на тези явления, и след случая с Албания, който окончателно смъкна булото на сектантската невинност.

III. Говоря тези неща, не за да дискриминирам някого, защото ненавиждам навика в идейната борба между комунисти да се прави от противника подсъдим, а за да посоча, че нашият Съюз бе едно от ония места, където се бяха запазили прокултовски настроения и не само настроения:

методи на работа, отношения към хората и към литературата. А другарят Гошкин, като че не забелязваше това. Нещо повече, той се залови да изкоренява онези, които го забелязваха. Другата страна на тези методи на работа беше организирането на ръководещата група другари в една истинска „круговая порука“ за взаимни хвалби, нетърпимост към критиката и използване привилегиите, така да се каже, на съюзна власт. Не искам по тоя повод да споменавам имена.

ОБАЖДАТ СЕ: Много е нужно!

ЕМИЛ МАНОВ: Приведох достатъчно. Осигурявайки си абсолютен контрол над целия съюзен печат, бдейки енергично над културните страници на останалия наш печат, тези другари като жените на Цезаря се оказаха въвн от обсега на всяка критика, освен на хвалебствената. Всеки опит, било в печата, било по събрания, да се покритикува тяхно произведение, или техен възглед за литературата се третираше от самите тях, като посегателство срещу партийната линия, като атака срещу хората, заели правилна позиция след Априлския пленум. Нямахше значение дали критиката е основателна или не. Важното беше кой критикува и кой е критикуваният – ако критикуваният е от „нашите“ той трябва да бъде защитен на всяка цена, а критикуваният ударен – също на всяка цена. За критика си изпатиха по разни начини неколцина, ще спомена само Сегренски, Данчев, Каролов, Натев, Любен Георгиев, Здравко Петров, а бих казал и Челкаш, който дълго време имаше неблагоприятното да се заяжда във в. „Стършел“ с колегите си от „Литературен фронт“.

И критиката по отношение на ръководните другари в нашия Съюз напълно замлъкна – единствените нейни трибуни останаха кръчмарските маси и понякога събранията, където впрочем не всеки дръзваше да каже по нещо. Това помогна много на тези другари да загубят реална представа за себе си и контрол над действията си. Те се нахвърлиха на преиздаванията, наградите, командировките в чужбина, губейки всякакво чувство за мярка, всяко съобразяване с общественото мнение. Принципът, по който ставаха тези работи бе изразен от др. Караславов съвършено ясно, когато Секретариатът излезе с предложение за Димитровски награди пред Президиума. Той каза, че Гошкин се предлага за награда, защото е изнесъл борбата срещу нездравите елементи. Гошкин се обиди и реагира на това обяснение.

По този начин се внесе допълнително дух на котерийност в нашия литературен живот и нрави. Говореше се за единство, а на практика се вършеше почти всичко възможно за разделяне на писателите-комунисти. Със своята конкретна литературна „политика“, със своите приказки и действия другарите от ръководството на Съюза до голяма степен се самоизолираха от съюзните членове, предизвикаха недоверие и неприязън. Отношенията се изостряха. Трябваше да се намери обяснение на това по-

ложение и то бе намерено – „разколническата дейност“ на Емил Манов и Пенчо Данчев.

Особено се изостриха отношенията в нашия Съюз от момента, в който неочаквано се активизира др. Гошкин. Неговата активност се изрази преди всичко в това, че се нахвърли безогледно срещу неприятните на др. Караславов хора, срещу всеки опит за критика. Той тръгна да събира „бойци“ срещу „нездравите елементи“ – като че ставаше въпрос да се воюва срещу врагове, а не да се спори с комунисти. Той внесе дух на абсолютна нетърпимост към чуждото мнение, раздаваше характеристики наляво и надясно, определяше кой е марксист, кой не е и кой пък върви по ръба на марксизма. Той се оказа другар необикновено честолобив и самолюбив и това го караше да не подбира средства за постигането на своите цели. Да му възразиш – значеше тутакси да го разгневиш и да предизвикаш една злопаметност, която наистина учудва. Пример, помня, че на едно събрание между другото казах нещо за една негова статия в „Литературен фронт“, озаглавена „Към положително решение“ – мисълта ми беше, че др. Гошкин се опитва да слага рамки на още несъществуващи дискусии. Може и да не съм бил прав. Но др. Гошкин запомнил това и почти цяла година по-късно през миналото лято, излиза с друга статия на същата тема в която, без да споменава името ми, съобщава на читателя, че имало хора, които смятат нашата марксистическа литературна теория за празно място. Без да се смущава, че изказването ми бе направено на закрито събрание, нито от това, че нямам никаква възможност да му отговоря, Гошкин направо фалшифицира моето изказване и произнесе една клевета, адресирана очевидно не толкова до читателя, колкото до ЦК на партията. Разбира се, това е само един частен случай от неговата практика, но той е твърде показателен за методите и средствата на този другар.

Справедливостта изисква да се каже, че др. Гошкин не е никакъв култовец и че по редица въпроси на нашия литературен и съюзен живот, както и по големите въпроси на времето, той е мислил и навярно мисли така, както мисля и аз. Неведнъж преди, ние другарски сме разговаряли по тези неща. Толкова по-странно е, че в един момент той като че загуби зрение за някои действителни недъзи в литературния живот и че сега мнозина го смятат едва ли не за главния носител на оная атмосфера на нетърпимост и организирано преследване на писатели, което особено се усили през последните две години.

Лоша услуга направиха и др. Караславов и Гошкин и другите другари, които го заобикаляха. Вместо да го въздържат от редица нетактични действия, да му помогнат да сплоти писателите, те го превърнаха в един кумир, какъвто в нашия литературен живот не е имало, тласкаха го тъкмо по линията на изостряне на отношенията в Съюза.

4. Така в нашия Съюз (имах предвид всичко казано дотук) се създаде атмосфера на величаене и поклонничество от една страна – на дискриминация, недоверие към писателите, на страх и подозрителност – от друга. Чудно ли е, че в тази атмосфера се стигна и до наказание на писатели?

Трудно беше човек да запази нерви в тези условия, трудно беше да не направи погрешни стъпки, когато няколко години наред се чувстваш непрекъснато оскърбяван и преследван по петите. И аз направих грешката, която бе веднага използвана. От самокритиката си, направена достатъчно обширно на съответното партийно събрание миналата година, аз не се отказвам и съм готов винаги да я преповторя и потвърдя. Аз имам своите грешки и увлечения, имам често пъти нетърпелив и остър език и това понякога наливаше допълнително масло в огъня на и без това нажежените отношения – пораждаше мнителност и подозрения, водеше понякога до издребняване на спора – макар че при малко добра воля другарите биха могли да забележат същността на работата, искреното желание да се съвса час по-скоро с поразията на култовския период.

Това, което не приеха и не можах да приема, бе обвинението в „груповска, фракционна, антипартийна дейност“, както и ония оскърбителни квалификации, с които бе пълен докладът на партийното ни бюро. Без да се грижат за доказателствата, другарите намираха за възможно да ми припишат всички неприятни явления в нашия литературен живот, всички свои лични неприятности, дори това, че някои са ги ругали по телефоните или са им писали анонимни писма. Те не се посвениха да ме нарекат „престъпник“. Тяхната задача бе да ме изключат практически от обществения живот на Съюза и те го постигнаха. Ако сега говоря, то е, защото разговорът става в ЦК на партията.

Не зная какво са приказвали другарите от нашето ръководство тук, нито какви „сведения“ са били събирани. За това каква е била картината, нарисувана пред Централния комитет, мога да съдя по онова, което ставаше още преди наказателното събрание. Три месеца в дълбока тайна се готвеше това събрание, пускаха се слухове, че ще става „нещо страшно“, бе спряна работата върху филма „Пленено ято“, редакциите на някои вестници ми връщаха поискани ръкописи. Създаде се атмосфера на страх, в която можеше да се прокара каквото и да било наказание.

Впрочем, за това какво е било говорено тук във връзка с предложението за наказание свидетелства до известна степен уводното слово на сегашното събрание. В словото бе изречено черно на бяло, че на нашето събрание по повод Двадесет и втория конгрес ролите били предварително разпределени, т.е. в нашия Съюз има организирана група – „фракция“, която води безпринципна борба срещу ръководството. Тази клевета, плод на чудовищна подозрителност или на обикновена безскрупулност лежи в основата на обвинението във „фракционна“ и пр. дейност. Чувах, че дори

новогодишното ми събиране с приятели, др. Караславов и някои други другари таксували като „груповска“ проява. Пенчо Данчев, Каролев, Искра Панова са ми приятели. Трябвало да се откажа от приятелите си. И за мен е съвършено очевидно, че докато тази подозрителност – умишлена или не – съществува и докато по такъв начин се подхожда към различията сред писателите, аз бих могъл всеки момент да бъда изхвърлен и от партията, и от литературата.

В словото се спомена, че у мен, както и у други другари, имало стремеж към административните постове в Съюза. Някои хора очевидно не могат да си представят, че критиката срещу тях може да има друга цел, освен гонитбата на облаги. Наистина всеки съди по себе си. Тук са другарите Рубен Аврамов и Христо Радевски, които биха могли да кажат нещо за моята „жажда за административни постове“. Могат да ми се припишат много грехове и лични слабости, но говорейки за кариеризъм, другарите от Секретариата едва ли сами вярват в думите си.

Недостойна инсинуация е приведената в словото на др. Караславов история с писмото на Людмил Стоянов до Вълко Червенков. На другарите от Секретариата очевидно им се ще, след като пет-шест години ме третират като ревизионист, сега да ме изкарат култовец. Изобщо когато и както им е удобно, така и приказват. А истината е, че за това писмо до днес аз изобщо не знаех, защото по онова време бях за няколко месеца на Баташкия водносилков път, а създаденият тогава Секретариат беше недееспособен тъкмо поради различия с др. Радевски, поради което най-напред се опитах да предприема секретарска длъжност, а година по-късно съм я напуснал.

Най-сетне бе произнесено – за кой ли път вече, че около Априлския пленум съм искал свалянето на Централния комитет, начело на който стои др. Живков, тъй като съм бил искал конгрес на партията. Такава мисъл за конгрес у мен тогава наистина имаше, макар че не помня да съм я изказал. Тази мисъл, както и някои гласове за конгрес в нашата партийна организация бяха съвсем явно насочени към едно единствено нещо – отстраняването на В. Червенков от Политбюро, гарантирането по тоя начин на едно ново развитие в партията и страната. Тази мисъл и тези гласове бяха тогава ненавременни и следователно погрешни. В тях имаше разбиране и вяра в смисъла и духа на Двадесетия конгрес, но в тях липсваше разбиране на конкретния политически момент, на трудностите, които стояха пред партията и Централния комитет в борбата срещу тежкото наследство на култовския период.

Изобщо странно е как Секретариатът на нашия Съюз е могъл да приеме словото на др. Караславов.

Говорих за всички тези неща не за да търся ревизия на наказанието си, нито за да си оплитам кошницата. Говорих ги с желанието те да не се

повтарят никога и с никого, включително и с другарите, които ги организираха, защото понякога, както казва Иля Еренбург, достатъчна е една драскотина върху душата на писателя, за да бъде ликвидиран като творец. Наистина време е да престанем да се замеряме с писатели, време е косите на писателите да побеляват повече от възрастта и от творческата им работа. Ако другарите от нашето съюзно и партийно ръководство се проникнат поне отчасти от тази истина, полза ще има.

Впрочем Манов и Данчев бяха наказани и практически отстранени от съюзния живот. Нима с това се реши въпросът за единството на писателите-комунисти, и изобщо на писателите? Очевидно – не, колкото и да ни уверяваха другарите от нашето съюзно ръководство, че всичко е тръгнало добре. Очевидно причините, които разделяха писателите, не се крият просто в злите намерения на Данчев и Манов, а другаде и са малко по-дълбоки – за това именно говорих през цялото време.

Спорът е за атмосферата, в която трябва да живеем, за средствата и методите на идейната борба в литературата, за етиката в нашите взаимоотношения, спрямо която непрекъснато грешим. Спорът е за правото на живот и утвърждаването на онова, ново, което дадоха на социализма Двадесетия и Двадесет и втория конгрес на КПСС.

IV. Съзнателно не се спрях на положителните страни от дейността на нашия Съюз и на хубавите резултати от нашето литературно развитие през последните години, защото темата ми беше друга. А положително има много и може би то е главното. Априлският пленум на нашия ЦК и последвалото го развитие, пряко всички трудности от обективен и субективен характер, освободиха много от творческите сили на нашата литература и изкуство и убеден съм този благотворен процес ще продължи. Къде с грешки и лутания, къде с ожесточени спорове и кавги, къде с размисъл и стремеж към доброто, ние надвихме в себе си и в творческата си работа много нещо от онова, което наричаме схематизъм, опростени възгледи за живота, лакировка или черногледство, придобихме повече чувство за отговорност и в творчеството си и в гражданското си поведение. И не се съмнявам, че това чувство на писателска отговорност ще расте заедно с растежа на нашата социалистическа демокрация, заедно с отърсването ни от старите навици и от дребнавата опека над писателя, която и ние самите, в нашите собствени среди практикувахме до сега.

Та, погледнете всъщност къде сме стигнали? За да разберем това достатъчно е да си представим как бихме постъпили само преди няколко години спрямо някои произведения на литературата, които сега се предлагат за Димитровска награда. Не бих си представил писател, който да не се радва на този наш прогрес.

Нека тази радост проникне и между стените на нашия писателски съюз. Трудно се възстановява единство, което дълго е било рушено. Живият жи-

вот е чужд на идилията, борби и спорове на политически и литературни теми винаги ще има. Но сега и ЦК на партията и самият живот ни сочат пътищата към действителното единство на писателите – на комунисти и безпартийни, на стари и млади. Този път преминава през искреното и последователно усвояване и прилагане на идеите на Двадесетия и Двадесет и втория конгрес на КПСС, на двата исторически пленума на нашата партия. Той ни води към едно по-широко разбиране за литературата, към действителен демократизъм и търпимост в литературния живот на основата на високите принципи на партийността и хуманизма. Той ни показва, че в областта на литературата, на идеологията, единствените ефикасни средства на прогрес са средствата на самата идеология, средствата на другарския спор и дискусиата на равни начала, средствата на убеждението, практическото признаване на правото да имаш свои убеждения и да ги защитаваш, докато те възтържествуват или докато се убедиш в тяхната негодност. Друг път няма.

И на края – едно пожелание. Добре би било хубавият контакт между ЦК на нашата партия и писателите да продължи, като обхваща по-широк кръг наши писатели. Имам предвид не само събранията и заседанията. Личният контакт, един прост и задушевен разговор понякога създават по-верни представи за човека, отколкото десетина заседания. И тогава може би дяволите от нашия Съюз биха изчезнали, превръщайки се неочаквано в обикновени хора, в комунисти, предани на делото на партията толкова, колкото и ангелите, които биха добили по-човешки, греховен вид.

И тъй – да престанем да се делим на дяволи и ангели.

ТОДОР ЖИВКОВ: Записали са се за изказване всичко 42 души. Вероятно ще се запишат още. Аз вече втори път отлагам едно отиване в Родопите – Смолян, Мадан. Това са мероприятия, които повече не могат да се отлагат. В сряда ще се върна по обяд и мога да участвам в съвещанието. Съвещанието обаче може да продължи, ако вие решите. Аз бих желал да участвам. Ако има единодушие може да продължим в сряда след обяд, докато завършим.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 500, л.245-267. Оригинал. Машинопис.

¹ Така е в оригинала. Има пропуснати думи.

**Из доклад за драматургичната продукция през 1961 г.
на тема „Борба за съвременност в драматургията“.
За пиесата „Когато розите танцуват“ на Валери Петров**

София, [1962 г.]

[...]

Към периода, който разглеждаме, се отнася и пиесата на Валери Петров „Когато розите танцуват“. Впрочем тя излезе от печат доста по-рано и като че ли ние в началото не дадохме правилна оценка на тази творба, а отговорните институти най-мекото казано проявиха колебание при опитите тя да бъде своевременно сценично осъществена. „Когато розите танцуват“ е една талантливо написана творба, която във висок поетичен план и критикува, и разобличава, и философски обобщава смисъла и значението на нашия живот. Тя е богата с хумор и поезия, с философски обобщения за трудностите и радостта на нашия живот. По тази творба на Валери Петров може да се спори дали е трябвало така да бъде конструктивно изградена, дали е комедия в истинския смисъл на думата, или е по-скоро естрадно-сатирична творба. Мисля, че тя няма качествата на една истинска комедия, но това съвсем не значи, че тя като естрадно-сатирично произведение трябва да се подценява. Всеки автор намира такава форма за творческа изява, която отговаря на неговия творчески замисъл и на неговия творчески натюрел. Творбата на Валери Петров обогатява и жанрово разнообразява нашата комедиография. Изобщо Валери Петров доказва със своята комедия, жизнеспособността на един жанр, който има големи възможности за сценическо осъществяване. Малко са подобни произведения на комедиографията и затова ние трябва да подчертаем новаторския характер на творбата на Валери Петров. Без съмнение тя ще окаже положително влияние върху развитието на нашата комедиография и нейното жанрово обогатяване...

[...]

ЦДА, ф. 551, оп. 2. а.е. 49, л. 30. Оригинал. Машинопис.

**Из протокол от заседание на ППО на СБП с изказвания,
разглеждане на партийното положение на Пенчо Данчев
и Емил Манов и предложения за снемане на наказанието им**

София, 1 февруари 1963 г.

[...]

По точка втора: Д. Методиев обясни, че партийното бюро е разгледало въпроса за партийното поведение на Емил Манов и Пенчо Данчев през времето след тяхното партийно наказание. И сега излиза с предложение да бъде снето партийното наказание на двамата. Партийното бюро смята, че това наказание си е изиграло ролята и че снемането на това наказание ще има значение не само за тях, но и за целия наш съюжен живот. Премахването на този остатък от старата атмосфера в Съюза ще бъде в духа на решенията на Осмия конгрес, ще има значение за сплотяване на партийните и писателските редове, ще бъде от полза за по-нататъшната работа на партийната организация.

ИВАН МАРТИНОВ предложи да се припомни на партийната организация причината за наказанието.

ДИМИТЪР МЕТОДИЕВ смята, че това не е целесъобразно, тъй като по същество това би означавало едно връщане назад към ония въпроси, които доведоха до това наказание, а с това и връщане към оная атмосфера, а такова връщане не е нужно нито е полезно.

КАМЕН КАЛЧЕВ смята, че предложението за снемане на наказанието на двамата другари е съвършено правилно. С творческата си дейност те показаха, че наказанието им трябва да бъде снето. Смята, че не е нужно връщане назад, защото това би било едно ново нажежаване на атмосферата. А това не е нужно.

ДИМИТЪР ЧАВДАРОВ-ЧЕЛКАШ заяви, че предложението за снемане на наказанието е в духа на решенията на Осмия конгрес и той адмира това предложение и с чувство на радост отбелязва, че в нашия съюз, в нашата партийна организация се провежда линията на Осмия конгрес. Използува случая, за да повдигне въпроса за партийното положение на Крум Пенев и Кръстю Белев, като предлага партийното бюро да помисли и да разгледа тяхното партийно положение.

БОРИС ДЕЛЧЕВ заяви, че е съгласен с решението за сваляне на наказанието. Той смята също, че трябва да гледаме напред. Той заяви: през лятото бях много смутен от някои изказвания на наши писатели в ЦК. Най-вече от изказването на Ламар. В присъствието на отговорни партийни ръководители той каза, че е вдигнал ръка и гласувал срещу Данчев и Манов само от страх, за да не бъде обявен за ревизионист. Почти същото заяви

и Валери Петров. Аналогично изказване направи и Людмил Стоянов. Аз дълбоко уважавам тези другари, не се съмнявам в тяхната искреност. Не присъствувах на събранието, когато се наложи наказанието. Питам при вземане на това решение тогава съществувала ли е атмосфера на ленински принципи на партиен живот или аз зле съм разбрал изказванията на другарите в ЦК. Втори въпрос: До 1961 г. двамата другари бяха много дейни в литературния живот. След наказанието те престанаха да вземат участие в дискусиите. Редица инициативи на Съюза минаха на ниско равнище. Питам това наказание какво въздействие оказва – положително или отрицателно в съюзния живот и в партийната организация що се отнася до критиката и самокритиката.

ОРЛИН ВАСИЛЕВ: Няма защо да се ровим в миналите подробности по това наказание, но трябва да бъдат направени някои изводи и заключения. На всички ни е било тежко, когато е трябвало да гласуваме не по убеждение. Ние сме дисциплинирани комунисти, но трябва предварително да мислим. Сломени души не могат да творят, а при нас почти не е останал човек с несмазано сърце. Ако ще трябва да наказваме, да наказваме по сърце. Ние имаме нужда от хора с престиж. Трябва да се направят много сериозни изводи и да не допускаме неказания, от които после да се червим. Искам да знам, защо снемаме наказанието им, дали защото двамата другари са се поправили, или защото са били неправилно наказани. [...]

АЛЕКСАНДЪР ГЕРОВ: Предложението за снемане на наказанието е правилно. Във връзка с това, обаче, искам да развия някои мисли по моралния кодекс на комунизма. Аз напуснах събранието преди наказанието под предлог, че не ми е добре. А всъщност, за да не гласувам. Спазил съм моралния кодекс, но съм нарушил дисциплината. Мисля, че тия две неща взаимно се проникват и не бива да се отделят едно от друго. Слушах доклада на Д. Методиев на събранието, когато двамата другари бяха наказани с погнуса и обръщение. Сега на това събрание др. Д. Методиев в качеството си на партиен секретар прави предложение за снемане на това наказание. Това не е в рамките на комунистическия морален кодекс.

КИРИЛ ВОЙНОВ: Предложението за снемане на наказанието всички ние приемаме с огромно облекчение. Мен ме смущава, обаче, формулировката за снемане на наказанието. Всъщност тая формулировка не е ясна, тя трябва да бъде в посока на това, че трябва да се ликвидира една погрешна и порочна практика.

НЕВЯНА СТЕФАНОВА: Вдигаме ръка за наказанието на другарите, вдигаме ръка, за да ги спасим; от изключване, защото ни беше внушено, че ако не гласуваме за наказанието им, те ще бъдат изключени. Със сегашната формулировка партийното бюро замазва нещата. Това не е полезно за нашата партийна организация и за нашия партиен морал.

ДИМИТЪР МЕТОДИЕВ: Ние сега не сме готови за събрание за отме-

няне на неправилно наложено наказание. Партийното бюро предлага, без да се връщаме назад, да снемем наказанието.

ОРЛИН ВАСИЛЕВ: Присъединявам се към Д. Методиев. На всички ни въпросът е ясен. Да снемем наказанието така, както го предлага партийното бюро.

ДИМИТЪР МЕТОДИЕВ: Да се отмени наказанието, без да преразглеждаме нещата.

ИВАН МАТИНОВ: Правя следното предложение за формулиране: Отменя се наказанието като неправилно наложено в резултат от порочните методи и стил на работа.

ЕМИЛ МАНОВ: Другари, целият въпрос е да се сложи точка на всичко това. Не бива да преразглеждаме всичко. От самокритиката, която си направих тогава, се отказвам – много въпроси аз поставях в остър тон, някои неща пренасях в лични отношения. Неправилно също критикувах „Литературен фронт“ на общо съюзно събрание, въпреки че такава критика би могла да се направи на не едно вътрешно партийно обсъждане. Онова, което движеше моите действия през тези 6-7 години, това бяха решенията на Априлския пленум, които решения аз не смятах за минало. Двадесет и вторият конгрес не бе за мен изненада, както бе изненада за някои другари. Аз поддържам линията на Двадесетия и Двадесет и втория конгрес и винаги ще я поддържам.

2. По формулировката за снемане на наказанието. Това наказание с формулировка за фракционна, антипартийна, кариеристична дейност – това наказание аз никога не съм приемал. Наказанието бе наложено в една неестествена обстановка и атмосфера. Преди събранието бяхме викани с Пенчо Данчев в партийното бюро и бяхме заплашени, че ако не си направим самокритика, ще бъдем изключени и нещо повече. Това нещо повече ние си го обяснявахме като интерниране, затвор и т.н. Членовете на партийната организация са били подложени на един невероятен натиск. Някои членове на организацията идваха при мен, плачеха и ме питаха какво да правят. Казвах им: ще гласувате така както се иска от вас. Някои членове на организацията са били заплашвани, че ако не гласуват, ще бъдат изключени. Формулировката за наказанието за мен не е безразлична. Аз не искам след време, когато моята дъщеря ще се запознае с партийната ми биография, да види, че сам бил наказан с такава формулировка, която ме позори. Моля събранието да отмени наказанието като неправилно наложено.

Почивка 15 минути.

След почивката.

ДИМИТЪР МЕТОДИЕВ: Давам думата на Пенчо Данчев.

ПЕНЧО ДАНЧЕВ: Другари, аз съм радостен, че се поставя въпросът за премахване на наказанието. Формулировката на мен също не ми е безразлична. Обстановката на събранието тогава не беше нормална. Главната

тема на моето изказване в ЦК миналата година беше тази, макар че тогава аз спестих някои факти, за да запазя престижа на някои наши писатели. Неведнъж съм си правил пред вас самокритика за моите реални слабости. Обстановката на събранието тогава не беше нормална. Ние бяхме извикани и ни бе казано, че ако не си направим самокритика, ще бъдем изключени. Тогава в доклада на партийното бюро имаше фантастични неща. Там се говореше за престъпленията на Пенчо Данчев и на Емил Манов. Нищо повече не ме е потресло в моя живот. Аз съм съгласен, че не трябва да се ровим в миналото. Но формулировката не ми е безразлична. За мен това не е формален въпрос. На лице е вече едно реално сплотяване на силите на принципиална основа. Без да подсказвам каква трябва да бъде формулировката, аз се обръщам с молба към събранието да се вземе този факт, че наказанието е наложено при ненормални условия и това да се има предвид при формулировката.

ЛЕДА МИЛЕВА: Стана ясно, с каква радост ние сме готови да снемем това наказание. Смятам също, че формулировката трябва да се изясни. Предлагам следната формулировка: партийната организация сменя наказанието на др. Пенчо Данчев и Емил Манов като отчита, че това наказание е било пресилено и мотивировката му неправилно формулирана.

ПАНТЕЛЕЙ ЗАРЕВ: В нашия живот, в живота на партийната организация настъпи нов момент – на изживяване борбите, които бяха преди Осмия конгрес. Предложението за снемане наказанието излиза от тия мотиви – да се махнат условията, които смущаваха партийния живот. В основата на това предложение стоят решенията на Осмия конгрес. Апелирам да гласуваме за снемане наказанието, като изхождам от желанието да се разчистят всички остатъци от миналото. Във формулировката да залегне положението, че ние имаме нещо ново в нашия живот и че желаем да затвърдим това ново. В тази формулировка се съдържа и един самокритичен момент, че може би наказанието не е било напълно основателно и се съдържа също елемент на перспективност, че не искаме да връщаме нещата назад. Ако партийната организация сметне, че такава формулировка е неподходяща, събранието трябва да отложи разговора по този въпрос, за да може партийното бюро отново да прецени нещата.

ИВАН БУРИН: Когато се позовават на последните конгреси, някои другари не трябва да забравят, че конгресите не отменят и не оспорват основното движение. Аз смятам, че нашите другари Емил Манов и Пенчо Данчев проявяваха недисциплинираност, проявяваха действия, за които те трябва да бъдат наказани, въпреки че смятам наказанието за пресилено. Предлагам да гласуваме за снемане на наказанието, а партийното бюро, като изрази волята на партийната организация, да води разговори с ЦК за намаляване на наказанието.

ДИМИТЪР МЕТОДИЕВ: Предлагам да няма повече изказвания. Сне-

мането на наказанието не поставя под съмнение правилността на наказанието. Отменяне и намаляване на партийно наказание значи преразглеждане на въпроса. Партийното бюро не е готово сега за такава задача. Ние би трябвало в такъв случай да излезем пред вас със съответен доклад за разисквания.

ЕМИЛ МАНОВ: За да ни позорите отново с едно такова събрание. Не искаме това. Изключете ни тогава. Има партиен устав – едно партийно събрание може да реши този въпрос.

ДИМИТЪР МЕТОДИЕВ: Другари, разберете, че ние не можем да решим този въпрос без консултации с ЦК.

ЧЕЛКАШ: На всички нас престижът на ЦК ни е също скъп. Според мен партийната организация има самостоятелното право да се обърне към ЦК с предложение, че тя не е съгласна с формулировката на партийното бюро и затова предлага нова формулировка. Предлагам събранието да се обърне с молба към ЦК за изменяне на формулировката.

ВЕСЕЛИН АНДРЕЕВ: Имаме един случай, когато бихме могли да излезем от събранието доволни и с чиста съвест, а ето че отново превръщане събранието в скандал. Не трябва да преразглеждаме отново нещата в доклада. Нищо ново по отношение на фактите не ще изложим в един нов доклад. А тези факти ние ги помним. Не бива партийното бюро да се противопоставя на партийната организация. Учудвам се, че партийното бюро не е викало актив преди това събрание и че не е направило никаква подготовка. Събранието се прави много наивно. Предложението на Челкаш е разумно и напразно Методиев го избягва, като че то не съществува. Да се каже в предложението ни до ЦК, че по причина на това, че наказанието е наложено на събрание, проведено при ненормална обстановка, наказанието да бъде отменно.

ДИМИТЪР МЕТОДИЕВ: Другари, аз съм виновен, че недооцених как може да протече това събрание. Моля да ни разберете. Наказанието не е налагано от това бюро и партийното бюро не може да вземе сега решение. Дайте ни възможност да се допитаем до ЦК.

ДАВИД ОВАДИЯ: Това не е нужно. Партийната организация ще направи предложение пред ЦК.

МИХАИЛВЕЛИЧКОВ: Защо когато ЦК никаква инициативата е във вас – искаме истината – защо ние сега не можем да направим едно предложение. Виждам нашата партийна организация по-несмела от редица други партийни организации. Защо се боим да заявим, че всички тия неща бяха пресилени. Аз бих гласувал за едно човешко наказание на Емил Манов за изказването му за Литфронт. Сега ние стоим зад ЦК както никога сплотени – с лице към истината и фактите. ЦК ще има мнението на едно цяло събрание – от формално гледище партийното бюро няма право да спре една резолюция. Занесете тази резолюция в ЦК. Ние бихме искали даже да я защитите, но това е друг въпрос.

ГОШКИН: Не разбирам защо някои другари се боят от отлагане на събранието. За това партийната организация има всички процедурни основания. Обстановката на събранието тогава бе наистина много нагорещена, но друг е въпросът дали формулировката и наказанието са неправилни. Това, което става сега, не е партиен разговор и аз ще се въздържа, ако вие искате такава резолюция. Смятам, че ако партийната организация реши да се отложи събранието, това е също мнение на събранието. Защо се боите от отлагане. Изказаха се редица мнения. Аз също имам мнение – не се присъединявам, но и не възразявам по редица мнения. Да се предложи на ЦК да преразгледа нещата. Аз няма да възразя на нищо, за което се смята, че реално е съществувало тогава, на онова събрание. Но трябва да се докажат тия неща, а не бива така по настроение да се твърдят. Присъединявам се към предложението на партийното бюро.

ВЕСЕЛИН АНДРЕЕВ: Предвид на това, че работата ще се удължи, ако отложим, нека партийното бюро да се събере сега и да види може ли да приеме предложението на партийната организация, след което да се гласува. Ако ЦК реши после, че решението е неправилно, да го върне после при нас.

КИРИЛ ВОЙНОВ: Партийната организация да гласува, че сменя наказанието на другарите, като се прибави, че наказанието е наложено при ненормална обстановка.

ПАНТЕЛЕЙ ЗАРЕВ: Въпросът, който решаваме, има две страни. Първо – да се вземе отношение към предложението на бюрото, и второ – отношение, че е пресилено наказанието, че то е наложено при една ненормална обстановка, което да влезе в мотивировката за снемане на наказанието. Има, обаче, и друг момент. Това наказание тогава е съгласувано с ЦК. Ние можем да отменим това наказание със знанието на ЦК. Аз предлагам да решим първо въпроса за снемане на наказанието, а мотивировката да бъде формулирана допълнително след консултация с ЦК.

ИВАН РУЖ: Връщаме се назад. Аз съм за снемането на наказанието и ще гласувам. Не приемам обаче формулировката на бюрото. Обстановката тогава наистина беше ненормална. Предлагам да снемем сега наказанието. Смятам, че такива тежки престъпления не тежат върху другарите Ем. Манов и Пенчо Данчев, но смятам също, че имахме основания за налагане на наказание. Приемаме снемането и казваме: ние не сме доволни от мотивите, т.е. искаме да се отмени или изцяло или отчасти. Аз лично съм за отменяне отчасти.

СТОЯН КАРОЛЕВ: Партийното бюро трябваше да предположи, че можеше да има различни становища на това събрание. Щом бюрото смята, че двамата другари са се поправили, как тогава то да не знае в какво са били обвинявани. Тук липсва елементарно логика. Трябва ЦК да знае

становището на събранието. Предлагам да се гласува дали да се изпрати в ЦК предложение от събранието за отменяне на наказанието.

ОРЛИН ВАСИЛЕВ: Мислите ли, другарю Каролев, че организацията е единна по отношение предложението за отменяне на наказанието.

СТОЯН КАРОЛЕВ: Гласуването ще покаже.

АНДРЕЙ ГУЛЯШКИ: Предлагам да се даде одих, за да реши партийното бюро каква резолюция да предложи.

ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ: Когато се прави такова предложение за снемане на наказанието, партийното бюро се е консултирало ЦК и в районния комитет. Сега да гласуваме за снемане на наказанието, а на следващото събрание да решим, след консултация с ЦК, какво да правим – да го отменим или не.

Петнадесет минути почивка.

ДИМИТЪР МЕТОДИЕВ: Партийното бюро предлага следното решение: партийната организация сменя наказанието на Емил Манов и Пенчо Данчев като наложено при ненормална обстановка в партийната организация, при която обстановка то е било степенувано, гласувано и прието. В партийните документи на другарите наказанието да бъде снето по този начин.

ВЕСЕЛИН АНДРЕЕВ: Да го приемем е допълнителното определение „квалифицирано“.

Славчо Васев: Да се допълни „наказанието не се вписва в партийните документи“.

ДИМИТЪР МЕТОДИЕВ: То е вече вписано.

Гласува се с допълнението „квалифицирано“.

Решението се приема с пълно болшинство. Против и въздържал се няма.

ПО ТРЕТА ТОЧКА: Другарят Д. Методиев предложи на партийната организация да приеме за редовен член досегашния кандидат-член на партията др. ИВАН ДАВИДКОВ, чието приемане е било забавено от оплакванията срещу Иван Давидков във връзка със семейните му отношения. Смятаме да не ви запознаваме с подробностите по тези неща. Всички добре познават др. Иван Давидков, неговите прояви като поет и гражданин. Предлагаме партийната организация да гласува той да бъде приет.

Гласува се с пълно единодушие. Против няма, въздържали се също няма. Иван Давидков бе приет за редовен член на БКП.

Събранието се закрива.

Протоколчик:

(п) (Петър Караангов)

Партиен секретар:

(Д. Методиев)

ЦДА, ф. 357Б, оп. 1, а.е. 79, л. 3-11. Оригинал. Машинопис.

№ 169

**Из протокол № 5 от заседание на УС на СБП
за приемане на нови членове и кандидат-членове
на Съюза – Дамян Дамянов, Любомир Левчев,
Владимир Башев, Стефан Цанев, Константин Павлов,
с подробно обсъждане¹. Възстановяване на членството
в Съюза на Фани Попова – Мутафова**

София, 28 юли 1963 г.

[...]

НИКОЛАЙ ЯНКОВ: Следващото предложение е за Дамян Дамянов.

(Гласуват тайно 27 души. Резултат: 24 души „да“ и 3-ма „против“. ДАМЯН ДАМЯНОВ става редовен член на Съюза.)

НИКОЛАЙ ЯНКОВ: Любомир Левчев.

ОРЛИН ВАСИЛЕВ: Това е един от нашите най-надеждни, най-талантливи поети. За суматохата, която се създаде напоследък около него, аз смятам, че ние сами сме си виновни.

ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ: Защо да сме виновни всички!

ПРЕДС. КАМЕН КАЛЧЕВ: Аз също апелирам да гласувате за него.

(Гласуват 27 души. Резултат: 25 души „да“ и двама „не“. ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ става редовен член на Съюза.)

НИКОЛАЙ ЯНКОВ: Следва Владимир Башев.

(Гласуват 27 души. Резултат: 24 души „да“ и 2-ма „не“. 1– въздържал се. ВЛАДИМИР БАШЕВ става редовен член на Съюза.)

НИКОЛАЙ ЯНКОВ: Слав Хр. Караславов.

(Гласуват 27 души. Резултат: 25 души „да“ и 2-ма „против“. СЛАВ ХР. КАРАСЛАВОВ става редовен член на Съюза.)

НИКОЛАЙ ЯНКОВ: Петър Караангов.

ИВАН РУЖ: Талантливо, добро момче.

ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ: Винаги участвува в обществена работа.

АНДРЕЙ ГУЛЯШКИ: Здрав момък.

(Гласуват 27 души. Резултат: 18 души „да“, 3-ма въздържали се и 6 души „против“. ПЕТЪР КАРААНГОВ става редовен член на Съюза.)

ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ: Марко Ганчев е работлив, талантлив и скромен момък.

ЦВЕТАН АНГЕЛОВ: Аз ценя извънредно много Марко Ганчев като сатирик. Той е написал прекрасни сатирични стихотворения, на които аз лично съм завиждал. Той е изключително скромен автор, много отзивчив. На всички партийни и други инициативи се отзовава.

Главно заради неговата талантлива сатира аз апелирам да гласувате за него.

ЛАМАР: Той е много скромен, много чист човек. Безспорно – и талантлив. Неговата скромност не му позволява да шуми около себе си. Като творец и като човек, той е отличен момък.

(Гласуват 27 души. Резултат: 11 „да“, 10 „против“ и 6 въздържали се. МАРКО ГАНЧЕВ не бе избран за редовен член на Съюза.)

НИКОЛАЙ ЯНКОВ: Минаваме към предложенията за кандидат-членове.

[...]

НИКОЛАЙ ЯНКОВ: Константин Павлов.

БОЖИДАР БОЖИЛОВ: Това е един сложен автор. Много разговори се водиха през последните години за него. Много от стихотворенията му будеха възражения, но мен ми се струва, че въпреки всичко в случая има работа с един много талантлив автор, който се мъчи да напише сатирата – нещо много сложно.

Мен ми се струва, че Константин Павлов е именно човекът, който като кандидат-член би могъл да получи тази идеологическа правилна мисъл. Той би се наредил в нашите редици като един добър, високо талантлив войник на сатирата.

АНГЕЛ ТОДОРОВ: От 10-на години насам се появи името на Константин Павлов. Системно, много от неговите произведения са били критикувани за сериозни идейни грешки. По моя преценка обаче той не е разбрал критиките, не желае да тръгне по линията на нашата комунистическа литература. Той си има буржоазно-интелигентски възгледи върху нашия живот, нашата политика и нашата литература. И аз смятам, че не би било правилно да му помагаме да влезе в нашата литература. Правилно би било за него да го изпратим в някой завод, да поживее сред работници. За един такъв нестабилен момък няма да е полезно да влезе в Съюза, независимо от това, че ще влияе лошо на другите.

Аз мисля, че в този момент не е правилно да приемаме един поет, който упорито поддържа неправилни възгледи.

БЛАГА ДИМИТРОВА: Искам да ви кажа защо ръководството на секцията сметна, че Константин Павлов трябва да бъде предложен и настоява за това свое предложение.

Вие знаете, че миналата година др. Митко Григоров в своя доклад пред общонационалното съвещание по културните въпроси спомена между неколкоцината проявили се с идейни грешки и името на Константин Павлов. Веднага след това нашата среда, писателската и по-специално някои поети се заинтересуваха от този поет и го привлякоха в своите среди. Оказа се, че това е един скромен младеж, от бедно семейство, че по възгледи той не се отличава от нас. Специално влияние върху него оказа др. Методиев. Ние смятахме, че това привличане на Константин Павлов в нашата среда ще окаже благотворно влияние върху него. Поканихме др. Методиев, кой-

то присърце взе грижата, да го представи в нашата секция. Др. Методиев със чувство на голяма отговорност представи този поет, като един талантлив, търсен сатирик, който в своите търсения не излиза от вражески позиции, а само е прехвърлил границата и звучи малко песимистично, но това не е човек с вражески възгледи.

Трябва да ви кажа, че последната книга, която той предаде в издателство „Български писател“, за разлика от първата му книга – неясна и песимистична, показва вече известно развитие в положителен смисъл. Тук, той е вече по-ясен, няма тази мъглявост. Това е една поезия, която се стреми да бъде реалистична. Препоръката, която му се даде, беше такава: че книгата трябва да излезе, но авторът да поработи в насока книгата да стане по-оптимистична.

Аз моля другарите много сериозно да помислят как този автор ще направи книгата си по-оптимистична, ако ние сега не го приемем. На този автор трябва да се създаде малко радост. Аз смятам, че нашата среда трябва да му повлияе, а не той да повлияе на нас. Защо трябва да го държим изолиран. Той е вече 30-годишен.

ДИМИТЪР МЕТОДИЕВ: Това за мен е най-сложният случай от всички, за които трябва сега да гласувам. Сложен е и самият автор. Трудно е и моето положение по съвест как да реша да гласувам. Трябва да ви кажа, че аз обичам този момък. Обикнах го, когато разбрах, че и фукнята му, и острите му зловни реплики понякога са предпазно средство. Той е много нежен, много лесно нараним. Като се прибави към всичко това таланта му, тежкото му материално и семейно положение, аз просто не мога да реша как би трябвало да се постъпи. При това той е без работа.

ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ: Защо е без работа? Ние няколко пъти...

ДИМИТЪР МЕТОДИЕВ: Другарю Караславов, нека да се изкажа.

У мен се борят две чувства – да гласуваме за него и да му помогнем или да търсим други начини да му помогнем. За никакво вражеско и чуждо настроение у него аз нямам основание да мисля. За обърканост и идейна нестабилност съм съгласен. Твърде е леко за един такъв човек като него да изгуби мярката.

Какво мен ме смущава? На всички ви е ясно каква е атмосферата днес. Ясно е, че не бива да се получи така, че каквото и да прави човек, щом като е действително талантлив, трябва да го приемем. Има опасност и самият Константин Павлов да изтълкува това така, а от някои хора положително ще се спекулира с това приемане. – Каквото и да прави, ние ще се съобразяваме с неговия талант и ще го приемем. – Не е толкова страшна реакцията на самия него, колкото реакцията на общественото мнение.

Може би е по-добре, ако можем да намерим някакъв изход и да не гласуваме сега. Например, да дочакаме излизането на книгата му.

(Възражения.)

ДИМИТЪР ДИМОВ: Аз познавам Константин Павлов лично.

Разговарял съм много пъти с него. Слушал съм да се говори за него.

Аз смятам, че това е един извънредно талантив човек. У него асоциациите са като звънчета. Дори има нещо болезнено. Смятам, че този талантив човек трябва да влезе в Съюза. Аз ще гласувам за неговото приемане. В него има едни оттенъци, които напомнят на Вийон.

СЛАВЧО ВАСЕВ: Аз съм готов да се присъединя към всички положителни неща, които се казаха за Константин Павлов, но защо трябва да се гледа така фатално на това. Защо довеждаме този въпрос до съдба, когато след няколко месеца можем да го приемем. Той няма още гражданска дисциплина и трябва да поработи още малко. Очевидно той ще влезе в Съюза, но защо сега трябва да се поставя така категорично въпросът? Достатъчно е да направим усилия да му намерим работа, а приемането в Съюза е отделен въпрос. Не е фатално, ако не го приемем сега. Така трябва и на него да се говори.

ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ: Аз съм малко учуден, че тук се поставя въпрос да търсим работа на Константин Павлов. Първо аз действах да му се намери работа в Радиото. Преди това от Съюза го подпомогнахме чувствително. Той каза, че работата му е лека, приятна, получава много добра заплата. След това изведнъж напусна Радиото. Назначихме го в издателство „Български писател“. Напусна и там. Каква работа търси в края на краищата! Трябва да се попитаме.

Аз смятам, че в случая, когато преценяваме идейната стабилност на кандидатите, художественото майсторство въз основа на това, което е излязло, а не на това, което ще излезе, не трябва да се влияем от това дали кандидатът е на работа или не.

ПЕТЪР ПОНДЕВ: Неговата първа стихосбирка беше издадена от нашето издателство. Това безспорно е талантив автор, но още първата му стихосбирка предизвика много сериозни обсъждания. Тази книжка я издадохме с надеждата и увереността, че той, който присъствуваше на тези обсъждания, ще си вземе бележка и действително ще можем да разчитаме, че при нова стихосбирка авторът ще придобие друг облик на мислене.

Неговата поезия е още доста нихилистична и безотговорна. Неговата втора стихосбирка тази година постъпи в издателството. Трябва да ви кажа, че по нея се явиха още по-големи възражения. Другарката Блага Димитрова не информира съвсем точно Управителния съвет. Ние му върнахме стихосбирката, защото очакванията ни излязоха ялови. Тя е не само мрачна по настроение и виждане. Тя е в някои моменти съвсем нихилистична към нашата действителност. Безспорно това е един талантив автор, но не е поставил творчеството си в услуга на народа.

Ако той даде една книга, с която да покаже, че е намерил своя път, че е стъпил на тези здрави позиции, които ще ни дадат право да го приемем, ние ще гласуваме за него.

Аз мисля, че няма да се попречи на развитието на нашата литература, ако не го приемем сега.

Трябва да кажа още, че далече преди речта на др. Тодор Живков ние дадохме такава преценка на неговото творчество.

ВАЛЕРИ ПЕТРОВ: Аз бих искал да защита кандидатурата на Константин Павлов, макар че всички ние имаме оформено мнение по този въпрос.

Аз също така познавам отблизо Константин Павлов. Имал съм много разговори с него. Имам чувството, че пред нас стои един много чист в дълбочина човек, но непримирим е недостатъците в нашето общество и който поради тази непримиримост и горещина отива понякога към грешки, към неясноти.

Разбира се няма нищо фатално на този свят. Обаче получава се едно явление, което утре, струва ми се, ще окажем като грешка, защото цялото поколение на Константин Павлов, цяла редица негови приятели са вече редовни членове на Съюза, а те са започнали заедно с него. Освен това трябва да обърне внимание на думите, които каза Блага Димитрова. Аз винаги съм бил против това че някой си щял да повлияе лошо...

АНГЕЛ ТОДОРОВ: На младежта.

ВАЛЕРИ ПЕТРОВ: Това е едно недоверие към нашата младеж. При това ние можем четири години да го държим кандидат-член.

Този, който се занимава със сатира, винаги има по-голяма възможност да сбърка, винаги е изложен на по-голям риск. Не виждам защо трябва да отделяме Константин Павлов от един Левчев, от един Башев. Защо трябва да ги отделяме от един, който е с тях.

Аз апелирам да гласуваме за него.

ИВАН БУРИН: Аз писах „да“, когато дойде ред да гласувам за Константин Павлов, но сложността на въпроса ме накара да се разколебая. Аз се размислих, след като се изказаха неколцина другари – Караславов, Славчо Васев, Пондев. Наистина не е фатално, ако Константин Павлов бъде приет, да кажем, след шест месеца. Тези прояви, които бяха критикувани, трябва да ни накарат да бъдем малко по-бдителни, когато ще допускаме нови хора в редовете на Съюза. Това ще помогне и усилията на нашата партия за преодоляване на някои отклонения.

Аз предлагам неговото приемане да бъде отложено с половин година. Така ще му дадем възможност да поработи върху книгата си, да покаже, че е взел някаква поука от критиката, която му се прави. Той буди симпатии у хората – пряк е, дързък, а това импонира. Наред с това трябва да се каже, че той доста жонглира със своето отрицание към много неща в нашето общество. Понякога просто виртуозничи със своето черногледство.

Втората му книга в идейно отношение беше крачка назад за наше огорчение. Вън от това лошо впечатление прави и това, че непрекъснато

напуска работата, която му се дава, а в стиховете си пише за тежкото положение на нашия интелектуалец. Аз много се учудих, когато напусна работата при нас. Всички тези неща трябва да се имат предвид.

Неговото приемане може да се отложи. Сега е необходимо да проявим повече възискателност.

ИВАН РУЖ: След изказването на Валери Петров аз решително ще гласувам против приемането на Константин Павлов.

В случая би трябвало да се убедим, че Константин Павлов ще защити нашата линия в литературата. До сега той не прави това. Аз не го познавам отблизо. Не мога да кажа, че той е една нежна – светла душа, но съм съгласен да приема това, щом наши другари го казват. Когато обаче човек е нежна и светла душа, той трябва да прави сметка, че около него също така има нежни и светли души, а не да разиграва истории като малко дете. А той има такива хватки. Преди години ние го поканихме във Фонда. Искахме да го изпратим някъде, да му помогнем. Той направо ни наруга. Имаше курс за млади поети. На заключителното съвещание аз казах, че една беда за нашата литература е, че не можем да намерим момчета направо от народа, че нашите момчета идват от училищата. Константин Павлов репликира: „Стига демагогия, другарю Руж!“ За съжаление, истината е такава.

Вярно, че той идва от много бедно семейство и може би поради това е малко изгърван. Затова може би не може да оцени и усилията, които се полагат за него. Той беше на работа и в Кинематографията и щеше да стане щатен работник, но и от това нищо не излезе.

У него има талант, но какво е талантът? Кому служи този талант? Ние не можем да се прекланяме пред всеки талант. Аз не го познавам от близо, но искам да видя това в неговата стихосбирка – че е нежна душа. Щом е такава работата, нека да гласуваме, след като видим втората му стихосбирка. Иначе на каква база да гласуваме! Аз не мога да гласувам само на доверие на думите на някои другари за неговото бъдеще развитие. Кой може да каже какво ще излезе! Ние няма на какво да стъпим. За сега аз стъпвам на неговата първа стихосбирка и само на тази основа аз не мога да гласувам за неговото приемане.

Независимо от това отношение към него аз смятам, че нашето ръководство трябва да го извика и да намери начин да му се помогне. Финансовото му положение е страшно – вземал е пари от много места, обича да ходи по клубове и човек, като обърка сметките, животът започва да му изглежда съвсем черен.

ОРЛИН ВАСИЛЕВ: Мен ме смущава това, че ние в Управителния съвет заставаме на различни становища. Мен ме смущава това, че хора като Блага Димитрова, Валери Петров, Димитър Димов които аз уважавам, сложиха на преден план известни дадености – талантлив, надежден –

и ни поставят в едно положение като че ли ще извършим грях. Но защо тук се забравя политическата страна? Др. Методиев можеше много по-категорично да го каже. Аз моля да се вземе под внимание и политическият критерий, другарю Валери Петров. У тебе не може да съществува никакво съмнение, че бих се възпротивил да гласувам срещу един сатирик, но ние не се занимаваме с възпитанието на младото поколение. И Вие, Валери, и ти, Блага, носите отговорност за това поколение!

ВАЛЕРИ ПЕТРОВ: И ти я носиш!

ОРЛИН ВАСИЛЕВ: И аз я нося, но защо да не намерим една обща база?

ВАЛЕРИ ПЕТРОВ: Защо да бъде твоята база?

ОРЛИН ВАСИЛЕВ: Аз моля тази теза, тезата на Валери за таланта...

ВАЛЕРИ ПЕТРОВ: Аз не говоря за талант. Аз говоря, че по дълбочина той е наш.

ОРЛИН ВАСИЛЕВ: Аз бих желал да бъдем едномислящи.

ЛАМАР: Защо искаш всички да мислим като тебе!

ОРЛИН ВАСИЛЕВ: Поради това, че ще се изпречим и пред други такива случаи, моля ви да обърнем внимание на политическия и възпитателния момент. Добре ли е за тази група другари, че подхождаме така: отлагаме тяхното приемане не заради това, че ги преследваме, че имаме нещо против тях, а заради наша политическа платформа. И тук няма нужда да се правят никакви жестове.

Аз съм против приемането – т.е. против сегашното приемане само от гледище на политическа мярка. Трябва тези другари да знаят, че нашият Съюз е една организация, на която предстоят големи задачи.

(Гласуват 27 души. Резултат: 10 „да“, 13 „против“ и 4 въздържали се. КОНСТАНТИН ПАВЛОВ не бе приет за кандидат-член на Съюза.)

НИКОЛАЙ ЯНКОВ: Стефан Цанев.

(Гласуват 27 души. Резултат: 9 „да“, 14 „против“ и 4 въздържали се. СТЕФАН ЦАНЕВ не бе приет за кандидат-член на Съюза.)

[...]

НИКОЛАЙ ЯНКОВ: Последният въпрос от нашия дневен ред е молбата на Фани Попова-Мутафова за възстановяване членството ѝ в Съюза.

Миналата година тя подаде молба. Нашето ръководство направи редица проучвания за нейната работа, след като е била освободена от затвора. Бюрото смята, че доста дълго време е изминало от нейното наказание и че би могло да се възстанови членството ѝ, като се има предвид дейността ѝ. Ние се обърнахме за съвет и към ЦК. Другарите от ЦК не възразяват тя да бъде предложена.

Предс. КАМЕН КАЛЧЕВ: Ако някои от вас имат сериозни възражения, моля да кажат. Ние смятаме, че доста време измина и съвсем нормално е тя да бъде реабилитирана както много други хора, още повече че тя е

автор на много интересни романи. Тя си направи самокритика, участвува в обществения живот.

БОЯН БАЛАБАНОВ: Пречи ли ѝ нещо, че не е в Съюза. Тя печата в списанията, избират я в Кабинета на преводачите.

Предс. КАМЕН КАЛЧЕВ: Тя трябва да влезе в един колектив, в който е мястото ѝ.

ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ: Аз смятам, че възстановяването членството на Фани Попова-Мутафова е също един политически момент, както приемането на Салис Таджер. Тя е дала доказателства за лоялно отношение към нашата власт. Тя работи като писателка, известна е. Не е целесъобразно от политическа гледна точка да стои вън от Съюза. Ние възстановихме хора, които имаха не по-малки провинения от нея. С това Съюзът не загуби.

МЛАДЕН ИСАЕВ: Това ще има добро политическо отражение.

Предс. КАМЕН КАЛЧЕВ: Предлагам на явно гласуване, който е съгласен, моля да вдигне ръка.

(Гласуват всички с изключение на Дора Габе, Божидар Божилов, Димитър Методиев, Драгомир Асенов и Валери Петров; един въздържал се – Иван Бурин)

Предс. КАМЕН КАЛЧЕВ: Болшинство – възстановява се членството на Фани Попова-Мутафова в Съюза на българските писатели.

Дневният ред е изчерпан. Закривам заседанието.

(Закрито в 10.30 часа.)

Секретар:
(Н. Янков)

Адм. секретар:
(М. Чернокожев)

Съставил протокола:
(Ю. Тръпчева)

ЦДА, ф. 551, оп. 2, а.е. 68, л. 266-275, 298-299. Оригинал. Машинопис.

¹ Тук става известно как са приемани в СБП поетите от т. нар. Априлско поколение. В голяма степен точно Априлският пленум нанася най-догматичния удар върху българската литература и нейните автори. „Априлско поколение“ е клиширан и дълбоко неверен израз за група поети – разнородни и нееднозначни като поведение и творчество. От останалия верен на партията до 1989 г. член на ЦК на БКП и председател на Съюза Любомир Левчев, от заместник-председателя на Държавния съвет и пръв любимец на Живков, поставен от него на трона на Съюза Георги Джагаров, следват Никола Инджов, Владимир Башев, Петър Караангов, Дамян Дамянов, през Стефан Цанев, който избира вътрешната емиграция, а по-късно, през 1965 г. пита „Късен сняг, защо дойде? /Сам знаеш колко напразно е това, няма да измениши хода на нещата, /пролетта ще дойде въпреки тебе. /Жалко само за най-дръзките растения./Тези, които първи се различиха, няма да цъфнат./ Тези, които първи цъфнаха, няма да родят плод“ ... до напълно не-

вписалия се в партийните канони и съюзен живот, предизвикващ десетилетия наред изтръпване само при споменаване на името му, непубликуван над 20 години, Константин Павлов. По-вярна е формулата „Софийска пролет“, която отглежда и жилави дръвчета – пуснали крехки корени в градината на българската култура. Макар и „Софийска“, в нея място има и Бургаският театър и сатира, положили основата на Сатиричния театър, и пловдивските художници, смутили тишината на традиционно спокойните преди това Общи художествени изложби. Твърде скоро, обаче, тези крехки фиданки на истинското запролетяване са попарени от смразяващата р(с)еч на Живков през април 1963 г. (пълно отражение на речта на Хрушчов, месец по-рано), с която всички творци на писаното слово, прескочили формализма и догматизма са разгромени с най-тежки обвинения. Ехото от речта на „Гръмовержеца“ кънти злокобно – Невена Стефанова е обвинена в упадъчност, Цветан Стоянов – в некомпетентност. „Литературни новини“ е ликвидиран, уволнени са редактори в „Наша родина“, „Младеж“ и „Родна реч“. Сняг затрупва дори и „Наука и техника за младежта“ заради прекаленото възхваляване на западната технология. Оттам е изгонен Димитър Инкьов, автор на криминална фантастика („Скок през вековете“), издадена първо на немски. Когато научава, че му се готви уволнение по лично разпореждане на Живков, Радевски произнася крилатата фраза: „Секретарите идват и си отиват, поетите остават“. Защото тогава Радевски е по-различен от себе си! Емиграцията се оказва спасителен пояс за търсещите свобода за творчеството си. В Германия намира убежище философът Асен Игнатов. Цветан Тодоров и Юлия Кръстева заминават за Париж, Цветан Марангозов – за ГФР, емигрират Димитър Статков и Атанас Славов. Георги Марков намира и свободата, а по-сетне – и смъртта си в чужбина. Самоубива се бавно със съмнителен коняк Цветан Стоянов, Минко Николов предпочита по-бързото разделяне със света чрез прерязване на вените. Лазар Цвятков, блестящ критик, е тикнат в затвора за създаване на канал за дисидентска руска литература. Владимир Башев загива в нелепа катастрофа.

№ 170

Докладна записка от Васил Иванов, завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, до Секретариата на ЦК на БКП, във връзка с предложението Институтът по история на БКП да издава съчиненията на Георги Димитров и Васил Коларов

София, 26 февруари 1964 г.

Другари,

В ЦК е постъпило предложение от др. Рубен Аврамов да се възложи на Института по история на БКП да направи подробен преглед на съчиненията на Георги Димитров и Васил Коларов във връзка с отраженията, които е намерил култът към личността на Сталин в тях и да предложи как да стане тяхното издаване в бъдеще. Както изтъква др. Аврамов, тези въпрос засяга не само съчиненията на Георги Димитров и Васил Коларов, но и съчиненията на Клемент Готвалд, Вилхелм Пик, Болеслав Бйерут и др., поради което по него ще следва да се направят някои консултации и със съответните институти на другите братски партии. Това предложение е съвсем основателно и трябва да се приеме.

В докладната записка на др. Р. Аврамов се предлага занапред издаването и преиздаването на произведенията на починали ръководни партийни дейци да се извършва от Института по история на БКП, а не от Издателството на БКП, тъй като то не разполага с достатъчно подготвени кадри – специалисти. Повод за това предложение са допуснатите грешки и слабости в избраните произведения на Георги Кирков, Гаврил Георгиев, Христо Кабакчиев, Тодор Петров и др. Ние смятаме, че това предложение също така е напълно основателно и следва да се приеме.

И двете предложения на др. Р. Аврамов се подкрепят от Издателството на Българската комунистическа партия.

Що се отнася до третия въпрос, който др. Р. Аврамов повдига, той вече е уреден. Комитетът за приятелство и културни връзки с чужбина е спрял разпространението на издадения по-рано сборник от речи, статии, доклади на Георги Димитров и е подготвил нов сборник от съчинения на Георги Димитров под заглавие „За единството на работническото и комунистическото движение в борбата за мир, демокрация и социализъм“, в който не се допуснати текстове, отразяващи култа към личността на Сталин.

Завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП
(*В. Иванов*)

ЦДА, ф. 1Б, оп. 8, а.е. 6540, л. 2-3. Оригинал. Машинопис.

№ 171

Решение № 57 на Секретариата на ЦК на БКП за издаване съчиненията на Георги Димитров и Васил Коларов с оглед отражението на култа към личността на Сталин в техните произведения

София, 2 март 1964 г.

Възлага на Института по история на БКП да проучи обстойно въпроса какво отражение е намерил в произведенията на Г. Димитров и В. Коларов култът към Й. В. Сталин и да внесе предложение как да става тяхното издаване в бъдеще.

Съставянето и редактирането на избрани произведения на починали ръководни дейци на партията занапред да се извършва от Института по история на БКП.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 8, а.е. 6540, л. 2-3. Оригинал. Машинопис.

СТОПАНСКИ ПРОЦЕСИ

№ 172

Реч на Вълко Червенков пред Димитровската районна отчетно-изборна конференция в София за задачите през Втората петилетка

София, 19 януари 1954 г.

Другари и другарки! Позволете да кажа няколко думи във връзка с работата на районната конференция. [...]

Успешното изпълнение на Първия петгодишен план ни дава възможност да поставим сега, през периода на втората петилетка, като главна наша задача, задачата да издигнем рязко материалното и културното благосъстояние на трудещите се. Ние искаме в близките две-три години сериозно да подобрим положението на трудещите се в града и селото, да повишим реалните им доходи, да направим живота им по-добър, да създадем условия за превръщането на всички трудещи се в заможни и културни хора. (Ръкопляскания) За тази цел, развивайки по-нататък индустриализацията на страната, особено каменовъгленото и електрическото производство, за да ликвидираме тия трудности, за които тук цялата конференция говори, партията и народната власт през втората петилетка имат намерение да вложат големи капитали за подема на селското стопанство, за преодоляване на изоставането в развитието на животновъдството, за осигуряване на страната достатъчно продоволствие и суровини за леката индустрия, за по-нататъшното развитие на леката индустрия и производството на средства за потребление.

Борейки се упорито за изпълнение и преизпълнение на производствените планове, за повишение на производителността на труда, за намаление на себестойността на стоките, за тяхното все по-добро качество, за все по-разнообразен асортимент, за строг режим на икономии, развивайки за тази цел социалистическото съревнование, внедрявайки все по-широко опита на челниците, партията и правителството се стремят към последователно и системно намаление на цените на стоките на дребно, с оглед да издигнат реалното равнище на материалното и културното положение на трудещите се в града и селото. Тази задача е сега централната задача на нашата партия и на народното правителство. Тя е централната задача на втория петгодишен план. Налице са всички обективни условия, за да изпълним с чест тази задача. [...]

Нашата политика, насочена към рязко подобряване на положението

на трудещите се у нас в близките две-три години, по своето въздействие върху трудещите се от непосредственото наше капиталистическо обкръжение има изключително революционен характер. Това е нещо като мирна атомна бомба. (Продължителни ръкопляскания) Нищо така не влияе върху умовете, върху чувствата на народа, както примерът, подемот на материалния и културния живот на трудещите се в една страна. Ние разполагаме с всичко, за да решим тази задача и ние ще я решим, въпреки всичко!

Но за тази цел, другари и другарки, необходимо е да преустроим цялата наша работа – всичко да подчиним на нейното изпълнение. Чини ми се, че в проекто-резолюцията на районната конференция недостатъчно е отбелязана необходимостта от такова преустройство. [...] Повече трябва да се каже за развитието на производството на предприятията от леката индустрия, за изпълнението на плановете по всички показатели – по увеличението на производителността на труда, намалението на производствените издръжки, по разнообразяване на асортимента, повишението на качеството на стоките, по режима на икономииите – за работата на търговската мрежа, за удовлетворяване на нуждите на потребителите. Тези въпроси сега трябва да излязат на пръв план. Грижете за задоволяване на нуждите на трудещите се – на пръв план. Ето какво сега от нас се иска. За нас, като комунисти, сега народът ще съди по нашата способност да осъществим от нас поставената, но произтичаща от самата природа на народната власт, задача за рязкото повишаване на материалното и културното равнище на трудещите се. (Продължителни ръкопляскания.) [...]

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 131, л. 51-58. Оригинал. Машинопис.

№ 173

Отчетен доклад на ЦК на БКП пред Шестия конгрес на партията, обсъждан на заседание на ЦК

София, 20 февруари 1954 г.

[...] **ВЪТРЕШНОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА БЪЛГАРИЯ И ЗАДАЧИТЕ
НА БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ [...]**

В областта на селското стопанство в проекто-директивата по втория петгодишен народостопански план, с оглед да се премахне набелязалото се несъответствие в неговото развитие, в сравнение с развитието на промишлеността, да се осигури подем в животновъдството, в производството на средс-

тва за потребление и суровини за индустрията, е предвидено да се зложат капитали над 2,3 пъти повече, отколкото през първата петилетка, капиталовложенията на ТКЗС да се увеличат три пъти, като за целта се отпуснат от държавата необходимите кредити. Проектно-директивата посочва главните мероприятия, осъществяването на които ще способства за изпълнение на централната задача – да се увеличат и направят устойчиви добивите от растениевъдството и продуктивността от селскостопанските животни.

Задачите на партията в областта на селското стопанство през втората петилетка са:

1) Да продължава да укрепва кооперативния строй на село – трудово-кооперативните, държавните земеделски стопанства и машинно-тракторните станции.

2) Да осигури бързото премахване на изоставането в развитието на селското стопанство, преди всичко и особено в областта на животновъдството и техническите култури. Да осигури увеличението на броя на добитъка, особено на добитъка в общественния сектор, при едновременното повишаване на неговата продуктивност, като се създаде здрава фуражна база и се разшири развъдно-подобрителната работа, с оглед да се задоволят растящите потребности на нашия народ с продукти от животински произход и на леката промишленост – със суровини.

3) Да осигури увеличение на урожайността на всички селскостопански култури, чрез по-нататъшното внедряване на машинната обработка на земята, достиженията на науката и опита на първенците, като в тая борба се увлечат и частните селски стопанства, на които за тази цел се окаже по-голяма помощ.

4) Да осигури високопроизводителното използване на всички селскостопански машини, като се подобри качеството на ремонта и техническото им поддържане чрез подобряване на ремонтната база, снабдяването на МТС с достатъчни и доброкачествени резервни части и високо квалифицирани механизаторски кадри.

5) Да организира широко народно движение за борба срещу засушаванията, като се увеличават защитните горски пояси, като се залесяват голите баири и се устройват множество малки язовири, басейни, помпени станции, изкуствени езера, напоителни системи за максимално използване на всички текущи и подпочвени води за напояване.

6) Да организира широка популяризация на достиженията на съветската агронаука и челния опит на ТКЗС, МТС и ДЗС, на първенците в селското стопанство, с оглед все повече да се внедряват в селскостопанската практика тези достижения и този опит.

7) Решително да подобри ръководството на селското стопанство от страна на партийните организации, народните съвети и органите на Министерството на земеделието.

[...]

4. Стокооборот, транспорт, съобщителни средства

През 1952 г. стокооборотът на дребно се увеличи с 47,8 %, в сравнение с 1948 г. През отчетния период с бързи темпове се развиваше и подобряваше търговската мрежа в града и селото, в работническите квартали, предприятията и строителните обекти.

От 8143 магазина в 1948 г., в края на 1952 г. техният брой (без общественото хранене) нарастна на 18 692, а на кооперативната – от 6263 на 10 863. Само през 1953 г. бяха преустроени и открити нови 650 магазини за хранителни стоки и 615 магазини за разни други стоки.

Растат кооперативните пазари.

Бързият ръст на стоковите фондове даде възможност през 1951 г. да бъдат премахнати купоните за промишлените стоки и се проведе известно намаление на техните свободни цени, а през 1952 г. да бъдат премахнати и купоните за хранителните стоки и се проведат две последователни намаления на единните държавни цени на дребно, което спомогна за по-натъжното разширяване на стокооборота.

Изменя се структурата на стокооборота. Здравината на лева, премахването на купонната система и търговията по единни държавни цени на дребно повишиха изискванията на трудещите се към нашата търговия и поставиха остро въпроса за качеството и богатия асортимент на стоките. На лице са първите успехи в това отношение. Но пред нашата държавна и кооперативна търговия стоят за разрешение много по-сериозни задачи.[...]

Задачата е сега да се насочат главните усилия на партията, на държавата, на целия народ, за да се увеличат потребителните блага на страната, да се подобри рязко материалният живот на трудещите се, да се удовлетворят все по-пълно техните растящи потребности.

Задачата е още по-високо да се издига материалното и културното равнище на народа, неговата политическа съзнателност, решително да се подобрява работата на органите на народното образование, да се развива с всички сили новата, национална по форма и социалистическа по съдържание, култура, науката, литературата, изкуството, още по-енергично да се води борбата срещу вредното влияние на буржоазната идеология.

Науката, литературата и изкуството у нас са излезли вече на прав път на развитие. Те се развиват бурно, развиват се правилно, при непрестанните грижи и помощ на Партията, на народната власт. Но те изостават от социалистическото строителство, от новия живот, защото този нов живот върви напред с много по-бурни темпове.

Задачата е да се завърши до край преустройството на всички научни и културни учреждения и институти, с оглед те да се свържат най-тясно с практиката на социалистическото строителство. Да се засили още повече борбата срещу буржоазната идеология и системната работа за овладяване на марксизма-ленинизма, на неговия метод от страна на работниците на идеологическия фронт. Да се осигури възможност за свободна борба на мненията в областта на науката. Да се създаде у нас воинствуваща литературна, театрална, музикална и художествена критика, годна да води успешна борба за правилното развитие на литературното, музикалното, театралното и изобразителното творчество, в духа на социалистическия реализъм, успешно да способствува за издигане на качеството на това творчество, за правилния растеж на творците, успешно да се бори против всякакви буржоазни влияния и отклонения от пътя на реализма, за правдиво и художествено възсъздаване на живота.

[...]

6. За най-строг режим на икономии

Партията и правителството системно провеждат линия на най-строг режим на икономии. Без такъв режим не могат да бъдат изпълнени задачите за повишението на производителността на труда, за снижение на себестойността на продукцията, за по-нататъшното разширение на производството. Развитието на народното стопанство се извършва главно за сметка на нашите собствени средства, на вътрешните натрупвания. Най-важното средство, за да се осигурят възможно по-големи натрупвания и правилно да се използват, е режимът на икономия. Това особено е важно за нас сега, когато трябва да решим с успех и бързо задачата за рязкото подобряване на материалното и културното благосъстояние на трудещите се.

А недостатъците в борбата за най-строг режим на икономии у нас са много.

Осъществявайки указанията на партията и правителството, трудещите се от редица предприятия и заводи поведоха организирана борба за икономии на суровини, горивни материали, електроенергия, работна сила и постигнаха не малко успехи.

Редица предприятия изпълняват и преизпълняват плана по снижение на себестойността. Но в много фабрики, заводи, търговски предприятия, земеделски стопанства и други грубо се подценява въпросът за икономиите. В редица случаи ръководителите, работниците и служещите проявяват нехайно отношение към въпроса за стопанисването на социалистическото имущество, допускат преразходи, разхищения, прахосване, отклоняване на средства и материали, не водят борба против преразходите на основни

и спомагателни материали, доставят основни и спомагателни материали в по-голямо количество, отколкото са необходими, а понякога и съвсем неподходящи или даже ненужни за производството материали, много от които са вносни. Голямо зло в нашето промишлено производство е бракът.

Безотговорното отношение към качеството на произвежданата продукция води към щети за държавата и за потребителите. Издръжката на обръщението при търговските предприятия, общо взето, е голяма. Въпреки това, плановете за издръжката на обръщението в държавните и кооперативните търговски предприятия систематически се нарушават. Въпросът за транспорта и неговото рационално използване не стои като сериозна задача пред много от нашите предприятия и организации. Докато много товари не могат да бъдат придвижени, поради недостиг на транспорт, допускат се много излишни и кръстосани превози. Увеличението на начетите (неоправданите разходи) за повреди и злоупотреби показва, че борбата против това зло не е достатъчно ефикасна. В строителството, макар че през последната 1953 г. са отбелязани значителни постижения в изпълнението на плана и по разходването на фонда на работната заплата, все още не е установен действително строг режим на икономии, за поевтиняване на строителството. В много проекти се предвиждат неоправдани луксове, излишества. Недостатъчно се използва механизацията в строителството. Много от строителните площадки не са организирани добре. В строежите често пъти се влагат повече материали, отколкото са необходими. Работи, които трябва предварително да бъдат извършени, се правят по-късно, с непременно вече разкъртане на построеното. Сериозни недостатъци съществуват в планирането на себестойността на продукцията, често се завишават нормите за суровините, които трябва да се изразходват, показателите за необходимия труд при изработката на дадени изделия.

Много министерства, ведомства и редица предприятия, ръководени от тясно ведомствени интереси, съзнателно завишават плановете за материално-техническото снабдяване, за фонда на работната заплата, за издръжката на обръщението и др.

Големи са още управленческите разходи.

С особена острота стои въпросът за режима на икономии в селското стопанство.

В държавните земеделски стопанства, поради организационни слабости и безстопанственост се допуска разхищаване на значителни средства и ценни материали. Поради преразходи по ремонтите, на горивни и смазочни материали и неизпълнение на производствената програма, голям брой машинно-тракторни станции допускат значителен преразход на държавни средства, не се полагат достатъчно грижи за опазване на машинния парк, поради което той преждевременно се похабява.

Въпросът за режима на икономии стои като основна задача пред партийните организации, пред малки и големи партийни и стопански ръководители, пред работниците и всички трудещи се.

Необходимо е да се организира внимателно максималното изучаване на всички вътрешни възможности и ресурси. Трябва икономично да се използват материалите, машините, работната сила и паричните средства. Да се подобри ръководството на предприятията и учрежденията и се укрепи още повече плановата и финансовата дисциплина в тях. Да се ликвидира с безразличното и нехайното отношение към въпроса за икономии.

Свята и неотменима за партийните организации, народните съвети, на всички ведомства е задачата да се борят за изпълнение и преизпълнение на плановете, за снижение на себестойността на продукцията и намаляване на издръжките на обръщението.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 132, л. 28; 56-58; 72-76. Оригинал. Машинопис.

№ 174

Решение на ЦК на БКП по проекто-директивата на Шестия конгрес на БКП за Втория петгодишен план в развитието на НРБ за периода 1953-1957 г.¹

София, 26 януари 1954 г.

Централният комитет на Българската комунистическа партия утвърждава проекто-директивата на Шестия конгрес на партията по Втория петгодишен план за развитието на Народна република България – 1953–1957 г.

Проекто-директивата да се публикува в печата на 27 януари т.г.

ЦК на БКП задължава окръжните и околийските комитети на партията да организират широко обсъждане на проекто-директивата. На страниците на в. „Работническо дело“ да се публикуват статии, предложения, бележки и други материали относно проекто-директивата по Втория петгодишен план.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 131, л. 7. Оригинал. Машинопис.

¹ При разработването на Втория петилетен план (1953-1957) ЦК ясно си дава сметка за допуснатите грешки в Първия план най-вече по отношение на високият дефицит и ниската ефективност – следствие от форсираната индустриализация. Промяната в съветското ръководство позволява допуснатите грешки да бъдат прехвърлени върху Сталин. „Десталинизацията“ в икономиката може да бъде потърсена в намаляване темповете на индустриално развитие, увеличаване благосъстоянието на трудещите се и по-голяма ангажираност спрямо селското стопанство. Непоследователното провеждане на тази политика и погрешното отчи-

тане на някои резултати, както и амбициите на Тодор Живков след 1956 г., инспирирани и от външни влияния (Китай) довеждат до т.нар. „Голям скок“ – стремежът през Третия петилетен план бързо да бъде наваксана изостаналостта на България. Плод на тази политика е и изграждането на металургичния комбинат „Кремиковци“, започнало през 1960 г. Повторното залитане към металургичното развитие също не довежда до положителен резултат. Както самият Тодор Живков ще констатира по-късно пред Леонид Брежнев: „Ние консумираме некачествени въглища, консумираме бедни цветни руди. По газа и нефта се намираме в задънена улица. И вашите, и нашите специалисти ни уверяваха, че България лежи на нефт и газ. Оказа се, че не е така. Има отделни огнища. Ние сме се договорили да дойдат ваши специалисти, за да преоценим какво става на този сектор, защото много средства се хвърлят.“ (Вж. ЦДА, ф. 1Б, оп. 34, а.е. 43, л. 65).

№ 175

Проект-директива на Шестия конгрес на Българската комунистическа партия по Втория петгодишен план за развитието на Народната република България през 1953–1957 г.

София, [25 февруари-3 март 1954 г.]

Шестият конгрес на Българската комунистическа партия констатира, че правилната политика на партията и нейната всеоткривателска организаторска работа, героичният ентузиазизиран труд на работническата класа, трудещите се селяни и народната интелигенция, огромната и безкористна помощ на нашия освободител Съветския съюз и сътрудничеството с народнодемократичните страни, осигуриха изпълнението на първата петилетка в основни линии за четири години.

Големи са успехите в индустриализацията на страната и социалистическото преустройство на селското стопанство. От изостанала аграрна страна, България се превърна в индустриално-земеделска страна.

Пълно е господството на социалистическия сектор в областта на промишлеността, транспорта, търговията и кредитната система. Ликвидирана е капиталистическата класа в града, а спрямо експлоататорските елементи на село се провежда последователна политика на ограничение и изтласкване. Укрепи се още повече народната власт и се повиши отбранителната способност на страната. Повдигна се материалното и културното равнище на трудещите се. Все повече расте патриотичното единство на трудещите се и укрепва тяхната сплотеност около партията и народното правителство. Съградени са по такъв начин в главни линии основите на социализма в нашата страна.

Изхождайки от достигнатите успехи в социалистическото строителство през първата петилетка, Шестият конгрес на Българската комунистическа партия смята, че през втората петилетка трябва да се обезпечи

сериозен подем в развитието на селското стопанство, като се ликвидира с изоставането на животновъдството; в областта на животновъдството трябва да се осигури, преди всичко, развитието на електрификацията и каменовъгленото производство, на цветната металургия и постоянно да се увеличава производството на стоките за народно потребление.

Изпълнението на тези задачи ще гарантира по-нататъшното планомерно развитие на народното стопанство, успешното строителство на социализма в страната и ще доведе до осъществяване на главната задача на Втората петилетка – подем в подобряване на материалното и културното благосъстояние на трудещите се.

С оглед на тези задачи Шестият конгрес на Българската комунистическа партия намира за необходимо:

I. ПО КАПИТАЛНИТЕ ВЛОЖЕНИЯ

1. Общият обем на капиталните вложения през втората петилетка – 1953-1957 г, в сравнение с първата петилетка – да се увеличи с около 96%. За отделните отрасли на народното стопанство обемът на капиталните вложения да се увеличи в сравнение с първата петилетка: за селското стопанство – повече от 2,3 пъти; за промишлеността – около 2 пъти, специално за каменовъгленото производство – 5 пъти; за електрификацията – с 90%; за леката и хранителната промишленост – повече от 2,2 пъти; за транспорта и съобщенията – с около 30%; за просвета, култура, здравеопазване и комунални нужди – около – 2,7 пъти, а само за жилищно строителство – 3,7 пъти.

Освен това, през годините на втората петилетка капиталовложенията на трудово-кооперативните земеделски стопанства да се увеличат около 3 пъти в сравнение с първата петилетка, като се предвидят за целта и необходимите държавни кредити.

II. ПО ПРОМИШЛЕННОСТТА

2. Общата промишлена продукция през 1957 г. да се увеличи с около 60% в сравнение с 1952 г., а производството на най-важните промишлени произведения да се увеличи приблизително, както следва:

1. Електроенергия	– 2 пъти
2. Каменни въглища	– 89%
3. Електромотори	– 2,8 пъти
4. Товарни вагони	– 6 пъти
5. Тракторни култиватори	– 78%
6. Тракторни редосеялки	– 59%

7. Азотни торове	– 60%
8. Сярна киселина	– 92%
9. Цимент	– 78%
10. Азбестоциментови тръби	– 68%
11. Автомобилни гуми	– 49%
12. Хартии	– 46%
13. Метални домакински съдове	– 2,1 пъти
14. Печки	– 2,5 пъти
15. Метални кревати	– 3,2 пъти
16. Кожени и каучукови обувни изделия	– 37%
17. Памучни тъкани	– 33%
18. Вълнени тъкани	– 42 %
19. Месо	– 86 %
20. Риба	– 62 %
21. Растителни масла	– 55%
22. Захар	– 2,5 пъти
23. Зеленчукови консерви	– 97%
24. Плодови консерви	– 65%
25. Ориз	– 52%

3. През годините на петилетката електромошностите да се увеличат повече от два пъти, като се пуснат в действие следните по-големи централи: ВЕЦ „Батак“ – с 30 000 киловата; ВЕЦ „Дебращица“ и ВЕЦ „Алеко“ – с общо 68 000 киловата; ВЕЦ „Студен кладенец“ – с 60,000 киловата; ВЕЦ „Кожалняне“ и ВЕЦ „Пасарел“ – с общо 48,000 киловата; ВЕЦ „Стара Загора“ – с 22 000 киловата; разширенията на ТЕЦ „Република“ и ТЕЦ „Вълко Червенков“ – с по 25 000 киловата, на ТЕЦ „Сталин“ – с 50 000 киловата, на ТЕЦ „Димитрово“ – с 12 000 киловата. Едновременно с това да се започне построяването на дизелови електроцентрали и се проучат възможностите за строеж на среден и малък тип термични и водни електроцентрали, особено в северната част на страната. Да се създадат известни резерви от електропроизводствени мощност. През годините на петилетката да се подобрят съществуващите преносни и разпределителни електромрежи и трансформаторни подстанции, като се снабдят с необходимите предпазни съоръжения и се осигури редовно и качествено подаване на електрическа енергия на потребителите; да бъде завършено строителството на единната енергийна система и се включат в нея Бургаския, Сталинския, Русенския, и Коларовградския окръг. За тази цел да бъдат построени около 2000 километра електропреносни далекопроводи, най-важни от които са: Димитровград – Бургас, Г. Оряховица – Разград, Поляновград – Девня – Толбухин, Коларовград – Девня.

4. Добивът на лигнитните въглища да се увеличи около 2,7 пъти, на кафявите въглища – с 60%, на черните въглища – 2,5 пъти, на антрацитните въглища – 2 пъти. През годините на петилетката лигнитните въглища да се внедрят като едно от основните горива в промишлеността и транспорта. За обезпечаване на по-нататъшното развитие на каменовъгленото производство да се увеличат мощностите на Бобовдолския, Пиринския и Черноморския басейни за кафяви каменни въглища. Производството на лигнитни въглища да порасне за сметка на разработването на нови рудници в Западно-маришкия и Софийския каменовъглени басейн. Да се ускори проучването на технико-икономическата целесъобразност от използването на въглищата в Източно-маришкия каменовъглен басейн с оглед през петилетката в този басейн да се построи и влезе в действие един рудник. Да се построят нови рудници в Балканския минен басейн за добив на черни каменни въглища. Да се засили механизирването на процесите, поглъщащи много труд в подземните рудници, като през 1957 г. механизацията на изкопаването достигне за подготвителните работи 90% и за очистните – 86%, а механизацията на товаренето за подготвителните работи 25% и за очистните – 35%. За подобряване качеството на въглищата, освен пълното използване на Централната обогатителна фабрика в Димитрово, да се построят нови сепарации при рудниците „Бобов-дол“, „Болшевик“ и „Пламя“.

5. През годините на петилетката да се изградят производствени мощности за развитието на собствена цветна и черна металургия; да се въведе в действие Оловно-цинковият завод, да се разшири Металургичният завод „Ленин“ и да се започне строителството на Медодобивния завод с оглед той да бъде пуснат в действие през 1958 г. Производството на чугун да се увеличи 15 пъти, на проката – около 10 пъти и на оловото – около 5,5 пъти.

6. С цел да се осигурят за народното стопанство необходимите промишлени запаси от руди, каменни въглища, особено коксуващи, от нефт и газ да се разгърнат в широки мащаби геолого-проучвателните работи. Да се увеличат около 4 пъти промишлените запаси на оловно-цинковите руди, над 6 пъти – на медните руди. Запасите на черните каменни въглища да се увеличат над 60 пъти, на антрацитните – 40 пъти, на кафявите – с 30%, на лигнитните 45%. Да се установят необходимите промишлени запаси за организиране на нефтопроизводството в страната. Да се проведат търсения на нови видове полезни изкопаеми, като хромит, боксит, фосфорити, волфрам, никел, молибден, калай, магнезит и др.

7. Да се увеличи добивът на железна руда около 2,9 пъти, на оловно-цинкови руди – 2,6 пъти, на медните руди – 3,3 пъти. Производството на

оловния концентрат да се увеличи с 41%, на цинковия – с 90%, на пиритния – с 96% и на медния – 3,5 пъти в сравнение с 1952 г. За тази цел да се разработят нови рудници и се увеличат мощностите за преработка на руди

8. Продукцията на машиностроенето и металообработването през 1957 г. да се увеличи с около 78% спрямо 1952 г.

През петилетката да се обезпечи по-нататъшното развитие на производството на селскостопанските машини, помпи на енергетични и транспортни машини, на строителни и минни машини и съоръжения; да се усвои и развие производството на прикачни комбайни, тракторни сенокосачки, сонди до 500 метра и други машини и съоръжения за нуждите на селското стопанство, минното производство и строителство.

Да се построи завод за автотракторни резервни части. Да се разширят и специализират съществуващите машиностроителни предприятия, като заводът „Г. Димитров“ – Русе се пригоди изцяло за производство на селскостопански машини и резервни части; механичният завод в София – за производство на металорежещи машини и резервни части; заводът „Сталин“ в гр. Димитрово – за производства на минни машини, съоръжения и резервни части. Да се проведат мероприятия за коопериране на машиностроителните заводи.

Производството на резервни части, особено за селскостопанските машини да се увеличи около два пъти и решително да се подобри тяхното качество.

9. Продукцията на химическата промишленост през 1957 г. да порастне с не по-малко от 90% спрямо 1952 г.

Да се разшири тежката химическа промишленост, като се пуснат в действие Содовият завод „Карл Маркс“ и Пеницилиновият завод. Да се започне строителството на завода за изкуствени влакна, завода за сулфитна целулоза и завода за производство на син камък. Да се започне разширението на химическия комбинат „Сталин“ – Димитровград. Да се започне масово производство на калцирана сода, сода каустик, пеницилин и се увеличи производството на азотни торове, сярна киселина, азотна киселина, колофон и други произведения на химическата промишленост.

10. Продукцията на промишлеността за строителни материали през 1957 г. да се увеличи най-малко с 82% в сравнение с 1952 г.

Производството на тухли да нарастне най-малко с 38%, на варта – с 98%, керемидите и капаците – с 86%, да се внедри производството на готови железобетонни конструкции, необходими за строителното про-

изводство; да се въведе в действие един нов циментов завод с мощност 3 000 000 тона и се завърши строителството на завода за огнеупорни материали.

С оглед да се обезпечат най-главните строителни райони с местни строителни материали и избегнат далечните и насрещните превози, да се построят нови предприятия за производство на тухли, керемиди и вар.

11. Продукцията на дърводобивната промишленост през 1957 г. да се увеличи с около 47% в сравнение с 1952 г.

За да се обезпечи добивът на необходимия дървен материал, да се увеличи сечта в широколистните райони за сметка на иглолистните райони. Във връзка с това да се построят около 450 километра нови горски пътища, главно в широколистните райони и труднопроходимите места; механизацията да достигне: за сечта около 30%, за извозването до временните складове – около 25%. Част от дървообработващите предприятия да се преустроят и преместят към районите на широколистните гори. За по-голяма икономия на дървения материал, особено на иглолистния, да се внедри още повече в строителството и другите отрасли на народното стопанство употребата на широколистния дървен материал. Да се разшири употребата на минни скари и внедри употребата на железобетонни минни подпори в минното производство; да се разшири употребата на импрегниран материал за парникови рамки в селското стопанство.

12. През петилетката да се увеличи и решително да се разнообрази производството на стоки за народно потребление и се подобри тяхното качество.

Продукцията на текстилната промишленост през 1957 г. в сравнение с 1952 г., да се увеличи най-малко с 45%, на порцелано-фаянсовата – с 75%, на стъklarската – около 2 пъти, на каучуковата – с 90% и на шивашката – с 70%.

Главното внимание на цялата текстилна промишленост да се насочи към подобряване на качеството и разширяване на асортимента на памучните, вълнените и копринените тъкани и трикотажните изделия, които най-много се търсят от населението. Да се подобри процесът на апретирането и боядисването на вълнените тъкани след прането; да се увеличи трайността на тъканите.

Да се преглеждат систематическа и където е необходимо, да се коригират съществуващите постановки, рецептури, модели и технологии; да се засили внедряването на високопроизводителни машини и машини за разнообразяване на асортимента на стоките.

Да се разнообрази производството и подобри външният вид и трайността на обувките и на каучуковите обувни изделия, като се увеличат цветовете и

се подобри качеството на лицевите и твърдите кожи. Да се усвои производството на твърди кожи, с цветна микропореста гума и свински велур. Да се подобрят постановките и външният вид на платовете, които са предназначени за обувната промишленост. Да се обърне особено внимание за разнообразяване на моделите и подобряване качеството на детските обувки.

Основно да се подобри производството на порцелановите и стъklarските изделия, особено на кухата стъklarия за домакински потреби; да се внедрят битови декоративни мотиви и гравировка; да се подобри качеството на домакинските емайлирани и алуминиеви съдове; да се увеличи и разнообрази производството на мебелните изделия.

През годините на втората петилетка да се започне построяването и частично да се въведе в експлоатация нов памуко-текстилен комбинат с мощност 24 000 000 метра тъкани и 5 000 тона прежди. Да се разшири памуко-текстилният комбинат „Марица“, конопено-текстилната фабрика „Вела Пеева“, каучуковите заводи „Сила“ и „Г. Димитров“. Да се увеличат мощностите за вълнено-камгарното предене.

Да се построят: кожарски завод, завод за куха стъklarия, завод за сечива и инструменти и предприятия за първична преработка на памука.

Продукцията на хранителната промишленост през 1957 г. да се увеличи с около 50% в сравнение с 1952 г.

Значително да се увеличи асортиментът и подобри качеството на хранителните продукти; да се внедри производството на витаминизирани хранителни продукти.

С оглед на това през годините на петилетката да се построят и въведат в действие: завод за производство на захар, фабрика за зеленчукови и плодови консерви, маслено-екстракционен завод и фабрика за производство на маргарин; да се засили строителството на винарски изби, кланици и хладилници; да се разширят и реконструират някои от предприятията на захарната, консервната и растително-маслената промишленост; да се разшири строителството на складова и съдова вместимост за суровини и готова продукция.

Продукцията на местната промишленост да се увеличи през 1957 г. най-малко с 35%, а на кооперативната с 57% в сравнение с 1952 г.

Предприятията на местната и кооперативната промишленост да се ориентират към най-широко използване на местните суровини и отпадъчните материали; да се увеличи производството и значително да се подобри качеството на металните и дърводелските изделия, мебелите, галантерийните произведения, детските играчки, домакинските потреби и други предмети за широко потребление; да се осигурят по-пълно и доброкачествено задоволяване на нуждите на населението от поправки на обувки, облекло, домакински уреди, сечива и инструменти.

III. ПО СЕЛСКОТО И ГОРСКО СТОПАНСТВО

13. Като централна задача в областта на селското стопанство да се смята осигуряването на високи и устойчиви добиви от растениевъдството, увеличаване броя и повишаване продуктивността на селскостопанските животни.

Обемът на селскостопанската продукция от растениевъдството и животновъдството да надвиши през 1957 г. с около 66% достигнатото равнище през 1952 г. Производството на пшеницата да се увеличи с около 14%, на захарното цвекло – 2,8 пъти, на помука – 4,2 пъти и ориенталския тютюн – 21 пъти.

Значително да се увеличи стоковата част на селскостопанската продукция, с оглед по-пълно да се обезпечават промишлеността от местни селскостопански суровини.

Средните добиви от декар през 1957 г. да достигнат: за пшеницата – 183 кг., а от поливните площи 260 кг; за царевицата – 185 кг, а от поливните площи 320 кг; за слънчогледа – 140 кг, а от поливните площи – 190 кг; за ечемика – 215 кг, а от поливните площи – 300 кг, за памука – неомогателен – 78 кг, а от поливните площи – 125 кг; за захарното цвекло – 2100 кг, а от поливните площи – 3 200 кг, за ориенталския тютюн – 85 кг, а от поливните площи – 120 кг.; за ориз – арпа – 380 кг, за фасула – 72 кг, за доматиите – 2850 кг., за картофите – 920 кг, за гроздето – винен сорт – 510 кг, за люцерната – 500 кг и за многогодишните житни треви – 350 кг.

За да се осигурят високи и устойчиви добиви, наложително е през петилетката да се укрепят всестранно трудово-кооперативните земеделски стопанства и държавните земеделски стопанства, да се подобри работата на машинно-тракторните станции и се повиши тяхната роля за развитието и укрепването на ТКЗС. Да се продължи по нататъшната механизация на полските работи с механична и животинска теглителна сила, главното внимание да се насочи към дълбоката есенна оран, междуредовата обработка, на окопните култури и прибирането на реколтата. Механизацията на дълбоката есенна оран да достигне не по-малко от 75%, на предсеитбената – 60%, сеитбата на зърнените, техническите и фуражните култури – 67%, междуредовата обработка – 60%, жетвата с машини – 56%, вършитбата – 95%, коситбата – 50% и култивирането – 75%. Да се разшири работата на МТС за механизацията на зеленчуковото производство, тютюнопроизводството, овощарството, лозарството и процесите, поглъщащи много труд в животновъдството. Тракторният парк да достигне общо за страната не по-малко от 23 000 трактора, приравнени към 15 конски сили, а броят на комбайните да се увеличи 3,8 пъти спрямо 1952 г. Годишната изработка на трактор да достигне 4600 декара мека оран.

За редовното отремонтване и поддържане на машинно-тракторния парк да се осигурят всички машинно-тракторни станции с обзаведени ремонтни работилници и необходимите нефто-бази. Да се построят в МТС необходимите навеси и гаражи за комбайните, тракторите и вършачките. Да се подобри и разшири работата на растително-защитните бази при машинно-тракторните станции. Да се създадат монтажни групи в помощ на трудово-кооперативните земеделски стопанства по механизацията на процесите, поглъщащи много труд.

Да се осигури подготовката на достатъчен брой механизаторски кадри със средно и висше образование за МТС и систематически да се повишава квалификацията на наличните кадри в селското стопанство.

До края на петилетката да се завърши земеустройството в основните зърнопроизводителни райони в страната с преобладаващо кооперативно стопанство и се въведат тревополни сеитбообращения в трудово-кооперативните земеделски стопанства и държавните земеделски стопанства върху площ не по-малко от 8 000 000 декара.

Да се подобри работата на научно-изследователските селскостопански институти за създаването на високодобивни и висококачествени сортове земеделски култури, за разработване агротехниката на отделните култури и оказване на научна помощ на трудово-кооперативните земеделски стопанства и държавните земеделски стопанства. Да се създадат нови високодобивни сортове пшеница и ечемик, устойчиви на полягане, суша и студ; да се използват съветските и местните сортове памуци; и се създадат високодобивни и ранозрепни сортове памуци с дълго влакно и висок рандеман; да се внедрят сортове захарно цвекло с по-голям процент захарност, слънчоглед с голяма масленост и устойчивост на синя китка, високодобивни сортове ориз, в това число пригодени за периодично напояване. Да се подобри семепроизводството и се осигурят достатъчни количества качествени семена, особено за многогодишните треви, техническите култури и зеленчуците. Да се разработят въпросите за внедряване на тревополните сеитбообращения в различните райони на страната.

Министерството на земеделието съвместно с Българската академия на науките, окръжните и околийските народни съвети да извършват подробни проучвания за районирането на основните земеделски култури, с оглед почвените, стопанските и климатическите условия на страната.

Да се осигури по-нататъшното разширяване на водостопанските мероприятия и изграждането на напоявани площи, които в края на петилетката да достигнат около 5 000 000 декара. Да се изградят напоителните мрежи в Роската, Софийската, Старозагорската, Казанлъжската, Коларовградската и Видинската напоителни системи. Да се проведат мероприятия за ежегодно извършване на широко строителство с местни средства на малки язовири, временни бентове, обикновени и сондажни кладенци, про-

копаване на нови и разширяване на съществуващите канали за използване на подпочвените и текущите води. Там където позволяват условията, да се премине към новата система на напояване с временни напоителни канали. Да се обезпечи широко развитие на механизацията на мелиоративното строителство и на поливното земеделие.

Да се осигури високопроизводително използване на поливните площи, като особено внимание се обърне на новоизградените напоителни системи. Напояването на селскостопанските култури в ТКЗС и ДЗС да става с определени поливни норми, като се положат усилия за внедряването на най-правилната агротехника на поливните култури. Да се проведат мероприятия за предотвратяване на заблацияването и засоляването на поливните площи.

Да се осигури правилно опазване и рационално използване на естествените и изкуствените торове; наторяването с изкуствени торове да достигне не по-малко от 8 000 000 декара, а с естествени – 7 500 000 декара. При наторяването да се дава предимство на техническите култури.

Широко да се внедрят в практиката прогресивните методи на сеитба: кръстосана и тясно-редова за зърнените и квадратно-гнездова за окопните култури. Да се прилагат системно новите агротехнически мероприятия: засяване с хетерозисни семена, допълнително опрашване, кършене на памука и тютюна и стимулиране на семената.

Агротехническите мероприятия да се прилагат съобразно с климатическите, теренните и други условия в отделните райони на страната и не се допуска тяхното шаблонно провеждане.

За осигуряване на промишлеността със селскостопански суровини, площите на техническите култури да достигнат през 1957 г. не по-малко от 7 000 000 декара. Площта на памука да се увеличи с 42%, на захарното цвекло – с 21%, на тютюна с 12 %.

Площта на зеленчуците и картофите да достигне не по-малко от 870 000 декара, като се разшири засаждането им край големите градове и промишлените центрове. Площта на овощните градини да нарастне с 86%, а на лозята – с 20%. Засаждането на лозята да се извършва предимно в подходящите хълмисти и наклонни места, а за овощните градини – в планинските и полупланинските райони. Да се разшири засаждането на овощните дървета край пътищата и напоителните канали. Да се развие овощарството и градинарството в родопските райони.

14. През годините на втората петилетка да се предприемат най-решителни мерки за ликвидиране на сегашното сериозно изоставане в развитието на животновъдството.

С оглед да бъдат задоволени потребностите на страната с животински продукти, да се увеличи броят на всички видове селскостопански животни. В края на петилетката броят на едрия рогат добитък да нарастне най-

малко на 2 100 000 глави, в това число кравите – на 700 000; свинете – на 2 200 000; овцете и козите – на 9 700 000 глави; да се увеличи броят на тънкорунните и полутънкорунните овчи стада.

Решително да се увеличи относителният дял на броя на селскостопанските животни в общественения сектор; да се вземат мерки за увеличаване броя на кравите за лична собственост на членовете на ТКЗС.

Да се повиши продуктивността на селскостопанските животни. В края на петилетката да се получи от фуражна крава не по-малко от 1050 литра мляко годишно и от фуражна биволица – 700 литра; вълнодайността от една овца да достигне не по-малко от 2,1 кг, а от тънкорунните – 3,15 кг.

Да се организират около гр. София и другите големи градове и промишлени центрове в ТКЗС и ДЗС говедовъдни ферми за по-доброто снабдяване на трудещите се с мляко и млечни продукти.

Да се проведат в широки размери мероприятия за подобряване породния състав на селскостопанските животни чрез кръстосване, правилно хранене и гледане. Да се разшири работата за подобряване на породите на селскостопанските животни. Да се забрани клането на годните за разплод женски телета и агнета и се организира изкупуването и доотглеждането им. Да се води системна борба срещу смъртността на селскостопанските животни и срещу яловостта, особено при кравите и биволиците. Специално внимание да се отделя на лятното оборно-лагерно гледане на селскостопанските животни от ТКЗС и ДЗС.

За осигуряване на здрава фуражна база за развитието на животновъдството, площта на тревните, сочните и силажните фуражни култури да достигне не по-малко от 6 300 000 декара, а площта на зърнените фуражи – не по-малко от 12 300 000 декара. Да се внедри още по-нашироко силажирането, правилното прибиране, опазване и изразходване на фуражите. Най-пълно да се използват високопланинските и други пасбища, да се приложат необходимите мероприятия за повишаване на добивите от изкуствените и естествените ливади и пасбища. Специално внимание да се обърне на предварителното обработване и широко използване на грубите фуражи.

Научно-изследователските институти по животновъдството и растениевъдството да осигурят още по-тясно свързване на науката с практиката и своевременно да разработват актуалните въпроси в областта на селското стопанство.

15. В областта на горското стопанство през петилетката да се проведат мероприятия за възобновяване на горите, особено на онези, в които се извършва усилено ползуване. Подобряване на състава и състоянието на горските насаждения; да се засили борбата срещу насекомните вредители на горите и да се залесят не по-малко от 2 250 000 декара площи. Да се осигури по-натъшното разширяване на полезащитни пояси в страната. Да

се засилят мероприятията за изграждане на зелени зони край градовете, промишлените центрове, бреговете на реките, язовирите и главните напоителни канали.

IV. ПО ТРАНСПОРТА И СЪОБЩЕНИЯТА

16. В съответствие с растежа на промишленото, селскостопанското и строителното производство, да се предвиди увеличаване на обема на товарните превози през 1957 г. в сравнение с 1952 г.: на железопътния транспорт с около 3%, на водния транспорт – със 77%, на обществения автомобилен и въздушен транспорт – не по-малко от 2 пъти.

В областта на железопътния транспорт да се вземат мерки за увеличаване на пропускателната способност на силно натоварените железопътни линии и гари. Да се построят нови и удължат съществуващите гарови коловози с обща дължина 158 км. Да се въведат в експлоатация нови железопътни линии с обща дължина около 130 км. Да се направи частична реконструкция на линиите: Тулово-Зимница, Червен бряг–Телиш, Пловдив–Бургас и др. През 1957 г. вагонният товарен парк да се увеличи с около 44%, а вагоните, снабдени с автоматически спирачки, да достигнат 70% от общия брой на товарните вагони. Да се подобри използването на подвижния състав, като през петилетката се съкрати времето за оборота на товарните вагони най-малко с 12%. Средният денонощен пробег на локомотивите да се увеличи с около 8%. Средната брутна тежина на товарните влакове – с не по-малко от 12%. Търговската скорост на влаковете да се увеличи с около 10%.

Да се съоръжат с осигурителни инсталации по-важните железопътни гари, като Сталин, Илиенци, Курило, Димитрово, Коларовград, Попово, Асеново, Провадия, Поляновград, Левскиград и да се преустроят затруднените възли и гари, като Левскиград, Левски, Кърджали, Димитрово, Горна Оряховица и Червен бряг.

17. Да се увеличи тонажът на корабния парк на морския флот около два пъти, в сравнение с 1952 г. На речния флот – с около 25% и на автомобилния парк при Министерството на транспорта – с около 3,5 пъти. С оглед на по-рационалното му използване да се прегрупира ведомственият автомобилен транспорт и да се разшири мрежата от авторемонтни работилници и сервизи.

18. Да се осигури по-нататъшното развитие на съобщителните средства, като се увеличи телефонизацията и радиофикацията на селищата. Да се увеличи около два пъти мощността на радиопредавателите. Значително да се подобри качеството на пощенските, телеграфните, телефонните и радио-услугите.

V. ПО СТОКООБОРОТА И ПОВИШАВАНЕ НА ЖИЗНЕНОТО РАВНИЩЕ НА ТРУДЕЩИТЕ СЕ

19. Въз основа на непрекъснатото нарастване на промишлената и селскостопанската продукция, на по-нататъшното последователно провеждане на политиката на намаление на цените, и за задоволяване на постоянно растящите нужди на населението, в края на петилетката стокооборотът на дребно да се увеличи с не по-малко от 70% в сравнение с 1952 г., а реалната заплата на работниците и служещите и доходите на селяните – с около 35-40%.

Продажбита на по-важните стоки за населението да се увеличат през 1957 г. в сравнение с 1952 г. приблизително в следните размери: захар – 2,2 пъти, ориз – 2,1 пъти, мляко – с 60%, месо – с 91%, месни произведения – 2,3 пъти, свинска мас – 4,8 пъти, растително-хранителни масла – с 52%, сирене и кашкавал – със 74%, стерилизирани зеленчукови консерви – 2,1 пъти, картофи – 2 пъти, памучни тъкани – 2,5 пъти, вълнени тъкани – 3,3 пъти, копринени тъкани – 2,4 пъти, памучен трикотаж – с 47%, вълнен трикотаж – 4 пъти, печки – 2,7 пъти, обувки – 2,8 пъти, сапун – 2,9 пъти, радиоапарати – 7,3 пъти, метални домакински съдове – 2,8 пъти, цимент – 2,8 пъти, дъски – с 51% и греди – с 86%. Още повече да се разшири мрежата на столовете, ресторантите, павилионите за обществено хранене и значително да се подобри качеството на храната.

20. За подобряване на жилищните условия на работниците и служещите през втората петилетка да се построят над 2 200 000 квадратни метра жилища, или около 4 пъти повече, отколкото през първата петилетка. Жилищното строителство да се насочи предимно в големите градове, промишлените райони на страната, мините и държавните земеделски стопанства. Освен това, да се предвидят мероприятия за насърчаване на лично жилищно строителство на работниците и служителите.

21. Да се подобрят комунално-битовите условия на населението. През годините на петилетката да се проведат мероприятия за по-нататъшното градоустройство, озеленяване и хигиенизиране на селищата в страната. Да се разшири и подобри работата на комуналния транспорт. Да се водоснабдят не по малко от 300 селища.

VI. ПО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО, ПРОСВЕТАТА, КУЛТУРАТА И ПОДГОТОВКАТА НА КАДРИ

22. Основната задача в областта на здравеопазването през годините на втората петилетка трябва да бъде по-нататъшното подобряване на работата на здравеопазването на населението, за разширение на здравната мрежа и за повдигане на качеството на медицинското обслужване. Във

връзка с това да се увеличи броят на леглата в болниците с 35%, в санаториумите – с 29%, в почивните станции – с 16%, в постоянните детски ясли – 2 пъти, в домовете за социални грижи – с 66 %, а броят на санитарно-епидемиологичните станции да порасне с около 70%. В края на петилетката броят на лекарите в страната да се увеличи с около 40%. Да се осигури подготовката на необходимите средни медицински кадри и да се подобри снабдяването на здравните заведения с нужната медицинска апаратура и съоръжения.

23. В областта на общото образование да се счита за най-важна задача решителното подобряване на обучението и по-нататъшното разширяване на училищната мрежа.

Общият брой на учащите се в основните и средните общообразователни училища в края на петилетката да нарастне с около 18% в сравнение с 1952 г., а само в средните общообразователни училища – с около 32%. Обемът на капиталните вложения за общообразователните училища да се увеличи с 86% в сравнение с първата петилетка. За да се осигури по-добро възпитание на децата от предучилищната възраст и се облекчат родителите, заети в производството, през втората петилетка в детските градини да бъдат обхванати около 47% от децата в предучилищна възраст.

24. За да се задоволят нуждите на народното стопанство от специалисти и квалифицирани работнически кадри, през петилетката да се осигури подготовката и завършването на висши кадри с около 27 % повече, отколкото през първата петилетка, на полувисши и средни специални кадри – с около 83% и на квалифицирани работнически кадри – с около 82%.

Да се засили особено подготовката на механизаторски кадри за селското стопанство, за трудово-кооперативните земеделски стопанства, кадри за напояването; кадри за нуждите на каменовъглената и рудодобивната промишленост и геолого-проучвателните работи. Да се преустроят и увеличи броят на училищата и школите за квалифицирани селскостопански кадри по примера на училищата за трудови резерви. През петилетката да се разшири квалификацията и преквалификацията на работниците, заети в производството, чрез курсове и индивидуално обучение.

25. Българската академия на науките и научно-изследователските институти да засилят своята помощ за селското стопанство, промишлеността и другите отрасли на народното стопанство като все по-широко се внедряват постиженията на науката и на първенците от производството.

26. Да се увеличи мрежата на кината и библиотеките и се подобри тяхната дейност. Към края на петилетката броят на кината да се увеличи с около 27%, в сравнение с 1952 г., на народните библиотеки – около 2 пъти. Значително да се разшири работата по физическото възпитание и масовизирането на спорта.

VII. ПО ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТТА НА ТРУДА, СНИЖЕНИЕТО НА СЕБЕСТОЙНОСТТА И НАРОДНИЯ ДОХОД

27. Чрез по-нататъшната механизация на производствените процеси, подобряване на организацията на труда, на квалификацията на работниците и по-нататъшното разгръщане на социалистическото съревнование, да се увеличи производителността на труда в промишлеността с около 33%, а само в републиканската промишленост – с около 37%, в строителството – с около 45%, в транспорта – с около 15% и в търговията на дребно – най-малко с 30% в сравнение с 1952 г.

През втората петилетка да се засили още повече борбата за най-голяма икономия на суровини и материали, на горива и електроенергия, за още по-доброто използване на техниката и за снижаване на общите и допълнителните разходи в народното стопанство.

В резултат на увеличението на производителността на труда и провеждането на строг режим на икономии и укрепване на стопанския разчет, да се снижи през петилетката себестойността на продукцията: в промишлеността – с около 16 %, в транспорта – с 15 %, в държавните земеделски стопанства – с 35%, а стойността на строително-монтажните работи да се намали с около 14 % спрямо сметната стойност. Да се намали издръжката на обръщението в търговията на дребно с около 26 %.

Народният доход в края на петилетката да порасне с не по-малко от 50 % в сравнение с 1952 г.

28. Да се осигури натрупване на необходимите държавни резерви.

29. По-нататък да се укрепва отбранителната способност на страната.

* * *

За успешното строителство на социализма през втората петилетка и повдигане на жизненото равнище на народните маси Шестият конгрес на Българската комунистическа партия намира за крайно необходимо да се подобри още повече ръководството и контролът в работата на министерствата и ведомствата, чрез засилване на критиката на трудещите се против слабостите в работата и бюрократичните прояви. Да се усилва бдителността на народните маси и се укрепва постоянно държавната и трудовата дисциплина. Непрестанно да се разширяват и задълбочават нашите връзки и сътрудничество със Съветския съюз и народнодемократичните страни.

Пред партийните организации, професионалните съюзи, народните съвети, Отечествения фронт и младежките организации се поставя задачата да осигурят пълна мобилизация на силите на работническата класа, трудещите се селяни и народната интелигенция за изпълнението на произ-

водствените планове по количество, качество и асортимент. Да разгръщат социалистическото съревнование на трудещите се, да популяризират и внедряват опита на първенците, да разширяват стахановското движение.

Нашият трудолюбив народ, под ръководството на Българската комунистическа партия и народното правителство, ще се включи с още по-голяма енергия и ентузиазъм за успешното изпълнение на грандиозните задачи на Втория петгодишен план.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 131, л. 26-50. Копие. Машинопис.

№ 176

Докладна записка от Георги Чанков, член на ЦК на БКП, във връзка с Директивата по изработване на Оперативния народостопански план за 1955 г.

София, [1954 г.]

Строго поверително

Директивата по развитието на нашето народно стопанство през Втората петилетка предвижда за 1956 г. вносът да възлиза на 1365 милиона лева, а износът – на 1528 милиона лева.

Сега се установява обаче, че тези цифри не могат да бъдат осигурени. Установяват се редица изменения на изходните данни за валутните приходи на държавата през 1956 г., поради което в платежния баланс за идната година се очертават много сериозни затруднения.

Откъде произтичат тези изменения?

Те произтичат преди всичко от обстоятелството, че планът за добивите през 1954 година няма да бъде изпълнени и постъпленията на зърнени храни и фуражи от реколта 1954 г. се очакват да бъдат значително по-малки от планираните. В държавния хамбар ще постъпят по всяка вероятност значително по-малки количества пшеница от предвиденото. Това означава, че количеството пшеница от тазгодишната реколта няма да е достатъчно, за да покрие вътрешните нужди на страната. Вместо да засилим държавния пшеничен резерв, ние, поради неизпълнение на плана за добивите, ще бъдем принудени очевидно да вземем от него, за да посрещнем растящите вътрешни нужди на страната. Почти такова е положението с ечемика и овеса, а по всяка вероятност няма да бъдат достигнати и плановите добиви за царевичата. Налице е сериозна опасност

да не бъде изпълнен и планът за добива на тютюна, а това ще рече да не бъдат осигурени за износ предвидените за 1955 г. количества манипулиран тютюн. За 1955 г. се предвиждаше износ на 62 000 тона манипулиран тютюн. Сега се очертава, че ще бъдат изнесени не повече от 37-38 000 тона.

Поради сериозното намаляване на металното съдържание в рудата и незадоволителния вървеж на подготовителните работи в предприятията на дружество „Горубсо“, няма да бъдат получени предвидените за производство и износ количества концентрати за 1955 година. Вместо предвидените за износ 64 000 тона оловен концентрат и 65 500 тона цинков концентрат, ще бъдат изнесени вероятно около 58 000 тона оловен концентрат и 50 000 тона цинков концентрат.

Само от намаление на ресурсите на зърнените храни и фуражи, на тютюна и металните концентрати приходи[те] от износа през 1955 г. ще бъдат намалени с около 290 милиона лева.

При това положение, вместо да си осигурим достатъчно количество зърнени храни за все по-доброто изхранване на населението, за укрепване на резерва и за известен износ; вместо да увеличим износа на тютюн и концентрати срещу машини и индустриално обзавеждане, ние се изпращаме пред необходимостта да бъркаме в държавния резерв, да спрем всякакъв износ на зърнени храни през 1955 г., да намалим износа на тютюн и концентрати. Това означава, че ние изпадаме в значителни затруднения поради неизпълнение плана за добивите.

Въпросът за неизпълнението на плана за добивите е от такава граматна важност въпрос, че той следва да се постави пред цялата партия, пред всички държавни органи, пред целия наш народ с най-голяма сериозност. Неизпълнението на плана за добивите не може да се оправдава с обективни причини. Главните причини за това неизпълнение са причини субективни. Те се коренят в ненавременната сеитба, в недостатъчно добрата, а на места – в лошата обработка на почвата, в пренебрежението към правилата на агро- и зоонауката, съобразени с местните условия, в липсата на последователни грижи за посевите, в лошото използване на машините на много места. Обща слабост е бързото самоуспокояване и разпускане при първите добри климатични признаци, при първите изгледи за добра реколта, не се води навсякъде настойчиво, неотклонно, докато не се извоюват наистина добри добиви. Широко са разпространени вредните тенденции да се чака на помощта на държавата, срещу тези тенденции борбата е крайно недостатъчна.

Централният комитет на партията и правителството трябва решително да спрат вниманието на целия партиен, стопански и държавен актив, на целия народ за всичката опасност, която крие в себе си неизпълнението на плана. Плановете ни са напълно реални. Неизпълнение-

то им е с нищо неоправдано. Следва конкретно, без шум, разбира се, да се покаже, какво означава това неизпълнение. Следва да се гони от нас всяко самоуспокоение. Достигнатите успехи в обработката на тютюна, памука и други са още крайно незначителни. Не бива да се преувеличават. Успехите се измерват от резултатите (от величината на добивите), а тези резултати са още незадоволителни, за да не кажем слаби за нас от гледна точка на растящите потребности.

Освен поради изтъкнатата главна причина, за платежния баланс на Републиката за 1955 г. се очертават сериозни затруднения и поради следното:

1. Намалени са международните цени на редица важни за нашия износ стоки.

За някои стоки намалението на международните цени е твърде чувствително. Така цената на един тон оловен концентрат се намалява от 1506 лева в края на 1953 г. на 1372 лева; цената на един тон цинков концентрат се намалява от 1097 лева на 623 лева; на пшеницата – от 586 лева за тон на 514 лева; на царевичата – от 519 лева за тон на 440 лева; на ечемика – от 414 лева за тон на 340 лева.

Само от намалението на цените, предвиденият в петгодишния план износ за 1956 г. се намалява в стойностно изражение от 1528 милиона лева на 1455 милиона лева или със 73 милиона лева. На международния пазар засега се държи тенденцията за спадане на цените на селскостопанските суровини.

2. Едновременно с намалението на цените на износните стоки има изменение и в цените на редица вносни стоки. За едни вносни стоки цените спадат, а за други се повишават. Като се вземат под внимание тези увеличения и намаления на цените, за да се осъществи предвиденият във Втория петгодишен план внос за 1955 г., държавата трябва да доплати още 33 милиона лева валута.

Общо от измененията в цените на вносните и износните стоки нашата страна трябва да намери допълнително още 106 милиона лева валута.

3. Вторият петгодишен план предвиждаше разходи за 1955 г. за изплащане на лихви и погашения за получени от републиката кредити в размер на 252 милиона лева. Сега размерът на лихвите и погашенията за кредити, които ще плащаме през 1955 г., се уточняват на около 302 милиона лева, от които само към СССР – 266 милиона лева.

4. По предварителна преценка пасивното салдо по стоковата част за 1954 г., която ще трябва да се погасява през 1955 г., ще се движи между 55 и 60 милиона лева.

При това положение, като се вземат под внимание евентуалните намаления на ресурсите за износ, промените в цените на вносните и износните стоки и другите изменения, платежният баланс на страната за 1955 г. предварително се очертава така:

Предварителна разчетна таблица
за приходите и разходите във валута за 1955 г.

№ по ред	Показатели	Предвидено за 1954 г. по разчетите за втората петилетка	Вероятно за 1955 г. по оперативния проектоплан
	I. Приходи във валута	1745	1529
1.	От редовен износ на стоки	1528	1267
2.	От специален износ (салдо)	141	180
3.	От ползване на кредити	75	82
	II. Разходи във валута	1725	1876
1.	Внос на стоки	1365	1398
2.	Други разходи	80	80
3.	Погашения на кредити	252	302
4.	Предоставен кредит	-	4
5.	За покриване пасивното салдо по нестоковите плащания	28	32
6.	За покриване пасивното салдо по стоковата част за 1954 г.	-	60
	III. Рекапитулация		
1.	Приходи във валута	1745	1529
2.	Разходи във валута	1725	1876
	Правителствен резерв	20	-
	Пасивно салдо	-	347

По такъв начин, набелязва се пасивно салдо по платежния баланс на сума около 350 милиона лева, т.е., за да се свържат двата края на платежния баланс, недостигат около 350 милиона лева.

Такава е приблизително цената на неизпълнението на нашите планове за добивите и то само по отношение на външнотърговския баланс на страната.

Пита се: как да излезем от положението? Как да бъде свързан платежният баланс без да бъде сериозно спънато неизпълнението на производствената и строителната програма и да се осигури непременно повишението на жизненото равнище на народните маси?

Следва:

а) най-внимателно да се прегледат всички възможности, с оглед да се намерят допълнителни източници за износ, в това число за тази цел да се прегледат заделените в държавния резерв нехранителни суровини и материали от местен произход;

б) да се съкрати вносът на ония материали и суровини, без които може да се мине;

в) да се прекрати през 1955 г. вносът на стоки за държавния резерв;

г) да не се заделят през 1955 г. всички предвидени за държавния ре-

зерв материали и суровини от местен произход като незаделените се предоставят за износ;

д) да се използват известни количества от натрупаните вече в държавния резерв вносни материали и суровини, които по спецификации могат да се използват през 1955 г.;

е) решително да се съкратят разходите по управлението на страната, в това число разходите за Министерството на вътрешните работи.

Ако тези мероприятия не доведат до желаните резултати, да се обмисли въпросът за съкращение през 1955 г. на строителството на някои обекти, както и за евентуална молба до съветското правителство да се съгласи да отсрочи за след 1961 г. изплащането на лихвите и погашенията на кредитите, получени от него.

Централният комитет на партията следва да даде следните указания за наработката на проекто-плана за 1955 г.:

1. Планът за 1955 г. да осигури в главни линии изпълнението на предвидената по Втория петгодишен план за тази година строителна и производствена програма. Изходно и главно начало на плана за 1955 г., което в никакъв случай не бива да бъде нарушено, съставлява по-нататъшното чувствително издигане на жизненото равнище на трудещите се. През 1955 г. следва да се проведе ново намаление на цените на стоките в общ размер приблизително на миналогодишния.

2. Задължава председателя на Държавната планова комисия др. Георги Чанков да представи проекто-план за платежния баланс на страната през 1955 г. въз основа на фактически осигурените ресурси по плана. Проектопланът за 1955 г. за ведомствата да се представи в съответствие с набелязаните в директивата за Втория петгодишен план темпове на развитие на селското стопанство и промишлеността.

3. За да се свърже платежният баланс през 1955 г. трябва:

а) най-внимателно да се прегледат всички възможности с оглед да се намерят нови източници за износ, в това число за тази цел да се прегледат заделените в държавния резерв нехранителни суровини и материали от местен произход, свръхнормативите; през 1955 г. да не се заделят в държавния резерв суровини и материали от местен произход;

б) да се съкрати вносът на ония материали и суровини, без които може да се мине, без да се намалява в главни линии набелязаната за 1955 г. по втората петилетна производствена и строителна програма;

в) да се прекрати през 1955 г. вносът на стоки за държавния резерв;

г) да се използват известни количества от натрупаните в държавния резерв вносни материали и суровини за нуждите на производствената и строителната програма през 1955 г.

4. Да не се предвижда за износ през 1955 г. на зърнени храни и фуражи.

5. Производствената програма за 1955 г. да бъде съобразена с реалните възможности за осигуряване на необходимите каменни въглища и електрическа енергия и с реалните възможности на вноса и износа.

При уточняване на производствената програма за отделните произведения да се вземат под внимание съответните свръхнормативни стокови запаси.

6. При изработването на проекта за платежен баланс да се проведе най-строга икономия в разходите на валута за нестокови плащания.

7. Да се извърши щателна проверка на предвидените в проекто-бюджета разходи по управлението на страната, в това число на Министерството на народната отбрана и Министерството на вътрешните работи, с оглед на тяхното решително съкращаване.

8. Въпросът за евентуални съкращения на строителната и производствената програма, както и за молба до съветското правителство за отсрочка на нашите плащания по лихви и погашения през 1955 г., да се разгледат в Централния комитет на партията и в правителството само ако това се наложи, в случай че мероприятията, които се предлагат, не доведат до желаните резултати.

(п) Г. Чанков

Вярно с оригинала

ЦДА, ф. 1Б, оп. 64, а.е. 195, л. 3-11. Препис. Машинопис.

№ 177

Постановление на Министерския съвет и ЦК на БКП във връзка с проекто-плана за развитието на селското стопанство за 1956 г.

София, 14 юли 1955 г.

Шестият конгрес на Българската комунистическа партия ясно определи, че нашата страна трябва и занапред последователно да се развива по пътя на социалистическата индустриализация, като се дава предимство на тежката промишленост, с цел да се осигури последователното и неотклонното подобряване на материалното положение и издигане на културното равнище на трудещите се. Такова развитие на страната изисква селското стопанство да дава повече хранителни продукти за трудещите се и суровини за промишлеността.

Провежданите от партията и правителството мероприятия в областта на селското стопанство дават вече резултати. През тази година пролетната сеитба и други важни селскостопански работи бяха извършени в значително по-кратки срокове, отколкото миналата година. Значително се подобриха трудовата дисциплина, ръководството и организацията на труда в трудово-кооперативните земеделски стопанства и машинно-тракторните станции. През първите пет месеца на тази година се създадоха редица нови кооперативни стопанства, а в старите стопанства влязоха над 10 000 нови кооператори с повече от 290 000 декара земя.

Създават се необходимите условия за получаване на по-високи и устойчиви добиви, на по-голяма продуктивност, а отгук и за значително увеличаване на общата селскостопанска продукция.

Сегашното равнище на производство на селскостопанска продукция обаче все още не задоволява нарастващите нужди на страната, не съответства на степента на механизацията на селското стопанство и на възможностите, които се крият в недрата на кооперативния строй.

За обезпечаване на по-нататъшното планомерно развитие на народното стопанство и за увеличаване на общото производство от селското стопанство през 1956 г. Министерският съвет и Централният комитет на Българската комунистическа партия

ПОСТАНОВЯВАТ

1. Утвърждават плана за развитието на селското стопанство по задължителните държавни доставки, натуралното заплащане на работата на машинно-тракторните станции, договорното и по пределни цени изкупуване на селскостопанските произведения, средните добиви от растениевъдството, средната продуктивност на животновъдството, новите насаждения на трайните култури и общият обем на селскостопанските работи, извършвани от машинно-тракторните станции за 1956 г. общо за страната и по окръзи, съгласно приложения № 1, 2, 3, 4 и 5.

Задължават Министерството на доставките, Министерството на земеделието и изпълкомите на окръжните, околийските и местните народни съвети да осигурят правилно разпределение на плана между отделните изпълнители, като спазват строго нормите за доставките съгласно дестващите постановления.

Връчването на известията за държавните доставки на производителите за 1956 г. да става въз основа на размера на стопанисваната земя към 25 юни т.г., а за следващите години – към 10 април, като не се вземат под внимание измененията след тези дати.

Разрешават на изпълкомите на окръжните народни съвети в рамките на общия план за окръга да внасят промени в плана по изкупуването между

ТКЗС и частните стопанства, наложили се поради изменения в размера на обработваемата земя и броя на овцете между трудово-кооперативните земеделски стопанства и едноличните стопанства. Промените да се извършват най-късно до деня на връчването на известията. Настъпилите промени изпълкомите на окръжните народни съвети да съобщят на Държавната планова комисия най-късно до 10.10. т.г.

2. За да се осигури необходимата за държавата и производителите селскостопанска продукция, задължава Министерството на земеделието, изпълкомите на народните съвети, партийните комитети и изкупвателните организации да обезпечат изпълнението и преизпълнението на плана за средните добиви, средната продуктивност и общата продуктивност на селското стопанство.

За изпълнение на тази задача:

а) да се разшири през 1956 г. засяването на селскостопанските култури със сортови семена; да се осигурят на селското стопанство най-малко 132 000 тона изкуствени торове; обемът на селскостопанските работи, извършвани с машините на машинно-тракторните станции, да се увеличи с 22% спрямо плана за 1955 г.; да се доставят на селското стопанство нови 2800 трактора (в превод към 15 к.с.), не по-малко от 3000 броя различни видове плугове, 460 комбайна, 670 комбайна за прибиране на царевица и 70 цвеклокомбайна;

б) да се организира през 1956 г. комплексна механизация на харманите при вършитбата, почистването и извозването на зърното най-малко в ТКЗС и ДЗС.

3. За коригиране на малки реки и дерета Министерството на външната търговия да внесе през 1956 г. 24 скрепера, които Министерството на земеделието да разпредели на отделните машинно-тракторни станции.

4. Министерството на земеделието, изпълкомите на народните съвети и партийните комитети да осигурят провеждането на следните мероприятия:

а) за царевицата – да се засее общо за страната най-малко 80% върху площи с дълбока есенна оран, а в трудово-кооперативните земеделски стопанства и държавните земеделски стопанства – 100%; широко да се прилага квадратно-гнездовото ѝ засяване, като най-малко 2,5 милиона декара бъдат засети по този начин с машините на МТС, и се използват за посев всички произведени през настоящата година хибридни семена; да се извършат навреме и доброкачествено най-малко 3-4 окопавания и се проведе повсеместно допълнително изкуствено опрашване на царевицата;

б) за памука – да се засее изцяло върху площ с дълбока есенна оран, наторена с естествени торове; да се извършат най-малко 5-6 окопавания в най-благоприятните агротехнически срокове; да се наторят най-малко

80% от засетите площи с изкуствени торове; навременно да се кърши памукът; срочно да се прибира реколтата, като се използват най-пълно наличните памукоберачни машини и се внедри широко опитът на първенците за скоростната беритба на памука;

в) за тютюна – площите да се изорават предварително от 3-5 пъти и се наторят; да се произведе ран и здрав тютюнев разсад и своевременно да се разсади; да се извършат 3-4 окопавания, редовно торене с изкуствени торове най-малко 72% от засетите площи, кършене на съцветията, както и беритба на тютюневите листа в техническа зрялост;

г) за всички култури – ефикасна борба срещу плевелите, болестите и неприятелите по културите, като за целта се използват масово химическите и други средства. С оглед да се подобри работата на растително защитните бази към машинно-тракторните станции, Министерството на земеделието до 15 август т.г. да разработи конкретен план за снабдяването им с необходимите препарати и съоръжения;

д) в зависимост от конкретните особености на района да се засеят върху поливни площи култури, от които при напояването се получава най-голям икономически ефект за народното стопанство – тютюн, памук, царевица, захарно цвекло, ориз и др. Особено внимание да се обърне на редовното поливане, като се вземат ефикасни мерки за навременно провеждане на всички агротехнически мероприятия при отглеждането на културите;

е) своевременно да се извозва оборският тор на нивите, с оглед да бъде заоран при дълбоката есенна оран. Министерството на земеделието да организира чрез машинно-тракторните станции ефикасна помощ на трудово-кооперативните земеделски стопанства за извозването на оборския тор. За целта, съгласувано с народните съвети, да предвиди в проектоплана си за 1956 г. доставянето на необходимия брой ремаркета.

5. С оглед да се осигури по-добро задоволяване на селскостопанските животни с фураж задължава Министерството на земеделието, изпълкомите на народните съвети и партийните комитети:

а) широко да се внедряват уплътнени сеитбообращения, като след култури, които рано се прибират, се засява предимно фуражна царевица за силажиране;

б) да се организират и извършат опити по силажирането на царевицата отделно на стеблата и отделно на кочаните в млечновосъчна зрялост още тази година, с оглед широко да се внедри в практиката през 1956 г.;

в) масово да се внедряват нарязването, смилането и запарването на храните.

6. Задължават Министерството на земеделието, Българската академия на науките и Селскостопанските институти „Георги Димитров“ и „В. Коларов“:

а) до 1. 01.1956 г. да проучат мероприятията за подобряване на осоле-

ните почви в отделните райони на страната и излязат с предложение пред Министерския съвет;

б) до края на 1956 г. да проучат причините на болестта „столбур“ по пипера и предложат в Министерския съвет мероприятия за борбата срещу нея;

в) до 1.02.1956 г. да предложат в Министерския съвет мероприятия за ефикасна борба срещу „цвекловия хоботник“.

7. Задължават Министерството на земеделието да внедри през 1956 г. в новите напоителни системи временни напоителни канали върху площ от 500 000 декара, а за 1957 г. се подготви напояване върху площ от 1 милион декара.

8. Задължават Министерството на земеделието и Българската академия на науките, съгласувани с Министерството на строежите и Комитета по строителство и архитектура при Министерския съвет:

а) до 31.01.1956 г. да прегледат основно типовите проекти за селскостопански сгради в машинно-тракторните станции, трудово-кооперативните земеделски стопанства и държавните земеделски стопанства, като се предвиди в най-голяма степен строителство с местни строителни материали, с оглед чувствително да се снижи стойността на постройките;

б) да проучат възможностите за внедряване на сглобяеми железобетонни конструкции в строителството на селскостопански сгради, като до края на 1955 г. предложат в Министерския съвет проект за използването им в практиката.

9. С оглед да се осигури бързото усвояване на производството на машини за отглеждане на тютюна, зеленчуците, лозята и овощните градини, както и на машини за водене на борба срещу болестите и неприятелите по растенията, задължават Министерството на земеделието да предаде на Министерството на тежката промишленост не по-късно от края на 1955 година необходимите модели.

10. Задължават Централния кооперативен съюз да изкупи 5162 тона фий от общото количество зърнени фуражи 26 280 тона, предвидени за изкупуване по пределни цени – по показателя „изкупуване по пределни цени ечемик, овес, лимац и фий“.

11. Задължават Министерството на доставките и Министерството на земеделието да внесат до 31.01.1956 г. доклад в Министерския съвет с копие до Държавната планова комисия за резултатите от цялостното приложение на новата система на планиране в селското стопанство и предложение за подобряването ѝ.

За председател на Министерския съвет:

(п) А. Югов

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 170, л. 5-11. Оригинал. Машинопис.

№ 178

Препоръки на ЦК на БКП за практическите въпроси, които следва да се разгледат на срещата на представителите на ЦК на БКП с представителите на КПСС по въпросите за развитието на българската икономика

София, 29 декември 1955 г.

I. ПО КООПЕРИРАНЕТО И РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТО- ПАНСТВО

Като изхожда от досегашните успехи в кооперирането на селското стопанство, от създадените предпоставки за неговата по-нататъшна социалистическа реконструкция и с оглед да се осигури рязък подем в неговото развитие, Централният комитет на партията смята, че е напълно възможно, опирайки се на предложената от ЦК на КПСС помощ, през близките 2-3 години да завършим кооперирането на нашето селско стопанство.

За да се разреши тази основна задача, е необходимо:

1. Дасеускори завършването на механизацията на селскостопанските работи в трудово-кооперативните земеделски стопанства, като до 1959-1960 г. се осигурят около 80% механизация от общия обем на селскостопанските работи в растениевъдството и не по-малко от 50% в животновъдството, в това число:

да се осъществи комплексна механизация при отглеждането и прибирането на основните селскостопански култури – пшеница, царевица, слънчоглед и захарно цвекло, в основните зърнопроизводни райони;

да се механизират основните работи по отглеждането и прибирането на културите: на междуредовата обработка на окопните култури от 28% за 1955 г. на не по-малко от 80% през 1955-1960 г.; на овощните градини и лозята от – 9% на 60%; на тютюна – от 1% на 50%; на зеленчуците – от 1% на 40%; жътвата на зърнените култури – от 50% на 85%; прибирането на царевицата – от 1% на 70%; на памука – от 1% на 40%; на сеното – от 1% на 70%; вършитбата – от 84% на 95% и есенната дълбока оран – от 75% на 95%;

да се механизират: коситбата – от 6% за 1955 г. на 70% за 1960 г.; извозването на сено – от 1% на 50% и силажирането на фуражите – от 8% на 80%;

да се механизират следните процеси в животновъдството:

доенето на кравите – от 6% за 1955 г. на 50% за 1960 г.; обработката на фуража – от 1% на 40%; стрижбата на овце – от 1,5% на 80%;

да се механизира транспортът в селското стопанство, като извозване-

то на зърното и царевичака да достигне до 80%, на тора – 80%, на сламата – 50% и транспорта в животновъдството – 50%.

2. Във връзка със задачата да се ускори завършването на механизацията в селското стопанство, да се открият допълнително 53 нови машинно-тракторни станции.

До 1960 г. общият брой на тракторите, приравнени към 15 к.с., да достигне до 40 000 броя, от които: 24 000 нови трактори, приведени към 15 к.с., а физически около 20 100 броя, в това число 4320 броя верижни; 15 100 – колесни и 680 броя С-80 за реголване, изкореняване на гори и храсти, изравняване и строителство на поливни площи и съоръжения.

Общият брой на комбайните до 1960 г. да достигне около 18 000, в това число: нови комбайни около 13 450, от които 7300 броя зърнокомбайни (самоходни); 4150 броя царевични; 1250 броя памукокомбайни; 310 броя цвеклокомбайни; 50 броя леноккомбайни; 90 броя картофокомбайни и 300 броя силажокомбайни.

До 1960 г. да се доставят: 2700 броя разсадозасаждащи машини за тютюн и зеленчуци; 1280 броя моторни пръскачки; 24 броя самолета за селскостопанската авиация, 190 броя агрегати за стрижба на овце; 2450 броя товарни моторни коли; 440 камиони цистерни; 600 броя автошасита за подвижни ремонтни работилници; 380 броя „Газ-69“ и 1280 броя мотоциклети.

3. Имайки предвид климатическите условия на нашата страна и съществуващите възможности за разширяване на мелиоративното строителство чрез строежа на язовири и използване водите на р. Дунав и подпочвените води, Централният комитет на партията смята за необходимо до 1960 г. напоителните площи да достигнат не по-малко от 8 милиона декара.

През периода 1956-1960 г. да се изградят и въведат в експлоатация: язовир „Тополница“ с напоителната система; напоителните системи Кричим–Чешнигирова и Алеко–Пазарджик; язовирът Гюрла с Новозагорската напоителна система; язовирът „Поляновград“ с част от напоителната система; язовирът „Студен кладенец“ и част от Хасковската напоителна система; язовирът „Оходен“ и част от напоителната система; язовирът „Осъм“ с част от напоителната система; Видинската и Карабоазката напоителни системи на базата на използването на дунавските води; напоителната система Коларовград и др.

За решаването на тези задачи ще бъде необходимо да се ускорят проучвателните и проектантските работи, да се снабдят съответните строителни организации с нужната техника, с оглед набелязаното строителство да завърши до 1960 г.

4. Централният комитет на партията смята за необходимо да се вземат специални мерки за максимално разширяване на производството на ранни зеленчуци чрез оранжерии, парници и други средства, като до края на 1960

г. оранжерийните площи достигнат най-малко до 1000 декара; да се разшири производството на зеленчукови семена, както за вътрешни нужди, така и за износ; да се вземат мерки за разширяване на овощните градини и лозята.

До 1960 г. лозята и маточниците да достигнат не по-малко от 2 милиона декара, а овощните градини и разсадниците – до 1500 хиляди декара.

5. Едновременно с мероприятията за механизация на селското стопанство и разширяване на поливните площи, Централният комитет на партията смята за необходимо да се разшири производството на химически торове в нашата страна, с оглед до края на 1960 г. тяхното производство да достигне до 600–650 хиляди тона годишно; да се осигури, чрез собствено производство и внос, 13-14 кг азотни и суперфосфатни торове на декар обработваема земя, а така също да се разширят собственото производство и вносът на препарати за борба срещу вредителите, болестите и плевелите на селскостопанските растения, като важно условие за увеличаване на селскостопанската продукция. За тази цел:

а) да се разшири Химкомбинатът „Сталин“, с оглед не по-късно от края на 1958 г. производството на азотни торове да се доведе до 200-220 хиляди тона годишно;

б) да се проектира и не по-късно от 1960 г. да се построи нов завод за азотни торове, на базата на използването на газовете от коксовата батерия и отпадъчните черни каменни въглища, с мощност до 250 х. тона годишно производство;

в) до края на 1957 г. да се завърши първият етап от строителството на Завода за суперфосфатни торове с годишен капацитет 100-120 хиляди тона и да се предвиди разширение, с оглед до края на 1959 г. заводът да произвежда до 200 хиляди тона годишно;

г) да се построят цехове за електролиза, с оглед да се осигури производството на хлор и препарати за борба с вредителите в селското стопанство, а така също и за производството на хербициди за борба с плевелите;

д) да се проучат и изяснят технологическите и химическите качества на въглищата от Източномаришкия басейн, с оглед до 1958 г. да се изготвят проектите за строителството на трети завод за азотни торове, с мощност 400-450 хиляди тона годишна продукция.

6. Централният комитет смята за необходимо да се окаже по-голяма помощ за укрепване на селскостопанските научно-изследователски институти, да се оборудват те със съвременна техника, за да може нашата селскостопанска наука да отговаря на бързия темп на развитие и коопериране на селското стопанство.

7. Във връзка с увеличаване на ръста на механизацията и мелиоративното строителство в нашата страна, нужно е да се подготвят у нас, в СССР и страните с народна демокрация необходимият брой специалисти, главно инженери, механизатори и мелиоратори.

През периода 1956-1959 г. да се подготвят: около 35 хиляди трактористи и комбайнери; към 1000 инженери-механизатори и допълнително още 500 инженери-хидромелиоратори.

II. ПО РАЗВИТИЕТО НА МАШИНОСТРОЕНЕТО И НА НЯКОИ ОТРАСЛИ ОТ ЛЕКАТА И ХРАНИТЕЛНАТА ПРОМИШЛЕНОСТ

1. Продължавайки и занаят развитието на електрификацията и добива на каменни въглища, като важно условие за развитието на цялото народно стопанство, Централният комитет на партията намира за необходимо да се построят в нашата страна машиностроителни предприятия, чието производство да не бъде металоемко, но трудоемко; да се построят предприятия, свързани с развитието на селското стопанство и преработката на селскостопански произведения.

Такова развитие на промишлеността отговаря на икономическите особености на нашата страна, на сегашното състояние на металургията и на производството на метали у нас и на нуждите на селското стопанство. То осигурява по-добре възможностите за непрекъснатото подобряване на материално-културното благосъстояние на народа.

2. Да се обсъдят възможностите да бъдат построени в нашата страна в близките години машиностроителни и металообработващи заводи, като:

- а) Завод за производство на 50 хиляди броя мотоциклети годишно;
- б) Завод за производство на 100 хиляди броя велосипеди годишно;
- в) Автомонтажен завод за производство на автомобили на базата на вносни авточасти;
- г) Завод за производство на часовници и точна механика.

3. За да се осигури по-пълна преработка на селскостопанските суровини, ЦК смята за необходимо през периода 1957-1960 г. да се развият някои клонове на леката и хранителната промишленост, като консервна, захарна, тютюнева, винопроизводство, ленено-конопена, преработка на етерични масла, млекопреработвателни предприятия и др., производството на които да задоволи не само нуждите на страната, но и да осигури за износ преработени селскостопански произведения. Едновременно с това да се построят 17 цехове за преработка на фуражи и фуражни смески към захарните фабрики и мелниците.

4. ЦК на партията намира за необходимо да се обсъди въпросът за кооперирането на специализирането на производството на страните от социалистическия лагер не само в областта на машиностроенето и някои други клонове от промишлеността, но и в областта на онези отрасли, които преработват селскостопански произведения в зависимост от наличната суровинна база в отделните страни.

Правилното решаване на този въпрос ще даде възможност на нашата

страна да развива онези отрасли от промишлеността, за които има суровинни източници, и да изнася по-големи количества преработени селскостопански произведения. Това ще даде възможност да се ангажира в производството освобождаващата се от селското стопанство работна сила.

5. Централният комитет на партията смята, че трябва да се засили сътрудничеството между страните от социалистическия лагер в областта на съвместното строителство на промишлени предприятия при взаимно изгодни условия, на базата на наличните суровинни източници. Централният комитет намира, че в нашата страна има условия, освен вече договорените предприятия за съвместно строителство, да се изградят и други заводи, изплащането на които да става с част от продукцията, след построяване на предприятията.

Ш.

За да се завърши в продължение на 2-3 години кооперирането на селските стопани, да се механизират основните селскостопански работи и се увеличат напоителните площи; за да се извърши разширението и строителството на нови заводи за производство на химически торове, да се построят набелязаните машиностроителни и други заводи, са необходими големи капиталовложения. ЦК на БКП си дава ясна сметка, че без предлаганата от ЦК на КПСС материална и техническа помощ не е възможно тези задачи да бъдат решени в такива кратки срокове.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 5, а.е. 190, л. 49-56. Оригинал. Машинопис.

№ 179

Протокол „А“ № 14 на Политбюро на ЦК на БКП за определяне на строителните площадки за нови строителни обекти за 1960 г. и до 1965 г.

София, 14 януари 1960 г.

[...]

РЕШЕНИЯ:

1. Приема за сведение предложението за строителните площадки на нови обекти по плана за 1960 г., по приложения списък. (Списъкът представлява неразделна част от протокола).

2. При съставянето на годишните и перспективните планове Държавната планова комисия и комитетите по промишлеността и техни-

ческият прогрес да внасят предварително в Политбюро предложение за строителните площадки на по-големи нови промишлени обекти и разширения. [...]

III. Относно проектозаданието за металургическия комбинат в с. Кремиковци.

Докладчик др. Т. Цолов.

1. Приема технико-икономическия доклад и плановото задание на металургическия комбинат в Кремиковци в мощност 1 милион тона прокат годишно, както и идейните проекти на рудника, обогатителната фабрика, фабриката за гранулиране и изпичане на железния концентрат и коксо-химическия завод към комбината.

2. Дава съгласие министърът на търговията да направи постъпки пред съветското правителство за изпращане в нашата страна на един специалист за главен инженер на строителството, един специалист-металург към дирекцията на комбината и един специалист за строителството на рудника, които да останат в България до завършване строителството на Металургичния комбинат Кремиковци.

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 4079, л. 1, 2. Оригинал. Машинопис.

№ 180

**Доклад от Руси Христов, председател
на Държавна планова комисия, и Тано Цолов,
председател на Комитета по промишлеността
и техническия прогрес, до Първия секретар на ЦК на БКП
Тодор Живков във връзка с разширяването
и построяването на промишлени предприятия**

София, 14 януари 1960 г.

Другарю Живков,

Както е известно по перспективните разработки за периода до 1965 г., във връзка с набелязания ръст на промишленото производство и развитието на другите отрасли на народното стопанство, се предвижда да се изградят около 300-350 броя нови и разширят около 200 – 250 броя от съществуващите промишлени предприятия.

По Ваше поръчение Държавната планова комисия и Комитетът по промишлеността и техническия прогрес разгледаха въпроса за състоянието

на производителните сили в страната. От отчетните данни на Централното статистическо управление за 1958 г. се вижда, че разпределението на производителните сили у нас не осигурява равномерна заетост на работната сила по окръзи. Така например при средна за страната 6,06 лева промишлена продукция на глава от населението за 11 окръга е до 2,000 лева, за 14 окръга до 5, 000 лева и само за 5 окръга до 10,000 лева.

С недостатъчна промишлена продукция, изчислена на глава от населението за 1958 г. са: Разградски окръг – 967 лева; Силистренски окръг – 1026 лева; Търговишки окръг – 1359 лева; Михайловградски окръг – 1883 лева; Ямболски окръг – 2233 лева; Врачански окръг – 2440 лева; Софийски окръг – 2771 лева и др. Има градове като Толбухин, Разлог, Берковица, Луковит, Ботевград, Дряново, Свищов, Нова Загора, Поляновград, Тетевен, Ихтиман, Бяла Слатина, Белоградчик, Силистра, Търговище, Станке Димитров, Омуртаг, Гоце Делчев, Елена и др., в които промишлеността е много слабо развита.

Вследствие на неравномерно разпределение на производителните сили в някои градове съществуват трудности по набирането на необходимата работна ръка, а в други не може да се осигури заетост изцяло на работната сила.

За да се осигури през периода до 1965 г. изграждането на новите промишлени предприятия, в окръзи и градове с недостатъчно развита промишленост, правилно ще бъде още от сега за 1960 г. да се одобрят площадките на предвидените за строителство по-големи нови обекти и разширения. Освен това, правилно ще бъде ежегодно Държавната планова комисия и Комитетът по промишлеността и техническия прогрес да представят предварително за одобрение от Политбюро.

Изхождайки от това ние представяме списък на предприятията, които трябва да бъдат разширени, или да започне строителството на нови такива през 1960 г.

Разбира се през 1960 г. не могат да се засегнат всички градове и окръзи, в които промишлеността е слабо развита. С предложението, което слага началото, като с перспективните планове както за развитието до 1965 г., така и за в бъдеще ще се имат предвид всички окръзи и отделни градове със слабо развита промишленост.

В представения за одобрение списък за 1960 г. прави впечатление, че в София ще се изгради цех за изкуствен гьон към каучуковото предприятие „Чавдар“ и фабрика за хартия и картон на гара Искър, а в Габрово ще се разшири завод „Болшевик“ за производство на инструменти. Това се налага поради обстоятелството, че тия производства са свързани с хартиените и кожарските отпадъци, които най-много са в София, а производството на инструменти е усвоено само в Габрово и е целесъобразно да се разшири този завод преди да се изгради друг.

Представяме и отделен списък на по-големи обекти, които по разработките се предвижда да се строят от 1961 до 1965 г. Като се има предвид, обаче че тези разработки предстоят да се разгледат от Политбюро и евентуално изменят и преработят, предлагаме допълнително за тях да се доложи в Политбюро.

Ако няма възражение предлагаме Политбюро на ЦК на БКП да приеме следното

РЕШЕНИЕ:

1. Одобрява строителните площадки на новите обекти по проекто-плана за 1960 г., съгласно приложения списък.

2. При съставянето на годишните и перспективните планове Държавната планова комисия и Комитетът по промишлеността и техническия прогрес да внасят предварително в Политбюро предложение за строителни площадки на по-големи нови промишлени обекти и разширения.

3. За площадките на националните обекти и в бъдеще да се внасят отделни предложения в Политбюро.

Председател на Държавната планова комисия:
Председател на Комисията по промишлеността
и техническия прогрес:

/БТ

[...]

СПИСЪК

на по-важните нови обекти и разширения,
предвидени по проекто-плана за строителство
през 1960 г.

ОБЕКТИ	Мощност	Сметна стойност по проекто-плана	Ориентиран брой на работниците
1	2	3	4

ВАРНЕНСКИ ОКРЪГ

Разширение керамичен завод – Разделна 20 м. бр. тухли 5500 230

ВИДИНСКИ ОКРЪГ

Рудник за медно-пиритни руди и флотационна фабрика с. Г. Лом 160 хтг руда 69000 450
500 т/24 ч.
флотиране

Рудник за гипс – с. Кошава	300 хтг гипс	85000	500
Млекоцентрала – Видин	12000 хтг прераб. млеко	7684	50

ВРАЧАНСКИ ОКРЪГ

Памуко-текстилен комбинат – Враца	30 х. вретена	81000	1100
I етап	600 стана		
Рудник „Издремец“ и Флотация	100 хтг руда 300 т/24 часа флотиране	48000	500

ТЪРГОВИЩКИ ОКРЪГ

Цех за циментопясъчни керемиди към ДИП „Стаханов“ – Попово	10 млн бр.г. керемиди	1974	80
---	--------------------------	------	----

КЮСТЕНДИЛСКИ ОКРЪГ

Цех за кондензатори – Кюстендил	-	-	200
---------------------------------	---	---	-----

ЛОВЕШКИ ОКРЪГ

Керамичен завод – Луковит	7 м.бр.г. тухли 7 м.бр.г. керем.	10000	200
---------------------------	-------------------------------------	-------	-----

МИХАЙЛОВГРАДСКИ ОКРЪГ

Предприятие за водопроводни тръби Михайловград	30 хтг ткръби	22000	150
---	---------------	-------	-----

Предприятие за карборунд и абразивни материали – Берковица	1500 тг карборунд	12000	120
---	----------------------	-------	-----

ПАЗАРДЖИШКИ ОКРЪГ

Предприятие за ксилолитови изделия и полутечен доломит – гара Белово	14 хм ³ ксилолит 7 хтг доломит	4500 3291	100 100
ДИП „П. Абаджиев“ – Пазарджик	5100 бр.г. гардероби		

ПЛЕВЕНСКИ ОКРЪГ

Ремонтен завод за селскостопански машини Плевен	1200	150	
--	------	-----	--

Дървообработващо предприятие „Лонгоза“ – Ч. Бряг – разширение	13 хм ³ плоскости	8500	100
--	---------------------------------	------	-----

ДИП „1 май“ – Плевен – разширение	300 хбр г. каме- нинови тръби 12 хбр г. съе- динителни части	10000	300
-----------------------------------	---	-------	-----

ДЦЗ „Вл. Заимов“ Плевен – разширение	200 хтг цимент	36000	150
<u>РАЗГРАДСКИ ОКРЪГ</u>			
Открит рудник – с. Вятово	200 хтг каолин	9392	100
Стъкларски завод – Разград	10 млн м ³ плоско стъкло	39000	1100
<u>СИЛИСТРЕНСКИ ОКРЪГ</u>			
ДИП „Добруджа“ – Силистра – разширение	250 стана	12000	300
Дървообработващо предприятие – Силистра	18 хм ³ плоскос– ти линекс	8000	100
<u>СЛИВЕНСКИ ОКРЪГ</u>			
ДИП „П. Енев“ – Н. Загора – разширение	4 х. вретена	4312	100
<u>СОФИЙСКИ ОКРЪГ</u>			
Цех за ремаркета – Ботевград	10000 брг рем.	15000	1000
Дървообработващо предприятие – Ботевград	10 х.т. дървесни частици 200 хм ³ паркет	10000	150
Завод за огнеупорни материали Елин Пелин – разширение	25 хтг огнеуп. материали	5900	100
ДМП „Д. Милчев“ – Ихтиман – разширение	100 стана	2500	120
<u>ТОЛБУХИНСКИ ОКРЪГ</u>			
ДИП „Добруджански текстил“ - Толбухин – разширение	200 стана	6000	200
Разширение Месокомбинат – Толбухин	300 тг месо 1500 тг консерви 1000 м ³ хл. площ	8000	250
<u>ТЪРГОВИЩКИ ОКРЪГ</u>			
Машиностроително предприятие – Търговище	-	2220	100

ДИП „Родна индустрия“ – Попово – разширение	5 млн бр. тухли	4000	120
Дървообработващо предприятие „Ст. Дечев“ – Търговище – разширение	13 хм ³ плоск. от дървесни частици 200 хм ³ г. паркет	12000	200

ТЪРНОВСКИ ОКРЪГ

ДИП „В. Мавриков – Търново – разширение	15 х. вретена 530 стана	53000	1000
ДМЗ „Ч. Звезда“ – Дебелец – разширение	-	5000	100
Керамична ф-ка – Бутово – разширение	49 млн. бр. г. тухли 12 млн бр. г. керемиди	14050	600
Дървообработващо предприятие Търново	400 хм ³ г. паркет 8000 хм ³ фурнир	12800	400

ХАСКОВСКИ ОКРЪГ

Цех за кауритово лепило Димитровград	27.9 хтг	4060	235
---	----------	------	-----

ЯМБОЛСКИ ОКРЪГ

Цех за литопон – Ямбол	5 хтг	5000	100
------------------------	-------	------	-----

ГРАДСКИ НАРОДЕН СЪВЕТ

СОФИЯ

ДИП „Чавдар“ – Световрачене – цех за изкуствен гьон	500 тг изкуствен гьон	3000	50
Завод за хартия и картон – гара Искър	50 хтг хартия 12 хт велпапе	120000	1000

ГАБРОВСКИ ОКРЪГ

Инструментален завод „Болшевик“ – Габрово – разширение		10000	300
---	--	-------	-----

СПИСЪК
на по-важните обекти, предвидени за строителство
през периода 1961-1965 г.

1. Завод за електронагревателни домакински уреди – Варна – разширение
2. ДИП „Г. Димитров“ – Провадия – разширение
3. ДИП „Кап. дядо Никола“ – Габрово – разширение
4. ДИП „К. Русинов“ – Пазарджик – разширение
5. Разширение на ДИП „Саня“ вълнен трикотаж – Плевен
6. ДМЗ „Н. Вапцаров“ – Плевен – разширение, чугунолеярната и стоманолеярната
7. ДИП „П. Караминчев“ – Русе – разширение за пластмаси
8. ДИП „Дунавска коприна“ – Русе – разширение за копринени тъкани
9. ДИП „Добруджа“ – Силистра – разширени за памучни тъкани
10. Разширени и изнасяне на нова площадка кожарското предприятие „23 декември“ – София
11. ДИП „Чавдар“ – София – разширение за пластмасови изделия
12. ДИП „Д. Минчев“ – Ихтиман – разширение
13. ДИП „Рилски лен“ – апретура – Самоков – разширение
14. ДИП „Родина“ – Толбухин – разширение
15. ДИП „Добруджански текстил“ – Толбухин – разширение
16. Разширение на завода за радиатори – Толбухин
17. ДИП „Ж. Димитров“ – Хасково – разширение за памучни прежди и тъкани
18. ДИП „Свила“ – Хасково – разширение за копринени тъкани
19. ДИП „М. Гогов“ – разширение за копринени тъкани – Харманли
20. Нова цигарена фабрика
21. Копринена тъкачна фабрика
22. Цех за плоскости от дървесни частици
23. Цех за плоскости от паздер
24. Завод за производство на захар
25. Порцеланов завод
26. Завод за амбалажно стъкло
27. Комбинат за целулоза и изкуствени влакна

28. Завод за вестникарска хартия
29. Вълнено трикотажно предприятие
30. Завод за полупроводници
31. Завод „Искра“
32. Фабрика „Български баргман“ да се изнесе от София
33. Цех за плоскости
34. Завод за електрокари
35. Завод за автомобилни гуми
36. Предприятие за преди от копринени отпадъци

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 4079, л. 7-15. Оригинал. Машинопис.

№ 181

Доклад от Тано Цолов, председател на Комитета по промишлеността и техническия прогрес, за строителството на металургичния комбинат „Кремиковци“

София, 14 януари 1960 г.

Другарю Живков,

Въз основа на Спогодбата между Съветския съюз и НР България от 19 юли 1958 г., съветска проектантска организация разработи технико-икономически доклад за строителството на металургичния комбинат „Кремиковци“, в който се разгледа въпросът за обема на производството, асортимента на продукцията и състава на основните цехове.

Освен това, в изпълнение решението на Централния комитет на партията за ускоряване на проектирането и строителството на комбината едновременно с изготвянето на технико-икономическия доклад, бяха разработени от съветски организации идейните проекти на рудника, обогатителната и агломерационната фабрика и коксохимическия завод, които влизат в състава на комбината.

Тези проектни материали ни бяха предадени последователно през второто полугодие на тази година. За тяхното разглеждане от Комитета по промишлеността и техническия прогрес бяха организирани своевременно експертни съвети в състав от около 240 души.

В работата на експертните съвети участваха специалисти от нашите проектантски и научно-изследователски институти, Академията на науки-

те, висшите учебни заведения, завод „Ленин“, Държавната планова комисија и представители на други ведомства и учреждения.

За защита на технико-икономическия доклад и идейните проекти и изясняване на въпросите, свързани с по-нататъшното проектиране на комбината, както и за разработването на плановото задание за проектиране на металургичния завод към комбината през м. септември тази година, у нас пристигна бригада съветски специалисти в състав от 14 човека, с директора на Всесъюзната проектантска организация за проектиране на металургични заводи „Гипромез“ – Москва.

Нашите специалисти работиха съвместно със съветските другари в продължение на един и половина месеца, през което време се изясниха много въпроси и оформиха съответни протоколи на експертните съвети.

Проектните материали и протоколите на експертните съвети бяха разгледани от колегията на Комитета по промишлеността и техническия прогрес на 14 и 16 ноември тази година. На заседанията присъстваха голям брой специалисти и представители на другите ведомства.

След станалите разисквания колегията на комитета единодушно прие проектните материали и плановото задание за проектиране на металургичния завод към комбината, със забележките на експертните съвети, отразени в съответните протоколи.

Основните положения на технико-икономическия доклад и плановото задание за проектиране на металургичния завод, както вече Ви доложиха съветските другари, са следните:

Технико-икономическия доклад, разработен от „Гипромез“ – Москва, обосновава строителството на металургичен комбинат в Кремиковци, на мощност един милион тона прокат годишно, с оглед по-пълното задоволяване на бързо растящите нужди на нашата страна от валцови черни метали.

Железорудна база за строителството на комбината е находището край с. Кремиковци, чиито запаси възлизат на около 250 милиона тона по промишлени категории А2 + В + С1 и са достатъчни за обезпечаване производството на един милион тона прокат годишно в продължение на около 50 години.

Проведените през 1956-1959 г. техноложки изследвания показаха възможността да се използват комплексно рудите от Кремиковското находище, като с получаването на качествена желязна суровина за производството на чугун, се отделят и оползотворяват полезните компоненти, съдържащи се в рудата – барит, олово и манган.

Предвижда се да се разработи рудникът на Кремиковското находище за добив на 5 милиона тона руда годишна и построи на същата

мощност обогатителна фабрика за гранулиране и спичане на железния концентрат.

Топливна база за строителството на комбината е Балканският каменовъглен басейн, запасите на който към 1.01.1959 г. възлизат на около 40 милиона тона по категории А2 + В + С1, в това число утвърдени към 1.12.1959 г. от Държавната комисия по запасите около 36 милиона тона.

За производството на 1 милион тона прокат ще е необходимо годишно около 1 милиона тона въглищен концентрат за коксуване от черни каменни въглища. От Балканския каменовъглен басейн, при добив 1050 хиляди тона сурови въглища годишно, може да се получава 620 хиляди тона концентрат, за който ще се построят рудници, въжена линия и обогатителна фабрика на гара Твърдица. Останалото количество – около 380 хиляди тона въглища за коксуване трябва да се доставя от внос, за което имаме вече подписана спогодба с Полската народна република.

От 1 милион тона концентрат ще се получава годишно около 700 хиляди тона металургичен кокс, с който ще се обезпечи производството на 1 милион тона прокат.

За тази цел на комбината в Кремиковци ще се построи коксхимически завод с две батерии на мощност 707 хиляди тона металургичен кокс годишно.

По такъв начин се разрешава въпросът с железнорудната и топливната база на металургичния завод в Кремиковци, на мощност 1 милион тона прокат годишно.

Металургичният завод ще има следния състав:

– доменен цех – две пещи по 1033 м³ полезен обем всяка с мощност 1150 хиляди тона чугун годишно;

– стоманодобивен цех – три конвертора по 75-100 тона и една електропещ 80 тона, с мощност 1300 хиляди тона стомана годишно, в това число 130 хиляди тона електро-стомана.

За оползотворяване на шлаката, богатата на манган, която ще се получава при изваряването на стоманата, ще се проектира цех за производство на феросплави;

прокатни цехове:

– блуминг – обжимен стан 1150 мм, който ще валцова стоманени блокове с тегло до 15 тона. Неговата мощност ще ни дава възможност в перспектива да достигнем производството на около 2 милиона тона прокат годишно;

– листопрокатен цех за горещо валцоване на ламарина – полунепрекъснат стан 1700 мм, с мощност 500 хил. тона годишно;

– листопрокатен цех за студено валцоване на ламарина, с мощност 280

хил. тона годишно – един стан 1700 мм за валцоване на ламарина с дебелина от 0,4 до 2,5 мм и ширина – до 1500 и един стан 1200 мм за валцоване на ламарина с дебелина от 0,18 до 2 мм и ширина до 1000 мм, с необходимите съвременни агрегати за поцинковане и калайдисване на ламарина;

– непрекъснатата валцова група – за намаляване сечението на полуфабриката от блуминга, който отива за производството на сортов и тръбен прокат;

– цех за производство на катанка – (тънки профили с диаметър от 6 до 9 мм) и дребен сорт прокат – непрекъснат стан 250 мм, с мощност 350 хил. тона годишно;

– цех за тръби – автоматичен стан „140“ за производство на безшевни тръби, с диаметър от 25 до 140 мм, мощност 50 хиляди тона годишно и един агрегат за производство на сварни тръби с диаметър от 12 до 102 мм мощност 50 хил. тона годишно;

– агрегат за производство на извити профили с дебелина от 1 до 4 мм и ширина от 50 до 400 мм с мощност 30 хиляди тона годишно.

Освен това, предвижда се комбинатът в Кремиковци да дава на металургичния завод „Ленин“ 100 хиляди тона годишно полуфабрикати за ламарина и бетонно желязо, за да се увеличи производството на прокат.

По такъв начин, на комбината в Кремиковци ще се произвежда годишно:

– 500 хиляди тона ламарина, в това число 50 хиляди тона бяло тенеке, 60 хиляди тона поцинкована ламарина, 30 хиляди тона динамна и трансформаторна ламарина, 40 хиляди тона чембер, 90 хиляди тона студено валцована тънка ламарина, 145 хиляди тона горещо валцована ламарина от 2-6 мм, 85 хиляди тона извити профили;

– 350 хиляди тона катанка и дребен сорт прокат;

– 50 хиляди тона безшевни тръби;

– 100 хиляди тона полуфабрикати за металургичния завод „Ленин“.

Това ще даде възможност нашата страна да произвежда и задоволява своите нужди от всички видове прокат, с изключение на едрия сорт, оси и бандажи, релси и тръби с голям диаметър, нуждите от които не са големи и ще може да се покриват по линията на коопериране с някои от страните членки на Съвета за икономическа взаимопомощ. Докато през 1959 г. от отечествено производство ще се обезпечават 24% от нашите нужди от прокат, то през 1966-1967 г. от завод „Ленин“ и комбината в „Кремиковци“ ще се обезпечават около 85 %.

Освен валцованите черни метали, на комбината в Кремиковци, при добив на 5 милиона тона руда, може да се получи годишно: 420 хиляди тона баритен концентрат I качество, със съдържание 93% бариев сулфат; 380 хиляди тона баритен концентрат II качество, със съдържание 86 % бариев сулфат; 15-17 хиляди тона олово; 35-37 хиляди тона фироманган.

За задоволяване нуждите на комбината с пара за технологически и битови нужди ще се проектира топлоелектрическа централа, с мощност 50 хиляди квт. При общо потребена мощност на комбината около 105 хиляди квт. Недостигащата енергия от 55 хил.квт ще трябва да се подават от системата.

Комбината ще работи на оборотна вода. За покриване на загубите ще трябва да се подава свежа вода около 2 м³/сек. С разпореждане на Министерския съвет от м. март 1959 г., за нуждите на комбината се заделя вода от езерото край Панчарево, в размер на 2,50 м³/сек. Разликата от 0,5 м³ остава като резервна, която ще се използва при увеличаване мощността на комбината.

Тъй като коксовият газ ще се вдухва в доменните пещи, за да се намали разхода на кокс от 740 на 610 кг/тона чугун, газовият баланс на комбината може да се покрие като се подава 120 хиляди тона мазут годишно за технологически нужди.

В плановото задание за проектиране на металургичния завод е поставен въпросът да се проучат възможностите за евентуално подаване на коксов газ за битови нужди на Столицата.

Вместо мартенови пещи на металургичния завод в Кремиковци ще се построят конвертори. Конверторният начин на производство на стомана решава не само въпроса за отделянето и използването на мангана, но и намалява разхода на старо желязо, ресурсите на което в нашата страна са ограничени. За производството на 1300 хиляди тона стомана ще трябва да се достави на комбината 70-80 хиляди тона железен концентрат от Мартиново и 80-100 хиляди тона старо желязо, докато на завод „Ленин“ за производството на 310 хиляди тона стомана през 1960 г. ще се изразходва около 100 хиляди тона старо желязо.

На базата на технико-икономическия доклад се разработи плановото задание за проектиране на металургичния завод към комбината.

За строителството на металургичния комбинат – Кремиковци ще са необходими общо около 5,2 милиарда за рудника, рудоподготвителните фабрики и коксохимическия завод, включително енергийното и ремонтното стопанство на комбината. Освен това, за построяването на около 4000 апартамента ще са необходими около 160 милиона лева и средства за строителната база, стойността на която ще се определи след изготвянето на проекта за организация и механизация на строителството.

Капиталните вложения за металургичния завод, по-специално за прокатните цехове, биха могли да се намалят с 600-700 милиона лева при положение, че се приеме производството само на един вид прокат – например ламарина.

Допълнителните капитални вложения, необходими за съоръжението на мощности за производство на сортов прокати тръби ще дадат възможност

да се задоволяват нашите нужди по асортимента на проката, и освен това след като железно-рудната и топливна база у нас се увеличават, да достигнем бързо производството на около 2 милиона тона прокат със сравнително малки капитални вложения. Така се строят и в чужбина съвременните металургични предприятия.

Изхождайки от сроковете за доставка на оборудването и максимално усвояване на капитални вложения по години, възможно е през 1965-1966 г. да се завърши строителството на комбината на мощност 1 милиона тона прокат. За изпълнението на тази задача, ще бъдат необходими големи усилия, за да може особено през 1962-1965 г., когато строителството ще бъде по-напрегнато, да се усвояват годишно по около 1 милиард лева, от които строително-монтажни – 600 милиона лева.

Въз основа на данните от технико-икономическия доклад и икономическата част към идейните проекти за рудника, обогатителната фабрика за гранулиране е спичане на железния концентрат в коксохимическия завод, с помощта на съветските специалисти, бяха направени у нас разчети за себестойността на продукцията и ефективността от капиталните вложения на комбината.

По тези разчети продукцията има следната себестойност 21-22 лева тон сурова руда, 102 лева тон железен концентрат, 130 лева тон гранулиран спечен материал за производство на чугун, 460 лева тон металургичен кокс, 600 лева тон чугун, 990 лева тон стомана, 1560 лева тон горещо валцована ламарина, 1750 лева тон катанка и дребен сорт прокат.

Себестойността на продукцията от завод „Ленин“ понастоящем възлиза на: 1204 лева тон чугун, 1310 лева тон стомана, 1946 година тон катанка и дребен сорт прокат.

През тази година прокатът, който внася нашата страна се купува на граничен пункт износителя: – 910 валутни или 2060 лимитни лева тон дебела ламарина, 1072 валутни или 2460 лимитни лева тон тънка ламарина, 1096 валутни или 2560 лимитни лева тон студено валцована ламарина, 777 валутни или 1790 лимитни лева тон катанка и около 800 валутни или 1840 лимитни лева тон суров прокат.

При това положение, себестойността на продукцията от комбината в Кремиковци, в зависимост от асортимента, ще бъде от 50 до 500 лева на тон по-ниска от цената на вноския прокат.

В резултат на това ще може да се реализира годишно 250-300 милиона лева печалба, която ще покрие капиталните вложения, необходими на строителството на комбината, в продължение на около 20 години, без да се вземат предвид амортизационните отчисления, които се включват в себестойността на продукцията.

В експлоатацията на комбината, по предварителни данни, ще бъдат заангажирани около 15 хиляди трудещи се.

Производството на стомана на глава от населението през 1960 г. ще достигне около 40 кг, а след построяването на комбината в Кремиковци – 220 кг или 5,5 пъти повече. С това нашата страна ще задмине Румъния и достигне Унгария в производството на стомана на глава от населението.

По идейните проекти за рудника, обогатителната фабрика, фабриката за гранулиране и спичане на железния концентрат и коксхимическия завод.

1. Идейният проект за строителството на открития рудник “Кремиковци“ е разработен от съветската проектантска организация „Гипроруда“ – Ленинград.

Рудатана кремиковското находище е комплексна – съдържа средно 30,8% желязо, 18,9% барит, 6,2% манган и 0,4% олово.

Находището има 246,7 милиона тона запаси, в това число 163 милиона тона лимонитна руда, 31,7 милиона тона хематитна руда и 52 милиона тона сидеритна руда.

Идейният проект за рудника е разработен на мощност 3,5 милиона тона руда годишно. Във връзка с увеличаване мощността на комбината на един милиона тона прокат, работният проект за рудника ще се изготви направо за добив на 5 милиона тона руда годишно.

Експлоатацията на находището ще се извършва по открит начин. За добива на 1 тон руда ще е необходимо да се изземат средно 1,4 м³ откритка. За отводняването на рудника ще се построят под рудното тяло наклонени галерии, в които ще се събира водата и посредством подземна помпена станция да се изхвърля на повърхността. Максималният водоприток може да достигне 1,6 м³/сек.

Попътно, при разкривката на находището, ще се добиват варовици, които може да се оползотворяват за строителни материали. За целта се предвижда да се построи дробилно-сортировачна фабрика.

По генерална сметка, за строителството на рудника на мощност 5 милиона тона руда годишно, ще са необходими 570 милиона лева или 144 лева на тон годишна мощност.

В експлоатацията на рудника ще бъдат заангажирани 1100 човека. Производителността на труда на човекосмена възлиза на 17,6 тона на добив на руда или 60,3 тона по рудна и земна маса.

2. Идейният проект за обогатителната фабрика и фабриката за гранулиране и спичане на железния концентрат е изготвен от съветската проектантска организация „Механобр“ – Ленинград, на мощност за преработка на 3,5 милиона тона руда годишно.

Във връзка с увеличаване мощността на Кремиковското находище за добив на 5 милиона тона руда, работният проект за рудоподготвителния

комплекс ще се разработи направо за преработка на 5 милиона тона руда годишно.

Рудата от рудника до приемните бункери на обогатителната фабрика ще се извозва с електрифициран жп транспорт.

От представените в проекта два варианта – флотационен и комбиниран начин на обогатяване, приет е комбинираният начин на обогатяване, като икономически по-изгоден.

Този начин на обогатяване предвижда трошене и промивка на рудата, след което промитата част постъпва на магнетизиращо пържене в тръбни въртящи пещи, а отмитата – шламеста част се подава на флотация. Рудата от магнетизиращото пържене се смила и подлага на магнитна сепарация, от която се получава железен концентрат и отпадък богат на бариев сулфат.

Материалът, който се получава при отмиването на рудата се подава на флотация, за да се получи също железен концентрат и продукт богат на бариев сулфат.

Двата железни концентрата се обединяват и се получава усреден концентрат и продукт богат на бариев сулфат.

Отпадъкът от магнитната сепарация и флотация се дообработва и чрез флотирание се получават две качества баритен концентрат – I качество със съдържание на 93% бариев сулфат и II качество със съдържание на 86% бариев сулфат.

От двата концентрата може да се получи усреднен баритен концентрат със съдържание на 90% бариев сулфат.

От 1000 кг сурова руда със съдържание на 30% желязо може да се получи 560 кг железен концентрат със съдържание на 48,6% желязо и 150-160 кг баритен концентрат със съдържание на 90% бариев сулфат.

За магнетизиращото пържене на рудата се предвижда да се използва предимно твърдо топливо, за което ще са нужни 425 хиляди тона антрацитни и кафяви въглища годишно при средна калоричност 4000 ккал.

Железният концентрат от обогатителната фабрика ще постъпва във фабриката за гранулиране и спичане, след което полученият материал ще се подава на доменните пещи за производство на чугун.

Преди гранулирането и спичането на железния концентрат в шахтата ще се добавя 2-3% калциев двухлорид, който ще способствува за превръщане на оловото в газообразно състояние и неговото отделяне с димните газове. Улавянето на оловото от димните газове ще се извършва в газоочистителна система, за която е разработен отделен проект от съветската проектантска организация „Гипроцветмет“ – Москва.

По генерална сметка, за строителството на обогатителната фабрика по мощност за преработка на 3,5 милиона тона руда годишно ще са необходими 557 милиона лева, а за фабриката за гранулиране и спичане – 202 милиона лева.

С увеличаване на мощността на двете фабрики за преработка на 5 милиона тона руда годишно, в резултат на окрупняване на оборудването, капиталните вложения няма да се изменят.

В обогатителната фабрика за гранулиране и спичане на железния концентрат ще работят около 1000 души.

Идейният проект за коксхимическия завод е изготвен от съветската проектантска организация „Гипрококс“ – Харков на мощност 785 хиляди тона валов кокс, от който 707 хиляди тона металургичен кокс годишно.

След обогатяването на въглищата от Балканския каменовъглен басейн в обогатителната фабрика на гара Твърдица, ще се транспортира в жп вагони 620 хиляди тона концентрат за коксуване. Освен местни въглища, предвижда се използването на 360 хиляди тона въглища от внос.

Въглищната смес ще се смела и шихтова, след което ще постъпва за коксуване в двете батерии на коксохимическия завод. Всяка батерия ще има по 69 печи.

Полученият кокс ще се сортира на класи по едрина. Коксът с едрина по-голяма от 25 мм ще се подава на доменните печи за производството на чугун, а коксът с едрина 0-25 мм ще се използва за други технологически нужди на комбината.

От 1000 кг въглища за коксуване ще се получават 780 кг валов кокс и 320 кубически метра коксов газ с калоричност 4130 килокалории на метър кубичен.

След улавяне на химическите продукти, коксовият газ ще се вдухва предимно в доменните печи, за да се намали разходът на кокс за производството на чугун.

Уловените продукти от остатъка на газа ще се преработват, в резултат на което ще се получават около 18 вида химически продукти.

От коксохимическият завод ще се получават: 5980 тона бензол, 1330 тона толуол, 370 тона ксилол, 840 тона силвент-нафта, 74 тона сяръвглерод, 5500 тона импрегнационни масла, 12 000 тона каменовъгленна смола, 1600 тона нафталин, 700 тона фенолова фракция, 10 950 тона амониев сулфат и други продукти, които понастоящем внасяме.

По генерална сметка за строителството на коксохимическия завод ще са необходими 385 милиона лева.

В експлоатацията на завода ще работят около 700 души.

За да се ускори строителството на ремонтно-механичния завод на комбината, който ще подпомогне строителството и монтажа, а така също ще поеме ремонта и поддържането на оборудването в експлоатация, по наша молба ни бе предаден от съветската проектантска организация „Гипромез“ – Москва типов работен проект за цеха за металоконструкции, механичния,

пресово-ковашкия и леярния цехове. Тяхната мощност отговаря на нуждите от сменно оборудване и ремонтен метал за комбината, и разширение на завод „Ленин“.

Използуването на типовите проекти ще ни даде възможност да въведем в експлоатация цеха за металоконструкции и механичния цех още в началото на 1961 г., а пресово-ковашкият и леярният цехове – през 1962 г.

По новата техника

За комбината в Кремиковци се предвижда използването на новата техника и внедряването на последните новости в технологията на черната металургия.

За рудника се предвижда електрифициран транспорт с пълна автоматизация и блокировка на семафорите и стрелките. Ще се използва радиовръзка между разпределителната служба и подвижния състав. Рудата и околните маси ще се изземват с мощни екскаватори с обем на кофата 3 и 4 м³, а на скалните маси – с екскаватори 6 и 8 м³.

Обогатяването на рудата и спичането на железния концентрат ще се извършват по нови технологически схеми, някои операции, от които се явяват нови за световната практика.

Сложният минералогически характер на рудата от Кремиковското находище наложи да се приеме комбиниран начин на обогатяване – магнетизиращо пържене и магнитна сепарация, флотация и гравитация, за да се постигне комплексно използване на всички полезни компоненти, съдържащи се в рудата като желязо, барит, олово и манган.

За магнетизиращото пържене на рудата се предвижда съоръжаването на 150 метрови тръбни пещи с диаметър 5 метра, а за магнитната сепарация – високопроизводителни барабани магнитни сепаратори и електромагнитни конуси. Смилането на рудата ще става в топкови мелници с диаметър 3,6 м и дължина 4 м.

Железният концентрат от обогатителната фабрика ще постъпва във фабриката за гранулиране и спичане, в която ще се произвежда вместо агломерат, гранулиран спечен материал. Използуването на този вид материал в доменните пещи има преимущество в сравнение с агломерата – материалът е равномерен по едрина и способствува за правилния ход на газовете в доменните пещи, в резултат на което се намалява разходът на кокс и се увеличава производителността.

Гранулирането на железния концентрат, в който ще се добави калциев двухлорид за отделяне на оловото, ще се извършва в гранулатори с диаметър 5,5 м, а спичането – на лентъчна конвеерна машина 108 м².

В рудоподготвителния комплекс се предвижда пълна механизация и

максимална автоматизация на производствените процеси при използване на телевидението.

Коксохимическият завод ще бъде съоръжен така, че да може да се работи както с насипна шихта, така и с трамбована шихта. Това ще ни даде голяма маневреност в експлоатацията, в случай на изменение на състава на въглищата по марки, което е особено важно за нашите условия. Коксовите пещи ще имат равномерно нагриване, което благоприятствува за подобряване качеството на кокса и увеличаване производителността.

За да се вдухва коксов газ в доменните пещи, с оглед да се намали разходът на кокс за производство на чугун, ще се построи компресорна станция, която ще даде възможност част от химическата система на коксохимическия завод да работи под налягане, което ще намали капиталните вложения за цеха за почистване на коксовия газ от сероводород и ще се отрази благоприятно върху икономическите му показатели.

Освен вдухването на коксов газ ще се предвиди възможност и за използване на кислород в доменните пещи.

За производството на стомана се предвижда да се построят конвертори, в които да се продухва чугунът с технически чист кислород. Тази технология е по-съвършена и капиталните вложения за нейното приложение са значително по-малки (30-40%), отколкото при мартеновия процес. В нашия случай, конверторният начин на производство на стомана, съчетана с дуплекс процес, решава въпроса за отделянето и използването на мангана и получаването на стомана с необходимите качества.

С цел да се увеличи производството на качествени стомани, на комбината в Кремиковци ще бъде съоръжена мощна 80-тонна електропещ.

Прокатните цехове на комбината ще се проектират със съвременни високопроизводителни агрегати, които ще осигуряват сравнително евтина продукция и високо качество на проката.

За максимално унифициране на строителните елементи на комбината бяха изготвени у нас, с помощта на съветските специалисти, технически условия за проектиране на строителството, което ще даде възможност да се индустриализира строителството и широко да се приложат новите строителни материали.

Понастоящем се извършва подготовка за строителството. Строи се вече рудникът. В проекто-плана за 1960 г. общо за комбината се предвиждат 83,4 милиона лева капитални вложения, в това число около 54 милиона лева за строително-монтажни работи, като се отбелязва, че през годината ще се отпускат допълнително средства. Очертава се, че за 1960 г. ще бъдат необходими най-малко 100 милиона лева за строително-монтажни работи, от които за рудника около 45 милиона лева, за жилищното строителство на площадката на комбината и в София 20-25 милиона лева и останалите средства за строителството на пътища,

жп линии, строителната и ремонтната база, вертикалната планировка на площадката и други, за да може още от началото на 1961 г. да се разгърне голямо строителство по цялата площадка на комбината.

Сериозна трудност за започване строителството понастоящем е тази, че нямаме проекта на металургичния завод към комбината, тъй като въпросът за неговото проектиране и строителство на мощност един милион тона прокат годишно се реши през месец октомври тази година. Това забавя изготвянето на цялостен проект за организация и механизация на строителството на целия комбинат.

За да се преодолее тази трудност, ние помолихме съветските другари в най-скоро време да дойдат 4-5 специалисти, които да окажат помощ на нашите проектантски организации за разработването на тези въпроси, с оглед началото на второто тримесечие на 1960 г. да имаме проект за организация и механизация на строителството, в който да е взет предвид и обемът на работа на металургичния завод към комбината.

Дотогава ще трябва да насочим внимание главно върху строителството на рудника и създаването на отделно строително-монтажно управление за изграждането на комбината.

Считам, че ще бъде правилно, за началник на строително-монтажното управление да се назначи един от зам.-председателите на Комитета по строителство и архитектура, а за пълномощник на Министерския съвет, който да ръководи и координира работата на дирекцията на комбината и строително-монтажното управление – един от зам.-председателите на Комитета по промишлеността и техническия прогрес. Това ще даде възможност пълномощникът на правителството да решава сам редица въпроси, а не да ги отнася за решение от друго, както е сега с пълномощника на комплекса „Марица-Изток“.

Предвид големия обем на работата и кратките срокове на строителство, считам, че ще бъде целесъобразно, в най-скоро време да бъдат поканени трима съветски другари – един специалист за главен инженер на строителството, един специалист-металург към дирекцията на комбината и един специалист по строителството на рудника, които да останат у нас до края на строителството. Съвместно с тези другари още в началото на 1960 г. да обсъдим въпросите и да набележим мероприятия за разгръщане на строителството на комбината.

Във връзка с изложеното, предлагам Политбюро да приеме следното

РЕШЕНИЕ:

1. Утвърждава технико-икономическия доклад и плановото задание на Металургичния комбинат „Кремиковци“, на мощност един милион тона прокат годишно.

2. Утвърждава идейните проекти на рудника, обогатителната фабрика, фабриката за гранулиране и спичане на железния концентрат и коксохимическия завод към комбината.

3. Министерът на търговията да направи постъпки пред съветското правителство за изпращането в нашата страна на един специалист за главен инженер на строителството, един специалист-металург към дирекцията на комбината и един специалист за строителството на рудника, които да останат в България до завършване на строителството на Металургичния комбинат „Кремиковци“.

Председател:

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а.е. 4079, л. 28-44. Оригинал. Машинопис.

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

БДК	– Българска държавна консерватория
БЗО	– Бивша земеделска опозиция
БНК	– Български национален комитет
БРСДП (о)	– Българска работническа социалдемократическа партия (обединена)
ВВ	– Вътрешни войски
ВВМИ	– Висш военномедицински институт
ВИ	– Отделение „Въдворяване и изселване“
ВИИ	– Висш икономически институт „Карл Маркс“
ВИИИ	– Висш институт за изобразителни изкуства
ВИФ	– Висш институт по физическа култура
ВИТИЗ	– Висш институт за театрално изкуство
ВКП (б)	– Всесъюзна комунистическа партия (болшевики)
ВКФС	– Върховен комитет за физкултура и спорт
ВЛТИ	– Висш лесотехнически институт
ВМС	– Военноморски сили
ВНВАУ	– Висше народно военно артилерийско училище „Георги Димитров“, гр. Шумен
ВНВИСУ	– Висше народно военно инженерно строително училище
ВППШ	– Висша партийна школа
ВРОГ	– Въоръжени работнически отряди и групи
ВССИ	– Висш селскостопански институт (Пловдив)
ГАР	– Групова агентурна разработка.
ГВ	– Гранични войски
ГПР	– Групова предварителна разработка
ГПУ (НА)	– Главно политическо управление (на Народната армия)
ГСНМ	– Групи за сътрудничество на Народната милиция
ДВТК	– Държавна вълнено-текстилна кооперация
ДГС	– Държавно горско стопанство
ДМП	– Държавно минно предприятие
ДЗ	– Доверен заявител
ДЗС	– Държавно земеделско стопанство
ДИАМАТ	– Диалектически материализъм
ДНМ	– Дирекция на народната милиция
ДОС-МВР	– Доброволни отряди за съдействие на МВР
ДОСО	– Доброволна организация за съдействие на отбраната
ДПК	– Държавна планова комисия
ДСНМ	– Димитровски съюз на народната младеж
ДСО	– Държавно стопанско обединение

ДТ	– Депутати на трудещите се
ЗМС	– Зеделелски младежки съюз
ИБ	– [Изменник на България]
ИК	– Изпълнителен комитет
ИСИ	– Инженерно-строителен институт
ИСМАТ	– Исторически материализъм
ЛАР	– Лична агентурна разработка
ЛПР	– Лична предварителна разработка
МГИ	– Минно-геоложки институт
МЕИ	– Машинно-електротехнически институт
МПВО	– Местна противовъздушна отбрана
МТС	– Машинно-тракторна станция
НД	– Наблюдателно дело
НЗ	– Наказателен закон
НЗСЦ	– Наредба-закон за снабдяването и цените
НКВД	– Народен комисариат на вътрешните работи
НС	– Народен съд
ОД	– Отчетно дело
ОК	– Окръжен комитет
ОНС	– Общински народен съвет
ОР	– Оперативен работник
ОТП	– Окръжно търговско предприятие
ПП	– Постоянно присъствие
ППО	– Първична партийна организация
ПОРП	– Полска обединена работническа партия
РСДП	– Работническа социалдемократическа партия
РСФСР	– Руска съветска федеративна социалистическа република
СГНС	– Софийски градски народен съвет
СДУ	– Софийски държавен университет
СС	– Секретен сътрудник
ТВО	– Трудово-възпитателно общежитие
ТПК	– Трудово-производителна кооперация
УВ	– Управление на войските
УНМ	– Указ за Народната милиция
ФИФ	– Философско-исторически факултет
ФМФ	– Физико-математически факултет
ФНРЮ	– Федеративна народна република Югославия
ХТИ	– Химико-технологичен институт
ЦДНА	– Централен дом на народната армия
ЦС	– Централен съвет
ЯК	– Явочна квартира

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

- Абаджиев – 627
Абакумов, Виктор – 38, 425
Абрашев, Г. – 618
Аврамов, Б. – 618
Аврамов, Лъчезар – 93, 194, 607, 611
Аврамов, Рубен – 335, 336, 337, 485, 563, 571, 572, 573, 605, 606, 612, 617, 634, 653, 654
Аврамова, Екатерина – 60, 66, 483, 576, 577, 585, 592
Аденауер, Конрад – 509
Алков, Илия Гатев – 134
Ангелов, Ангел – 415, 584
Ангелов, Любен – 35
Ангелов, Никола – 369, 390, 394
Ангелов, Цветан – 645
Андреев, Велин – 587
Андреев, Веселин – 539, 642, 643, 644
Анев, Цвятко, генерал – 452
Априлов, Борис – 587, 588, 589, 590, 591
Арнаутов, Юри – 584
Асенов, Драгомир – 652
Анастасов (поп) – 599, 600
Атанасов, Вълчо – 366
Атанасов, Грудни – 326
Атанасов, Щерю – 191, 326
Афеян, Надя – 600
Ахматова, Ана – 551
- Багрянов, Иван – 138, 460
Балабанов, Боян – 448, 625, 652
Банчев, Петко Иванов – 362
Барух, Арманд – 596, 629
Башев, Владимир – 645, 649, 652, 653
Баялцалиев, Илия – 455, 464
Белев, Гьончо – 611
Белев, Кръстю – 436, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 638
Белоусов, Николай – 461, 462
Бенадов, Хаим – 588, 589, 591
Берия, Лаврентий – 8, 9, 10, 14, 29, 30, 31, 32, 38, 129, 216, 236, 237, 240, 242, 243, 327, 329, 417, 418, 421, 422, 425, 431, 436, 439, 465, 466, 530
- Бехар, Марко – 589, 591
Бйерут, Болеслав – 11, 83, 653
Бобчевски, Любомир – 581
Бодров – 535, 536
Боев, Христо – 17, 70, 178, 191, 262, 319, 328
Божилков, Божидар – 540, 600, 611, 646, 652
Бозов, Райко (свещеник) – 363
Боков, Георги – 201
Бонев, Боню Гочев – 298
Борачев, Димир – 374, 396, 525
Борисов, Петър – 584
Босев, Асен – 611
Ботев, Недко – 457, 459, 510
Ботев, Цоню – 577
Бояджиева, Лада – 584
Брежнев, Леонид – 22, 197, 198, 199, 200, 201, 662
Булганин, Николай – 9, 40, 42, 125, 148, 417, 421, 432, 433, 443, 471, 472, 473, 486
Бумбаров, Борис – 431, 433, 437
Бухарин, Николай – 10, 425
Българанов, Боян – 59, 60, 125, 173, 193, 194, 251, 326, 332, 338, 452, 461, 557, 605
- Вагенщайн, Анжел – 584
Вазов, Януш – 584
Вапцаров, Борис – 124
Варон, Бенжамен Израел – 134, 136, 139
Васев, Славчо – 625, 627, 628, 629, 644, 648, 649
Василев, В. – 619
Василев, Делчо – 356, 436, 502
Василев, Орлин – 639, 640, 644, 645, 650, 651
Вежинов, Павел – 571, 584
Велев, Ангел – 396, 397
Велчев, Борис – 193, 194, 338, 390, 394, 463, 491

Владов, Николай (Шмиргела) – 336, 546
 Вознесенски, Николай – 236, 433
 Войводова, Люба – 597
 Войнов, Кирил – 639, 643
 Ворошилов, Климент – 10, 18, 54, 148, 152, 174, 452, 580
 Вълев, Димитър Досев – 298
 Вълков, Иван – 298
 Вълв, Иван – 546, 547, 548
 Вълчев, Найден – 551, 611

Габе, Дора – 652
 Габровски, Никола – 445, 490
 Гаврилова, Елена – 577
 Газдов, Никола Симеонов – 389, 393
 Ганев, Димитър – 17, 60, 125, 187, 193, 251, 315, 332, 461, 542, 543, 548, 549, 566, 574, 576
 Ганев, Коста – 489
 Ганев, Христо – 554, 557, 584, 589, 591
 Гановски, Сава – 465, 547, 558, 566
 Ганчев, Марко – 557, 593, 645, 646
 Ганчев, Никола Константинов – 298
 Гевренов, Иван – 333, 334, 455, 463, 464
 Геров, Александър – 639
 Гемето – 355, 512
 Генов, Съботин – 390, 394
 Геновски, Михаил – 417, 510
 Георгиев, Веселин – 427
 Георгиев, Владимир – 174, 371, 563
 Георгиев, Здравко – 17, 168
 Георгиев, Николай – 433
 Герасимов, Любен – 124, 618
 Герасимов, Михаил – 333, 334
 Гергинов, Александър – 298
 Гергов, Спас – 581
 Геров, Александър – 639
 Гечев, Иван – 546, 547
 Гечев, Стефан – 589
 Гешев, Петко – 279, 322, 422
 Гинев, Марин – 328
 Гинева, Магда – 463
 Гичев, Димитър – 139, 505, 509, 510
 Гичев, Страхил – 355, 434
 Говедарски, Никола – 333, 334, 420
 Гогов, Петър – 382

Гоев, Владимир – 544, 546
 Гомулка, Владислав – 11, 12, 83, 95, 201, 471, 472, 473
 Готвалд, Клемент – 653
 Гочев, Гочо – 554, 555, 557, 625
 Григоров, Коста – 463
 Григоров, Митко – 32, 124, 131, 148, 173, 193, 194, 448, 519, 523, 607, 612, 617, 627, 646
 Грозев, Асен – 584
 Грозев, Геро – 61, 192, 438, 577
 Гуляшки, Андрей – 549, 554, 555, 575, 625, 644, 645
 Гълъбов, Константин – 563
 Гюров, Стоян – 241, 269, 308, 369, 373, 446

Даковски, Дако – 584
 Дамянов, Георги – 17, 61, 169, 188, 251, 297, 299, 300, 302, 351, 443, 461, 578
 Дамянов, Райко – 17, 173, 187, 251, 332, 461, 578
 Данаилов, Иван – 488
 Данаилов, Тодор – 590
 Данчев, Пенчо – 554, 612, 613, 614, 615, 616, 623, 625, 631, 632, 634, 638, 640, 641, 643, 644
 Даскалов, Ст. Ц. – 611
 Даскалов, Тачо – 174, 175
 Даскалова, Светла – 459
 Дашин, Веселин Михайлов – 134, 139
 Дворянов, Никола – 17, 70, 225, 232, 242, 289, 291, 329, 456, 466
 Де Гол, Шарл – 509
 Делчев, Борис – 549, 553, 554, 638
 Держански, Ангел Георгиев – 498, 505
 Джавков, Атанас Василев (псевдоним Борис Априлов) – 589
 Джагаров, Георги – 549, 551, 611, 617, 652
 Джананов, Васил – 70, 232, 242, 289, 329
 Джилас, Милован – 43, 487
 Джорджеску, Теохари – 238, 251
 Диаватов (Стефан Гечев) – 589
 Диков, Дико – 338, 395, 396, 398
 Диков, Любен Ангелов – 298
 Дилов, Любен – 552

- Димитров, Асен – 336, 545, 546, 547, 548
 Димитров, Георги – 31, 131, 138, 163, 317, 319, 323, 465, 522, 523, 532, 538, 540, 613, 653, 654, 685
 Димитров, Георги (Гошкин) – 613, 625, 626, 627, 630, 631, 632, 643
 Димитров, Данчо – 125, 332
 Димитрова, Блага – 551, 600, 646, 648, 649, 650
 Димов, Вергил – 103, 104, 424, 505
 Димов, Димитър – 125, 173, 194, 252, 326, 332, 338, 466, 554, 648, 650
 Дичев, Димо – 338, 457
 Дичев, Стефан – 551
 Доброславски, Трайчо – 534, 536, 537, 571, 572
 Донеv, Доню – 483
 Драгойчева, Цола – 326
 Драндаревски, Нинчо Петров – 298
 Думков, Богдан – 210, 416, 418, 442, 457
 Дун, Мао Дзе – 283
 Дупаринова, Маргарита – 416
 Дълбоков, Сава – 124
 Дълес, Алън – 468, 625

 Емил, Манов – 601
 Енгелс, Фридрих – 128, 174, 175, 538
 Енчев, Буриян – 584
 Еренбург, Иля – 7, 635

 Жандов, Захари – 584
 Жаръонов, Александър Сергеевич – 535
 Жеков (генерал) – 488
 Жендов, Александър – 335, 336, 337, 545
 Жечев, Георги – 502
 Живков, Живко – 173, 194
 Живков, Тодор – 16, 18, 19, 20, 21, 22, 53, 60, 84, 90, 92, 93, 95, 112, 114, 115, 121, 122, 130, 131, 132, 133, 142, 148, 163, 166, 176, 186, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 201, 251, 275, 276, 277, 278, 279, 285, 332, 338, 343, 423, 433, 440, 446, 455, 456, 461, 523, 524, 536, 572, 578, 605, 613, 614, 616, 617, 624, 627, 628, 629, 636, 649, 662
 Жотев, Добри – 552, 611
 Жуков, Георгий – 417, 432, 435

 Задгорски, Николай – 70, 325
 Зарев, Пантелей – 612
 Зафиров, Апостол – 70, 329
 Захариев, Борис – 434
 Зеев, Бачи (Изидор Леви) – 17, 184, 290, 318, 320, 326
 Зидаров, Камен – 437
 Знеполски, Денчо – 17, 329
 Зографски, Димитър – 457

 Иван, Бурин – 600, 641, 649, 652
 Иван, Тутев – 333, 334, 455
 Иванов, Антон – 202, 422
 Иванов, Атанас Апостолов – 251, 426, 427, 499, 500
 Иванов, Благой – 226, 326
 Иванов, Васил – 519, 520
 Иванов, Ганчо Манчев – 298
 Иванов, Георги Василев – 31, 525, 584
 Ивановски, Васил – 333, 334
 Игнатиев – 30
 Идън, Антъни – 443
 Икономов, Боян – 584
 Илинчев, Кирил – 584
 Исаев, Младен – 551, 652
 Искра, Панова – 634

 Йовов, Марин – 436
 Йовчева, Иванка Динена – 363
 Йончев, Атанас – 597

 Каганович, Лазар – 9, 10, 18, 54, 114, 125, 129, 143, 148, 152, 155, 165, 270, 519
 Кадър, Янош – 83, 201
 Калушев, Иван – 333, 334
 Калчев, Камен – 552, 575, 626, 638, 645, 651, 652
 Караангов, Петър – 644, 645, 652
 Каракачанов, Панайот – 246, 249, 261
 Каракостов, Стефан – 355, 628
 Карамитев, Апостол – 416
 Караславов, Георги – 297, 539, 554, 601, 611, 612, 615, 625, 626, 644, 645, 647, 648, 652

- Карастоянов, Бончо – 584
 Кардел, Едварг – 43, 48, 49, 105, 112, 463, 484, 486, 487
 Каролев, Стоян – 612, 613, 614, 615, 616, 631, 634, 643, 644
 Касабов, Симеон Марков – 299, 465
 Кастро, Фидел – 503, 504
 Кауцки, Карл – 49
 Кенеди, Джон Ф. – 503, 504, 508, 509, 510, 516, 524
 Керимидчиев, Георги – 430
 Кехайнов, Кирил Христов – 31
 Кирил, Войнов – 639
 Кирил (Патриарх) – 506, 507
 Кирил и Методий – 174, 538, 540
 Ковачев, Георги – 545
 Ковачев, Рачо – 329
 Коен, Алберт – 586, 589, 591
 Коен, Хенри – 70, 329
 Козовски, Фердинанд – 61
 Койчев, Койчо – 70, 329
 Коларов, Васил – 425, 532, 653, 654, 685
 Коларов, Стоян – 618
 Колев, Никола Павлов – 421, 422, 458
 Колев, Петър (свещеник) – 362
 Колевски, Васил – 625, 626, 628
 Колчев, Апостол – 17, 19, 178, 179, 191, 351, 352, 390, 422, 507
 Константинов, Васил – 329
 Копчев, Борис – 67, 103, 452, 453, 454, 459, 460, 465
 Косигин, Елексей – 197, 199, 200
 Костов, Бойко Тр. – 425
 Костов, К. – 534
 Костов, Константин – 534
 Костов, Трайчо – 17, 30, 69, 70, 176, 178, 184, 185, 224, 225, 226, 227, 247, 249, 315, 316, 317, 318, 319, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 332, 333, 345, 421, 422, 425, 437, 439, 443, 445, 446, 455, 456, 458, 460, 463, 466, 473, 487, 528, 530, 532, 533
 Костов, Янчо – 67, 449, 451, 452, 460
 Криспин, Алфред – 431
 Кристанов, Цветан – 459, 465, 492
 Кръстанов, Цветан – 115
 Кръстев, Пенко – 463
 Кръстев, Димитър (свещеник) – 363
 Кубадински, Пенчо – 124, 131, 190, 194
 Куманов, Георги – 70, 329, 352
 Кумбилиев, Георги – 17, 19, 178, 179, 191, 204, 247, 269, 369, 373
 Кун, Бела – 95, 236
 Кунин, Петко – 17, 90, 103, 319, 324, 332, 333, 334, 420, 443, 458, 460
 Куртев, Климент – 461, 462
 Куфарджиев, Никола Стоянов – 134, 136, 139, 140
 Куцаров, Дончо (свещеник) – 363
 Кушев, Манол – 333, 334, 439, 455, 456
 Лазаров, Димитър Петров – 31
 Лай, Чжоу Ен – 144, 283, 292, 517
 Лакатник, Михаил – 611
 Лалов, Йосиф Петров – 355, 500
 Ламар – Ланков, Никола – 551, 555, 574, 575, 600
 Лапардова, Райна Николова – 298
 Ласкова, Павлина – 462
 Левчев, Любомир – 617, 645, 649, 652
 Лекарски, Крум Георгиев – 298
 Ленин, Владимир Илич – 30, 32, 36, 42, 54, 107, 125, 130, 131, 148, 150, 153, 154, 164, 199, 226, 244, 331, 435, 440, 484, 486, 492, 538, 579, 665
 Лепешинская – 492
 Лечев, Арсени – 617, 618, 619
 Лилюев, Николай – 539, 540
 Лисенко – 492
 Лука, Василе – 13, 251
 Луканов, Карло – 59, 457, 578
 Лулчев, Коста Георгиев – 501
 Любен, Георгиев – 631
 Любенов, Васил Миланов – 298
 Малеев, Лука – 488
 Маленков, Георгий – 9, 30, 31, 54, 114, 125, 143, 148, 152, 155, 165, 270, 415, 417, 433, 519
 Манов, Емил – 96, 554, 601, 622, 623, 627, 631, 632, 638, 640, 641, 642, 644
 Маринов, Лалю Понче (Ламар) – 570, 638, 646, 651
 Маринов, Марин Д. – 363

- Маринович, Антон – 584
 Марински, Лазар – 545, 546, 547
 Маркс, Карл – 128, 497, 538, 571, 666, 712
 Мартинов, Иван – 638, 640
 Масларов, Иван – 17, 90, 319, 326, 443
 Методиев, Димитър – 600, 611, 617, 638, 639, 640, 641, 642, 644, 647, 652
 Микоян, Анастас – 13, 40, 42, 54, 152, 421, 430, 432, 435, 437, 438, 457, 471, 473
 Миларов, Радослав – 70
 Милев, Георги Владимиров – 134
 Милева, Леда – 555, 557, 575, 641
 Минков, Цветан – 620
 Мирчев, Никола – 336, 351, 544, 546, 547, 589, 591
 Михаил, Величков – 96, 642
 Михаил, Русенският митрополит – 363
 Михайлов, Васил – 577
 Михайлов, Иван – 60, 194, 251, 332, 444, 461
 Михайлов, Цветан – 461, 462
 Мичурин – 492
 Младенов, Стефан – 564
 Моле, Ги – 464, 470
 Молотов, Вячеслав – 10, 18, 30, 54, 114, 125, 129, 143, 148, 152, 155, 165, 270, 286, 425, 473, 519, 520, 521
 Мочуров, Недялко Атанасов – 298
 Мундров, Дучо – 584, 606
 Муравиев, Константин Владов – 498
 Муравиев, Коста – 357, 505, 506
 Муратов, Александър – 551
 Мушанов, Стойчо Стефанов – 298, 501

 Наги, Имре – 77, 78, 86, 87, 112, 472
 Найденов, Георги – 589, 591
 Найденов, д-р Найденов – 457, 460
 Найденов, Ради – 375, 505
 Насър, Гамал Абдел – 345, 468, 521
 Натев, Атанас – 631
 Начев, Никола – 318, 319
 Неврокопски, Крум Спасов – 355, 356, 500
 Недев, Никола Димитров – 298
 Недялков, Марко – 594
 Незнакомов, Петър – 589, 590, 591
 Нейчев, Иван – 174
 Нейчев, Минчо – 297, 299, 300, 302, 326

 Неру, Джавахарлал – 42
 Николай, Елена – 580, 581, 584
 Николай, Зидаров – 571
 Николай, Тодоров – 585
 Николов, Иван Дионисиев – 134
 Николов, Кирил Александров – 389
 Николов, Мишо – 124, 577
 Николов, Никола Томов – 382
 Нинов, Нино – 431

 Оббов, Александър – 437, 505, 509, 510
 Овадия, Давид – 552, 642

 Павел, Матев – 554, 625
 Павлов, Асен – 437, 492
 Павлов, Константин – 592, 595, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 653
 Павлов, Тодор – 113, 115, 124, 554, 617
 Панев – 112
 Панов, Йонко – 16, 18, 67, 90, 103, 113, 116, 117, 123, 124, 137, 138, 139, 146, 160, 188, 448, 449, 450, 455, 456, 457, 459, 460, 465
 Пантелей, Зарев – 554, 643
 Панчевски, Петър – 60, 232, 251, 332, 461
 Папазов, Начо – 93, 131, 194, 240, 374, 456, 490, 617
 Паскалев, Спас – 606
 Паукер, Анна – 251
 Пенев, Благой – 456
 Пенев, Крум – 96, 555, 556, 557, 596, 600, 603, 604, 605, 638
 Пенева, Фанка – 604
 Пенев, Димитър – 364
 Пенчев, Генчо – 460, 606
 Петков, Ангел – 366
 Петков, Колю – 366
 Петков, Найденов – 584
 Петкова, Траяна – 488
 Петров, Бочо – 328
 Петров, Валери – 551, 554, 557, 589, 591, 637, 639, 649, 650, 651, 652
 Петров, Захари (Харкин) – 585
 Петров, Здравко – 631
 Петрова, Маргарита – 543, 548
 Петър, Гогов – 388, 389
 Пик, Вилхелм – 653

- Пиндарев, Теньо – 619
 Пино, Кристиан – 464
 Пипков, Любомир – 584
 Пондев, Петър – 648, 649
 Попов, Димитър – 374, 570, 571, 580
 Попов, Методи – 415
 Попова-Мутафова, Фани – 651, 652
 Попрусинов, Ангел – 438
 Поптомов, Владимир – 168, 169, 326
 Прахов, Тодор – 60, 173, 332
 Проданов, Христо Владимиров – 134, 136, 139

 Радев, Лало – 584
 Радевски, Христо – 474, 476, 537, 539, 554, 575, 576, 601, 611, 634
 Радоев, Иван – 551
 Радомирски, Славчо – 443
 Райков, Иван – 17, 19, 70, 178, 179, 191, 326, 328, 536
 Райчев, Александър – 584
 Райчев, Димитър Г. – 362
 Ракоши, Матиаш – 11, 30, 486
 Ралин, Радой – 96, 551, 554, 555, 556, 570, 585, 588, 589, 591, 595, 605, 606, 617, 618, 619, 620
 Рокосовски, Константин – 471, 472, 473, 474
 Руж, Иван – 555, 576, 643, 645, 650
 Русев, Светлин – 580
 Рускова, Елисавета – 618
 Рязков, Марко Илиев – 298

 Санча, Хосе – 584
 Северняк, Серафим – 551, 552
 Сегренски, Александър – 631
 Семерджиев, Петър – 70, 321, 325, 458, 466
 Симеон II – 506
 Симеонов, Петър – 461, 462
 Скубарев, Щилян – 606
 Славов, Кирил – 318, 326
 Славов, Коста – 355
 Славов, Петър – 336, 545, 546, 547, 548
 Сотиров, Димитър (свещеник) – 362
 Софроний, (Търновският митрополит) – 363

 Спасов, Мирчо – 114, 115, 243, 269, 275, 290, 291, 358, 360, 369, 370, 371, 374, 376, 379, 381, 382, 383, 386, 389, 393, 444, 470, 488, 490
 Стайков, Енчо – 59, 125, 169, 194, 332, 338, 445, 483, 536, 585, 589
 Стайнов, Петко – 414, 415
 Сталев, Живко – 415, 481
 Сталин, Йосиф – 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 18, 22, 23, 24, 30, 31, 36, 39, 42, 50, 54, 76, 84, 94, 100, 110, 125, 126, 127, 129, 132, 143, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 172, 173, 174, 175, 176, 179, 198, 201, 212, 226, 236, 237, 240, 244, 250, 270, 271, 272, 276, 277, 279, 283, 284, 285, 286, 292, 294, 303, 305, 309, 310, 311, 313, 317, 318, 319, 327, 375, 417, 418, 425, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 441, 442, 443, 448, 453, 454, 458, 464, 471, 473, 483, 484, 485, 486, 487, 489, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 538, 540, 541, 623, 629, 653, 654, 661, 664, 666, 673, 689
 Стамболийски, Александър – 506
 Стамболийски, Асен – 434, 459, 464
 Стаменов, Александър – 545, 546, 547
 Станев, Любен – 584
 Станев, Стефан – 174
 Станчев, Кирил Николов – 337, 502
 Стефанов, Иван – 90, 332, 333, 334, 420, 421, 422, 460
 Стефанов, Нинко – 226, 326
 Стефанов, Сава – 434
 Стефанова, Лиляна – 554, 595, 600
 Стефанова, Невяна – 639
 Стоилов, Пенчо – 17, 70, 289, 290, 291, 329
 Стоименов, Стоян – 191, 192
 Стоицев, Евтим – 324, 458, 463, 464
 Стойчев, Кръстю – 577
 Стоичков, Григор – 532
 Стоянов, Анастас – 552
 Стоянов, Георги – 294, 505
 Стоянов, Георги (Бигор) – 584
 Стоянов, Людмил – 555, 634, 639

- Стоянов, Младен – 125, 173, 332
 Стоянов, Нако – 461, 462
 Стоянов, Петко – 396, 397
 Стоянов, Петко Христов – 298
 Стоянов, Христо Николов – 298, 355, 356, 357, 456, 457, 498
 Стратев, Христо – 437, 510
 Стрелков, Лозан – 554
 Сърбински, Петър Николов – 298, 422, 423, 424, 437, 464, 500

 Танчев, Петър – 423, 432
 Тарабанов, Милко – 192
 Тасков, Борис – 60, 125, 131, 170, 332, 463
 Ташев, Васил – 32
 Твардовски, Александър – 629
 Текелиев, Георги Жечев – 436
 Тенев, Любомир – 613
 Терпешев, Добри – 18, 90, 113, 116, 117, 123, 124, 137, 138, 139, 146, 160, 188, 345
 Терпешева, Мария Г. – 461, 462
 Тимов, Илия – 174
 Тинтеров, Стефан Стефанов – 581
 Тито, Йосип Броз – 11, 12, 17, 30, 39, 40, 42, 43, 48, 104, 110, 112, 225, 235, 247, 420, 421, 425, 445, 453, 455, 460, 463, 464, 465, 470, 472, 473, 484, 485, 486, 487, 521, 529
 Тодоров, Ангел – 555, 557, 570, 571, 574, 575, 591, 625, 646, 649
 Тодоров, Никола – 366
 Тодоров, Николай (Вородот) – 585, 589, 590, 591
 Тодоров, Станко – 125, 131, 148, 190, 191, 192, 194, 438
 Тодоров, Стефан – 32
 Тодоров, Стою – 336
 Тодоров, Цветан – 174, 175, 653
 Толстой, Лев – 594
 Тончев, Стефан – 437
 Топалджиков, Стефан – 584
 Топенчаров, Владимир – 60, 61, 63, 64, 65, 66, 579
 Тошев, Тодор Стоянов – 298
 Трайков, Боян Георгиев – 442
 Трайков, Георги – 189, 422, 423, 505
 Трингов, Василий (архимандрит) – 361
 Трифонов, Мартин – 458
 Трифонов, Митя – 318, 320, 328
 Трифонов, Петър – 422, 423
 Троцки – 10, 30
 Трънски, Славчо – 17, 168, 170, 192, 289, 291, 292, 326, 329, 427, 443, 444
 Тръпчева, Юлия – 652
 Тутев, Иван – 178, 455
 Тухачевски, Михаил – 425

 Узунов, Генчо – 63, 66
 Узунов, Иван – 455, 456

 Фео, Мустакова – 618
 Филипов, Филип – 627
 Фурнаджиев, Никола – 551

 Хаджиматеев, Иван Стефанов – 420
 Хаджипанзов, Благой – 420, 421
 Ханчев, Веселин – 551, 584
 Хитлер, Адолф – 416
 Ходжа, Енвер – 13, 144, 283, 509, 510, 517, 520
 Холиолчев, Васил – 584
 Христов, Борис – 332, 333, 334
 Христовозов, Руси – 17, 19, 70, 176, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 190, 191, 328, 466, 692
 Хрущов, Никита – 7, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 18, 19, 22, 38, 40, 42, 54, 83, 110, 125, 130, 131, 133, 143, 145, 148, 152, 153, 155, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 274, 279, 285, 286, 292, 415, 421, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 437, 443, 471, 472, 473, 474, 483, 485, 486, 501, 508, 510, 511, 512, 513, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 524, 525, 526, 527, 529, 653
 Цанев, Стефан – 356, 645, 651, 652
 Цанков, Георги – 17, 19, 60, 173, 176, 178, 179, 182, 190, 191, 192, 224, 225, 226, 228, 234, 235, 242, 248, 251, 253, 255, 261, 263, 269, 276, 277, 280, 281, 282, 291, 292, 294, 299, 300, 302, 303, 306,

- 308, 309, 314, 315, 326, 329, 342, 346,
355, 358, 375, 377, 392, 393, 422, 425,
429, 431, 436, 461, 466, 534, 536, 556
- Цачев, Людмил – 70, 214, 224, 329
- Цветан, Ангелов – 645
- Цвятков, Цвятко Горанов – 389
- Цеков, Цветан (Карандаш) – 587, 591
- Цолов, Тано – 124, 173, 194, 692, 699
- Цонев, Димо – 174, 175
- Цончев, Цоню – 333, 334
- Чавдаров, Димитър (Челкаш) – 585, 587,
588, 589, 590, 591, 631, 638, 642
- Чанков, Велчо – 70, 329
- Чанков, Георги – 17, 18, 105, 113, 116,
117, 118, 119, 121, 122, 124, 146, 160,
169, 170, 171, 251, 455, 466, 528, 677,
681, 682
- Червенков, Вълко – 15, 16, 17, 18, 19, 22,
24, 29, 31, 33, 36, 50, 52, 56, 57, 59,
60, 62, 110, 112, 114, 130, 131, 132,
145, 147, 148, 159, 162, 163, 166, 167,
168, 169, 170, 171, 178, 179, 187, 188,
190, 191, 212, 224, 225, 226, 228, 229,
232, 233, 234, 237, 239, 240, 241, 250,
251, 270, 271, 272, 274, 276, 277, 279,
286, 289, 290, 294, 317, 327, 329, 332,
335, 336, 337, 423, 425, 427, 433, 436,
438, 439, 440, 443, 444, 445, 446, 453,
454, 456, 457, 458, 461, 464, 465, 466,
523, 524, 528, 530, 532, 534, 535, 536,
537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 548,
554, 566, 567, 570, 571, 572, 573, 574,
575, 577, 578, 581, 590, 617, 624, 625,
634, 655, 664
- Чернишев, Славчо – 551, 552
- Чернокожев, Минко – 652
- Черноколев, Титко – 17, 329
- Чешмеджиев, Костадин Стефанов – 298
- Чуков, Иван Христов – 396, 397
- Шаралиев, Борислав – 584
- Шеху, Мехмед – 283, 520, 521
- Шипаров – 211
- Шипков, Дочо – 389, 394
- Шоселов, Рашо – 584
- Югов, Антон – 17, 18, 19, 24, 44, 59, 60,
74, 96, 114, 116, 172, 173, 174, 176,
178, 179, 182, 183, 184, 187, 188, 189,
190, 191, 194, 224, 225, 226, 232, 251,
326, 332, 343, 344, 422, 443, 444, 445,
455, 456, 457, 461, 466, 490, 524, 526,
528, 530, 532, 533, 573, 578, 686
- Янков, Николай – 645, 646, 651
- Янков, Янко – 584
- Янчулев, Кирил Димитров – 298

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР / 7

УВОД ОТ СЪСТАВИТЕЛИТЕ / 24

Раздел I

ПРОМЕНИТЕ ВЪВ ВЛАСТТА СЛЕД 1953 Г.

Вътрешнополитически борби

№ 1. Информация от отдел „Пропаганда и агитация“ до Вълко Червенков за въпросите, поставени от партийни членове и трудещи се в страната във връзка със съобщението на ЦК на КПСС за дейността на Берия и за провеждане разяснителна работа от БКП
София, 17 юли 1953 г. / 29

№ 2. Изложение на Вълко Червенков по въпросите на външната политика на НРБ, направено пред Министерски съвет
София, 25 ноември 1953 г. / 33

№ 3. Информация от Вълко Червенков, изнесена пред партийния актив за отношенията между СССР, България и Югославия
Кърджали, 11 юни 1955 г. / 36

№ 4. Доклад на Антон Югов „Международното положение и задачите на външната политика на нашата страна“
София, 1955 г. / 44

№ 5. Изказване на Вълко Червенков пред пленума на ЦК на БКП
София, 2 април 1956 г. / 50

№ 6. Резолюция на ЦК на БКП във връзка с Двадесетия конгрес на КПСС и поуките от него, приета на Априлския пленум, състоял се на 2–6 април 1956 г.
София, 6 април 1956 г. / 54

№ 7. Доклад на Екатерина Аврамова, зав.-отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП за публикуване статии с вредни становища от страна на главния редактор на в. „Отечествен фронт“ Владимир Топенчаров и решение на Политбюро за свалянето на Топенчаров от поста му. Протокол „А“ № 90 от заседанието на Политбюро на ЦК на БКП
София, 10, 12 май 1956 г. / 60

- № 8. Поверително разпореждане № 1037 на Министерския съвет за уволняване от БНА на генерал-лейтенант Йонко Панов и генерал-лейтенант Борис Копчев и понижаване в звание „полковник“ на генерал-майор Янчо Костов
София, 13 юни 1956 г. / 67
- № 9. Решение на ЦК на БКП за резултатите от досегашната работа по ликвидиране на култа към личността и предстоящите задачи, прието на Септемврийския пленум на ЦК на БКП
София, 7 септември 1956 г. / 68
- № 10. Доклад от Антон Югов във връзка със събитията в Полша и Унгария
София, 31 октомври 1956 г. / 74
- № 11. Изказване на Тодор Живков на заседание на столичния партиен актив по положението в Унгария и Полша, състояло се в салона на кино „Димитър Благоев“
София, 2 ноември 1956 г. / 84
- № 12. Доклад на Антон Югов за обстановката в България след решенията на Априлския пленум
София, 7 декември 1956 г. / 96
- № 13. Протокол на 13 отчетна изборна конференция на РК на БКП. Изказване на Вълко Червенков за допустимите форми на критика към партията
София, 13 март 1957 г. / 110
- № 14. Събрание на актива на Софийската градска организация на БКП във връзка с решенията на пленума на ЦК на БКП за антипартийните прояви на Георги Чанков, Йонко Панов и Добри Терпешев
София, 15 юли 1957 г. / 113
- № 15. Доклад на Антон Югов пред заседанието на ЦК на БКП за изваждането на Георги Чанков, Йонко Панов и Добри Терпешев от състава на ЦК
София, 11 юли 1957 г. / 116
- № 16. Съобщение за изваждането на Георги Чанков от състава на Политбюро и ЦК на БКП и на Добри Терпешев и Йонко Панов от състава на ЦК на БКП
София, 12 юли 1957 г. / 124
- № 17. Позив на Нелегалния комитет на работническата класа в България: „Пролетарии от всички страни съединявайте се за борба срещу лъжекомунистите“
[преди 10 август 1957 г.] / 125

- № 18. Строго секретен информационен бюлетин за емисиите на вражеската радиостанция „Христо Ботев“ от 3 до 12 април 1960 г. / 128
- № 19. Писмо на ЦК на БКП до окръжните, градските, районните и общинските комитети и първичните организации на партията за разясняване антипартийната дейност на групата на Никола Куфарджиев
София, 3 март 1961 г. / 133
- № 20. Резолюция на ЦК на БКП във връзка с работата на Двадесет и втория конгрес на КПСС и поуките от него за БКП
София, 29 ноември 1961 г. / 142
- № 21. Доклад на Тодор Живков пред пленума на ЦК на БКП за поуките от Двадесет и втория конгрес на КПСС за развитието на страната и изваждането на Вълко Червенков от състава на Политбюро на ЦК на БКП
София, 29 ноември 1961 г. / 148
- № 22. Изказване на Вълко Червенков пред пленума на ЦК на БКП против култа към личността
София, 29 ноември 1961 г. / 163
- № 23. Заклучително изказване на Тодор Живков пред пленума на ЦК на БКП за етапите на борбата против култа към личността
София, 29 ноември 1961 г. / 166
- № 24. Протокол „А“ № 13 на Политбюро на ЦК на БКП с предложения и решения за преименуването на обекти, носещи името на Сталин
София, 8 декември 1961–11 януари 1962 г. / 173
- № 25. Доклад от Тодор Живков, изнесен на заседание на пленума на ЦК на БКП за допуснатите от Антон Югов, Георги Цанков, Руси Христов и др. извращения в периода 1949–1950 г.
София, 4 ноември 1962 г. / 176
- № 26. Изказване на Руси Христов пред пленума на ЦК на БКП във връзка с допуснатите от него извращения в периода на култа към личността
София, 4 ноември 1962 г. / 180
- № 27. Изказване на Георги Цанков пред пленума на ЦК на БКП във връзка с допуснатите от него извращения в периода на култа към личността
София, 4 ноември 1962 г. / 182

- № 28. Изказване на Антон Югов пред пленума на ЦК на БКП във връзка с допуснатите от него извращения в периода на култа към личността
София, 4 ноември 1962 г. / 184
- № 29. Заключително изказване на Тодор Живков пред пленума на ЦК на БКП във връзка с предприетите действия по време на Априлския и на Ноемврийския пленум
София, 4 ноември 1962 г. / 186
- № 30. Решение на пленума на ЦК на БКП за изваждане от състава на ЦК на Антон Югов, Георги Цанков, Руси Христовозов и други и за изключване от БКП на Вълко Червенков
София, 4 ноември 1962 г. / 190
- № 31. Протокол от пленум на ЦК БКП във връзка с избора на ръководни органи и издигане кандидатурата на Тодор Живков за председател на Министерския съвет
София, 14 ноември 1962 г. / 193
- № 32. Информация от Тодор Живков, изнесена пред пленума на ЦК на БКП за освобождаването на Н. С. Хрущов от постовите първи секретар на ЦК на КПСС и председател на Министерския съвет
София, 19 октомври 1964 г. / 196

Българските служби за сигурност

- № 33. Из доклад за състоянието на агентурно-оперативната работа на Държавна сигурност в Пловдивски окръг през 1953 г.
Пловдив, 7 януари 1954 г. / 202
- № 34. Из протокол за работата на Окръжното съвещание с целия личен състав на ДС в Пловдивски окръг
Пловдив, 8 януари 1954 г. / 204
- № 35. Протокол от Съвещанието с ръководния състав на МВР в страната във връзка с Априлския пленум на ЦК на БКП и отпразнуването на 1 май
София, 25 април 1956 г. / 209
- № 36. Въпроси, зададени на Съвещанието на ръководния състав и партийните бюра при МВР във връзка с решенията на Априлския пленум на ЦК на БКП от 1956 г.
София, [април] 1956 г. / 224

- № 37. Отговори на въпросите, зададени на Съвещанието на ръководния състав и партийните бюра при МВР във връзка с решението на Политбюро
София, [април] 1956 г. / 227
- № 38. Протокол № 4 от срещата на министъра на вътрешните работи с ръководството на МВР във връзка с изводите по работата на ДС в светлината на Двадесетия конгрес на КПСС
София, 3 май 1956 г. / 235
- № 39. Предложение на министъра на вътрешните работи Г. Цанков за временно преустановяване обучението и работата с доброволните групи и отряди за съдействие на МВР. Решение на МС и Окръжно от ЦК на БКП до окръжните, околийските и районните комитети на БКП
София, 28 юни 1956 г. / 251
- № 40. Разпореждане №1722 на Министерския съвет за уреждане трудовия стаж на бивши служители на МВР и други ведомства, уволнени след 1948 г. за връзки с Югославия
София, 31 август 1956 г. / 252
- № 41. Строго поверителен доклад от министъра на вътрешните работи Георги Цанков до ПБ на ЦК на БКП за увеличение числения състав на Вътрешни войски
София, 11 ноември 1956 г. / 253
- № 42. Инструкция на МВР за организиране, обучение и използване на въоръжени работнически групи и отряди. Доклад от министър Георги Цанков и решение на Политбюро за одобрение
София, 7 февруари 1957 г. / 255
- № 43. Доклад от вътрешния министър Георги Цанков до ПБ на ЦК на БКП за увеличаване на Колегиума на МВР от 7 на 13 членове
София, 14 март 1957 г. / 261
- № 44. Препоръки и предложения на комисията от МВР, посетила Унгарската народна република по изучаване опыта на Контрареволуцията през 1956 г.
София, 27 май 1957 г. / 263
- № 45. Протокол № 11 на заседанието на Колегиума на МВР за създаването на постоянен оперативен щаб на МВР
София, 19 юли 1958 г. / 269

- № 46. Из доклад на Георги Цанков, министър на вътрешните работи, пред Националното съвещание на МВР във връзка с Двадесет и втория конгрес на КПСС и Ноемврийския пленум на ЦК на БКП
София, 15 декември 1961 г. / 270
- № 47. Из протокол от Националното съвещание на МВР във връзка с Двадесет и втория конгрес на КПСС и Ноемврийския пленум на ЦК на БКП. Изказване на зам.-министър Мирчо Спасов
София, 15 декември 1961 г. / 275
- № 48 . Из протокол от Националното съвещание на МВР във връзка с Двадесет и втория конгрес на КПСС и Ноемврийския пленум на ЦК на БКП. Заклучително изказване на министър Георги Цанков
София, 15 декември 1961 г. / 282

Реабилитация на политически преследваните

- № 49. Списък на намиращите се в затвори и в ТВО свещенослужители и църковнослужители
София, 8 юни 1953 г. / 293
- № 50. Инструкция от Президиума на НС до началниците на затворите в България за свикване на специална комисия по помилванията, която да представи списъци на лица за помилване на председателя на Президиума на НС
София, 29 юни 1953 г. / 294
- № 51. Строго поверителен доклад от Георги Дамянов – председател на президиума на Народното събрание, д-р Минчо Нейчев – министър на външните работи и Георги Цанков – министър на вътрешните работи, до ПБ на ЦК на БКП, за освобождаване и даване на съд лицата, въдворени в ТВО за контрареволуционна дейност и за криминални престъпления
София, 21 август 1953 г. / 297
- № 52. Строго поверителен доклад от Георги Дамянов – председател на президиума на Народното събрание, д-р Минчо Нейчев – министър на външните работи и Георги Цанков – министър на вътрешните работи, до ПБ на ЦК на БКП, за разселените семейства от столицата, големите градове и граничните райони
София, 22 август 1953 г. / 300
- № 53. Докладна записка от помощник-министъра на вътрешните работи ген.-майор Никола Цачев до министъра на вътрешните работи Георги

Цанков, за закриването на затворите в Благоевград, Кюстендил, Кърджали, Хасково, Коларовград и Пазарджик
София, [5.09.1953 г.] / 303

- № 54. Строго поверителна справка за помилваните през м. август 1953 г. затворници и въдворени
София, 5 септември 1953 г. / 307
- № 55. Заповед № С-233 на Георги Цанков, министър на вътрешните работи на НР България, за закриване на някои затвори, ТВО и уреждане положението на разселените лица
София, 19 септември 1953 г. / 308
- № 56. Строго поверителна справка за изпълнение на заповед № С-233/1953
София, 10 октомври 1953 г. / 310
- № 57. Заповед на министъра на вътрешните работи на НР България с указания във връзка с презаселване на изселените лица
София, [след 19 октомври 1953 г.] / 313
- № 58. Заповед № И-302 на министъра на вътрешните работи на НР България за вдигане на изселническия режим
София, 29 април 1954 г. / 314
- № 59. Доклад на комисията по обследване делото на Трайчо Костов и свързаните с него процеси, изнесен от Димитър Ганев пред пленума на ЦК на БКП
София, 7 септември 1956 г. / 315
- № 60. Протокол и решение на Политбюро на ЦК на БКП, с които се отказва искане за допълнителни парични компенсации на пострадалите по процеса срещу Трайчо Костов
София, 17 февруари 1958 г. / 332
- № 61. Докладна записка от Рубен Аврамов, зав.-отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП, до Политбюро с предложение да бъде реабилитиран Александър Жендов и решение на Политбюро за реабилитацията
София, 1 март 1958 г. / 335
- № 62. Секретно разпореждане № 1503 на Министерския съвет за коригиране на Указ № 690 от 1948 г. за уволнението на о.з. генерал-лейтенант Кирил Николов Станчев
София, 24 август 1960 г. / 337

№ 63. Доклад на Тодор Живков с предложение да бъдат реабилитирани българските политемигранти в СССР и партийните кадри в страната
София, 17 юли 1962 г. / 338

Подновяване на репресиите след 1956 г.

№ 64. Инструкция до окръжните началници на МВР в страната за повишаване на бдителността и обезпечаването на вражеския контингент във връзка със събитията в Полша и Унгария и предстоящото честване на ВОСР

София, 29 октомври 1956 г. / 340

№ 65. Докладна записка от директора на Народната милиция ген.-майор Никола Цачев до министъра на МВР ген.-полк. Георги Цанков за ограничаването на пропускателния режим по границите на НРБ

София, 3 ноември 1956 г. / 342

№ 66. Реч на Тодор Живков на Съвещанието на партийния и служебния актив на МВР във връзка със събитията в Полша, Унгария и Близкия Изток

София, 5 ноември 1956 г. / 343

№ 67. Заповед на вътрешния министър ген.-полковник Георги Цанков до окръжните и околийските началници на МВР, началниците на II, III, V и VII управления ДС, I и IX отдели ДС и V отдел на УВ, относно съставянето на списъци в 10-дневен срок на всички вражески елементи в страната с цел задържането на последните при необходимост

София, 14 ноември 1956 г. / 346

№ 68. Указ № 468 на Президиума на Народното събрание за правото на Народната милиция да задържа и изпраща лица в ТВО с министерско и прокурорско разрешение

София, 4 декември 1956 г. / 350

№ 69. Заповед № I-182 на зам.-министър Апостол Колчев за отварянето на ТВО „Белене“ в изпълнение на Постановление № 451 на МС от 3 декември 1956 г.

София, 22 декември 1956 г. / 351

№ 70. Строго секретна справка за проведена религиозна дейност от въдворените в ТВО „Белене“ свещеници

[Белене], 27 април 1957 г. / 353

- № 71. Строго секретна справка за настроенията сред въдворените контрареволуционери в поделение 0789-МВР с. Белене, Свищовско, за времето от 8 април до 20 май 1957 г.
Белене, 23 май 1957 г. / 354
- № 72. Справка до министър Георги Цанков за охраната и прикритието на ТВО „Белене“
София, 30 юли 1957 г. / 358
- № 73. Из доклад на отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП за нарасналата църковно-религиозна дейност и пропаганда в страната
София, 4 септември 1957 г. / 360
- № 74. Строго секретна справка с цифрови данни за броя на освободените затворници и въдворени в ТВО
София, 16 септември 1957 г. / 367
- № 75. Протокол № 5 на заседанието на Колегиума на МВР за бюджета на Министерството за 1958 г. Доклад на Мирчо Спасов за прочистването на София от криминални престъпници, рецидивисти и обществено опасни лица, и други въпроси
София, 4 март 1958 г. / 369
- № 76. Писмо от Мирчо Спасов до Начо Папазов за изселване на вражески настроени лица от София
София, 14 март 1958 г. / 374
- № 77. Заповед № I 920 на министъра на вътрешните работи и министъра на правосъдието за изтеглянето на затворниците от територията на о-в Персин и освобождаване на затворническите сгради на I обект за настаняване в тях на въдворените в ТВО „Белене“
София, 26 април 1958 г. / 374
- № 78. Писмо от Секретариата на МВР до директора на Народната милиция и окръжните началници на МВР с инструкции от зам.-министър М. Спасов относно задържането в ТВО на непоправимите класови врагове и престъпници
София, 5 март 1959 г. / 376
- № 79. Докладна записка от министър Георги Цанков до ПБ на ЦК на БКП за въдворените в ТВО съгласно Указ № 468 от 4 декември 1956 г. Зараждането на идеята за трудова група „Слънчев бряг“, Ловеч
София, [след 25 октомври 1959 г.] / 377

- № 80. Докладна записка от полк. Ст. Монеv до зам.-министър М. Спасов във връзка с погребването на починалите лица от трудовата група в Ловеч
София, 27 юли 1961 г. / 379
- № 81. Окръжно от отдел „Инспекторат“ до поделенията на МВР относно работата на отделение „Въдворяване и изселване“
София, 10 август 1961 г. / 381
- № 82. Писмо от поделение 1248 до майор Петър Гогов, МВР – Ловеч, за погребването на починалите лица от трудовата група в Ловеч
София, 15 август 1961 г. / 382
- № 83. Правилник на трудовата група на ръководство към поделение 1248, МВР – София
София, 1 март 1962 г. / 383
- № 84. Справка за числения състав на питомците в трудовата група – Ловеч за времето от месец октомври 1959 г. до 1 март 1962 г.
[Ловеч, март 1962 г.] / 387
- № 85. Таблица – извлечение на починалите питомци в трудовата група – Ловеч за времето от месец октомври 1959 г. до 1 март 1962 г.
[Ловеч, март 1962 г.] / 388
- № 86. Протокол „А“ № 101 на заседанието на Политбюро на ЦК на БКП с информация за извършената проверка на режима в трудовата група край Ловеч
София, 5 април 1962 г. / 388
- № 87. Секретна заповед № I 152 на министъра на вътрешните работи на НР България относно разформироване на трудовата група – Ловеч и нейния филиал край с. Скравена, Софийски окръг
София, 8 май 1962 г. / 395
- № 88. Докладна записка от Комисията по разформироване на трудовата група – Ловеч до министъра на МВР ген.-лейт. Дико Диков относно изпълнение решението на ПБ на ЦК на БКП за закриване на трудовата група
София, 15 май 1962 г. / 396
- № 89. Докладна записка № 784 до министъра на МВР ген.-лейт. Дико Диков относно резултатите от взетите мерки за освободените лица от трудовата група – Ловеч
София, 21 май 1962 г. / 398

- № 90. Правилник за прилагане на чл. 14 от Указа за Народната милиция – принудително установяване на друго местожителство и забрана за напускането му
София, 12 декември 1963 г. / 399
- № 91. Извлечение от протокол № 33 на заседанието на Министерския съвет във връзка с проектозакона за амнистията
София, 24 август 1964 г. / 405
- № 92. Строго секретна справка с исторически данни за прилагането на чл. 14 от Указа за Народната милиция
София, 3 юни 1967 г. / 406

Раздел II

ОБЩЕСТВЕНИ, КУЛТУРНИ И СТОПАНСКИ ПРОЦЕСИ

Нагласи и настроения сред хората

- № 93. Строго поверителна справка за настроението, поведението и проявите на репресираните контрареволуционни елементи, намиращи се по затворите и затворническите общежития
София, 21 септември 1953 г. / 413
- № 94. Строго поверителна справка с коментари за предстоящите избори за народни представители
София, 16 декември 1953 г. / 414
- № 95. Справка с коментари по процеса срещу Берия
София, 5 януари 1954 г. / 417
- № 96. Информационен бюлетин за емисиите на вражеската радиостанция „Горянин“
11 май 1955 г. / 418
- № 97. Строго поверително специално съобщение за изказванията на осъдените трайчостовци Петко Кунин, Иван Стефанов, Никола Говедарски, Благой Хаджипанзов и Никола Павлов Колев
София, 3 юли 1955 г. / 420
- № 98. Строго поверително специално съобщение за изказвания по разложението на бившата опозиция, разтурването на Свещеническия съюз и др.
София, 6 август 1955 г. / 422

- № 99. Предложение от министъра на вътрешните работи до Политбюро на ЦК на БКП за следственото дело срещу нелегалната заговорническа организация в София
София, [преди 8 август] 1955 г. / 426
- № 100. Строго секретно специално съобщение за коментари на Двддесетия конгрес на КПСС
София, 29 февруари 1956 г. / 430
- № 101. Строго секретно специално съобщение за коментари на Двддесетия конгрес на КПСС
София, 29 февруари 1956 г. / 432
- № 102. Специално съобщение за изказвания в земеделски и други среди по вътрешните и международните събития
София, март 1956 г. / 437
- № 103. Строго секретна информация за вражески изказвания във връзка Двддесетия конгрес на КПСС и Априлския пленум на ЦК на БКП
София, 14 април 1956 г. / 442
- № 104. Строго секретна информация за вражески коментари във връзка със смяната на министър-председателя в България
София, 25 април 1956 г. / 444
- № 105. Изказване на Тодор Живков на срещата на Политбюро на ЦК на БКП с отговорните комунисти и политработници в Народната армия за решенията на Априлския пленум
София, 6, 7 юни 1956 г. / 446
- № 106. Строго секретна справка до зам.-министъра Георги Кумбилиев за злостни изказвания от страна на освободените от затвора, съдени по процеса срещу Трайчо Костов
София, 27 юни 1956 г. / 455
- № 107. Строго секретна справка за изказвания, прояви и настроения сред освободени от затвора земеделци и др.
София, 27 юни 1956 г. / 456
- № 108. Строго секретна справка за изказвания, настроения и прояви сред освободените от затвора, съдени по процеса срещу Трайчо Костов, членове на БКП и др.
София, 28 юни 1956 г. / 458

- № 109. Докладна записка за поведението на участващи в обсъждане на Априлския пленум във Висшата партийна школа с предложение за наказание на провинилите се. Решение на Политбюро за изключването на изказалите се от БКП
София, 4 юли 1956 г. / 461
- № 110. Строго секретна справка за изказвания, настроения и прояви сред освободените от затвора, съдени по процеса срещу Трайчо Костов, членове на БКП и др.
София, 14 юли 1956 г. / 463
- № 111. Протокол на инструктивно съвещание във връзка с решението на Политбюро на ЦК на БКП за марксистко-ленинската просвета в партията и подготовката на новата учебна година в Софийската градска организация. Изказване на К. Касабов за необходимостта от инструкции с новите трактовки при изучаването на историята на КПСС по партийните кръжоци
София, 17 септември 1956 г. / 467
- № 112. Строго секретна информация за коментарите сред част от вражеските среди в столицата за национализацията на Суецкия канал
София, 20 септември 1956 г. / 468
- № 113. Строго секретна справка за изказванията на някои вражески елементи от Варна по отношение последните политически събития в Полша. Изказвания относно събитията в Народна република Унгария, политиката на маршал Тито и други въпроси
Варна, 25 октомври 1956 г. / 470
- № 114. Информация от Христо Радевски, главен секретар на Съюза на българските писатели, до Секретариата на ЦК на БКП за проведени от него събрания в Ловеч и Троян във връзка със събитията в Полша и Унгария
София, 15 ноември 1956 г. / 474
- № 115. Из строго секретен отчетен доклад за агентурно-оперативната работа срещу вражеските прояви сред младежта през 1956 г.
София, 6 януари 1957 г. / 476
- № 116. Докладна записка от Екатерина Аврамова, завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ при ЦК на БКП, до Енчо Стайков, секретар на ЦК на БКП, във връзка с агитационно-масовата работа на партията по разясняване решенията на Двадесетия конгрес на КПСС
София, 26 февруари 1957 г. / 483

- № 117. Обсъждания след доклада на Мирчо Спасов „Задачите на Градската партийна организация във връзка с повишаването бдителността в столицата“, изнесен на Съвещанието на градския партиен архив, състояло се в кино „Димитър Благоев“
София, 14 март, 1957 г. / 488
- № 118. Справка за състоянието на интелигенцията и работата с нея, изготвена от Борис Велчев, завеждащ отдел „Партийни, профсъюзни и студентски органи“, за недостатъците в идеологическата борба в полето на науката
София, 4 юни 1957 г. / 491
- № 119. Из строго секретен доклад за състоянието на агентурно-оперативната работа с враждебната младеж
София, 30 юни 1957 г. / 492
- № 120. Строго секретна справка за националистическите настроения сред македонците
София, 20 август 1957 г. / 495
- № 121. Из строго секретна справка за поведението на освободените от ТВО и затвора бивши лидери на земеделската опозиция и буржоазни партии
София, 10 октомври 1959 г. / 498
- № 122. Информация от Управление III ДС за изказвания на вражески елементи и бивши лидери на земеделската опозиция по вътрешното и международното положение
София, 27 април 1961 г. / 503
- № 123. Строго секретна информация от Управление III ДС за изказвания на бивши лидери на земеделската опозиция по положението в страната
София, 10 юни 1961 г. / 505
- № 124. Строго секретна информация от Управление III ДС за кореспонденция на Симеон II с патриарх Кирил и настроенията на привържениците на физкултурното дружество „Васил Левски“
София, 15 юли 1961 г. / 506
- № 125. Информация от Управление III ДС за изказвания на вражески елементи, царски офицери и бивши лидери на земеделската опозиция по вътрешното и международното положение
София, 5 август 1961 г. / 508

- № 126. Информация от Управление III ДС за изказвания на вражески елементи по международното положение и Берлинския въпрос
София, 2 септември 1961 г. / 511
- № 127. Строго секретна информация за нездрави изказвания на военнослужещи във връзка с Двадесет и втория конгрес на КПСС
София, 5 ноември 1961 г. / 517
- № 128. Информация от Васил Иванов, завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, до Митко Григоров, секретар на ЦК, във връзка с изучаване материалите на Двадесет и втория конгрес на КПСС
София, 15 ноември 1961 г. / 519
- № 129. Строго секретна справка за нездрави изказвания на офицери от ВНВИСУ „Т. Дамянов“ – Силистра по решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС
[Силистра], 30 ноември 1961 г. / 521
- № 130. Строго секретна информация за нездрави изказвания на военнослужещи и трудовослужещи във връзка с решенията на Двадесет и втория конгрес на КПСС и Ноемврийския пленум на ЦК на БКП
София, 22 декември 1961 г. / 523
- № 131. Информация от Окръжния комитет на БКП – Толбухин (Добрич) до отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП за работата и резултатите от проведените събрания във връзка със значението на Осмия конгрес на БКП и речта на Н. С. Хрушчов, произнесена на Втората сесия на VI върховен съвет на СССР
Добрич, 25 декември 1962 г. / 525
- № 132. Информация от Окръжния комитет на БКП – Перник до отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП за проведената разяснителна работа в Пернишки окръг във връзка с решенията на Осмия конгрес на БКП и речта на Н. С. Хрушчов пред Върховния съвет на СССР
Перник, 26 декември 1962 г. / 527
- № 133. Информация от Градския комитет на БКП – Варна до отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП за провеждането на събранията във връзка с решенията на Осмия конгрес на БКП във Варна
Варна, 27 декември 1962 г. / 530
- № 134. Информация от Окръжния комитет на БКП – Пловдив до отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП за разясняване решенията и документите на Осмия конгрес на БКП в Пловдивски окръг
Пловдив, 27 декември 1962 г. / 531

№ 135. Справка от Окръжния комитет на БКП – София за разясняване решенията на Осмия конгрес на БКП в Софийски окръг
София, 27 декември 1962 г. / 532

Културни процеси

№ 136. Изложение от Трайчо Доброславски, председател на Комитета за кинематография, до Вълко Червенков във връзка с обследване на кинематографията от органите на МВР и ДС
София, 9 февруари 1953 г. / 534

№ 137. Резолюция на Вълко Червенков до Тодор Живков, Георги Цанков, Енчо Стайков и Иван Райков във връзка с изложението на Трайчо Доброславски, председател на Комисията за кинематография
София, 14 февруари 1953 г. / 536

№ 138. Бележки на Христо Радевски по сборника „Вълко Червенков. За науката, изкуството и културата“
София, 25 май 1953 г. / 537

№ 139. Писмо от Крум Василев до Вълко Червенков с информация за направени бележки от Христо Радевски, Георги Караславов и Веселин Андреев към проектирания сборник „Вълко Червенков. За науката, изкуството и културата“
София, 28 май 1953 г. / 539

№ 140. Бележки на Вълко Червенков по беседата му с главните редактори на някои столични вестници във връзка с разпространената практика за издигане в култ личността му
София, [След 13 януари 1954 г.] / 540

№ 141. Докладна записка от Димитър Ганев, секретар на ЦК на БКП, до Вълко Червенков за годишното събрание на Съюза на художниците
София, 10 април 1954 г. / 542

№ 142. Докладна записка от Маргарита Петрова, завеждащ сектор „Вътрешнопартийна информация“ на ЦК на БКП, до Вълко Червенков за съществуващите безпринципни борби и ежби в партийната организация и ръководството на Съюза на художниците. Приложени бележки и резолюции от В. Червенков
София, 5-8 ноември 1954 г. / 543

- № 143. Из отчетния доклад на Бюрото на партийната организация при СБП за 1954 г. Изказвания на Андрей Гуляшки, Георги Джагаров, Борис Делчев
София, 1955 г. / 549
- № 144. Протокол от заседание на партийното бюро при СБП за среща с Радой Ралин и Крум Пенев по повод непартийните им изказвания и държание
София, 20 юли 1955 г. / 555
- № 145. Изказване на Сава Гановски, завеждащ отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП, пред ректорите и секретарите на партийните комитети във ВУЗ
София, 30 октомври 1955 г. / 558
- № 146. Изказване на Владимир Георгиев, ректор на Софийския университет, на съвещанието на отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП с ректорите и секретарите на партийните комитети във ВУЗ
София, 30 декември 1955 г. / 563
- № 147. Решение на Секретариата на ЦК за подобряване работата на партийните организации в творческите съюзи
София, януари 1956 г. / 565
- № 148. Изказване на Радой Ралин на годишното отчетно-изборно събрание на ППО на СБП за неиздържания доклад на Ангел Тодоров
София, 4 февруари 1956 г. / 570
- № 149. Записки от началника на канцеларията на Министерския съвет до Рубен Аврамов и Трайчо Доброславски с нареждането на Вълко Червенков да бъдат излъчени филмите „Това се случи на улицата“ и „Димитровградци“
София, 18-20 февруари 1956 г. / 571
- № 150. Писмо от Трайчо Доброславски, зам.-министър на културата, до Вълко Червенков, със сведения за безпринципното поведение на Рубен Аврамов, министър на културата, и нареждането му за спиране на подготовката за излъчването на филмите „Това се случи на улицата“ и „Димитровградци“
София, 27 февруари 1956 г. / 572
- № 151. Протокол от заседание на партийното бюро на СБП с осъждане на култа към личността
София, 26 април 1956 г. / 574

- № 152. Писмо от Екатерина Аврамова, завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, до Димитър Ганев, секретар на ЦК на БКП, с предложение да се редуцира списъкът с въпросите, представяващи държавна тайна и да се преустанови дейността на Главлит
София, 11 май 1956 г. / 576
- № 153. Решение А № 133 на Политбюро на ЦК на БКП за преустановяване дейността на Главлит
София, 20 юни 1956 г. / 578
- № 154. Информация на Росен Петров, зам. завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, за състоянието на в. „Отечествен фронт“ и за допускани слабости при списването му
София, 6 октомври 1956 г. / 578
- № 155. Писмо от български кинодейци и композитори за неоснователните обвинения срещу дейците на Българската кинематография от страниците на в. „Литературен фронт“ и в. „Стършел“
София, 18 февруари 1957 г. / 582
- № 156. Докладна записка от Екатерина Аврамова, завеждащ отдел „Пропаганда и агитация на ЦК на БКП“, до Енчо Стайков, секретар на ЦК на БКП, за допуснати слабости в списването на в. „Стършел“
София, 4 май 1957 г. / 585
- № 157. Из стенографски протокол от обсъждането на поезията на младите автори. Изказване на Константин Павлов
София, 20-22 юни 1957 г. / 592
- № 158. Епиграма от Радой Ралин, публикувана в сп. „Пламък“, бр. 9/1957 г.
София, 1957 г. / 595
- № 159. Из доклад, изнесен от Арманд Барух, на закрито партийно събрание в СБП за разглеждане на партийното положение на Кръстю Белев и Крум Пенев
София, 22 май 1958 г. / 596
- № 160. Докладна записка от Рубен Аврамов, завеждащ отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП, до Секретариата на ЦК на БКП във връзка с изложението на граждани срещу Радой Ралин
София, 26 юни 1958 г. / 605

- № 161. Бележки от Лъчезар Аврамов, завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, до Митко Григоров секретар за критиката, безидейния хумор и международните въпроси на страниците на в. „Стършел“
София, 20 ноември 1959 г. / 607
- № 162. Информация от Рубен Аврамов, завеждащ отдел „Наука, образование и изкуство“ на ЦК на БКП, до Политбюро, за слабости и грешки в СБП
София, 29 февруари 1960 г. / 612
- № 163. Протокол А № 122 от заседание на Политбюро на ЦК на БКП с информация за работата на СБП, докладвана от Тодор Живков
София, 16 юни 1960 г. / 614
- № 164. Писмо от Начо Папазов, министър на просветата и културата, до Секретариата на ЦК, за фейлетон на Радой Ралин във в. „Стършел“
София, 1 ноември 1960 г. / 617
- № 165. Из протокол от годишното отчетно-изборно събрание на ППО на СБП. Изказване на Цветан Минков за необходимостта от прелом
София, 24 ноември 1961 г. / 620
- № 166. Изказване на Емил Манов на среща на ЦК на БКП с актива на писателите с остра оценка на култовския период и пагубното му отражение сред писателите
София, 11-13, 18-19 април 1962 г. / 622
- № 167. Из доклад за драматургичната продукция през 1961 г. на тема „Борба за съвременност в драматургията“. За пиесата „Когато розите танцуват“ на Валери Петров
София, [1962 г.] / 637
- № 168. Из протокол от заседание на ППО на СБП с изказвания, разглеждане на партийното положение на Пенчо Данчев и Емил Манов и предложения за снемане на наказанието им
София, 1 февруари 1963 г. / 638
- № 169. Из протокол № 5 от заседание на УС на СБП за приемане на нови членове и кандидат-членове на Съюза – Дамян Дамянов, Любомир Левчев, Владимир Башев, Стефан Цанев, Константин Павлов, с подробно обсъждане. Възстановяване на членството в Съюза на Фани Попова-Мутафова
София, 28 юли 1963 г. / 645

№ 170. Докладна записка от Васил Иванов, завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП, до Секретариата на ЦК на БКП, във връзка с предложението Институтът по история на БКП да издава съчиненията на Георги Димитров и Васил Коларов
София, 26 февруари 1964 г. / 653

№ 171. Решение № 57 на Секретариата на ЦК на БКП за издаване съчиненията на Георги Димитров и Васил Коларов с оглед отражението на култа към личността на Сталин в техните произведения
София, 2 март 1964 г. / 654

Стопански процеси

№ 172. Реч на Вълко Червенков пред Димитровската районна отчетно-изборна конференция в София за задачите през Втората петилетка
София, 19 януари 1954 г. / 655

№ 173. Отчетен доклад на ЦК на БКП пред Шестия конгрес на партията, обсъждан на заседание на ЦК
София, 20 февруари 1954 г. / 656

№ 174. Решение на ЦК на БКП по проекто-директивата на Шестия конгрес на БКП за Втория петгодишен план в развитието на НРБ за периода 1953–1957 г.
София, 26 януари 1954 г. / 661

№ 175. Проект-директива на Шестия конгрес на Българската комунистическа партия по Втория петгодишен план за развитието на Народната република България през 1953–1957 г.
София, [25 февруари-3 март 1954 г.] / 662

№ 176. Докладна записка от Георги Чанков, член на ЦК на БКП, във връзка с Директивата по изработване на Оперативния народостопански план за 1955 г.
София, [1954 г.] / 677

№ 177. Постановление на Министерския съвет и ЦК на БКП във връзка с проекто-плана за развитието на селското стопанство за 1956 г.
София, 14 юли 1955 г. / 682

№ 178. Препоръки на ЦК на БКП за практическите въпроси, които следва да се разгледат на срещата на представителите на ЦК на БКП с представителите на КПСС по въпросите за развитието на българската икономика
София, 29 декември 1955 г. / 687

№ 179. Протокол „А“ № 14 на Политбюро на ЦК на БКП за определяне на строителните площадки за нови строителни обекти за 1960 г. и до 1965 г.

София, 14 януари 1960 г. / 691

№ 180. Доклад от Руси Христов, председател на Държавна планова комисиия, и Тано Цолов, председател на Комитета по промишлеността и техническия прогрес, до Първия секретар на ЦК на БКП Тодор Живков във връзка с разширяването и построяването на промишлени предприятия

София, 14 януари 1960 г. / 692

№ 181. Доклад от Тано Цолов, председател на Комитета по промишлеността и техническия прогрес, за строителството на металургичния комбинат „Кремиковци“

София, 14 януари 1960 г. / 699

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА / 712

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ / 714

Настоящият сборник е първото съвместно документално издание на Комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия и Държавна агенция „Архиви“. Той е резултат от усилията на група експерти от двете институции. В него са включени най-значимите документи, открити в двата архива, свързани с темата за десталинизацията в България в периода 1953-1964 година.

Преобладаващата част от документите се публикуват за първи път и маркират най-интересните събития и процеси, случили се в България, в десетилетието след смъртта на съветския диктатор Йосиф Сталин.

Вътрешнопартийните борби са разгледани през призмата на противоречията между отделни членове на ЦК на БКП в борбата за овладяване на властовите ресурси. В сборника е поставен и акцент върху възникването на опозиционни прояви в резултат от привидното отслабване на натиска от страна на партийното ръководство. Разкрит е процесът по постепенното връщане към част от елементите на култа към личността.

Проследени са процесите по реабилитацията и системното подновяване на репресиите. Обществените нагласи и настроения са представени посредством документите на преследваните - без значение дали са комунисти, безпартийни или определените за вражески елементи лица.

ISBN 978-954-2986-24-9

ISBN 978-619-7070-08-8